Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Boek-Zaal
van Europe
door
P. RABUS,
1701,

460

E

10

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

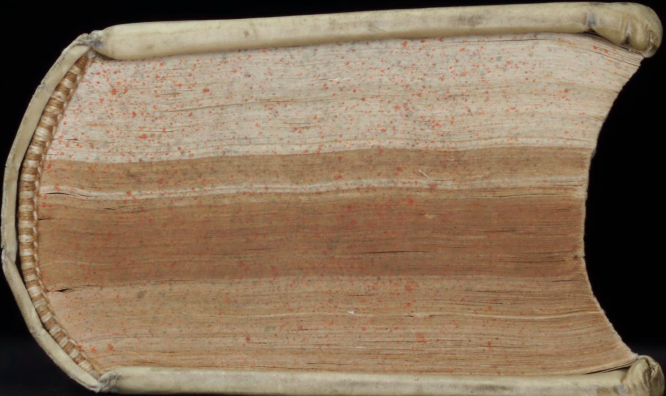

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

KW 460 E 10

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

DE
BOEKZAAL
VAN
EUROPE,

voor de Maanden

JANUARI EN FEBRUARI

1701.

Met Privilegie van de Edele Grootmogende Heeren Staten van Holland en West-Vriesland.

Koninklijke Bibliotheek te 's Haag

Te ROTTERDAM,
By PIETER vander SLAART,
1701.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

DEN EDELEN

GROOT AGTBAREN HEERE

DEN HEERE,

M^R^. WILLEM

VAN

HOOGENDORP.

GECOMMITTEERDE RAAD IN
HET ED: MOG: COLLEGIE
TER ADMIRALITEIT OP DE
MAAS *Wegens de* STAD

ROTTERDAM

OUD

BURGERMEESTER

DER ZELVER STEDE

EN

BEWINTHEBBER

DER

OOST-INDISCHE MAATSCHAPPY.

&c.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

WERD DEZE

BOEKZAAL

VAN

EUROPE

VOOR DE

MAANDEN

JANUARI en FEBRUARI

1701.

Met het ingaan dezer Nieuwe Eeuwe

IN ALLE

EERBIEDIGHEID

Toegeeigent van

ZIJN

EDELHEIDS

Dienstwillige

DIENAAR

P. VANDER SLAART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

WY hebben u met het ingaaan dezer agttiende Eeuwe niet veel te berigten, maar alleenlijk te zeggen, dat wy u onze BOEKZAAL ter bestemder tijd ter hand stellen, dewelke wy hopen by leven en gesondheid op den zelven voet te vervolgen.

De Lezer gelieve het niet qualijk te nemen, dat hy nu en dan eenige onduitsche woorden ontmoet: wy hebben altemet daar op niet te stipt gestaan, dewijl de geleende, 't zy Latijnsche of andere, hem duidelijk genoeg zullen voorkomen. Ook laten wy zommige titels in het Boeknieuws onvertaald, nademaal de taalkundige die zelf konnen verstaan, en d'onkundige daar niet veel aan gelegen is, eer men 'er een uittreksel van maakt, zoo als wy d'er reeds eenige gereed hebben, die ons door verscheide brave Luiden ter hand gesteld zijn.

Het is heel gemakkelijk te zien dat de vaarzen in de Boekzaal van September en October 1700. door de Letterzetters kwalijk geplaatst zijn, want het wijst zig zelve, dat die van pag. 316 moeten staan agter het zinnebeeld van de Palm en Cederboomen pag. 312. Ook gelieft men in de Boekzaal van Nov. en Dec. pag. 433 en 434 te lezen *Aziatische* in plaats van *Achitische*.

Zoo

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

VOORREDEN.

Zoo als wy hier meenden te eindigen, werden ons de *tweemaandelijke uittrekſels van P. Rabus* ter hand geſtelt. Wy moeten bekennen dat wy meer verſteld dan verwonderd waren, over de dwaze verwaandheid van dezen *uittrekker*, die hem niet ſchaamt zig zelven aan al de wereld op alderhande, ja zelfs hevige en verfoeijelijke manieren van doen ten toon te ſtellen. Hy ſnorkt op een Privilegie onder hem beruſtende, en dat zijn ſchrijfloon hem niet betaalt wierd, geen wonder! zoo zijn booze driften van Steken, Schelden en Laſteren hem niet te verre vervoert hadden, zoude hy zig zelven aan vry wat meerder eer, en zijn Drukker aan wat gereeder gelt geholpen hebben: zijn vermetelheid ſpatte eindelijk zodanig buitent 't ſpoor van alle zedigheid uit, dat hy op 't laatſte zelfs de beſte uittrekſels (die hem van tijd tot tijd ter hand geſtelt wierden om na zijn Stijl te ſchoeyen, en de voorgaande Boekzalen altoos haar waarde zullen doen behouden) van verſcheide Geleerde Heeren, wiens voetſtappen hy onmagtig is te volgen, zoo rabraakte, ontzenuwde, en met zijne *gewone betrekkelijkheden* doorſpekte, dat het niet langer te verdragen was. *Dit is de oorzaak geweeſt waarom hy door P. vander Slaart van de Boekzaal is afgezet*; waar op hy niet heeft nagelaten zijn gal als een dollen hond tegens den zelve over al uit te ſpouwen.

En hoe *zijnen nieuwlijks verkoren Drukker* aan een *Privilegie* gekomen is, zal hy wel laten te melden, ſchoonhet voor ons niet een oortje waardig is.

Wy

VOORREDEN.

Wy ſchamen ons zijnent wege, en agten hem geen antwoord waardig, de Lezer zoude ons mogelijk niet gelooven indien wy eenige ſtaaltjes uit zijn voorreden enz. hier ter neder ſtelden; dog op dat wy onze Boekzaal daar niet mede mogten bezoetelen, zenden wy den Lezer tot dezelve, indien hy luſt heeft om een puikſtaal van waanwijsheid, onverzadelijke baatzugt en uiterſte onbeſchaamdheid tezien.

Men heeft hem zagt genoeg afgewezen, wanneer men hem in de Voorrede van *Julius* en *Auguſtus* alleenlijk te gemoet voerde, *dat hy zig tot andere bezigheden hadde overgegeven*, 't welk, indien hy het hadde verſtaan, hem eenmaal van zijn voorbarige en dolle driften zoude afgebragt hebben. Maar 't is met hem,

Naturam expellas furca tamen uſque recurret.

Als of men *op een vryen trant* zeide,

Al word der dwazen drift met Vorken uitgedreven,
Zy keert tog wederom,
Dat Volk is veel te kröm,
Om volgens zeden-pligt en reden-wet te leven.

Sommigen zouden hem mogelijk *doemen* dat hem de ſchendzieke ſtoffe met een lange borſtel van de rug moeſt afgeveegt worden, gelijk den dolende Ridder *Don Clarazel* eens gebeurd is, op dat zijn driftig brein nooit weder zulke uitvallen dede.

Dog dit zy hem genoeg voor dit maal dewijl het ons reeds verveelt den lezer met zoodanige vuiligheden moeylijk te vallen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

INLEIDING

Dees BOEKZAAL eener vrye *Penne*,
Heeft nooit van ſchrijfloon laf *geklaagt*;
En zal haar zelven zoo wel *kennen*,
Dat dergelijk niet zy *gewaagt*.
Zy onderwind haar niets te *ſchryven*
Tot hoon of ſmaad, maar doelt op 't *wit*;
Laat Roekelooze driften *dryven*:
Dus blijft zy ruſtig in 't *bezit*
En gunſt der braafſte *letterhelden*:
Die wakk're Geeſten ſtaat *alleen*
T' oordeelen wat men hier moet *melden*,
Wat deftig is, en wat *gemeen*:
Dees Penn' zal zig geſtadig *roeren*,
Op 't ſpoor van ruſt, door *Nederland*
En 't puik der letterhelden *voeren*
Ten Hemel, 't loon van hun *verſtand*.
Weg lafheid; zy heeft wiſſer *hope*;
En ſtelt haar vrugt en hart u *open*.

RAPTIM.

DE

DE BOEKZAAL VAN EUROPE.

JANUARI EN FEBRUARI 1701.

I. HOOFDDEEL.

De Goude en Zilvere gangbare Penningen der Graaven en Graavinnen van Holland, in 'er egte ſtand en ware Wezens vertoond en behandeld, en met een korte beſchryving der Prinſelyke levens bedryven opgehelderd, door Kornelis van Alkemade.
Tweede uittrekſel.

ONs uittrekſel van dit braaf werk in de laatſte Boekzaal Pag. 495 met d'Ongelukkige Gravin Jacoba afgebroken hebbende, zullen wy 'tzelve hier voltrekken. Deze Vorſtin had tot haar egtgenoot *Jan van Brabant*, wiens perſoon en inborſt hier word beſchreven. Vrouw *Jacoba* van deze geſcheiden zijnde wilde naderhand, wat moeite tot dien einde wierd aangewend, nooit met hem verzoenen: En gelijk zy

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Hartog Jan, zoo verliet ook haar de Hartog van Glocester en troude met een ander. Hartog Jan overleed na 't voeren van vele oorlogen tegen zijn vrouw in 't Jaar 1427, hebbende de Hooge Schole te Leuven gestigt, en ettelijke Penningen, dog meest Zilvere, geslagen. Deze wierden, om datze in drie Landen gangbaar waren, *Drielanders* genoemd: Zijn Goude munt is zeer fijn. *Ian van Beyeren* begon zig vervolgens tegen zijn Nigt *Iacoba* aan te kanten, en tragte op allerhande wijze, dan door de Staten, dan door de Hoeksche en Kabbeljaausche (want deze laatste waren altijd volslage vianden van de Vrouwelijke regering) haar hare Staten en eigendom te ontweldigen, en zig met onregtmatige streken in dezelve te dringen, gansch tegen zijn Bisschoppelijke waardigheid, die hy ook verliet, trouwende met *Elisabeth* van *Lutsenburg*. Deze geweldenaar wierd door de Steden *Dordregt* en den *Briel* tot Graaf uitgeroepen, waar voor hy d' eerste Stad het regt der munte van Holland schonk; zedert welke tijd dezelve daar altoos is gebleven, gelijk men ook nog de Stad Dordregt allereerst op zijne penningen vind; gevende de woorden, *Zoon van Henegouwe, van Holland, van Zeeland*, geen duistere blijken van zijn Staat- en eer-zugt, als of hy tot de Gravelijke regering geboren was. Dus konnen wy hier leeren, dat de Oude penningen zoo wel als de nagelate Schriften den nakomelingen niet alleen de geschiedenissen van het Land, maar ook de Staatszaken en geheimen der Vorsten ontdekken. Men vind verscheide van zijne Zilvere penningen, en onder

dezelve een te *Lutſenburg* geſlagen, over welke de Hr. *Alkemade* zijne opmerkingen geeft; ook eenige Goude, en onder deze de *Enkele* en *Halve Iohannes*. Op d'eene ſtaat Johannes de Dooper met een kring boven zijn hoofd. Dit geeft gelegentheid tot het naſporen van waar de kringen om de hoofden op de penningen herkomſtig zijn, te weten van de Heidenen en voornamelijk de Egyptenaren, die hunne Goden, en inzonderheid Phebus of de Zon dus hebben afgebeeld, en nu nog als een teeken van Heiligheid word aangemerkt. Een zijner Goude *Ducaten* heeft tot opſchrift, *Graaf van Loon*, en is in de Stad Truyen geſlagen. Hy ſtierf in 't Jaar 1424. Na hem wierden op beide de namen van Vrouw *Iacoba* en *Philip van Burgundie*, hoewel d'eerſte d'enkele naam, en de laatſte de ganſche klem van de regering in zijn geweld hadde, penningen geſlagen. Onder de Zilvere waren *Geheele* en *Halve Kromſtaarten*, en eenig kleiner munt. Onder de Goude ziet men de *Philips Klinkers*, d'eerſte munt die met die naam in ons land is bekend geweeſt. Deze waren *Drie-dubbelde*, *Dubbelde*, of *Enkelde*, wegende d' eerſte 3 Engelſen en 24 azen; de tweede 2 Engelſen en 3 azen; en de derde de helft van dit laatſte gewigt. Daar op komt *Philip van Burgundie* alleen, niet als Graaf van Holland, maar als Bewinthebber en erfgenaam van 't zelve, gelijk hy zig tot de dood van Jacoba toe in zijne brieven noemde. In die tijd ſloeg hy de Goude *Drie-dubbele Philips Klinkers*. Deze Philip wierd na 't afſterven van Gravin *Iacoba* tot Graaf gehuldigd en zijne eernamen vermeerderd. In de beſchrijving van zijn per-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

ſoon vinden wy, dat hy d' eerſte is geweeſt, die 't volk toeliet hem in 't openbaar te komen zien eten, 't welk naderhand andere Vorſten en Grooten hebben nagevolgt. Zijne verquiſtingen waren d' oorzaak van het verdubbelen der Schattingen dezer landen. Deze ſtelde zijn Baſtaard zoon *Iacob* gewapender hand in 't bezit van 't Biſdom van *Utregt*, en ſtierf na veel hartzeer door zijn zoon *Karel* uitgeſtaan te hebben, in 't Jaar 1467. Hy heeft vele Goude en Zilvere penningen, die nog in handen zijn, gemunt, die meeſt hier alle afgebeeld ſtaan. In 't Jaar 1430 ſtelde hy de Ridder-ordre van 't Gulde Vlies in toe hy te Brugge zijn derde Huwelijk aanging met een dogter van Portugaal, verkiezende daar toe 24 Ridders. Van deze tijd word het Vlies, op zijn munt gezien. Zijn eerſte Goude munt is een *Dubbelde Philips Klinker*; de tweede de *Vlaamſche Nobel*. Het is opmerkelijk, dat hy op deze zig noemt *Graaf en Heer van Vlaanderen*, om dat deze Vorſt de Steden van Gent en Brugge overweldigt hebbende, hier door te kennen geven wilde, dat hy hen hield als een overwonne volk, en toonen wat het woord Heer beteekende. Hy heeft ook *Halve Nobels*, *Halve Philips Klinkers*, *d' Engel met twee Schilden*, en *de Vlaamſche Leeuw* geſlagen, gelijk hier te zien is. Na zijn dood quam zijn zoon *Karel d' eerſte van Burgundie*, bygenaamd *de Stoute*, in zijn plaats; de welke Luik afbrandde, over al zware oorlogen voerde; het werven van Krygsvolk, en 't zelve in geduurige bezoldinge te houden, invoerde; en der Staten bewilliging verkreeg tot een geduurige

rige betaling van 800 Ruiters, waar door de Schattingen verzwaard en de ingezetenen uitgemergeld wierden. Deze moedige Vorst wierd in de slag tegen de Zwitsers by *Nanci* nevens zijn meeste volk verslagen. *Alzoo wierd* (zegt Meierus) *de Hoovaardy, en d'overdragende trots van deze groote Vorst door Gods wille vernederd.* Hy was een groot voorstander en handhaver van 't regt en de geregtigheid. Zijne penningen zijn minder dan die van zijn Vader: Onder de Zilvere vinden wy hier het *Dubbeld Vyer-yzer*, en de rede waarom deze mun die naam draagt, doende drie stuivers en ee half blank. Deze penning is d'eerste waar op ee Jaar getal staat, 't welk op die tijd in gebrui quam. Daar is ook een *Enkeld Vyer-yzer*, doe de twee blanken, hebbende twee Kruiswy Laurier-stokken, waar van wy hier de onde rigting vinden; als mede hoe St. Andries voo stander van de Ridders van 't Gulde Vlies is ge worden, en de twee Laurier-stokken voor he Burgundisch Kruis zijn aangenomen. Zijn Goude penningen zijn de *Heele* en *Halve St. Andries Gulde*. Na hem volgde zijn onmondige Dogter *Maria*. Deze heeft het *Groot* Privilegie of voorregt, *van Maria* gegeven. Onder haa zesmaandige regeringe zijn hier menigvuldige beroertens geweest Omtrent deze tijd heeft men eer Post paarden beginnen te gebruiken. De geduu rige en zware Binnen-en Buitenlandsche onluste deden de Staten besluiten om na een man voo haar uit te zien; vallende uit vele andere d keur op *Maximiliaan*, zoon van de Keizer Men heeft van haar vier Zilvere stukjes in ha

den, elk van twee blanken: Deze zijn het, die om den oorlog te voeren te Brugge van haar Zilver-werk geslagen, en naderhand op de geboorte van haar zoon onder 't Volk gestrooid zijn. Omtrent haar tijd is de tydrekening veranderd. *Maximiliaan van Oostenrijk* trouwde vervolgens met deze *Maria* met groote Pragt te Gent in 't Jaar 1477, waar door de twee doorlugtigste Stamhuizen van Europe zijn in een gesmolten en verknogt, uit welke de grootste Vorsten gesproten zijn. Dit kon de onderlinge woede der Hoekschen en Kabbeljaauwschen niet dempen, hoewel het de Hoeksche, dewyl de Graaf hun partyen toeviel, te quaad kregen. Men ziet van deze *Maximiliaan* en *Maria* maar eene groote Goude penning, wegende 13 Engelsen, in Oostenrijk geslagen in 't Jaar 1477. De rede waarom *Maria* met *St. Andries* en *St. Sebastiaan* op d'eene zijde staan, kan pag. 144 gezien worden. Deze Voortreffelijke Gravin, en een volmaakt voorbeeld van de teederste egte liefde, wierd door een val van haar paard, en 't breken of quetsen van een ribbe en 't verzwygen van de wond uit vreeze van haar gemaal te bedroeven, in 't Jaar 1482 tot zijn overgroote droefheid uit dit leven gerukt. Dus quam *Maximiliaan* als voogd over zijn zoon en dogter tot de regering tegen zijne plegtelijk gedane beloften: waar door zoo hevige en zware oorlogen ontstonden, dat die van *Brugge* hem eindelijk gevangen kregen, en beschuldigden, dat hy penningen onder de waarde en met zijn eigen wapen geslagen hadde. De oneenigheden en tweedragt onder de Provincien, en de ver-

voerde woede der Hoekſchen en Kabbeljaauwſchen nam onder deze regering zoo toe, dat alles in de uiterſte Verwarring geraakte, de Kabbeljaauſche gevorderd, en de Hoekſche over al afgezet wierden, en 't onderſpit moeſten delven. Dit konden vele Hoekſche Grooten niet verduwen, en weken na Vlaanderen, daar zy te Sluis volk en Schepen verzameld hebbende onder Jongheer Frans van Brederode in 't Jaar 1488 de Stad Rotterdam met behendigheid innamen, groote beuit maakten, en aldaar poſt begonden te vatten; ſtellende byna ganſch Holland onder brandſchatting. Vervolgens vermeeſterden zy *Woerden* en *Geertruidenberg* en ſloegen 't Volk van Heer *Jan van Egmond* verſcheide malen te water en te land, en droegen zig zoo manhaftig, dat de zoo genoemde *Oorlog van Jongheer Frans* tot op dezen dag roemrugtig is gebleven. Dog *Maximiliaan* bedwong hen eindelijk met veel bloed en moeite, na dat hun Dappere Veld-Overſte en Zee-Voogd Brederode geſneuveld was, met wien ook de zaak der Hoekſchen begraven wierd. Deze Vorſt heeft, toe hy reeds Keizer geworden was, een ſchoone Goude penning geſlagen, wegende $19\frac{1}{2}$ Engelſen; ook de *Goude Reaal van Ooſtenrijk*, *de Halve*, en *Vierde deel*. Onder de zilvere vinden wy twee Daalders nu Rijkſdaalders geheten. Hy overleefde niet alleen zijn zoon *Philip*, maar beheerſchte ook als Voogd van zijn zoons-zoon deze landen. Geduurende zijn regering ſteigerde het geld van twee tot drie, dog 't wierd daar na weder op den ouden voet gebragt; hoe wel 'er ondertuſſen vele ſchaden en beroerten, en 't alomme bekend KAAS en

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

BROODSPEL onder d'arme Noordhollanders, uit ontstonden. Hy overleed op den 12 van Louwmaand 1519 te *Wels* in Opperoostenrijk. In zijn tyd heeft men al aan 't afkarren van Duinen begonnen om de zelve tot zaailand te maken; en ook door een boer van Zoeterwoude het land met mest, bagger, enz. vrugtbaar te maken. De Keizer heeft nog met zijn zoon *Philip* Graaf van Holland verscheide Goude en Zilvere penningen gemunt op beider namen. Onder de Goude is een *Halve Reaal* 4 Engelsen en 27 azen; *het Schuitje* 2 Engelsen en 6 azen; de *St. Andries Gulde* 2 Engelsen en $5\frac{1}{4}$ azen wegende; als ook de *halve St. Andries Gulde* van 1 Engels 2 en $\frac{1}{2}$ azen: hunne zilvere zijn verscheide. *Philip van Oostenrijk* trouwde met *Johanna* Dogter van *Ferdinand* van Spanje, die hem verscheide rijken in dat gewest na de dood van haar moeder *Elizabeth* toebragt: dog met een talrijke Vloot en een geweldige Schat in Spanje gekomen zijnde om bezit van de zelve te nemen, overleed hy schielijk te Burgos in Granade in zijn 28 Jaar. Op derzelver naam is weinig munt in dit land geslagen, maar verscheide in Spanje. Een van de zelve komt ons hier voor, en is zeer fraai, voerende de volle wapenen van *Spanje*, *Oostenrijk*, en *Burgondie*, en op de voor en agter zijde in Latyn, *Philip en Iohanna door Gods genade*, *Koning en Koningin van Kastilie*, *van Leon*, *enz. Aarts-Hartogen van Oostenrijk*, *enz.* 1505. *Iohanna* nam de dood van haar zeer waarde egtgenoot zoo ter harten, dat zy na die tijd, hoewel zy

Ze-

Zeventig jaren bereikte, nooit wel by haar zinnen is geweest. Deze *Philip de Tweede* bygenaamd *de Schoone* nam de regering in 't jaar 1494 in handen, regeerde zeer vreedzaam, en heeft vele penningen gemunt; waar uit wy konnen bespeuren dat van de Vreedzame Vorsten de meeste, en van de Oorlogs gezinde de minste munt word gevonden. Uit zijne penningen blijkt dat hy de Kruisgezant *Philip* tot zijn bescherm-heilig aangenomen had, na de gewoonte van die tijd. Onder zijn Goude munt zijn vijf *Philips Guldens* alle op verschei-de plaatsen geslagen, wegende elk 2 Engelsen en 5 azen. Wy vinden hier ook de *Goude* of *Gulde Vliezen*. Onder zijne Zilvere zien wy eerst het *Zilvere Vlies*; dog zijn meeste zilvere munt bestaat in zijne *Dubbelde Vyer-Yzers*. Onder deze is 'er een in *Gelderland* geslagen, welk landschap door Hartog *Karel van Burgondie*, *Philips* Groot-Vader van de Oude Graaf voor 92000 Kroonen gekogt, en hy Hartog Karel van de Geldersche daar toe gehuldigd was. Hier uit sproten zware oorlogen, zoo dat het bezit niet gerust was, tot dat Keizer Karel de Vijfde het door zijne zegenrijke wapenen bevestigde. Hier zien wy ook een zilvere te Sluis in Vlaanderen gemunt, nevens eenige merkelijke zaken van die Stad, des zelfs sterk Slot, en Koophandel, te lang om hier te melden, en by de Hr. *Alkemade* pag. 163 te vinden. Een van zijne zilvere penningen voert de naam van *Saksfeners* of *Sassfeners*, dus genoemd na Hartog *Aalbert* van *Saksen*, die voor een tijd des Graven en 's lands voogd en Stadhouder is geweest. De

elfde penning is een munt van de Heerlijkheid van *Mechelen*, welke ſtad en Heerlijkheid na vele oorlogen eindelijk door een huwelijk van *Lodewijk van Male*, 's Graven Oudſte zoon, met *Margareta*, tweede dogter van Hartog *Jan de derde van Brabant*, aan Vlaanderen wierd vereenigd, en naderhand door *Philip de Goede* tot een Heerlijkheid op haar zelve gemaakt is. Nu komen wy tot de Doorlugtigſte *Karel de Tweede*, onder de naam van *Keizer Karel de Vijfde en de Groote* vermaard, te Gent geboren en opgevoed, en op zijn vijftien jaren gehuldigd. Deze wakkere Vorſt wierd op de dood van *Ferdinand* in 't jaar 1516 tot Koning van Spanje, en naderhand na't overlijden van Maximiliaan tot het Keizerrijk verheven. Hy trouwde in 't jaar 1524 met *Elizabeth*, dogter van *Emanuel* Koning van Portugaal. In 't jaar 1555 ſtond hy 't Keizerrijk af, en gaf zijn zoon Philip zijne andere Rijken en Staten over in een algemeene vergaderinge der Staten van deze Landen te Bruſſel tot dien einde door hem beroepen. Dit doorlugtig en zeldzaam Voorbeeld is een yder zoo wel bekend, dat wy 'er niets van zullen melden. Deze *Karel* muntte in zijn jeugd te gelijk met zijn moeder Johanna ſommige Penningen. Onder de Goude zien wy de *dubbelde Dukaat van Arragon* of liever *Barcelone*, d'andere is de *Piſtolet* of *Goude Kroon*. Onder de zilvere vind men de *Reaal*; op deze heeft de vrouwelijke naam de voorrang, dog op d'andere de Mannelijke, om dat d' eerſte voor, en de laatſte na zijn verheffing tot de Keizerlijke kroon, geſlagen zijn. Men ziet hier ook de *Agtdubbelde Reaal*, en op

dezelve

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

dezelve aller eerst de zinspreuk PLUS ULTRA, NOG VERDER met de afgebeelde zuilen van Hercules in de zee baren, tot een klaar bewijs, dat zijn gebruik van deze zinspreuk geen opzigt heeft op zijne veelvuldige overwinningen, maar dat die door hem is gebruikt als Koning van Spanje geworden ten aanzien van de ontdekte Indiën, zijne overzeesche erfrijken. Dit *Plus Ultra* is een zinspeling op de Zuilen *Abile* en *Kalpe*, d' eene in *Africa*, d' andere in *Europe* eertijds door *Hercules* geplant. Keizer *Karel* droeg het gebied van de Neerlanden op aan Vrouw *Margareta* van Oostenrijk, van welke, als mede van *Maria* Koningin van Hungarie, die na de dood van *Margareta* in't gebied volgde, hier ook een Penning te zien is. Keizer *Karel* alleen heerschende heeft verscheide penningen geslagen. De Goude zijn de *Festeden* of *Slaper*, de *Goud-gulde*, en de *Keizers Reaal*: onder de Zilvere *de Carolus* enz. Hy eindigde zijn leven in een Klooster van *Estramadura*, daar hy in een zeer strenge tugt geleeft hadde. Het heldhaftig leven, en de doorlugtigste daden van dezen Weergaloozen Vorst zijn een ygelijk genoeg bekend. Zijn zoon Philip de tweede van Spanje en derde van deze landen volgde hem. Van hem zijn drie penningen eer hy in de dadelijke regering was. Hy was eerst getrouwd met *Maria* Koningin van Portugaal, en naderhand met *Maria* Koningin van Engeland. Na zijn aanvaardinge van de regering sloeg hy een talrijken hoop penningen; de *Goude Realen*, en *Goude Konings Gulden*: op verscheide van dezelve staat een hand, waarschijnlijk tot teeken, dat dezelve te *Antwerpen* zijn geslagen, wel-

welke Stad voor heen in plaats van de naam met letteren te ſtellen, het af beeldſel van een *hand* in vele gelegentheden gewoon was te gebruiken. Om 't onderſcheid te weten of de munt in een Koningrijk, Hartogdom of Graafſchap geſlagen is, moet men op de Kroon boven 't Wapen letten en toezien of 't een Koninglijke, Hartoglijke, of Graafelijke Kroon is. Het leven en bedrijf van deze Staatkundige Vorſt is wijdloopig van vele beſchreven, tot welke wy de lezer wijzen. De Heer Alkemade geeft ons tot een toegift een naauwkeurig en aanmerkenswaardig verhaal, van den vermaarden Geheimſchrijver *Don Antonio Peres*, vol van oordeel, cierlijkheid, en klem van welſprekendheid in 't Spaanſch geſchreven, aangaande het ombrengen van Prins Karel van Spanje door laſt van zijn onverzettelijke Vader Philip. Deze Jonge Vorſt, over Kettery en een toeleg op 't leven van zijn Vader door de Geloofs-keurders of *inquiſiteurs* veroordeeld zijnde, wierd hem belaſt zoodanig een manier van dood te kiezen als hy goed zoude vinden; waar op hy antwoorde, *dat hy aan geen dood had te denken na dien men hem die van* Julius Cæſar *niet konde geven*: waar op hy duizend vloeken uitſprak tegen zijn noodlot, de onmenſchelijkheid van zijn Vader, en de wreedheid der Geloofs-dwingers, dikwils deze woorden herhalende *Elendige zoon van de Allerelendigste Vader*. Na dit gaven zy hem nog eenige dagen om zig te bereiden. Eindelijk quamen vier Slaven in zijn Kamer, die hem zeiden, dat men hem een weinig tijd gaf om zig Gode te bevelen, waar op hy tot in den hoek van zijn beddekoets aarzelde, alwaar zy hem twee

twee by de armen en een by de beenen grepen, terwijl de vierde hem met een woelstok een strop van zijde om den hals draaide, daar zy hem sagtelijk mede worgden. Hoe zijn Vader door de Staten van 't land in 't jaar 1581 over 't schenden van 's Lands Wetten enz. verklaard wierd vervallen te zijn van alle regt tot de regeringe enz. is te lang te verhalen, en genoeg bekend.

De Lief hebbers hebben van deze Vlijtige Schijver te verwagten een vergelijking van de Hebreeusche, Grieksche, en Romeinsche munt met d'onze, en een verklaring van de Nederlandsche Gedenk- en legpenningen, zeer dienstig tot opheldering der voornaamste geschiedenissen.

II. HOOFDDEEL.

Jacobi Lydii Florum Sparsio ad Historiam Passionis Jesu Christi cum figuris æneis. Ejusdem diatriba de Triumpho J. Christi in cruce; editio nova cura H. Mascamp.

Dat is,

Jacob Lydius Bloemstrooying op de Historie van 't lyden van Jesus Christus met kopere printen. Des zelfs oeffeninge over de zegenpralinge van J. Christus aan 't Kruis, nieuwe druk door de vlyt van H. Mascamp. t' Utregt by Herman Hardenberg 1701 18 *bladen.*

DEze geleerde Schrijver heeft de weereld in de Boekzaal van MEY en JUNY 1700.

ten

ten genoegen doen blijken hoe ervaren en bequaam hy is in de Joodsche en Heidensche Oudheden, om de Geleerden te toonen 't gene de Joden omtrent hunne Krijgswapenen en tugt in die tijd hebben waargenomen en onderhouden. Dit werk, 't welk wy nu onderhanden hebben, en voor dezen gedrukt, dog teenemaal uitverkogt is, komt ons door de zorg van de Hr. Mascamp herdrukt voor, en zoo vervuld met allerhande geleerdheid, dat het ons uit de aangetrokke Oudheden een klaar begrip geeft van alle de gewigtigste omstandigheden en Voorvallen, die de lydende en stervende Verlosser zijn gebeurd en in allen deelen aanmerkelijkst voorkomen. Zijn brave voorrede behelst een verdediging van eenige plaatsen in zijn *Agonistica Sacra*, dewelke van andere ten onregte waren gevit; gelijk ook van de verscheide lezingen over de vier Euangelisten, dewelke in eenige Oude Griekfche boeken aangaande de Historie van 't lijden te vinden zijn. Hy bewijst, dat dezelve alle zoodanig zijn, dat ze het minste geloofs artikel geenzints verzwakken, maar veel eer den geleerden lezer aanleiding geven om de zaak met te grooter voordeel te konnen bevatten. Het werk zelf behelst een meenigte Oudheden tot opheldering van dit in allen deelen volmaakt en ziel verrukkend lijden. Uit Mat. 26: 30. toont hy wat soort van lofzangen zy na 't eten van 't Paaschlam zongen, en hoe zy 't nu doen; welk een drinkbeker van dankzegging zy hadden; en hoe de Joden en de meeste Heidenen geen spijs nuttigden voor dat zy gedankt hadden: waar op ook gemeld word wat gezang en speeltuigen

zy

zy in hunne oorlogen gebruikten. Uit Joh. 18: 1. verklaart de Hr. *Lydius* waar de Beek *Cedron*, en uit Mat. 26: 36. wat *Gethſemane* was. Daar na bewijſt hy dat *archeſthai* niet alleen het begin van een zaak, maar ook deszelfs voortgang, beteekent: gelijk περίλυπος van alle kanten met droefheid omringd, beduid. De text Mat. 26: 39. doet ons zien wanneer men in die tijd gewoon was op zijn aangezigt te vallen. Van waar *Abba*, Vader, en *Papa* herkomſtig is blijkt uit zijn verklaring van Mark. 14: 36. want dit woord *Abba* is geenzins Syriſch gelijk de geleerde tot dezen dag doorgaans beweert hebben, maar Griekſch, want ἄππα of ἀββα zeiden voor heen de Griekſche kinderen als zy hun Vaders op een vriendelijke en gemeenzame wijze toeſpraken, daar nu en dan wel πατερ of ὁ πατήρ bygevoegd wierd. 't Woord *Papa* komt van *Pa. Pa.* verkort voor *Pater Patrum*, Vader van Vaderen, 't welk tot *Papa* in een geſmolten, en ten laatſten den Paus toegeeigend is. Thans volgt de Drinkbeker by Mat. 26: 39. en wat vele volken daar door verſtonden, ook wat wetten de *Modimperator*, of *rex*, thans de Koning van een gaſtmaal, omtrent dezelve gaf. *Niet gelijk ik wil maar gelijk gy*, was een gemeen woord onder d' ouden. 't Woord ἀπέχει Marc. 14. 41. beteekent in 't Nederduits zoo veel als *Habet*, 't heeft het weg, of onze zaken zijn gedaan: want wy hebben vele ſpreekwijzen, die van de Grieken ontleend ſchijnen. Over Mat. 26: 47. ſpreekt hy wijdloopig van de gewone wapenen der Romeinen, en toont, dat zwaarden en ſtokken door hen in 't ſtraffen gebruikt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

bruikt wierden. Wat verder word ons aangewezen de noodzakelijkheid van Christus vrywillige offer uit Joh. 18: 8. dewijl een gedwonge offerhande God niet aangenaam kan zijn, of ons tot voordeel zoude hebben konnen strekken: het was zelfs by de Heidenen een quaad voorteeken als het offerbeest tegenspartelde. Het woord χαῖρε Mat. 26: 49. was by de Grieken een morgenstonds groet. Daar op zien wy hoe velerhande kussen en groeten by de oude in zwang gingen. De kussen *oscula* genoemd zijn van pligt aflegging; de *Basia* van kuische genegentheid, en de *Suavia* van wellust. Uit Marc. 16: 43. verklaart hy wat soort van Schriftgeleerden by de Oude bekend waren, wat hun ampt en d' aangelegentheid van 't zelve was. Vele zijn van meening, dat het zwaard van Petrus Joh. 18:10 geen krijgszwaard maar een offermes van over de dertig duimen lang was, hoewel uit Luc. 11: 36, 38, en 49, niet duisterlijk blijkt dat het een Krijgszwaard is geweest. Over Mat: 26: 25 toont hy uit vele voorvallen hoe de Goddelijke wraak de doodslagers volgt. Het woord Legioenen (deze bestonden by de Romeinen elk uit 6000 voetknegten en ruiters) beteekent hier een zeer groot getal. In zijn uitlegging van Luc. 22: 52; Marc. 14: 51, kan men leeren wie de hoofdmannen des Tempels waren, te weten bevelhebbers van 't Krijgsvolk dat de Tempel bewaarde; waarom het fijn linnekleed de naam van *Sindon* van de Stad *Sidon*, daar zulk linnen eerst in zwang ging, heeft; en hoe de Romeinen hunne Krijgsknegten *JONGELINGEN* noemden. In Joh. 18: 13, word Chris-

Chriſtus tot Annas de Hoogepriëſter als het wa-
re offer gebragt volgens de gewoonte der Oude
Joden, en ook Heidenen. Hier blijkt ook, dat
het geen wonder is, dat de Joden valſche ge-
tuigen tegen Chriſtus gezogt, en opgemaakt heb-
ben. Marc. 16: 60. Stond de Hooge Prieſter
op, om dat volgens een inzettinge der Joden de
regters gehouden waren een Gods-Laſteraar
ſtaande te oordeelen. Dat de Joden de *Geze-
gende* zeggen zonder God daar by te voegen.
Marc. 16: 61. Geſchied eerbiedigheid voor Gods
naam. Over Mat. 26: 65, leeren wy op hoe
velerhande wijze de Joden hun kleederen tot
een teeken van droefheid ſcheurden, 't welk by
de Perſianen, Grieken, en eenige andere Vol-
ken gebruikelijk was. De zware mishandeling
van onze Zaligmaker blijkt uit Mat. 26: 67. en
waarom die menſchen zulks volgens de Joodſche
wetten en gewoonte der yveraars, hebben ge-
daan, 't welk gelegntheid geeft tot een wijd-loo-
pige verklaring van Joh. 2: 14. Daar op volgt uit
Mat. 26. 67, 68. tuſſen kinnebak en vuiſtſlage; 't eer-
ſte geſchied met een ope; het twee de met een geſlo-
te hand. Wat verder zien wy uit Luc. 22: 63. 64,
wat kinderſpel de blinde en verharde Joden met
Chriſtus hebben aangevangen, byna gelijk wy
thans nog het ſpel *klap in't handje* hebben,
nit de hier verklaarde woorden ἐμπαίζειν en
ῥαπίσματα. Daar op volgen de verſcheide *A-
nathemata* of Vervloekingen der Joden; de dom-
me ſpraak der Galileërs; het gekraai van den
Haan, wat tijd de Joden daar mede beteeken-
den; en of'er ook te Jeruſalem hanen zijn ge-
weeſt, mitsgaders wat ἐπιβάλλειν, waar over de

Schrijvers zoo oneenig zijn, beteekent. In 't vervolg verhaalt hy ons de verscheide boeyen der gevangenis zoo voor als na hun verwijzing; wie Pontius Pilatus is geweest, en voor welke onreinigheden de Joden meest vreesden. Dertig zilverlingen, waren de Prijs van een slaaf. Eenige rekenen deze op 18 Guldens, sommige op 36, andere op 180. welke laatste somme naast komt aan 30 *libræ* of pond zilver. Die de verscheide munt der Oude wil weten kan die hier beschreven vinden. Daar op geeft hy in 't verklaren van Mat. 27: 5. reden waarom Judas de Zilverlingen weder in den Tempel wierp; dewijl de Ouden het aldaar in veilige bewaring gaven. Vervolgens toont hy wat; ἀπήγξατο is, daar zoo veel om word getwist, en verklaart teffens Act. 15: 18. De schatkist komt ons mede voor en de rede waarom die Κορβανᾶ by Joden en Heidenen word genoemd, en in den Tempel stond. Over Mat. 27: 9, welke text de Geleerde veel moeite heeft gebaart, geeft de Hr. Lijdius zijn doordringend oordeel; en onderzoekt uit Joh. 18: 13 of het de Joden op die tijd geoorlofd was iemand met de dood te straffen, en meent in eenige gevallen ja. Daar na volgt het blinkend of wit kleed, dat Herodes Jesus aandeed, en hoe die gewoonte der Ouden is ingevoerd; en ook wat verborgentheid daar in stak, dat Christus, de slagtoffer voor 't gevalle mensdom, van Herodes na Pilatus gezonden wierd: want men mag denken, dat Christus dus als een offerhande na vier byzondere plaatsen is gebragt, om te kennen te geven dat hy de uitverkorene in de vier deelen des Weerelds zoude verlossen en hei-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

heilig maken. Hier volgt het loslaten van een gevange op zekere tijd, by de Heidenen niet onbekend, en van eenige Christenen nagevolgd; dan het geeselen en met zwepen slaan by Joden en heidenen; de doorne kroon; de beschrijving van het purper kleed, en wat zulks te kennen gaf volgens de gewoonte van verscheide volken; het veragtelijk bespoegen by de Joden en Heidenen in gebruik: met een woord men vind hier alle de merkelijkste omstandigheden, betwiste, duistere, en oude zaken; en zeer schrandere en Geleerde aanmerkingen van de Heer Lijdius uit de grond opgehaald, en duidelijk aangewezen uit Joodsche, Grieksche, Roomsche, en andere Schrijvers, alles met bygevoegde getuigenissen en voorbeelden bewezen. Agter aan is bygevoegd de zegepraal van Christus, zijnde een redenering over Col. 2: 5. En nog eenige nalezingen over zijn Lijden. Zoo dat ik met regt mag zeggen, dat de geleerde weereld aan de vlijt van de wakkere Heer Mascamp ten hoogsten verpligt is, dewelke, hoewel nog in de eerste bloei van zijne jaren, reeds zoodanige proefstukken van Geleerdheid heeft gegeven, dat wy zonder twijfel nog vry grooter en uitnemender te verwagten hebben.

NB. Pag. 14 lin. 2. lees, *is geweest in de Joodsche* enz.

III. HOOFDDEEL.

Breviarum Politicorum, ſecundum Rubricas Mazarinicas.

Dat is,

Gety-boekje van Staatkundige, volgens de ſtellingen van Mazarin. Te Wezel by Jacob van Wezel, 1700. 12.

DIt klein werkje, den Drukker, gelijk hy in de voorrede getuigt, door een Italiaanſch Vorſt ter hand geſteld met bevel het in 't ligt te geven, behelſt zoo groote, ſchrandere, en doortrokke leſſen en doorſlepe ſtreken van doortrapte Staatkunde, dat men met regt mag gelooven, dat de zelve uit de regelen van die Looze Staatkundige Purperdrager Mazarin, wiens groot bewint in Vrankrijk niemand onbekend is, getrokken zijn, om de Jonge Staatkundigen als tot een getyde boekje en rigtſnoer te ſtrekken. Dog deze regels en Staatkundige gronden zijn zoo beknopt en afgebroke, dat ik byna verlegen ſta wat ik 'er zal uittrekken, dewijl yder regel van dat belang is, dat wy die den lezer niet behoorden te onthouden. Ik wil gaarne bekennen dat eenige van de zelve met de zuivere inzettingen en leſſen van de H. Schrift, mitſgaders de Openhartigheid en geruſtheid van een goed gewiſſe vry wat ſtrijden; dog in dit geval zijn zy egter waardig gelezen te worden van

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

van een Christen en eerlijk man om zig tegen deze Looze Vossen te wapenen, maar geenzins om de zelve na te volgen.

Een Staatkundige moet voor eerst zig zelven en zijne zwakheden kennen, en de zelve zoo bedekken, vermommen, of verborgen houden, dat niemand die kan bespeuren om met de zelve zijn voordeel te doen, en zig voorts in alles zoo dragen, dat hy niemand in 't oog loopt. Dit is nog niet genoeg: hy moet ook andere leeren kennen, op dat hy zijn eigen geheimen voorzigtiglijk verzwijgende, die van andere listiglijk mag ontdekken. Ten dezen einde moet hy zig wikkelen in gemeenzame ommegang met de vrienden, zonen, en bedienden van iemand, wiens aart en inborst hy zoekt te doorgronden, want deze zijn te mets door geschenkjes te winnen, en een voorzigtig polser kan veel uit hen putten. Als hy vermoed, dat een ander iets denkt, moet hy met hem van 't tegendeel spreeken en 't zelve prijzen: indien hy dan het strijdige denkt zal hy zig niet uiten. Om iemands misslagen te kennen moet hy de feilen die meest in zwang gaan te berde brengen: die dan aan een van de zelve schuldig is, zal dezelve heviglijk tegenspreken en verfoeyen; want dit de menschen eigen is. Om iemands opregtigheid te ontdekken moet men meermalen van eene zaak spreken: Indien hy de waarheid niet heeft gezegt zal zijn laatste zeggen met het eerste strijden: want de leugen prent geen bestendig denkbeeld in onze gemoederen. Indien gy iets van iemand wilt hooren veinst dat gy 't weet, en hy zal door u te onderregten zijn weten-

ſchap ontdekken. Let ook met wie andere ommegaan, want gelijk 't ſpreek-woord zegt. *Daar men mée verkeerd word men mée geëerd.* Prijſt iemand, of trooſt hem in droefheid, daar door zult gy zijne verborge gedagten uitvorſchen: geef iemand ook alle aanleidinge om zijn levens manier te ontdekken. Daar op word ons getoond met welke menſchen wy 't moeten houden, en welke wederom te dugten zijn. Het zijn doorgaans looze en ſchrandere luiden, die een gemaakte zagtheid, een zoo genaamde Prinſe Neus, en doordringende oogen hebben. Die ligtelijk belooft is niet te vertrouwen, om dat hy als een leugenaar en bedrieger te dugten is. Die overzinlijk is op zijn geweer of konſttuigen, is zelden een goed krijgsheld of konſtenaar. Die iets zonder reden prijſt is een flikflooyer en Vleyer. Die lachende putjes in de wangen hebben zijn veeltijds uit den aart leugenagtig, en ten hoogſten te mijden. Hy is een geveinſde die nu wel, dan qualijk van een perſoon of zaak ſpreekt. Een perſoon, die u eens anders geheimen ontdekt, meld die de uwe niet. Die zig ſchielijk van ondeugden tot groote deugden ſchikt, moet men verdagt houden. Verklikt iemand een ander by u, veinſt zulks en nog meer reeds gehoort te hebben om hem des te beter uit te hooren. Wilt gy iemand toetſen in 't verzwijgen van een geheim, vertel hem iets byzonders, dat niemand weet; zoo 't dan uitlekt hebt gy een kaller betrapt. Die met een gemaakte ſtem en hoeſtende ſpreken zijn verwijfd en tot minneſpel genegen. Luiden, de welke u ligtelijk iets aanbrengen, of u te veel

prijzen

prijzen zijn valſch en geveinſd. Wagt u voor hem die by u ſterk tegen een ander uitvaart; hy zal 't van u ook doen. Om te weten of iemand een geheim by zig kan houden verhaal hem iets op hals en keel (gelijk men zegt) en vertel het zelve ook een ander op den zelven voet; maak dan een derde op, dien gy van alles onderregt hebt, om hen uit te hooren, die dan kan zwijgen kunt gy veiliglijk vertrouwen. Om vrienden te maken moet gy eenige kleine geſchenken doen; de luiden dikwils aanſpreken, raadvragen en geven; hun goeden raad volgen; niets onbedagtelijk verzoeken; op hun geboorte en andere plegtige dagen met korte dog nette woorden begroeten; hun deugden verheffen; uwe geheimen, zoo 't veilig is, ontdekken; den lof die andere, voornamelijk Heeren van grooter rang, hem geven, hem aandienen; hun miſſlagen zelden, of ten minſten zeer omzigtiglijk, te kennen geven, enz. Men moet nooit tragten iemand door ondeugden, dwaas geboert, of overgroote wijntogen te behagen; dit is voornamelijk in Geeſtelijke en perſonen van Rang te beriſpen. Niemand bega op bevel van zijn Heer een ſchelmſtuk, of hy zal u altoos verdagt houden. Zijt behoudens uw rang en waardigheid gemeenzaam en medegaande; verzoek zelden iets van uw vriend te leen; koop niets van hem, want beſteed gy te veel 't is u, en te weinig, hem ſchadelijk; toon u zeer yverig om hem dienſt te doen; zijt niet te gemeen met zijn geringer Dienaars, want dit baart veragting; bejegen hen egter niet qualijk of zy zullen u haten; een zagtzinnige deftigheid zal hen u doen eeren. Zoekt gy de gunſt van 't Volk? bevorder

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

deszelfs algemeen en byzonder voordeel, dit heeft meer vermogen dan de eerlijkheid; by mindere te gast genoodigd verzuim niet te verschijnen, laak niets, zoek alle de dischgenooten met beleefdheid, zagtmoedigheid, en goede woorden te winnen. Indien u noodig schijnt iets te berispen, beschuldig niemand van onvoorzigtigheid of onervarenheid, maar, zijn beleid en goed oogmerk prijzende, toon alleenlijk de ongemakken, onkosten, enz. Toon u altijd een voorstander van 's volks vryheid; zijt zelden een middelaar want 't gene door uw tussenspreken aan een ander word vergund staat op u rekening, dus behoud der Vorsten en Grooten gunst zoo veel mogelijk is voor u alleen. De gunst van Vorst, volk, of vriend verkregen hebbende moet gy die door allerhande gedienstigheden zoo wel tragten te behouden, als of gy die nog najaagde. Prijs iemand by een ander om te weten of hy zijn vriend is, want neemt hy zulks koel aan, houd hem verdagt; om dit nog verder te weten, vertel hem dat gy verstaan hebt dat hem een ongeval is overgekomen, dus zult gy zijn genegentheid of afkeer ontdekken. In 't bestier van Staatzaken moet gy niemand gebruiken, die u in bequaamheid overtreft, nog iets ondernemen dat gy niet kunt volvoeren. Maak een kort en net begrip van Historien, die gy onthouden wilt,, overlees het alle maanden eens op u gemak, dus zult gy altijd vaardig en een Historie-kundige geagt zijn. Heb altijd velerhande manieren van antwoorden, groeten, en spreken gereed. Gebruik noolt het uiterste van uw vermogen op dat men niet merke hoe verre u magt bepaald is. Dat gy door bedien-

diende kunt ſtraffen, doe dat nooit zelf, maar behartig grooter zaken. Verrigt alles in behoorlijke tijd, dog beveel geringer zaken aan andere; doe niets voor een ander dat veel tijds vereiſcht en geen roem of voordeel mede brengt. Onderhoud 't gene gevoeglijk en betamelijk is; beloof; geef, lach, of beſluit niet ligtvaardig; verander ook niet ſchielijk van beſluit; zijt in alle uwe gebaarden ſtatig en deftig. Zeg niet wat gy bemint of vreeſt; zijt een vriend van weinige, en ziet hen niet te dikwils. Verander niet ligtelijk uwe zeden, uw tafel, of gewaad, ſchoon tot beter, want dat loopt in 't oog. Zijt welbedagt in 't prijzen of laken. Laat uwe Hartſtogten niet blijken; klaag over niemand nog beſchuldig hem, zelfs niet by uw gemeenzaamſte vriend. Maak geene of zeer weinige wetten, en word niet gram. Als gy leeſt of ſchrijft laat niemand zulks zien; leg een geſchreve papier van weinig belang voor u als of gy 't uitſchreef en bedek u ſchrift tot de laatſte regel enz. Geef niemand iets zoo dat gy 'er geen Meeſter van blijft; ſchenkt gy hem by voorbeeld een Hofſtede laat dezelve in 't een of 't ander van uw gunſt af hangen In overkomſten en geſchriften moeten deze of gene dingen invloeyen om dezelve des nood zijnde wederroepelijk te maken. Bied gy iemand iets aan, dring hem 't zelve, niet tegenſtaande zijn weigering, op, anders zal men oordelen dat gy zijne verdienſten niet wilt vergelden. Bewijs geen gunſt tot uw nadeel, maar vergeef verdiende ſtraffen en nieuwe ſchattingen, die gy anders op 't voorbeeld van andere zoud kunnen invoeren. 't Gene gy dagelijks gebruikt, gelijk wapenen, ringen, paarden,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

den, laat het niet kostelijk zijn op dat gy door 't moeten wegschenken van dien geen schade kome te lijden. Wat gy schenkt doe dat edelmoediglijk als was het door een gewillig verlies van een weddingschap. Beloof niets dewijl dat schijnt uw vriend te verpligten om zulks te weigeren; maar vereer het onverwagt. Die zijn dingen by anderen prijst schijnt hem te noodigen van dezelve van hem te verzoeken. Een staatkundig Heer moet niets ligtvaardiglijk veroordeelen, 't welk zijn voorzaat heeft gedaan: hy moet ook niets onwederroepelijk toestaan. Roem nooit van 't gene gy vereert, of van diensten, die gy gedaan hebt. Zijt nooit ondankbaar al was een geschenk nog zoo gering, Eischt niet dat de beurs raakt, of iemand veel moeite kost. Indien gy grooten iets verzoekt doe het omzigtiglijk, en gebruik vermogende mannen tot uwe voorspraken. Die iets eischt moet iemands blijde luimen enz. waarnemen, en niet veel te gelijk verzoeken, nog ontdekken wat hy verzoekt, veel min dat hem zulk zeer aangenaam zoude zijn. Wilt gy iemand voorstaan? laat het niet blijken, en sta hem als een onbekende voor. Vind gy 't noodig iemand te vermanen laat zulks onder bedekte omstandigheden en woorden geschieden, op dat hy niet merke, dat gy hem voor hebt. Indien gy Jongelingen, die tot ongeoorlofde dingen genegen zijn te hevig berispt, verhard gy hen in hunne ondeugden: en indien gy uwe maniere van bestraffing wilt veranderen kom niet schielijk van harde tot zagte woorden; gy moet met koele luiden openhartiglijk gaan en hen vreeze aanjagen; de haastige zagtjes en voorzigtig handelen. Draag bo-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

boven alles zorg dat men u niet opligt: vreeſt gy zulks van iemand zijt geduurig by hem onder ſchijn van vriendſchap op de Jagt, aan tafel, enz. En indien gy in een oorlog gewikkeld zijnde elders een opſtand vreeſt, neemt de voornaamſte van dat Land in den Oorlog mede als vaſte pandsluiden van der anderen gehoorzaamheid. Indien gy ſchrijft heb een ſpiegel voor u om te zien wat andere ondertuſſen agter u doen. Bezorg boven al uw gezondheid. Schuwt de nijd; ſpreek derhalven van niemand veragtelijk; doe in een gezelſchap d'eene geen meer gunſt of eer aan dan d'andere; vermijd ſchielijke pragt; beriſp nooit dat het volk aangenaam is; zijt nooit getuige tegen iemand; ſpreek zoo veel goed of quaad van niemand als gy wel kunt; moet 'er een ſtraffe opgelegd worden, laat het door een ander doen, en verzagt die dan. Zijt niet vermetel tegen u overwonne wederſtrever. Tot voorſpraak verzogt zijnde doe uw beſt, maar verklaar dat de zaak niet aan uw ſtaat; dus hebt gy voordeel hoe die ook uitvalt. Wreek u niet dan door een derde, en verſchaf deze ingeval van nood middelen om te konnen ontvlugten, kieſt geen party in geſchillen; zijt geen invoerder van onaangename Wetten; roem op geen gunſt van Grooten; zoo gy veel by hen vermag gedenk dat al hun misbedrijf u te laſte gelegd zal worden; ſchijn niet in uw ſchik als men uw Ouders enz. Prijſt; onderzoek nooit opentlijk wie u party is geweeſt, het is genoeg zulks heimelijk uit te vorſchen; houd het nooit met iemand die van yder een gehaat is; beleedig niemand; draag u zeer omzigtiglijk als gy kinderen of knegts wilt uithooren; eindelijk doe

doe niets door woorden, werken, of gebaarden, in wat gelegentheid het ook zy, waar door gy iemand argernis geeft, en voor al ga niet in een plaats, daar een ander 't gezag heeft, op dat gy niet schijnt hem te verspieden; en de klagten, die over hem gedaan worden, u tot verwijt mogen strekken. Een staatkundige, ik had haast gezegt een Baatzugtig verkloeker van zijn evenaasten, moet om alle geheime gedagten, en voornemens van andere te ontdekken zelfs met de geringste menschen verstand houden, en door beleefdheid en een weinig goud in zijne belangen wikkelen; dog op een yders bequaamheden en verdere omstandigheden zorgvuldig agt geven op dat hy niet opgeligt en ontdekt worde. Het is zelfs altemet raadzaam bedienden tot dit einde tegen malkanderen op te maken, om te beter agter de geheimen te komen: in dit geval moet hy egter zijne woorden, beloften en toevertrouwde geheimen ongeschonden bewaren op dat hy zijn aanzien by hen niet verlieze. Hy moet een agtbare stratheid en teffens voorzigtige gunst betoonen om de menschen in ontzag te houden; niemand een vrouw beschikken of tot eenige bijzondere levens wijze raden; ook geen *executeur* van een testament zijn. Hy moet nooit laten blijken dat hy by de oppermagt veel vermogen heeft; de geheimen der Grooten niet te naauw doorstikken, of zoeken te weten, want als 'er iets mogt komen uit te lekken zal hem gewisselijk zulks voor 't hoofd springen. Die een Vorst in eenig spel tragt te overwinnen loopt gevaar van zijn gunst te verliezen; maar hy moet hem met behendigheid laten winnen. Hy moet eens

anders

anders raad hooren en zwijgen, en zelf zelde geven. Valt 'er iets gewigtigs te ondernemen, onderzoek dergelijke gevallen in de Hiſtorien, en rigt u na de zelve volgens de omſtandigheden en tijds gelegentheid. Indien 'er al hatelijke brieven geſchreven moeten worden, moet hy toonen wat van beide zijden kan zeggen, dog de gevallen voorzigtig in dubbelzinnige woorden voorſtellen. Een Staatsman behoort onder zijne raadsluiden zagte en ſcherpe te hebben, en beide na eiſch van zaken gebruiken; en den uitſlag 't zy tot voor- of nadeel wel overwegen, en alles by voorraad gereed hebben. Het is hem ook nut, dat hy aanteekent wat goed of quaad by zijne vrienden, of zy hem gedaan hebben; om zig daar na te rigten. Het is onvoorzigtig iets ſchriftelijk te beloven. Indien iemand een geheim, daar zijn aanzien of welvaren aanhangt, aan een ander vertrouwt, of aan hem iets ſchrijft, dat een derde niet lezen mag, ſtelt hy zig bloot, en moet van de trouwheid zijns Vriends afhangen. Vreeſt hy in zijne woorden behaalt te worden moet hy voor af zeggen, dat hy uit boertery dus praat. Met iemand, die zwak van geheugenis is veel te ſpreken zonder getuigen is hachelijk. Hy moet zijn voordeel maken door naauwkeurig op een yders deugden en ondeugden te letten. Hy moet zig zoo ras doenlijk en met ſchrander opverleg van gevaarlijk en onaangenaam gezelſchap ontſlaan, onder voorgeven van deze of gene noodwendige bezigheden, al zou hy iemand op maken om hem die quanſuis ſchielijk te komen aandienen, enz. Het opvolgen van yders aart en

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

en inborst kan zelden nadeelig zijn. Gelegde lagen moet hy vermijden dog nooit ontdekken wien hem heeft gewaarschouwt, men mag zig wel bloot geven, op dat de belager u bespringende ('t zy met geweld of woorden) door een geveinsde vlugt in uwe hinderlagen mag vallen, en zijn toeleg tot zijn schande en schade verijdeld werde. Wy vinden in 't vervolg hier lessen hoe men zijne middelen moet bewaren door zuinigheid, en nazien van rekeningen; hoe men na de hoogste eere en gunst van 't volk moet tragten; hoe men zig moet dragen jegens iemand die iets verzoekt, dat men niet genegen is te geven of toe te staan; hoe men altijd een bly gelaat moet toonen; hoe men een gastmaal kostelijk kan doen schijnen; wat men te voren moet bedenken en overleggen eer men iets nieuws by de hand neemt. Indien hy een misslag in zijne woorden heeft moet hy 't verschoonen met te zeggen dat hy 't heeft gezegt om een ander te toetsen. Wil hy iemand beproeven of hy gelogen heeft, en of zijn raad op goede gronden steunt; moet hy hem dikwils en op verscheide tijden het zelve doen zeggen. Het is dwaas iemand te dreigen, die men wil beleedigen; maar voorzigtig hem op alle wijzen te streelen en aan te halen om hem alle voorzorg, en 't vermoeden van andere weg te nemen; men moet hem ook zaken doen zeggen waar door hy zig in 't net verwart, en onder schijn van voorspraak nog verder verstrikken; dog 't is gevaarlijk dit aan meer dan een te gelijk te doen. Men moet zijn vriend niet prijzen, ook geen vriendschap schielijk afbreken, maar om belang te

te bevorderen wel vrienden tegen malkanderen opmaken; dog zijn toorn niet laten blijken, en veinzen niet geraakt te zijn, als men word gescholden: het is genoeg dit naderhand betaalt te zetten zonder dat iemand merkt waar het van daan komt. Men kan hier ook middelen vinden om uit gevangenhuizen te ontsnappen; dog ik meene het veiligst zorg te dragen van 'er niet in te geraken. Indien men iemand uit zijn dienst jaagt moet al de schuld van 't gene andere geleden hebben hem geweten worden; dit maakt hem verdagt en gehaat, en strekt een Heer en zijn dienaar tot voordeel. Straffen moeten omzigtig geoeffend worden om buiten opspraak te blijven. Om een opstand te stillen moet men maar met een der daar toe verkoze Meuiters (zoo 't kan geschieden) in onderhandeling treden, deze op allerhande wyze streelen, groote belofte aan hem en zijn aanhang beloven; verder vergeldingen beloven aan de gene die den oproer stillen en d'eerste belhamels ontdekken; en niet dan van de vreeze Gods en Godvrugt spreken; ook de voornaamste roervinken op alle manieren verdagt maken. Word een Man van Staat by de Vorst geprezen, 't is tijd voor hem om op zijn hoede te zijn, dewijl 'er gemeenlijk iets quaads agter schuilt. Niemand moet te veel van zijn zelven spreken, dewijl u viand daar voordeel uit kan trekken. Is hy genegen zijn lofreden te laten drukken? dat die kort zy om des te beter over al verzonden en gekogt te konnen worden. Met klapagtige luiden moet men van onverschillige zaken spreken; en altijd een schimpschrift maker

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

ker bespotten; dit doet hem zeer, en zijn oogmerk verliezen. Het is een punt van wellevendheid iemand te berispen, die een ander laakt of lastert, hoe zeer ons dit zou mogen kittelen, dit geeft gerustheid en genoege, dewijl 't tot lof zal strekken. Een Staatkundige, die iemand van zijn bedieninge wil afzetten, moet hem eerst het noodig geld en zijn wedde onthouden om hem tot de ooren toe in schulden te zetten, of schielijk gevangen nemen, en hatelijke dingen optigten. In 't reizen moet men nooit openbaren wat geld men by zig heeft. Gevraagd zijnde waar van daan men komt is een verydelend antwoord best, en 't is ook raadzaam te zwijgen werwaarts de reis legt. Men moet zig in 't reizen voor twist en ligtgeloovigheid wagten, voor 't na bed gaan alles wel bezien, zorg voor de beurs dragen; andere op de weg laten voorgaan, niet veel spreken, enz. Eindelijk men moet zig in geen gevallen aan ydele zaken vergapen; maar alle menschen tot weldoen opwekken; omzigtig zijn in 't leenen van iets; niet pleiten tegen iemand die by den regter beter staat; met zijn party in onderhandeling treden om 't geheim van zijn zaak te weten, dog zijn eige regt by zig houden. Het is veiligst iemand, die men wil beschuldigen, schielijk op den hals te vallen, en zoodanige vrienden by den regter te maken, dat hun agtinge verkleind word indien uw zaak qualijk uitvalt. Word men van vele zaken, die niet dan te waar zijn beschuldigd, is het niet ongeraden eenige van dezelve te bekennen, om des te beter den genen te bewegen, tegen wien men heeft misdaan: maar men moet de

Vorst,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Vorst, indien 't hem niet is aangediend, nergens van laten weten, en zorg dragen om voortaan alle vermoeden te benemen. Die in Provincien of gewesten reist moet de voornaamste dingen naauwkeurig bezien en aanteekenen; zoo omtrent de gelegentheid en regeringe als van andere aanmerkenswaardige zaken. *Speculative* of beschouwige boeken te lezen is een werk van een Staatkundige. Hier op volgen vijftien Staatkundige grondregels, en eindelijk als een kort begrip van dit klein werkje (ik zal van 't Latijn niets zeggen) deze lessen, VEINST EN ONTVEINST; toon u derhalven een vriend van allen, zelf van de gene, daar gy de grootste afkeer van hebt; verborg uw toorn en verbolgenheid, laat niemand uw oordeel over iets doorgronden, nog weten wat gy wilt, lieft, of haat. GELOOF NIEMAND, houd vervolgens hem die u prijst verdagt, vertrouw geen geheim, prijs nog laak u zelven niet, denk dat die verагtelijk voor u spreekt uw deugd prijst; zijt indagtig dat 'er geen geveinsde vrienden zijn. PRIJS ALLES, op dat geen overbriever u verklikke, spreek altijd wel van de Overheid. ZIE EN OVERLEG WAT GY DOET, des spreek altijd zoodanig, dat het niet verdraaid kan werden, want mogelijk is 'er iemand by die gy niet ziet, die uwe woorden ziften en vitten zal. Deze, gunstige lezer zijn de voornaamste Staatkundige grondlessen, waar uit men aan de klaauw de Leeuw kan leeren kennen.

Staat-kundig Volk, op 't ongestadig rad
Van 't lot, en Vorsten gunst, snel omgedreven,
Behoud altijd het veilig deugden pad:
d'Opregtigheid beschut goed, eer en leven.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Al dient g'een Vorst, die vele Kroonen torst,
Denk, denk steeds op der Vorsten Opper-Vorst.

IV. HOOFDDEEL.

ʼΑΠΟΚΑΤΑʼΣΤΑΣΙΣ, *of* DER CHRISTENEN JUBEL-JAAR, *verkondigt door den H. Apostel Petrus, Actor. 3: 19, 20, 21. Waar uit het woord der bekeeringe; d' uitwissching der zonden: zendinge van de Christus: weder opregtinge aller dingen: mitsgaders hare tyden, gelegentheden en voorzegginge schriftmatig verklaard en toegepast werden tot ontsluiting en inleiding des jaars 1700, door* Johannes Smith *Bedienaar des H. Euangeli te Amsterdam. t' Amsterdam by* Gerardus Borstius 1700, 29½ *bladen.*

DE geleerde en vlijtige Schrijver van dit werk beweert in zijn Voorrede op hoe ongewisse en onzekere gronden men van het begin der agttiende eeuwe kan spreken, dewijl de snedigste verstanden daar in een geheel jaar verschillen; 't welk ongetwijffeld hier uit ontstaat, *om dat de Geboorte tijd van Christus, zoo lang geleden zijnde, niet beter in agt is genomen; en men zoo laat begonnen heeft van dezelve af te rekenen; ook om dat d'eene dus, d'andere zoo gerekent heeft.* Deze onzekerheid schijnt nog des te grooter, om dat de gene, die in 't jaar overeenkomen, het eg-

egter hier in oneens zijn of het jaar, waar van wy beginnen te rekenen reeds ten einde was, dan eerst een aanvang nam. Dat Dionysius, wegens zijn gestalte de Kleine genoemd, en Roomsch Bisschop d'eer heeft, dat men onder de Christenen eerst heeft beginnen te tellen van de Geboorte van Christus, stelt hy zoo ongewis niet, dewijl zekere brief van *Augustinus* aan *Hesychius* hem heeft konnen onderregten, dat men in *Africa* ten minsten honderd, of wel meer, jaren eerder dezelve van de geboorte onzes verlossers heeft beginnen te rekenen dan te Roome; hoewel het egter nog door de geleerde niet beslischt is van waar de agttiende eeuw aanvangt. Dit is de rede waarom onze Schrijver met regt staande houd, dat niemand het hem qualijk af kan nemen, dat hy zulks met het begin van het zeventienhonderdste jaar zijn gemeente voorgedragen, en dit jaar een Jubel of Juich-Jaar genoemt heeft. By die gelegentheid heeft hy deze zijne zeven *Predikatien* over Hand: 3: 19, 20, en 21 gepredikt, van welke hy ons in zijn Voorrede een kort ontwerp mede deelt.

Zijn *eerste* is over de woorden *Betert en bekeert u.* Zijn inleiding toont ons hoe statig en plegtig de Romeinen hun nieuwe eeuw begonden, een pragtig Feest 3 dagen en 3 nagten duurende met zeer vele Toebereidselen, Offerhanden, Gezangen, Schouw- en andere speien, en onder dezelve met een renstrijd van honderd wagens met vier paarden bespannen, om dus 't verloop van 100 Jaren te kennen te geven; waarom deze ook *ludi Sæculares* of EEUWSPELEN genoemd wierden,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Quos ætas adspicit una Semel,
Die elke eeuw maar eens aanſchouwt.

Iets dergelijks heeft Bonifacius de agtſte nagevolgt en in 't Chriſtendom ingevoert, om aflaat van zonden en den zegen des Hemels te verwerven. Maar Petrus dog op een ganſch andere manier, heeft allereerſt de H. Poort geopent, en de vergevinge der zonden, en alle zegeningen, voorgedragen uit de woorden Hand: 3: 19, 20, 21, uit welke regt geleeraard word hoe men aflaat van zonden en Aardſche en Hemelſche Zegeningen zal erlangen, dewyl nu het Jubeljaar des O. Teſtaments afgeſchaft zijnde een altoos duurend Jubel-jaar zoude beginnen. De Heer Smith merkt met regt deze woorden aan als een gewiſſe quijtſchelding, aflaat brief, en vergeving van zonden, niet door de Paus, de zoo genoemde Stedehouder van Chriſtus, maar door Chriſtus zelve als d'Opper-Vorſt van alle Zaligheid verleend. *Petrus*, die ons hier deze pligt voorſchrijft, was d'eerſte, dewelke nevens zijn broeder *Andreas* voor alle andere beroepen wierd, zijnde beide Viſſchers: de Heere zeide tot hen, *volgt my na ende ik zal u Viſſchers der Menſchen maken*, Math, 4. 19. Hy was de Petrus die in aller namen zeide, *Gy zijt de Chriſtus de Zone des levendigen Gods*, waar op de Verloſſer *hem zalig verklaarde, en dat hy op hem, als een Petra, of Rots, zijn Gemeinte zoude bouwen, en dat de poorten der Helle dezelve niet zouden overweldigen, enz.* Zoo dat Petrus de deur des Euangeliums eerſt den Joden, en daar na de Heidenen geopent heeft. Dit moeſt

moest om reden hier aangewezen zoo geschieden. Maar hoewel de Joden den Vorst des Levens gekruicigt hadden sprak nogtans *Petrus* het oordeel van verharding over hen alle niet zonder onderscheid uit: hoewel het hen niet konde baten, dat zy den Heiland na Gods raadsbesluit en door onwetendheid gedood hadden: daar moest door Gods genade *betering* en *bekeering* zijn, vervolgens *vergeving van zonde*. Het *beteren* ziet op 't verstand en de gedagten van 't hart. Zy moesten met hartgrondig leetwezen overdenken wat zy gedaan hadden; hun dolle dwaasheid bekennen; weder tot hun verstand keeren; en hun leven beteren; waar in de *bekeering* ook bestaat: want zonder afwijking van 't quade en wel in 't byzonder een regtschape droefheid over 't dooden van de Messias en hem als zoodanig erkennen door 't geloof kon hen niets te stade komen; dewijl 't geloof een gedeelte van de bekeering is, wat Bellarmijn daar tegen zeggen mag. Daar moest derhalven een gansche levens verandering zijn, welke nog in de hedendaagsche Joden vereischt word en nog te zoeken is. Deze taal des Grooten Apostels verschilt veel van 't bedrijf der Pausgezinden in hun Jubeljaar, welkers oorsprong ons hier word aangewezen uit hun eige Schrijvers; zijnde het eerste gehouden tegen het begin van de 14de eeuw. Dit Roomsch Juichjaar heeft ook geen gemeenschap met het Joodsche, maar wel met het Heidensche, 't welk de Pauzen meer nagevolgt hebben: zy hebben dit Jubeljaar ook na hun zin verschikt, en de tijd meer dan eens verkort. Rome heeft ook onge-

lijk als het zegt, dat dit hun Jubeljaar is ingevoerd om de Heidensche afgodery te beter te doen ophouden. Hier op keert de wakkere Heer *Smith* zig met een ernstige toepassing tot zijne toehoorders zoo geloovige, als ongeloovige en kinderen dezer eeuw.

Zijn *tweede* Leerrede verhandelt de woorden, *op dat uwe zonden zoude mogen uitgewischt worden.* In zijn inleiding betoont hy dat het niet te vergeefsch is God te dienen en zig te bekeeren; dewijl deze aflaat, op dusdanig een wijze verkregen, oneindiglijk veiliger is dan de gewaande Roomsche. *Eliphas* de *Themaniter* spreekt dus met een verheve stijl van de voordeelen der bekeering, *zoo gy u bekeert tot den Almagtigen, gy zult gebouwd worden; doet het onregt weg verre van uwe tenten. Dan zult gy het Goud op het stof leggen; en het Goud van Ophir by den Rotsteen der beken: ja d' Almagtige zal u overvloedig Goud zijn. Want dan zult gy u over den Almagtigen verlustigen: ende gy zult tot God uw aangezigte opheffen. Gy zult tot hem ernstelijk bidden, ende hy zal u verhooren: ende gy zult uwe geloften betalen.* Vervolgens toont hy ons aan wat zonden de Joden van die tijd schuldig waren, waarom hy die een *afdwaling* noemt, en van alle welke zy zig moesten bekeeren, en wel voornamelijk van de zonde die zy in 't dooden van den Vorst des levens begaan hadden. Daar op volgt de nadrukkelijkheid van de spreekwijze *zonden uitwissen.* Van onze gemeene schulden word meer als een boek gehouden; by God als Schulheer en eischer, by de mensch als Schuldenaar

en ſtrafbaar over de zonde, 't welk wel begrepen zijnde konnen wy daar uit verſtaan hoe een geloovige nu nog kan zeggen tien duizend talentponden ſchuldig te zijn, hoewel ſommige zig aan deze ſpreekwijze ſtooten, om dat Chriſtus, zeggen zy, daar voor reeds betaalt heeft. Aan Gods zijde zelfs, word over verſcheide zaken boek gehouden. Een zondaar nu kan nooit ware trooſt of inwendige ruſt hebben 't en zy deze ſchulden zoo wel in het een als 't ander ſchuldboek zijn uitgewiſcht. In 't ſchuldboek van den Schuldheer zijn ze uitgewiſcht door de borg; maar in dat van de zondige ſchuldenaar werden de zelve uitgewiſcht door verootmoediging, geloofsgebeden, en heiligmaking; dus blijven ze egter in het laatſte boek, te weten dat van 't gewiſſe, nog ſtaan, tot dat de zondaar zig gebetert en bekeert heeft. Niemand moet hier vragen hoe het wezen kan, daar zijn borg zoo voor hem voldaan heeft, dat zijn Schuldheer de ſchuld heeft uitgewiſcht, dat hy nog moet bidden, op dat de zelve vergeven werden. Ja Chriſtus was al geſtorven, en evenwel voert Petrus deze taal nog tot de Joden; en dit was genoeg ter bewijs, ſchoon der menſchen zwak begrip hier niet dieper indrong. Dog maakt maar onderſcheid tuſſen de twee ſchuldboeken, niemand moet God bidden, dat hy die in zijn ſchuldboek uitdoet; dat is aanſtonds op het betalen van de borg geſchied: maar dit belet niet dat een zondaar voor zijn bekeering en beteren van leven, de zelve nog in het boek van zijn gewiſſe vind openſtaan; dewijl zijn rekening met God niet vereffend is; zoo dat de maat van de

uitwiſſing daar in de mate van zijn bekeeringe is. Derhalven ſtelt Petrus de bekeering voor op dat de zonden zouden uitgewiſcht worden, gelijk de ſchrift doorgaans ook dus ſpreekt. De rede is ook niet verre te zoeken, want de ware bekeering ſluit het geloof in. De Hr. Smith beſchrijft hier op de aflaten van de Roomſche Kerk, en toont hoe weinig de zelve doen tot de uitwiſſching der zonden, van welker vergeving eenig onderſcheid is tuſſen het O. en. N. Teſtament. De toepaſſing is zeer ernſtig en kragtig.

De *derde* Predikatie is over de woorden, *wanneer de tyden der verkoelinge zullen gekoomen zijn voor het aangezigt des Heeren* : deze opwekkende inleiding wijſt ons aan wat verſcheide liefde-wegen God inſlaat om een zondaar tot bekeeringe te brengen. De woorden van de text lijden bijzondere vertalinge, en dien volgende verſchillen ook de gedagten der uitleggers. Sommige zien hier op de tijden na dit leven; andere op een tweede zegen, die op de voorgaande volgen zoude, andere wederom houden 't met geen van deze gevoelens. Het komt daar egter meeſt op aan wat dit voor *tijden der verkoelinge zijn*? die op de uitwiſſing der zonden volgen zoude. De Apoſtel, dus ſprekende toont dat 'er een zware hitte van verdrukkinge aanſtaande was, en belooſt de gene, die zig bekeeren verkoeling van dezelve. Dog wanneer zoude dit gebeuren? Vele willen na dit leven; dewijl de geloovige hier d' eene onruſt op d' andere overkomt, en zy de volkome verkoeling niet voor hun ruſt in de dood

en laatſten dag ontmoeten: dus ſtellen zy de uitwiſſing der zonden in die openbare vryſpreking die God dan doen zal. Maar de ſchrandere Heer Smith vind deze tijden van verkoeling nader by de hand. Het Jok der dienſtbaarheid des Ouden Teſtaments ſtond de geloovigen nu van den hals genomen te worden, en dit zoude de tijden van verkoelingen geven, God ſtond nu ook zijn toorn over het hardnekkig Jodendom uit te ſtorten; waar op deze tijden van verkoeling haar opzigt hebben, waarom 'er de text ook by doet; *van 't aangeſigte des Heeren*: en dewijl het woord *aangezigt* in de H. Bladen verſcheide dingen beteekent, heeft het ook hier verſchillende uitleggingen, hoewel *aangezigt* meeſt Gods Zonderlinge gunſt en genade beteekent, dog nu en dan wel zijn hittige toorn; dewelke gezegd word te branden Is 'er nu wel zulk een ramp geweeſt als die de verſtokte Joden in hun elendige overwoeſting is overgekomen? Beſchouw maar den ſchrikkelijken brand van Jeruſalem, en de hevige, felle, en woedende hitte der Romeinen tegen hen. Op die tijd kregen de Geloovige *tijden van verkoelinge* en ontweken dezen fellen brand en verſlindende oorlogs gloed. De Kerk heeft zoo meenigmaal tijden van verkoeling, als zy ruſt krijgt van de hitte van vervolging en verdrukking: zy krijgt zelfs in 't midde van vervolgingen tijden van verkoeling door Gods inwendige verſterking en vertrooſting in haar lijden. De ziele erlangt verquikking en verkoeling van haar innerlijken zonden-brand en vermoeidheid door de bekeering en de daarop volgende Genaden: In het Graf

en ten Jongsten dage zal de verkoeling volmaakt zijn; en op dit alles zien deze woorden, en die komen ook op de bekeering. Zelfs de tranen van opregt berouw bluſſen ook al dit vyer uit. Wat de Jooden aangaat, hen was dit al door de Propheten voorzegt en beloofd. De Goloovige hebben hier somtijds wel een hitte van verdrukking, maar dit is hen heilig bitter: de Godlooze in 't tegendeel hebben een geduurige verslindende hitte, en zijn als een ontstuimige zee. De toepaſſinge dringt zeer kragtig aan op de bekeering.

De *Vierde* Leerrede van de Godvrugtige Schrijver is over 't vervolg, *ende hy u zal gezonden hebben Jeſum Christum, die u te voren gepredikt is.* Zijn inleiding begint met de woorden Job. 33: 13-25, met welke *Elihu* Job tot bekeering vermaant. Deze woorden van den Text ziet hy aan als een derde beweegreden tot bekeering; en meent, dat dezelve bequamelijk konnen vertaald worden, *ende op dat hy u moge zenden* enz. Dan behoeft dit niet alleen verstaan te worden van Christus zending ten Jongsten Dage, maar ook van zijn zending in Genade hier tot de gene, die zig bekeeren. 't Was derhalven noodig dat hy daar van tot deze Joden sprak, op dat zy niet zoude meenen, dat het reeds te laat, en voor hen nu niets meer te hopen was, na dat zy de gekome Meſſias zoo schandelijk mishandelt en wreedelijk gedood hadden: O neen! zegt hy God heeft hem niet voor eens tot u gezonden; hy zal hem dagelijks weder zenden na den Geest door de verkondiging na 't Euangelium, en ten Jongsten Dage na 't lichaam, betert en bekeert u derhalven.

Dus vertoont d'Apostel *Jesus* in zijne deugden, noemende Hem de *Christus* om de Joden hun beloofde Messias te binnen te brengen, en te doen weten, dat die *Jesus*, dien zy aan 't Kruis genagelt hadden, dezelve was; toonende teffens wat zy van hem als de Messias gelooven moesten; want dit wierd boven alles tot hun bekeering vereischt. Zommige lezen, *die u te voren verordineerd is*, 't welk ook zijn kragt heeft; dog andere *gepredikt*, namelijk door Johannes de Dooper, en wel byzonder door de Propheten en schaduwen der Wet. Hier op word onderzogt hoe God Hem aan hen zenden zoude, te weten, niet in 't Vleesch, maar op een Geestelijke wijs, door de verkondiging van 't Euangelium, door zijn Genade en Geest, door zijn bystand en troost in nood en verdrukkingen: waar op hy besluit, dat alwaar de zondaars zig bekeeren, God aldaar zijn Zoon in Geest en Genade wil en zal zenden; waarom hy ook op 't kragtigste in zijn toepassing dringt op de noodzakelijkheid van de bekeering uit hoofde van de groote voordeelen, die de zondaars uit dezelve trekken.

De *Vijfde* is een verhandeling van deze woorden, *welke den Hemel moet omvangen tot de tijd der wederopregtinge aller dingen*, enz. In zijn inleiding spreekt hy van de voortreffelijkheid van dit leerstuk, de verheerlijkte Zaligmaker; toonende vervolgens hoe de woorden van de text de Joden tot bekeeringe aandrongen, want in dit geval hadden zy een gewisse *wederopregtinge* te verwagten. Het woord ἀποκατάστασις, *wederopregting* vertaald, vind de Hr. *Smith* van een groote nadruk en kragt om de verborgen-

he-

heden, die 'er door verstaan worden, uit te drukken; weshalven hy het ook zeer net uithaalt, en ons toont in wat zin het de Starrekundige, Historyschrijvers, Geneesheeren, en de 70 Overzetters gebruikt hebben. De Heidenen was wel iets ter ooren gekomen van een groot jaar, 't welk zy op hun manier beschreven: zoo dat men zulks hier uit kan besluiten, dat men in dit geval van *wederopregting* zekerlijk iets groots te verwagten heeft. Het is ook aanmerkelijk, dat *Philo* de Jood zijne landsgenooten het *Jubeljaar* van 't N. Testament met dit zelve woord beschreven heeft in zijn boek, *van de tien woorden* niet verre van 't einde, dat het zoude zijn, *een wederopregting* of *herstelling der erfloten* of *erflanden in de Huisgezinnen*, *zoo als ze in den beginne geweest waren*. Dit geeft de Schrijver aanleiding om na te sporen wat overeenkomsten 'er zijn tussen het *Jubeljaar*, van *Philo* afgeschaduwd, en de *wederopregting des N. Testaments*, 't welk hier naauwkeurig zoo omtrent Joden als Heidenen door de Schrijver gedaan word, en dus vinden wy die groote verzoendag, op welke de Bazuin des Euangeliums doorgegaau is, en het Jubeljaar des N. Testaments uitgeroepen; waar in wy de wederopregting, daar Petrus van sprak, konnen bespeuren, wanneer ook alle zaken in haar regten stand gevestigd, de schaduwen voor het lichaam geweken, en het vervalle hersteld zal zijn. Was 'er nu onder het O. Testamant een Jubeljaar, te weten op elk vijftigste Jaar, en een wederopregting van de bezittingen; van gelijke toont ons de Schrijver in 't breede, dat het Juich-Jaar van 't N. Testa-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

ſament is een wederopregting van alles, en waar in die beſtaat; beſluitende, dat alles, wat door de zonde verbroken was, door Chriſtus weder opgeregt is, en in een beter ſtaat herſteld. In zijn toepaſſing wijſt hy met grooten yver aan wat dankbaarheid de Geloovige voor die onwaardeerlijke en onuitſprekelijke Genade ſchuldig zijn.

De woorden, *welke de Hemelen moeten omvangen tot de tijd der wederopregtinge aller dingen*, zijn de ſtoffe van de zeſde leerrede. Hier zien wy, dat het God niet heeft behaagt deze *wederopregting* op een en dezelve tijd in alles te voltrekken, immers niet het Koningrijk van zijn zoon, 't welk verſcheide tijden zoude hebben; dewijl niet alleen alle dingen, maar ook alle geſlagten weder opgeregt moeſten worden. De Joden zouden eerſt en naderhand de Heidenen tot dat Koningrijk ingaan. Dit moeſt nu zijn tijd hebben, en Chriſtus zoo lang in den Hemel op zijn Throon blijven zitten. De Schrijver zal hier alleen ſpreken van de onderdanen van dit Koningrijk en van de verſcheide tijden, in welke zy weder opgeregt zijn. Dus vinden wy de herſtelling der Heidenen in hun roeping, die door het woord *alle* meermalen worden uitgedrukt en verſtaan, hoewel daar door geenzins een yder hoofd voor hoofd zonder eenige uitzondering te kennen gegeven word. Deze *wederopregting* heeft ook haar verſcheide tijden zoo voor als na Chriſtus komſt: wy vinden hier ook een wijdloopige verklaring van Act. 1 : 6, 7. In 't vervolg word ons ook aangewezen de verſcheide tijden en hoe de opregting der Heidenen, na dat de Joden zig des eeuwigen levens onwaardig gemaakt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

maakt hadden, haar voortgang genomen heeft, en wat 'er eindelijk nog voor Joden en Heidenen in der tijd te verwagten ſtaat: want eerder hebben wy Chriſtus niet te verwagten uit den Hemel, die *hem zoo lange zal omvangen*, gelijk de H. Petrus in de text zegt; dus word de lichamelijke tegenwoordigheid van Chriſtus hier beneden uitgeſloten. De rede, waarom hy van daar niet eerder zal wederkeren is om dat de *wederopregting* eerſt volkome moet zijn, en men die op Gods beſtemde tijd afwagten, gelijk het in de ſchepping geſchied is, op dat zijn Heerlijkheid des te beter geopenbaard zoude worden. Dan zal Chriſtus wederkomen en de zijne met hem in zijn Heerlijkheid voor eeuwig opnemen. De toepaſſing verklaart de Heerlijkheid van de gene, welke in deze *wederopregting* begrepen zijn, en hoe dezelve in allen deelen verpligt zijn Gode waardig te handelen; en de tijd met Chriſtelijk geduld af te wagten, wanneer God hen in zijn eeuwig rijk zal komen opnemen: hoewel de tijd wanneer zulks zal geſchieden ons onbekend is, daar vele te vergeefs na gezogt hebben. Dus is ons werk alleen in geloove te bidden *uw Koninkrijk toekome.*

De *Zevende* en laatſte *Predikatie* verklaart deze woorden, *die God geſproken heeft door de mond aller zijner Heilige Propheten van alle eeuwe.* Zijn inleiding vervat de kragtige overtuiging waar mede de Kruiſgezanten de geloovige in Gods woord aanſpreken. Deze mannen, door Gods Geeſt aangedreven wijzen hen aan de woorden, die God te voren geſproken heeft; want dit was by de Iſraëliten een onwe-

der-

derſprekelijk bewijs, dewijl zulks voorzegd was door de Propheten die by hen met regt voor Mannen Gods erkend wierden, welker manier van roeping ons hier word aangetoond, en met eenen waarom Petrus de zelve hier Heilige Propheten noemt, ook hoe God tot hen ſprak. Deze zijn van alle eeuwen of van ouds onder de Joden geweeſt; en hebben van alle dingen den *wederopregting* geſproken, 't welk onze Schrijver, alles doorloopende, gaat bewijzen, gelijk ook de dienaars des N. Teſtaments zig doorgaans daar op beroepen. Deze zaken en perſonen moeſten, gelijk de hedendaagſche Leeraars nu nog doen, de bekeering der Joden allezins te ſterker aandringen, voornamelijk als de Joden wilden hooren en gelooviglijk erkennen, dat alle de Heilige Propheten deze taal gevoert hebben. De Heer Smith vertoont hier op in zijn toepaſſing hoe kragtig en overtuigend het ligt der Prophetien is, en hoe kragtiglijk zulks het N. Teſtament beveſtigt; waarom het ook een overgroote dwaasheid is in die menſchen, die de H. Schriften van het O. Teſtament voor de Chriſtenen onnoodig agten, te meer dewijl dezelve ons zulke klare overtuigingen geeft tot het geloof in Chriſtus, de bekeering, en 't beteren van 't leven. De Schrijver geeft ook zijne toehoorders een berigt van de eerſte beginſelen van de Kerke des N. Teſtaments, de tijd van haar overtuigende leere met wonderdaden verzeld, haar wonderlijke voortgang niet tegenſtaande vervolgingen en verdrukkingen, en eindelijk hoe bloeyende zy heeft toegenomen tegen dank en ten ſpijt van alle wederſtrevers, ja de poorten der

der Helle; zoo dat ik afbrekende met een woord zal zeggen dat dit boek overvloedige ſtoffe tot zielen trooſt verſchaft, en de geloovige aan 't einde van 't zelve zullen konnen zien, dat onze *wederopregtinge* volbragt zal zijn, als Chriſtus zijne Koningrijken aan zijn Vader zal hebben overgegeven, en tot de geloovige zeggen zal, of dergelijk, *Gy zijt de gene, die met my ſteeds gebleven zijt in mijne verzoekingen. Ende ik verordinere u het Koningrijk gelijkerwijs mijn Vader my dat verordineert heeft* Luc. 23: 28, 29. *Komt gy gezegende mijns Vaders, over weinig zijt gy getrouw geweeſt, over vele zal ik u zetten: gaat in de vreugde uws Heeren ende beërſt dat Koningrijke, het welke u bereid is van de grondlegginge der weereld*; 't welk God uit zijn genade ons alle geve: Amen.

V. HOOFDDEEL.

Het leven der Voornaamſte Oud-Vaders of Woeſtyniers by een vergaderd en met een Voorrede voorzien, van Godfried Arnold. 't Amſterdam by Sebaſtiaan Petzold 1701 *twee deelen* 8. 72 *bladen.*

DE Schrijver van dit boek meld ons in zijn wijdluftige Voorrede het voordeel 't welk een Vroom lezer uit dit werk kan trekken, en toont ons wie ware en ongeveinſde Woeſtyniers zijn, 'welk hun oogmerk moet wezen, wanneer hy in ſtaat is om andere te onderwijzen, en hoe men

men de vrome op die tijd d'eenzaamheid niet qualijk kon afnemen. Maar hoewel hy de Hervormde en Lutherſche aantrekt kan men egter uit alles genoegzaam ontdekken, dat hy van die gevoelens niet is. Hy wederlegt hier ook wat van eenige hier tegen word ingebragt, bewijzende teffens hoe vele beletſelen en hinderpalen de menſchen, die de Wereld aanhangen, in dezelve ontmoeten, hoewel anders de onderlinge t'zamenleving en de liefde pligten zeer goed zijn. Hy ſtaat ook onder anderen toe, dat vele Moniken van dit opregt en eenzaam leven vry ontaard zijn, ja zelfs dat de Roomſche Kerk zeer vervremd is van deze Heilige levens-wijze en groote deugden, waar van hy reden geeſt. Vervolgens prijſt hy de nutheid van dit boek aan. Daar op volgt een *Hiſtoriſch verhaal van 't leven der Oudvaders*, in 't welk word aangewezen, hoe hoog deze eenzaamheid lievende en Godvrugtige Mannen door de Geleerdſte en Heiligſte van hun tijd zijn geagt geweeſt, en wat voordeel zy getuigen uit hun leven en ſchriften getrokken te hebben, waarom zy ook met rede de hunne tot het lezen van derzelver ſchriften zeer ernſtig aangeport hebben, gelijk ook vele Schrijvers in de laatſte eeuw zulks hebben nagevolgt. Hy onderzoekt met een wie de Schrijver is geweeſt van 't boek *De Vitis Patrum*, en toont hoe hoog 't zelve altijd gewaardeerd, en door verſcheide gezindheden met den druk is gemeen gemaakt geweeſt. Het eerſte deel van dit werk behelſt meeſt dezelve zaken, dog met eenige verandering hier aangewezen. De Schrijver toont ook wat 'er in 't tweede deel te vinden is, en kortelijk waar uit hy

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

hy het heeft getrokken, als mede waarom hy *Rosweidus* niet verder heeft gevolgd. Op dit tweede zal nog een derde, van welker inhoud hier berigt word gedaan, en daar op mogelijk een vierde deel, volgen. Hier op komen *de getuigenissen der Oudvaders van den* H. Antonius, *en de Woestyniers* of Kluizenaars *van Egypten*, in welke zeer veel tot hun lof gesproken word. De Heer *Arnold* is van gevoelen, dat zekere *Paulus* de eerste der Woestyniers is geweest. Hy was geboren in het Nederlandschap van *Thebais*, wel onderwezen en geoeffend in de Griekfche en Egyptische konsten; en geraakte door de vervolging van zijn Zwager in de Woestijne op een berg, alwaar hy in een hol verscheide vertrekken vond, in het welke hy voorts bleef, strekkende een Palmboom, die 'er bystond, hem tot voedsel en kleeding. Hier komt hem *Antonius* vinden na vele verschijningen op de weg, en in 't byzonder van een Satyr, ontmoet te hebben. Een Rave quam hen naderhand een geheel brood brengen, die 60 Jaren lang Paulus met een half had komen spijzigen. Deze *Paulus* belaste *Antonius* de Mantel te halen, die hy van *Athanasius* hadde, om hem na zijn dood in te winden: deze gehaalt hebbende en wedergekeerd zijnde, zag hy *Paulus* (de lezer oordeele na zijn wel gevalle) tussen een hoop Engelen in de hoogte opvaren; en in 't hol komende vond hy hem dood op zijn knien leggen. Wanneer hy nu geen gereedschap had om hem te begraven, quamen twee Leeuwen een kuil voor hem maken, in welke hy 't doode lichaam ter aarde bestelde. Deze *Paulus* stierf 113 Jaren oud. *Antonius*, in Egypten uit Edele Ouders gespro-

ten,

ten, was van zijn eerste jeugd af zeer vroom van leven, dog niet zeer begerig om uit boeken te leeren. Een half jaar na zijn Ouders dood gaf hy alle zijne middelen weg, en ging op 't land wonen, alwaar hy met zijn handen de kost won, leerende ondertussen van een yder wat tot bevordering van de deugd diende. Middelerwijl geraakte hy in verscheide strijden met de *Satan*, 't welk hem vastelijk dede besluiten zig tot nog strenger leven te begeven, zoo in waken als vasten, slapende op een mat en haire zak. Dit was nog niet genoeg; hy nam zijn verblijf in een graf verre van het Dorp af. Hier sloeg hem de *Satan* zoo bitterlijk, dat hy van pijn niet spreken konde, en vervaarde hem telkens met spoken: dog *Christus* quam hem genezen en sprak met hem. Daar op trok hy na de Woestijne, alwaar de *Satan* hem met Goud zilver, enz. tragt te verlokken, ook met spoken, gelijk zijne Vrienden hem in die strijd vonden. Dus bragt hy in de wildernis 20 jaren door, genezende vele ziektens, en vele menschen trekkende tot het volgen van zijn leven in de Woestijne, dewijl zy zijne wonderdaden zagen. In zijn leer prees hy zijn hoorders de Schrift aan als een genoegzame bron om alle geboden en deugden uit te trekken, hen in een Predikatie zeer ernstiglijk vermanende in het goede met te vertragen, en byzonder in 't eenzaam leven te volharden. In deze beschrijft hy vele noodzakelijke deugden, de wijsheid, kuisheid, geregtigheid, Christelijke dapperheid, verstand, liefde, een wakend hart, zorg voor de armen, een sterk geloof, milddadigheid, gastvryheid,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

enz. Hy meld ook de aanvallen en listigheden des *Satans*, die men alleen in en door Christus overwint; en hoe men God moet bidden om genade op dat wy de goede van de quade geesten mogen onderscheiden. Die wonderen doet, moet zig daarom niet verheffen. Daar op volgt een verhaal wat de *Satan* omtrent deze Antonius gepleegt heeft, en hoe deze hem heeft overwonnen. Dit zijn vertoog was van groote vrugt. Hy sprak onder de woedende vervolging van Maximinus de lijders zoo groote moed in, dat 'er een gebod uitging, dat geen Woestynier in de Stad of vyerschaar zoude toegelaten worden, 't welk hy veragte. Deze vervolging ophoudende, keerde hy weder na de wildernis; daar hem de toeloop van menschen zoo begon te vervelen, dat hy besloot na de boven landen van *Thebais*, daar hy onbekend was, te wijken. Hier begaf hy zig in een groote Woestijne, alwaar hy koren tot zijn nooddruft zaaide, bestraffende en verdrijvende de wilde dieren, die dit en zijne moeskruiden quamen afeten. Hier stond hy weder vele aanvegtingen des *Satans* uit. Hy deed in een groote nood van dorst een springende fontein voortkomen, en genas vele kranken, en onderwees in een Predikatie, dat men geenzins moest betrouwen op de werken, en dat de gezondheid niet van hem maar van God quam, hoewel hy hier nog vele kranken in hun gezondheid herstelde. Op deze plaats openbaarde God hem vele verborgentheden, in 't byzonder van de Woestynier *Ammon*. Pag. 104 kan men zien wat van zijn opvaren in den Geest, en hoe eenige booze geesten

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

zulks zogten te beletten, gezegd word. Deze *Antonius* heeft zijne leerlingen ook de toestand der ziele na dit leven verklaart. Hoewel hy zeer vriendelijk was van gelaat, was hy nogtans een groot viand van de toe ontstane Ketteryen; predikte tegen de *Arrianen*, en bekeerde vele Heidenen: want hy was een scherpzinnig en wijs man, en beschaamde de weereld-wijzen. Hier door quam zijn gerugt zelf de Roomsche Keizers ter ooren; want hy voorzeide vele dingen door den Geest. De regters, die by hem quamen, vermaande hy altijd tot het oeffenen van geregtigheid, en andere prees hy 't eenzaam leven aan, 't welk vele aannamen. Eindelijk liet hem God zien, dat zijn sterfdag, zijnde nu 105 Jaren oud, naderde; waar op hy een ernstige vermaninge aan de omstanders dede; maar hy wilde niet by hen blijven om niet na de wijze der Egyptenaren begraven te worden: hy begeerde onder de aarde leggen, en niet, dat niemand buiten de zijne zijn graf weten zoude. Zijn eene bonte rok en oude rok maakte hy aan den Bisschop *Athanasius*, die hem de zelve nieuw gegeven hadde, zijn andere bonte rok aan den Bisschop *Serapion*, en zijn haire kleed aan zijn Navolgers. Hier op volgt *het leven van HILARION uit de text van* Hieronymus *verbeterd.* Deze was in een Vlek *Tabatha* 5 mijlen van de Stad *Gaza* geboren uit Heidensche Ouders, die hem te *Alexandrie* ter school bestelden. Hy nam zeer in wetenschap toe en wierd een yverig belijder van Christus, en leerde van den H. *Antonius* zijn levens manier. Van daar keerde hy te rug na zijn Vaderland,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

ſchonk zijne goederen weg nog maar 15 jaren oud zijnde, en trok na de Woeſtijne 7 mijlen van *Majon* een ſtad digt by *Gaza* aan de linker zijde als men na Egypten reiſt. Hier kleede hy zig als een Pelgrim, at niet voor zonnen ondergang, en dan nog maar eenige weinige vijgen, en leed zware verzoekingen en aanvegtinge van de *Satan* en zijn vleeſch; dog overwon de zelve door vaſten, bidden, en dergelijke geeſtelijke wapenen. Hy bouwde hier voor zig een klein Hutje van riet, ſliep op een bed van biezen, en verſlegte verſcheide malen zijn ſpijs: zijn gewaad was een oud linne kleed, dat hy nooit wilde waſſen. Hy dede vele wonderen, en wierp ettelijke duivelen uit, onder andere uit *Orion* een legioen, pag. 160, 't welk uit Egypten tot in Duitſchland verbreid wierd. *Hilarion* bekeerde zeer vele inwoonders van Eluſa op zijn reis na *Kades* om een zijner leerlingen te bezoeken, en vermaande de woeſtijniers het lichaam niet te bezorgen. Deze *Hilarion* konde uit den reuk der kleeren de ondeugden der menſchen ontdekken, en wiſt de dood van *Antonius*, ſchoon hy verre van hem af was, ook de vervolging van *Julianus* verwekt, lang eer die begon. Hy doorreiſde vele Steden, en te *Aphroditon* wedergekeerd bad hy regen van God af, die aldaar in geen drie jaren gevallen was, pag. 179. Te *Gaza* leed hy veel ſmaad en in zijn omreizen veel ongemak, en won zijn koſt met hout te verzamelen, genezende ondertuſſen vele zieken en andere wonderen in verſcheide geweſten bedrijvende. Zijn goed, dat niet veel was, maak-

te hy by uiterste wille aan *Hesychius*, en belaste, dat men hem aanstonds na zijn dood in een hof zoude begraven. Dus stierf hy te *Paphos* in 't Eiland *Cyprus*. Zijn doode lijk wierd na tien maanden door *Hesychius* met levens gevaar gestolen, na *Majonia* gevoerd en aldaar begraven, geschiedende vele wonderen by zijn graf, zoo hier als in *Cyprus*; ligt daar om, zegt de Schrijver pag. 194, dewijl hy die plaats wel het meeste bemint heeft. Nu volgt het leven van MALCHUS door den *H. Hieronimus* beschreven. Hy was een *Syrier* van *Maronias* een klein dorpje by *Antiochie*, en begaf zig in de Woestijne van *Calchis*, winnende zijn brood met de handen. Van daar, willende wederkeeren om zijne goederen te verdeelen, raakte hy by de Ismaëliten in slavernij, en wierd gedwongen schapen te hoeden, als ook om een vrouw te nemen; dewelke hy egter niet bekende. Met deze ontvlugte hy eindelijk zijn Meester tot dat hy behoude by zijn Oude Woestijniers quam. Hy wierd wel door zijn Heer en zijn knegt met twee Kamelen nagejaagd; dog week in een hol, en wierd door een Leeuwin, die hen beide verscheurde, gered: waar op zy, zig wat ververscht hebbende met de Kameelen voortreden. Thans volgt een *Voorrede* van *Rufinus* aangaande het leven der Oudvaders, in welke hy vele Prijzenswaardige zaken van hen zegt en hun levens maniere beschrijft. Hier op zien wy het leven van den H. Woestijnier *Iohannes*, dewelke in een woestijne in Egipten in een hooge rots niet ver vande stad *Lyto* zijn verblijf hadde, daar in 50 Jaren niemand tot hem quam, dan die hy door een venster

ter tot stigtinge en vertroostinge sprak; dog geen vrouw genaakte hem in al die tijd. In den loop van zijn H. leven openbaarde God hem niet alleen de tegenwoordige, maar ook toekomende zaken, zoo dat, gelijk de Schrijver zegt, hy de gave van voorzegginge had, en in gezigten aan andere verscheen. Hy genas vele elendigen, en at niet dan des avonds, en dan niets als een weinig ongekookte spijs. Hy dede aan eenige, die hem quamen zien, een Predikatie tot lof der H. Schrift, en vermaning om zig voor zonden te wagten, die ook somtijds onder de schijn van deugd verborgen leggen; ook tegen 't maken van beelden van God, en 't steunen op werken, waar van pag. 233 een over zeldzaam voorbeeld te vinden is. Verder steld hy een opmerkelijk voorbeeld van een bekeerd zondaar voor. Deze *Iohannes* gaf niet lang naderhand knielende de geest. Nu komt de *Woud*-broeder *Hor* te berde, dewelke lange jaren in afgelege Woestijnen geleeft hebbende, niet dan kruiden tot spijs en water tot drank genuttigt hadde. Hy boude eindelijk een celle by *Theben*, alwaar hy, die te voren niet lezen konde de Griekfche boeken las, en de duivel uitdreef. Deze verhaald van zijn zelven, dat hy drie jaren lang door een Engel met Hemelsche spijs gevoed was, zonder iets aarts te nuttigen, waar door hy de verzoekinge van de *Satan* te boven quam. Onder de Woestiniers was ook zekere *Ammon*, die byna over de 3000 Woudbroeders Vader was, wiens kleederen, spijs, en stille levenswijs hier beschreven word. Het leven van den H. *Benus* bestaat in een kort verhaal van zijne deugden en 't verdrijven van een monster of gedrogt; en 't be-

drijf van *Theon*, en zijne wonderen in 't genezen van kranken, 't bekeeren van moordenaars, en 't temmen van dieren. *Apollonius* woonde in een hol van het *Thebaïsch* land van zijn 15de Jaar af; dog deze wierd na 40 Jaren van God belast, by de Menschen te gaan wonen: hy bad 200 malen tussen nagt en dag op zijne knien, en genas vele kranken enz. zijn kleederen verouderden niet. Hy at niet dan raauwe kool en groene kruiden. Hy verkreeg alles dat hy door 't gebed eischte, en had vele openbaringen; bekeerde op een wonderlijke wijze de Heidenen; verschafte de zijne door 't gebed een groote overvloed van kostelijke spijs, en vermeenigvuldigde het brood. Men moest zijns oordeels 's Woensdags en 's Vrydags vasten. De woudbroeder *Ammon* hadde twee draken tegen de moordenaars tot zijn deurwagters, zie hier 't verhaal.

„ Als nu de Moordenaars, na hunne gewoonte, weder quamen, zoo zaagen zy, wat voor „ vreemde deurwachters daar voor zaaten, en „ als zy de Draaken ter deegen aanschouden, „ wierden zy half dood en buiten haar zelven, „ verstomden, en vielen ter aarde needer. Als „ de oude man nu dat merkte, trad hy uit, en „ vond haar half dood van schrik, ging tot haar, „ rechtteze op, bestrafte haar, en sprak, ziet gy „ niet, hoe veel woester en onbarmhartiger gy „ zijt, als de wilde dieren? want zy gehoorzaamen ons van Godes weegen, maar gy vreest „ God den Heere niet, en schroomt ook niet, „ Gods dienaars in haar leeven te ontrusten. „ Evenwel bragt hy haar in de hut, en zette een

„ tafel voor, en hy deed haar eeten. Maar zy
„ hadden nu rou en leedwezen in hunne herten
„ gekreegen, en beeterden aanstonts haar voorige
„ zondig leeven, en overtroffen in korten tijd
„ veele andere dienaars van God, die voor haar
„ begonnen hadden, God te dienen. Want
„ door de boete naamen zy zoo zeer toe, dat 'er
„ na weinig tijds ook zulke teekenen en krach-
„ ten door hen geschieden. Verders, wanneer
„ 'er op een ander tijd een zeer gruwelijke Draak
„ het omleggende Land verwoeste, en veele lie-
„ den ombracht, zoo quaamen de inwoonders
„ van dat gewest by den gemelden Vader *Am-*
„ *mon*, en zy baaden hem, dat hy den Draak
„ doch wilde dooden. En, op dat zy den ou-
„ den man zoo verre beweegen mochten, dat
„ hy zich over hun erbarmde, zoo bragten zy
„ een jongen, een Harders zoon, met hen al-
„ daar, die den Draak maar aangezien hadde,
„ en was daar zoo van verschrikt geworden,
„ dat hy zijn verstant verlooren had. Ja van
„ den adem alleen van het dier was hy half
„ dood, ook zeer geswollen, zoo dat men hem
„ moest draagen Hy bestreek den jongen met
„ olie, en maakte hem gezond; verders maakte
„ hy zich t' eenemaal gereed, om den Draak om te
„ brengen; doch hun wilde hy niets toezeggen,
„ en dede, als of hy haar niet en konde helpen.
„ Doch hy stond tijdelijk op, en ging na de
„ plaats toe, daar het beest zijn gang had, kniel-
„ de neder op de aarde, en bad God. Daar
„ op begon het dier schrikkelijk te blaazen,
„ schuifselen en knersten, en naderde hem
„ met eene groote verwoetheid: maar hy en
„ ont-

„ ontzette zich niet eens, keerde zich na den
„ Draak toe, en sprak, *Christus, de zoone Gods,*
„ *brenge u om, die'er noch veele ombrengen zal.*
„ Zoo ras nu als de oude man dit gezegd had-
„ de, spoog de schrikkelijke Draak terstont al
„ zijn gift uit, en gaf den geest, en hy borst op.
„ Als nu de aangrenzende Inwoonders te zaa-
„ men quaamen, ontzetteden zy zich over dat
„ wonderwerk, dat de Draak verslaagen was.
„ Maar zy konden de gruwelijke stank niet lijden
„ en wierpen groote hoopen zand op hem, doch
„ de Heilige Vader *Ammon* moest daar by staan.
„ Want, al hoewel dit dier al dood was, zoo
„ en dorsten zy echter zonder hem niet daar by
„ komen, dit schijnt ook wat zeldzaams.

Hier komt de Woud-broeder *Capres*, *Mucius*, *Paphnutius*, *Apollonius* de Martelaar, en *Macarius.* Deze heeft niet alleen de dooden doen spreken, maar ook opgewekt pag. 310. Hier is nog een Jonger *Macarius*, nog een Ammon, en de H. *Paulus Simplex.* Wy hebben hier ook een verhaal, van *Jacobus Diaconus*, aangaande 't leven van H. Vrouwen; *Pelagia*, een bekeerde hoer; en *Eugenia*, dogter van *Philippus* Stadhouder des Roomschen Keizers in Egypten. Zy was wel bedreven in verscheide Talen en geleerde konsten, en kreeg eerst door de brieven van den Apostel Paulus een smaak van den Christelijken Godsdienst, waar in zy verder versterkt wierd toe zy de Christenen buiten op een hofstede hoorde zingen, *Alle de Goden der Heidenen zijn maar afgoden, maar onze God heeft Hemel en Aarde gemaakt.* Om nu by deze Heilige zingers te komen, dewijl 't de vrouwen niet geoorlofd

geoorlofd was, trok zy manne kleederen aan, en hoorde onderwegen de wonderen, die de Bisschop Helenus van Heliopolis in Egypten, wien zy hier vond, gewrogt hadde. Hy wist haar in 't byzonder te zeggen, dat zy een vrouw was, schoon zy haar vermomt hadde, want God had hem zulks in een droom bekend gemaakt; pag. 354. Eugenia wierd van dezen vromen Bisschop gedoopt, en vermaand in mannen gewaad in 't Klooster te blijven. Haar ouders, over 't missen van haar dogter bekommerd, vernamen te vergeefs by toovenaars waar zy gebleven was. Zy nam middelerwijl zeer toe in de H. Schriften, en ging alle de Kloosterlingen in ootmoedigheid te boven; wierd na 't verloopen van drie jaren Abt van 't Klooster, en dede vele wonder-werken. Het voorval tussen haar en *Melanthia* een Mevrouw van *Alexandrie* pag. 359 enz. is vry zeldzaam, en zal vele mogelijk wat verdagt voorkomen. Het huis van deze Melanthia wierd door vijer uit den Hemel teenemaal vernield, 367. Dit overtuigde de Vader, Moeder, en Broeder, nevens d'andere Heidenen van *Alexandrie* zoodanig, dat zy het Christen geloof blijmoediglijk aannamen. Haar Vader wierd Bisschop van die Stad, en van zijn navolger in zijn Stadhouders ampt vermoord. De Vader van *Eugenia* dus omgebragt zijnde, trok zy met haar moeder na Rome, alwaar zy vele bekeerde, en onder deze zekere *Basilla* van Koninglijke stam. Deze twee voorzeiden malkanderen, dat zy Martelaressen van Christus zouden sterven. *Basilla* wierd op bevel van Keizer *Gallienus* met een

zwaard

zwaard doorſtoken. Als *Eugenia* naderhand in den Tempel van *Diana* tegen haar wille gebragt wierd om de afgoden te offeren, vielen dezelve omverre, en de Tempel zelf ſtorte op het gebed van *Eugenia* in; waar op de Keizer bevel gaf, dat men haar aan een ſteen gebonden in den *Tiber* zoude werpen; maar de ſteen is terſtond geborſten, en de Heilige *Eugenia* (deze zijn d' eige woorden) zat alzoo boven op het ſtroomende water enz. Naderhand wierd zy in een heete oven van de *Severiaanſche* warme baden geworpen, dog te vergeefs: zoo dat men haar moeſt onthoofden, gelijk *Chriſtus* haar voorzegt hadde, op zijn geboorte dag te zullen geſchieden. Daar op zien wy het leven van *Baſilius de Groote*, te *Cappadocie* geboren, dog in alle wijsheid doorgeleerd. Deze wilde nog brood nog wijn nuttigen, tot dat hy de geheimeniſſen der wijsheid begrepen hadde. Hy leerde in Egypten de Goddelijke ſchriften, en van daar keerde hy na *Athenen*, alwaar hy vele bekeerde, gevende aan *Eubulus* deftige leſſen. Deze trokken te zamen na Jeruzalem en lieten zig in de Jordaan doopen, 't welk niet zonder een Wonderwerk volbragt wierd: van daar na *Antiochie* gekeerd wierd hy aldaar *Diake*. Deze H. man verloſte een man, die zig aan de Duivel had overgeven, dwingende den *Satan* het handſchrift weder over te leveren, en bedreef nog vele zeldzame werken, en ſtierf te *Ceſarea*. Eindelijk komt de Woudbroeder de H. *Ephrem*, dewelke de grootheid van *Baſilius* in een gezigt gezien hebbende, hem bad, dat hy door zijn voorbede tot God de

Griekſche taal mogt ſpreken, 't welk na 't eindigen van 't gebed gebeurde, waar op hy van hem tot Ouderling ingewijd wierd. Na deze wonderlijke en rare levens bedrijven enz. Volgt nog een aanhang van de uitgeleze daden, gedenkwaardige ſpreuken dezer eenzame mannen, en hunne wonderwerken tot bekeeringe en ſtigtinge. Dit boek is zoo vol van wonderdaden, dat ik hope, dat niemand zig zal verwonderen, dat wy met het eerſte deel afbreken.

VI. HOOFDDEEL.

Rijswijkse Vrede-Handel, beſtaande in Autentike Acten, Memorien en Antwoorden, dewelke in 't Keizerrijk, Sweeden, Savoyen, ende in de Nederlanden zijn voorgevallen; Mitſgaders alle de noodige Stukken en Documenten by de Heeren Ambaſſadeurs en Gevolmagtigden tot de generale Vrede, aan de Heeren Mediateurs tot Rijſwijk, op het Koninglijk Huys Nieuwburg, overgegeven uit het Franſch vertaalt. In 's Gravenhage, Gedrukt by Gerrit Rammazeyn, en Meyndert Uytwerf, 1700. in 4 118 bladen.

De *Rijſwykſche Vredehandeling*, zoo vermaard in alle geweſten, dewijl de Vrede van Europe door dezelve herſteld, de ſtrijdende Vorſten vereenigd, de onderlinge Koophandel en

en Zeevaart beveiligd ſchenen, gaf een yder waarſchijnlijke reden genoeg om te hopen, dat dezelve van langer duurzaamheid en beſtendiger zoude zijn dan de *Nimweegſche*. Dit heeft deze verſamelaar bewogen de voornaamſte ſtukken, beſcheiden, *memorien* enz. die op deze doorlugtige vergadering zijn verwiſſeld, in 't ligt te geven, om den naakomelingen tot een eeuwig duurend Gedenkteeken te mogen verſtrekken. Het geheele werk is in vier boeken onderſcheiden.

Het *eerſte* begint met het aanbieden van de bemiddeling van zweden, waar op die van de Paus volgde en de antwoorden der hooge bontgenoten, nevens d'aanbiedingen van vrede door de Koning van Vrankrijk in Zweden, Denemarken, Zwitſerland, en Savoyen, en de verſcheide onderhandelingen aldaar, te Weenen, en in 't *Congres* in 's Gravenhage tot 't begin van Mey 1697, mitsgaders de *Manifeſten* van de geweze Koning *Jacob* de tweede en de daar op gevolgde antwoorden.

Het *tweede* neemt een aanvang met d' opening van de Rijſwijkſe onderhandeling op den 9 Mey 1697, waar in men de voorſlagen vind van den Hr. *Mediateur* of Middelaar noopende 't gebruiken of nalaten van eernamen op de byeenkomſten, in de kamers, en *paſporten*, ook het houden van goede tugt: waar op volgen de eiſchen en voorſlagen van Vrede, de Middelaar door de Heeren Gezanten aangeboden; de verzoeken van de Franſche aan de Keizerſche en Spaanſche, of zy wilden handelen op den Voet van de *Præliminaria* door de Hr. de *Callieres* op den 10 *Februry* aangeboden of van dezelve afſtaan met de antwoor-

woorden dezer afgezanten. Op den 8 *Juni* verklaarden de Volmagtigden van Vrankrijk, dat zy gereed waren om in onderhandeling te treden, waar op de ontwerpen van Vrede door yder van dezelve aan den Heer *Mediateur* overgeleverd wierden, die yder op haar plaats te vinden zijn. De Fransche gaven ook hun ontwerp over, waar op de bondgenooten hun aanmerkingen maakten. De *Successie* van de Paltz was een der gewigtigste zaken van 't Duitsche Rijk. De wederzijdsche stukken en bescheiden, hier ingelascht, en de lijst der *reuniën* en *Occupatien* van Vrankrijk in Duitschland en de Nederlanden zijn ook aanmerkens waardig.

Het *derde boek* levert ons de ontwerpen der Fransche gezanten wegens het *Tractaat* met Spanje (de lezer verschoone hier doorgaans de onduitsche woorden) en der Spaansche gezanten aangaande 't zelve onderwerp. De Keizer en 't Rijk gaven naderhand ook een ontwerp over voor zig in 't byzonder, als een *ultimatum* of uiterst besluit. Maar Vrankrijk, 't welk *Aath* in de Nederlanden en *Barcelone* in *Catalonie* had overweldigt, en daar en boven gezien, dat de tijd van den 31 *Augustus* tot het aannemen der voorwaarden verloopen was, belaste zijne volmagtigden te verklaren, dat zy Straatsburg wilden behouden zonder Voorwaarde of *alternatijf*, en tijd van beraad tot den 20 *September* toe te staan, en dat het hen by ontstentenis vry zoude staan als dan wederom nieuwe eischen te doen. De Duitschers begonden toe ook 't zelve van Luxenburg te vreezen, te meer dewijl zy vernamen, dat Vrankrijk een voordeelig alternatijf aanbood,

dat

dat Spanje en de Nederlanden daar over als versteld waren; zoo dat zy zig verpligt vonden dien aangaande nadrukkelijke voorslagen te doen, om dat Spanje, Engeland, en de Nederlanden gereed stonden om met de Franschen te sluiten. Dit gebeurde eindelijk op den 20 September 1697. Alle de stukken van deze beroemde Vredehandeling zijn in dit derde boek te vinden. Hier na wierd een stilstand van wapenen toegestaan om den Keizer en 't rijk tijd tot het voltooyen van hun Vredens *tractaat* te geven. Men vind hier ook de onderlinge *Protesten* tegens dit Vredens *tractaat* zoo van de Hartogen van *Luxemburg*, en van *Tremouille*, de Graaf van *Egmont* als andere. Aan 't hoofd van 't vierde boek zien wy het Vredens *tractaat* van de Keizer en 't Rijk met Vrankrijk op den 30 october 1697 gesloten, en wat 'er wegens de Godsdienst in de weder te geve plaatsen bedongen was, nevens verscheide stukken, *Protesten*, en klagten over de Keizerlijke Gezanten, en vervolgens derzelver zeer nette verdediging, hier te vinden nevens de *Acten* van *inclusie* der Mogendheden in de Vrede; en de verdere *protesten* en *contraprotesten*. De plegtigheden zijn nog in verscher geheugenis. Zie hier uit alle deze verzamelde stukken, van welke de meeste lezens-waardig zijn, het *Brevet* van de Paus aan de Keizer en Koning van Spanje en hun antwoord op het zelve, waar uit men de looze streken, en lagen van de Fransche Koning niet dan te klaar kan ontdekken, en z en hoe verre zy thans te vertrouwen zijn.

BREVET

Van Paus INNOCENTIUS *de* XII. *aan den Keiser, om hem aan te manen van de Vrede met den Koning van Vrankrijk te maken, van den* 8. *December* 1691.

INNOCENTIUS P. P. XII.

SEer geliefde Soon in JESU-CHRISTO; *Saluyt en den Apostolischen zegen. Wanneer wy van deze post, die by na tot den Hemel toe verheven is, op welke wy bevestigt sijn, hoe onwaardig wy daar toe ook waren, onse oogen slaan op soo veele gelovige Volkeren, die aan onse herderlijke sorge bevolen sijn, soo scheelt het weinig of wy geven de geest van smerte en droeffenisse, door het sien van alle die groote wederwaardigheden, waar aan dese wrede Oorlog die tegenwoordig by naar het gansche Christendom bedroeft, haar bloot stelt. Wy mitsdien geraakt zijnde van de groote en droevige schreyingen van zoo veele Persoonen die omkomen: zoo hebben wy besloten om by uwe Majesteit, verzekert zijnde van deszelfs Godvruchtigheit, en van de groote begeerte die hy heeft, om het voordeel van het Christelijke gemeene best te bevorderen, te gebruiken de zelfde verzoeken, die wy niet af laten aan den Vader der barmhertigheit te doen; op dat het hem gelieven moge die onweeren, dewelke soo veele rampen veroorzaken, af te wenden, en om daar op te doen volgen de kalmte van een zoo gewenste Vrede.*

Wy hoopen, dat gy aanmerking makende op de grootheit van onze droefheid, en met sorge de ellenden van soo veele arme menschen examinerende, en de suchtingen van alle de gene die in den Oorlog gedood sijn, gy u versterken sult in de genegentheit die gy voor de Vrede hebt, en zelver arbeyden sult omse te vermeerderen. Sekerlijk, wanneer gy een ernstige aandagt maken sult op de ongetoomde baldadigheit van de Soldaten, op de verachtinge van de heilige dingen, en op het verlies van zoo veele Zielen waar van men reden heeft bedugt te sijn (aanmerkingen die ons van droefheid overstelpen) soo konnen wy niet twijfelen, of gy de bewegingen van uwe natuurlijke Godtvruchtigheid volgende, sult een voornemen vatten, om te bevorderen de ruste van soo veele geruineerde Volkeren, de herstellinge van den Goddelijken dienst, en de salicheit der Zielen. 'T is seker dat gy op geen gerechtiger wijse soud konnen erkennen de weldaden, waar mede d' Autheur van alles goets, de geheilichde persoon van uwe Majesteit soo overvloedig verrijkt heeft, alles met de herstelling van de erffenisse die d' Heere JESUS-CHRISTUS *in zijn Testament de Kerk, eer dat hy ten Hemel opvoer, na gelaten heeft.*

Bemoeyt u dan, soo veel als gy kont, onse seer geliefde Soon in JESU CHRISTO, *om het gemeene best van 't Christenrijk te ontheffen van de rampen waar mede het bedroeft word. Stelt u voor tot een doel de glorie dewelke verkrygen sullen de soodanige, die de Vrede van dat gemeene best bevorderende, deselve met onuitsprekelijk geluk sullen ophopen, en de toejuychingen van de*

herstelde Volkeren, dewelke niet aflaten sullen de lof-gevingen van de Auteurs van haar ruste, te verkondigen.

Ons aangaande, wy sullen alles wat wy bedenken konnen in 't werk stellen, om aan uwe Majesteit en aan alle d'andere Christen Vorsten de middelen te bevorderen, om soo een nuttig en voordeelig werk uit te voeren.

't Welk afwachtende, soo verleenen wy u van ganscher herten onse Apostolische zegen, tot een seker onderpand van onse goede wille. Gegeven tot Romen in de Kerk van Sante Majore, onder de ring van den Visscher, den 8. December 1691, en het eerste van ons Pausschap.

geteykent

MARIUS SPINULA.

ANTWOORD

Van den Keizer op het vorenstaande Brevet, in dato den 20 January 1692.

ALDERHEILIGSTE VADER.

DE Brief van u Heilicheit van date den 8 der voorlede Maand, heeft ons genoechsaam onderrecht, wegens de groote hertseeren waar mede deselve bewogen word, door het sien van alle de rampen, waar mede het Christen Volk, door d'Oorlog die tegenwoordig by na over al onsteken is, beladen word; en van de sorge die deselve draagt, om de gemoederen van de vergramde Vorsten te doen bedaren, en tot Vrede en eendracht te

te brengen. En in der waarheit, de rampen die desen Oorlog soo onrechtvaardig aangevangen, de Christen Republijk doed lijden, en die, dewelke haar noch verder dreygen, bedroeven ons niet minder als sy uwe Heilicheit bedroeven. Maar 't geen ons vertroost, is, dat God en ons geweten getuigenis geven, dat de schuld daar van aan ons niet sal geweten worden; vermits wy de wapenen niet aangenomen hebben, dan wanneer het nootsakelijk is geweest om het Keiserrijk en het Volk, 't welk ons aan vertrouwt is, te beschermen tegen de gene, die het selve besprongen hebben. D' Alderinnerlijkste gedachten van ons herte sijn u Heiligheit soodanig bekent, door de lange gewoontens dewelke hy voorhenen met ons gehad heeft, dat hy lichtelijk sal begrijpen, dat ons niets moeyelijker kan overkomen, dan te sien, dat de natuurlijke liefde, die wy voor de vrede en voor de openbaare ruste hebben, alle dagen verstoort word door nieuwe verongelijkingen die ons aangedaan worden; en boven al door de heerssugt of door de nydicheit van Vrankrijk. d' Eerbied die men voor d' openbaare trouwe en voor de Traktaten behoort te hebben, heeft tot noch toe die kroon niet konnen weerhouden, om deselve niet weder te verbreken, soo dikmaals als die beswooren sijn geweest. Want om verscheide andere dingen met een stilswijgen verby te gaan, de Christen wereld sucht van te sien, en de nakomelingschap sal een schrik hebben van te verstaan, dat den Alderchristelijkste Koning heeft konnen besluiten, om de snelle loop van onse overwinningen tegen de ongelovigen te steuyten, om de banden van vriendschap, die wy onlangs met hem vernieuwt hadden te breken, om ons op nieuw den Oorlog aan te

doen, ter tijd wanneer wy op het geloof van die Traktaaten steunende, noch in volle versekertheit leefden; en om alle plaatsen met Moorderyen, Roveryen, en Brandstichtingen te vervullen, voor dat men ons eens bekent maakte om wat reden dat men den Oorlog weder begon, en wat voorwendsel dat wy daar toe gegeven hadden.

Men moest, buiten twijffel, liever met voeten treden alle insichten voor alle goddelijke en menschelijke saaken, als dat Vrankrijk de gelegentheid soude hebben laten verloren gaan, om sijne grenspaalen aan den Rhijnkant uit te breiden, en aan ons en aan de gansche Christenheit de tijd soude gelaten hebben, om den Oorlog tegen den Turk gelukkig geeyndigt, en onse Frontieren versekert te hebben. De voortreffelijke waardigheit waar mede wy bekleed sijn, heeft ons derhalven verpligt, om Geallieerde te maken, om ons selven en onse Volkeren tegen de wapenen van den Alderchristelijksten Koning, en tegen die van de Vyanden van den Christelijken naam te beschermen, dewelke door soo een schandelijke eendragt met gelijk overleg tegen ons ageren. Nu de voornaamste conditie van de Alliantie die wy met onse geconfedereerde gesloten hebben, bestaat daar in, dat het ons niet geoorloft sal sijn naar eenig Traktaat van Vrede te luisteren, sonder alvoren te samen met haar daar over geraadpleegt te hebben. Maar alsoo wy wel konnen versekeren, dat sy geen minder begeerte als wy hebben, om de Vrede in de geheele Christen wereld weder herstelt te sien, door de herstelling van de Vredens Artijkelen van de pyreneen en van Westfalen, die door Vrankrijk verbroken

broken sijn geworden; soo moet u Heilicheit boven al op het krachtichste als hy kan, alle sijne goede Officien by den Koning van Vrankrijk aanwenden, om hem daar toe te brengen, van alle de Artijkelen dier twee Traktaaten weder te herstellen, soo hy betoonen wil dat hy die wenst. By aldien uwe Heilicheit van dien Vorst, soo een rechtvaardige saak verkrijgen kan, soo sullen wy aan onse syde niet in gebreke blyven ons best te doen, om het soo te maaken, dat de heilige meiningen van u Heilicheit tot het wel wesen van het Christendom, en d' aanbieding van sijn Vaderlijke sorgen en van sijne goede Officien tot Vrede, die ons seer aangenaam sijn, by d' andere Geallieerden aangenomen worden, en haar uitwerking doen. Dat is 't geen 't welk wy geloofte hebben op den Brief van uwe Heilicheit, die ons soo aangenaam is geweest, te moeten antwoorden, 't welk wy gedaan hebben met alle d' eerbiedicheid die wy aan den selven verschuldigt sijn, biddende de Goddelijke goetheit, dat hy uwe Heiligheid lange tijd tot wel wesen van de Kerk, en voor het onse in 't byzonder, beware. Weenen den 20 *January* 1692.

BERIGT.

De Paus mede een Brevet aan den Koning van Spanjen gesonden hebbende, om hem tot vrede te bewegen, ten naasten by van den selven inhoud als hy aan den Keiser had gesonden, gaf sijne Catholijke Majesteit daar op de volgende antwoord.

ANTWOORT

Van den Koning van Spanjen op het Brevet 'twelk den Paus aan hem heeft gesonden nopende de herstelling van een algemene Vrede in Europe.

ALDERHEILICHSTE VADER.

D'Aarts-Bisschop van Nazianza, Nuncius van uwe Heilicheit, heeft ons gecommuniceert het Brevet, waar door u Heilicheit, gedreven sijnde van een godvruchtige en heilige yver, ons tot d'algemeene Vrede aanmaant. Maar alsoo het de veilicheid van de selfde Vrede is, die de geconfedereerde machten sig voorgestelt hebben door haar eendracht te bevestigen, en dat het enkelijk maar met dat voornemen is dat sy in Oorlog sijn getreden; soo sal het niet nootsakelijk sijn te doen sien, dat soo lange als de macht van den Koning van Vrankrijk bestaan sal, en dat men hem niet binnen de rechtmatige palen van de reden gebragt sal hebben, het onmogelijk is dat men een vaste en geduyrsame Vrede bekome, of dat de Vorsten van Europa een versekerde ruste genieten konnen. Van wat krachtige woorden,

den, en van wat plechtelijker Eeden ſoud' men ſig konnen bedienen om de Vrede te beveſtigen, als die geene geweeſt ſijn, die in het Traktaat van de Pyreneën gebruykt ſijn geworden. Wat grooter garantien ſoud' men konnen geven, als de garantie die de Machten aan die van Aken hadden gegeven, en wat voordeel ſoud men altans aan Vrankrijk konnen toeſtaan, 't welk ſijn heerſſucht ſoude konnen verſadigen en bepalen, en vermits de Provintien aan die Kroon by de Vrede van Nymegen afgeſtaan, niet hebben konnen vervullen de ſterke paſſie, die deſelve altijd gehad heeft om weg te nemen. Indien alle die Traktaaten niet hebben konnen beſtaan, alſoo de Koning van Vrankrijk deſelve alle verbroken heeft, wat ander Traktaat ſoud men dan tegenwoordig konnen makan 't welk geduyrſaam, en 't welk ſijne overtredingen en andere inconvenienten niet onderworpen ſoude weſen. Naar het Traktaat van Nymegen, heeft men gelooft een ander middel te ſullen konnen vinden, om de gemeene ruſte te verſekeren, namentlijk den Treves van 20. jaren, gekoſt ten pryſe van ſoo veele onrechtvaardige uſurpatien, die de Koning van

Vrankrijk gepleegt heeft, en die hy ge-duyrende al die tijd vreedsaam soude be-sitten; maar hy heeft die Treves niet be-ter als de Vrede nagekomen; Want van de 20. jaaren waren der nauwelijks twee verlopen, of hy siende dat de Keiser sijne veroveringen in Hungaryen, en te gelijk ook de paalen van de Kerk uitbreide, soo verbrak hy de Vrede weder, voor dat hy den Oorlog verklaart had; hy nam Phi-lipsburg weg, taste het Keiserrijk aan, en bedreef in den Paltz de ongehoordste wreet-heden die aan elk bekent sijn, naar dat hy een opstand in Hungaryen, soo tegen de Catholijke Godsdienst, als tegen die geen die daar het hooft van is, verwekt had, gaf den Tekkely bystand, riep den Turk tot sijn hulpe, deed den selve in Oosten-rijk vallen, en het selve Land in vuir en vlam stellen, en een groot deel van des selfs inwoonders in gevankenis weg voe-ren; waar op het vertrek van den Keiser uit Weenen, en en de belegering van die Stad volgde, van welkers behoud het heyl van het Christendom en van het Kei-serrijk af hing. Maar in plaats dat die ramp van het Christendom het alderhartste en alderbarbaarste herte tot medelyden had

moe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

moeten bewegen, soo siet men heden ten dage dien Koning trachten deselve te vermeerderen, met door sijn Ministers den Turk aan te soeken om te continueren: en 't geen noch meer godloos is, hy send aan den selven onderstand, niet alleen van Soldaten, maar ook van Ingenieurs en Bevelhebbers, om aan die ongelovigen de konst van den Oorlog te leeren, waar van hy sig bedient in Vuyr, Bomben en karkassen te gebruiken, meer tot verwoesting van het menschelijk geslagte, als voor de nutticheid die hy daar van kan genieten: getuigen daar van sijn Genua, Barcelona en Alikanten, welkers puinhoopen doen sien, dat sijn woede noch Kerken noch Kloosters spaart, om de persoonen die tot den dienst Gods gewyd sijn, soo wel als andere die onschuldig sijn, te doen lyden. D' oorlog die hy in Piemont voert, vermits de Hertog van Savoyen het jok van de dienstbaarheyt niet heeft willen ondergaan, moet ons niet vreemt schijnen, soo men aanmerkt alle de hooningen die hy Innicentius de XI. wiens uitstekende deughden den selven soo recommandabel gemaakt hebben, aan gedaan heeft, met al de Geestelijkheid van sijn Koningrijk,

en sijn Parlement tegen hem op te maken. Alle die bekende en onwederspreekelijke feyten doen genoechsaam sien, Alderheilichste Vader, dat men geen bequamer middel soude konnen vinden, om Vrede te maken, als die van de continuatie van een vigoreusen Oorlog; dewelke wy nodig agten, soo voor de ruste van 't gemeen, als voor d'eere van u Heilicheit, het gesagh van den H. Stoel, en de voortplanting van 't geloof. Wy hoopen dat u Heilicheit naar dat hy alle die redenen overwogen sal hebben, d'onderstand die hy aan den Keiser tot bescherming van het Christendom tegen den Turk heeft beginnen te geven, continueren sal, en dat hy voor goet sal keuren de resolutie die wy genomen hebben, om vast aan de Traktaaten en Alliantien daar toe wy ons ingelaten hebben, verknogt te blijven, en dat hy ons sijn heilige Zegen niet weigeren sal. Gegeven tot Madrid den &c.

VII. HOOFDDEEL.

De Religione Gentilium, errorumque a-pud eos caufis: Autore Edoardo Barone Herberd de Cherbury, & Caftri infu-lis de Kerry in Hibernia, & à Sacræ belli Confiliis Regibus optimis Jacobo & Carolo.

Dat is,

Eduard Baron Herbert van Cherbury, en 't ſlot van 't Eiland Kerri in Yrland, en ge-heim Oorlogs Raad der beſte Koningen Ja-cob *en* Carel, *van de Godſdienſt der Hei-denen, en de oorzaken hunner dwalingen. t' Amſterdam by* Johannes Wolters 1700 *in* 8. 22 *bladen.*

ALs men de Godsdienſt der Heidenen naziet vindmen, dat hun meeſte Goden niet alleen menſchen waren, maar ook, dat vele onder de-zelve gevonden wierden van dat ſoort van men-ſchen te zijn, die hier levende, in ongebondenheid hadden uitgeſpat. Indien wy hier by doen de wij-ze, op dewelke zy hen dienden, wy zullen de-zelve veel eer beſpottelijk als aannemelijk bevin-den. Dit deed onzen Schrijver overwegen, of de Oude Vaders en vele Kerken-Leeraars dan geen gelijk en hadden, dat zy deze alle ter eeu-wiger ſtraf verdoemden? maar onzen Schrijver

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

dit hard voorkomende van een goede God, nam voor haar Godsdienst nauwkeurig 't onderzoeken en te zien of'er onder die namen, die zy aan haar Godheden gaven niet iets verborgen was, 't geen een schets van het wezen van de ware God uitdrukte; hy stelt vast dat hun manier van Godsdienst verfoeijelijk is, dog dit stelt hy op de rekening van de verleidende en baatzugtige Priesters, aan welke het volk van die tijd blindeling gehoorzaamde, welke laatste men dan niet anders te last kan leggen, als dat zy aan haar Geestelijkheid al te onderworpen waren. Vijf waarheden vind hy, die zy met de Christenen vast steiden, 1 dat 'er een opperste God was. 2 dat deze moest gediend werden. 3 dat deugd en Godvrugtigheid de voornaamste stukken der Godsdienst waren. 4 dat men over zijn zonde moest leetwezen hebben en zig daar van bekeeren. 5 dat de Goddelijke goedheid en geregtigheid loon en straffe zoo in als na dit leven hadde voorgestelt. Het oordeel der Godgeleerden van deze tijd over de Heidenen vond hy niet eens te zijn, sommmige haar geheel en al verdoemende, andere wat zagter wegen inslaande; dog hy meint dit hard te zijn, dat de Goddelijke voorzienigheid, die met het bezorgen van zoo veel lighamelijke middelen over dit volk waakte, haar dus alle in eeuwigheid zoude hebben laten verloren gaan, zonder dat hy eenige wetten en waarheden vast stelde, om eenige der zelve genade te bewijzen; niet dat hy de Godsdienst der Heidenen hier mede wil voorspreken in dit werk, maar alleen die waarheden Gods vertoonen, die haar niet en zijn onbekend

ge-

geweest. De mensch wel ziende, dat in al dit vergankelijke het waar genoegen voor een eeuwige ziel niet te vinden of te bezitten was, wierd van nature en door een inwendige drift des gemoeds aangezet om na iets hoogers of wezentlijker te denken, daar in zy ten vollen rusten konden, hoe wel het haar onbekend was. Dus maakte zig God aan hen in het verborgen bekend, maar nog klaarder in al zijne schepselen. Dog zy ziende dat in de wereld alles op- en onder-gang onderworpen was, bespeurden wel haast, dat het waar gezogte goed voor haar niet konde gevonden werden. Zy wendden dan haar oogen na den hemel en desselfs ligten, in welke zy iets gelukkigs en altoos duurende vermeinden te zien, bemerkende haar invloeyingen in al het ondermanige, waarom zy ook dezelve Godsdienstig begonden te eeren als dienstknegten van de opperste God. Zy gaven haar de naam van God, niet in dit opzigt als wy heden dat woord gebruiken, maar als iets, na haar gewoonte, dat haar helpen of beschadigen konde. Zoo kregen eerst de naam van Godheid de zon en maan, vervolgens de dwaalsterren Venus, en Mercurius, zijnde d' andere toe nog aan hen onbekend, die 'er daar na zijn bijgekomen. Als men nu naderhand begon te gelooven, dat zy uit en inwendige zinnen, ja zelfs begrip hadden, zoo is het niet te verwonderen dat zy die, van welke zy zoo veel voordeel meenden te bezitten, begonden te dienen: overwegende vervolgens of 'er geen Godheid was, die haar bestierde, begonden zy aan dezelve de grootste dienst te bewijzen, deelende aan die doorlugtige schepselen ook eere toe om dat zy

daar

daar door tot de Godheid gebragt waren. Toen begon men te denken, op wat wijs men deze voorname dienstknegten Gods Eeren zou, om in dezelve God groot te maken. Hier by quamen valsche Propheten, welke zeiden, dat haar van God gelast was aan 't een of 't ander hemelligt ja aan alle een tempel te bouwen, en dezelve met offerhanden en diergelijke te Eeren, ook zelfs beelden voor haar te maken, hen wijsmakende, dat van die beelden alle goed en quaad quam en dat haar zulks door een ster of Engel in den droom geopenbaard was als zy by nagt in den Tempel sliepen. Dit van de Egiptenaars eerst uit gevonden, waaide over in Syrien, en van daar na Griekenland en Romen, tot dat eindelijk Keizer Constantijn, die uitroeide. Deze Propheten, om haar zeggen ingang te doen hebben, voorzeiden toekomende zaken onder duistere en dubbelzinnige woorden. Viel het anders uit, zy wisten zig altoos te redden; quam 'er quaad voor goed, datze voorzegt hadden, daar van schreven zy de schuld aan de zonden van het volk toe, en wilden, dat men de Goden door offer moest verzoenen: quam 'er goed voor quaad, daar van hadde de kragt van haar gebeden de eer. Dus 't ging zoo het wilde, maakten hy haar zelven rijk en in agting by het volk, vermeerderende hare Goden met verscheide andere sterren. Vervolgens begonde zy ook om den Hemel zelfs te denken, en die te dienen, gevende aan yder der zelver dwaal-sterren een kennisse, waar van d' een minder, d' andre meerder was. Deze doortrapte Priesters, wisten het domme volk yder Godheden na zijn aart met

met offerhanden en geſchenken te doen dienen, waar van zy rijkelijk mede deelden, makende hen zelven zoo tot middelaars tuſſen de Goden en de menſchen. Nu kreeg de aarde ook haar beurt om gediend te werden, en bequam de naam van de oudſte Godheid, die zy aan den Hemel als haar man zeiden getroud te zijn, doende dit elke landaard onder haar byzondere namen. Het vyer wierd ook een Godheid, vervolgens het water, en ten laatſte de lugt onder de naam van *Jupiter*. Toe quamen ook ſommige menſchen als Goden te voorſchijn, die iets voordeeligs aan het Gemeenebeſt hadden toegebragt: eindelijk namen ook eenige volkeren, byzonder de Egiptenaaren ſommige dieren voor Goden aan. Alle deze Goden diende het Heidendom elk op zijn wijs, leerende ondertuſſen de deugds oeffening van haar Filoſofen of Wetgevers, en wel byzonder uit het inwendige, 't geen zy van God in haar hert gevoelden. Den waren God zelfs gaven zy zoo veel verſcheide namen, als zy verſcheide weldaden van hem ontfingen, byzonder die van *de Beſte en de* Grootſte*. Der Joden *El*, (God) was *Saturnus* by de Pheniciers, die eigentlijk *Abraham* is, als hier uit al de omſtandigheden blijkt. De metgezellen van *Saturnus* waren *Elohim*, te weten de Engelen, Gods dienſtknegten, of wel God zelfs. De Zon wierd by ſommige volkeren ook *El* genoemd. De naam van *Jehova* en *Jah* hebben de Heidenen mede op verſcheide wijzen nagebootſt, en aan vele van haar Goden gegeven, als mede van *Jehova Sebaoth*, veranderende die in *Sabbazius*. *Adonai* is by haar niet onbekend geweeſt; die veel

* Optimus, Maximus.

van Adonis geſproken hebben ſchijnen *Adonai* te willen beteekenen: dog wie dit eigentlijk geweeſt is, zien wy dat zy niet eens zijn, maar alle deze zijn meeſt eigentlijk de Zon gegeven, om dat ze die als het allerzigtbaarſte afbeeldſel van de ware Godheid aanzagen. Want al haar Godsdienſt liep op zulke verborgentheden uit, daar de Prieſters haar om vuil gewin in voedden. De *Zon* is wel eenparigſt van alle volkeren gediend, niet als de opperſte Godheid, maar als naaſt daar aan, die zijn bevelen uitvoerde, en zijn beeld was. Deze beſchrijſt hy eerſt in zijn nature, daar na zegt hy hoe hem de volkeren noemden en dienden: de Egyptenaars gaven hem de naam van *Oſiris*, veeloog, ook *Orus*, en *Tiphon*: deze dienden ook de *Pheniciers*, als ook de *Pataici*, welke Goden zy agter op hun ſchepen plaatſten. De Zon noemden zy *Baal*, d'Aſſyriers *Bel*, d'Arabiers *Adon*, *Adonis*, *Adoneus* en *Gingras*. De Joden hebben ook ſomtijds de Zon gedient. d' Ammoniten noemden hem *Moloc* of *Milcom*, de Starre van het geheel al, ook *Priapus*, waar door ze zijn voortbrengende kragt beteekenden. In *Syria Æpamæa* noemde ze hem *Elagabalus* of *Alagabalus*, zoo ook in *Siria Palmirena*. By de Aſſiriers noemdeze hem ook *Adad*, by de Arabiers *Priapus* en *Baal-Peor* en *Phanetas*, by de Perſen *Miſtras*, van welkers Godsdienſt hier breder geſproken word. By de Æthiopers wierd hy genoemd *Aſſalinus*: en zoo gaven hem andere volkeren nog verſcheide namen, dewelke, alzoo zy nog geen kennis van de dwaalſterren hadden, zy der zelver namen aan de Zon gaven. Naaſt de Zon wierd de

Maan

Maan gediend, als die door haar vogtigheid niet minder tot de voortteling deed, als de Zon door zijn warmte, die zy ook geloofden, dat by beurten de wereld bestierde, en die de geleerste Filosofen zoo wel een lichaam als een dwaalster noemen. Deze heeft d'alwijze Schepper om veel redenen oneffen geschapen; haar vermogen op d'aarde werd hier veelvuldig vertoont. De Maan kreeg in verscheide gewesten van de wereld meer namen, en wierd op elke plaats op zoo veel byzondere wijzen gedient, dat ons klein bestek niet toe en laat, die alle op te tellen. De sterren in het gemeen te eeren was een van de oudste Godsdiensten der Heidenen, na het zeggen van ettelijke hier aangehaalde oude Schrijvers. In 't byzonder hadden hier de vijf dwaalsterren de voorrang, welke zy meinden, dat dieren voorteelden, en leefden; en daarom oordeelden de Heidenen, dat het onbetamelijk was, dat men haar niet eerde, van wien de zielen haar oorspronk hadden, en tot welke zy weder keerden; schoonze die dwaalsterren noemden. Onder de dwaalsterren hadde de eerste plaats de avond en morgensterren *Venus*, als de meest zigtbare onder de vijf roede-dragers van de Zon, deze wierd gezegt uit den Hemel en den dag geboren te zijn (gelijk hier ook verscheide andere met de naam van *Venus* genoemd, haar ware of verzierde Ouders werden aangewezen) als ook de wijs op welke zy gedient wierden. Deze hadden wederom onder de volkeren, die haar eerden, verscheide namen, en van haar gaven de Heidenen vele verborgentheden voor. De tweede plaats be-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

kleede *Mercurius*, die zig ook als *Venus*, na dat hy boven of onder de Zon is, verbergt of laat zien. Hy was by de oude in zeer groote agting, zijnde de ſtar, die eerſt in het Ooſten van de Babiloniers is geëerd, en van daar onder ettelijke namen tot andere volkeren overgekomen; dewelke hem een groote kragt toeſchreven. Na deze quam de dwaalſter *Mars*, ook verheven tot Goddelijke eer, die vry later als de voorgaande in zijn loop bekend wierd, en kreeg zijn naam van een menſch of *Heros*: want ſchoon hy te voren mogt zijn gekend of gediend geweeſt, zoo was het onder een andere naam. Hy wierd eerſt onder de Babiloniers bekend, en quam van daar tot de Grieken, Romeinen en andere, daar telkens de naam veranderd wierd; gelijk hier ook verſcheide Godheden, en hoe zy gediend wierden met de naam *Mars* werden aangewezen, als mede wat de ſterrekundige van deze ſter zeggen. De ſter *Jupiter*, wierd met veel eerbiedigheid van de Heidenen gediend, zijnde middelmatig tuſſen de hitte van *Mars* en de koude van *Saturnus*, en word voor zeer goedaardig gehouden, en is hier ſterrekundig beſchreven. Deze met de Maan en het hoofd van de Draak 't zaam gevoegd, meinden de oude, dat men als dan alles wat men bad van de Goden verkrijgen konde. De laatſte dwaalſter, die aangebeden wierd, was *Saturnus*, over welke de ſterrekundige vele opmerkingen hebben. Andere Goden ook met de zelve naam bekend, en haar dienſt, werden vervolgens aangewezen. Deze ſter had het gezag over verſcheide humeuren en andere zaken van de menſch. Alle ſterren

in

ſn het gemeen, bekend en onbekend, hielden de Heidenen voor Godheden; en ziende haar vaſtgeſtelde loop en ordere dienden zy de zelve, als zijnde de oorzaak van al wat hier op de wereld gebeurde, en als Gods heirleger. Zy meinden ook, dat de vaſte ſterren Gods boek en eeuwige wet waren; en de dwaalſterren zijn voorzeggend boek, daar onzen Schrijver zoo heel vremd niet van en is. Wat nu de Heidenen tot haar dienſt beweegde, was haar hoogte, grootte, getal, beweging, ſnelheid, kragt en werking, hier alle aangetoond. Onder deze wierd den *Hond* by de Egiptenaars en Romeinen boven andere gedient, en aan hem, op dat hy haar niet beſchadigen zoude, een roſſen hond geoffert. d' Aſſyriers, dienden de *Vis* boven alle andere. Andere kozen de *Ram* uit, en zoo had yder land een Godheid onder zig na des zelfs genegentheid. Het getal is te groot, om hier te noemen, want als yder landſchap zijn *Heroes* onder de Goden bragt, zoo gaven zy aan een ſter zijn naam. De Heidenen hier na meinende dat den *Hemel* geen lichamelijke Stof was, alzoo de vergrootglazen toe nog onbekend waren hebben die ook gedient, om dat door haar tuſſenkomſte de ſterren op het ondermaanige werkten. Die God een lichaam toeſchreven, ſtelden den Hemel tot zijn oogen; andere gaven van haar dienſt weder andere redenen, by welke gelegentheid van het noodlot geſproken word. In den Hemel zijn van tijd tot tijd nieuwe Sterren verſchenen. De Heidenen geloofden, dat den Hemel een ziel hadde edelder als die der menſchen, dog hoedanig die was wisten zy niet eens. Den

Hemel had by haar drie namen; *Minerva*, *Fortuna*, *Parcæ*, ſchoon ook andere Godheden, hier breed beſchreven, deze naam voerden; onder welke veeltijds iets van de ware Godheid verborgen was, of vertooningen van de werkingen des Hemels op het ondermanige, by welke gelegentheid van de *Parcæ* getoond word, hoe de dood heel anders by de Oude wierd uitgeſchilderd als by ons. Dus komen wy tot de vier *hoofdſtoffen*, welke eerſt in haar natuurlijke wezen en werkingen beſchreven worden, als ook de ſpitsvinnigheden aan het Heidendom over het viergetal. Nu werd ons het *vyer* vertoont, te weten dat zuivere, dat eigentlijk een hoofdſtof is, en boven de lugt onder de Maan geplaatſt wierd, zoo 'er zulk een vyer, en de Zon niet de oorſpronk van de warmte, is. Van dit hoofdſtoffig vyer ſpraken de oude breed, en ſchreven het veel toe, zelfs onder anders, dat het 't beginſel van de wereld was, gelijk zy ook in alle hoofſtoffen, iets als man, en iets als vrouw vonden. Dit vyer nu eerden zy als een God, en hielden daarom de meeſte volkeren altoos vyer op haar Altaren brandende; de eerſte die het diende was *Nimrod*; van daar is het vervolgens met veele namen, dog voornamelijk met die van *Vulkanus* en *Veſta* op verſcheide wijzen gediend geworden. Hier op volgt de *lugt* eerſt naturelijk in haar werkingen en grootte beſchreven, en waar in dezelve van *Æther* verſchilt. Deze lugt is van ſommige voor een Godheid gehouden, en onder verſcheide namen gediend. Het *water* zien wy in zijn aart en wonderbare kragten, waarom het ook voor een Godheid over

al

al gehouden wierd, als 't welk men voor het beginsel van alle dingen hielt, en dat God het verstand was, die daar uit alles gemaakt had. Daar op beschrijft hy eerst de *Zee*, en wat de Natuurkenners daar van, als ook van deszelfs zout, ebbe en vloet zeggen. Dewijl nu nergens meer wonderen van de natuur als in de Zee gezien wierden, hebben de oude volkeren, die op verscheide wijzen als een Godheid geëert. Van daar komt hy tot de Vissen en geeft reden van haar groote boven de Landdieren. Men ziet een beschrijving van de *zoete waters*, en haar verscheiden aart en werkingen, welke zoo wonderlijk zijn, dat zy daar door tot Goden wierden, byzonder de *Nÿl*, die de Egyptenaars *Osiris* noemden, want een Godheid beteekende by de Heidenen meer als eene zaak. Deze alle nu wierden onder verscheide namen gedient, daar onze Schrijver niet en meint, dat *Atergatis* onder behoort, nog ook *Dagon*. De wateren gelijk meest alle andere dingen hadden namen van Goden en Godinnen. De Zee noemden ze God Vader, daar *Neptunus* van onderscheiden was. Zy gaven ook vele namen aan de Zeegoden, byzonder de *Sirenen*: ook wierden ettelijke hier aangeweze Rivieren en Fonteinen als Godheden geëert. Dus komen wy tot den dienst aan de *Aarde bewezen*. Tussen deze als de Vrou en den Hemel als de man, maakten de oude een Huwelijk, en vierden de Aarde zeer bygeloovig als een Godheid en als de gemeene moeder, en dat onder byzondere namen, dewijl zy dezelve aanzagen als een voortreffelijk beeld van God, in het welke zy hem verheerlijkten. De *Heroës*, of menschen, die hier op de aarde vroom

geleeft hadden, bewezen zy ook Goddelijke eer, makende haar niet alleen onsterfelijk, maar stellende die ook onder de Goden, hen in Sterren veranderende, of aan Sterren haar naam gevende, en van dezelve alles verdigtende; 't welk eigentlijk het werk van haar Poëten was, schrijvende aan hen overspelen en allerley ongebondenheden toe, en dat op zoo een wijs, dat men de ware History uit het verdigtsel niet konde ontwerren. Deze wierden dus gedient: zy stelden haar beelden op de wijken in Krijgsmans kleederen, staken was keersen voor hen aan, en berookten dezelve met wierook en kaneel, dragende op zekere tijd die beelden om, zingende als dan haar naam en dappere daden, dog verder ging haar dienst niet. Van dit soort van *Heroës* zien wy 'er hier veel onder de Grieken en Romeinen, dewelke zy vast stelden dat door de hulpe der Goden daar toe gekomen waren, en wierden deze *Dii indigetes*, als in de Goden werkende, genoemt, of *Dii Minorum Gentium*, dewelke eenige zorg over de menschen was toe vertrouwd, op dat God te minder te doen mogte hebben. Hier op beschrijft hy sommige van deze, onder de Romeinen als, *Hercules*, *Faunus*, *Carmenta*, *Evander*, *Castor* en *Pollux*, *Æsculapius*, *Acca Laurentia*, *Quirinus* en de *Keizers*. De Grieken stelden ook haar *Heroës* onder de Goden, dog zoo dat zy de grootste en beste God boven haar plaatsten, en deze hem tot dienaars gaven, willende door dit alles de menschen tot deugd opwekken, zijnde deze ontrent zoo veel in waarde als de Heiligen in de Christen Kerk. Zy verheften daar toe menschen, die iets van groote nut-

nuttigheid aan het menschelijk geslagt hadden toegebragt. Waren dit *Dii Minorum Gentium*? zy hadden ook haar *Dii Majorum Gentium*, die zy *Semones* of half menschen noemden, iets verschillende van de halfgoden. Sommige van deze waren zekere, andere onzekere Goden: zekere waren, die zy openbare Tempels bouden; onzekere, die men met geen gewisheid zeggen konde wie zy waren: sommige waren in den Hemel altoos geweest, andere door haar verdiensten daar gekomen, andere die gene door de welke de menschen ten Hemel opklommen. Onder de *Dii Majorum Gentium*, waren de *Consentes* de voornaamste, zoo genoemd, om dat ze met gemeene toestemming vast gesteld waren, zijnde 20 in getal: *Janus*, *Jupiter*, *Saturnus*, *Genius*, *Mercurius*, *Apollo*, *Mars*, *Vulcanus*, *Neptunus*, *Sol*, *Orcus*, *Liber Pater*, *Tellus*, *Ceres*, *Juno*, *Luna*, *Diana*, *Minerva*, *Venus*, *Vesta*, van welke alle en van haar dienst hier omstandig gesproken werd. Deze Goden zoo mannen als vrouwen, waren alle raadslieden van Jupiter, en van menschen wegens haar verdiensten tot Goden gemaakt, want zy meinden, dat God het opzigt over al het ondermanige gegeven had na de wet, die hy gestelt hadde, onder al het welke haar Priesters konstig wisten te spelen. Hier zijn nog andere bygevoegd, als *Penates*, *Lares* en verscheide meer. Daar by stelden zy eindelijk het * *gemeene volkje der goden*, als de *fauni*, *Satyri*, en vele diergelijke, die wy hier vinden in haar dienst beschreven. Over deze was de *ware God* als opperste gesteld, dog of dit alleen or-

* Plebs Deorum.

orders halve was, en of dat de wereld met hem eenig was, dan of hy die uit een *Chaos* gemaakt had, en hoe, of by wat geval twiſten zy, gelijk wy hier daar over de gevoelens der Filoſofen zien. Dezen waren God dan baden zy aan, om het quaad van haar af te keeren, of het goed te geven, dewelke zy ook verſcheide eigenſchappen toe ſchreven ;, die zy onder deze woorden *de Beſte en de Grootſte* opſloten, 't gene zy uit de ſchepping en onderhouding van de wereld genoegzaam konden zien; waar uit den Schrijver gelegentheid neemt om tegen de Heidenen te redeneren, en wel in het byzonder te toonen, hoe van hem goed en quaad komt, en wat men van de twee beginſelen die ſommige Heidenen ſtelden moet oordeelen, alwaar hy van de zonde van de menſch en van de boosheid van de duivel ſpreekt. Deze God nu zoo van de Heidenen geſteld, en is niemand anders dan de ware God: of den *onbekenden God* te Athenen dezelve was, twijfelt onze Schrijver. Dat nu de kenniſſe Gods uit de ſchepſelen ſoo kreupel ging by de Heidenen, quam nergens anders van daan als van het bedrog van hunne Priſters, die zoo veel mogelijk was hen daar van afleiden om te beter de Meeſter over haar te ſpelen, en zoo is eindelijk de dwaze bygeloovigheid, nevens den dienſt van den waren God by het Heidendom meer en meer ingeſlopen ; want Gods Eigenſchappen onder het Heidendom bekend zijnde, wilden de Prieſters meer Goden daar van maken, om zoo door de verſcheidenheid der Offerhanden en vele andere Heiligheden haar beurs te beter te vullen, met ſommige als metgezellen Gode by verſcheide

ſcheid gelegentheden toe te voegen, alle welker dienſt evenwel eindelijk op God zelfs uitquam. Ze dienden God in zaken, die hy zelve niet doen en wilde, en mogelijk waren in het maken van de wereld; dit plantten deze doortrapte Prieſters het ligtgeloovig volk in, dat na de waarheid van haar zeggen niet eens en onderzogt, maar blindeling geloofde. Hier op leeraarden zy haar wie deze Goden waren, *boven hemlse, hemelse, en onder-hemelſe*, en waar over elk van die de zorg had; ook wat wetten zy aan de menſchen gaven, en dat het daarom wel behoorlijk was, dat men hen diende en verzoende, dewijlze goed of quaad konden doen en verdiende ſtraffe oefenden over de quade menſchen. Daar na gingen zy haar de regering van den Hemel vertoonen, en onderwijzen wat yder der Goden in die ſtand dede; wie daar meer, wie minder, te zeggen hadde, op dat de groote God zoo beter zijn ruſt hield en zig met kleinigheden niet en moeijde. Verder leerden zy hen de wijs, op welke elk van die Goden wilden gediend zijn; en zy verzekerden hen zy zouden dit wel voor haar uitvoeren, in dienze maar geen onkoſten ſpaarden. Dit derfde niemand, ſchoon hy al beter wiſt tegenſpreken. Zy onderwezen haar ook hoe ver de Hoofdſtoffen en *Heroes* wilden gediend zijn, dewijl het volk aan dezelve ten hoogſten gelegen lag, als die haar veel goed of quaad konden toebrengen; ja zelfs de *Heroes* konden hun voorſpraak zijn by God, daarom moeſt men haar bidden en offeren. Hoe zou nu het volk deze leeringen derven tegenſpreeken, die zy zeiden van de Goden zelfs ontfangen te hebben? De

Prie-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Priesters trokken alles aan zig, offerhanden, gebeden, Godsdiensten, Godspraken, waarzeggerijen, en wat dies meer hier genoemt word. 't Was al haar werk. Ondertussen lieten zy de noodigste stukken, geloove, hope, liefde, en deugd, varen, schoon zy van dezelve genoegzame kennis door God hadden, om het volk hier toe, en bijzonder tot de deugd op te wekken. Het oogmerk van deze fijne kwanten was, dat het volk niet tot de dienst van de ware God quam, en haar en hare bedriegeryen vervloekte, en varen liet. Sommige der verstandigste Heidenen zagen het bedrog en spraken daar wel eens van tegen de Priesters; maar hier bleef het by, om de ongebonde menschen niet van alle Godsdienst te verwijderen. Zy hadden een eigentlijken dienst, een *Symbolicus* en een *Mixtus*, hier alle nader beschreven. Dat de Heidenen den waren God gedient hebben, staat by meest alle vast; schoon met een afgodische dienst; zonder evenwel 't voornaamste dat God eist te verwerpen; dat is de *deugd*, *godvrugtigheid*, *geloof* en *liefde* en wat dies meer is. Langs deze stelden zy vast, dat men ten Hemel klom; dog niet om het bygeloovige, dat haar Priesters daar by voegden. Van deze, en wat zy daar van gevoelden, handelt de Schrijver in het byzonder, als van *de regte reden*, *de Godvrugtigheid*, *de eendragt*, *de vrede en rust*, *de kuisheid*, *het geloof*, *de hope*, *de vryheid*, *het heil*, *en gelukzaligheid*. Deze Godheden waren by haar in zulken hoogagting, dat zy tempelen voor dezelve opregtten, daar in zy haar op een byzondere wijs eerden. De Schrijver stelt vast, dat de

de manier, op welke zy God dienden, quaad was, ſchoon haar oogmerk evenwel goed kon zijn. Zy hadden zoo wel gevoelen van haar zonden als wy: daar tegen gebruikten zy zes byzondere middelen, waar onder de reiniging door offerhanden mede begrepen was, 't welk indien zy niet en deden, zoo geloofden zy voor eeuwig verloren te zijn; dog zoo zy haar bekeerden en berouw hadden, dat zy ook op de minſte zonde aanſtonds, doen moſten, verhoopen zy behoudenis; ſchoon de Prieſters haar hier wederom in miſleiden, als die op zig de vergeving der zelver namen, dat veeltijds oorzaak van Godloosheid was. Dan moeſten zy ook de ſchade aan haar naaſten gedaan vergoeden. Indien dit niet genoeg was, hadden zy nog vijf andere gedagten. Zy zuiverden zig van verſcheide misdaden op veelderley wijs, zoo het volk in het gemeen, als elk in het byzonder; en hier op werden al die offerdienſten en reinigingen zeer naaukeurig beſchreven: vervolgens vertoont hy wat zy van de belooning of ſtraf, hier na te ontfangen, gevoelden; want ſchoon zy in de plaatſen, die zy daar toe ſtelden, gans buitenſporig waren, hadden zy evenwel van de zaak zelfs eenig begrip zoo in als na dit leven. Zelfs die gene, welke het over gaan der zielen van het eene lichaam in het ander geloofden, ſtelden ſtraf en loon; maar hier waren wederom de Prieſters in de weer, die dit alles bezoetelden, waar toe de digters ook het hare deden. Dus hadden dan de Heidenen vijf grond-waarheden van God, die hare veelvuldige bygeloovigheden niet omver wierpen; ſchoon zy dezelve leelijk bezwalkten, ja ſommige tot ongodiſtery vervoerden

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

niet tegenstaande het een dwaasheid was aan priesters zoo veel geloof te geven, gelijk hier getoond word, alhoewel het vasten, aalmoessen geven, en bidden, vrij yverig was. Nu volgen haar veelderlei zoort van Priesters, waarzeggers en H: boeken, dog dit alles maakt haar geenzins vrij van afgoderi. Daar op onderzoekt de Schrijver of de voorgenoemde vijf zaken, die de Heidenen kenden, genoegzaam waren tot de zaligheid voor haar. Eindelijk maakt hy een besluit van dit werk, met der Heidenen Godsdienst in het kort wederom op te halen, en hoe verre zy de zaken wel, en hoe ver qualijk begrepen hebben, ook wat oordeel onze Godgeleerde daar ontrent gevelt hebben: hy zag gaarn, alzoo een zestigjarigen ouderdom en veelvuldige bezigheden hem zulks niet toe laten, dat 'er iemand was, die de Godsdienst der Heidenen eens zoo by de hand nam, dat zy haar gevoelens oneenzijdig uit de grond uithaalden, en haar gansche Godsdienst voorstelden, op dat men zien mogt wat zy eigentljk van God geloost hebben, en werwaarts al haar zeggen en doen heen gestrekt heeft. Dus meint hy zoude men bevinden, dat haar vijf gronden goed waren, maar dat de verleidinge der Priesters of uit baatzugt, of om dat het volk van haar mond zoude afhangen, de zelve met veel afgodische bygeloovigheden hebben benevelt. Wat onze Schrijver verder van de Godsdienst gevoelt, zal de lezer genoegzaam uit het geheele werk, en bijzonder uit het laatste van het vijftiende Hoofddeel konnen zien.

VIII.

VIII. HOOFDDEEL.

Het leven van Henrik de Derde.

HOewel het rijk door inlandſche oorlogen, tweeſpalt, rooven, en bloedplengen op een erbarmelijke wyze van een geſcheurd was; bleef egter de getrouwheid in eenige voorname Grooten en andere Stands perſonen onwrikbaar. De Graaf van Pembrook, die Henriks moey getrouwt hadde, een zeer wijs en dapper Heer, en Ko: Jans grootſte ſtut, beveſtigde de gemoederen in een pleggig vertoog zoodanig, dat Prins Henrik, 's Konings Oudſte zoon, omtrent 10 jaren oud op den 28 van Wynmaand 1216. door de Biſſchoppen van Winchester en Bath, in de tegenwoordigheid van Guallo gezant des Paus, gekroont wierd, waar op de Graaf tot *Protector* van de Koning en 't rijk wierd verklaart. Prins Lodewijk, die door de dood des Konings in het rijk beveſtigd meende te zijn, vond zig wel haaſt in zijn verwagtinge bedrogen. Want vele Grooten en anderen, door de roofzugt der Franſchen, die alles na zig namen, miſnoegd, begonden nu en dan Lodewyk af te vallen; te meer dewyl zy zagen, dat Lodewyk tegen zijn eed de Franſchen in de beſte ampten drong. Vele waren egter zeer wankelmoedig. Aan d' eene zijde ſtelden zy zig zelven hun eed van getrouwheid aan Lodewijk en de ſchande van ondankbaarheid en ongeſtadigheid, en aan de andere zijde, de trouwe en genegentheid die zy aan hun jongen vorſt, die geen ſchuld aan de rampen van 't rijk hadde, voor oogen. Hier by quam de vreeze voor hun gegeven Gyzelaars. Dog de belydenis van den Burggrave van Melun op zijn dood-bedde, dat Lodewijk beſloten hadde het volk van Engeland, 't welk hy ſnood en niet te vertrouwen agte, om dat zy hun Vorſt hadden verlaten, t' eenemaal te verdelgen, had de gemoederen van 't volk tegen de wreede en in den ban gedane Franſchen zoo verbittert, dat de meeſte Edelen de zijde van hun natuurlijke Vorſt weder toevielen. Lodewijk had egter nog magt genoeg om London en de omleggende landen te behouden, zoo dat de jonge Koning genoodzaakt was zig te Glocester, Worceſter, en Briſtol, te onthouden. 's Konings

nings bedienden, die alle gelegentheden van voordeel wel waarnamen, lokten eindelijk de Fransche uit London na Leicester, om 't Kasteel van Montsorel, den Grave van Winchester, een groot voorstander van Lodewijk, te ontzetten: van daar wierden zy na Lincoln getroont, alwaar zekere Mevrouw ('t is jammer dat de tijd haar naam en geslagt heeft verduistert) het Kasteel een gansch Jaar tegen Gilbert van Gent en zijne Franschen met een onvertzaagde Heldinnen moed verdedigt hadde, na dat de Stad ingenomen was. De *Protector* van zijn zoon, de Gezant des Paus, eenige Bisschoppen, Graven, enz. verzeld, rukte voor Lincoln. De Franschen waren in 't eerst genegen uit te trekken en de Engelschen slag te leveren, dog de list der Engelschen, die over al in plaats van een twee Vaandels hadden, deed de Franschen oordeelen, dat zy eens zoo sterk waren: waar op de Franschen in de Stad bleven, die wel haast van alle kanten met groote woede bestormt en ingenomen wierd. Hier wierden vele Graven, Baronnen, 400 ridders, en edelen gevangen, en die 't ontquamen, door de Landzaten dood geslagen. De Graaf van Perch Overste der Franschen, die zwoer nooit een gevangen van een Engelschman te willen zijn, wierd door 't Vizier van zijn Helm in de Hersens gestoken, stervende aenstonds zonder een woord te spreken. De beuit was hier zoo groot, dat men 't innemen van Lincoln spotswijze *Lodewijks Kermis* noemde. Lodewijk ontbood op de tijdinge van deze nederlag zijn gansche magt na London, en zond aan zijn Vader om meer hulpbenden. De *Protector* trok met den Jongen Koning derwaarts om Lodewijk in zijn ongelegentheid aan te grijpen, of om hem tot een verdrag te bewegen. Het eerste wierd te gevaarlijk geoordeelt, en na het laatste wilde Lodewijk gansch niet luisteren. Dog verstaande, dat de hulp benden, hem door zijn vader toegezonden, door Philip d' Albanie, en Hubert de Burg alle ter zee geslagen waren, stond hy de volgende verdrag-punten toe. 1 *Dat hy Lodewijk, de Baronnen, en zijne aanhangers zig het oordeel van de Kerk zouden onderwerpen. 2 Dat hy nevens de zijnen aanstonds uit het rijk zoude trekken, en nooit wederkeeren met eenig quaad voornemen. 3 Dat hy zijn best zoude doen om zijn vader te bewegen tot het wedergeven van 't gene de Kroon van Engeland ontnomen was, of dat hy tot de Kroon komende zulks zelf*

zelf vreedzamelijk zoude doen. 4 *Dat Lodewijk aanstonds alles, dat hy in den oorlog ingenomen hadde, weder zoude geven.* De Koning, de Protector, en Gezant des Paus zwoeren aan de andere zijde, 1. *Dat de Baronnen in hun goederen en verzogte vrijheid zouden werden herstelt.* 2. *Dat de Leken geen schade zoude lyden om dat zy deze of gene zijde gekozen hadden.* 3. *Dat de gevangens ontslagen zouden werden, enz.* [Reg. 3] Andere zeggen dat Lodewijk 15000 Marken zoude getrokken hebben, dog 't is niet waarschijnlijk, dat men iemand, die in een vremd Rijk rondom besloten is, zoodanig een somme zoude toestaan. Ook zeggen sommige Schrijvers van die tijd, dat Lodewijk zoo van geld ontbloot was, dat hy 5000 ponden van die van London te leen nam. Hier op wierd Lodewijk en de zijnen door den Gezant van den ban ontheven. Dus namen eindelijk de oorlogs-rampen, die 't rijk byna onder de Slaverny der Franschen gebragt hadden, een gewenscht einde. De Gezant des Paus had veel tot de Herstellinge van 't rijk gedaan, waar voor hy rijkelijk beloont wierd: want hy voerde, niet tegenstaande de armoede van 't rijk, twaalf duizend Marken met zig na Rome. Hoewel de Vrede en rust hersteld scheen konden eenige warkoppen zig niet gerust houden, gelijk de Graaf van Albemarle, Robert de Vlypont, Fulk de Brent, en vele andere, die verscheide Kasteelen versterkten, en rondom stroopten, dog deze wierden eindelijk te vrede gestelt. Het rijk was naaulijks door de wijze toezigt van den Grooten Grave van Pembrook, des zelfs *Protector*, in rust gebragt, of hy stierf tot groote droefheid van 't Rijk, nalatende een onsterfelijke naam wegens zijn groote deugden. Zijn Grafschrift luide aldus.

Sum, quem Saturnum sibi sensit Hibernia, Solem
Anglia, Mercurium Normannia, Gallia Martem.

Ik strekte tot Saturn aan Yrland in mijn leven,
Aan Engeland tot een zon vol edele glans en vuur
Aan Vrankrijk tot een Mars, die 't gansche rijk deed beven,
En Normandyen tot een tweede God Merkuur.

De Bisschop van Winchester wierd in zijn plaats tot *Protector* verkoren, en de Jonge Koning kort naderhand te Westminster van Steven Aartsbisschop van Kantelberg

herkroont. [Reg. 5.] Het jaar daar aan was 'er een Pa
lament, waar in eenig geld aan de Koning toegesta
wierd tot herwinninge van zijne Heerschappyen in Vran
rijk. Malleon de Savorie wierd als Stedehouder na Aquitan
gezonden, 't welk de Engelschen voor 't meeste gedeelte in ha
den, en de Graaf van Salisbury na Guyenne om de gemo
deren te peilen, die men doorgaans meest tot de Eng
schen genegen vond. Men vaardigde ook gezanten af a
den Koning van Vrankrijk, om wedergevinge van 't gem
mene te vorderen, dog deze antwoorde, daar toe niet g
houden te zijn dewijl hy het met den zwaarde gewonn
hadde. Wals-Engeland baarde thans eenige onrust, 't we
van een lange nasleep was, tot dat het eindelijk teenema
ondergebragt wierde. 's Konings Zuster Johanna wierd, o
de vrede van beide rijken te bevestigen, aan Alexand
Koning van Schotland ten Huwelijk gegeven, en Margri
zuster van die Koning aan Hubert de Burg Hoofdregt
van Engeland. [Reg. 6.] De Koning was nu tot jaren v
verstand gekomen wanneer Steve Aartsbisschop van Ka
telberg hem wegens den Staat indagtig maakte van zijn e
aangaande de herstellinge der vryheden en voorregten, m
verzoek van die rampen en ongemakken, dewelke een v
deeld rijk altijd verzellen, tijdelijk te vermijden. [Reg. 7
Dit wierd van eenige Staats bedienden en onder ander
Willem Brewer en Hubert de Burg tegengesproken, ond
voorgeven, dat het een afgedwonge eed was, die niet g
houden behoorde te worden. Dog de jonge Koning ho
rende dat de woorden hoog gingen, maakte een einde v
't geschil, zeggende, *wy hebben alle die vrijheden bezworen,*
wy zijn alle verpligt het gezworene te onderhouden. Verv
gens wierden bevelschriften afgevaardigt om onder eede b
rigt te hebben aangaande de verzogte vrijheden en voo
regten, die ten tijde van Henrik de eerste toegestaan ware
Dit verwekte in yder een groote hope van een goeden u
slag in de buitenlandsche zaken, en voornamelijk in Vra
krijk, alwaar Ko. Philip, een erfviand van Engelands we
varen, gestorven was: dog deze zake wierd van tijd tot ti
slepende gehouden tot groot nadeel van 't rijk en de K
ning. Hier op quamen de Graven van Albemarle en Le
cester nevens vele grooten te Leicester by een met Voo
nemen om Hubert de Burg en andere tegenstrevers d
vryheden van den Koning af te zonderen. Dog de Aar

Bi

Bisschop van Kantelberg en andere Heeren, die de vrede van 't rijk behartigden, wilden die ongeregelde manieren van doen niet dulden, zoo dat de misnoegde Heeren genoodzaakt waren zig aan te geven en vergiffenisse te verzoeken. De Koning herriep omtrent dezen tijd in een Parlament alle de vervremdingen van iets dat de Kroon toebehoort hadde door zyne Voorzaten gedaan, op dat hy des te beter zonder verdrukkinge van zyne Onderdanen zoude konnen leven. [Reg. 8.] In zyn agtste jaar was'er een vergaderinge van 't Parlament te Westminster, alwaar een onderstand van Geld voor de Koning verzogt wierd van de Geestelyken en Weereldlyken tot het herwinnen van 's Konings Landen over Zee, dewelke Lodewyk tegen zyn Eed behield. Dit verzoek, hoewel de Eer van 't Ryk en den Koning betreffende, wierd niet toegestaan, dan onder beding, dat de verzogte Vryheden en Voorregten bevestigt zouden werden: 't welk toegestaan wierd in dezelve woorden en op die maniere gelyk Koning Jan die bevestigt hadde. Dus wierden alle nieuwe, door Muuren of anderzins afgeschote Bosschen, door twaalf beëedigde Ridders in yder Graafschap van de Ouden onderscheiden, open gelegt, en beploegt, tot groot voordeel en gemak der arme Onderdanen. [Reg. 10.] Dit had twee jaren tot zeer groot genoegen geduurt, wanneer de Koning, zig in een Parlament te Oxford mondig verklaart hebbende, alles, als in zyn minderjarigheid geschied, vernietigde, te meer dewyl hy geen meester van zyn Zegel was geweest. Hierop volgde nog een *Proclamatie* waar door een ygelyk, die de voorschreve Vryheden wilde genieten, hun Handvesten door zyn nieuw Zegel zoude moeten laten bekragtigen, waar voor zy dier genoeg en verre boven hun vermogen moesten betalen. Dit baarde groot misnoegen, zoo dat daar uit weder een opstand van de Edelen ontstond, die zig voegden by Richard Grave van Cornwal 's Konings Broeder, die misnoegd was om dat de Koning hem het Kasteel Berkhamsteed belast hadde aan Walleran een Nederlander in te ruimen of uit het Ryk te vertrekken, waarop de Graaf ten antwoord gaf, dat hy nog 't een nog 't ander wilde doen zonder 't oordeel zyner mede Ryksgenooten. De Graaf was hierop na Marleburg geweken, alwaar hy zyn Vriend den Grave Marshal vond; met wien hy na Stamford toog, alwaar hy de Graven van Chester, Glocester, Warron enz. verscheide Baronnen, en gewapende

Ridders ontmoette. Hier lieten zy den Koning weten da
't en zy hy den Grave zyn Broeder wegens het ongely
hem aangedaan ('t welk zy Hubert de Burg alleen toe
schreven) regt dede, en hen herstelde in de vryheden de
Bosschen enz. onlangs te Oxford vernietigd, zy hem daa
toe gewapender hand zouden dwingen. [Reg. 11.] H
beriep om dit gevaar te myden, een Parlament te Nort
hampton, alwaar een verdrag getroffen, en de Graaf te
vollen voldaan wierd. Hierop volgden de toebereidselen to
den H. Oorlog, waar toe men zegt 60000 bequame man
nen onder de Bisschoppen van Winchester en Exceter zi
aangegeven te hebben. [Reg. 12.] Lodewyk de agtst
was middelerwyl gestorven, latende zyn Ryk aan zyn Zoo
Lodewyk 12 Jaren oud. Dog de Koninginne Moeder, di
haar alles aanmatigde, en niet dan Spanjaarden tot Eer
ampten vorderde, had den Adel zoo verbittert, dat zy Ko
ning Henrik te hulp verzogten, dewelke daarop, na da
hy van de Burgers van London en de Geestelyken groot
sommen voor de vrykoopinge van hun Regten, en het der
de van de goederen der Joden afgeperst hadde, met ee
Leger te St. Malo landde, alwaar hem de Edelen va
Poictou ontmoeten, en nevens den Grave van Bretagn
hulde doen. Vervolgens wierden 'er groote toebereidsele
gemaakt om zyne verlore Heerschappyen aan die kant t
herwinnen. De Koningin brengt een braaf Leger op d
been om hem te keer te gaan, zoo dat die van Poictou
Xaintonges, en het Angoumois van Vrienden en Vyander
veel te lyden hadde. Aan beide zyden wierd weinig uitge
regt, zoo dat zy een Vrede of bestand sloten. Dus keer
de de Koning met schande te rug na dat hy zyne Schatte
verspilt, en vele brave Edelen en dappere Luiden verlore
hadde, brengende met hem den Grave van Bretagne, e
vele Poictouinen om hen ten koste der Engelschen te be
loonen. Op zyn wederkomst verklaarde hy van meening
te zyn de Dogter des Konings van Schotland te trouwen
dog dit wierd van yder een tegen gesproken om dat Huber
de Burg de Oudste Dogter getrout hebbende, het niet voe
gen zoude dat de Koning de Jongste zoude nemen. Than
zag men een wonderlyke veranderinge in de aanzienlyk
Ampten, en bedieningen van Staat. Want de Koning
die de kale Poictouinen bezorgen moest, vergde zyne Ont
fangers en Bedienden rekeninge af, zette velen af, en ver-
wees

wees anderen in overgroote Geldboeten. Ralph Breton, Ontfanger van zyn Kamer was de eerste. Deze wierd gevangen gezet en in een zeer zware Boete gedoemt. [Reg. 13.] Hubert de Burg een Heer die uitnemende diensten aan 't Ryk gedaan hadde, en Hoofd regter, een Bedieninge, die altyd haat en nyd na zig sleept, moest insgelyks rekening doen, en wierd, niet tegenstaande hy 's Konings Handvest hadde om dat Ampt *ad vitam* te bedienen, afgezet en van zware en verraderlyke misdaden beschuldigt. Dus was hy genoodzaakt de Kerk van Merton tot zyn toevlugt te nemen, van waar hy met geweld gehaalt en gevangen gezet wierd. De Bisschop van London, wien die Kerk onderhoorig was, klaagde zoo ernstig over 't geweld die gewyde plaats aangedaan, dat men hem weder bragt daar hy van daan gehaald was. Dog dit kon hem niet baten, want de verbolge Koning liet de plaats met een sterke wagt bezetten, op dat hem geen voedsel gebragt zoude werden, waarop hy door honger gedwongen was zig ter genade van den Koning over te geven, die hem in 't Kasteel Vize gevangen liet zetten, en zyne Goederen en Geld in beslag nemen. Steven Segrave, een arger Man voor 't gemeene best wierd in zyn plaats gestelt, die niet lang daar na 't zelve lot bezuurde. De Bisschop van Carliel wierd ook zyn Schatmeesters plaats ontnomen: Ook wierden alle de voornaamste Raads-Heeren, Bisschoppen, Graven, en Baronnen uit hun plaatsen gezet, als Luiden die verdagt waren, en vremdelingen daar in gestelt. Dit wierd Pieter de Rupibus, Bisschop van Winchester, pas uit den H. Oorlog gekomen om hier heillooze tweedragt te brouwen, en Pieter de Rivallis, een voornaam gunsteling des Konings te laste gelegt. De Grooten Adel wierd door deze geweldige, en zeldzame manieren van doen zoo verbitterd, dat zy een onderling Verbond aangingen tot verdediginge van den Staat, en den Koning vryborstiglyk vertoonden, *dat het vorderen van Vremdelingen strekte tot oneere en verdrukkinge van zyn natuurlyke Onderdanen, en strydig was tegen hun Wetten en Voorregten, en dat, 't en zy hy die buitenspórigheden verbeterde, zy niet meer in den Raad zouden verschynen.* Hierop antwoorde de Bisschop van Winchester, *Dat het den Koning vry stond zoodanige Vremdelingen als 't hem goed dagt, by zig te nemen om door de zelve zyn hoogmoedige en wederspannige Onderdanen tot hun schuldige gehoorzaam*

zaamheid te brengen. Dit was Oly in 't Vyer van misnoe
ginge gegoten. De Edelen vertrokken zeer misnoegd zwe
rende voor deze zaak, die hen alle betrof, hun leven t
zullen laten. Hierop ontbood de Koning groote meenig
tens van Poictouinen, en beriep meteen een Parlament t
Oxford. De Lords weigeren te verschynen, dewyl zy zi
wegens de meenigte der Vremdelingen onveilig oordeelder
Den Raad besloot hen tot driemaalen te ontbieden om t
zien of zy komen zouden dan niet. De Koning wierd doo
Robert Bacon een Predikmonnik opentlyk op stoel ve
maand, *dat indien hy Peter de Rupibus en Peter de Rivall*
niet van zig afzonderde, hy nooit rust zoude hebben. Hy wier
nog op een aardiger wyze gewaarschouwt door Roger Baco
mede een Geestelyk persoon. Deze vraagde hem, Wa
de Zeeluiden meest vreesden, en hen de meeste schad
deed? De Koning antwoorde dat zy dat zelve best wisten
Hierop hervatte Bacon, Het zyn *Petræ & rupes*, Rotsen e
Klippen, spelende op de naam van *Petrus de Rupibus*
[Reg. 17.] De Koning beriep weder een Parlament t
Westminster, alwaar de Edelen insgelyks weigeren te ver
schynen, 't en zy de Koning den Bisschop van Winchest
en de Poictouinen van zyn Hof verzood, met bedreiginge
dat zy anderfins hem en zyne quade Raadsluiden uit he
Ryk zouden jagen en de verkiezinge van een nieuwen Ko
ning beramen. Hierop verzogt de Koning Gyzelaars va
de Edelen voor hun getrouwheid. In 't Parlament kon niet
van belang afgedaan worden, door 't afwezen van den Gra
ve Marshal enz. Derhalven belaste de Koning alle de ge
ne, die hem Ridderdienst verschuldigd waren te Glocest
op een gezetten dag te verschynen. Dit weigerde de Graa
Marshal en de misnoegde Edelen; waarop Hy, zonde
Vonnis van zyn Hof of hun Mede-ryksgenooten, hen voo
wederspannigen deed uitroepen, en hun Landeryen verbeur
verklaarde, die hy aan zyn Poictouinen gaf. De Konin
had ondertussen zyn Broeder de Graaf van Cornwal zo
veel vergenoeginge gegeven, dat hy de zyde der misnoeg
den verliet, gelyk de Graven van Chester en Lincoln (di
zig schandelyk door den loozen Bisschop van Winchest
voor 1000 Marken hadden laten omkoopen) ook deden
Derhalven toog de Graaf Marshal na Wals-Engeland, al
waar hy en de zyne (Hubert de Burg, uit zyn Gevange
nis ontsnapt, was 'er ingelyks by) met Prins Lewelin e
an

andere Grooten een Verbond maakten, met belofte onder Eede, dat niemand zonder gemeene toestemminge een Verdrag met den Koning zoude aangaan. Koning Henrik trok met een Leger na Wals-Engeland om de Lords te dwingen. Dog de Graaf had het land van alle Mondkost ontbloot, zoo dat de Koning genoodzaakt was de weg voorby het Kasteel van Grosmont te nemen, alwaar de Graaf zyn Legerplaats overrompelde, en zyn Volk met verlies van 500 Paarden met de tros en 't geld van 't Leger in de vlugt dreef, zoo dat hy genoodzaakt was met schande te rug te keeren. Men poogde daarna, dog te vergeefs, den Grave door zeker Minrebroeder, met beloften en dreigementen, aan de zyde des Konings over te halen, dewyl hy zeide geen gevaar te vreezen, nog des Konings wille, die door geen reden bestiert wierd, te willen involgen, veel min een quaad Voorbeeld aan anderen te geven, door 't verraden van zyn Eer om Wereldsch Goed, enz. Dus ging den Oorlog voort met veel bloedstortinge, en verwoestinge van de Wals Engelsche grenzen tot by Shrewsbury, tot dat men eindelyk een middel vond om den Grave van Marshal in Yrland te trekken om zyne Landgoederen, die door bevel des Konings aangetast en hem ontnomen wierden, te verdedigen, alwaar hy door verraad ellendig het leven verloor. Paris zegt dat de Koning zyn dood verstaande hem met vele tranen beklaagt heeft, en betuigt dat hy zyn's gelyken in 't Ryk niet nagelaten hadde. De Koning ontkende eenig bevel daar toe te hebben gegeven, en schoof alles op zyn Raadsluiden. Een slegte uitvlugt! [Reg. 19.] Na deze rampen wierd 'er weder een Parlament te Westminster beroepen, alwaar de Bisschoppen hem zeer ernsthaftiglyk vermanen zig met zyn Volk te verzoenen, en de Vremdelingen te laten varen, door wien alle deze twisten en verwarringen uit inzigt van eigen baat gekoestert, en zyn natuurlijke Onderdanen van hem afkeerig gemaakt wierden, 't welk van een zeer quaad gevolg zoude konnen zyn, met verzoek dat hy zyn Ryk door de Inboorlingen en volgens de Wetten zoude regeren, of dat zy anderzins tegen zyne Raadsluiden en zyn eigen Persoon zouden voortgaan met de kerkelyke tugt. Dit trof hem gevoeliglyk, zoo dat hy toestond, dat de Baronnen, uit Engeland gevlugt of gebannen, vry en ongemoeid zouden in 't Ryk mogen komen, hen alle hun Landeryen en Goederen weder gaf, de

Vremdelingen deed vertrekken, en zyn nieuwe Beampten tot rekenſchap bragt. De Biſſchop van Winchester, Pieter de Rivallis, en Steven Segrave wyken daarop in Gewyde toevlugt plaatſen, dog verkregen door bemiddelinge van Vrienden, en groote Geldboeten hun vryheid. Het Ryk nu eenigzins in ruſt zynde gaf de Koning zyn Zuſter Iſabelle aan Frederik de Tweede Kindskind van Frederik Barbaroſſa ten huwelyk: Zy wierd van den Aartsbiſſchop van Keulen en den Hartog van Leuven gehaalt, en de Bruiloft te Worms geviert. Dit was een Huwelyk van weinig voordeel aan beide Vorſten, die malkander geen byſtand konden doen, dewyl zy beide thuis genoeg te doen vonden. De Koning gaf met zyn Zuſter 30000. Marken, nevens een Keizerlyke Kroon, en verſcheide Kleinoodjen van groote waarde, waar op een wakkere ſchattinge volgde. [Reg. 20.] Naderhand troude hy zelf de Dogter van Raymond Grave van Provence, een zeer ſlegt Huwelyk, waar door hy een hoop arme Vrienden op zyn hals haalde. Na 't vieren van dit Huwelyks feeſt, 't welk buiten mate pragtig was, wierd een Parlament te London gehouden, 't welk de Koning gaarne in den Tour hadde gehad, dog de Lords hadden daar geen luſt toe. Na verſcheide voorſlagen tot welſtand van 't Ryk wierden de meeſte † Sheriffs op klagte van omkoopinge af, en betere in hun plaats gezet: de nieuwe moeſten zweren geen geſchenken te zullen ontfangen dan alleen in Eetwaren en die niet groot. De Koning zette hier zyn * Steward, en eenige andere Raadsheeren weder af, en wilde den Biſſchop van Chicheſter Groot Kancellier het Zegel ontnemen, dog deze weigerde het over te leveren, zeggende, dat hy het door den algemeenen Raad hadde ontfangen, en zonder hun toeſtemminge niet wilde overleveren. Pieter de Rivallis en Steve Segrave wierden weder in gunſt aangenomen. De Koning deed zyn wiſpeltuurigheid nog verder blyken, want hy zoude gaarne eenige voorgaande vergunningen door den Paus hebben doen vernietigen als zynde buiten zyn magt, en zonder toeſtemminge van de Kerk gedaan. Dit baarde weder veel miſnoegen in 't Volk. [Reg. 21.] Het Parlament was nu weder te London vergaderd,

† Dit zyn een ſoort van Schouten of Officiers.

* Dit is een ſoort van eerſte Hofmeeſter.

gaderd, waarin hy het dertigste gedeelte van alle tilbare Goederen zoo van de Geestelyken als Wereldlyken tot een onderstand verzogt. Dit wierd met groote drift en yver tegengesproken, en de gegeven onderstanden verwytender-wyze opgeteld, en met eene vertoont, *dat het schandelijk en onbillijk was, een Koning, die zoo ongestadig en ligt te verleiden was, en die 't Rijk nooit goed gedaan hadde, toe te laten zoo groote gelden op deze en gene voorwendsels zijne Onderdanen, tot voordeel van Vremdelingen, af te persen.* Hier op beloofde de Koning met eede *zijne Edelen nooit meer te zullen verongelijken indien zy hem het verzogte onderstandgeld wilden toestaan, dewijl zijn Schatkamer door zyn eigen Huwelyk en dat van zyne Zuster uitgeput was.* De Edelen antwoordden rond uit, *dat alles buiten hun kennisse en raad was geschied, en dat zy vervolgens niet gehouden waren de onkosten te dragen.* Na eenige dagen beraad beloofde de Koning alleenlyk den Raad zyner natuurlyke Onderdanen te zullen gebruiken, en stond de onverbrekelijke handhavinge van hun Vryheden en Voorregten toe op straffe van den Ban, waarop het dertigste van alle tilbare Goederen toegestaan wierd, behalven van gereed Geld, en behoudens een yder zijn Paard en Wapenen voor 't gemeene best. Verder wierd besloten dat 4 Ridders van elk Graafschap en een Klerk des Konings het voorsz. dertigste onder Eede zouden ontfangen, en overleveren aan eenig Klooster of Kasteel, op dat het Geld weder aan elk Graafschap wedergegeven mogt werden indien de Koning het beloofde niet na quam. De Koning, om quanswys zijn yver te toonen, liet de Graven van Warren en Ferrers, nevens Jan Fits Godefroy tot zijne Raden bezweren. Dus nam het Parlament een einde: Dog de Koning hield zijn Woord niet aangaande de Vremdelingen, en volgde het besluit van 't Parlament aangaande het verzamelen en betalen van 't onderstandgeld niet op. Hier by quam nog dat Willem Valentyn, Oom der Koningin, den Koning zoo verre had weten te believen, dat 'er niets zonder zijn raad besloten wierd; en dat de Vader van de Koningin, een arm Vorst, in Engeland genoodigt wierd, om dien Schat deelagtig te zijn. Simon de Montford, een Fransch Edelman, door de Koningin uit Vrankrijk gebannen, wierd niet alleen van Koning Henrik ontfangen, maar troude heimelijk met zijn toestemminge met de Weduwe van den Grave van Pembrook Groot Mar

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

schal, waarop hy tot Graef van Leicester wierd verheven. Dit maakte den Adel zoo verbolgen, dat zy Richard 's Konings Broeder (als nog Erfgenaam van 't Rijk dewijl de Koning geen Kinderen hadde) bewogen den Koning voor te dragen, *Hoe hy de Schatten, zyne Onderdanen afgeperst, verquiste, en aan Vremdelingen gaf, welker raad hy alleenlyk volgde; Hoe overgroote Geldsommen hy in zyn tyd hadde gegeven; Hoe 'er geen Aartsbisdom nog Bisdom was, behalven Jork, Lincoln, en Bath, waar van hy door 't openvallen en blyven geen genot getrokken hadde, behalven van Abdyen, Graafschappen, Baronnyen, enz. Hoe egter zyn Schatkamer, waarin de magt van 't Ryk behoorde te bestaan, eve ledig bleef; mitsgaders hoe hy zig zoodanig van de Romeinen, en voornamelyk van den Gezant des Paus, liet regeren, dat het scheen dat hy volstrektelyk Leenman van den Paus was, tot groot hartzeer van zyn Volk.* [Reg. 22.] Op deze vrymoedige vertooninge beriep hy een Parlament te London, alwaar de Lords gewapend verschenen, zoo om hun veiligheid, als om den Koning tot rede te dwingen. Na vele redenwisselingen beloofde de Koning, dat hy de zaak zoude stellen aan zekere deftige Heeren van 't Ryk, en tot dien einde waren reeds eenige Punten opgesteld, gezegeld, en in 't openbaar te lezen gesteld. Dog de Graven van Leicester en Lincoln, die by de Ryksstanden verdagt waren, verzoenden zig met den Grave van Cornwal, die daar op koel in de zaak wierd, zoo dat alles agter, en 't Rijk in des zelfs rampen verward bleef. [Reg. 23.] De Koning had thans eenig misnoegen tegen Gilbert Graaf van Pembrook opgevat, en liet zijn Poorten te Winchester voor hem sluiten, waarop de Graaf misnoegd na 't Noorden week. Simon Norman Meester van 's Konings Zegel, en zyn Broeder Godefroy, Raadsheer des Konings, geraakten insgelyks in ongunst en uit hun Ampten, om dat zy een vergunninge aan Thomas Grave van Vlaanderen, Oom der Koninginne, van 4 Engelsche stuivers op yder Zak Wol niet wilden toestemmen, waar door zy eere behaalden. De Geldzugtige Paus Gregorius de 9, perste het uitgeputte Rijk ook groot Geld af, 't welk de Geestelyken van 't Ryk de gierigheid der Pauzen deed verfoeijen. Daar-en-boven zond hy nog bevel om 300. Romeinen tot de eerst openvallende kerkelijke Bedieningen te verheffen. Dit baarde zulk een schrik onder de Geestelijken, dat Edmund Aarts-

bisschop

bisschop van Kantelberg, geen einde ziende van de afknevelingen van den Paus, zyn Aartsbisdom verliet, en na de Abdy van Pontiniak in Vrankryk week. De Geestelyken, hoewel van hun Hoofd verlaten, klaagden ernstiglyk by den Koning, vertoonende het groot ongelyk, dat men hen wilde doen. Deze wees hen niet alleen over tot den Gezant des Paus, maar was ook overbodig de halstarrigste tegenstrevers aan hem over te leveren. Hierop volgde een *Convocatie* te London, waarin de Geestelyken vrymoediglyk beweerden, *Dat het onwettig was het verzogte Geld aan den Paus toe te staan, dewyl hy het zoude gebruiken tot verderf van den Keizer, en vergietinge van Christelyk Bloed, te meer dewyl de Keizer geen Ketter, nog van de Kerk veroordeeld was: Dat zy reeds een tiende deel aan den Paus hadden toegestaan onder beding, dat hen nooit iets dergelyks zoude afgevordert werden: Dat het tegen de Vryheid van de Kerk van Engeland streed, dewyl het op straffe van kerkelyke Tugtinge verzogt wierd: Dat de Kerk van Engeland arm was, enz.* De Gezant was door deze redenen in 't eerst verzet, dog hy wist eenige Leden zoodanig door belofte van Vorderinge te bepraten, dat de Paus zijn oogmerk bereikte. [Reg. 24.] Op den 28 van Zomermaand 1239. was de Koningin van Prins Eduard bevallen: Derhalven verkreeg de Graaf van Cornwal verlof van de Standen, 't welk hem te voren geweigerd was, om na den H. Oorlog te gaan met zyn Oom de Graaf van Salisbury en andere Grooten. Thans quam Pieter een ander Oom van de Koningin in 't Rijk, die Graaf van Richmond gemaakt en met kostelyke Geschenken begiftigt wierd, waar toe de Joden weder voor uitkoop 20000. Marken moesten betalen. De Zoon van dezen Pieter wierd tot het Aartsbisdom van Kantelberg verheven. Prins Lewelin van Wals-Engeland was korteling overleden, nalatende twee Zonen, die over hun Vaders nalatenschap in tweedragt leefden, [Reg. 25.] Henrik rukt daarop met eenige magt derwaarts, en voerde meer uit door het enkel vertoonen van zyn magt, dan hy te voren met veel arbeid en bloed gedaan had: Want Prins David onderwierp zig zelven aan hem en deed hem Manschap, betalende hem de kosten van die togt. De Grave van Marche, de Koninginne Moeder en vele Grooten van Poictou, hadden den Koning door verzekeringe van een goeden uitslag bewogen nog een krygstogt na Vrankrijk te wagen: dog de zaak in 't Parlament

voor-

voorgeslagen zijnde, wierd die in 't algemeen tegengesproken, en de onkosten en het nadeel van de laatste togt, en de onwettigheid van 't breken van 't Bestand ernstig aangewezen: Dog vele Ryksgenooten op hope van hun Landgoederen te herkrijgen bragten zoo veel te weeg, dat de zaak besloten en onderstandgeld tot dien einde verzogt wierd. De Voorslag om Geld was zoo hatelijk, dat alle de toegestane Gelden tzedert het begin van zijn regeringe smadelyk, nevens de geduurige afknevelingen van den Paus, en de onkosten van den H. Oorlog, opgetelt wierden. Dus bleven zy standvastig in het weigeren, waarop de Koning zelve in 't Parlament quam en hen op een bewegelijke wyze onderstand verzogt, toonende een Brief van den Paus om hen te bewegen; dog alles te vergeefs: Zoo dat de Koning gedwongen was van byzondere Luiden by maniere van leeninge of gifte zoo veel by een te vergaderen als hem mogelijk was, 't welk egter 30 Vaatjes Sterling Geld uitmaakte. Deze togt had geen beter uitslag als d'eerste: Want hy verspilde zijn Geld op Vremdelingen, gaf de Engelsche Edelen misnoegen, en wierd van de Poictouinen in zijn verwagtinge bedrogen: Zoo dat hy na een verblijf van meer dan een Jaar genoodzaakt was een schandelijk Bestand met den Koning van Vrankrijk te sluiten, en na Huis te keeren; alwaar hy gekomen zijnde de Joden en Burgers weder met nieuwe afpersingen van Geld lastig viel. De Gravin van Provence Moeder van de Koningin quam insgelijks over om zijn Schatten uit te putten door pragtige Gastmalen en 't trouwen van haar Dogter Zanchia met den Grave van Cornwal, die nu Weduwenaar geworden, en uit het H: Land wedergekeerd was. Deze looze Gravin, die op haar vertrek met kostelyke geschenken begiftigt wierd, had reeds vyf jaren lang een jaarlijksche inkomste van 4000. Marken getrokken, ter zake van een overkomst, dat het Graafschap van Provence op haar overlijden aan den Koning zoude vervallen. Dog dit was maar een streek om aan des Konings Munt te komen: Want zy gaf het Graafschap met haar Dogter aan Karel Broeder des Konings van Vrankryk, die naderhand Koning van Napels en Sicilie wierd: Zoo dat deze Gravin haar 4 Dogters tot Koninginnen verheven zag: Want Richard wierd naderhand tot Roomsch Koning verkoren. [Reg. 28.] De Koning zag zig genoodzaakt een Parlament te Westminster te be-

roepen

roepen om zijn uitgeputte Schatkamer te herstellen: Men droeg aldaar voor hoe men den Koning onderstand zoude doen, die thans met de Koning van Schotland en den Prins van Wals Engeland, te zamen tegen hem vereenigt, en daartoe onderstand Gelden van nooden hadde; Dog de Leden wilden niets toestaan, zonder belofte van verbeteringe en behoorlyke uitvoeringe der Wetten, hoewel den Koning weder zelf zijn nood quam voordragen. Zy verzogten verder, dat 'er vier der deftigste en wijste Rijksgenooten als *Conservateurs* van 't Rijk verkoren en tot Raden des Konings zouden bezworen werden, om te zien dat 'er behoorlijk regt gepleegt, en 't Geld van 't Rijk na behooren besteed mogte werden; dat deze of ten minste 2 of 3 van dezelve altijd by den Koning zouden zijn; Dat de Hoofdregter en Kanselier door de Standen van 't Rijk verkoren zouden werden, of van deze vier zijn; en dat 'er twee Regters van de Geregtsbanken, twee Barons van de Schatkamer, en een Regter voor de Joden door 't Parlament zouden werden aangestelt. Dog terwijl deze dingen op tapyt waren, verhinderde de Viand van 't Menschelijk Geslagt en verstoorder van de Vrede, de Duivel (dus zegt *Mattheus Paris* een Benedictiner Monnik) der zelver voortgang, door de overkomst van *Martinus* een nieuw Afgezant des Paus, met een volstrekter last dan iemand voorheen, om den Staat Geld af te knevelen. Deze was door zyn voorbarigheid de oorzaak dat de Koning van zyn verzoek versteken bleef, en dat het verzoek van den Paus teenemaal verworpen, en hy Gezant met smaad te rug gezonden wierd; daar de Brieven van Keizer Frederik, die getoont hadde dat het gegeve Geld gebruikt wierd om hem en 't Keizerrijk te bederven niet weinig toebragten. De Koning kreeg egter in dit Parlament na eenige moeite en herhalinge van 't gegevene zedert zijn regeringe, nog eenig onderstand Geld om zyn Dogter uit te Huwelijken. Naderhand belaste de Koning alle de genen die eenige Hoofdleenen van hem hielden op zekere tijd met Oorlogsbehoeften gereed te zijn, om den Koning van Schotland te beoorlogen. De Graaf van Vlaanderen, meer 's Konings Geld als Dienst beoogende, verscheen ook met 60 Ridders, 't welk de Edelen qualijk namen, als of de magt van Engeland niet genoegzaam tot die togt hadde geweest. Dog deze onderneminge liep te niet door een geslote Vrede. Wederkeerende beriep hy een

an-

ander Parlament om Wals Engeland aan te grijpen en zijn Schulden te betalen, die men zeide zoo veel en groot te zijn, dat de Koning naaulijks uit ſijn Kamer darde komen wegens 't geroep der gener, wien hy over Wijn, Waſch, en andere Huis- en Hof-noodwendigheden Geld ſchuldig was. Dog alle de Leden ſloegen zijn verzoek in zijn tegenwoordigheid plat af. Hierop gebruikte hy andere geweldige middelen. De Stad van London wierd belaſt 15000. Marken te betalen over een oud verſchil. Paſſeleve, 's Konings Klerk, wierd nevens anderen bevolen te onderzoeken wat Landeryen voorheen tot Jagt-boſſchen afgeſchoten waren geweeſt, om de Bezitters van dien na hun goed dunken een Geldboete op te leggen, of hen dezelve te ontnemen en aan anderen te verkoopen, waar in zy zoo ſtreng handelden, dat vele Luiden teenemaal bedorven wierden. De Paus had het in Engelaud zoo bont gemaakt, dat men om des Konings oogen te verligten, en de verdrukkinge van den H. Stoel te toonen, een onderzoek deed van de inkomſten die de Romeinen en Italianen in Engeland hadden, dewelke meer dan 60000. Marken 's jaars beliepen, zijnde meer dan de inkomſten van de Kroon; 't welk den Koning zoodanig trof, dat hy zulks nevens de andere afknevelingen van den H. Vader door zijne Volmagtigden aan 't Concilie van Lyons liet bekend maken. Dit en 't ſlegt onthaal van zijn Gezant *Martinus* maakte den ouden Vryer zoo grimmig dat hy, (gelijk verhaalt word) in deze Woorden uitbarſte. *Het is noodig dat wy een einde met den Keizer maken! Want de Draak eens bevredigd of verdelgd zynde, zullen deze mindere Slangen ras vertreden zyn.* [Reg. 29.] Op 't verwerpen van deze Grieven door den Paus wierd in Engeland ſtrengelijk en op groote ſtraffen aan alle Onderdanen verboden, eenig Geld aan den Paus te geven, en de Koning toonde zig eenigen tijd lang zeer yverig tegen deze vremde afknevelingen: [Reg. 30.] Dog van een ongeſtadig gemoed zijnde, liet hy de Zaak lafhartiglijk ſteken, zoo dat de Paus met zijn afperſinge voortging, gevende zijn Volmagtigden de naam ven Klerken, dewijl hy beloofſt hadde geen meer Legaten te zenden. [Reg. 31.] De Graaf van Richmond gaf ook eenig miſnoegen aan den Staat, door 't over brengen van eenige jonge Juffers om die ten huwelijk te geven aan jonge Edelen, die in 's Konings voogdy waren. Drie van 's Konings

nings Broeders aan de Moeders zijde quamen ook over om van inkomsten voorzien te worden: en wierden nevens Thomas van Savoyen, voorheen Graaf van Vlaanderen uit hoofde van zijn Gemalin die met zijn Zuster Beatrix, Moeder van de Koningin in Engeland gekomen was, Koninglijk onthaalt en begiftigt. [Reg. 32.] Het volgende Parlament te London berispte hem hier over mitsgaders over andere afknevelingen van zijne Regters en Bedienden, en voornamelijk van zijn Klerk Passeleve, op een scherpe wijze, *hem voorhoudende hoe hy de Luiden hun Wyn, enz. liet afnemen, met verwyt dat hy reeds over de 800000. Ponden Sterling onnoodiglijk verspilt hadde, en dat hy nu zyn Gunstelingen, die daar door verrykt waren mogt aanspreken, en de oude Landen van de Kroon weder na zig nemen; Zy klaagden ook dat hy de opene Bisdommen en Abdyen in handen hield, tegen de Voorregten der Kerke, en zijn Kroonings eed, en dat de Hoofdregter, Kancellier, en Schatmeester niet door de Algemeene Rykraden aangestelt wierden, volgens de gewoonte zyner deftige Voorzaten, maar dat hy in tegendeel niet dan Luiden, die zyn wille opvolgden, en geen zorg voor de welstand van't Ryk droegen tot die Ampten vorderde.* De Koning, die dit alles met geduld aangehoort hadde op hope van zijn verzoek te verwerven, beloofde hen te vergenoegen: Dog na vele Vergaderingen tot geen besluit konnende komen wierd het Parlament tot in 't midde van de Zomer *geprorogeert.* De Koning was ondertussen door quaden Raad verhard geworden, en voerde in de volgende Zittinge onder anderen deze taal. *Wilt gy uw Koning na uw onbeleefd welbehagen beteugelen, en hem een slaafschen staat opdringen? Wilt gy dat aan hem weigeren, 't welk yder een van u mag doen als 't hem lust? Het staat yder een van u vry zoodanigen raad te gebruiken als hy wil, en Een Huisvader in zijn Huis zoodanigen als hy wil tot een Ampt te verheffen, en weder af te zetten als 't hem believt, en wilt gy uw Koning en Heer roekeloosselijk weigeren zulks te doen? Daar de Dienaars hun Heer niet behooren te oordeelen, nog de Onderdanen hun Vorst, of hem Voorwaarden voorschrijven. Want de Dienaar is niet boven zijn Heer nog de Leerling boven zijn Meester. Ook zoude hy, die u welbehagen dusdanig opvolgt, niet uw Koning, maar als uw Dienaar zijn. Hy wilde derhalven zijn Hoofdregter, Kancellier, Schatmeester, enz. volgens hun verzoek niet afzetten, enz.* Aangaande het verzogte onderstand Geld, dat zeide hy

hen

hen zoo wel als zijn zelven aan te gaan: Dus brak het Parlament misnoegd op. De Koning wierd hierop geraden om de Kleinoodjen enz. van 't Rijk te verkoopen, en tot Geld te maken. Die met groot verlies verkogt hebbende, vraagde hy na de Koopers, en verstaande dat de Stad London die gekogt hadde, zeide hy, *Die Stad is een onuitputtelyke kolk, indien de Schatten van Octovius te koop waren, ze zoude die zekerlijk koopen.* Hy voer met eenen niet weinig uit tegen de Stad, die hem meenigmalen uit de nood geholpen hadde: en stelde kort naderhand om die nog meer spijt en nadeel te doen een Kermis te Westmunster aan van 15 dagen, verbiedende gedurende die tijd op groote Boeten alle koophandel binnen London. Dog dit was van weinig gevolg dewijl de Handelaars door 't slegte Weder meer leden, dan de winst kon ophalen. 's Konings armoede was zoo groot, dat hy zonder zijn koninglijke waardigheid te onrzien, Nieuw-jaars Geschenken van de Londonnaars verzogt, en hen niet lang naderhand door zijne Brieven 20000. Ponden afperste. [Reg. 33.] Gascogne, 't welk eenen Gasto de Biard zeer ontroert hadde, was nu door de moed en 't beleid van de Graaf van Leicester tot rust gebragt, en deze Graaf om eenig onderstand tot verdere onderneminge in Engeland gekomen, alwaar hy zeer geagt wierd. De Koning wendde alle middelen aan om zijn ledige Koffers te vullen, waarin hy zelfs zoo laf was, dat hy tegen den Abt van Borough (die hem egter geen Geld wilde geven) zeide, *dat het grooter Aalmoes was hem Geld te geven dan een Bedelaar, die van deur tot deur gaat.* Den Abt van St. Albans gaf hem 60 Marken, en die van Ramzey 100 Ponden. De Joden moesten mede opbrengen. Eenen Abraham, die 't verkorven hadde, moest 700. Marken opbrengen: en zeker Jood Aaron genaamd betuigde, dat de Koning hem tzedert zijn laatste togt na Vrankrijk 30000. Marken Zilver op verscheide tijden afgenomen hadde, behalven 200. Marken Goud aan de Koningin vereerd. [Reg. 34.] De Lords te London by een gekomen persen hem weder tot volbrenginge van zijn belofte, dat de Hoofdregter, Kancellier en Schatmeester door den Algemeenen Raad van 't Rijk aangestelt zoude werden, dog zy moesten, wegens de afwezendheid van Richard Graaf van Cornwal, 't welk men een besteken werk oordeelde, onverrigter zake scheiden: Des namen de mis-

noe-

noegingen toe. De Armen Hendrik had het *Convent* van Durham verzogt, zijn Broeder Athelmar tot dat Bisdom te verheffen, dog te vergeefs dewijl hy geen genoegzame Jaren hadde. Kort naderhand viel 't Bisdom van Winchester open, werwaarts hy aanstonds zond om de Monnikken tot de verkiezinge van zijn Broeder te bewegen, en trad zelve, op dat zijn verzoek niet geweigert zoude werden in 't Kapittel en in de Voorzitters stoel, alwaar hy over de Woorden van de Psalmist. *De Geregtigheid en Vrede zullen malkanderen kussen* (Lxxxv. v. 11.) een reden voerd, die hy met eenige bedreiginge besloot, om hen te bewegen. De Monnikken wel ziende dat het te vergeefs was zijn verzoek af te slaan, verkozen zijn Broeder op goedkeuringe van den Paus, dewijl hy nog geen Priester geworden was. Dog deze, die geen gelegentheid van gewin verzuimde, perste hem voor de bevestiginge 500. Marken af, die aan de Zoon vanden Grave van Burgundie nog een Kind uit Kerkelijke inkomsten overgewezen moesten werden. De Monnik Paris vaart hier over op deze wijze uit: ‡ *O Paus, de voornaamste der Vaders waarom laat gy de Christen Wereld dus bezoetelt worden? Na verdienste! Na verdienste! zijt gy daarom uit uwe Stad en zetel * gedreven, en gelijk een renegaat en een tweede Cham gedwongen op en neder te zwerven. O God! Gy God van regtvaardige wrake wanneer zult gy uw Zwaard trekken om het te verwen in 't bloed van zulke Verdrukkers?* [Reg. 35.] *De* Ridder Hendrik Bath Opperregter en voornaam Raadsheer des Konings, die groote goederen door omkoopinge verkregen hadde, wierd nu van den Ridder Philip Darcy van valsheid in 's Konings Hof beschuldigt, waar op de Koning zoo tegen hem ingenomen was, dat 'er door last van 't Parlament toen te London zittende uitgeroepen wierd, dat yder een die eenige † aantaal of klagte tegen Hendrik de Bath in te brengen hadde, zig aanstond zoude aangeven om gehoort te worden: Een zijner mederegters betigte hem over de slakinge van een

‡ Speed.

* De Paus was uit vreeze voor den Keizer uit Rome gevlugt.

† Actie.

misdadige voor geschenken Dog de Koning, ziende dat deze de Bath zeer vele Vrienden hadde, wierd zoo door gramschap vervoert, dat hy zwoer, dat de gene die Hendrik de Bath doodde van de daad vrygesproken zoude werden. De zaak wierd egter door de bemiddelinge van Vrienden en 2000. Marken bygeleid, en de Bath in zijn bedieninge en vorige gunst herstelt. Dit Jaar vierde de Koning de Kerstijd te Jork, alwaar Alexander de 3de Koning van Schotland, hoewel zeer Jong, des Konings dogter trouwde. De Schrijvers van die tijd bestraffen de overdadigheid van deze Bruiloft, die den Aartsbisschop 4000. Marken koste, en waartoe hy zeshonderd vette Ossen leverde, die in een maal opgegeten wierden: Waar uit genoegzaam blijkt dat het zoo slegt niet met de Kerk, enz. stont, als de Geestelijke bazen wel voorgaven. De Koning verklaarde thans op het verzoek van de Paus, en de Koning van Kastilie, die voorgaf hem te zullen verzellen, gezind te zijn na den H. Oorlog te vertrekken, waar toe de Paus Koning Henrik toegestaan hadde een tiende gedeelte van de Geestelijke en wereldlijke goederen te Heffen voor drie naastvolgende Jaren, 't welk, had het doorgegaan 600000. ponden beloopen, en 't Rijk tot de uiterste armoede gebragt zoude hebben. [Reg. 36] De Bisschoppen van Worcester en Chichester verklaarden 'sKonings voornemen aan de Londonnaars, en vermaanden het Volk tot den H. Oorlog, dog met zoo weinig gevolg, dat 'er maar drie Ridders van weinig aanzien zig aangaven, dewelke de Koning daar op opentlijk omhelsde, kuste, en zijn Broeders noemde, beschuldigende met eenen de Londonnaars, die tot deze togt ongenegen waren, van lafhartigheid. De Koning zwoer egter de togt te zullen doen, en in 't midde van de Zomer te vertrekken: Hy leide in 't afleggen van den Eed zijn regterhand op de Borst, na de gewoonte der Priesteren, en naderhand op 't Boek der Euangelisten, en kuste het zelve op de wijze der Leken. De Koning en de Paus, die 'er 't minst in te zeggen hadden, beraamden het tiende van alle de Geestelyke en Wereldsche Goederen: Dog in een Parlament te London vergaderd wierden die tiende van de Bisschoppen, wien men eerst hadde gepolst, dewijl het tot een Godvrugtig gebruik geschikt was, rond uit afgeslagen; waarop de Baronnen aangesproken wierden, dewelke antwoorden dat zy alles toe zouden stemmen, 't geen de

de Bisschoppen, die eerst hun stem moesten geven, zouden toestaan. De Koning wierd door het verschuiven van deze Zaak van den eenen op den anderen zoo oploopende, dat hy alle die in zyn Kamer waren als een razend mensch daar uit dreef. Wat bedaard zynde sprak hy hen volgens gewoonte een voor een aan, en den Bisschop van Ely eerst, *Hem voorhoudende de meenigvuldige Gunsten die hy hem betoont hadde, en hoe gereed hy hem voorheen gevonden hadde om zyn Koning te helpen, met verzoek dat hy nu anderen een goed voorbeeld wilde geven, enz.* De Bisschop betuigde, *Dat het hem lief was den Koning eenigen aangenamen dienst gedaan te hebben, maar dat hy het niet eerlyk oordeelde in dit geval van de Inzettingen van't Ryk af te wyken, hem de togt op het ellendig voorbeeld van den Koning van Vrankrijk afradende, die hy nu gestraft zag wegens de afknevelingen tegen zyn Volk gepleegd, waar door de Ongeloovigen verrykt waren, enz.* Hier op begon den Koning in een groote hevigheid den Bisschop uit zyn tegenwoordigheid te drijven, en gebruikte zyn gewonelijke afpersingen. Geduurende dit Parlament quam Isabelle Gravinne Weduwe van Arundel om den Koning Regt te verzoeken. Dog de Koning keerde haar na eenige scherpe Woorden den rug toe, waarop zy dus uitvoer, *Myn Heer waarom wend gy uw aangezigt van de Geregtigheid, dat wy geen Regt in uw Hof konnen ontfangen? Gy zijt in't midden tussen God en ons gesteld, dog gy regeert u zelve nog ons niet met die bescheidenheid als 't betaamde; Gy quelt beide de Kerk en de Edelen van 't Ryk schandelijk op alle manieren die gy kunt.* De Koning hervatte met wederwaardigheid, *Vrouw Gravin hebben de Edelen u een Handvest verleent, en u gezonden (want gy zijt een welsprekend Praatster) om hun Voorspraak te zijn?* Zy zeide *Neen Sire! Zy hebben my geen ander Handvest gemaakt, dan het Handvest, dat uw Vader en Gy gemaakt, en zoo dikwils gezworen hebt te zullen onderhouden, en daar voor zoo dikwils uwe Onderdanen afgeperst hebt, en 't welk Gy als een opentlijk breker van uw Woord, onwaardiglijk overtreed. Waar zyn de Vryheden van Engeland, zoo dikwils geschreven, zoo dikwils toegestaan, en zoo meenigmalen gekogt? Ik, hoewel maar een Vrouw, en alle uwe natuurlyke en getrouwe Onderdanen met my beroepen ons zelven tegen u aan den Regter van Hemel en Aarde, dat Gy zeer onregtvaardiglijk met ons gehandelt hebt, en de God van Wrake wreke ons.* De Koning door deze meer dan mannelyke taal verbaasd,

vraagde de Gravin, *of zy geen gunst van hem als zynde zyn Bloedverwant, verwagte.* Waarop zy hem toebeet, *Hoe zal ik op gunst hopen daar Gy my Regt weigert? Ik beroepe my voor Christus aanschyn tegen deze uwe Raadsluiden, die 't alleenlyk om hun eigen gewin u betoovert en begoochelt hebben.* Meer dergelyke bejegeningen moest dezen Vorst, die zyn agtinge by zyn Volk verloren hadde, verdragen. De Minre-broeders, dien hy een party Py gezonden hadde om hen te kleeden, zonden het zelve te rug met deze Boodschap, *Dat hy geen Aalmoes behoorde te geven van 't gene hy den Armen ontrukt hadde.* De Koning wierd dagelyks tegen zijn Engelsche Onderdanen meer verbitterd, en de Vremdelingen des te badadiger De Broeders van de Koning en Koningin bedreven veel geweld, zelfs tegen de Gastvryheid aan, zoo dat het toe de algemeene roep was, *Ons Erfdeel is aan Vremdelingen gegeven, en onze Huizen aan Uitheemschen!* Richard, andere zeggen Gilbert, Graaf van Glocester een vroom Patriot, en geleerd in de Wetten van Engeland, trouwde met de Dogter van Guy de Lusignan, Graaf van Angoulême, aan welke de Koning 5000. Marken ten Huwelyk beloofde: Dit Geld zogt hy van verscheide te leenen dog te vergeefs. De Stad London wierd weder gedwongen 1000. Marken op te brengen. De Gascogners stonden reeds meuitvaardig, des wierden algemeene Wapenschouwingen gehouden, en bevel gegeven, dat yder een, die 13 Ponden 's jaars inkomsten hadde, een Man met een Paard zoude uitrusten. Het Parlament, kort hierop vergaderd, begon thans voorzigtiglyk te overwegen, dat al hun tegenstrevinge niet baatte, en dat de Koning op deze of gene wyze geholpen moest werden, en besloot derhalven den Koning genoegzaam Geld toe te staan, onder beding dat hy zig nu eens voor al verbinden zoude volgens de Wetten te zullen regeren, en de Handvesten der Vryheden bevestigen, tegen welker Overtreders met 's Konings toestemminge en in zyn byzyn een zeer plegtelijke Vloek uitgesproken wierd. [Reg. 37.] De Koning, alle den Grooten Adel, de Bisschoppen, enz. in hun plegtelyke Gewaden, waren te zamen vergaderd om den Ban te hooren uitspreken tegen de Overtreders. Yder wierd een brandende Waskaars in de hand gegeven, die de Koning aan een Geestelyk Persoon overgaf, zeggende, *Het voegt my niet die geen Priester ben deze Kaars te houden, myn Hart zal een grooter getui-*

tuigenis zyn. Hy leide met een zyn Hand op de Borst geduurende de uitspraak, beginnende, *Ex authoritate Dei omnipotentis, &c.* Waarop hy belaste het Handvest van zyn Vader Koning Jan opentlijk te lezen. Eindelijk smeten zy de Kaarssen weg, die rookende op de Vloer lagen, roepende met luider stemme, *Laat de gene die onder deze Sententie vervallen dus uitgedaan worden en in de Hel stinken.* Toe zei de Koning met een klare stemme, *Ik zal, zoo waarlyk helpe my God, zoo gewisselyk als ik een Man, een Christen een Ridder, een gekroond en gezalfd Koning ben, alle deze dingen ongeschonde onderhouden:* Hierop volgde groote vreugde bedrijven, luyen van Klokken, enz. De Koning had het gewest van Gascogne, toen hy nog Kinderloos was 27 Jaren geleden aan zijn Broeder Richard gegeven, dog wilde het hem nu afnemen om het zelve aan zijn Zoon Prins Eduard te geven, dog den Grave hier toe ongenegen vindende, gaf de Koning bevel aan die van Bourdeaux hem gevangen te zetten, dog deze wilden daar niet toe verstaan. Maar de Koning wist hen met Geld daar toe te belezen, hoewel de Graaf, die tijdelijk gewaarschouwd was, het egter ontsnapte en in Engeland quam. De Koning verzamelde daarop de Gascongsche Edelen te Bourdeaux, en droeg hen voor, dat zyn Broeder een Gierigaart en een Verdrukker, een groot Belover en schraal Betaler was, en beloofde hen een beter Stadhouder te zenden, en 30000. Marken te zullen vereeren, waarop zy hem getrouheid zwoeren, na hem eerst een Schuldbrief en een Eed tot de betalinge van 't Geld afgevergt te hebben. Dit wantrouwen veroorzaakte in Henrik zulk een afkeer tegen de Gascogners, dat hy hen den Grave van Leicester een ontzagchelijk, gestreng, en krygshaftig Man tot Stadhouder voor zes jaren zond om hun hoogmoed te beteugelen, waar toe hy hem 10000. Marken mede gaf. De misnoegingen in Gascogne waren door de strenge regeringe van Leicester wel haast zoo toegenomen, dat de Aartsbisschop van Bourdeaux nevens andere Grooten overgezonden wierden om over Leicester te klagen. Leicester wierd ontboden om zig te verantwoorden: De Graaf van Cornwal, wien de ontfange hoon in Gascogne nog in de krop stak, en de Engelsche Lords, die groote agtinge voor Leicester hadden, spraken hem voor. Dit was de oorzaak, dat de Koning de Aanklagers zoo yverig voorstond, dat Leicester

den Koning oneerbiedigIyk verweet, dat hy niettegenstaande zijne trouwe diensten, waarin hy zijne Middelen doorgebragt hadde, zijn Woord met hem niet gehouden hadde, met verzoek van zijn beloften te volbrengen, of anders zijn gedane onkosten te vergoeden. De Koning antwoorde in groote hevigheid, *Dat hy ongehouden was zyn beloften aan een onwaardigen Verrader te voldoen.* Leicester opstaande betuigde, *dat hy in dat Woord loog, en 't en ware dat hy door zyn Koninglijke Waardigheid beschut ware, hy 't hem zoude doen berouwen.* De Koning gaf bevel om hem te vatten, dog de Lords wilden zulks niet gedoogen. De Graaf des te stouter geworden zeide verder, *Wie zal gelooven dat Gy een Christen zyt? Hebt Gy oott gebiegt? Indien Gy 't al gedaan hebt het was zonder berouw en doen van boeten.* De Koning hervatte, *Dat hy geen grooter berouw van iets hadde, dan dat hy hem in zyn Ryk ontfangen, en zoo geëert hadde.* Dog niettegenstaande dezen onverdragelyken hoon wierd de Koning met Leicester verzoent, en hy, dog in magt vry bepaald, weder na Gascogne gezonden, alwaar hy zijn voorgaande Tegenstrevers niet weinig plaagde, zoo dat zy weder quamen klagen, met betuiging dat, indien zy niet spoedig lijk gered wierden, zy genoodzaakt zouden zijn zig onder de beschermingе van een ander te begeven. [Reg 38.] Dus stond het thans met Gasconge, wanneer de Koning, op 't ontfangen van onderstand Geld, met 300 groote Schepen te Bourdeaux landde, hebbende den Grave eerst afgezet. De Koning was zeer yverig in 't bevredigen der Gascogners en het bemagtigen der Plaatsen die afgevallen waren, en zig in de beschermingе van den Koning van Spanje gegeven hadden, die ook eenig regt op Aquitanie voorgaf te hebben. Koning Henrik om alle zwarigheden aan die zyde te benemen stelde een Huwelijk voor tussen zyn Zoon Eduard en Leonora de Zuster van die Koning, 't welk aanstonds toegestaan, en naderhand te Burgos plegtelijk voltrokken wierd. Spanje stond daar op Aquitanie af, en Koning Henrik gaf het zelve nevens Yrland, Wals Engeland, Bristol, Stamford, enz. aan de nieuwe getrouden. Dit dus verrigt zynde quam hy te rug, alles verteert hebbende dat hy by een konde halen: Wordende de onkosten van deze laatste togt en de twee voorgaande begroot op 2700000. Ponden Sterlings, 't welk men zeide meer te zyn dan die Gewesten waardig waren. Wanneer hem dit

ge-

gezegt wierd verzogt hy dat men 'er om zijn eers halve niet van spreken zoude. Hy quam omtrent Kersmis te rug. Die van London en de Joden waren de eerste, die zyn komste bezuurden. De eerste vereerden hem 100 Ponden, dog wierden zonder dank te rug gezonden; dog denkende dat een braaf stuk gewrogt Zilver beter ingang zoude hebben zonden zy 200 Ponden in een schoon Zilver Vat, 't welk eenigen ingang vond, dog geen voldoeninge gaf: Men vond wel haast een stok om hen te slaan, wegens het ontkomen van een Gevangen, waarom zy 300 Marken moesten betalen. De Koning klaagde thans over zyne Schulden, die hy zeide 300000. Marken te bedragen, en dat zyn Middelen door 't Huwelyk van den Prins, dien hy 15000. Marken 's jaars gegeven hadde, merkelyk waren verminderd. Hy begon eerst met Geld van den Grave van Cornwal op onderpand te leenen, vilde naderhand de Joden niet weinig, en liet zyn Broeder die naderhand over, om 't vel verder af te stroopen. In een Parlament te Paasschen gehouden hoorde men niet dan bezwaarnissen en klagten van Handvest-breuken, enz. nevens verzoek dat de Hoofdregter, Kancellier, en Schatmeester door de Standen verkoren zouden werden. [Reg. 41.] Na vele twistredenen wierd het zelve tot St. Michiel *geprorogeert*, wanneer de Koning door de afwezendheid van vele Ryksgenooten in zyn verwagtinge van Geld zig te leur gesteld zag. Daar was egter geen mangel van gelegentheden om Geld t' zoek te maken. Thomas Graaf van Savoyen, Broeder der Koningin, had Oorlog tegen de Stad Turin, waar toe de Koning en Koningin Geld moesten verschaffen. De verkore Aartsbisschop van Toledo, Broeder des Konings van Spanje nevens eenige *Grandes* quamen over, en wierden op 's Konings kosten heerlyk onthaalt en begiftigt, gelyk ook kort naderhand de Prins en Princes en hun gevolg. De Paus, niet min Geldgierig dan de slimste zond den Bisschop van Bononie met een Ring van *Investiture* in 't Ryk Sicilie voor Prins Edmund: Deze Bisschop vertrok met kostelyke Geschenken. Na hem quam Rustandus om het Tiende in Engeland, Schotland, en Yrland ten behoeve van den Koning en Paus in te vorderen, en om Koning Henrik van zijn Eed wegens den togt na den H. Oorlog te ontslaan, mits dat hy *Manfredus* Zoon des Keizers, die 't Ryk van Sicilie en Apulie in bezit genomen hadde, zoude

komen verdelgen. Deze had mede zijn aandeel in schenkkaadjen, dog kreeg aangaande het Tiende tot bescheid van de Geestelyken, *Dat zy liever hun Leven en Plaatsen wilden verliezen dan de Wille van den Paus en den Koning toe te staan, die*, volgens hun zeggen, *niet anders waren dan een t'zame gespanne Schaapharder en Wolf om de Kudde te bederven.* De Paus liet ook 500. Marken van den Grave van Cornwal, ten aanzien van zijn Neefs vorderinge, te leen verzoeken; dog deze antwoorde, *Zyn Geld niet te willen leenen aan iemand dien hy niet tot betalinge konde dwingen.* De H. Vader had middelerwyl doen uitstroijen, dat *Manfredus* teenemaal geslagen, en in Persoon gevangen of gesneuveld was: Dit veroorzaakte in Koning Henrik een zoo groote, dog te voorbarige vreugde, dat hy beloofde ten eersten een togt derwaarts te zullen doen, en zijn Zoon Edmund niet dan Koning van Sicilie noemde. Het loos bedryf van den Roomschen Vos had den Koning zoo misleid, dat hy zig reeds tot betalinge van 150000 Marken verbonden hadde: Dog de tyd ontdekte wel haast dit snood geveins, want in tegendeel de magt van de Paus was door die van Apulie verbolgen, om dat de Paus zonder hun toestemminge dat Land aan een vremd Vorst gegeven hadde, wel digt geklopt en Manfred door hen tot Vorst aangenomen. Eenige Gascongsche Koopluiden, die hun Wijnen door de bedienden des Konings zonder voldoeninge ontnomen waren, klaagden zulks aan Prins Eduard als hun Heer: De Prins maakte zulks zijn Vader bekend, en verzogt regt: Dog de Koning, die reeds door zijn bedienden misleid was, barste in deze woorden uit, *Zie nu mijn eigen Bloed en Ingewand kant zig tegen my aan, zie mijn Zoon stelt zig om my te bedroeven, gelijk mijn Broeder heeft gedaan, de tijden van mijn Grootvader Henrik de tweede worden vernieut, wat zal nog van ons geworden?* Dog naderhand beter onderregt zijnde, gaf hy last om de Koopluiden te voldoen. De Bedienden van Prins Eduard, als of 't Rijk in geen Rampen genoeg gedompeld lag, bedreven mede groote buitensporigheden. Men zegt zelfs, dat de Prins een Jongman, dien hy op weg ontmoette, een Oor liet afsnyden en een Oog uitsteken. Voorwaar een snood bedrijf! zoo 't waar is. De dartelheden van de Prins, en zyn baldadig gevolg, die verhaalt worden roofgieriger te zyn geweest dan de gene, die Lodewyk in Engeland had gebragt, deden de Wals Engel-

schen

ſchen opentlyk tegen hem opſtaan, en de Engelſchen op hun beurt ook berooven. Waarop de Prins hulp van zyn Vader, de Koningin, en de Graaf van Cornwal verzogt, dog te vergeefs, de kas was ledig. De Koning voerde verſcheide nieuwe Boetens, enz. in om Geld te bekomen; onderzogt de Maten, Gewigten, enz. 't welk hem ook eenig Geld opbragt. Richard Graaf van Cornwal wierd thans tot Roomſch Koning verkoren, en naderhand door den Aartsbiſſchop van Keulen afgehaalt, en te Aken gekroont. Deze Graaf kon, gelyk verhaalt word, tien jaren lang 100 Marken daags by een brengen, buiten zijn Landgoederen in Engeland. Kort na zijn vertrek beriep de Koning een Parlament, bragt zyn Zoon in Apuliſch Gewaad in 't zelve, en gebruikte deze Woorden. *Ziet myne goede Onderdanen hier myn Zoon Edmund, wien God door zyn genade tot de Koninglyke waardigheid geroepen heeft: Hoe waardig is hy u aller gunſt, en hoe onmenſchelyk, en dwinglandig zoude hy zyn, die hem in zulk een gewigtige nood Raad of Hulp zoude weigeren?* Hy vertoonde verder dat hy zig in 150000. Marken, verbonden hadde, en dat hem het Tiende van de Geeſtelyken voor drie jaren toegeſtaan was, enz. Dog dit alles bewoog hen niet verder dan tot een onderſtand van 52000. Marken op de gewonelyke voorwaarde van de * *Magna Charta*, die zoo dikwils beſworen, gekogt, en beveſtigd was: Maar dat kon hem niet helpen. [Reg. 42.] Het volgende jaar beriep hy weder een Parlament te London, waarin hy zyn onderſtand verzogt tot betalinge zyner Schulden aan den Paus. De Lords zeiden rond uit, *Dat zy hem niets wilden toeſtaan*; *en dat, indien hy onbedagtelyk en zonder hun Raad het Ryk van Sicilie gekogt hadde, en bedrogen was, hy zulks zyn eigen zwakheid moeſt wyten, te meer dewyl hy geleerd was door 't voorbeeld van zyn voorzigtige Broeder, die dat Ryk niet had willen aannemen, enz.* Hier by quamen nog ernſtige klagten over beſwaarniſſen van de Kerk en 't Ryk, en 't breken van beloften, enz. De Koning, die gevoeliglyk geraakt was erkende, *Dat hy dikwils door quaden Raad misleid hadde geweeſt*, en be-

* Deze *Magna Charta* of groote Voorregt Brief is met Noten te vinden agter het Hoftooneel van Jacob, en Karel de Eerſte.

beloofde met Eede, die hy deed op 't Graf van St. Eduard, *Dat hy alle misslagen zoude verbeteren.* Dog de *Lords*, niet wetende hoe zy dezen ongestadigen *Proteus* (dus noemt *Paris* den Koning) zouden handelen, bragten te weeg dat het Parlament *geprorogeert* wierd, om te Oxford te zitten. De Graven van Glocester, Leicester, en Hereford, enz. nevens andere Grooten, verbonden sig middelerwyl met den anderen, en maakten sig gereed om hun verzoek met geweld te doen toestaan: terwyl de Koning over al, dog met weinig vrugt, bezig was Geld by een te schravelen. De Prins was ondertussen mede zoo kaal geworden, dat hy genoodzaakt was, de Steden Stamford, Braham, enz. aan zyn Oom Willem de Valence te verpanden, die hem uit zijn overvloed Geld verschoot: Dit baarde grooten Haat en Nijd tegen dezen Willem, die een Vremdeling zijnde, zig dus met Engelsche Munt verrijkt hadde. De *Lords* quamen eindelijk, na dat zy de Stad London, en de Havens tot hun belang verzekert hadden, yder met een groot gevolg te Oxford om 't Parlament by te wonen. Zy maakten een aanvang met Klagten over 't krenken van hun vryheden, en verzogten dat die volgens de gedane eeden zoude onderhouden werden; Dat de Hoofdregter, Kancellier, en Schatmeester door de Standen verkoren, en 12 *Conservateurs* door de Koning en 12 door de *Lords* aangestelt zouden werden. De Koning hun magt aanmerkende, en op wat wyze zy zulkx verzogten, zwoer nogmaals plegtiglijk alles te zullen nakomen, en deed de Prins den zelven eed afleggen. Het bleef hier niet by, de *Lords* begeerden, dat de broeders van de Koningin, de Poictouinen en andere Vremdelingen aanstonds uit het Rijk gedreven zouden werden, en dat de Rijksgenooten zouden zweren zulks te zullen doen in 't werk stellen. De Prins, de Graaf van Warren, en Henrik Oudste Zoon van den Roomschen Koning stelden zig eenigzins tegen dezen eed: de laatste onder voorwendsel, dat hy die niet konde afleggen zonder toestemminge van zyn Vader. De *Lords* zeiden hem regt uit, *dat zijn Vader, indien de zelve nevens de Baronnen van 't Rijk in dit geval niet toestemden, niet een Vore Lands in Engeland zouden bezitten.*

De Broeders der Koningin en der zelver gevolg wierden eindelyk van hun Middelen beroofd, en onder 's Konings Handteekening 't Rijk ontzeid, met bevel aan de Graven

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

van Hereford en Surrey, geen geld, wapenen, enz. te laten volgen, dan zoo verre als de *Lords* zouden toestaan. Hy belaste verder de Stad Bristol geen Vremdelingen, dan die hem en de *Lords* aangenaam waren, in 't Rijk te laten komen. De vertrekkende Vremdelingen wierden hier en daar slegtjes gehandelt. Guido de Rochefort wierd gebannen met verbeurd-verklaaringe van alles; en Willem de Bussy, Rentmeester van Willem de Valence, als een voornaam uitvoerder van zyn Meesters baldadigheden in den Tour gezet en zeer smadelijk bejegent. Richard Grey, door de Lords als Kastelein van 't Kasteel van Douvres aangesteld, haalde volgens bevel groote schatten aan: Daaren boven wierden te London groote Geldsommen ontdekt, en verbeurd-verklaard, en sommigen, gelijk gemeenlijk in zulke gevallen geschied, groot ongelyk gedaan. Eenige opkomende Ziektens wierden 't vergif toegeschreven, dat Vremdelingen toebereid zouden hebben. De Graaf van Glocester verloor schielijk in een Ziekte zyn Hair, Tanden, en Nagels: en zyn Broeder ontquam de dood ter naauwer nood: zoo dat yder een zyn Koks en Dienaars verdagt hield. De Kok van de Graaf wierd scherpelijk ondervraagt, en alleenlijk op vermoeden ter dood gebragt. Men zegt dat Elias een bekeerde Jood beleden zoude hebben, dat het Vergif in zyn Huis was toebereid, maar dat zulks geschied zoude zyn toe hy een Duivel was, en nog geen Christen. Hugo Bigod, reeds tot Hoofdregter door 't Parlament verkoren, verworf, dat vier Ridders in yder Graafschap zouden onderzoeken wat verdrukkinge tegen de Armen door de Grooten gepleegd waren, en die onder eede op te geven aan de Baronnen, om vergoedinge te bezorgen. Men verbood ook alle omkoopinge van regters op zekere straffen zoo tegens de omgekogte als de omkoopers. Dog niet tegenstaande deze voorgewende zorge voor 't gemeen pleegden de Lords zelve eenig geweld tegen 's Konings Landpagters, en bezetten 's Konings Kasteelen met hun eigen volk. En om zig nog meer by den gemeenen Man geagt te maken strooiden zy uit, *dat men 's Konings nooddruft uit de middelen zyner onderzaten zogt te herstellen, en dat hy geen gebrek zoude lyden zoo lang als zy iets hadden.* Maar de Koning liet hierop zyn Volk door een *Proclamatie* weten, *dat zekere boozaardige Persoonen valschelyk en oproeriglyk verbreid hadden, dat hy voorgenomen had zyn Volk op een Onwettige*

wyze

wyze te belasten, en de Wetten en vryheden van 't Ryk 't onderste boven te keeren; en dat zy door deze snoode en gansch valsche voorgevingen de Harten van zyn Volk zogten afkeerig van hem te maken; dat hy derhalven verzogt dat zy geen geloof wilden geven aan zulke Verstoorders, dewyl hy gereed was alle hun Regten en vryheden te beschermen, enz. *Leicester*, *Glocester*, en *Spancer* hadden nu onder dekmantel van de 24 *Conservateurs* van 't Ryk des zelfs bestieringe in handen gekregen, en dwongen de Koning een Parlament te London te beroepen, waar in het gezag van de 24 aan hen opgedragen wierd, en bevel gegeven dat egter ten minsten drie van de zelve aan't Hof zouden zyn, om de bewaringe der Kasteelen, en andere Ryks zaken te beramen, en de Groote en andere Ampten te helpen vergeven. In dit Parlament wierd de Koning ook verpligt hen van hun gehoorzaamheid te ontslaan in geval hy dit Handvest te buiten ging. Dus stonden des Rijks zaken toen de Lords verstendigt wierden, dat Richard de Roomsche Koning stond over te komen: Waarop zy iemand afvaardigden om de reden van zyn komst te verstaan, en een eed voor zyn Landinge af te vorderen, dat hy de thans vastgestelde Rijksbestieringe niet zoude benadeelen. Dit weigerde hy hardnekkiglyk. Daarop zakten de Lords met een brave magt na de Zeehavens: dog ziende dat zyn Stoet alleenlyk in twee Hoogduitsche Graven, en agt Ridders bestond, ontfingen zy hem aan Land op belofte van den voorschreven eed te doen, hoewel hy en den Koning buiten het Kasteel van Douvres gehouden wierd. De Roomsch Koning wierd in 't Kapittelhuis te Kantelberg door den Grave van Glocester met den naam van Richard Graaf van Cornwal opgeroepen, verscheen op een eerbiedige wyze, en deed den volgenden eed. *Een yder hoore, dat ik Richard Graaf van Cornwal hier zwere op de H. Evangelisten, dat ik getrouw en naarstig zal wezen in 't Hervormen van 't Ryk van Engeland nevens u, 't welk tot nog toe door den Raad van Booze Menschen zeer ontroerd is geweest, dat ik een kragtig medehelper zal zijn om de wederspannigen en verstoorders van 't zelve te verjagen. En dezen eed zal ik ongeschonden houden op straffe van alle mijne Landen in Engeland te verbeuren: Zoo helpe my God.* Dus verbonden de Lords dezen Grave, vreezende dat zijn magt grooter was: Dog zy bevonden wel haast, dat hy maar een ydele eernaam bezat, door de Hoogduitschers verlaten was, en ge-

genoodzaakt, na 't verspillen van een zeer groote, en zuiniglijk vergaderde Schatten, t'huis te keeren. [Reg. 44.] De Koning had reeds berouw van zijn gedanen eed, en zond niet alleen heimelijk aan den Paus om daar van ontslagen te worden, maar ook aan zijn zwager den Koning van Schotland om te gelegener tijd hulp gereed te hebben. Hy stond insgelijks aan den Koning van Vrankrijk, om hem op zijn zijde te hebben, zyn Regt op Normandyen, de Graafschappen van Anjou, Poictou, Touraine, en Maine af: Waar voor hy 300000. Ponden, andere zeggen Kroonen Anjouwsch Geld, en 't erfelijk bezit van gansch Guijenne over de Rivier de Garonne, het Land van Xaintogne tot de Rivier Charante, en 't Land van Limosin en Querçi ontfing, mits Manschap doende aan de Fransche Kroon. [Reg. 45.] De Lords zogten zig ook zoo veel doenlyk was met Bondgenooten te sterken, hoewel 'er nu en dan tussen de voornaamsten wel eenig gering verschil voorviel. Leicester was de voornaamste yveraar, en wierd door de Bisschoppen van Worcester en Lincoln, op vergevinge van zyne Zonden aangeport tot voortzettinge van de Vrede van 't Rijk en de Kerk van Engeland, die na hun zeggen, niet dan door 't tydelyk Zwaard te verkrijgen was. [Reg. 46.] De Koning van Vrankrijk tot Scheidsman tussen de Koning en de Lords verkoren, had nu uitspraak gedaan en het beraamde te Oxford gedoemt, dog het Handvest van Koning Jan goedgekeurt, waar door hy de Zaak liet gelyk hy die gevonden had: Want het beraamde te Oxford steunde op dat Handvest. [Reg. 47.] Eenige Heeren verlieten daarop de zyde van de Lords, onder anderen de Zoon van de Graaf van Cornwal. Rogier Mortimer maakte eerst aan 's Konings zyde een Oorlogs begin, door 't verwoesten van Leicesters Landen, die nu een verbond met Lewelin Prins van Wals Engeland getroffen, en eenig Volk gezonden hadde, om de Landen van Mortimer op gelyke wyze te handelen. Prins Eduard voegde zig by Mortimer en overrompelde het Kasteel van Brekknok, nevens andere plaatsen. Leicester herwon de Stad en het Kasteel van Glocester, dwong de Burgers 1000 Ponden Sterlings op te brengen, trok verder na Worcester, alwaar hy 't Kasteel won, en van daar na Shrewsbury, en na 't Eiland Ely, 't welk hy ook vermeesterde, zoo dat hy zeer sterk wierd. [Reg. 48.] De Koning, die bedugt was, dat hy na Londen mogt trekken,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

ken, bragt te weeg, dat 'er een Vrede door bemiddelinge op de volgende Voorwaarden getroffen wierd. *Dat alle des Konings Kasteelen de Lords in bewaringe overgelevert zouden werden; dat de beraamde Punten van Oxford onverbrekelyk onderhouden zouden werden; dat alle Vremdelingen binnen sekere tyd het Ryk zouden verlaten, behalven zoodanige, die door een algemeene toestemminge getrouw en dienstig geoordeelt wierden.* Dog dit was een korte stilte, die van des te grooter storm gevolgt wierd. Prins Eduard had het Kasteel van Windsor ingenomen en met Vremdelingen bezet, trekkende in persoon na Bristol, alwaar hy in een krakkeel tussen de Burgers en 't Volk het te quaad kreeg, en gedwongen wierd den Bisschop van Worcester, een voornaam Voorstander der Baronnen, te ontbieden om hem te beschermen en veilig te rug te brengen. Digt by Windsor gekomen zynde, week hy in 't Kasteel, 't welk Leicester belegerde, innam, en de Vremdelingen uit het Ryk deed vertrekken. De Koning zoekende tyd te winnen en zyn voordeel te doen beriep een Parlament te London, en won in 't zelve eenige Heeren, en onder anderen de Graaf van Cornwal op zyn zyde. Met dese en zyn Gemalins weder te rug gekomene bloedverwanten nevens eenige Schotse Grooten, trok hy na Northampton, alwaar hy de Zoon van Leicester en 14 voorname andere Heeren gevangen kreeg. Van daar rukte hy na Nottingham, verwoestende alles, dat de Baronnen toebehoorde. Leicester voerde middelerwyl zyn Leger na London om dat gedeelte van 't Ryk, en de Zeehavens te dekken; hebbende met dat oogmerk 't Kasteel van Rochester belegert. De Koning vond zig genoodzaakt het onzet te haasten, en was reeds zoo ontzachelyk geworden, dat de Graven van Leicester en Glocester zoo uit hun eigen, als der zelver Bondgenooten beweging, een onderdanigen Brief aan den Koning schreven, met ootmoedige betuiginge, *Dat zy zig alleenlyk stelden tegen den genen, die zyn en 's Ryks Vianden waren, en hen belogen hadden.* De Koning gaf hen tot antwoord, *Dat zy de Verstoorders van hem en den Staat, en Vianden van zyn Persoon waren, en zyn en 's Ryks ondergang voor hadden, enz.* De Baronnen niet te veel op hun magt steunende, of onwillig alles aan een Veldslag te wagen, boden den Koning 30000. Marken over gedane schade aan, mits dat het beraamde te Oxford stand mogt grypen: Dog deze aanbiedinge wierd niet alleen ver-

verworpen, maar ook aangemerkt als een gewis teeken van hun zwakheid. Leicester, een braaf Oorlogs Held, was eer gereed dan men verwagt hadde, en plante eenige Vaandels zonder Volk zoodanig op 't hangen van een Berg by Lewis, dat die aankomende Hulpbenden schenen te zyn, alwaar een hevige slag voorviel, en de Koning, de Prins, de Graaf van Cornwal, zyn Zoon, en verscheide Grooten gevangen wierden. De Graaf van Warren, en de twee Broeders van de Koningin, enz. ontquamen het met vlugten. Deze neerlaag stond den Koning op 5000. Koppen, waaronder eenige Schotse Edelen Waren. [Reg. 49.] Leicester voerde zyn gevangens over al rondom het Rijk, tot dat hy alle de voornaamste plaatsen vermeestert hadde. Dog een ongelukkig verschil tussen hem en de Graaf van Glocester was de oorzaak, dat de laatste de zyde der Baronnen verliet, en den Prins toeviel, die onlangs uit het Kasteel van Hereford ontvlugt was, en eenig Volk by een getrokken hadde. De afval van deze Graaf deed vele anderen den Prins toevallen, die nu merkelyk in magt toegenomen te Worcester met zyn Leger lag. Leicester slaat zig te Evesham neder om hem 't Hoofd te bieden, en aan te grypen: Maar ziende de maniere op welke zyn Leger op hem aanquam zeide hy tegen de ommestanders, *Deze Mannen komen treffelyk aan, zy hebben het niet van hen zelven maar van my geleert*; en raadde zyn Vrienden zorg voor hen zelven te dragen, dog zy betuigden *met hem te willen leven en sterven.* Wel aan hervatte de Heldhaftige Graaf, *laat ons dan Gode onze Zielen bevelen, want onze Ligchamen zyn haar.* Dus vloog hy in 't midden zyner Vianden, alwaar hy nevens zyn Zoon Henrik, elf Baronnen, en vele duizenden Soldaten verslagen wierd. Men zegt dat 'er op 't oogenblik van zyn Dood een vervaarlyke Donderslag, met Blixem, en duisterheid voorviel. Dus eindigde deze Groote Held zyn Leven voor de vryheden van't Ryk, wordende voor een der voortreffelykste van zyn tyd gehouden. De Koning geraakte hierop weder in vryheid, zynde met eenen ontslagen van zyn Viand, dien hy 't meeste haatte, en vreesde, gelyk uit dit voorval bleek. De Koning was kort na 't Parlement te Oxford op de Tems, wanneer 'er een schielyke zware Donderslag viel, waar op de Koning begeerde aan Land gezet te worden aan de eerste plaats, welk Duresmes Huis was, alwaar Leicester toe zig onthield, de welke

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

welke den Koning te gemoed tredende en eenigzins verschrikt ziende tegen hem zeide, *dat hy niet behoefde te vreezen, dewyl 't gevaar voorby was.* Neen, zeide de Koning *Ik vrees u meer dan alle het gedonder en onweder van de Wereld.* [Reg. 50.] De Koning quam thans met de Zegepralende Jonge Vorst, zyn verlosser te Winchester, alwaar in een Parlament alle de aanhangelingen van Leicester onterft, en hun goederen ten believen van den Koning aan anderen gegeven wierden. De Koning ontnam die van London ook hun vryheden. De Zonen van Leicester, en anderen, die het ontkomen waren in de slag, versterkten het Eiland Ely. Het Kasteel van Killingworth door de dienaars van Leicester bezet, verdedigden zig een half jaar tegen den Koning en zyn Magt, tot dat zy door gebrek van mondkost gedwongen, het opgaven, mits behoudende hun Leven, Leden, Goederen en vryheid. Het is zeer aanmerkelyk, dat 'er in Engeland geduurende alle deze verwarringen geen Edel Bloed op 't Schavot gestort is wegens wederspannigheid. Willem Marisk, Zoon van een Yersch *Lord*, is de eerste, wien dat Rampzalig Lot overquam, wordende wegens verraad en Zeerovery gehangen, naderhand het Hoofd afgekapt en gevierendeelt. De Koning de handen nu ruim hebbende trok met een leger tegen de onterfde Baronnen en hun sterken en moedigen aanhang, nam te Northampton de Zonen van Leicester door bemiddeling in genade aan, en zoude hen in hunne Goederen herstelt hebben 't en ware de Graaf van Glocester en andere zulks hadden afgeraden. Dit was de oorzaak dat deze Jonge Borsten heimelyk de vlugt namen, de Oudste na Vrankryk en de Jongste na Italie, alwaar zy de stigters van twee groote Huizen wierden. Hun Moeder wierd gebannen, en begaf haar in 't Klooster van Montarges in Vrankryk. De onterfde Baronnen hielden sig in de weerbaarste vastigheden van 't Ryk, roovende en stroopende zoo veel hen doenlyk was, tot groot hartzeer en kosten van den Koning. Men stelde eindelyk eenige Voorwaarden van Verdrag voor, dog de Raden waren verdeeld in hun gevoelens. Mortimer en andere, die de Goederen der onterfden bezaten, wilden van geen herstellinge hooren spreken: De Graaf van Glocester en de 12 aangestelden, om over de Vrede van 't Ryk te handelen, verklaarden zig met grooten yver voor de herstellinge. [Reg. 51.] Dit baarde zoo een groot misnoegen, dat de

Graaf

Graaf van Glocester uit het Hof week en des Konings Gastmaal op St. Eduards dag weigerde by te wonen, maar ook boden zond om den Koning te waarschuwen, *Dat hy de Vremdelingen uit zijn Raad zoude zetten, en het beraamde van Oxford onderhouden volgens zijn beloften, of dat hy zig niet moest verwonderen indien hy ook zijn Zinlykheid voldeed.* Hierop volgde een Parlament te Bury, alwaar alle de gene die Land op Ridders dienst besaten ook met Paard en Wapenen ontboden wierden, om de onterfde in 't Eiland Ely te dempen. Men zogt in dit Parlament op velerhande manieren, en onder verscheide voorwendsels onderstand Geld voor den Koning te krygen: dog alle die voorwendsels wierden door de Geestelyken en Wereldlyken kragtiglyk wederlegt, en 't verzogte Geld teenemaal afgeslagen. *Ottoboni* Afgezant van de Paus, die te vergeefs Volk tot den H. Oorlog verzogt hadde, dewyl 'er zoo vele Ingezetenen in de burgerlyke Oorlogen gesneuveld waren, liet de Baronnen vermanen *Dat zy tot het Geloof en de H. Kerk weder keeren zouden, enz. en hun rooven nalaten.* Deze gaven tot antwoord, *Dat zy 't Geloof en de Kerk aankleefden, dog de afpersinge van de genen, die de zelve behoorden te bestieren, niet konden goedkeuren; Dat zy den Oorlog voerden tot welstand van de Kerk en 't Rijk, en dat zy vervolgens hen zelven moesten onderhouden met de Goederen van hunne Vianden, die hun Landgoederen bezaten, dewelke hy Afgezant hen door zijn bemiddelinge weder behoorde te beschikken, op dat zy niet langer genoodzaakt zouden zijn Rooveryen te plegen, die egter zoo groot niet waren als men voorgaf, dewijl de Prins en zijn gevolg verscheide strooperyen gedaan hadde, die men hen ten laste leide om hen hatelijk te maken, enz.* Daar en boven vertoonden zy aan den Afgezant, *Dat hy de Bisschoppen van Winchester, London, en Worchester zeer wyze en voorzigtige Mannen, op een oneerbiediglijke wyze uit het Rijk gedreven hadde, waar door de wyze Raad van 't Rijk voor een groot gedeelte verminderd was, dat hy derhalve zorge zoude dragen dat alle misslagen verbetert, zy in hun Goederen herstelt, en het beraamde te Oxford onderhouden mogte werden, en Gyzelaars aan hen gegeven, voor 't vredig bezit van 't Eiland 5 jaren lang, op dat zy mogten zien hoe de Koning zijn Woord zoude houden.* [Reg. 52.] Dus trots spraken deze onterfde Heeren, waar door de Koning zoo verbitterd wierd dat hy het Eiland rondom omringde, en den Prins over bruggen, op schuiten gelegd, het Eiland

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

deed intrekken, zoo dat zy genoodzaakt waren zig over te geven.

De Graaf van Glocester, die met een Leger op de Wals-Engelsche Grenzen geworven te London tot hun hulp gekomen en van de Burgers wel ontfangen was, wierd door den Gezant des Paus bewogen zig aan den Koning te onderwerpen, met wien hy door bemiddeling van den Grave van Cornwal en den Lord Basset verzoent wierd. Naderhand trok Henrik na Wals-Engeland om Lewelin te straffen over zyn aanspannen met de Graven van Leicester en Glocester, dog Lewelin kogt zyn Vrede van den behoeftigen Koning voor 32000. Ponden Sterling. Dus namen die Langduurige Oorlogen over de zoo dikwils bezwore, gekogte, en verbroke vryheden en voorregten een einde. [Reg. 53.] Beide 's Konings Zonen Eduard en Edmund en eenige Grooten vervaardigden zig in dezen tyd van Vrede tot den H. Oorlog, waar toe de Koning van Vrankryk 30000, Marken aan Eduard leende op onderpand van Gascoigne. Henrik stelde zig middelerwyl tot het verbeteren van alle ingeslope ongeregeldheden, stellende op Vee rooven een straffe des Doods: Zeker Persoon van Dunstable, die twaalf Ossen van de Inwoonders van Coln gestolen hadde, was de eerste die daar over onthalst wierd. Dog deze yver des Konings kon de Moord van den Opperregter Alan le Zouche niet beletten, die door Jan de Warren Grave van Surrey, en des Konings halve Broeder in de Zaal van Westmunster op 't ontstaan van eenige Woorden ter nedergevelt wierd. [Reg. 54.] De Koning hield thans zyn laatste Parlament te Marlboroug, alwaar de Wetten van die Naam gemaakt wierden. [Reg. 55.] De Prins was reeds met zyn Zwangere Gemalin na 't Heilige Land getrokken: dog vele van zyn gevolg door de Heerschende besmettelyke Ziektens en andere te verwagte Rampen afgeschrikt, waren genegen na Huis te keeren, hierop sloeg de Prins op zyn Borst Zwerende, *dat al verlieten hem alle zyne volgers, hy egter binnen Ptolemais of Akon zoude komen al was het maar met Fowin zyn Stalknegt.* Door deze redenen wierden zy weder aangemoedigt: [*Reg.* 56.]Behalven Henrik Zoon van den Grave van Cornwal, die op verkrege verlof in Italie aan Land gezet, en naderhand door zyn eigen Neef de Zoon van den Grave van Leicester te Viterbo in de Kerk onder den Dienst vermoord wierd tot wrake van zyn

Va-

Vaders Dood. Dit wreed bedryf verhaafte de Dood van den Grave Cornwal, die kort naderhand ftorf. [Reg. 57.] Koning Henrik eindigde in 't volgende Jaar ook zyne dagen, op den 16 van Slagtmaand 1272. Oud zynde 65 Jaren, na een Zeven en-vyftig jarige Regeringe, en wierd te Weftmunfter begraven. Had by de Koningin Leonora 6 Zonen, van welke maar twee hem overleefden Eduard en Edmund, En twee Dogters, d'eene getrouwd met Alexander Koning van Schotland, d'andere met den eerft getitelden Hertog van Bretagne. Hy was middelmatig, dog wel gemaakt, van Geftalte; zeer fterk: had nederhangende oogleden, die het bruin zyner Oogen byna bedekten. Was vry ongeftadig in zyn Gunft en Haat; en ongelukkig in 't houden van zyne Eeden en Beloften aan de Baronnen; dog vermaard wegens zyn kuisheid: Want men leeft niet van eenig Byzit of natuurlyk Kind dat hy heeft gehad. In 't Zeventiende jaar van zyn Regeringe wierden op eene reis 5 Zonnen gezien, waarop een zoo groote Hongers-nood volgde, dat de Menfchen Paarde-vlees en Baften van Boomen aten, en te London 20000. Perfonen door Honger ftierven. In den Jare 1222. en 't 38fte van zyn Regeringe was 'er zeker Bedrieger, die zig vyf Wonden liet maken op de wyze van die, dewelke Chriftus hadde, en zig voor Chriftus uitgaf: deze wierd nevens een Wyf, dat zig voor de Maagd Maria uitgaf tuffen twee Muuren gemetfelt.

De Hr. Nicolas Chevalier, een fchrander tijdrekenkundige, verzekert ons na 't afdrukken van 't leven van deze Vorft, dat hy gekroond is in 't Jaar 1215 *gelijk in zijn tijdrekenkundige en hiftorifche penning gefteld is, hoewel Baker, Speed, en Imhof in zijn Genealogia Britanniæ, en andere wel uitdrukkelijk* 1216 *zeggen. Indien 't zoo is zoude dit eenig gefchil in de tijd maken, 't welk te beflegten wy de gefchigtkundige Lezer overlaten.*

IX. HOOFDDEEL.

Explication d'une medaille Chronologique & Hiſtorique des Rois & des Reines d'Angleterre Inventé par Nicolas Chevalier avec Privilege.

Dat is,

Verklaring van een tijdrekenkundige en Hiſtoriſche Penning van de Koningen en Koninginnen van Engeland, uitgevonden door Nicolaar Chevalier, met Privilegie.

D*Eze Penning vertoont ons het Borſtbeeld van William de derde met dit omſchrift* GULIELMUS III. D. G. BRIT. REX. AR. PR. B. G. Willem de Derde, door Gods genade Koning van Groot Brittanje, Prins van Oranje, Stadhouder van Holland en Weſt-Vrieſland, enz.

Rondom 't beeld zijn zes kringen, in vijftien Columnen *verdeeld; vijf van dezelve* 1, 2, 3, 4, 5. *behelzen de namen der Koningen en de tien andere hun Krooning en dood. Boven de* Columne *der Krooning ſtaat een Kroon, en boven die van hun dood een doodshoofd. De eerſte* Columne *te weten van de Krooning is aan de regter zijde van de namen der Koningen, en die van hun dood aan de linker zijde, zoo dat de namen in 't midden ſtaan. Aan de*

de zijde van de namen der Koningen ziet men de teekens van hun heerschende Hartstogten, en 't gene zy ingestelt of ingevoert hebben; gelijk Parlamenten, Ridderlijke ordren, enz. dit word aangewezen door letters aan de zijde van 't jaar van hun dood. Men vind 'er ook een letter om te toonen wat dood zy gestorven zijn. Door 't verklaren van deze letters en teekens zal men in een oogenblik uit deze penning alle 't voren gemelde konnen bespeuren.

Het teeken van de Zon ☉ *geeft te kennen dat een Vorst is volmaakt geweest, alle goede hoedanigheden heeft bezeten, en in de Wapenen, Staatkunde en regering heeft uitgemunt.*

Het teeken van Jupiter ♃ *beteekend een rijk, milddadig, en van zijn onderdanen bemind Vorst.*

Het teeken van Mars ♂ *verbeeld ons een moedig en oorlogend Vorst, en een overwinnaar als 't teeken met stralen bezet is.*

De teekens van Mercurius ☿. ♉. ♑. *Beteekend d'eerste een Vreedzaam Vorst, de tweede een Geleerd, de derde een Staatkundig Vorst, en alle drie te zamen gevoegd een Vorst met alle die deugden begaafd, gelijk by Koningin* Elizabeth *te zien is.*

Het teeken van Saturnus beduid een wreed en godloos Vorst.

Drie punten dus ∴ *gesteld geven te kennen dat de Vorst van zyne onderdanen gehaat is geweest.*

Een halve maan *toont ons een Vorst van groote hope; dus* *dat hy niets gedenkwaardigs bedreven heeft. Op deze wyze gesteld* *dat hy een Laf Vorst is geweest; en eindelyk dus gezet* *dat hy ongelukkig is geweest en alle zoo*)⨯(*by den anderen gevoegd, dat de Vorst dit alles is onderhevig geweest.*

Het teeken van Venus ♀ *alleen toont ons een verwyfd Prins, en by iets anders gevoegd een Vorst die tot wellust genegen is geweest.*

De kleine m *geeft een natuurlyke dood te kennen.*

De groote M beteekent een geweldige dood; en de M met een pyl, dat hy in den Oorlog gesneuveld is.

De letter A is een teeken, dat hy van zyn Volk vermoord is.

De letter D, dat hy van zyn Throon af gezet is.

De Q. met een dwarsstreepje dat hy zyne Ryken verlaten heeft, gelyk by Jacob de tweede *staat.*

De C. de Kroning.

De letter M. M. met puntjes tussen beiden, wyzen aan dat die Vorst de laatste van die stam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

van Vader tot Zoon Koning is geweest, dog wanneer 'er geen puntjes staan is het een teeken, dat hy de Vader van de volgende Koning is.

De letters T. P. geven te kennen, dat die Koning een Parlament heeft ingestelt enz.

De letters Ord. *J. toonen dat deze Vorst d'ordre van de kousseband heeft ingestelt.*

De puntjes zonder getal staande waarschouwen, d'onzekerheid der Schrijvers, die 't leven van een Vorst beschreven hebben.

De keerzijde van de penning heeft ook vijftien columnen *op dezelve wyze geschikt: in 't midden zien wy deze Hollandsche vaarsjes ter eere van William de derde.*

Dees klommen ten Throone
Met Scepter en Kroone,
  Maar wie met meer glory
  Of grooter Victory,
Komt ons hier te berde
Als WILLEM den DERDE.

De Hr. Chevalier zal tot opheldering van deze penning een kort begrip van 't leven der Engelsche Keningen en Koninginnen uitgeven. Het staat aan te merken, dat hy de rekening der Koningen begint met EGBERT *en niet met* WILLEM d'OVERWINNAAR, *zoo dat Eduard de eerste van deze Willem afgerekend, by hem op de penning als de vierde van die naam staat, waar na de liefhebbers zig konnen rigten.*

X. HOOFDDEEL.

סדר מועד sive Legum Mischnicarum liber, qui inscribitur *de Re uxoria*, cum clarissimorum Rabbinorum Maimonidis & Bartenoræ commentariis integris. Quibus accedunt Variorum Auctorum notæ ac versiones in eos, quos ediderunt codices. Latinitate Donavit ac notis illustravit Gulielmus Surenhusius. Pars tertia,

Datis,

Het boek der Mischnische Wetten raakende de Huisvrouwen, *met volle verklaringen van de zeer vermaarde Rabbinen* Maimonides *en* Bartenora. *Waar by komen de aanteekeningen op, en vertalingen van, die boeken, dewelke zy uitgegeven hebben.* Gulielmus Surenhusius *heeft dezelve in 't Latyn gestelt en met aanteekeningen opgeheldert. Het derde deel. t' Amsterdam by* Gerardus *en* Jacobus Borstius 1700. *fol.*

ALle de Oude Volkeren, dewijl geen land zonder wetten bestaan kan, roemden hare eerste Wetgevers, en tragten hare namen zoo veel mogelijk was te vereeuwigen, ja sommige van die, om aan haar Wetten des te meer luister by te

te zetten, beweerden dat haar wetgevers, die door een ingeven der Goden ontfangen hadden, op dat de Volkeren zig des te bereidwilliger der zelver gehoorzaamheid zouden onderwerpen; maar 't geen *Numa Pompilius* dus verzinnen moest, konde *Mozes* met volle waarheid zeggen, en gans *Izrael*, dat aan den Berg *Sinai* gestaan had, was hem hier in tot een getuige, dat *God* zelfs alle die woorden gesproken had, en dat die Wetten hem dus ter hand gestelt waren na welke het Jodendom in Canaan zoude leven. De Joden willen, dat *Mozes* aldaar te gelijk met de Wet of tien Geboden, alle de andere Wetten zoude ontfangen hebben, maar dat hy als een voorzigtig Staatkundige die niet te gelijk aan het volk heeft willen voordragen, alleenlijk daar zig dan van bedienende, als 'er een nieuwe misdaad voor den dag quam, tegen dewelke hy waken moest: dog dat hy eindelijk van God gewaarschouwt zijnde dat zijn sterf-uur na by was, alle de wetten die hy van God ontfangen had, en van welke hy nog geen gelegentheid gehad hadde, om te spreken, na den anderen beschreven heeft eer hy op *Nebo* klom. Het Jodendom hier niet mede vergenoegt, wilde dat *God* aan *Mozes* ook een onbeschreve wet hadde gegeven, die hy in de veertig dagen, dat hy op *Sinay* was, des nagts ontfing, gelijk de beschreve des daags; van deze zeggen zy belaste *God* wel uitdrukkelijk, dat dezelve door Vaderlijke overleveringen moeste onbeschreven bewaard werden; maar na dat Jeruzalem verwoest en de Joden in ballingschap verzonden waren, verwekte *God* onder Keizer *Antonimus*, *Rabbi Juda*,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

da, die wegens zijn Godvrugtigheid by haar de Heilige genoemd wierd, deze vergaderde de geleerdste onder de Joodsche Rabbinen, en overleide met hen hoe men in deze droevige toestand van zaken, de onbeschreve wet best tegen de vergetelheid zoude bewaren en men vond goed dezelve, om deze nootzakelijkheid, hoe wel anders ongeoorlofd, te beschrijven in een Boek het welk zy משנה *Mischna* of de herhaalde Wet noemde, en tettig bijzondere verhandelingen hadde, dewelke zy in zes סדרים of Hoofddelen afscheiden, waar van ons uittreksel nu het derde rakende de zaken der vrouwen by de hand neemt. Het *eerste Tractaat* dat ons hier voor komt, *is van de broeders, dewelke gehouden waren, haar broeder zonder kinderen overleden zijnde zaad te verwekken*, en daarom, zijn Weduwe te trouwen, of by ongewilligheid hem door die Weduwe de schoen te laten uittrekken, als wanneer zy beide ontslagen waren, en dan stond het hun beide vry met een ander te trouwen; de Wet daar van vinden wy Deut: 25: 5-11. Deze Wet nu pluizen de Joden in haar Mischna dus uit; zy noemen 15 derley soort van Vrouwen, die hier van vry waren, of die een broeder niet gehouden was te trouwen, ook was zoo een broeder daar van ontslagen, die geboren wierd, na dat zijn oudste broeder gestorven was, of zoo zijn broeder een zoon of dogter uit een andere vrouw na liet; maar hy was verpligt tot dit Huwelijk, schoon zijn broeder alleen maar ondertrouwt was met een vrouw; een broeder onbequaam om kinderen te telen, wierd van deze wet verschoont, ook zoo de vrouw

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

vrouw daar toe niet bequaam was. Het ſtond in de magt van des overledens broeder en niet van de Weduwe, of hy haar trouwen wilde, of zig de ſchoe laten uittrekken. Om hem zulks af te vragen, moeſt zy komen en niet hy; zy moeſt alleen ſpeekſel voor zijn aangezigte uitſpouwen en geen bloed daar onder mengen; dog ontrent dit alles lag de School van *Schamai* en van *Hillel* niet weinig overhoop, ſtaande d'ene na haar gewoonte toe, 't geen d'andere verbood. Zy ſtellen gevallen, in welke men nog de Schoe mogt laten uittrekken nog trouwen, andere in welke men die mogt laten uittrekken, en niet trouwen, andere in welke men moeſt trouwen en de ſchoe niet laten uittrekken. Een weduwe en verlatene was den Hooge Prieſter ongeoorloft, andere den gemeene Prieſters, andere den Iſraeliten, andere den onegten en *Nethinim*; zoo zijn hier ook een groot getal van mannen en vrouwen, dewelke van deze wet ontbonden werden, of waar door den een van den anderen ontſlagen wert, zommige met het uittrekken van de Schoe, andere zonder, met een woord alle gevallen, die in deze gelegentheid konnen voorkomen, werden hier bepaalt; en geen wonder, het Jodendom was nu alzo veel eeuwen onder deze wet geweeſt, dat byna niets gebeurelijk was, 't geen reeds niet voor haar regtbank gedient hadde, en waar over geen vonnis gevelt was. Indien 'er meer broeders waren, zoo ging zy eerſt tot de oudſte, en zoo tot de jongſte toe, dog by weigering van alle was de oudſte uit kragt van de wet verpligt haar te trouwen; die de weduwe trouwde verkreeg het goed van zijn broeder. Die zijn ſchoe

liet

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

het uittrekken moest zig van de namaagschap van de Weduwe onthouden. Een weduwe moest om haar van deze wet te bedienen drie maanden waggen na de dood van haar man. De broeder had de keur welke broeders weduwe hy trouwen wilde, indien 'er meer waren, in zommige gevallen werden de kinderen hier onegt verklaart; men vind ook andere, in welke zy een scheidbrief mogten geven. Den Hoogepriester mogt geen weduwe trouwen, ten waar hy voor het verkrijgen van dat ampt met haar verloofd was. Een Priester en mogt geen onvrugtbare trouwen, ten zy hy van te voren kinderen had. Een vrouw, die in tien jaar geen kinderen kreeg, mogt men verstooten. vervolgens toont hy van wat offer, de dienstboden, die Vrouwen aan Priesters ten Huwelijk bragten, eten mogten, ook de kinderen; en gaat zoo verders aanwijzen, aan wie zulk eten in 't gemeen geoorlofd of ongeoorlofd was, daar ons verscheide Wetten ontrent de gesnedene voor komen. Een Vrouw, die tijding kreeg, dat haar afwezende man dood was, en daar op met zijn broeder trouwde, moest als de eerste weder quam, die beide verlaten; vervolgens toont hy verscheide voorvallen van die natuer, en wat daar ontrent te doen stont, als mede ontrent een jongen van nege jaren en een dag, die een Vrouw bekent hadde: ook van kinderen, die onder een vermengd waren; zoo dat men de regte Ouders daar van niet wist. Laat ons nu het uittrekken van de schoe eens bezien, het welk voor drie Regters moest geschieden; hier vinden wy verscheide wijzen hoe het zelve wettig of onwettig was, en wat de Regters haar voorlazen en ver-

maan-

maanden. Daar op volgen verſcheide gevallen van weigering van de kant van de Vrouw, ook ettelijke opmerkingen, die ontrent deze te betragten waren, hoe en wanneer een Vrouw, die uit verre landen quam zeggen, dat haar man dood was, geloofd moeſt werden, ook van de getuige hier omtrent; byzonder als zy zeide, dat haar man en zoon beide geſtorven waren; hoe ver zy dan geloofbaar was of niet; ook wanneer andere haar quamen zeggen, dat haar man in een vremd Land geſtorven was, en wat teekenen die moeſten geven, dat het waarlijk haar man was, ook waar zy zulken getuigenis gehouden waren te geven.

Het *tweede Tractaat handelt over de Huwelijks gaven en Voorwaarden.* De Huwelijks, gaven van een dogter waren twee hondert *Zuzen*, * die van een weduwe, ook van een vremdeling en Jodegenote honderd. Vervolgens zien wy de Wetten van een dogter, die trouwde, en aan welke den Bruidegom de maagdom, daar het Jodendom zeer opgezet was, niet en vond. Hier vinden wy uitvlugten en Joodſche ſcherpzinnigheden zonder einde; maar indien zy zwanger bevonden wierd zag de zaak uit een ander oog, byzonder als een Prieſter van haar beſchuldigd wierd; en by deze gelegentheid zien wy wat de getuigen by het Jodendom golden; en indien die verſchilden welke meeſt geloofbaar waren, voornamelijk ontrent de zaken van het Prieſterdom. Indien een Stad ingenomen wierd, waren alle dogters der Prieſters ongeoorlofd. By ſommige dogters ſliep het Jodendom ſtraffeloos, by andere wederom niet. Die een dogter bedroog, moeſt over drie zaken boeten, die een verkragte over-

vier,

* Eene Zuze is het agtſte deel van een Rijkſdaalder.

vier, en welke die waren, indien iemand zig daar van beroemde, vinden wy hier hoe hy dan boeten moest, en wie die voordeelen trok. Een dogter die ondertrouwt zijnde verstoten was, hoedanigen huwelijks goed haar toequam. Een vremdeling, die overspel bedreef, na dat zy Jodegenoot geworden was, moest geworgt werden, dog hier ontrent vielen verscheide opmerkingen, die de straf vermeerderden of verminderden. Een Vader had volkome magt over zijn dogter in alles ontrent Huwelijks zaken, en duurde dat zoo lang tot dat zy onder de magt van haar man quam. Indien de Vader quam te sterven, erfden de zoons de goederen, maar moesten haar zusters onderhouden. Voor de Huwelijks belofte waren alle des mans goederen verbonden, ook was hy gehouden indien zy gevangen wierd haar te lossen schoon zulks niet bedongen was. Op de zelve wijs was hy verpligt, haar Huwelijks goed aan de zoons boven de erfenis te geven, en onderhoud aan de dogters, ook haar zelfs van levens-middelen te verzorgen. De man kon de Huwelijks gaaf zoo veel hy wilde vergrooten maar niet verminderen. Een dogter trouwde een jaar na den ondertrouw, een weduwe dertig dagen: indien het Huwelijk dan niet voortging, moest de man haar van levens middelen verzorgen. De vrouw was verpligt voor haar man te malen, te bakken, te wassen, te koken, haar kind te zuigen, het bed te maken, en wol te spinnen; indien zy een slavin ten Huwelijk bragt was zy van sommige zaken vry; indien twee van meer, indien drie van meerder, indien vier van alle. Daar op volgt nu hoe lang een

man

nan gelofte doen mogt van by zijn vrouw niet
e slapen. Een Vrouw die tegen haar man op-
tont verminderde van tijd tot tijd haar Huwelijks
goet; die zijn Vrouw door een ander van levens-
middelen verzorgde, wat hy haar geven moest:
il wat de Vrouw won of erfde was voor de man,
oo lang zy leefde; haar Huwelijks goed moest
en minsten vijftig *Zuzen* zijn: indien een min-
derjarige trouwende van haar goed te weinig
kreeg, konde zy daar na meer eisschen: hoeda-
nige geloften een man doen mogt, die zijn vrouw
raakten, hoedanige weder niet, en waar toe hy
en zy dan verpligt waren: hoedanige smetten
en vlekken in een Vrouw waren, waarom een
man uit het Huwelijk konde scheiden, ten zy
haar Vader bewijzen konde, dat zy die na den
ondertrouw gekregen had, ook hoedanige smet-
ten in een man hem dwongen zijn Vrouw een
scheidbrief te geven. Als een Vrouw goed erfde
na den ondertrouw of hy dat verkopen mogt of
weg geven, en of die koop doorging; zoo zy
in die tijd geld of slaven en slavinnen kreeg,
hoe daar mede te handelen, en vele andere ge-
vallen hier toe behoorende, daar van de man
alleen het vrugt gebruik hadde, en welke hy
nevens het Huwelijks goed in geval van schei-
ding gehouden was weder te geven. Zoo de
man in het Huwelijks contract gezegt had, dat
hy geen regt had op de goederen van de
Vrouw, mogt hy die verkopen of weggeven.
Wy komen nu tot de verscheide gevallen in
deze gelegentheid indien een man een weduwe,
schuldeischers en schuldenaars en erfgenamen
naliet, wie voorregt had op zijn goed, ook
wan-

wanneer zy omtrent zijne goederen na zijn dood een eed moest doen of niet. Indien een man na zijn dood twee Vrouwen naliet, ging de eerste en haar erfgenamen voor de tweede en haar erfgenamen, dog hier maakten toekomende of verpande goederen onderscheid van de andere. Zoo 'er drie Vrouwen overbleven, en daar quam voor alle te kort tot haar Huwelijks gave, deelden zy 't geen 'er over was gelijkelijk schoon d'een meer moest hebben als de andere, hoe zoo 'er meer waren, een weduwe wierd onderhouden uit de goederen van haar kinderen, mits dat zy haar arbeid inbragt, dog haar begravenisse stont voor rekening van de erfgenamen van haar Huwelijks goed. Hier word ook onderzogt of en hoe zy haar Huwelijks gaaf verkopen of verpanden mogt, wat voor Vrouwen geen Huwelijks goed eischen konden als zy van haar man afgingen, en welke al, Een man moest de kinderen zoo lang opvoeden, als hy by *contract* belooft had. Een weduwe had keur om na haar mans dood in zijn huis te blijven, zonder dat haar iemand konde doen vertrekken. Men vind hier ook verscheide gevallen, daar twee Regters te Jeruzalem *Admon* en *Charen* niet eens in waren.

Het *derde tractaat handelt van de geloften.* Hoewel deze onder andere namen uitgedrukt waren, haddenze evenwel dezelve kragt: even zoo was het ook met den eed, en zaken van diergelijke natuur; met een woord alles wat een en dezelve zaak beteekende, wierd daar onder begrepen; dog hier op vielen verscheide uitvlugten, in dien de woorden anders begrepen waren.

waren. Daar kon een gelofte in een gelofte wezen, maar geen eed in een eed: eenvoudige geloften, moesten op het zwaarste genomen werden: van vierderley geloften ontsloegen ze de Rabbinen. 1 die door aanrading geschied waren. 2. * Hiperbolica 3. die iemand door dwaling dede. 4 die een ander voor hem gedaan had, en die hy niet zonder groote bezwaarnis uitvoeren konde. Indien iemand aan Moordenaars, Tollenaars, of diergelijke iets gezworen had, daar ontrent was men niet eens, of men het houden moest of niet. Hier op volgen verscheide gevallen, in welke zy toonen, hoe ver de gedane geloften zig moeten uitstrekken, gelijk als, indien men gezegt heeft zijn naasten niets te zullen geven of van hem te zullen ontfangen tot zijn gemak, hoe ver zulks heen loopt, en vele andere diergelijke spitsvindigheden. Indien zoo een zijn naasten komt bezoeken, mag hy niet zitten, maar hy moet staan, hy mag niets van hem kopen of aan hem verkopen, daar zy dan evenwel nog al vry wat op wisten te vinden, daar onder alle die zaken, welke voor de opkomende uit Babel vry waren, deze wierden uitgesloten, als den Tempel, de voorhoven, gemeene waterputten, en diergelijke, anders wisten zy nog een vond, van het te weeren aan een derde, die het den gene geven mogt, die door gelofte verbonden was, zonder dat zulks de gelofte brak. Indien iemant gelofte dede van niets gekookt, ingelegt, visch, melk, vlees en diergelijke te zullen eten, wisten zy zoo veel uitvlugten, dat hem zijn gelofte niet zeer bezwaarde:

* Grootsprakige.

omtrent de wijn hadden zy niet minder vonden, zoo ook van kool, moes, tarw, kleederen, huis, bed en vrugten. Niet minder wisten zy de geloften, die zy ontrent haar vrouw, haar arbeid en goederen deden, kragteloos te maken. Hoe verre de geloften zig uitstrekken, die zy ontrent de wijn voor zekeren tijd deden. Verscheide soorten van geloften onder zeker verding gedaan, en hoe lang dezelve verpligten. In dit alles nog deed men haar een deur van berouw op, als de Rabbinen uit aanmerking van zekere zwarigheden haar van de gedane geloften ontsloegen. Van een ondertroude maagd kon de Vader of man de gelofte verbreken, mits dat zy het beide eens waren: dog de magt des vaders, was grooter als die van de man: hier om had de vader de gewoonte van op haar vertrek te zeggen: *al de geloften, die gy in mijn huis gedaan hebt, maak ik kragteloos*: maar van de uur af, dat de man tot haar onderhoud verpligt wierd, quam die magt aan hem; dog hy konde alle de geloften niet kragteloos maken, maar alleen eenige, die hier opgestelt werden: zommige andere wist hy zelfs wel door uitvlugten te ontleggen. Nege geloften zien wy hier, aan welke zelfs een dogter altoos verbonden bleef, ontrent andere wederom wist zy haar man zelfs tot onderhouding te verpligten, schoon het hem schadelijk was. *Het vierde tractaat handelt van de Nazireen.* Hier zijn wederom al de woorden, die het zelve betekenen, met dit van eene kragt, of men het een noemt of het ander: de verbintenis is de zelve. De gelofte van het Nazireerschap was voor 30 dagen, indien

ie-

iemand zoo een gelofte voor zijn leven dede, duurde die altoos, maar hy schoor zig alle 30 dagen. Zoo iemand zeide ik ben een Nazireer van hier tot die plaats, maten zy, hoe ver die plaats van daar was, en zoo lang duurde het Nazireerschap. Dog hier ontrent waren verscheide zaken, in welke de School van *Schammai* en van *Hillel* van den anderen verschilden. Wy zien hier een meenigte van gevallen in welke de gelofte hier ontrent geschiede met eenige agterhouding, waar op aangewezen word hoe ver het Nazireerschap zig dan uitstrekt. Byzonder zien wy vele voorvallen, indien hem, die de gelofte gedaan had, een zoon geboren wiert. Die een *absolute* belofte dede van het Nazireerschap, wierd op den 31ste dag geschoren, en schoon hy op de laatste dag bezoeteld wierd was het geheel te niet, en hy moest weder op een nieuw beginnen, dog hier ontrent verschillen de Rabbinen, en schoon hy het buitens lands zonder bezoeteling volvoert had, en daar op in het Joodsche land keerde, moest hy het op nieuw beginnen. Als vele te gelijk die gelofte gedaan hadden, en een der zelver wierd ontslagen, wierden zy alle ontslagen geoordeeld. Een Vrouw die deze gelofte gedaan had, en wijn dronk, of zig over een doode verontreinigde, wierd met 40 slagen geslagen. Indien zy een gelofte van 't geen haar eigen was gedaan had, moest zy die houden, maar anders niet. Een man konde voor zijn Zoon gelofte doen van Nazireerschap, maar een vrouw niet. Zoo wierd ook een Man geschoren om dat zijn Vader die gelofte voor hem gedaan had: Dog hier twisten de Rabbinen of

iets 't geen door misslag geheiligd was, heilig was of niet, gelijk ook over verscheide diergelijke hier genoemde zaken. Aan de Nazireers waren drie zaken verboden; onreinigheid, het scheren van haar hayr, en den wijn, ja alles wat van de wijnstok quam. Schoon iemands hoofd binnen die tijd van een ander met geweld geschoren wierd, moest hŷ egter weder van nieuw aan beginnen. Schoon iemand den ganschen dag wijn dronk, was hy maar eens daar over schuldig, ten zy hy voor elke dronk vermaand wierd. De zwaarste misdaad was wijn drinken, de ligste het scheren. Verder volgt hoedanig een Nazireer zig over deze alle reinigen moest. Zoo iemand zig na een onwettig offer geschoren had, zoo was het scheren ook onwettig. Verscheide onreinigheden vinden wy hier, waar over een Nazireer moest geschoren werden, en weder op een nieuw beginnen, over andere moest hy zig alleen ten derden en zevenden dage met water baden: over sommige wierd hy schuldig, zoo hy in het Heiligdom inging, over andere niet. Zoo iemand zag dat een van twee Nazireers zig verontreinigt hadde, zonder te weten welke, hoe zy zig dan reinigen moesten, ook hoe indien haar onreinigheid twijfelagtig was. Heidenen konden geen Nazireers werden, maar vrouwen en slaven wel. Indien een Nazireer zig geschoren had, en daar na te weten quam dat hy toen onrein was, zoo was al het gedane te vergeefs. Wanneer iemand een doode vond, wat neerstigheid hy doen moest, om na meer te zoeken: hoe een Priester van een twijfelagtige plaag van melaatsheid oordeelen moest,

moest, en die man rein verklaren: ook uit wat reden zy oordeelen, dat de Propheet Samuel een melaatse geweest is. *Het vijfde tractaat handelt van een Vrouw verdagt van overspel.* Eer iemand zijn vrouw dus konde aanklagen, moest hy haar eerst in tegenwoordigheid van twee getuigen zeggen, dat haar handel met zulk een man hem verdagt was; dog als hy haar daar na weder by hem vond, konde hy haar de bittere wateren doen drinken, te weten, als hy haar te zamen in een plaats alleen zoo lang had gezien, dat zy in die tijd overspel begaan konden. Priesters Vrouwen mogten om verscheide misslagen van die natuer van het geofferde niet eten. Als eenige Vrouw over deze zaak aan den grooten Raad te Jeruzalem aangeklaagt wierd, waarschouden haar de Regters, dat zy tog niet onvoorzigtig de bittere wateren drinken zoude, en leiden haar verscheide verzoekingen te voren, die de oorzaak van haar val zoude konnen geweest zijn; indien zy zeide, *ik ben schuldig*, scheurde zy het Huwelijks contract aan stukken en behielt het hare; indien zy het ontkende bragt men haar aan de Oost-deur van den Tempel, en de Priester vatte haar by de kleederen, zoo lang trekkende tot dat de borst ontbloot was: daar na spreide hy haar hoofdhair van malkander. Indien zy in het wit gekleed of kostelijk vercierd was, namen zy dat alles weg, en gaven haar een zwart kleed aan, dan gorden zy haar borst met een willige strop na omhoog, dan lieten zy haar van de vrouwen en al wie wilde zien, behalven van haar eigen slaven en slavinnen, op dat zy op dezelve niet eenige hoop en stelden. Dus wierd zy met dezelve maat gemeten, daar

zy mede gemeten had, en in al de deelen met welke zy gezondigt had gestraft, gelijk God zoo gemeenelijk met de menschen handelt, als wy hier uit verscheide voorbeelden zien. Daar na gaf haar man haar het offer dat zy doen moest, dog veel verschillende in alles van de gewone offerhanden; Naderhand nam de Priester water, en in den Tempel na de plaats gaande, daar het poeder in deze gelegentheid gebruikelijk was, nam hy het zelve, en dede zoo veel noodig was, in het water. Daar op schreef hy dit briefje: *Indien gy zijt afgeweken van agter uwen man, zoo stelle u God tot een vervloeking* (daar by doende een voorschrift van den eed) *dat deze wateren, die den vloek over u zullen brengen, in uwe ingewanden komen, om uwen buik te doen opzwellen, en uwe dyen te doen invallen.* Dat mogt hy nergens als in een boek schrijven, ook met geen andere stoffe als met inkt, dewijl het onuitdoenelijk moest zijn. Hierop zeide zij tweemaal *Amen*, het eene op den Vloek, het ander op den Eed. Dus betuigde zy, dat zy niets misdreven had, nog met die Man, met welke zy verdagt wierd, nog met iemand anders, maar dat zy rein was, waar van dat Water bewijs zoude geven; dog hier in wierd niet begrepen, 't geen zij mogt begaan hebben voor haar ondertrouw met deze Man. Daar op gaf haar Man haar zelfs het Hef-offer in hande, het welk de Priester, zijn hand op de hare leggende, beweegde, en daar na een hand vol daar van op den Altaar brengende, het zelve offerde; dog of het drinken of het offeren voorging, daar omtrent zijn de Rabbinen niet eens. Indien zij by

tijds

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

tijds zeide ik ben schuldig, bleef het drinken agter; dog zoo te laat, dwong men haar daar toe. Eer zy nog alles uitgedronken had, verviel haar gelaat, haar oogen puilden uit en de aderen zwollen op: daar op riep men, *werptze uit, werptze uit, op dat zy het Voorhof niet en verontreinige*; indien zy eenige goede Werken gedaan had, en werkte het Water zoo aanstonds niet, maar haar schoonheid verviel met der tijd, na het oordeel van sommige, dog andere zijn van andere gedagten. Ook waren omtrent haar Offer vry eenige zaken waar te nemen, by welke gelegentheid wy dan ook zien, in wat gevallen de Rabbinen onderscheid tussen Mannen en Vrouwen maakten. Verscheide, welke hier opgetelt werden, waren van deze Wet ontslagen, voornamentlijk die, welke schuld bekenden, of dien door getuigen zulks bewezen wierd, ook geen zwangere of zogende, die aan een ander getrouwd was, geen oude of onvrugtbare; omtrent alle konde de Man zelfs haar Bloedvrienden verdagt houden. Indien de Man doof, dol, of gevangen was, trad de Magistraat in zijn plaats, dog hoe ver zijn de Rabbinen niet eens. Deze Wateren strekten haar werking uit tot de Overspeelster en haar Boel, en zoo weinig als zy tot haar Man mogt wederkeeren, mogt zy ook tot hem komen, over welke zaak *R. Akiba* en andere vele Glossen maakt, die niets gemeens met deze zaak hebben. Indien iemand zijn Vrouw den ommegang met iemand verboden heeft, en daar na maar van een voorby-vliegende Vogel hoort, dat zij in het heimelijk met den anderen geweest zijn, mag hy haar het Huis uitzetten,

maar hy moet haar, haar huwelijks goed geven; ja eene getuige was genoeg om haar zonder dat weg te zenden, ten waar zommige, die hier werden uitgesloten, zulks getuigden: waarom dat nu eene getuige genoeg is, daar van geven zy reden, indien 'er getuigen tegen waren, zoo moest zy drinken. Sommige zaken des heiligdoms mogten by de Joden alleen in de Hebreeuwsche, dog andere, waar onder dit van de betigte Vrouw een was, mogten in alderlei Talen uitgesproken werden. Nu volgt hoe de Zegeningen en Vloeken op *Gerizim* en *Ebal* zijn uitgesproken en dat in zeventig Talen: hoe de Priesterlijke Zegeningen wierden gegeven; hoe die van den Hoge-priester; hoe en wanneer de Koning, dat gedeelte van de Wet, dat hem raakte, gewoon was voor te lezen. De Priester tot den oorlog gezalfd sprak het Volk in het Hebreeuws aan, met zekere woorden: Daar na wierd het Volk de Wet, *Deuter.* 20. 5. door de Ampt-lieden voorgehouden, dewelke hier zeer wijd uitgestrekt word, en aan de andere zijde aangewezen, wien het na huis keeren verboden was. Voorts stelden zy de dapperste van het volk met byzondere Wapenen voor en agter in de Slagorden, dewelke last hadden de vlugtende de beenen aan stukken te houwen. Dog dit betrof alleenlijk den oorlog, die zy na welbehagen en genegentheid voerden; maar in een oorlog, die God bevolen had, was niemand, die bequaam was, van 't optrekken verschoond. De woorden die d' oude Joden uitriepen over een verslagene in 't Veld gevonden, en de plegtigheden van d' offer-

hande

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

hande van 't slagtoffer moesten enkel Hebreeuwsch zijn. Indien zy een gedoode onder een steenhoop opgehangen, of op 't water drijvende vonden, wierd geen Jonge Koe over hem geslagt, ook niet indien hy op de Grenzen lag van het Joodsche land, of omtrent een Stad, waar in vele Heidenen waren, of geen Regters gevonden wierden. Wanneer het hooft op d'eene en zijn lichaam op d'andere plaats of bodem gevonden wierd, is onder hen niet bepaald wat regters in dit geval het werk verrigten moesten, ook niet van wat plaats van 't lijk zy begonden te meten, wie 'er naast aan was. Men kan hier ook leeren hoedanig de Jonge Koe moest zijn, die geslagt wierd, en op welke plaats dezelve geofferd wierd. Deze plaats mogten zy naderhand niet bezaaijen; en de oudsten der stad waren gehouden op dezelve hunne handen te wasschen, en de betuiging van onschuld, door God bevolen, te doen; waar op de Priester den zegen over hen uitsprak. De doodslager alvorens ontdekt zijnde, wierd de Jonge Koe niet geslagt: en indien van twee getuigen d' eene zeide den doodslager gezien te hebben, en d' andere niet, ging de slagting egter voort. Maar t' zedert de tijd, dat de Moordenaars zoo zeer in getal toenamen, geraakte deze wet nevens andere in ongebruik, gelijk ook van tijd tot tijd vele Heilige zaken in 't Jodendom agter bleven, waar van de reden onderzogt word. Wanneer Vespasianus den Joden den oorlog aandeed, schaften zy zelve nog verscheide dingen af, die tot cieraad strekten, gelijk door de dood van eenige Rabbinen nog meer goede zaken onder de Joden ver-

vie-

vielen. Het *zesde stuk* verhandelt *de Egt en d' Egtscheiding*. Hier komt ons in 't begin voor een Egtscheiding van buitenslands in gebragt, en op wat wijze die bekend moest gemaakt worden: hier moeten ook de plaatsen, die zy buitenslands noemden, uitgedrukt en met eenen door getuigen, die de scheiding geteekent hadden, bewezen worden. Dit wierd zoo wel waargenomen in de scheidbrieven van de vrouwen, als in de brieven van vrijheid voor de slaven. Indien twee Christenen dezelve als getuigen geteekent hadden, was alles onwettig, indien een niet. De scheidbrief een Vrouw door een derde toegezonden word onder hen getwist of ze wel wettig is. Daar waren ook vele maggezifterijen over een scheidbrief die van buiten quam; hoe en op wat tijd die moest geschreven en gezegelt zijn. Deze mogt met allerhande vogt geschreven worden; als Inkt, Meny, Verw, enz. Indien dezelve maar duurzaam was, ook op alles, gelijk bladeren van Olijven, hoorn van een Koe, en wat dies meer is: dog eenige hier genoemde stoffen wierden uitgezonderd. Een ieder was ook bevoegd om de zelve te schrijven, ook een stomme, minderjarige, en diergelijke: De vrouwen zelfs mogten haar eigen scheidbrieven schrijven. Hier ziet men ook wie dezelve wettig of onwettig aan haar overbragten; waar omtrent zoo vele omstandigheden gebruikt wierden, dat de minste beuzeling deze brief kragteloos maakte. Als iemand eenige Scheidbrieven op voorraad schreef moest hy de naam van Man en Vrouw, ook de tijd, open laten. Als iemand een Scheidbrief verloor

en

en weder vond, bleef de zelve evenwel wettig. In geval iemand, die ze brengt, op de weg ziek wierd, kon hy die door een ander zenden; maar indien hy van over Zee quam zond hem den Raad een bode toe, aan wien hy betuigen moest, dat de Brief in zijn tegenwoordigheid geschreven en geteekend was. Maar wanneer de Man na een eerst afgevaardigde een tweede na zond, door wien hy de Scheidbrief introk, wierd de zelve voor ingetrokken gehouden; maar alze de Vrouw reeds in handen hadde, quam hy te laat. Indien de Man op d'eene plaats deze, en op d'andere gene naam voerde, moest hy de naam gebruiken, door welke men hem kende op de plaats daar hy was. Een Weduwe kon van de Goederen der Weezen niets eischen als onder een eed. Een gevange Slaaf gerantsoeneerd zijnde wierd vry, indien hy te voren vry was geweest: Dog andere Rabbinen zijn van verschillende gedagten. Indien een Jood zijn Slaaf aan een Heiden verkogt hadde, schoon buitens lands, was hy insgelijks vry. Een Persoon, die zijn Vrouw ter zake van een quaad gerugt of een gelofte verstooten hadde, mogt haar nooit wederom nemen: dog zij zijn 't niet eens, als 't over onvrugtbaarheid geschied was, of hy haar weder nemen mogt. Indien iemand zijn zelven en zijn Kinderen aan Heidenen verkogt had, mogten zy hem niet, maar de Kinderen wel lossen. Daar op zien wy hoe de schade, enz. van Schuldeischers geregeld en geschat wierd, als mede wat goederen zij uit dien hoofde moesten aanspreken. Vervolgens word de pligt van Voogden omtrent minderjarige Weezen beschreven,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

en hoe zij der zelver Goederen gehouden waren te bestieren: Wy zien hier ook, welke verkooping onder de Joden wettig of onwettig was, hoedanige gewoontens zy hadden laten invoeren om vrede onder malkanderen te onderhouden. Derhalven mogt een Man, die zijn Vrouw een Scheidbrief gezonden hadde, in geval van berouw dezelve herroepen: En een Vrouw, die een ander last gaf om de Scheidbrief voor haar aan te nemen, moest dit in de tegenwoordigheid van verscheide getuigen doen. Een verloofde Dogter moest te gelijk met de Vader de Scheidbrief ontfangen; dog by een minderjarige gold die Brief niet, voor dat zij die in eigen handen hadde, dewijl zij geen ander in haar plaats kon stellen: En wanneer een Vrouw al tegen een ander gezegt had *neem mijn Scheidbrief aan*, had de zelve geen kragt, voor en al eer de zelve in hare handen gekomen was. Een Man mogt in sommige gevallen een ander belasten zijn Scheidbrief te schrijven en aan zijn Vrouw te geven. Maar indien hy zeide, *dit zy u een Scheidbrief indien ik van deze Ziekte sterf*, was dit alles niet met alle: Maar zeggende, *dit zy u een Scheidbrief onder beding, dat gy my twee honderd Zuzen geeft*, dan greep de Scheidbrief stand. Wanneer een Man zeide, *ik geef u een Scheidbrief onder beding, dat gy mijn Kind zoogt*, was de Vrouw gehouden zulks te doen. Als hy zeide, *Ik geef u een Scheidbrief, zoo ik binnen zulk een tyd van de Reis niet wederkome*, was de zelve maar somtijds van waarde. Een Scheidbrief door de Man in 't Huis de Vrouw toegeworpen was genoegzaam, mits dat hy met klare Woorden

en

en niet onder een bedekte naam zeide, *dit is een Scheidbrief.* Indien hy een Scheidbrief uit een vremde plaats ſchreef moeſt hy de regte plaats noemen. Men kan hier ook zien van wat waarde een Scheidbrief was indien de Schrijver van de zelve het *Originele* aan de Vrouw, en 't Afſchrift aan de Man gegeven had. Als een verlate Vrouw met haar Man daar na in eene herberg ſliep verſchilden de Rabbinen, of zy dan een tweede Scheidbrief moeſt hebben. Een kale Scheidbrief was, die meer banden als getuigen had. Als iemand zeide, *Ik geve u een Scheidbrief, en ſtelle u vry om met een yder te trouwen* behalven met die Man, komen zy weder niet overeen, of die moeſt doorgaan. Op dit alles ziet men hier driederhande Scheidbrieven, die t'eenemaal onwettig waren: en als iemand op de zelve met een ander trouwde, waren zyne Kinderen onwettig. Thans volgt 't geval, wanneer een Man verſcheide Scheidbrieven te gelijk ſchreef, waar de getuigen de zelve moeſten teekenen, en in wat taal. Eenige *Rabbinen* waren van gedagten, dat men geen Vrouw een Scheidbrief kon geven, 't en zy 'er iets oneerlijks in haar bevonden was. *Het laatſte Tractaat handeld van de Trouw-beloften.* Een Vrouw wierd verkregen, of door een ſtuk gelds, of door een ſchriftelijke belofte, of door byſlapen: Zy wierd weder hares zelfs, of door een Scheidbrief, of door de dood van haar Man. Een Joodſe Slaaf wierd verkregen, of door geld of door geſchrift. Hy wierd weder vry na 't verloop van zes jaren, door een Jubil- of Juich-jaar of door 't wedergeven van de prijs waar voor hy gekogt was. Een

Jood-

Joodsche slavin wierd boven dit nog vry door de teekenen van haar maagdom. Het vrijwillig laten doorboren van het oor maakte ook iemand dienstbaar, en verkreeg zijn vrijheid of door een *Jubil*-Jaar of door de dood van zijn Meester. De regten van een Cananeesche slaaf omtrent zijn dienstbaarheid of vrijheid waren van deze verschillende. Van de Slaven komen wy tot het verkrijgen van groot en klein Vee en andere goederen. Eenige goederen wierden eerst op prijs gesteld en daar na verreuild. Men kan hier ook berigt worden tot wat geboden Vaders en Kinderen verpligt waren; welke zaken in d'offer handen de mans alleenlijk raakten, en welke de Vrouwen ook betroffen. Alle de geboden, die van 't Land Israëls afhingen verpligteden de Menschen daar alleen, en niet in een vremd gewest. Die in de *Mischna* of Staats Wet ervaren was wierd niet ligtelijk geoordeelt te zondigen. Een man of vrouw konde zig of door zig zelven of door andere verloven. Een Vader was ook bevoegd, om zijn dogter iemand toe te zeggen. Het stuk geld of de ring waar door zy zig verloofden behoefde maar van een geringe waarde te zijn: maar indien iets anders gaf buiten 't gene hy in 't verloven genoemt hadde, was alles kragteloos. Dit had ook plaats als iemand zig door Heilige of verbode zaken verloofde. Als iemand zig verloofde, *mits dat 'er eerst zekere tussen tijd verloopen moest*, en hy zig middelerwijl aan een andere verloofde, ging de laatste voor. Dus zien wy hier een menigte Voorwaarden en bedingen, die de belofte goed of quaad maakten over welke hair-
kloo-

klooveryen en Muggeziften dezer besnedenen, de Lezer gewisselijk verstelt zal staan. Deze vervovingen, hoewel in andere Landen gedaan grepen stand; Wijders word ons gewezen welke kinderen de Mans volgen en welke niet; ook welke de tien Geslagten waren, die uit *Babel* zijn gekeerd en hoe de zelve onder malkanderen mogten trouwen. Die haar Moeder kenden en haar Vader niet wierden by de Joden שתדקי genoemd: en die nog Vader nog Moeder kenden אסופי geheten. Die in der Joden vergadering niet mogten komen, moesten onder den anderen trouwen. Die een Priesterlijke Vrouw trouwde was gehouden na vier geslagten aan Vaders en Moeders zijde, en die een 's *Leviten* dogter ten Huwelijk nam, na meerder te vernemen. Maar indien de Vader onder de openbare Regters, of een inzameler van aalmoessen was geweest kon men dit onderzoek laten blijven. Een dogter uit een onheilige Vader geboren mogt noit met een Priester trouwen: dog hoewel een Jood een onheilige vrouw had, kon zijn dogter met een Priester in den egt treden. Die zijn Zoon onegt verklaarde verdiende geen geloof. Als iemand een ander last gaf zijn dogter buiten de Stad te gaan verloven, en een ander ondertussen met haar in de zelve verloofd was, was de oudste belofte van kragt. Maar als men daar in oneens was, moesten zy beide haar een Scheidbrief geven, 't en zy een van beide afstand dede. Het was ook by de Joden genoeg, dat iemand zeide deze zijn mijn Vrouw en mijne Kinderen, zonder verder bewijs, maar de vrouw dood zijnde was hy verpligt van zijne kinderen blijk

te

te brengen. By de Joden mogte geen ongetrouwde School-meester of Meesteres zijn, of vee hoeden. Twee ongetrouwde mogten te zamen onder geen een deksel slapen; ook mogt een ongetrouwd Persoon niet alleen met een vrouw handelen. Hier word ook voorgeschreven hoedanig een handwerk een Vader zijn Zoon moest leeren, en welk niet; De Geneesheeren of *Doctoren* staan hier zoo slegt te Boek, dat wy 't zullen overslaan.

Hoewel wy getragt hebben klaar en duidelijk te spreken, zal de Lezer egter vele duistere uitdrukkingen vinden; dog zoo hy de moeite gelieft te nemen van de aanmerkingen te lezen, die de twee Joodsche Rabbinen *Bartenora* en *Maimonides* (de laatste is buiten tegenspraak de geleerdste onder alle de besnedene) over dit alles, nevens eenige Christenen hebben gemaakt, zal hy niet alleen omtrent alles volkome ligt ontfangen, maar ook de gewoontens in de Mischna maar kortelijk aangetrokken, in 't breede met alle der zelver omstandigheden uitgebreid vinden. Die begeert in 't kort alle de hairklooverijen, die de Joden uit de Wetten van Moses, waar uit deze *Tractaten* gesproten zijn te weten, leze de geleerde voorrede door de Heer SURENHUISE voor dit werk gesteld, waar in alles zoo kort en beknopt te zamen gebragt is, dat hy daar in een gansch begrip van dit werk zal vinden, zonder in den drek der *Rabbynsche* schriften tot vermoeijens toe te vroeten, om 't weinige Goud of Goed, dat 'er nog overig is, te vinden. De Lezer meene ook niet dat dit uittreksel te verre afweid, als wy dikwils van zaken spreken, die

met

met het opschrift van 't Boek geen gemeenschap hebben; wy hebben den Text vry stipt gevolgt; dog 't is der Joden gewoonte doorgaans (om zoo te spreken) van koeijen en kerseboomen te gelijk te spreken: Haar vlugge geest laat zig zonder buitensprongen (of ze te pas komen of niet) binnen de engte van haar onderwerp niet bepalen: Zy moeten alles zeggen dat uit haar Hart komt, en die 't niet aan malkanderen kan knoopen moet het los laten glyden

Men vind in dit werk verscheide print verbeeldingen ter opheldering van merkelijke zaken die onder het Jodendom in zwang gingen; ook een latijnsche bladwijzer nevens een register van de hebreeuwsche woorden, die in 't zelve gevonden worden. Een ziftend en oordeelkundig vernuft kan hier stoffe tot verlustiging genoeg vinden, en mogelijk meer scherpzinnige uitvlugten, onderscheidingen, voorwaarden, bedingen, enz. dan hy verwagt hadde.

XI. HOOFDDEEL.

Orator Belgico-Latinus, demonstrans quo laboris compendio eloquentiæ candidatus ad oratoriam pervenire possit, compositus a Materno Harwich.

Dat is.

De Neêrduitsche en Latijnsche redenaar, aanwijzende door wat naaste weg een beminnaar der welsprekendheid tot de redeneerkunde zal geraken, t' zaam-gesteld door Maternus Harwich, t' Amsterdam by Jacob van Roijen 1701. *in* 8. 28 *bladen.*

DE Nederlander word hier vertoond een net gedrukt en wel uitgevoerd werkje, als een beknopte inleiding tot de welsprekende redeneerkunde, door 't welk de Leerlingen en beminnaars van de Latijnsche en Nederduitsche talen, zig den weg ter welsprekendheid, cierlijkheid, en nette redenering gebaand vinden. De Schrij-

ver

ver ſtelt in 't zelve tot een Voorbeeld zevenderley oeffeningen, aanwijzende hoe een leerling op de drempel der redeneerkunde ſtaande, de leer der *Volle zinnen* (of *perioden*) moet opklimmen, om dus vervolgens op den hoogſten trap te geraken. De Heer Harwich noemt een volle zin, een rede, waar aan niets ontbreekt, en die door een punt geeindigd word; dewijl uit zoodanige volſlage zinnen een geheel vertoog als een keten door verſcheide ſchalmen en ſchakelen aan een gehegt en gevoegd word. Deze *volle zinnen* worden wijders na de Letter- en Redeneer-konſt, zoo door gevallen als door zekere woordledekens net verhandeld. De verbeeldingen worden hier tot het negental uitgebreid, braaf voortgebragt en uitgewrogt; voornamelijk wanneer men hier de voorbeelden uitkipt, die een Hartſtogt, gelijk vreugd, droefheid, toorn, nijd, barmhartigheid, en dergelijke dingen verbeelden; van welke een betragter dezer wetenſchap zig hier niet alleen vergenoegd zal konnen vinden, maar ook een nette en fraaije ſchets voor oogen kan hebben. Dit zy genoeg voor de *eerſte oeffening*.

In *de tweede* word beknoptelijk aangewezen hoe men iets taalkundiglijk moet over-

zetten, niet van woord tot woord, κατὰ πόδας gelijk men zegt; maar 't regt en behoorlijk vertalen en vertolken, wanneer men een en de zelve zaak in d'eigen zin in een andere taal nadrukkelijk weet over te brengen. Dat deze oeffening een van de noodwendigste tot de redeneerkunde is, zal niemand konnen twijfelen; dewijl de gene, die een 's anders schriften wel weet uit te leggen en verklaren, gewisselijk zijn eigene grondig zal weten voor te stellen. De Hr. Harwich toont hier welke Schrijvers best tot dit oogmerk dienen nevens een fraai voorbeeld uit de Groote *Seneca.*

Het kort vertoog, by de school-geleerden *Chria* genoemd, is de stoffe van *de derde oeffening*, welkers deelen hy tegen het gemeen gebruik stelt maar vier te zijn, te weten, *'t voorstel*, *'t bewijs*, *d'uitbreiding*, en *'t besluit*. Het *voorstel* behelst de staat en omstandigheden van de zaak; het bewijs bevestigt het voorstel met een ware oorzaak, en de redenen van dien; d'uitbreiding verklaart de bygebragte oorzaak door verscheide middelen, als door tegenstrijdigheden, gelijkenissen, voorbeelden, en vele andere wegen; het besluit herhaalt het voorstel, of stelt iets, 't welk zig op de voorgaande re-

redenering uit een goed gevolg schikt. Deze beschreven hebbende, meld hy verscheide voorbeelden, ontleed, en stelt de zelve cierlijk voor. Het eerste voorbeeld behelst de spaarzaamheid. Men ziet 'er ook een van 't gebruik der schermkonst, als mede van het spreekwoord, *gelijk zoekt zijns gelijk*, buiten de school trant verhandeld, waar op eenige volgen, die volgens 't gemeen gebruik voorgesteld en geschikt zijn.

De * sluitrede, zijnde *de vierde oeffening*, bestaat in een zesvoudige verandering, uit welke vele nutte zaken te trekken zijn. Hy beweert, dat 'er geen beter middel is om een vertoog reden of brief t'zamen te voegen, dan zig vande klem en verandering der sluitredenen te bediene, nom dezelve op een bevallige wijze op te pronken, en cierlijk uit te breiden. Na het geven van twaalf voorbeelden stelt de Schrijver ons een gantsch vertoog voor, met zoodanige en sluitreden aan een geschakeld, eerst ontleed en daarop verdeelkundig uytgebreid.

Dus komen wy tot de *vijfde oeffening*, en bespeuren in dezelve † zinrijke redenen of

* *Syllogismus*
† *Argutiæ*

of opschriften; dewelke niet anders zijn dan korte vertogen, die in ondigt de digtkunde nabootsen, en door velerhande scherpzinnige spreekwijzen iets behendiglijk prijzen of laken. De naam van *opschriften* zijn by d' Oude Romeinen bekend geweest, als waar door zy de Grafsteden, en gedenk-plaatsen van hunne Helden en Voorstanders van 't Vaderland, anderen tot een opwekkend voorbeeld hebben getragt te vereeuwigen. Van deze Gedenkschriften zien wy hier eenige deftige, onder andere een * OP DE GEBORE DUITSCHERS, *welke voor Vrankrijk vegten en ongeagt alle Keizerlyke indagingen (herroepingen) tegen haar eigen Vaderland stryden*

Beschouw de verkeerde waereld,
De Haan, des Arends vyand,
is door des Arends pluimen opgeblaazen.
Vrankrijk den Duitschen schadelijk zynde,
koestert dezelve.

De Lely-dragende Koning
Lokt de Duitschen aan,
welke hy gedenkt uit te roeijen;
Die hy arm wenscht te zijn,
maakt hy rijk;

Di

* Pag. 189. enz.

Die hy begeert onder zijn jok te brengen,
maakt hy tot burgers.
Maar zoo leven zy zelfs,
Dat men de ſtief-kinderen van Duitſchland voor
baſtaarden van Vrankrijk erkent;
Ja zoo de geheele waereld ons vaderland is,
zijn zy ontaarde kinderen des aardrijks.
Want zy tragten na Duitſchland,
niet tot een kinderlijke omhelzing, maar tot
ſchending der moeder.
Dat eenige van een kinderlijke natuur behoudende,
dat zy haar de erffenis belooven,
en 't overige niets achten,
En nu erfgenaamen willen zijn door den Stichter
haaren Koning,
welke nu overlang
de erffenis der vijfde Alleenheerſching in zijn hoofd
gekregen heeft,
zoo verliezenze 't geen zy zoeken;
en de middelmatige, ja de grootſte vryheid
veilenze voor een ſchijnbaare dienſtbaarheid.
enz. enz.

Tot het verſtaan van deze opſchriften prijſt de Schrijver het lezen der Poſttijdingen aan, toonende het nut van dezelve.

Nu treed de Schrijver tot de *Loca Topica*, of, gelijk hy die noemt, *Plaatſelijke Plaatſen*, dewelke met regt de Schat-en voorraads Kamer der bewijsredenen van de redeneerkundige genoemd word. Deze *plaatſen* geven een zeer groot voordeel tot een geſchikte vinding en ver-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

verſching van de geheugenis; waarom zy ook *Loci communes* of gemeene plaatſen genoemd worden, om dat ze de redekonſt niet alleen eigen zijn om uit de zelve te konnen redekavelen, maar die ook een uitnemend nut toebrengen. Verders vind men hier de namen, beſchrijvingen, en verdeelingen dezer plaatſen of konſtige bewijzen.

De *zevende* en laatſte *oeffening* is nog overig, waar in wy onderregt worden hoe men een geheel vertoog een bequame ſchikking geven moet. Zeker aardig redenaar vergelijkt deze ſchikking by het ſnijden van een kleed, 't welk wel getroffen zijnde heel net in't oog moet vallen. De Schrijver, om kort te gaan, zal u niet lang ophouden met de *Genera Cauſarum* of *de* gewonelijke *Geſlagten der Hoofdzaken*, dewijl het niet onbekend is, dat het een en dezelve zaak is iemand volgens het *betogende geſlagt* (GENUS DEMONSTRATIVUM) te prijzen; volgens het *beradend geſlagt* (GENUS DELIBERATIVUM) te bevelen; of eindelijk iemand volgens het *regtſprekend geſlagt* (GENUS JURIDICALE) te verdedigen, door dien de bewijzen en redenen meeſt op de zelve wijze verhandeld worden. De Heer *Maternus* geeft ons einde-

delijk in 't Latijn en Duitsch eenige voorbeelden van aanspraken, weinig tijd geleden door aanzienlijke Gezanten gedaan; en ten laatsten een brave narede, waar in, als mede in de twee wel geschikte bladwijzers veel zinlijke en merkelijke zaken gevonden worden.

XII. HOOFDDEEL.

Boeknieuws, &c.

I.

A *PILGRIMAGE to the Grand JUBILEE at Rome, in the Year* 1700. *By an English Gentleman lately return'd from thence.*

Dat is,

Een BEDEVAART naar 't Groote JUBEL FEEST te Rome in 't Jaar 1700. Door een Engelsch Heer onlangs van daar wedergekeerd.

II.

The English Nun: Or a Comical Description of a Nunnery. With the Lives and Intrigues of the Priests and Nuns. Written by an English Lady, who resided near 12 *Months in a Nunnery at Brussels.*

Dat is,

D'Engelsche Non; of een vermakelyke beschryving van een Nonne Klooster: Nevens de Levens en Bedryvens der

Priesters en Nonnen. Geschreven door een Engelsche Juf fer, die byna 12 Maanden zig in een Nonne Klooster t Brussel onthouden heeft.

III.

Primitiæ Sacræ. *The Reflections of a Devout Solitude, con sisting of Meditations and Poems on Divine Subjects. By Country Gentleman.*

Dat is,

Primitiæ Sacræ, Heilige eerste Vrugten, of overdenkin gen van een Godvrugtige Eenzaamheid, bestaande in over denkingen en Gedigten op Heilige voorwerpen, door ee op 't land wonend Heer.

IV.

The Second part of Cases Argued and Decreed in King Charles the 2d, to the 4th Year of King James the 2d. Fo Baron and Feme. a Treatise of the Common Law, concernin Husbands and Wives, wherein is particularly set forth the L arning thereof, 8o. A Compendium of the Laws and Govern ment of Engeland, Dalton's Country Justise, And his Office Sheriffs. All Printed for. J. Walthoe.

Dat is,

Het tweede Deel van Zaken bepleit en uitgesproken in hooge Hof van de Cancellary, van 't 30ste Jaar van Koning Karel de Tweede tot het vierde Jaar van Koning Jacob de Tweede. Fol. *Baron en Feme,* een verhandeling van 't ge meene Regt aangaande Mannen en Huisvrouwen, waar i byzonderlijk de geleerdheid van 't zelve vertoond word in 8. Een *kort begrip* der Wetten en Regering van Enge land. DALTONS Vrede-regter op 't Land, en zyn Amp van *Sherifs*. Alle gedrukt te Londen voor *J. Walthoe*, 170

V.

The Duke of Anjou's Succession consider'd, as to its Legali ty and Consequences; with Reflections on the French King's Me mori

moriaal to the Dutch; and on what may be the Interest of the several Princes and States of Christendom, with Respect to the present Conjuncture. To The Clause of Louis *XIVth's Contract of Marriage, renouncing the Spanish Succession; His Ratifications of the same: His Queen the Infaneds Renunciation: The Artikle of the Treaty of the Pyrenees and the Clause of Philip IV's Will, confirming the said Renunciations. Sold by A. Baldwin* 1701. The 4th Edition.

Dat is,

De *Successie* van den Hartog van Anjou overwogen, zoo omtrent de wettigheid als gevolgen van dien; met aanmerkingen op des Franschen Konings *Memorie* aan de Nederlanders, en op 't gene van 't belang van de verscheide Vorsten en Staten van 't Christenrijk, met opzigt op de tegenwoordige gesteldheid des tijds, kan zijn: Waarby gevoegd is, de *Clausule* van 't Huwelijks verdrag van Lodewyk de 14, *renuncierende* de Spaansche *successie*: Zyn *ratificatie* van de zelve: De *renunciatie* van d'*Infante* zyn Koningin: Het Artikel van de Pyreneen, en de *Clausule* van d'uiterste Wille van Philip de 4, de voornoemde *renunciatien* bevestigende. 4 Druk, te London, by *A. Baldwin.* 1701.

V I.

The Evidence of Things not seen: Or, the Immortality of the Humane Soul, and the separate Condition thereof in the other World, asserted and made manifest, in opposition to the spreading Scepticism and Infideity of the Age. In two Discourses. The first, on the 2d Epist. Tim. 1. 10. *The second, on the Parable of* Dives *and* Lazarus, Luke 16. *&c. By Dr.* Lawrence Smith*- Rector of Southwarmborow in Hampshire, and Author of* Conversation in Heaven. 40. *Sold by* Tho. Speed.

Dat is,

Het blijk van niet geziene dingen: of d'onsterfelijkheid der Ziele, en des zelfs afgezonderde staat in de andere Wereld; beweerd en bewezen, ter wederlegging van de aangroeijende twijffelzugt en d'ongeloovigheid van deze tyd. In

In twee Redeneringen: D'eerste over de 2 Brief aan *Tim.* 1. 10. De tweede over de gelykenis van de Rykeman en Lazarus, *Luc.* 16. *enz.* Door Dr. *Laurens Smith* Bestierder van Southwarmborow in Hampshire, en Schryver van ['t Boek] *Conversatie in den Hemel*, by *Tho. Speed*, London. 1701.

VII.

The Divine Companion, being a Collection of New and easy Hymns and Anthems, for one, two, or three Voices, Compos'd by the best Masters, and fitted for the use of those who already understand Mr. John Plaiford's Psalms in three Parts, (which are just publis'd the 7th. Edition.) To be used in Churches, or private Families, for their greater Advancement in Divine Musick. Printed for Henry Playford.

Dat is,

De Goddelyke Metgezel, zynde een versameling van nieuwe en gemakkelyke Lofzangen en Geestelyke Liederen voor een, twee, of drie Stemmen, gemaakt van de beste Meesters, en geschikt tot het gebruik van de gene, die reeds de Psalmen van Mr. *Johan Playford* (die zoo even de sevendemaal uitgegeven zijn) verstaan. Om gebruikt te worden in Kerken of byzondere Huisgezinnen, tot der zelver grooter vordering in Godvrugtige Zangkunde. Gedrukt voor *Henrik Playford* te London. 1701.

VIII.

Young Gustavus, or, The King of SWEEDEN's Health; Dedicated to all the Swedish Merchants in London.

Dat is,

De Jonge Gustavus; of de Gezondheid des Konings van Zweden, opgedragen aan alle de Zweedsche Koopluiden te London. 1701.

IX.

The Compleat Caterer: or, Instructions how to Chuse the best of Provisions, viz. Of Fish, Flesh and Fowl, Printed for J. Nutt.

Dat

Dat is,

De volmaakte Keuken-bezorger: of Lessen hoe men de beste Mondkost, te weten, van Visch, Vleesch, of Gevogelte zal uitkippen. Gedrukt voor *J. Nutt*. London, 1701.

X.

An Account op Spain, being a new Description of that Country, and People; and of the Sea-Ports, along the Mediterraneah: Of Ceuta, Tangier, &c. Written by a French Gentleman, who was id Disguise Abaard the English Fleet: With an Account of the most Remarkable Transactions of that Fleed in the Straits, under the Command of the Earl of Orford. To which is added, a large Preface concerning the Establiuhment of the Spanish Crown, on ehe Duke of Anjou. Printed for Joseph, Wilde.

Dat is,

Een berigt aangaande Spanje, zynde een beschrijving van dat Land, en Volk, mitsgaders van de Zeehavens langs de Middelandsche Zee: Van Ceuta, Tangier, *enz*. Geschreven door een Fransch Edelman, die in vermomd Gewaad aan boord van de Engelsche Vloot is geweest: met een berigt van de merkelykste handelingen van die Vloot in de Straat onder 't bevel van de * Graaf van Orford. Waar by gevoegd is een wydloopige Voorrede noopende de bevestiging van de Spaansche Kroon op den Hartog van Anjou. Gedrukt voor *Joseph Wilde*. London. 1701.

* *Dit is de Zeevoogd Russel.*

XI.

Sadducismus Debellatus: *A true Narrative of the Sorceries and Witchcrafts exercised by the Devil, and his Instruments, upon Mrs.* Christian Shaw, *Daughter of Mr.* John Shaw, *of* Bargarran *in the County of* Renfrew, *in the West of* Scotland, *from Aug.* 1696. *to April* 1697. *Containing the Journal of her Sufferings, as 'twas exhibited and the Wirehes, and other unexceptionable Evidence, before the Commissioners appointed by the Privy Council of* Scotland *to enquire into the same*

Col-

Collected from the Records. Together with Reflections upo Witchcraft in general, and the Learned Arguments of th Lawyers, on both sides, at the Trial of 7 of those Witches who were condemn'd: And some Passages which happened at the Execution. Sold by A. Bell.

Dat is;

Het gedempte *Sadducismus*, of een waaragtig verhaal va de begoochelingen en tooveryen door de Duivel en zyn Werktuigen gepleegd aan Juffrouw *Christina Shaw*, Dogte van Mr. *Johan Shaw*, van *Bargarran* in 't Graafschap va *Renfrew* in 't westen van *Schotland*, van Augustus 1696 a tot April 1697. Behelzende een dagregister van haar Ly dingen, gelijk vertoond en bewezen is door de vrywillig belijdenis van eenige der Toovereffen, en andere onwraak bare Getuigen, voor volmagtigden door den Geheimen Raa aangesteld. Verzameld uit de Registers, met aanmerkin gen op de Tooverykunde in 't algemeen, nevens de geleer de drangredenen der Regtsgeleerden aan beide zijden, i de te regtstelling van 7 van die Toovereffen, die veroor deeld wierden, en eenige voorvallen die ten tyde van d uitvoering van 't Vonnis voorvielen. London, by *A.Bell* 1701.

XII.

The History of the Works of the Learned, or an impartial ac count of Books lately Printed in all parts of Europe; with particular relation of the State of Learning in each country for the Month of Jan. 1701. *to be continued Monthly. Don by several hands. Printed for* H. Rhodes.

Dat is,

De History van de Werken der Geleerden, of een onzy dig berigt van de Boeken onlangs in alle deelen van Euro pa gedrukt, met een byzonder verhaal van de Staat de Geleertheid in yder Gewest: Voor de Maand van Januar 1701. 't Welk alle Maanden vervolgd zal worden. Doo verscheide Schrijvers. Gedrukt voor *H. Rhodes*.

XIII.

Considerations of the present posture of affairs: in a Letter to a Gentle-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Gentleman in the Country. *London by* J. Parker. 1701.

Dat is,

Bedenkingen over den tegenwoordigen toestand van Zaken: in een Brief aan een Edelman op 't Land. Te London, by *J. Parker.* 1701.

X I V.

M. Valerii Martialis Epigrammatum libri 14. *interpretatione et notis illustravit Videntius Collesso J. C. jussu Regis Christianissimi, ad usum Serenissimi Delphini. Londini, excudit* Benj. Motte.

Dat is,

De 14 Boeken van Punt- of Snel-digten, van *M. Valerius Martialis. Videntius Collesso* heeft op bevel des Christelykften Konings, de zelve met een verklaring en aantekeningen opgeheldert, tot gebruik van den doorlugtigsten *Dolphyn.* Te London, by *Benj. Motte.*

X V.

The Succession of Spain discussed, with a Project of reconciling all the present pretensions to that crown, to the advantage of Europe, and Engeland in particular, and a necessity of a War, in case an accommodation be rejected. At London by A. Baldwin.

Dat is,

De Successie van Spanje ontvouwd, nevens een ontwerp om alle de tegenwoordige *Pretensien* op die Kroon over een te brengen, tot het voordeel van Europe, en Engeland in 't byzonder, als ook een noodzakelykheid van een Oorlog ingeval een verdrag verworpen word. Te London by *A. Baldwin.*

X V I.

A History of the Court of Spain: or, the Intrigues of the Spanish Nobility, unfolded. With Letters on several Subjects. By

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

By the Author of the Travels into Spain. *By* H. Rhodes.

Dat is,

Een Historie van 't Spaansche Hof: of de listige streken van den Spaansen Adel ontvouwd, Met Brieven over verscheide voorwerpen, door de Schryver van de Reizen in Spanje. By *H. Rhodes*, London, 1701.

XVII.

The School of Recreation: or a Guide to the most ingenious exercises of Hunting, Riding, Racing, Fire-works, military Discipline, the Science of Defence, Hawking, Tennis, Bowling, Singing, Cock fiting, and Angling, By H. Rhodes.

Dat is,

Het School van Vermaak neming: of een Leidsman tot de verstandigste oeffeningen van Jagen, Ryden, Wedloopen, Vyerwerken, Krygstugt, de Schermkonst, de Havik-jagt, het Kaatsen, Klos-Spelen, Zingen, Hane-gevegt, en Hengel-visschen, by *H. Rhodes*, London 1701.

XVIII.

A general view of the World; or, the marrow of History: in 2 Parts, the first, containing the History of the World, from the Creation, to be continued to the Year 1700. *Giving an account of the Empires, Kingdoms, Principalities, &c. with the Religion, Laws, Government, and Customs of the Inhabitants of each Country: Likewise the Lives and remarkable actions of the Patriarchs, Judges, Princes, Emperors, and Kings; also of our blessed Saviour, his Apostles, and other illustrious Persons, to this time. The second, an account of the state of Affairs for the Month of Jan.* 1701, *To be continued monthly. Printed for* J. Nutt.

Dat is,

Een algemeen gezigt of schets van de Weereld; of 't merg van Historien: in twee deelen; 't eerste behelzende de Historie van de Wereld t'zedert de Schepping, om vervolgd te worden tot het Jaar 1700, gevende een berigt van de Keizers en Koningryken, Vorstendommen, enz.

nevens

nevens Godsdiensten, Wetten, Regering, en gewoontens der Inwoonders van elk Landschap, als ook de Levens en merkelyke bedryven der Aarts-vaders, Regters, Vorsten, Keizers, Koningen; mitsgaders van onze Gezegende Verlosser, zyne Apostelen, en andere doorlugtige Personen tot deze tyd. Het tweede, een berigt van de Staat der zaken voor de Maand van January 1701 om alle Maanden vervolgd te worden. Gedrukt voor *J. Nutt*. London.

X I X.

The Art of Memory. A Treatise useful for all, especially such as are to speak in Public. The Second Edition, corrected and inlarged. By Marius d'Assigny, *B. D.*

Dat is,

De Konst van geheugenis. Een *Tractaat* nut voor alle, voornamelyk Luiden die in 't openbaar spreken. Tweede Druk, verbeterd en vermeerderd door *Marius D'Assigny*. London. 1701.

X X.

Dr. Lowers, and several other Eminent Physicians Receipts: Containing the best and safest Method of Curing most Diseases in Humane Bodies. Very usefull for all sorts of People, especially those who live remote from Physicians. Printed for J. Nutt.

Dat is,

Recepten van Dr. Lower en verscheide andere: behelzende de beste en veiligste manier om de meeste Ziektens in der Menschen lichamen te genezen. Zeer nut voor allerhande soort van Luiden, voornamelyk de gene, die verre van Geneeskundigen wonen. Gedrukt by *J. Nutt*. London 1701.

XXI.

Numismata summorum Pontificum templi Va-

ticani fabricam indicantia, chronologica ejusdem fabricæ narratione ac multiplici eruditione explicata, atque uberiori Numismatum omnium Pontificiorum Lucubratione veluti prodromus præmissa; opus secundo impreßa cum correctione & additamento, atque eminentissimo ac reverendissimo Principi Emanueli Cardinali Bulloneo oblatum a Patre Philippo Bonanni, Societatis Jesu.

Dat is,

Der Pauzen Gedenkpenningen, aanwyzende de stigting van de Vaticaansche Kerk, met een tijd-reken-kundig Verhaal van 't zelve en veelvuldige geleerdheid verklaard, mitsgaders als een voorlooper eener wijdluftiger verhandeling van alle Pauzelijke Gedenkpenningen, voor uit gezonden; een Werk de tweede male gedrukt, met een verbetering en vermeerdering, opgedragen aan den uitmuntendsten en eerwaardigsten Prins Emanuel Cardinaal van Bouillon, door *Vader Philip Bonanni* van d'Ordre der Jesuiten Vol Platen voorzien. Te Rome by *Dom Antonio Hercules.* Fol. 1700.

XXII.

Entretiens Historiques, par Monsr. P.D.L.F

Of,

Historische t'Zamenspraken, door de Hr. P D. L. F. Te Thiel by *Johan van Leeuwen* 1700, in 12.

XXIII.

Jesus oorzaak van de ware rust. T'Amsterdam, by *T. Myls*, 1700. In 8.

XXIV.

Ongegrondheid van 't bewijs van *Benedictus de Spinosa* wegens de eenige, volstreke-oneindige Zelfstandigheid, aangewezen door N. N. Liefhebber der Waarheid. T'Amsterdam by *Barend Visscher*. 1701, in 4.

XXV.

L. Rotgans Brief aan den Hooggeleerden en Godvrugtigen Heer *Johannes Vollenhove*, Doctor der H. Theologie en Predikant in 's Gravenhage. T'Amsterdam by *Francois Halma*, 1701, in 4.

XXVI.

Oudheden van Zaanland, Stavoren, Vronen en Waterland, door *Hendrik Soeteboom*, 2 Deelen, in 8. met Figuren. T'Amsterdam by *W. Lennig van Koppenol*. 1701,

XXVII.

Thesaurus cultæ Latinitatis, adornatus per Clarissimos linguæ Latinæ observatores, & collectus a celeberrimo Viro Johanne Verwey, *publico Hagæ-Comitis Lectore, ibidemque Gymnasii Inspectore. Cum Belgica, Gallica, & Anglica interpre-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

tatione, in usum studiosæ juventutis. Gaudæ, apud Lucam Cloppenburg. 1701. in 4.

Series Auctorum, qui hoc volumine continentur.

ANTONII SCHORI *Phrases linguæ Latinæ, ratioque observandorum eorum in auctoribus legendis, quæ precipuam ac singularem vim aut usum habent.*

HADRIANI CARDINALIS *Libellus de elegantia Latini sermonis cui adjuncta Casparis Scioppi Observationes linguæ Latinæ.*

OBERTI GIFANII *Observationes singulares in linguam Latinam, in quibus ex abditissimo usu politioris Latinitatis, dictionum, verborum, particularum significatus plane reconditi, in nullisque adeo lexicis, sive Thesauris vulgatis obvii eruuntur & explicantur. multa item auctorum Latinorun loca ex libb: Manusc.: corriguntur ac restituuntur.*

FRANCISCUS VAVASSOR *De vi & usu quorundan verborum tum simplicium, tum conjunctorum.*

GODESCHALCI STEWECHII HUSDANI *De particulis linguæ Latinæ liber; in quo de iis, quibus tanquam nervis nodisque, orationis membra vinciuntur & constringuntur.*

HORATII TURSELINI *De particulis Latinæ Orationis libellus, recognitus & locupletatus à M. Jacob. Thomasio Lipsiensi.*

Dat is,

Schat van Beschaafde Latijnsche Taal, vercierd door de deftigste Opmerkers der zelve, en verzameld door den zeer vermaarden *Heer Johan verwey*, Openbaar Lezer in 's Gravenhage, en aldaar Opziener der Latynsche Schole. Met een Nederduitsche, Fransche, en Engelsche Vertaling tot gebruik van de Letter-oeffenende Jeugd.

Dit werk vervat

Antony Schoors Spreekwijzen der Latijnsche Taal, nevens de wijze om in 't Lezen der Schrijvers die dingen aan te merken, dewelke een byzondere kragt of gebruik medebrengen.

Een Boekje van *Adriaan Cardinalis* over de Cierlijkheid van de Taal,

Taal, waar by gevoegd zijn d'opmerkingen van *CasperScioppius* noopende het Latijn.

De byzondere aanmerkingen van *Obertius Gifanius* over de Latijnsche Taal, waarin uit het verborgenst of minst bekend gebruik van 't Beschaafde Latijn, de teenemaal duistere, en vervolgens in geen woordboeken, of gemeene *Thesauri* te vinden beteekeningen van Naam en werk Woorden, mitsgaders ledekens uitgehaald en verklaard worden. En waarin vele plaatsen van Latijnsche Schrijvers uit *Manuscripten* verbeterd en hersteld worden.

Francois Vavassor over de kragt en 't gebruik van zekere werk woorden, zoo enkele als t'zaamgevoegde.

Een Boek van *Godeschalk Stewech* van Heusden over de deeltjes van de Latijnsche Taal, waar in gehandelt werd van die dingen, waar door de leden of deelen van een rede, als door Zenuwen en knoopen aan een gehegt, en gebonden worden.

Horatius Turselinus Werkje aangaande de deeltjes of Ledekens van de Latijnsche Taal, overgezien en vermeerderd door M. Jacob Thomasius van Leipsich. tot Gouda by Lucas Cloppenburg 1701 in 4.

XXVIII.

De Geoeffende en Ervaren Keuken-Meester, of de Verstandige Kok. Onderwijzende, hoe dat in *Engeland*, *Vrankryk*, *Italien*, *Duitsland*, &c. alderhande soorten van Spijzen, zoo voor de Tafelen der Grooten, als lagere en mindere Staats-Perzoonen, bereid, behandeld en toegemaakt werden. Ingelijks ook een byzonder Kook-boek, tot dienst der Roomsgezinden in de Visch en Vaste-dagen; en hoe men alderhande soort van Visch kan bereiden en voordienen. Als mede het bereiden van verscheide zagte Spijzen, tot dienst der Zieken en Kranken: Mitsgaders het mengen van veelderhande Sauzen, &c. Alles door Ervarendheid goed bevonden, en ten gemeenen nutte uitgegeven, door zeeke-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

re Hof-bediende van een Hoog Aanzienlijke Personagie. Eerste Deel. Tot Leiden, Gedrukt voor den Auteur: by de Weduwe van *Bastiaan Schouten*, 1701. in 8.

XXIX.

Traitè General de la Reduction des Changes & Monnoyes des principales Places de l'europe. Par des Tables commodes tres-utiles & fort exactement suputèes au Pair á tant pour cent Divisèes en deux Parties. La Premiere contient la Reduction des Changes au Pair en augmentant ou rabaissant selon le Cours avec profits ou pertes d' une place sur l'autre. La Seconde contient la Reduction des Monoyes au Pair d' une ville sur l'autre, selon leur juste valeur. Ouvrage tres-utile & necessaire a tous les marchands, Banquiers, Negocians, Voyageurs, Caissiers & autres qui desirent d'apprendre le Negoce, le Change & la Valeur des Especes qui ont cours en Europe. Le tout expliqué & rendu fort intelligible Par Henry Desaguliers, Enseignant les Mathematiques & l'Algebre, a tenir les livres en parties doubles, l' Aritmetique, les Changes, &c. a Amsterdam. a Utrzchr, Chez *Harmannus Hardenberg*, 1700. in 8.

XXX.

Hieronimi Rorarii exlegati Pontificii quòd Animalia bruta ratione utantur Meliùs Homine. Libri duo. Sylvæ-ducis.

Dat is,

Twee Boeken von *Hieronymus Rorarius* Geweze Pauſelijke Gezant, tonende dat de Onredelijke dieren, de rede beter dan de menſch gebruiken. s' Hartogenboſch by *Henrik vander Hoeven*, 1701. in 8.

AANWIJZER DER HOOFDDEELEN

Voor de Maanden

JANUARI en FEBRUARI

1701.

I. *Alkemade Goude en Zilvere gangbare Penningen der Graven en Gravinnen van Holland. Het tweede uittrekſel.* Pag. 1.
II. Lidii Florum Sparſio ad Hiſtoriam Paſſionis J. Chriſti. 13
III. Breviarum Policorum ſecundum Rubricas Mazarinicas. 20
IV. *Smith (Joh.) der Chriſtenen Jubeljaar.* 34
V. *Arnold (Godfried) Leven der voornaamſte Woeſtyniers.* 48
VI. *Ryswykſche Vredehandel.* 62
- - - *Brevet van Paus innocentius de XII.* 66

Ant-

- - - *Antwoord van de Keizer.* 68
- - - *Van de Koning van Spanjen.* 72
VII. Herbert de Religione Gentilium. 77
VIII. *Het Leven van Henrik de Derde.* 95
IX. Explication d'une medaille Chronologique &c. de Rois &c. d' Angleterre 132
X. Legum Mischnicarum liber qui inscribitur de re uxoria. 135
XI. Harwich Orator Belgico-Latinus 162
XII. *Boeknieus &c.* 169

UIT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

DE BOEKZAAL VAN EUROPE,

Voor de Maanden

MAART EN APRIL 1701.

Met Privilegie van de Edele Grootmogende Heeren Staten van Holland en West-Vriesland.

Te ROTTERDAM,

By PIETER van der SLAART, 1701.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

DEN EDELEN

AGTBAREN HEERE

DEN HEERE,

ADRIAAN

ROOSMALE,

RAAD EN VROEDSCHAP

DER STAD

ROTTERDAM;

WORD DEZE

BOEKZAAL

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

VOOR DE

MAANDEN

MAART EN APRIL

1701.

OPGEDRAGEN,

DOOR ZYN

EDELHEIDS

DIENSTWILLIGE

DIENAAR

P. VANDER SLAART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

DE BOEKZAAL VAN EUROPE.

MAART EN APRIL 1701.

I. HOOFDDEEL.

Lucæ van de Poll, Jurisconsulti, & Antecessoris Ultrajectini de *Exheredatione* & *Præteritione* Romana atque Hodierna Liber singularis, cum indice Locupletissimo.

Dat is,

Een enkel of byzonder boek van Lucas vande Poll, Regtsgeleerde en Hoogleeraar t'Utregt wegens het Roomsch en Hedendaags onterven *en* Voorbygaan, *met een zeer stofrijk bladwyzer. t'Amsterdam* by Francois Halma 1700. 4. 90 bladen.

HOewel het den Kinderen in 't algemeen, zoo door de Natuurlijke Wetten ingeplant, als door de Goddelijke en Menschelijke wel nadrukkelijk bevolen is, d'Ouders alle eerbiedig-

heid en gehoorzaamheid te bewijzen, hebben de egter velen, of door hun eigen verdorven aart, of door verleiding van andere, deze wetten en pligt zoo verzuimt en overtreden, dat de aloude Wetgevers zig genoodzaakt vonden het ontzag van Ouders door strenge Wetten tegen der kinderen buitensporigheden te handhaven, en de ongetoomde losheden te bedwingen. Onder andere hebben de Grieken en Romeinen hier in voorzien; en de Hr. Hoogleeraar in de Regten *Vande Poll* heeft deze Wetten in dit zijn deftig werk by een verzamelt, en wijdloopig uitgelegt. Wy zullen 't spoor van dezen Geleerden Heer volgen voor zoo veel ons bestek kan lijden.

De *Abdicatio* (of ontzegging van een erfenis of zoon) die by de Grieken door d'uitroepers verkondigd wierd, sloot een zoon, zijn Vader nog levende, buiten des zelfs gezin en nalatenschap. Dit geschiede om buitensporige misdaden en onnatuurlijke ondankbaarheid tegen de Vader of Grootvader. In dit geval wierd de Vader en de klagende zoon opentlijk voor den regter gehoort: indien de zoon zig verongelijkt oordeelde: en de Vader in't gelijk gesteld zynde, wierd voorgedragen *Ignosce Pater*, vergeef het Vader. De *Exheridatio*, of onterving geschiedde by uiterste wille, en om 14 redenen, die wy naderhand zullen melden. Wy zien hier ook de *Præteritio*, of het voorby gaan of niet melden van de regte erfgenaam in d'uiterste wille, en wat hem in geval van ongelijk te doen staat; dog dit zullen wy daar laten, dewijl het thans niet veel of ten minsten zeer zeld geschied. *Sui Heredes* zijn by de Romeinen ge-

wee

weeſt zoodanige kinderen, of kindskinderen, in geval van de dood van hun Vader, die ten tijde van de open gevalle erfenis de naaſte waren. Dewijl nu een ontzegde, en onterfde, van alles verviel, beſchrijft de Hoogleeraar wat een Huiſgezin is en dergelijke, waar van deze roekeloozen, door hun vertoornde Vaders beroofd wierden. Een Huis-Vader en Moeder nevens een ſlaaf kon by de Romeinen een Huisgezin genoemd worden. Zy noemden ook hunne ſlaven met een zagter woord *Familiares*, zoo veel als Huiſgenooten of *Domeſtiken*. Dog in dit geval van onterving beſtaat een Huiſgezin uit Vader en Moeder, mitſgaders eigen erfgenamen, die zonder wettelijke redenen niet onterfd of voorbygegaan konden worden; zoo dat hier geen ſlaven of *Emancipati*, dat is, uit Vaderlijke of Grootvaderlijke magt ontſlagene, onder begrepen zijn. Een Vader des Huiſgezins had by d'Oude Romeinen groote voorregten, zoo over de perſonen van zijn Vrouw en kinderen als hunne goederen, en deze magt ſtrekte zelfs over 't leven en dood der kinderen; hoewel hen een ſoort van eigendom op den boedel van de Vader na regten toequam; de welke de Vader voor de Wet der Tien-mannen en de *Lex* 12 *Tabularum* of Wet der 12 Tafelen (zoo 't de lezer zoo hebben wil) hen om redenen konde benemen, 't welk naderhand door de zelve wet is beveſtigd. De Griekſche *Abdicatio* is by de Romeinen niet aangenomen nog afgeſchaft geweeſt; hoewel dit woord by hunne Schrijvers gevonden word. *Agrippa* was van Octavius niet *geabdiceerd*, dewijl hy hem eerſt als zoon aangenomen, en

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

naderhand om zijn snood leven in een eiland gebannen hadde. Een Vader mogt zijn zoon ook wel voor een tijd verstooten, gelijk Torquatus zijn zoon *Silanus* dede, dog dit was geen *abdicatio*. Een zoon moest met uitgedrukte naam onterfd worden, dog 't was genoeg, dat de dogters en kindskinderen, die de Grootvader of Vader in zijn magt hadde, *inter cæteros* of onder de overigen, zonder naam onterfd wierden; 't welk naderhand afgeschaft is, zoo dat d'onterving zonder naam van dogters of kindskinderen een uiterste-wille kragteloos maakte *l. 4 Cod. de Lib. Præt.* en zy in regten egaal met de zoons gerekend wierden. Omtrent het onterven van ongebore kindskinderen was ook voorheen veel aan te merken. Een *Posthumus Aquilianus* was een kind, wiens Vader gestorven was voor de dood van zijn eigen Vader en 't welk binnen tien maanden na zijn Grootvaders dood geboren was. Iemand die na de dood van zijn Vader een Grootvader in 't leven hadde wierd *Opiter* geheten. In 't vervolg vinden wy nog vele omstandige aanmerkingen op der ouden ontervinge, derzelver scherpzinnigheden, en plegtigheden, en op wat wijze een ten onregt onterfde zig kon redden, die de lezer gelieve in 't werk na te zien, dewijl die thans in geen gebruik zijn: zoo dat wy kortelijk zullen gaan toonen hoe 't met de hedendaagsche ontervinge, en 't voorbygaan van kinderen enz. gelegen is. Voor eerst konnen ze nu alle mits redenen gegeven hebbende, zonder uitdrukkinge van namen onterfd worden, indien maar blijkt wie onterfd is. Het *Jus accrescendi*

di, 't welk voorbygegane kinderen voorheen hadden, heeft thans geen plaats. Die ten onregte onterfd is, of voorbygegaan, heeft het middel van regten, * *querela inofficiosi testamenti* gegenoemd, om 't zelve te betwisten. De plegtige ontslaging uit de Vaderlijke magt heeft by ons weinig of geen plaats, dog in Vriesland schijnen eenige overblijfselen van dezelve te zijn. Die aldaar van zijn Vaders magt ontheven is, kan d'uiterste wille, indien hy 'er niet in gemeld is, doen vernietigen; dit heeft ook by hen en de *Saxen* plaats in kinderen, die van haar Moeder of Grootvader van de spil-zijde voorbygegaan zijn. Indien 'er in een uiterste wille rede gegeven is, waarom iemand voorbygegaan word, maakt zulks eigentlijk geen onterving. Een ongebore kind, in d'uiterste wille van Vader of Moeder niet gemeld, breekt het Testament door het middel van *querela inofficiosi Testamenti*. In Vriesland vervalt het van zelf door zijn geboorte. Indien 'er by d'onterving gansch geen, of geen genoegzame oorzaak gevoegd was, of dat dezelve niet bewezen wierd, meenden de Regtsgeleerden in 't gemeen, dat de wille uit hoofde van 't regt zelve t'eenemaal verviel: dog de Heer *van de Poll* beweert, dat in dit geval alleenlijk de *querela inofficiosi Testamenti* plaats heeft: waar op Bacchovius wederlegt word. Deze *querela* heeft thans nog plaats by ons, hoewel het onterven om regtmatige redenen, die gemeld moeten worden, ook stand grijpt. Indien een aangestelde erfgenaam, in de plaats van iemand, die zon-

* Klagte van een tegen de pligtstrijdende uiterstewille, in welk geval de legaten enz. egter stand grepen.

der byzondere uitdrukking van rede onterfd is,aan neemt te bewijzen,dat'er een of meer na regten ge noegzame redenen tot d'onterving zijn,moet hy eg ter niet gehoord worden, dewijl de wetten in de gelijke gevallen stipt moeten onderhouden wo den, en buiten een eigentlijke, geen andere uitleg ging,konnen lijden. Zie ook de Lex 30 Vers. *nam nullam* Cod. *de inoff.* Indien'er een agelmeene oo zaak gemeld staat, gelijk, *ik onterve of ga mijn zo voorby* OM DAT HY ONGEHOORZAAM of ONDANKBAAR enz. is geweest, kan 't ze ve door, en op, de *querela inofficiosi* voor zo verre kragteloos verklaart worden. Indien een n 's Vaders dood gebooren kind onterfd bevond word, hoewel zulks barbaarsch en onmensch lijk is, is volgens het gevoelen van onze Schr ver d'uiterste-wille niet *nul* uit enkele kragte v het regt zelve, maar moet door middel van *querela inofficiosi* voor zoo veel d'onterving *institutie* aangaat kragteloos verklaard worde blijvende het overige in 't geheel: zoo dat h een *Testateur*, en de gene die hy gaarne buit dit kind tot zijn erfgenaam zag, veiliger is h zelve te onterven, en niet met stilzwijgen voorb te gaan, dewyl 't laatste geval de gansche wille d vervallen. In Vrankrijk heeft de *querela ino ciosi* geen plaats; maar de regte erfgenaam behou de *Legitime portie.* Deze behoeft thans onder ge titel van *institutie* gemaakt te worden, hoewel telijke van een ander gevoelen zijn. Maar indi iemand zegt, *mijn zoon zy onterfd, ik geve make hem de* Legitime, *en mijn buurman W lem zy erfgenaam*, had in dit geval de zoon middel van de *querela.* En indien iemand 2,0 guldens hebbende in zijn wille zegt, *mijn z*

zy erfgenaam ter somme van 2000 *Gulden* (hier word de zoon erfgenaam genoemd) *en myn Vrouw* Clara *en Zuster* Sabina *stelle ik tot erfgenaamen: De* legitime portie *van 't gene myn zoon* ab intestato *gehad zoude hebben geve ik en make ik den zelven zoon*, oordeelt de Hr. van de Poll dat hem dus de *Legitime* wel is gemaakt onder de titel van *Legaat*, en dat de zoon als erfgenaam 2000 gulden moet trekken, en nog 8000 als het derde deel van 24000 uit hoofde van het Legaat. Zoo dat het genoeg is, dat men iets onder de naam van erfgenaam maakt. Zie pag. 110. alwaar de *Legitime* verder, nevens eenige gevallen dienaangaande, verhandeld word. De *Legitime* niet ten volle gemaakt zijnde moet vervuld worden; waar toe *d'actie ad Supplementum* plaats heeft. Indien jemand zegt, *ik instituëre myn zoon in zyn Legitime portie, en* * *onterve hem van alle myne goederen*; met byvoeging van een ander erfgenaam, zoo kan de zoon zijn toevlugt nemen tot het regt van de *querela inofficiosi Testamenti:* want waar toe dient een dusdanige onterving dan om de zoon te brandmerken? In gevalle een moeder zegt, *In d'andere myne goederen, van welke myn zuster erfgenaam zy, ga ik myn zoon voorby*, heeft 't zelve regt plaats, dewijl 't onterven van de Vader en 't voorbygaan van de Moeder op eenen voet aangemerkt worden. In eenige plaatsen is het genoeg, dat de *Legitime*, op wat wijs het ook zy, gemaakt is: 't welk in Nimwege door een keure van 't jaar 1616 geen plaats heeft; want volgens deze keure moeten de kinderen op de

 manier

* Zonder eenige bygevoegde oorzaak.

manier der Romeinen onterfd of *geinstitueerd* worden; in welk geval het maken van den ganschen boedel onder de naam van *institutie* niet kan komen; hoewel anderzins alle woorden van *maken*, *nalaten*, enz. by ons genoeg zijn, als de wille van de Maker maar blijkt. Het zevenentwintigste Hoofddeel Pag. 123 toont het regt noopende het maken van de *Legitime* in Overyssel en Kuilenburg, alwaar *d'institutie* stiptelijk word onderhouden, zoo dat het niet genoeg is te zeggen DO, LEGO, *Ik make*, *ik Legatere*: Dog het woord PRO LEGITIMA RELINQUO, *ik late na voor de Legitime* schijnt de Hr. van de Pol genoeg te zijn, als'er gewag van een algemeen gedeelte van de erfenis word gemaakt: d'uiterste-wille kan egter bestaan al is'er minder dan de *legitime* gemaakt. Maar indien de Vader de *legitime* nalaat onder 't woord van *Legaat* alleen zoude aldaar het kind geoordeeld worden voorbygegaan te zijn. Hier kan men nog vele byzondere gevallen zien. In het agtentwintigste Hoofddeel word gehandeld van CLAUSULA CODICILLARIS gevoegd by het onterven, voorbygaan van kinderen, en 't *legateren* van alle goederen. Deze *Clausule* is van ouds verzonnen, en heeft de kragt van een uiterste-wille te doen bestaan als een *Codicille*, gifte uit zake des doods enz. Deze Regtsgeleerde Hoogleeraar toont hier het regt in verscheide gevallen in Holland, Zeeland, Leuven, Vriesland, en Brabant. In Holland en Zeeland, alwaar het voorbygaan de kragt van onterving heeft, is deze *Clausule* van waarde, zoo dat de *institutie* stand grijpt, behou-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

houdende de kinderen de *Legitime* en *Trebellianique* portien, zoo dat de kinderen de helft van den boedel, en nu en dan een twaalfde deel en een half meer in Holland behouden. Indien de bezwaarde erfgenaam de erfenis niet wil aanvaarden, gaat de zelve over tot de naaste erfgenamen, mits dat zy de *Fideicommissen* voldoen uit kragte van de *Clausula Codicillaris*. In Holland word iemand aan wien alleen alle de goederen, of de geheelen boedel, *gelegateerd* worden, als erfgenaam aangemerkt; als by voorbeeld, *ik maak Jan myn goed*, 't welk de kragt van *Institutie* heeft. Vervolgens zien wy hier 't gebruik van andere plaatsen. Daar op volgen eenige gevallen, in welke de kinderen zijn voorbygegaan door misslag of onwetendheid van de *Testateur*, en andere tot erfgenamen gesteld, met vele merkelijke zaken dienaangaande. Indien een Vader of Moeder, meenende zijn of haar kind dood te zijn, of niet wetende dat het ontfangen was, een ander *institueerde* met de *Clausula Codicillaris*, komt de gansche boedel dat kind toe, gelijk op den 6 April 1698 by den Hove van Utregt in de zaak van *Jan Simonsz.* contra *Jan Luiten Achterhof* verstaan is: want de voorsz. *Clausule* moet niet uitgestrekt worden tot iets, dat de *Testateur* ten tijde van 't maken der uiterste-wille geenzins wist. Dit heeft ook plaats in een kind na 's Vaders dood geboren. Al stond'er in de uiterste-wille *zoo als het* ZAL *konnen bestaan*, in futuro (de toekomende tijd) kan dit een kind niet benadeelen; hoewel Faber en andere gewaand hebben, dat dit meer kragt hadde dan de woorden, *zoo als het*

KAN *bestaan*, en dat vervolgens de Vader in deze woorden om dat kind zal gedagt hebben, en 't zelve willens voorbygegaan. Indien een kind regtmatiglijk onterfd, of voorbygegaan zijnde, 't *Testament* breekt, moeten de *Legaten* betaald worden. By de Romeinen wierden de *Legaten* ingeval een *Suus hæres* (dit was een Erfgenaam die zy uit kragt van de Westen gehouden waren ten minsten in de *Legitime* te institueren) dus onterfd, of voorbygegaan was, van geen waarde gehouden, al was 'er de *Clausula Codicillaris* bygevoegd. In 't dertigste Hoofdstuk ziet men hoe de voorbygegane kinderen niet alleen de *Falcidie*, maar ook de *Legitime* konnen trekken. De *Legitime* en *Trebellianike portien* zijn geen *Legaten* onderworpen, hoewel de schulden na evenredenheid van de *Trebellianike* door den bezwaarden erfgenaam betaald moeten worden. In de *Falcidie* word alles gerekend, dat de erfgenaam door 't regt van erving trekt, maar niet 't gene hy door 't regt van *Legaat* van een mede Erfgenaam trekt. Huwelijks goed en gifte uit zake des doods worden in de *Legitime* aangerekend, gelijk ook 't gene hen by *Testament* nagelaten is. Wijders komen ons hier vele gevallen voor aangaande het aanrekenen enz. van der Kinderen *Falcidie*, *Legitime*, en *Trebellianike* portien. Indien het eene kind geinstitueerd, en 't ander, dat men denkt niet in leven te zijn voorbygegaan is, word dit laatste by ons voor *geinstitueerd* gehouden, hoewel het Testament in Vrankrijk *nul* zoude zijn, gelijk blijkt uit *Peleu Quæst. illistr.* 64 en *Automnus ad L. si filius ff. de lib & posth.* Het 33 Hoofdstuk leert ons hoe verr

de *Legaten* moeten uitgekeerd worden van kinderen, die stilzwijgens *geinstitueerd* gehouden worden, of die voorbygegaan, of ook die onterfd zijn. In 't 34 Hoofddeel vind men hoe weinig thans een *Codicil* van een *Testament* verschilt, wanneerze voor Notaris en getuigen worden gemaakt. Hier toont de Heer van de Poll, dat de *clausula codicillaris* uitdrukkelijk in een *Testament* gesteld moet zijn ingeval van onterving, dewijl 't hard zoude zijn, dat men door dezelve de hardheid van een Vader zoude stijven, daar hy die *clausule* zelf in zijn wille niet heeft laten vloeyen. By ons kan een kind zoo wel by *Codicil* als *Testament* onterfd worden. De *Clausula Codicillaris* kan geen vereischte *Solenniteiten* of plegtigheden in een *Codicil* vervullen. Het 35 Hoofdstuk toont ons de wetten en gewoontens van verscheide gewesten, noopende de onterving, en 't gene daar omtrent hier en daar waargenomen moet worden, en waar over dikwils zoo veel twistens ontstaan is, dewijl elk in zijn gebied even sterk op zijn regt drong. Daar was ook onderscheid in de goederen; want eenige onroerende mogten in sommige landen den Erfgenaam door onterving niet ontnomen worden. De roerende goederen volgen 't regt van de woonplaats van den overledene. Heeft hy meer dan een verblijfplaats, gaat een algemeene onterving door in dezelve omtrent alle de daar zijnde Goederen. In Holland moet de onterving ten overstaan van Schepenen geschieden. Een kind 't welk een *Testament* zal verbreken, moet levend ter weereld gekomen zijn, 't welk *gepresumeerd* word als 't zel-

't zelve op de behoorlijke tijd geboren is. Indien het dood of voor de tijd komt blijft het testament van waarde. Hier volgen verscheide gevallen van kinderen die op de vijfde, zesde, en zevende maand komen; de Laatste breken, Levend komende na regten het *Testament*, waar in zy voorbygegaan zijn; en worden altijd als Wettig aangemerkt. Een kind van agt maanden kan leven volgens tuig van den zeer geleerden Heer Drelincourt, dog het moet levend ter wereld komen om 's Vaders *Testament* te breken. Hier komen ons ook voor kinderen van tien, elf, en by de twaalf maanden dragens: De Hr. van Zande geeft ons een voorbeeld van dit Laatste, 't welk als 's Vaders erfgenaam aangenomen wierd, in zijn 4 *boek tit* 8 *def.* 10. Die anderzins geërft zoude hebben mogt met zeker* Prins wel zeggen *Ik zie wel* enz. Vervolgens treed de Hr. van de *Poll* tot verscheide verdere gevallen, onder anderen tot na 's Vaders dood gebore monsters, 't zy tweehoofdige of zonder hoofden, tot Hermaphroditen, Reuzen, en Dwergen. Die genegen is te weten wat een Bastaard, overwonne bastaard is enz. en wat regt van *Alimentatie*, van *Successie* en *Querele* zy hebben, doorleze het 40 en 41 Hoofdstuk. Het twee en veertigste handeld van de Bastaarden van Geestelijke, en 't 43 van *gelegitimeerde* en aangenome kinderen enz. wijzende aan hoe kinderen voorheen *gelegitimeerd* wierden. Dit geschied thans op tweederhande wijze, of door een volgend Huwelijk van Vader en Moeder, of door brieven van de Hooge Overheid: dus krijgen zy 't regt van wettige kinderen. Deze *légitimatie* heeft egter

* *Condé*

geen

geen kragt tot nadeel van 't regt van eerste geboorte in een jonger wettige zoon; ze moet ook by 't leven van de Vader geschieden: Een wettig verklaarde *succedeert* ook in geen Leenen. Van deze zouden wy met de Heer van de Poll getreden hebben tot d'onterving van kindskinderen enz. dog wy vinden ons genoodzaakt door de overvloed van Stoffe af te breken, en dit en 't verdere tot een ander uittreksel te bewaren, waar in ook van de oorzaken van onterving gehandeld zal worden.

II. HOOFDDEEL.

Hieronymi Rorarii exlegati Pontificii, quòd Animalia bruta ratione utantur Meliùs Homine, Libri duo.

Dat is,

Twee Boeken van Hieronymus Rorarius *Geweze Pauselyke Gezant, toonende, dat de Onredelyke dieren, de rede beter dan de menschen gebruiken. s'Hartogenbosch* by Henrik vander Hoeven, 1701. in 8. 6 Bladen.

DE Schrijver van dit werkje, langen tijd gemeenzaam geweest zijnde met de Cardinaal Glesius van Trenten, en met de zelve na 't Hof van Keizer Karel, die Glesius ontboden hadde, reizende, zag op zijn reis een hond niet alleen verscheide sprongen en bewegingen doen,

maar

maar ook op de ftemme van zeker quakzalver of kramer, zijn Meefter, danfen. Dit quam hem wat zeldzaam, maar dit nog vry wonderlijker voor, dat deze hond iemand uit het gezelfchap kon pikken, die wat te veel op 't fpel of de wijn gezet was; 't welk deze Heeren in gefprek wikkelde over 't gene men uit eenige trekken zoude konnen giffen, en over de kragt der geftarntens, welker vermogen de Wijfgeer *Phavorinus* by *Gellius* vergelijkt by een hooge en fteile berg, van welke een ronde fteen geworpen zijnde tot beneden toe zal rollen, en een Vierkante, door de hoeken wederhouden, onderwegen blijven leggen. Dus worden ook de menfchen gepord tot het doen of laten van iets zonder dwang; maar volgens de rede die ons behoort te beftieren, tot 't gene ons geluk kan vermeerderen. God heeft ons de vrye toom van 't gemoed toevertrouwt, zoo dat de ondeugden, uit natuurlijke oorzaken fpruitende, door den wille, vlyt en tugt, t'eenemaal uitgeroeid konnen worden. De Nature kan hare driften medebrengen, dog die behooren door de gezonde rede geregeld en beteugeld te worden. De Leerlingen van *Stilpo* ftelden het als een groote lof in hem, dat, hoewel hy uit den aart tot drinken en Vrouwen genegen was, niemand eenige voetftappen van die wellutten in hem konde befpeuren. Dit moeft zekerlijk een uitwerkfel zijn van de rede, die meeft in de menfch gebied. Dit laatfte gaf gelegentheid van dit onderzoek of de reden in de beeften ook niet te vinden was; en nu en dan wel op een merkelijke wijze. Men ziet eenige menfchen

dewelke

dewelke buiten de gedaante, niets menſchelijks verbeelden, en welke de naam van beeſten verdienen. De Duitſchers krijgen hier een fraaije ſtreek. Dat de dieren ſterker zijn, of langer leven dan de menſch, doet niets ter zake. Een kraay leeft wel nege eeuwen na de dood van 't wederpaar. Pag. 5. Dog dit al waar zijnde is zulks de vogel niet door de rede maar door de *nature* gegeven. De moedigheid der dieren, die haar leven roekeloos wagen, kan hier nog min in bedenking komen: dewijl het roekeloos wagen, of benemen van zijn eigen of eens anders leven nooit onder de naam van redelijke dapperheid kan komen; maar wel een laffe vrees genoemd worden. 't Was een groote en verwaande dwaasheid in Empedocles, dewelke om een God geagt te worden in den brandenden gloed van den Berg *Ætna* ſprong. Was Lucretia kloekmoedig, toen zy zig 't leven beroovende, haar ziel, dog niet haar lichaam, van de ſmet bevrijdde van verkragt te zijn? zekere Edele maagd in Opper Hungarie overtrof haar verre: Want deze door een Turk gevangen, en tot ongeoorlofde luſt geperſt, redde haar eerbaarheid door den Turk, indien hy haar wilde verſchoonen, te zullen wijzen een Kruid, 't welk van hem gegeten zijnde, hem tegen alle geweld van geweer hard zoude maken; zig ter proeve aanbiedende. Zy at derhalven van zeker kruid, en bood den Turk haar bloote hals aan, daar 't zwaard, tot zijn groote verbaaſdheid over haar onvergelijkelijke moed en eerbaarheid, aanſtonds doorging. Luiden, die bezadigd hun leven tot behoudenis van 't Vaderland wagen of

opoffe-

opofferen, verdienen met regt de naam van dappere Helden. Dergelijk kan in geen beesten plaats hebben: hoewel eenige de dood voor de slaverny en bedwang van een kooy schijnen te verkiezen. Een mensch zal dit op 't spoor van *Julius Cæsar*, en van *Franciscus* der franschen Koning (d' eerste door zeeroovers, de tweede door de Spaanschen gevangen) liever met geld uitwerken. De dingen, die de mensch uiterlijk gebeuren, vallen de beesten op een gelijken voet te beurt: hoewel zy de nijd, en 't stoken van twist zoo niet onderhevig zijn, waar door zy van vele ongemakken en rampen bevryd blyven. d'Elephant geeft zig wel over. Twintig dezer vernuftige Dieren door *Cn. Pompejus* de Groote, die *Venus* een Tempel stond toe te wijen in 't groot Strydpark gebragt om de Schigten der Numiden ten doele te staan, verwekten in 't park door smeekende en zeldzame gebaarden zoodanig een barmhartigheid in 't volk, dat haar 't leven geschonken wierd. Dus blijkt het dat de beesten de dood altijd niet boven de dienstbaarheid verkiezen. Dit bedrijf dezer beesten was mogelijk d' eenigste rede niet van dit mededoogen by de Romeinen, die vermaak schepten in nieuwe en verscheide manieren van pijnigingen. De Overgrootvader van den tegenwoordigen Grooten Turk belaste de gevangens, die tot dienstbaarheid onbequaam waren te *empaleren*, en zoo lang zy quijnden, met zulke spijze als 't hen luste te voeden om dezelve te langer te pijnigen. Was dit redelijk of Menschelijk? hy was niet min wreed tegen zijn eigen volk, want met drie Jongens in een tuin, die hy hoog agte, wandelende, en bemerkende dat zekere Citroen, die

hy in 't eerste gezien hadde, afgeplukt was, belaste hy, toen zy 't afplukken ontkenden, hunne magen open te snyden, en, indien men de Citroen in de eerste en tweede niet vond, tot de derde voort te gaan. *Vitoldus* Hartog van Litauwen gaf bevel, dat men de genen, die hy de dood waardig oordeelde, in beere huiden zoude naaijen, om van beeren verslonden te worden; 't welk velen zig het leven door de strop of anderzins dede benemen. Op d'elfde bladzijde is een gruwzaam voorbeeld van ongehoorde wreedheid door een Poolsch roover en moorder gepleegd aan een teedere maagd die Vee hoedde. Deze nog niet bequaam zijnde om zijne schendige begeerte te voldoen, bond hy haar eene been aan een boom, en 't ander aan 't agterbeen van zijn paard, en rukte het arm meisje dus deerlijk van malkander. Waar was hier de rede? In 't tegendeel wierd zekere *Getuiische* Vrouw, door een Leeuw in haar nood ontmoet zijnde, op 't toonen van Weemoedige teekenen niet eens gemoeid. Zullen wy nog zeggen, dat deze dieren de rede niet deelagtig zijn? Zekere Italiaansche Graaf, *Antonius Otho* genoemd, liet een jonge, die hy tot zijn Kamer Dienaar gebruikte, in een stuk linne, 't welk bepekt en bezwaveld was, winden, en levendig verbranden, om dat hy hem de Kaars op de gezette tijd niet bragt! een vervloekt navolger van Nero, dat gedrogt van Wreedheid, die de brand van Rome den Christenen opdigte, en hen op de allerwreedste wijzen ter dood bragt. *Ecelinus* en *Andisius*, Stadvoogden van Padua, waren insgelijks wreede monsters. Onder deze wier-

den de Meerderjarigen de leden afgehouwen, de kinderen aan ſtukken gehakt, Maagden geſchonden, de Mevrouwen de borſten afge-rukt, de Zwangeren de Lijfmoeders uitgeſne-den, en de vrugten aan de Vlammen opgeof-ferd. *Et ambigimus adhuc* (zegt hy) *Auferr rationem homini & illam belluis dare?* Dat is en trekken wy nog in twijfel of wy den menſch de reden zullen ontnemen, en die aan de beeſte geven? Zeker Leeuw te Gent, door Keize Karel gehouden, was te edelmoedig om een Jong hondje, hem tot ſpijs voorgeworpen, t moeijen maar voedde het, en hield het by zig Deze Leeuw, door de zorgloosheid van de be waarder los geraakt, joeg de geheele Stad ee ſchrik aan, tot dat hy 't hondje hoorende tjen ken, 't welk den bewaarder van den Leeuw met voordagt by de Ooren trok, te rug keerd om 't zelve te ontzetten, en dus weder in zij hok vaſt gezet wierd. De Elephanten drage ook zorg voor jonge dieren. Dog men zoud mogen zeggen, deze voren verhaalde wreedh den, als van byzondere perſonen bedreven, ra ken de menſchen in 't gemeen niet: Dog daar o toont hy d'algemeene wreedheid na de dood va Ecelinus door de *Tauriſanen* gepleegd: Den ſloegen in een ſchielijke opſtand zes broeder zoons van *Ecelinus* dood, kapten zijn Vrou aan ſtukken, en wierpen zijne dogters levendi in 't vuur. Die van *Piſa*, hier de Schandvle der Italianen genoemd, vermoedende dat een nige Kaſteelen met toeſtemming van de Vel Heer *Ugolinus Graardeſchi* in den oorlog tege die van *Florencen* verloren waren, ſloten o aanh

aanhitsing van den Aartsbisschop *Reinerius* den gevangen Veldoverste nevens vier zijner zonen, die alle nog kinderen waren, in zekeren toren, die nog de naam van *Honger* draagt; wierpen de sleutels in de Rivier, en lieten hen dus wreedelijk van honger sterven: Schoon de Vader al een verrader was, wat hadden d'onnoozele kinderen misdaan? De beesten zelfs zouden hen verschoont hebben. Men kan de wreedheid der Venetianen tegen hun Hartog *Petrus Candianus*, die 't Gemeene-best onder zijn geweld zogt te brengen, eenigzins verschoonen, hoewel zy hem, na 't verbranden van zijn huis en 't vermoorden van zijn kind, in 's minnemoeders schoot omhals bragten, en, anderen ten voorbeelde, de honden voorwierpen om te verslinden. De Elephanten van Koning *Bochus* wilden geen uitvoerders van ongelijk zijn; dog die van *Ravenna* hebben moedwilliglijk *Lemigius* niet alleen vermoord maar ook zijn Vrouw en bywijven geschonden. Hier by komt de redelooze wreedheid van zeker Marschalk van *Karel* de zevende van Vrankrijk, de welke op een ydel vermoeden van toovery de buiken van honderd en twintig zwangere Vrouwen heeft opengesneden. Zekere *Abecillenzer* Waardin, die haar gasten 't gezoute vleesch voorzette van kinderen, die zy vermoord hadde, komt ook te berde. Een mensch is dikwils meer dan alle dieren te vreezen. Daar op volgt het zeldzaam geval van d'Edele Emanuel, naderhand de Leeuw geheten, dewelke op 't verzoek van zekere vermetele Juffer, die hy zeer beminde, haar gevalle handschoen uit een afgeschote plaats van een Leeuw ging op-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

nemen. Het is zeer aanmerkelijk dat de Leeuw, wanneer die Heer met de bloote degen in de vuist, en de mantel op den arm in 't afschutsel quam, en, de Knijen voor de Leeuw gebogen hebbende, hem naderde, de zelve gansch stil bleef staan en hem de Handschoen met de punt van zijn degen liet opnemen, en zoo weder met zijn aanzigt na de Leeuw gewend weder liet keeren, waar op *Emanuel* de knijen weder voor de Leeuw boog. Waar is nu de grootste rede? In de roekelooze Jongeling? De boozaardige Juffer? Of de Leeuw, die de nederigheid van Emanuel zoo edelmoedig beantwoorde? Zullen wy de dieren wreed noemen, die ons niet beschadigen 't en zy getergd of door honger geperst zijnde? De Elephanten wijzen zelfs de dwalende den weg, en strekken hen tot gidzen. Een hond zal geen mensch, die op d'aarde legt, aandoen: dog niets kan de woede van een Viand stremmen: ze duurt dikwils nog na de dood van zijne tegenstrevers; 't welk gelijk verhaald word, de rede is, waarom de lijken by de Romeinen verbrand wierden. *Stephanus de Zesde* liet zijn voorzaat *Formosus* weder opgraven, na 't uittrekken van 't Pausselijk doodkleed de handen afkappen, en vervolgens in de *Tiber* werpen, en 't lijk, na 't zelve veel smaat aangedaan te hebben, in een onheilige plaats begraven. Paus *Sergius* heeft op dezelve uitzinnige wijze tegen deze *Stephanus* gewoed, doende hem uit het graf rukken, op de markt van Rome 't hoofd afslaan, en in de rivier werpen. Die Vrome verdediger des Geloofs, Henrik de Agtste krijgt hier ook fraay zijn beurt wegens deze en andere wreed-

h

heden. De Dolphinen worden gezegd de doode Viſſen van hun ſoort weg te brengen, op dat ze van geen andere opgegeten zouden worden; en wy woeden tegen onze doode medemenſchen. Auguſtus en zijn Vriend Vedius Pollio worden ook net afgeſchilderd; en daar op gevraagd, waarom wy de Regtvaardigheid (de Koningin der andere deugden) door Auguſtus geſchonden, dog by de beeſten betragt, niet zouden eeren? De Egiptenaars verhalen dat zeker Aſpis-ſlang gewoon was aan iemands tafel te komen om de kruimelen enz. te hebben, en nooit iemand van 't huis tragte te ſteken: maar dat zy naderhand een Zoontje van 't huis door een van haar jonge Slangen gedood vindende, dezelve tot voldoening ook doode, en nooit meer in 't huis wilde komen: kan 'er wel grooter regtvaardigheid in een menſch zijn? dit Dier dood haar jonge, en bant haar zelve nog daar en boven. Dit gedeelte van de regtvaardigheid is van een verheve Geeſt, hoewel het egter meer in de dieren dan de menſchen gevonden word. Een Leeuw verſmaad iemand, die ſchietende hem niet treft. Het Paard van Alexander wilde, 't welk van andere Paarden mede word gezegd, geen rijder buiten zijn Meeſter dulden. Deze moedige dieren is dikwils na de dood groote eere gedaan. t'*Agrigentum* of *Gergenti*, een Stad in Sicilie zijn zelf Grafnaalden voor de zelve geſteld geweeſt. Wy vinden hier ook blijken van d'edelen aart van eenige honden. De Koning van *Albanie* had een uitermate groote hond aan Alexander vereert: deze bleef leggen toe de Vorſt wilde beeren uitliet om te jagen, waarop hy be-

laſte hem te dooden. De Koning van Albanie zond hem een van de zelven aart, met verzoek, dat men hem niet zoude beproeven op mindere dieren dan een Leeuw of Elephant; gelijk gebeurde. De Leeuw geraakte ras om hals: hy ſprong den Elephant op den nek en dede hem eindelijk het hoofd zoo duizelen, dat hy hem overwon. Een Elephant in 't leger van Antiochus, die niet eerſt door een opgezwolle rivier durfde trekken, verloor tot ſtraffe de voortogt, die aan een ander Elephant gegeven wierd waarop hy liever van honger verkoos te ſterven dan die ſchande te overleven. Een Leeuw za hoewel door vele jagers en honden gevolg maar traag, en als hen verſmadende voortgaan als hy gezien kan worden; maar in een boſc gekomen loopt hy zoo ſterk als hy kan, dewi hy dan zijn vreeze niet ontdekt. De Schrijve zegt dat hy de ſchande van ſommige menſche niet wil ontdekken om geen argernis aan doo lugtige perſonen te geven, dewelke nu en da ſlegte uitvlugtjes gehad hebben om 't gezigt va de vyand te ontgaan. De Paarden hebben di wils door der zelver moedigheid (ik had haa gezegt beleid) hun Meeſters in Wedloopen en de overwinninge toegebragt. De Arenden do hare Jongen tegen de zonneſtralen zien; die d niet konnen verdragen, worden als ontaarde u het neſt gedreven. Hier word ook van Hoovaardige Paauw; de onder den anderen c ſtrijd zingende Nagtegalen, en de Duiven ſproken. Een dier 't welk moedig en edel i is ook de ſchaamte onderworpen. Dit doet Elephanten de ſtemme des overwinnaars o

vliede

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

vlieden; ook in 't verborge paren, en niet by de andere komen voor haar in een rivier gewast te hebben. De Ezelinnen wierpen ook in 't verborgen. De Merrijen zijn neerslagtig als haar manen afgeschoren zijn. De Paauwen tragten na eenzame plaatsen als zy haar schoone vederen verloren hebben. De overwonne Hanen verschuilen zig en zwijgen: anders geven zy haar overwinning luid te kennen. De Aspis-Slang word bygebragt als de menschen in regtvaardigheid overtreffende. L. Brutus liet beide zijne zonen, om dat zy met de *Tarquinii* tot ondergang van 't Vaderland hadden aangespannen, met roeden slaan en onthoofden. Hier onder schuilde evenwel de smert, dat zy hem, die hen geteelt hadde, niet schenen te erkennen. Het geval van L. Manlius, de welke zijn zoon na dat hy hem als overwinnaar had doen kroonen, met de dood strafte, om dat hy zijn bevel overtreden had, is vry hard, en was ook een uitwerksel van spijt over zijn versmaad bevel. De vrees voor eigen schande was ook de rede waarom L. Virginius zijn dogter ombragt, op dat zy niet onteerd zoude worden. Men vind niets dergelijks in 't geval van de Aspis-Slang. In alle schepselen zijn d'er vonken van liefde en dankbaarheid door den Schepper ingeboezemd. Dit doet haar voor de Jongen zorgen, en hun verlies betreuren, gelijk wy ook onze kinderen doen; dit doet haar de zelve zonder aanzien van eenig gevaar na vermogen beschermen. De weerlooze Hennen stellen zig voor de zelve, ja tegen een mensch, te weer. De minste dieren wagen hun leven voor haar kleintjes. De lief-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

de van kinderen tot hun Ouders was by de ouden zoo hoog geagt, dat zy die *Piètas*, of Godvrugtigheid noemden. Zy maakten in 't eerst geen wetten tegen Ouder-Moorders, als vaststellende, dat zulks nooit zoude geschieden. Deze Wetten zijn naderhand ingevoerd: Zy wierden met een Aap, Adder, en Haan, in een ledere zak gebonden, en dus van alle hoofdstoffen ontbloot met dit naar gezelschap in een rivier geworpen. Men verhaalt alleen van de adders, dat zy haar teelsters zijde doorboren, en dus haar dood veroorzaken, om te vroeger voor den dag te komen. Zekere soort van Ratten voeden hun ouden. De Oudste Elephant geleid d'andere, en de Oudste sluit het heir. De Oude Dolphinen verzellen de Jongen als hun bewaarders. Deze visschen en de mieren brengen hunne dooden weg, op dat ze niet opgegeten zouden worden van andere dieren. Het Paard van den verslage Koning Nicomedes, en dat van dien puik der helden *Scanderbeg* kozen na hun meesters dood van honger te sterven. Honden hebben ook hunne vermoorde meesters niet willen verlaten, maar de lijken tegen 't gedierte beschermd. De hond van den onthoofden *Jason Lycius* stierf ook van honger. Die van den Koning *Lysimachus* en *Hieron* wierpen haar op de brandende houtstapels en wierden met haar Meesters verbrand. Toonen de dieren dit aan haar meesters, wat zullen zy aan haar Jongen doen? Dit word weder op de Aspis-Slang toegepast. Wy geven voor een ieder dankbaarheid te toonen, dog deze strekt dikwils niet verder dan eigenbaat en voordeel. Zeker Arend, by de Stad Sestos

van een maagd opgevoed, bragt haar geduurig gevogelte en wild, en dat meer is, verbrandde zig nevens haar lijk op de houtstapel. Een Draak in Achaje door een jongen opgebragt, en groot geworden in een bosch, verloste den zelven van Moordenaars. Een Leeuw door Samius verlost van een been, die hem tussen de tanden geweldig plaagde, spijsde hem, zoo lang het schip daar hy in was op de kust bleef, met zijn roof. Een Panther, welke haar Jongen, die in een Put gevallen waren, niet konde redden, bleef op een driesprong leggen, tot dat zy een man aantrof, dien zy zagtjes na de Put leide om dezelve te helpen, 't welk gedaan zijnde, geleide het dier hem uit de Woestijne buiten alle gevaar. Zoo dat 'er in de beesten ontelbare voorbeelden van dankbaarheid, en in 't tegendeel niet dan te vele blijken van ondankbaarheid in de menschen zijn; vraagt men waar dit alles in de dieren van daan komt? Hy vraagt ook waarom een Oliphant beeft op het zien van een 's menschen voetstap, en dezelve aan een ander, en die wederom aan een derde enz. toont? Dit is de kragt van de nature die haar ingeschapen is. De Historie van een *Syracuser*, die in *Syrie* reizende een doorn uit de poot trok, komt hier ook te voor. Dog dat een hart, anders een onnoozel dier, door honden gejaagd zijn toevlugt tot een mensch neemt, en de hinde haar Jonge by gebaande wegen werpt, als wetende dat de menschen haar Jongen hoog agten, moet men, zegt de Heer Rorarius, niet de nature, maar de reden toeschrijven, gelijk ook 't gemelde geval van de Panther. De Dankbaarheid in de Dieren heeft haar zelf zoo

verre uitgeſtrekt, dat zy de dood van hunne Meeſter met die van derzelver ombrengers gewroken hebben; dit blijkt in 't Paard van den Koning Antiochus enz.[l] Keizer *Maximilianus* had zeker eerwaardig Oud Man, die van *Bethlehem* in *Juda* gekomen was om de uiterſte grenzen van 't Chriſtenrijk te bezigtigen, belaſt tien ſtukken goud te geven. De Bethlehemiter nam daar op een ſoldaat tot zijn gezelſchap; dewelke door 't geld verlokt den Ouden man in 't bos by Neurenburg het hoofd afſloeg, en nevens 't lijk in d'aarde dolf. Den ſoldaat maakte daar op in een Herbergje goede cier. De Keizer, die den Bethlemiter eenige brieven ſtond mede te geven, en voor eenig ongeval vreeſde, gaf aan den gerigts Amptenaar laſt zeer naauwkeurig onderzoek te doen. Deze vond den ſoldaat in de Herberg, alwaar de hond op zijn zijde zat, die zijn Meeſter van Bethlehem af verzeld had. De Moorder bood den Amptenaar een grooten beker aan, dog deze, 't zy uit hoogmoed of niet wel te vreden, om dat hy nog niets ontdekt hadde, zeide weder waardiglijk, *en waarom biedgy my een beker aan*? Dit was naaulijks geſproken o de Hond ſprong den booſwigt in 't aangezigt 't welk de Amptman zoo vremd voorquam, da hy hem aanſtonds de moord van den Grijzaar zoo hard op drong, dat hy dezelve bekende, en hem by de plaats bragt, alwaar, de hond ten eer ſten aan 't graf vroetende, de zaak ontdekt wierd De hond ſtreelde naderhand de Scherpregter, di de ſchender geregt hadde, op een byzondere wij ze, en wilde hem nooit verlaten. Waar over zul len wy meeſt verwonderd ſtaan? dat 'er zoo vee

gevoe

gevoelen of reden in dien Hond was, dat, indien hy zig geenzins aan de moorder van zijn Meeter floorde, hy wel haast iemand zoude ontmoeten, die weten zoude dat hy de hond van de *Bethlehemiter* was? of aan d'andere zijde, dat de hond op de straffe stem van den Amptenaar de Moorder in 't gezigt vloog, waar door de zaak aan den dag quam? voeg hier by zijn ongemeen streelen van den scherpregter. De trouwheid en dankbaarheid is aan d'andere zijde zoo uit der menschen harten gebannen, dat de grootste en edelmoedigste weldoeners verdelgd zijn geweest door de gene, die zy in allen deelen ten hoogsten verpligt hadden. Wien zullen de hairen niet rijzen, als hy hoord dat den wydberoemden *Johannes Franciscus Maria*, Hartog van *Urbin*, door zijn eigen Barbier, die hy met weldaden opgehoopt hadde, met vergift zoo verraderlijk omgebragt is? De aanlegger van deze vorstenmoord verstrekte door Goddelijke Wraak-bestiering tot aas aan 't Gevogelte en dieren des velds, zijnde op 't land dood geslagen. Vervolgens verschaft de Heer *Rorarius* ons nog een voorbeeld van de trouwheid eenes honds met groote snedigheid verzeld. Dus komt hy tot andere dieren. d'Elephant, bewust dat men hem om de tanden zoekt, drijft de Jagers eenige Elephanten voor, die de kleinste tanden hebben: en indien zy 't niet kounen ontkomen, breken zy de tanden tegen een boom. De Bevers lubben zig zelven om 't leven te behouden, en braken tot dien einde ook zeker geneesmiddel tegen de vallende ziekte. De Slangen en Star-Hagedissen in 't tegendeel verbergen haar vervelde huid, welke zeer goed

goed tegen de gezegde ziekte is; gelijk de Har ten de regter hoorn, die zelden gevonden word zorgvuldig verbergen. Daar op volgt de voor zigtige lijfberging van de Zwijnegel, van d Paarl-Schelp-Visch, en als nog d'Elephant, di maar eene tand tot graven, vroeten, enz. ge bruikt, om de andere scherp tot verdediging t bewaren. De Luipaarden, Panthers en Leeu wen bewaren ook ten dien einde hun klaauwen Het Hart vlugt voor de wind, op dat des zelf spoor door 't stof bedekt zoude werden. D behendigheid van een Draak in den strijd tege den Elephant is zeldzaam, en pag. 54 te vinden De Panther, in wiens reuk de dieren zeer groo vermaak hebben, vangt dezelve door 't verber gen van zijn vreezelijke kop. De Delphine weten haar viand de Krokodil in 't zafte de buiks met hunne scherpe vinnen te doorstoo ten en ter dood te grieven. Eindelijk de die ren weten wat haar nut en hare vianden scha delijk is, en dit niet alleen door de natur maar ook door de rede. Dit eerste boek wor voorts besloten met eenige voorbeelden va Schranderheid in andere visschen en ander Land en Water-gedierte, zeer nut en vermakelijk t lezen.

Het tweede boek begint met een gesprek ove de verwoeste Steden *Antium*, *Ardea*, en *Lavi nium*, en 't oude *Latium*, waar in de zelve zij gelegen. Dus koutende komen zy weder to hun redenering over de dieren, en hoe diere van verscheide aart den anderen belagen, gelijk de honden en wolven, waar van een raar voor beeld gegeven word. De haat tussen honde

n katten is ook zeer groot: egter paren de dieren van verſcheiden aart met malkanderen. De beeſten hebben zelfs op menſchen verzot geweeſt; waar van een voorbeeld in een Elephant, die in Egipten een meisje beminde, 't welk koraal verkogt; en in een Delphin, die een jongen lief hadde, gegeven word Pag. 71. Deze Viſch bragt de Jonge van het Strand van Baja na Puozzolo. De Delphinen zouden groot vermaak in de naam van *Simon* Scheppen ibid. Waar op verder van der dieren liefde tot de Menſchen, en van dat berugte beeſt *Meſſalina* geſproken word. De Elephanten zijn beter, en wezen van geen overſpel. De Leeuwen weten door de reuk of de Leeuwinnen haar met een Luipaard vermengt hebben, en wreken zig daar op met d'aldergrootſte grimmigheid. De mannen gebruiken doorgaans grooter geduld. De Woudezels dragen dikwils meer zorg voor de Ezelinnen dan de H . . . . dragers voor hunne wyven. Hier worden zy beide vry wat over den hekel gehaald, en getoond, hoe verſcheide dieren de menſchen in 't ſtuk van kuiſheid overtreffen. De beeſten ſlaan by verſcheide gelegentheden een byzonder en onderſcheiden geluid om zig te doen verſtaan. Den Papegaai komt hier ook, als ſprekende en antwoord in verſcheide talen gevende. De ſnedigheid van deze vogel is genoeg bekend. Het geval in *Braſilie* ten tijde van Prins *Maurits*, in de Gedenkſchriften van de Ridder Temple te vinden, is zeldzaam. De Zog krijgt ook haar plaats, en na haar de Zwaluw, die haar vorige neſt weet te vinden. In Litauwen leeren

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

ren de beeſten op 't geluid van Trompetter danzen, pag. 86. De Ekſters, Lijſters, Ravens, Kraaijen; , mitſgaders de Muſſchen enz. komen ook te berde, en vervolgen pag. 92 deze woorden: *Nos indigni, Patribus filii, non ſat habuimus inſultantem Gallum, deprædantem Hiſpanum, Helluantum Germanum ferre? Niſi perfidum inſuper Turcam in nos debacchantem Læti intueremur, &c.* Dat is, Wy onwaardige zonen van onze Vaderen was het niet genoeg den vermetelen Franſchman, den Roovenden Spanjaard, den Zwelgenden Duitſcher te verdragen? 't en zy wy nog met blijdſchap den trouwloozen Turk op ons woedende zagen, enz. Waar op over 't verval van der menſchen zeden en zaken gehandeld word, en wie, en wat daar van de oorzaak is, waar op 't voorgaande toegepaſt word. De ſnedigheid en voorzigtige vermijding van gevaar in Ravens komt ook in overweging, als mede de Harten en Mollen. Wy menſchen overtreffen de dieren maar in 't wee zinnen, het gevoel en de ſmaak, die wy met alle dartelheid pogen te voldoen, zonder veel na de rede te luiſteren, daar men in tegendeel hier een voorbeeld vint van twee honden, die op geen wild los wilden gaan, dan na dat zy by name door hun meeſter aangezet waren. Kan nu wel een menſch meer tot iets aangedreven worden, dan een Jagthond door de Nature tot het Jagen geneigd is? kan nu een hond zig dus bedwingen, daar de menſch doorgaans de loſſe toom neemt? Het lichaam, leven, en bedrijf der bijen is verwonderens waardig pag. 108 enz. Hy gaat zoo verre dat h

meer

meent dat de bije, gelijk de mensch *de Kleine Weereld* geheten word, de kleine mensch genoemd behoorde te worden, dewijl alles in dit dier even wonderbaarlijk is. De Spinne, des zelfs webbe, en snedigheid in 't vangen van Muggen en Vliegen is aanmerkelijk, als ook der zelver strijd met zeer jonge Hagedissen. De Mieren toonen haar voorzigtigheid in 't vergaderen van spijze tegen de nood: de menschen verzamelen rijkdommen meer om hun gierigheid en lust te voldoen, dan om hun nooddruft te verzadigen De Hr. Rorarius meent zelfs, dat eenige dieren getoont hebben, dat ze gevoelen van de Godheid hebben, 't welk door 't voorbeeld der Elephanten, die de nieuwe Maan in Morenland by de Rivier Anulus geëert hebben, bevestigd word; ook door een verhaal van de Zwaluwen die 't eiland van Isis by de Stad *Copton* in Egipten in de Herst tegen 't geweld van 't water versterken met kaf en stroo, en dat met zulk een arbeid drie dagen lang, dat vele van vermoeidheid sterven. Pag. 124. De Gier eet of bederft niets dat de mensch zaait of plant, en aast niet dan op doode krengen, die hy wonderlijk verre kan ruiken; de mensch daar en tegen houd dikwils, niet tegenstaande geesselen, brandmerken, enz. niet op van stelen tot dat de strop hem 't ellendig leven doet eindigen. De Beesten hebben zelfs de menschen vele dingen gewezen, het * rivier Paard in de Nyl 't laten; de honden 't innemen van braakmiddelen; de Ooijevaars en den Vogel *Ibis* in Egipten het zetten van *Clisteren*. De dieren hebben ook 't gebruik

* *Hippopotamus.*

bruik van verſcheide kruiden aangetoont, genezende haar zelven van verſcheide ziektens en wonden door 't gebruiken van byzondere ſoorten van kruiden, 't welk wy de Artſen en Natuurkundigen bevolen laten. Agter aan kome nog eenige aanmerkingen hoe vele dieren ee toekomende verandering van weder konnen be ſpeuren, en meer fraaije-zaken in vele ſoorte van dieren, die de Lezer genoegen en vermaa zullen geven, gelijk ook 't geheele boekje 't welk zonder twijffel met grooten haaſt ge drukt is.

III. HOOFDDEEL.

Davidis Hoogſtratani Carmina

Dat is,

Gedigten van David van Hoog ſtraten, t' Am ſterdam by Francois Halma 1700. in 8 12 bladen.

DE boog kan niet altoos geſpannen wezen en 't is onmogelijk dat d'alderſterkſte yv raar zig altoos in zijn beroep zoodanig zou quijten en bezig blijven, dat hy niet t'eenig tijd zig van de laſt zoude ontrekken, en he zelven door een geoorlofd vermaak en tuſſe poos verquikken, om zig alzoo van de dag lijkſe zorgen te ontſlaan. De Geleerde Geulin ſtelde in zijn Zedekunde dit onder een van verpligtingen, die op den menſch lagen, o waa

'aargenomen te werden, ten einde hy onder
en geduurigen arbeid niet kome te bezwijken;
og hoe men dit nu wel zal uitvoeren, daar
mtrent zijn de menſchen het niet eens: Sommige
ebben vermaak in drank, andere in ſpelen, an-
ere wederom in wat anders, als laſteren,
helden, hekelſchriften, en wat dies meer is.
og onzen Schrijver heeft het vry beter voor,
ie zijne ledige uuren te gelijk tot vermaak en nut
ebruikt, ons gevende zijne lofwaardige Ge-
igten, waar van wy den Lezer alhier een
orte ſchets zullen vertoonen. In de zelve
omen ons voor gewijde en ongewijde ſtoffen,
lle op verſcheide trant van vaarzen gemaakt,
ı zulk een cierlijken taal en nette uitdrukkingen,
at zy den digtkundigen overvloedig zullen ver-
enoegen, en doen zien, dat d'oude digtkunde
er Romeinen ook in de Nederlanders kan her-
even en beſpeurt werden, indien de Liefheb-
ers het daar maar op toeleggen, en dien ar-
eid met luſt willen ondergaan. d'Eerſte ſtoffe
an, die de Heer Hoogſtraten hier de voorrang
eeft, zijn verſcheide Pſalmen van David, waar
an ſommige meer als eens, dog op een by-
ondere maat, voorkomen; als daar zijn den
erſten, en honderd zeventienden Pſalm: in de-
e en alle de andere Pſalmen is het oogmerk
an den Schrijver niet geweeſt de gedagten, die
eze of gene over de Pſalmen hebben, in digt-
unde voor te ſtellen, maar eenvoudig de ver-
aling, die men in de Kerk gebruikt, te volgen,
n dus met zoetvloeijende woorden zijnen Lezer
ot de Deugd te leiden, 't zelve zoo aangenaam
itwerkende, dat hy door zijn pen iemand ziel-

roerende vervoert, en na meer doet verlangen
Sla maar eens d'oogen op zijnen tweeden Psalm
(want van alle te spreken is ons onmogelijk
daar zult gy vinden een kragt van woorden
met dewelke God de Vader zijn voorneme
uitdrukt, om God zijn Zoon, nu gezalft ove
Zion den Berg zijner Heiligheid, in de weerel
in te voeren, om die te overwinnen en ond
zijn schuldige gehoorzaamheid te brengen; all
digt de Heer Hoogstraaten met zulken nadruk
dat men geen kragtiger nog klaarder woorde
kan uitvinden, om iemand een regt begrip va
deze waarheid te geven. Niet minder van g
wigt is den zesden Psalm, en d'uitdrukking
van een geloovige Ziel daar inne gemeld, le
gende onder de roede Gods; de gevoelige b
wegingen spreken daar in zoo levendig,
Gods barmhertigheid word in dezelve zoo kra
tig verbeden, dat elk woord, waar mede d
zen Digter zig zelven uitdrukt, onze ziel
hartstogten gaande maakt: wy zouden u Lez
hier van wel meer zeggen, ten ware de gelij
heid, en van alles uitgeleze stof onze pen wede
hielt, vreezende dat geen te verkorten, waar van v
zwegen, dewijl sulks niet minder opmerkelijk i
als dat geen waar van wy spreken. Agter de Ps
men volgd dat Lied van *Moses*, 't welk hy zon
toen Israël aan d'andere zijde der Jordane gekom
was, God dankende over d'overwinninge, dew
Pharao met zijn Heir in't Roode Meir ve
smoord was. Verder zien wy een Lied van *Jesai*
in dewelke Gods deugden op een hoogen to
verheerlijkt werden, en ieder een aangemoedi
word om in den Almogenden te juichen. Ve
volgens komt ons ook te vooren de Heerlij
he

heid van de hutte van Bethlehem boven alle de pragt van alle de Hoven des weerelds, vervattende een beschrijvinge van de geboorte onzes Zaligmakers met alle de opmerkelijke omstandigheden, daar toe behoorende. Deze Digter zegt ook d'ydelheden van de weereld Vaarwel, en meld de overwegende redenen, waarom zijn Ziel in dezelve, hoe zeer ook een dwaas daar op mogt verslingert zijn, geen genoegen kan vinden, daar nevens de weereld beschrijvende in haar eigen wezen, met een afgevaagd blanketsel, en wel op zoo kragtige wijze, dat geen regtschapen ziel zig aan dat verwelkelijk lekker kan of mag vergapen. Het laatste van deze Heilige stoffe zijn de zugten van een bedlegerige tot zijn God, als alle geneesmiddelen vrugteloos zijn, en hy alleen van dien God zijn heil nu is verwagtende, te gelijk met een opregt berouw Hem alle zijne zonden belijdende, en vergevinge derzelver smeekende; zoo dat de woorden, die dit komen uit te drukken, van zulk een kragt zijn, dat onze pen, met die te vertalen, de zelve niet kan voldoen. Daar na komt hy tot zijn ongewijde stoffe, en wel eerst zijn *Elegiæ*, behelzende zaken van verscheide *Natuur*, als Bruilofts-Digten, Rouwklagten, en velerlei zaken meer. Niemand verwondere zig, dat het eerste, 't geen daar in voorkomt, ons een weinig ophoud, dewijl het zelve zeer nadrukkelijk spreekt van een Minnaar, die zig beklaagt over d'ontrouw van een lief, die hem te veel trouw gezworen, en te groote uitdrukkingen van genegentheid gegeven had, dan dat zy daar na van gedagten zoude konnen ver-

P 2 an-

anderen, of hem met een blaauwe scheen heen te laten loopen, als zy hem lang genoeg opgehouden heeft: het Bruilofts vaars, dat daar aan volgt, en 't welk op haar Huwelijk, met een ander aangegaan, is gemaakt, geeft gevoelige bewijzen van een onlijdelijke smart, als dezen een sten Minnaar in d'armen van een medevrijer moe zien zoo een voorwerp, 't-welk hy zelfs gemeen had zekerlijk te zullen bezitten; zoo dat ik geloof dat die nieu Getrouwde liefst hadden, dat d Voorzegging, die den lijdenden Minnaar op de ze haar onstandvastigheid doet, nooit mogt ko men te gebeuren: vriendelijker is de volgend zegenwens, die hy aan zijn vriend Targerius (ver zijn vrijagie doet. Dus komen ons hier voo verscheide stoffen, die wy onmogelijk hoo voor hoofd konnen verhandelen; zelfs zull wy niet spreken van *Phillis* wiens schoonheid deugd dees Digter in twee agtereenvolgende r men zeer hoog verheft, daar na dan nog ve scheide andere tot haar lof byvoegend Het tweede boek van zijn *Elegiæ* begint m een aanspraak aan de Heer Hoogleeraar *Franc* nopende een gedigt, 't welk hy op de dood v de nu laatst overlede *Koningin Maria*, Bedgend van dezen grooten en dapperen *Koning Willia* de III. gemaakt had, daar inne vertoonende e nette beschrijving van den regtvaardigen rouw die ons Vaderland over die gadelooze Koning maakte, en met een hoe deftig de Heer Franc het zelve in zijne Gedigten heeft uitgedrukt. (de overwinning van Namen, door *Koning W liam* bevogten, trompet hy verder met groot lof, en doet zijn Vaderland te regt zien, v

zy aan zoo een moedig Veldheer verpligt zijn. De aangename vrede, na zoo veel bloedstortens verkregen, galmt hy op een liefelijken toon, en vermaant zijn Landsgenooten tot schuldige dankbaarheid voor dezelve. Het derde boek heeft zijn aanvang met een gelukwensching aan de Heer Corver, nu wederom met zoo veel toejuiching van het Volkrijk Amsterdam tot Burgermeester verkoozen: het zelve doet hy vervolgens aan de Heer Boreel, die nu voor de derdemaal dat hoogwaardig ampt ging bekleeden; dog, heilaas! wat is'er bestendig in deze veranderlijke weereld? dien Heer, boven 't Burgermeesterschap nog Gevolmagtigd zijnde van den Staat op de Vredehandeling te Rijswijk, rukt de dood uit 't leven, en berooft ons Vaderland van zoo een Stut en wel verdienend Burger vader;de Schrijver drukt de droefheid over dat verlies uit in een Rouwdigt op deszelfs overlijden gemaakt met overkragtige en zinrijke woorden, daar by voegende een vaars aan zijn Vriend de Heer Broekhuizen, om wat redenen hy deze gedigten heeft uitgegeven. De Hr. *Hoogstraten* zond zijne nederduitsche Gedigten aan de Heer Grævius, met een *Latynsch* vaars, op hoedanigen trant kan den Lezer ligtelijk begrijpen, als hy dien doorgeleerden Heer maar kent. Aan de Heer Texelius, waardig Predikant te Rotterdam, geeft hy goede rekenschap van zijn aangelegden tijd, in welk vaars dan ook die Stad haar welverdiende lof na waarde krijgt, prijzende met een dien zelven Leeraar; die by alle de weereld wegens zijn Godzalig, minnelijk, en vredelievend gedrag aangenaam is. Het vierde Boek heeft tot een begin een vaars aan

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

zijn Vriend Eding geſchreven, in 't welke hy
den droevigen toeſtand van 't Vaderland op ee
gevoelige wijze betreurt, 't zelve met zulk
ſpreekwijzen uitdrukkende, die een menſcl
kunnen bewegen en ontroeren. Wy zullen m
hier genoodzaakt zijn verſcheide Gelukwen
ſchingen, Rouwklagten, en Bruilofts-Digte
over te ſtappen, om ook zijne *Jambica* eens wat t
gaan bezien. De Heer Francius, dien vermaarde
Digtkundige, heeft hier de voorrang, met ee
vaars zijn Lof in Rijmkennis na waardy uitme
tende. Behalven verſcheide andere gedigte
vinden wy hier ook nog vele noodige deugde
en andere zaken met levendige verwen afgemaald
onder de Titels van *Geleerdheid. Tydsverli
de grootſte Schade. Gehoorzaamheid aan Ouder
Wysheid de Bron van Gelukzaligheid. D
Deugd legt onbekend. Ieder ſtaat den weg tot
Deugd open. Standvaſtigheid in tegenſpoed. D
Zonde van Adam is overgegaan tot zyne Nak
melingen.* En vele dergelijke meer. Nu volge
zijne *Lyrica*, (Lierdigten) in welkers aanvang Phy
lis met twee aan een volgende gedigten, zeer hoo
werd verheven; daar dan nog verſcheide ander
bykomen, gelijk ook de dood van Glycera in
vervolg door kragt van woorden betreurt wor
Het tweede Boek begint met een deftig Verjaar
digt op den Geboorten-dag van den oudſten zoo
van den tegenwoordigen Koning van Poler
de Heer Bas voor de tweedemaal Burgermeeſte
van Amſterdam heeft ook zijn verdiende lof
gelijk ook verſcheide andere perſonen op haa
verjaardag, ziekte, dood, en by andere gelegen
heden krijgen; byzonder heeft de Heer Moone
Pr

Predikant tot Deventer hier een Vaars over zijn uitstekende Hollandsche Digtkunde. Het derde boek is vervult met zedelessen aan verscheide van zijne Vrienden geschreven, in dewelke hy de noodzakelijkheid van de Deugd levendig voor oogen stelt. Dus komen wy eindelijk tot zijne *Epigrammata*, (Puntdigten) in welke Phyllis wederom de voorrang heeft, waar op Delia en Daphne volgen. Wyders strijkt hy de nijdige menschen scherp door; en de zoetzingende Nagtegaal verheft hy hoog, waar toe hem het Haarlemmer Hout gelegentheid geeft. Hier op volgen nog verscheide andere stoffen, die den taalkundigen Lezer zelf kan nazien.

IV. HOOFDDEEL.

Apologétique de Tertullien, ou defense des Chrétiens contres les accusations des Gentils; de la traduction de Monsieur *Giry* de l'Academie Françoise. Nouvelle edition, avec le Texte Latin a côté. Augmentée d'une dissertation Critique touchant Tertullien & ses ouvrages.

Dat is,

Verantwoordinge van Tertullianus, *of een verdediging der Christenen tegen de beschuldigingen der Heidenen. Volgens de overzettinge van d'Heer* Giry, *Lid van de Fransche Academie. Nieuwen druk, met de*

Latynſche Text *op de kanten. Vermeerderd met een onderzoekende redenering over* Tertullianus *en zyne werken.* t'Amſterdam by Thomas Lombrail. 1701. in 8. 16 bladen.

HEt eerſte dat ons hier voorkomt, is een uittrekſel van een Latijnſche verhandeling van dezen Schrijver en zijne werken: alwaar *Quintus Septimus Florus Tertullianus* gezegt word geboren te zijn te *Karthago*, en een zoon van een Hoofdman der Krijgsknegten onder den Stadhouder van de *Provintie* ('t Wingeweſt) van *Afrika.* Hy was een man van een levendige doordringenden Geeſt, en van groote geleerdheid, niet wel van een nette, dog kragtige Stijl; hy leefde onder de Keizers Severus en Caracalla: Men kan niet te regt zeggen, welke de tijd en wijze van zijne bekeering is geweeſt, maar wel dat zijn leven voor zijn bekeering geheel ongeregeld was: ook is het zeker dat hy getrouwd, maar onzeker of hy Prieſter is geweeſt, immers hy was geordent, waar uit dan klaarlijk blijkt, dat de Wet, die de Prieſters verbied te trouwen, zoo oud niet is, als men in de Roomſche Kerk wel voorgeeft. Hy is geboren ontrent in 't Jaar 145 of 150 na Chriſti geboorte, en heeft zig zelven bekeert in 't Jaar 185; hy trouwde het volgende Jaar, en wierd Prieſter in 't Jaar 192: een *Montaniſt* wierd hy in 't Jaar 199, en ſtierf in 't Jaar 220. Hy is Prieſter van *Karthago* en niet van Rome geweeſt; en worden zijne Schriften verdeelt in

tween

tween, of die hy als een regtzinnige, of die hy als een *Montanist* gemaakt heeft. By wat gelegentheid hy zijn boek over den Doop geschreven heeft, en of men in die tijd gewoon was de Ketters te herdoopen, word mede onderzogt. Zijn boek van de *Penitentie* ('t berouw) maakte hy insgelijks, toen hy nog regtzinnig was, 't welk een egt stuk is, gelijk ook dat van 't gebed. Wat reden hy nu heeft gehad, om tot het gevoelen van *Montan* over te gaan, daar omtrent zijn de geleerde het niet eens, 't waarschijnelijkste is, dat de ingetoge manier van leven der *Montanisten* hem bewogen heeft, welkers dwalingen hier nevens worden aangewezen. Daar na volgt een Naamrol van alle zijne boeken, die hy Montanist zijnde heeft uitgegeven, en geeft de Schrijver der zelver inhoud, by wat gelegentheid, en op wat tijd dezelve geschreven zijn, kortelijk te kennen. Over zijn boek van de Mantel zien wy een geleerd onderzoek, wiens dragt dat eigentlijk was. De Naamrol der Ketters, die agter het boek van de *Proscriptien* (verbanningen) staat, is van Tertullianus niet: Hy begon voor de Montanisten te schrijven, zoo dra als hy tot hun gevoelen was overgegaan; ook is die groote twist, of men een Overspeelder na voorgaande berouw weder zoude aannemen, niet te Rome, maar te Karthago eerst verwekt, en daar op van Tertullianus in zijn boek van de kuisheid verhandelt. Eindelijk zien wy verscheide werken, die Tertullianus verkeerdelijk werden toegeschreven, niet tegenstaande die evenwel hun lof verdienen, te weten de Naamrol der Kette-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

ren, en verscheide Geestelijke gedigten, enz. Na deze verhandeling volgt een deftige Voorreden, in welke wy niet alleen een beschrijving van dien man ontmoeten, maar ook de zake, die hy alhier in zijne verantwoordinge der Christenen verhandelt, nevens al 't geene in dezelve met alle bedenkelijkheid is opgeheldert. Om dit werk nu by de hand te nemen kon geen bequamer als Tertulliaan gevonden werden, een man die in allerlei soort van geleerdheid uitblonk, en die een vlugge geest had, om de zaken op het kragtigste te zeggen, en d'afgodendienaars t'overtuigen. De *Philosophie* (wijsgeerte) nu en dan Moeder der Afgoderie, die hy in zijn jeugd wel doorkropen had, quam hem hier te stade, om de Heidenen des te kragtiger Gods wezen inteboezemen: aan d'andere zijde maakte hy het zijn werk, om alle die snoode lasteringen waar mede het Heidendom de Christenen beklad had, door het ontdekken van de waarheid te verydelen, en alzoo hen dat vooroordeel te benemen; ten einde de vervolgingen, nu zoo meenigmaal vernieuwd, eens een einde mogten nemen; gelijk ook de daar op gevolgde Vrede het Christendom onder Keizer *Commodus* niet weinig heeft uitgezet. Maar *Severus*, onder wien Tertullianus leefde, stoorde deze rust wel haast, hoewel hy in't begin van zijn regering de Christenen wel gedaan had: want als de Christenen, toen Severus van't onderbrengen van Albinus wederkeerde, hen in geen Heidensche ongebonde zeden wilden inlaten, gaf dat de oorzaak tot een vijfde vervolging tegen hen, de welke nog zwaarder wierd, toen Severus d

Par

Parthen hadde t'ondergebragt. In deze zelve tijd schreef ook *Tertullianus*, zonder egter zijn naam daar by te voegen, deze verantwoordinge te Rome, dewelke met regt het meesterstuk van alle zijne werken is, alhoewel hier in sommige aangeweze gevoelens zijn, die nu niet zouden doorgaan. Hy vangt dan dit zijn werk aan met te toonen, dat den haat der Heidenen tegen de Christenen gantsch onregtvaardig is, verzoekende hunne verantwoordinge, aangezien het heerlijker is iemand verhoord als onverhoord te veroordeelen: daar na toont hy ook, dat'er geen andere reden was, waarom zy Heidenen hen vervolgden, als om dat zy hunne zaken niet verstonden; want al wie maar tot onderzoek van't leven en bedrijf der Christenen quam, hield aanstonds op van vervolging: 't is wel waar zegt hy, dat het quaad vele navolgers krijgt, maar daarom kan de meenigte, die tot ons toevloeit, onze roem niet zijn, dewijl gevange quaaddoenders hunne gevoelens ontkennen of verbloemen, daar wy dezelve in tegendeel belijden en roemen; zy beklagen hun ongeluk, en wy wederom danken den regter die ons veroordeelt; nog zijn zy bedroefd, en wy vrolijk in 't dragen der Straffe. Maar hoe quaadaardig handelt men ons nog? als een misdadige zig mag verantwoorden, en wy niet: want die maar zegt een Christen te zijn, is zonder verdere regtspleging al veroordeelt, en dat meer is men onderzoekt niet, of de beschuldigingen, tegen ons ingebragt, waaragtig zijn. Onverschoonlijk zijn de bevelen, die de Keizer Trajanus aan Plinius Secundus gaf,

als

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

als hy hem raad vraagde, hoe hy met de Chriſtenen, welkers doen hy beſchreef, handelen zoude? zoo deze vervolgers egter meenen, dat wy doemens waardig zijn, waarom dan onze levens manier niet nageſpeurt? men doemt ons niet om dat wy ſchuldig zijn, maar om dat wy als Chriſtenen zijn aangeklaagt. Beſchuldigde brengt men ter pijnbank, om hen de waarheid te doen belijden, en Chriſtenen om dezelve te verlochenen. Klaar blijkt het ook, dat gy ons anders handelt als andere miſdadigen, wanneer gy ons onſchuldig houd, en egter ſtraft na de wetten van Staat, en niet van geregtigheid. Wy zeggen te zijn Chriſtenen, en gy wilt ons doen belijden die niet te zijn, 't welk tegen de wetten is, die willen dat men ſchuldige zal ontdekken om ze te ſtraffen, en niet te verbergen. Waarom neemt gy geen meer agt op een vrijwillige bekentenis, als op een afgedwonge loochening? Zijn dit dan geen bewijzen dat wy geen ſchuld hebben, dan alleen dat wy Chriſtenen genaamd worden? men derft niet onderzoeken of 't waar is, 't geen men ons te laſt legt, uit vreeze dat de leugen mogt ontdekt worden, en alzoo den gemeenen haat, tegen hen opgevat, ophouden. Waarom vermeld 't Vonnis alleen, dat wy Chriſtenen zijn, zoo wy ergens anders aan ſchuldig ſtaan? waarom zegt gy zoo een deugdzaam man is een Chriſten, en niet liever een Chriſten is zoo een deugdzaam man, en toen geworden? zelfs prijſt gy ons als gy ons laakt: en als gy zegt, dat was een dartel man of vrouw, 't is jammer dat zy Chriſtenen geworden zijn, toont gy dan daar niet

mede

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

mede, dat het Chriſtendom de zeden verbetert? Ook als een Vader zijn ongehoorzamen zoon verdraagt, zult gy een Chriſten-zoon, die in alles gehoorzaam is, onterven; zoo dat klaarlijk blijkt, dat het Chriſtendom, 't welk de wanorde in den menſch verbetert, oorzaak is van deszelfs ongeluk. Hoe kan een naam zoo hatelijk zijn, die in zig zelfs niet dan goed beteekent? ja onze aanklagers zijn zelfs ſchuldig aan de miſdaden, die zy ons te laſt leggen, dog wy onſchuldig aan dezelve. Maar zegt gy wy doen, hoewel ongaarne, 't gene de wet ons belaſt, dog gy en doet niet na de wet, maar na geweld. De geregtigheid verbied niets dan 't geen quaad is; Indien nu u wet (van menſchen die dwalen konnen, en niet van God gemaakt, ſchoon ze oud is) 't goede in ons ſtraft, zoo is die onregtvaardig, en moet verandert worden, gelijk dat meer geſchied is van Severus en andere. Ook is het onredelijk een man te ſtraffen om zijn naam, maar wel als'er daden by komen, die men moet onderzoeken. Als gy dan insgelijks zegt, dat men geen Goden mag aanbidden, als die van den Roomſchen Raad zijn goedgekeurd, zoo moet noodzakelijk de Godheid van de goedkeuringe der menſchen afhangen. Tiberius, onder wien wy eerſt bekend wierden, wilde Chriſtus onder de Goden ſtellen en liet ons in ruſt: maar Nero was onze eerſte vervolger, welkers verdrukkingen wy tot eer rekenen, om dat hy meer een monſter der nature als menſch was; naderhand zijn wy niet als door onregtvaardige Keizers vervolgt, dewelke gy zelfs daar voor

erkent

erkent hebt; daar en tegen die gy voor goede Keizers houd, hebben ons in vrede gelaten. Waarom blijven d'oude Wetten, zoo in 't burgerlijke, als in 't ſtuk van Godsdienſt, die gy verbroken hebt, tegen ons in gebruik? De booze ſtukken, waar over men de Chriſtenen beſchuldigde, ontſtonden alleen uit een gehoord gerugt, zonder iets verder te onderzoeken: waar dan by komt, dat wy in onze vergaderingen (daar men geen quaad heeft gezien) van ieder een belaagt en verraden worden; egter doen wy het niet in 't verborgen, maar gy hebt het zonder ooggetuige alleen uit een enkel gerugt verſtaan, welk bewijs niet alleen onzeker is, maar 't zijn ook dwazen die zig daar op gronden: daarenboven zijn de gruwelen, die men ons verwijt, niet mogelijk nog waarſchijnelijk; want daar uw Godsdienſ leert kindermoorden en bloedſchande, onderwijſ ons d'onze zig van beeſten bloed te onthouden en een naauwe kuishuid te onderhouden. En om dat het ons niet geoorlofd is uwe Goden aan te bidden, konnen wy ook niet voor het welva ren des Keizers offeren, dewijl wy alle menſchen geboren, en geen Goden zijn. Hier op verklaar men ons ſchuldig aan Heiligſchennis en gequetſt Hoogſte-Magt; dog met wat reden is niet begrijpelijk, aangezien gy zelfs toeſtaat, dat uwe Goden wel eertijds menſchen zijn geweeſt. D Beelden dezer Goden zijn niet waardig aangebeden te worden: zy zijn van dezelve ſtoffe als uwe vaten, die gy gebruikt, en deze ſtoffe wor door een *conſecratie* (inwijinge) of door konſt aanbiddelijk; hoe konnen wy dan geſtraft worden, om dat wy Goden vertoornen, die wy weten en va

ſtelle

ſtellen dat'er niet en zijn: maar zegt gy, 't zijn u Goden, en ik wil die niet veragt hebben; 't is wel zeggen wy, maar waarom doet gy hen dan nog meer kleinagting aan als wy: den eenen aanbid zekere God, die den anderen wederom veragt: gy verkoopt dezelve, of ſtookt die op het vuur: gy offert hen d'allerſlegtſte beeſten, en dat gedaan zijnde neemt gy nog van 't geſlagte by na alles voor u, niets voor de Goden overlatende als huis-knegts- of honde-koſt. Nog eens, lees maar wat u boeken al voor ſchandelijke zaken van u Goden zeggen, en hoe u ſchouwſpelen met dezelve ſpotten. Eindelijk waar begaat men grooter gruwelen als in u Tempels in 't gezigt uwer Goden; zulks wy beſluiten dat gy dezelve meer hoont als de Chriſtenen. In 't vervolg word gevraagt, wie wy dan aanbidden? waar op hy antwoord, den waaren eenigen God, Schepper van Hemel en Aarde; en beſchrijfd teffens den ganſchen Godsdienſt der Chriſtenen. Waar na den Schrijver dan ook toont, dat deze God zig aan ons heeft bekend gemaakt door zijne *Propheten*, (Voorzeggers) welkers ſchriften *Ptolomeus* heeft laten vertalen, en in zijn Boekzaal doen bewaren, zijnde deze ſchriften ouder, als eenige andere in de weereld, en welkers Godlijkheid uit de vervulling van 't daar in voorzegde bewezen word. Hier word dan tegengeworpen, dat zulks wel waar is of kan zijn aangaande de Joden, maar u Godsdienſt is nieuw, gy zijt Chriſtenen: waar op hen dan verder verhaalt word de geboorte, het leven, en de dood van Chriſtus, en getoont, dat dit alles volgens Gods beſluit in de *Propheten* voorzegd was; wijders dat zy door dien Chriſtus,

ſtus, den zelven God eerden als de Joden, dewelke om de ongehoorzaamheid aan hem betoond zijn geſtraft geworden. Daar na word getuigt, dat de geboorte van dezen Chriſtus heilig was, en niet gelijk die van u Goden, ook dat hy was de Schepper van de Weereld, waar van u oude wijzen niet geheel onbewuſt zijn geweeſt, en bygevolgen ook God, en wel God en Menſch, na zijn geboorte uit een Maagd. Al dit nu hadden de Joden in hunne H. Schriften vervat, en zijn na dezelve om hunne ongehoorzaamheid geſtraft, voornamentlijk als zy Chriſtus volgens de voorzeggingen gekruizigt hadden: daar by dan nog komt, dat deze Chriſtus ten derden dage is opgeſtaan, en naderhand opgevaren ten Hemel. Nu zien wy hier ook hoe de Kruisgezanten Hem gaan Prediken in de weereld, dewelke geen kleine tegenſtand van Joden en Heidenen geleden hebben; en beſluit, dat dit het ganſche geheim van onzen Godsdienſt is. Hy gaat dan nog verder, en zegt, gy Joden looft Moſes, gy Romeinen Numa Pompilius, en waarom zouden wy dan ook Chriſtus niet looven? vervolgens zegt hy hen, wat hy van de *Demons* gelooft, en hoe groot haar magt was, dewelke hy verre uitſtrekt, als ook door derzelver hulp de magt van de Toveraars. Wat doen nu vraagt hy u Goden meer als deze Demons, ja wat verſchillen zy van den anderen als in den naam? Deze *Demons* nu zijn de Chriſtenen onderworpen, die hen zelfs de waarheid van Chriſtus doen zeggen in de naam van Chriſtus: by u zeggen zy dat ze zijn Goden, by ons dat ze zijn Demons; en dewijl 'er maar eenen God is die wy dienen, zoo zeggen wy

dan

ian ook, dat wy geen misdaad van gekwetste
Goddelijke Oppermacht begaan, als wy uw
Goden niet dienen, maar wel gy, als gy de
elve dient, want gy dient den leugen en beoor-
ogt God, als gy niet wilt toelaten dat een
nensch zijnen God diene op zyne wyze: maar
egt gy, de Romeinen zijn alleen zoo groot ge-
vorden door hunne eere, die zy de Goden be-
vezen, en die hebben hen zoo bloeijende ge-
naakt; waar op wy zeggen, dat dit ongetwijf-
eld uw ingeboren Goden moeten zijn geweest,
ewijl vreemde meer liefde voor hun eigen Va-
erland hebben gehad; zoo dat het te verwon-
eren is, dat gy by uw eigen Goden niet zijt
ebleven, en vreemde aangenomen hebt, die
eenzins d'oorzaak van uw grootheid konnen
ijn, aangezien niemand als den waaren God de
Koningrijken kan uitdeelen, als eigenaar zijnde
an de geheele Weereld: maar zegd gy wederom,
vaar toe dient deze halsterrigheid? offert onze
Goden, en dient evenwel uwen God in uw hart:
it is iets 't geen den Duivel u ingeeft, om onze
andvastigheid op d'een of d'andere wijze te doen
vankelen; de Godsdienst moet vry zijn, 't is
ngerechtigheid daar omtrent iemand te bedwin-
en, eigen beweging leert genoegzaam Gods
unst zoeken: ook maakt gy meer werk van uw
Keizers als van uw Goden, en zoo gy wilt, dat
vy de Goden voor uw Keizers zullen offeren,
oo moet gy toonen dat zy de macht hebben
m hem te bewaren, daar men in tegendeel
iet dat den Keizer veel eer de Goden behoud
n verderft na zijn welgevallen. De ware
God is alleen de gever van leven en voorspoed,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

en dien bidden wy voor den Keizer en voor de vrede van zijn Rijk: meent niet dat onze tong dan anders ſpreekt als ons hart; want ons is bevolen zelfs voor onze vianden te bidden, en wel in 't byzonder voor de Princen der aarde: wy zweren ook niet by den *Genius* (goeden of kwaden Engel) van den Keizer, om dat wy niet gewoon zijn by den zelve te zweren, maar wel die te bezweren, op dat hy uit de Lichamen der menſchen wijken mag. Wy moeten evenwel den Keizer eeren, onzen God heeft hem over ons geſtelt, ook hebben onze gebeden voor Hem meer kracht als d'uwe, dewijl wy hem onderwerpen onder God, en geenzins den naam van God geven: zal hy Keizer zijn, hy moet een menſch zijn; en wy noemen hem onzen Heer, niet in dien zin, dat hy Goddelijk eer verdient, maar om dat hy den machtigſten Prins van de Weereld is. Wy zijn ook geen vianden van het Gemeenebeſt, om dat wy met een dartele ongebondenheid de Feeſtdagen ter eere van den Keizer niet en vieren: zulk ſchandelijke zaken zijn geen bewijs van een wy doen het met een oprecht gemoed, en ls ſteren den Keizer nooit gelijk gy doet, ve minder leggen wy hem ook lagen als gy: onz wet beveelt ons alle menſchen lief te hebben en ons zelven niet te wreeken, maar met lij zaamheid ongelijk te verdragen. Als wy nu d alles doen, wien konnen wy dan noch in c weg zijn? hebt gy ons, die zoo veel lijden wel kwaad met kwaad zien vergelden, niet t genſtaande onze menigte groot genoeg is o het te konnen doen? immers wy blijven gehoo

zaa

zaam onder u, en doen u goed: behoort gy ons dan ook niet zachter te handelen? wy maken geen ſcheuringen, noch zoeken 's weerelds grootheden, of zijn liefhebbers van ſchouwſpelen: wy hebben een vergaderinge, alleen maar om God te dienen, en aldaar bidden wy hem voor den Keizer en zijne Bedienden: daar lezen wy de H. Schrift; daar leeren wy een afkeer te hebben van het kwaad; daar geven wy niet tot ongebonde maaltijden, maar tot onderhoud der Armen: ook kan het u niet hatelijk wezen, dat wy malkanderen Broeders noemen; gy zijt het insgelijks, hoewel kwaadaardige; ons Broederſchap gaat zoo verre, dat wy alle goederen gemeen hebben, uitgenomen de Vrouwen: gy laſtert onze liefdemaaltijden, maar zonder reden; zy zijn niet om te braſſen, maar om arme te verkwikken: onzen Godsdienſt lijd niets oneerlijks: wy eindigen die maaltijd met goddelijke Lofzangen. Gy maakt ons oorzaak van alle de ellenden die uwen Staat overkomen: maar van waar kwamen die voor dat wy'er waren? van waar kwam de Sundvloed eerder uw Goden waren? geen kwaad komt van uw Goden, want die lijden 't zelve zoo wel als de menſchen. Wy zeggen daarom, dat uw onheilen zijn gekomen van den waaren God, ſtraffende d'ondankbaarheid der menſchen: ja zelfs zijn d'ellenden in de Wereld, zedert dat'er Chriſtenen waren, minder als te voren. Gy verwekt God tot toorn, en uwe Goden zijn onrechtvaardig, zoo zy, om ons te ſtraffen, u ook plagen: dog onze God handelt heel anders, hy verbetert ons door zijne oordeelen. Gy zegt dat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

wy ganſch geen voordeel toebrengen aan het Gemeenebeſt, leven wy dan niet gelijk gy? alleen dat wy matig zijn; immers wy gebruiken alles met u, dog op een andere wijze: de reden van dat uw zeggen is maar om dat'er zommige zijn, die niets aan ons winnen, daar andere wederom het tegendeel van ons genieten. Dewijl wy dan zoo dienſtig zijn aan't Gemeenebeſt, zoo beſluiten wy alleen veroordeelt te worden om de naam van Chriſtus; want noemt eens een van ons, die om eens anders kwaad gedoemt is. Dus blijkt dan ten vollen klaar onze onnoozelheid, dewelke onze God in zijn volmaakte wet ons zoo ernſtig bevolen heeft. Gy zegt dat onze leer niets Goddelijks heeft, maar dat wy alleen zijn een *Filoſophiſe* (wijſgerige) *Secte*, die ons oeffenen in zedelijke deugden; wel waarom duld gy ons dan niet zoo wel als de *Filoſophen* (wijſgeren) dewelke u meer kwaad en minder goed gedaan hebben als wy? integendeel ons ſtraft gy, en hen loont gy; daar nogtans hunne zedelijke deugden vry van d'onze verſchillen, wijl't beſte dat zy, en hunne digters hebben, alleen uit onze Heilige Schrift gehaald is, dog met veel bygeloovigheid bezwalkt, om dat zy de Schrift niet laten in dat oogmerk als't betaamde.

Dit gaat onzen Schrijver in verſcheide zaken toonen, dog wel voornamentlijk en allerklaarſt in d'opſtandinge der dooden, alwaar zy die der *Filoſophen* aannemen, en die der Chriſtenen verwerpen, alhoewel d'eerſte het uit de Schriften der laatſte gehaalt hebben: waar op hy wederom begint: maar neemt eens dat onze Leer valſ is, waarom ſtraft gy ons, als wy verpligt zijn

dezelv

dezelve te volgen, en ondertussen eerlijk wandelen? waar op gy zegt, dat wy geen reden hebben om te klagen, dat gy ons straft, aangezien wy het zoo willen: wy willen het zoo, 't is waar, om dat wy ons daar voor niet konnen wagten, zoo wy Christenen willen blijven: wy strijden voor de waarheid, zijnde voor uw regtbanken, en d'eer, die wy wegdragen, is God te behagen. Wy gaan wel ter doodstraffe, maar als Overwinnaars van de dwaling: uw straf is onze verciering, die wy overwinnende hebben. Gy roemt zoo hoog op vele van uwe Ouden, die edelmoedig hebben geleden voor't welvaren van hun Vaderland: maar wat gelijkenis is dat by ons? Wy lijden voor de zake Gods in hope van een zalige opstandinge; zy daarentegen deden het uit wereldsche inzigten en voordeelen. Doemt ons dan vry ô Regters, uw straf zal onze onnoozelheid maar des te heerlijker ten toon stellen, en in plaats van ons daar door uit te roeyen, zult gy onze belijders doen aangroeyen, dewelke mede aanstonds gereed zullen staan, om voor de zake van Christus te strijden en lijden, dewijl de vergevinge der zonden de vergelding van onze straf is; waarom wy dan ook u voor uw vonnis bedanken. Want op dezelve tijd als gy ons hier veroordeelt, zoo spreekt ons God vry in den Hemel.

Hier mede zullen wy eindigen, en niets spreken van de zeer nette vertaling: 't is genoeg dat wy zeggen, dat de Heer de Giry, waardig Lid van de Fransche Hooge School, dezelve gedaan heeft, en wegens taal en waardigheid van 't werk meermalen gedrukt is.

Maar als men zoo een heerlijke verantwoordinge voor de Christenen de ontmenschte vervolgers in Vrankrijk zelfs voor de oogen legt, denken zy dan niet, *mutato nomine de te narratur fabula*?

Want,

Verander maar Seveer *en* Neroôs *naam*,
Zoo blyft op Lodewijk *deez' snoode blaam.*

HET LEVEN VAN
EDUARD
DE EERSTE.

PRins Eduard had in 't laatste jaar van zijn Vader in 't heilige land geweest, [1272.] alwaar hy de groote stad Akon had ontzet, welke anders in 't geweld van den Soldan gevallen zoude hebben, en zoo groote eer wegens zijne Heldendaden behaalde, dat een Saraceen Anzarim hem uit nijd, onder voorwendsel van eenige brieven van belang te behandigen, drie wonden met een vergiftigd mes, twee in den Arm, en een by de Oksel toebragt, die een yder doodelijk oordeelde: dog Leonore zijn Gemalin door medelijden en edele liefde tot haar Gemaal genoopt, zoog met een onvertzaagd gemoed 't vergif uit de won-

den

den en volbragt dus een genezinge die onmogelijk ſcheen, tot haar eeuwige roem. Naderhand wierd hy, door 't agterblijven van beloofde hulp-benden genoodzaakt te vertrekken, na dat hy Akon en andere plaatſen wel voorzien en bezet hadde, nemende zijn weg met zijn zeer waarde Gemalin over Sicilien; alwaar hy van Koning Karel Koninklijk onthaald en van zijn Vaders dood verwittigd wierd, waar over hy ongelijk gevoeliger geraakt was dan over de dood van zijn Zoon Henrik: en wanneer de Koning van Sicilie daar over verwonderd ſcheen, zeide hy, dat hy andere Zonen maar nooit een andere Vader kon krijgen. Uit Sicilie begaf hy zig na Italie, alwaar hem van den Paus en andere Vorſten groote eer wierd aangedaan, en van daar na Bourgogne, alwaar hy van de Graaf van Chalboun een wakker Ridder tot een Ridderlijk ſteekſpel gedaagd wierd, meer om hem ten toon te ſtellen, dan om zijn tegenwoordigheid te vereeren, gelijk men voorgaf. Eduard had redenen genoeg om de uitdaginge te verſmaden, dog zijn Edelmoedig hart liet hem niet toe eenige gelegentheid te verzuimen om zijn dapperheid te toonen, van welke hy hier een

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

zeer aanmerkelijk bewijs gaf in 't overmannen van dezen dapperen Graaf. Hier wierd hy van vele Engelsche Edelen ontmoet, met welke hy na Vrankrijk reisde, wordende van *Philip de III.* bygenaamd *de Stoute*, pragtiglijk onthaald, aan wien hy manschap deed wegens zyne heerschappyen in Vrankrijk. Van daar vertrok hy na Aquitanien, en alles aldaar bestelt en hulde ontfangen hebbende, keerde hy in Engeland, hebbende zes jaaren uitgeweest; en wierd nevens zyne Gemaalinne, te Westmunster, op den 15 Augusti 1274, [3] door *Robert Kilwarby* gekroond, byna drie jaaren na zyn 's Vaders dood; *Alexander*, Koning van Schotland, en *Jan*, Hertog van Bretagne, woonden de plegtigheid by, in welke 500 kloeke Paarden losgelaten wierden voor de genen dieze eerst grepen. Hoewel den Koning in 't eerste Parlament een gewillige onderstand kreeg van eenen vyftienden Penning van alle geestelijke en wereldlijke Goederen, besloot hy nogtans de wieken der Geestelijken, die hy door ondervinding te machtig en rijk bevonden hadde, te korten: ten dien einde benam hy niet alleen eenige voorname Abdyen haare vryheden, maar deed ook naderhand

de

de Wet van *Mortmaine* maken, tot ſtuttinge van den aangroei hunner wereldlijke Goederen; vervolgens beſnoeide hy het regtsgebied der Geeſtelijke Regters, en verzogt eindelijk de helft van hun geeſtelijke en wereldlijke Goederen voor een jaar. Wals Engeland gevoelde eerſt het ſtaal van dezen moedigen Vorſt, want * *Lewelin* hun Prins weigerde niet alleen op de Krooning, maar ook in 't eerſte Parlament te verſchijnen, zeggende, *dat hy wel geheugde dat zyn Vader Griffin, uit den Tour van Londen zynen nek brak, en dat hy derhalven geen zin in die plaats had, dat hy egter, op gegeven Gyzelaars, den Koning in een andere Plaats hulde zoude komen doen, of den Eed aan Gevolmagtigden afleggen.* [4] Den Koning rukte daar op in 't volgende Jaar Wals Engeland in, verdelgende alles te vuur en te zwaard, zoo dat *Lewelin* genoodzaakt was om vrede te ſmeeken die hy verwierf, dog op voorwaarde van betalinge van 50000 ponden, en nog 1000 ponden zoo lang hy leefde; zoo dat zyn Prinsdom van weinig meer aanzien was, dan de Landgoederen van gemeene Heeren. *Lewelin* was hier toe ſterk aangezet

* Andere ſchrijven Leolin.

door zyn groote liefde tot *Leonora*, Doch
ter van den grooten *Leicester*, die aan hem
verloofd zynde, op de reis van eenige
Schepen van Bristol gevangen genomen
wierd. Deze wierd hem nu door den Ko
ning tot Gemalin gegeven, en de Brui
loft door de tewoordigheid van den Ko
ning en Koningin vereerd. *Lewelin*, di
zig door dit verdrag grootelijks benadeel
zag, bleef naaulijks drie jaaren stil, [6] maa
rukte met een Leger in 't veld, overrom
pelde de Kasteelen van Flint en Rutland
en nam den Lord *Clifford*, Regter van di
Landstreek, gevangen. *David*, den ramp
zaligen Broeder van den ongelukkige
Lewelin, en om eenige redenen naar En
geland gevlucht, was door Koning *Edu*
ard niet alleen Ridder geslagen, en me
het Kasteel van Denbig en 1000 ponde
Sterlings 's jaars begiftigd, maar ook doo
des Konings gunst met een rijke Weduw
getroud: dog alle deze gunsten waren ni
bekwaam om hem te wederhouden van d
natuurlijke genegentheid tot zyn Vade
land, zoo dat hy den Koning, die he
zoo verheven en verplicht hadde, ondank
baarlijk afviel. Koning *Eduard*, die too
in 't Kasteel Devyses in Wiltshire was

ve-

ervaardigde aanstonds een Leger om *Le-velin* te dempen; dog bezogt voor zyn ertrek heimelijk zyn Moeder *Leonora*, in e Abdy van Almsbury, voor welke een Persoon gebragt wierd, die voorgaf zyn gezicht, op 't graf van *Henrik de III.* haar Gemaal, weder ontfangen te hebben: den Koning kende by geval den leugenachtigen Fielt van ouds, en wilde zyn Moeder bewegen den Boef geen geloof te geven, log de Koningin was door deze gewaande wonderdaad, op 't graf van haar Man, zoo opgetogen, dat zy zeer toornig tegen den Koning wierd, en hem belastte te vertrekken; dit deed *Eduard*, en vertelde de zaak aan een geestelijk Persoon die hy ontmoette, zeggende: *Dat hy de geregtigheid van zyn Vader zoodanig wist te zyn, dat hy de oogen van zoo een goddeloos Bedrieger eer zoude uitrukken dan herstellen.* De Wals-Engelsche hadden ondertusschen een lyst van hun bezwaarnissen, en redenen van hunnen opstand gezonden aan den Aarts-Bisschop van Kantelberg, die, de toekomende rampen van dat Land wel voorziende, zig daar op by *Lewelin* vervoegde, om hem tot onderwerpinge te bewegen; dog lezen was, door eenig voordeel op de Engel-

gelſchen, de aanmoediginge van zyn volk en een voorzegginge van den Bedriege *Merlinus* zoo ingenomen, dat hy geen oo tot de Vrede, en kort daar na geen hoof hadde, zynde door een Soldaat in eene ſlag verſlagen, [11] en 't hoofd afgehou wen, om het aan *Edŭard* te toonen, di het met een kroon van Klimbladeren lie kroonen, en op den Tour van Londe zetten. Dit was 't noodlottelijk einde va dezen laatſten Wals-Engelſchen Prins die (gelijk ſommige ſchryven) door d mannen van Buelth verraden was. Zy Broeder *David* wierd kort hier na in Wal Engeland gevat, en in Engeland tot ee ſchandelijke dood verwezen; wordend aan een Paardeſtaart rondom de Sta Shrewsbury geſleept, naderhand onthoof zyn romp gevierendeeld, zyn hart en i gewanden verbrand, zyn hoofd by d van zyn Broeder ten toon geſteld, en d leden van zyn romp in de Steden Briſto Northampton, York en Wincheſter, o ſtaken gezet; een wreede en in Engelan ongehoorde ſtraffe aan den Zoon en Bro der van een Prins, dog die naderhand zo gemeen wierd, dat zelfs eenige van 't bloe van dezen Koning, (onder wien die ing

voer

oerd wierd) en van zyn Broeder, die hebben geleden. Even na de onderbrenginge van Wals-Engeland ſtierf des Konings oudſten Zoon *Alphonſus*, 12 jaren oud zynde, een Vorſt van zeer groote hope; en wierd *Eduard*, nog een kind, thans Erfgenaam van 't Rijk, de eerſte Engelſche Prins van Wals-Engeland gemaakt. Dus wierd eindelijk dat Prinsdom, het eenigſte overblyfſel der oude Britten, met Engeland vereenigd, na dat het zoo menigmaal aangetaſt, overvallen, en tot den uiterſten nood gebragt was geweeſt, hoewel het tot nu toe de ſlaverny t'elkens met grooten moed ontworſteld was. [12] Den Koning, die immers zoo veel zorg droeg om het te behouden als te winnen, deed aldaar de Engelſche Regering invoeren en vaſtſtellen; [13] dit verricht hebbende, zeilde hy, op bericht van de dood van *Philip le Hardi*, na Vrankrijk, om alles met *Philip de IV.* anders *Le Bel*, te vereffenen, en deed hem Manſchap wegens Aquitanien, na dat hy zyn regt op Normandyen voor eeuwig afgeſtaan hadde. Naderhand beſliſte hy 't verſchil tuſſchen de Koningen van Sicilien en Arragon, welker Bloedverwant hy was,

was, en loste *Karel*, getiteld Vorst va Achaia, Zoon van den Koning van Siçilie in Arragon gevangen, voor 30000 ponde [16] Hy keerde na een driejarig verbli over Zee weder in Engeland, 't welk zy ledige koffers weder moest vullen: vel groote Bedienden wierden, op de vee vuldige klagten in zware geldboete verwezen:

	Marke
Den Ridder *Raphel Hengham*, Regter va de Opperregtbank, in	700
Den Ridder *Lovet*, Regter van de lage bank, in	300
Den Ridder *Salomon Rochester*, Opper-Regter in *criminele* zaken, in	400
Den Ridder *Richard Boyland*, in	400
Den Ridder *Sodentone*, in	200
Den Ridder *Wouter Hopton*, in	200
Den Ridder *Willem Saham*, in	300
Robert Littelbury, Klerk, in	100
Rogier Leicester, Klerk, in	100
Den Regter der Joden, in	100
En *Adam de Stratton*, behalven anderen van ongelooflijken rijkdom, in	3200
	6000

Boven deze 60000 Marken, wierde all

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

alle de tilbare goederen en Landeryen van *Thomas Weyland*, 's Konings Hoofdregter, die het nog 't meest verkurven had, verbeurd verklaard: zoo dat den Koning uit deze boetens enz over de 100000 Marken trok, zynde volgens de hedendaagsche Engelsche Marken over de 300000 Marken.

[17] *Alexander*, Koning van Schotland, brak ontrent dezen tyd den hals, door 't vallen van zyn Paard in een vollen ren, en liet geen Erfgenaam na. *Erik*, Koning van Noorwegen; *Floris*, Graaf van Holland; *Robert Bruce*, Graaf van Anandale; *Jan Baliol*, Heer van Golloway, nevens nog zes andere, stonden naar het Rijk. Koning *Eduard* wilde het beslegten van dit geschil zig zelven, als Opper-Heer van Schotland (om dit te bewijzen bragt hy vele oude Schrijvers by) aanmatigen; en hoewel de Schotse Heeren dit met grooten yver tegenspraken, warenze nogtans te vreden de zaak aan hem te verblyven, om alle onheilen te schuwen. *Jan Baliol* en *Robert Bruce* wierden de naasten tot de Kroon bevonden, zynde den eersten afkomstig van een ouder Dochter, en den laatsten van een Zoon van een jon-

jonger Dochter van *Alan*, die d'oudste Dochter van *David*, Graaf van Huntington, Broeder van Koning *William*, en Oud-Oom van den laatst overleden *Alexander* getrouwt hadde. Dit geschil duurde vry lang; men verkoor twaalf Regtsgeleerden van elk Rijk, om de zaak te Berwyk te verhandelen, en verzogt het oordeel van de vermaardste hooge Scholen en Regtsgeleerden van Vrankryk, welker verscheide en verwarde gevoelens de zaak nog moeijelijker maakten om te beslegten. Den Koning, om deze zaak met grooter gemak te konnen behartigen, deed een reis naar 't Noorden; dog zyn waardste Pand, de in alle deugden onvergelijkelijke Koningin *Leonora*, overleed onderwegen te Lincoln, zoo dat hy met haar Lijk in een onuitsprekelijke droefheid te rug trok, stigtende op de voornaamste Plaatsen daar het stil bleef, kruissen, en fraaije afbeeldingen van de Overledene, tot een eeuwig teeken van zyn genegentheid, en haar onvergelijkelijke liefde, trouwe, en ongemeene deugden. [18] Na haar uitvaart hervatte hy zyn reis, zynde thans reeds zes jaaren na de dood van Koning *Alexander* verstreken zonder eenig besluit.

Ko-

Koning *Eduard*, die, 't ging hoe 't ging, altyd zyn voordeel beoogde, handelde heimelijk met *Robert Bruce*, die minder recht dan *Baliol*, dog meer vrienden hadde, belovende hen de Schotſche Kroon, indien hy de Kroon van Engeland trouwe en manſchap wilde ſweren: waar op de edelmoedige *Bruce* antwoorde: *Dat hy zoo gretig niet was om te regeren, dat hy daar door de vryheden van zyn Vaderland zoude krenken.* De Koning deed de zelve aanbiedinge aan *Baliol*, die, meer naar een Kroon als eer hakende, de zelve aannam, en te Scone gekroond wierd. De Schotſche Edelen, *Bruce* uitgezonderd, zwoeren hem daar op trouw, gelijk hy zelf naderhand met vele Edelen te Nieuwkaſteel op Tyn ook trouw en manſchap zwoer aan *Eduard*, als zyn Opper-Vorſt. Dezen Eed, die *Baliol* als zyn voornaamſte ſtut aanmerkte, was de oorzaak van zyn ondergang; want te vooren niet zeer bemind zynde, verloor hy daar door de harten van alle regtſchape Liefhebbers der Schotſche Vryheid: hier op volgde nog een andere rede van miſnoeginge. De Graaf van Fife, een der zes Beſtierders van 't Rijk, was, gedurende het tuſſenrijk, door het Geſlacht van de *Alberneths*

vermoord, en de Broeder van den verslager verzogt regt voor Koning *Baliol* in he Hof van 't Parlament, dog den Koning gaf vonnis aan de zyde der *Alberneths* waar op den verongelijkten Heer zig hoo ger beriep aan 't Hof van Engeland, voo 't welke *Baliol* gedagvaard wierd, en ver scheen, zittende met *Eduard* in 't Parla ment, tot dat zyn zaak diende, wanneer h door een Bediende gedaagd wierd om o te staan, en zig na de gewonelijke plaat te begeven, om zyn zaak te verdedigen hier op verzogt hy door een Taalman t mogen antwoorden, dog zulks wierd af geslagen; zoo dat hy na de aangeweze plaats trad, en zyn zaak verdedigde. De zen hoon kon hy niet verduwen, en tro misnoegd naar Schotland, overleggend in zyn gemoed alle middelen om zig t wreeken; tot welken einde hy het oud Verbond, tusschen Vrankrijk en Schotlan vernieuwde, bevestigende 't zelve door ee Huwelijk tusschen zyn Zoon *Eduard*, e de Dochter van *Karel*, Broeder van *Philip* die tot dit alles, uit een opgevat misnoe gen tegen Koning *Eduard*, zeer genege was. Dit gedaan zynde, verliet *Bali* Koning *Eduard*, ontzeggende hem me

eenen zyn gezworen trouwe, als kragteloos, dewyl die buiten toeſtemminge van den Staat van Schotland bezworen was. [23] Hier ziet men den oorſprong van dien bloedigen Oorlog, tuſſchen deze twee ſtrydbare Volkeren, welke meer bloed gekoſt, en langer geduurt heeft, dan eenig geſchil tuſſchen eenige twee Volkeren des weerelds. Koning *Eduard* verſterkte zig zoo veel doenlijk was met Vrienden: hy trof een Verbond met *Guido*, Graaf van Vlaanderen, en naderhand met *Adolph van Naſſau*, Roomſch Keizer, [van wien den doorluchtigſten WILLEM den III. *Koning van Groot Brittanje*, afkomſtig is] dien hy 15000 ponden Sterlings zond, om zekere Landen in Vrankrijk, op welke de Keizer regt hadde, te vermeeſteren: zyn Dochter *Leonora* trouwde met den Hertog van Barri, die regt op Champaigne hadde, en *Margareta* met *Jan*, Hertog van Braband. Door deze en andere Vorſten wierd den Koning van Vrankrijk aangegrepen: dog deze ſtond mede niet ſtil, maar zond een Leger onder *Charles de Valois* en den Konneſtable van Vrankrijk in 'tveld, nam Bourdeaux, en verſcheide voorname Plaatſen, en lietze

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

versterken. *Eduard* zond, om die te herwinnen, zyn Broeder *Edmund*, Graaf van Lancaster, verscheide Grooten, en een aanzienlijk Leger, in 360 Schepen derwaards; dog deze bedreven niets aanmerkelijks: de Graaf *Edmund* week, na een vruchteloos beleg van Bourdeaux na Bajonne, toen de Engelsche toebehoorende, en stierf aldaar. [24] *Eduard* was middelerwyl met een magtig Heir in Schotland gevallen, en won Berwik met een nederlaag van 15000 Schotten, en naderhand de Kasteelen van *Dumbar*, *Roxboug*, *Sterling* en *St. Jans Town*, waar op *Baliol* om Vrede bad, zig zelven aan *Eduard* onderwierp, en in een Parlament te Berwik, nevens den Adel, wederom trouw zwoer, bevestigende zulks onder hun hand en zegels, uitgezonderd den grootmoedigen *William Douglas*, die liever de ellende van een kerker wilde verdragen, dan zig aan Engeland onderwerpen.. *Baliol* wierd, niettegenstaande deze onderwerpinge, gevangelijk naar Engeland gezonden, na een vierjarige dog zeer bepaalde Regeringe. De Koning keerde hier op naar Engeland, latende den *Graaf van Surrey* Stedehouder, of Bewaarder; *Hugo Cressingham*

Schatmeester, en *Willem Ormesly* Regter van gansch Schotland, met last om alle de genen die eenig Land van die Kroon te leen bezaten den Eed van getrouwheid af te nemen. *Eduard* vervaardigde thans alles tot zyn Vlaamschen togt, om Vrankrijk aan die zyde te bespringen, beroepende een Parlament te *St. Edmunds Bury*, alwaar de meestvermogende Steden den agtsten Penning, en de onvermogender den twaalfden toestonden; dog de Geestelijken wilden, op een verbod van Paus *Bonifacius, dat de Geestelijken geen schattingen, hen of hun Goederen, door eenig Vorst opgelegd, zouden betalen*, niets ter weereld toestaan. Den Koning stelde hen op deze weigering buiten zyn beschermingе, waar op zy geen regt of vergoedinge in Geregtshoven konden erlangen, zoo datze voor alle baldadigheden bloot stonden, 't welk hen zoo verbaasd en gedwee maakte, dat den *Aarts-Bisschop van York*, de *Bisschoppen van Durham*, *Ely*, *Salisbury*, en *Lincoln*, een vyfde van alle hunne goederen tot 's Konings Oorlogen toestonden, maar alle de Goederen van den *Aarts-Bisschop van Kantelberg*, op wiens aanmoediging de andere nog halsterrig bleven,

wierden van 's Konings wegen aangeslagen, en luiden gesteld om de Monnikken van nooddruft te bezorgen, de rest trok den Koning, tot dat zy, na veel zmeekens en het opbrengen van den vierden Penning van alles, des Konings gunst verworven. Dus wist deze strydbaare Vorst met zyn koppige Geestelijken om te springen, en hun hoogmoed te temmen. *Eduard* verzogt in een Parlament te Salisbury eenige Heeren den Oorlog in Gascoigne by te wonen, waar van zy zig verschoonden: en de Koning dreigde hen in groote haastigheid: *By aldien zy niet gingen, hun Landeryen aan andere te geven, die het deden.* Hier op verklaarden de Graven van *Hereford*, Hoog-Konstable, en den Graaf van *Nortfolk*, Marschalk van Engeland; *dat zy den Koning zouden opwagten indien hy in Persoon ging, anderzins niet.* Dit antwoord maakte den Koning nog meer verbolgen weder gevergd zynde, betuigde den Marschalk *gereed te zyn om met hem derwaards te gaan, en voor hem in de voorhoede te trekken, gelyk hem uit regt van erffenis toe kwam:* dog den Koning zeide rond uit *dat hy met een ander gaan zoude:* den Graaf hervatte; *Ik ben daar toe niet verplicht, I*

wil ook de reis zonder u niet doen: daar op zwoer den Koning, *By God! Heer Graaf, gy zult gaan of hangen. En Ik*, zeide den Graaf, *zwere by den zelven Eed, dat Ik nog gaan nog hangen wil:* en vertrok zonder verlof. De Graven verzamelden vele Edelen en andere, tot een getal van 1500 welgewapende Mannen, tot hun verdediging; maar den Koning, die zyn tyd wel wist waar te nemen, liet hen voor dien tyd begaan, om zig naar Vlaanderen te spoeden. De Koning van Vrankrijk van 's Graven voornemen verwittigd, had hem, als of hy'er niets van wist, met zyn Dochter te Parys verzogt, om zig met hem te vermaken: dog, in plaats van hem wel te onthalen, zette hy hem gevangen, en ontnam hem zyn Dochter, om dat hy, een Leenman van Vrankrijk zynde, haar aan den Zoon van zyn grootsten Viand wilde doen trouwen. De Graaf verschoonde zig zoo veel doenlijk was; waar op, naar veel bemiddeling, hem eindelijk wierd toegelaten, dog zonder zyn Dochter, te vertrekken: hy klaagde van dit geweld, zyn Dochter aangedaan, aan den Paus en andere Vorsten vergeefs, zoo dat hy eindelijk, steunende op

de hulp zyner Bondgenooten, Vrankrijk den Oorlog verkondigde. Die Koning viel daar op met een Leger van 6000c Mannen in Vlaanderen, 't welk den Koning verplichtte, tot hulp van den Grave zig derwaards te haasten, en alles in dien verwarden staat in Engeland te laten, hebbende het bestier van 't Rijk den Prins en verscheide Raadsheeren aanbevolen, en den *Bisschop van Kantelberg* weder in gunst aangenomen, om de Geestelijken te behagen. [26] Zoo als hy gereed was t'scheep te gaan, wierd hem, wegens de Aarts-Bisschoppen, Bisschoppen, Graven en Baronnen, mitsgaders de Gemeente, een lyst van alle hun bezwaarnissen overgelevert: hy liet hen weten; *Dat hy daar op zonder zynen Raad, die nu niet by hem was niet konde antwoorden, maar dat hy hen verzogt het Rijk in zyn afwezendheid niet te ontrusten, met belofte, dat hy op zyn wederkomst alles in goede ordre zoude brengen.* Dus zeilde hy met 500 Schepen en 1800 koppen naar Vlaanderen, alwaar hy een verdeeld, trots, en rijk Volk vond, 't welk na hun zinnelijkheid wilde bestierd wezen. Den Koning van Vrankrijk had reeds Ryssel, Douay, Kortrijk, Damme, en Brug-

ge

ge overweldigd, en den Keizer bleef in gebreke met zyn beloofde Benden te verschynen, zoo dat *Eduard* in groote verlegendheid verviel, wordende door dit lang sukkelen genoodzaakt overgroote moeite en onkosten te doen en by gevolg meer geld t'ontbieden. Ten dezen einde belastte hy een Parlament te Jork te beroepen door den Prins en andere Staats-Dienaars, in welk, om aan geld te geraken, hy alle het verzogte, aangaande de *Magna Charta*, toestond, met belofte van zyn Volk geen Schattingen te zullen opleggen dan Parlamentswyze, en dat hy alle de genen die geweigert hadden met hem te gaan vergiffenis zoude verleenen: hier op stond den *Aarts-Bisschop van Kantelberg*, en zyn onderhoorige Geestelijkheid den tienden Penning, den *Aarts-Bisschop van Jork* en de zynen den vyfden Penning, en de Gemeente den negenden Penning toe. Dus was den Koning voor het tegenwoordige geholpen, en het Rijk vergenoegd: dog 't staat'er slegt geschapen daar de Vorst en zyn Volk hun verscheide oogmerken zoeken te bereiken, en zig tot dien einde van elkanders nood bedienen. Den Koning bragt de Winter te Gent

over, alwaar de Burgers door de baldadigheden zyner Krygsknegten zoo verbitterd wierden, dat zy hen gewapenderhand te keer gingen, vele dood sloegen, en zelfs den Koning in eenig gevaar bragten, ja zoo verre, dat; niet tegenstaande alle den aangewenden vlyt van Hem en den Grave in 't voldoen der beleedigden en 't geven van goede woorden, hy te naauwernood veilig hun handen ontquam. Hy was derhalven genoodzaakt met Vrankrijk een bestand van twee jaren te sluiten en naar Engeland te keeren. Graaf *Guid*dus van *Eduard* verlaten, wierd naderhand gevangen naar Parys gevoerd, alwaar hy en zyn Dochter van hartzeer stierven. Du geraakte Vlaanderen in 't bezit van dien Koning, die het Volk, dat rijk en magtig was, door zyne afknibbelingen en verdrukkingen zoo verwoed maakte, dat z hem naderhand in den vermaarden slag b Kortrijk de grootste neêrlaag gaven, di Vrankrijk ooit hadde gehad, waar in de Graaf van Artois hun Veldheer, den groot Konstable van Vrankrijk, en 12000 Edelen het leven verloren. Zoo duur kost het eerzugtig voornemen van dien Konin om dat Graafschap aan zyn Kroon te heg

en. Hun Schryvers melden zelfs, dat het in den tyd van elf jaaren, Vrankrijk 100000 koppen had gekoſt, behalven de verſpilde ſchatten. Anno 1300. [27] De Schotten, die als moedige Helden voor hun Vryheid ſtreden, hadden middelerwylen onder den vermaarden *Willem Wallis*, een arm Edelman, dog van zeer goeden Huize, niet alleen den Ridder *Creſſingham*, en 5000 Engelſche verſlagen, maar ook vele Kaſteelen, en de Stad Berwik overwonnen, de Engelſche byna uit hun Land gedreven, en *Wallis* tot hun Hoofd verkoren, die de Kroon op zyn hoofd hadde konnen zetten, ten ware hy het geen grooter roem geoordeelt hadde zyn Vaderland te verloſſen, dan een Kroon te winnen. De Koning bragt zyn Schatkamer en Geregtshoven te Jork, om Schotland te nader te zyn, alwaar hy een Parlament hield, en alle die hem Ridderdienſt ſchuldig waren tegen den gezetten dag te Roksborough deed verſchynen. Dus kreeg hy een aanzienlijk Leger op de been: de Graven van *Hereford* en *Nortfolk* verſchenen ook, niet tegenſtaande hun vorige halſtarrigheid, en verzogten beveſtiging van 's Konings toegeſtane Handveſten en hun

hun vergiffenis, dewyl den Koning uit het Rijk was toen hy zulks toeſtond: den Biſſchop van *Durham*, de Graven van *Surry*, *Warwik*, en *Gloceſter* ſtonden voor den Koning binnen, dat hy hen op zyn wederkomſt daar in zoûde vergenoegen. Hier op voerden beide die Graven, nevens den Grave van *Lincoln*, de voortogt in den beroemden Veldſlag van *Foukirk* of *Fawkirk*, in welke, na 't ſchryven van ſommige, 200 Schotſche Ridders, en 40000 gemeene Soldaten zneuvelden. *Wallis* en eenige andere ontquamen om meer werk te maken. Hier ſchynt dit Rijk nu weder t'eenemaal t'ondergebragt, te meer, dewyl alle de Grooten, buiten *Wallis*, in een Parlament te St. Andries den Koning weder trouw zwoeren. De Schotſche Schryvers wryven hier *Eduard* een groote vlek van dwingelandy aan: *Dat hy zig niet vernoegde met het wegvoeren van de gene, die eenigzins vermogend waren, maar ook poogde de geheugeniſſe van dat Volk en Rijk te dempen, door het vernietigen van hunne Wetten, het veranderen van hunne Kerkzeden en Regten op de Engelſche wyze, het berooven van hunne Gedenkſchriften en Handveſten van Staat, hunne oude Gedenk-*

teeke-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

teekenen hen door de Romeinen nagelaten, of door hen zelf gestigt, het naar Londen en elders vervoeren hunner Boeken en Geleerden, en den Marmere Stoel, waarop dit voorzeggvaarsje gesneden stond:

Ni fallat fatum, Scoti quocumque locatum
Invenient Lapidem regnare tenentur ibidem.

Dat is,

Zoo 't noodlot niet bedriegt is 't Schotse volk verbonden
Te heerschen overal daar deez' steen word gevonden.

Zoo dat hy niet alleen scheen hun kragten te willen ontzenuwen, maar ook hen t'eenemaal alle moed te benemen. Op dezen togt volgde een Parlament te Westmunster, waar in den Koning de twee Handvesten, en 't open laten leggen van de nieuwe Bosschaadjen bevestigde, zonder het byvoegsel van † *Salvo Jure Coronæ nostræ*, 't welk'er den Koning gaarne by hadde, dog van 't volk niet toegestaan wierd. Het opzicht over gemelde Bosschaadjen wierd drie Bisschoppen, drie Graven, en drie Baronnen aanbevolen. [28] Thans wierd'er, door bemiddeling van * *Bonifacius de VIII.* tusschen de Koningen van Engeland en Vrankrijk vrede getroffen, waarop *Eduard* in

† Behoudende het regt van onse Kroon.

* Den Voorzaat van dezen Paus voorzeide dit van hem: *Intrabit ut vulpes, regnabit ut Leo, morietur ut canis.* Dat is, hy zal inkomen als een Vos, regeeren als een Leeuw, en sterven als een Hond.

in zyn tweeëntzeſtigſte Jaar de Zuſter trouwde, en de Prins aan de Dochter van Vrankrijk ondertrouwd wierd, hier op wierd Gaſcogne aan *Eduard* ingeruimd, dewelke aan die van Bourdeaux 150000 ponden, wegens zyn Broeder *Edmunds* ſchulden, betaalde. De Paus verworf ook van *Eduard* verlof voor den gewezen Koning *Baliol* van Schotland, om in Vrankrijk op zyn Landgoederen te gaan woonen, ſtaande borg voor zyn vreedzaam gedrag; dog hy ſtierf kort naderhand. De Koning deed nu zyn derden togt na Schotland, en belegerde het Kaſteel van Sterling, 't welk *Willem Olivier* drie maanden tegen zyn ganſche macht, en met groote koſten opgeregte oorlogskonſttuigen, verdedigde, en op voorwaarden overgaf, hoewel die verbroken wierden. De andere Schotten hielden hen in hun vaſtigheden en Bergen, zoo dat den Koning door gebrek genoodzaakt was te rug te keeren, zonder iets meer van belang uit te voeren. De verdrukte Schotten, van alle hulp uit Vrankrijk ontbloot, deden hun bittere klagten aan Paus *Bonifacius* over den geweldigen handel van *Eduard* vertoonende dat zy een vry Rijk waren

enz.

enz. De Paus verbood daarop den Koning iets verder tegen hen te ondernemen, bewerende dat de Oppervoogdy van dat Rijk de Kerk toebehoorde. Den Koning en den Adel van Engeland ſchreven tot antwoord, *dat Schotland van aloude tyden af Engeland onderhoorig was geweeſt, dat het onderzoek van die zaak hem niet aanging, enz. met verzoek, zig daar niet mede te bemoeijen.* De Paus, die genoeg met den Koning van Vrankrijk, door hem in den Ban gedaan, te doen hadde, liet de zaak ſteken, wierd kort naderhand te Anagne, een Stad in Abruſſo, werwaards hy geweken was, om den onruſt te Roomen te ontgaan, door toedoen van Vrankrijk betrapt, zeer ſlegt gehandeld, en eindigde in hoogen ouderdom door hartzeer en angſt zyn ongeruſt leven. [32] De Koning op beveſtiginge der Handveſten in een Parlament te Lincoln een vijftienden Penning bekomen hebbende, toog voor de vierdemaal naar Schotland, deed zig weder trouw en manſchap zweren, keerde zegepralend te rug, bragt zyn Schatkamer, enz. weder te Londen, en liet God en St. Eduard plegtiglijk danken voor zyne overwinninge. *Willem Wallis*, dien edelmoedigen beſchermer van

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

zyn bedrukt Vaderland, wierd, niet lang daar na, door zynen snooden metgezel verraden, na Londen gevoerd, en aldaar (helaas!) als een verrader veroordeeld om gehangen en gevierendeeld te werden: hy wilde in 't te regt stellen *Eduard* voor zyn Koning niet erkennen, als hebbende hem nooit trouw gezworen. Deze smadelijke dood leed deze voortreffelijke, dappere en edelmoedige Voorstander van zyn Vaderland, onder de vinnige wraakzucht van den onverzoenlijken *Eduard*, die zig nu niet alleen binnen, maar ook buitens Lands magtig en ontzaggelijk bevindende, zig stelde tot het straffen en herstellen van ingeslopen misslagen en misdaden, te meer, om dat hy daar door zyn kas konde voorzien, bevelende streng onderzoek van alle afknevelingen en misdaden, mitsgaders het gedrag van alle Bedienden te doen, en de overtreders te straffen; 't welk hem groot geld opbragt, en Verklikkers, gemeenlijk het schuim der znoodste guiten, in aanzien dede leven. [33] *Eduard* had de * hardnekkigheid van den Grave van *Norfolk* en Groot Marschalk nog niet vergeten, (een zaak niet ongemeen by Vorsten) en

* Zie het xxiv.ste Jaar van deze Regeringe.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

en jaagde hem nu zulk een ſchrik op 't lyf, dat hy, hoewel hy nog een Broeder in 't leven hadde, den Koning in 't bezit van zyne Landgoederen ſtelde, behoudende voor zig zelven alleenijk 1000 ponden Sterlings 's jaars. Den Graaf van *Hereford* was midlerwyl geſtorven, of zoude ook des Konings gramſchap hebben moeten bezuuren. De Koning beſchuldigde nu den Aartsbiſſchop van Kantelberg als een verſtoorder van de ruſt in zyn afwezen, en zond hem aan Paus *Clement* de V. om den armen Aartsbiſſchop door een dubbele magt te verbryzelen. Deze Paus, die te Bourdeaux geboren, en vervolgens te meer tot den Koning genegen was, wierd door *Eduards* ſchenkaadje van allerhande Vaten tot zyn Kamer van louter Goud zoo bekoord, dat hy hem ontſloeg van de eeden aan zyne onderdanen gedaan, dat hy hun Vryheden, Voorregten, en Handveſten zoude handhaven. Waarlyk een ſnood en eerloos bedryf in beide! Dog 't voorgevallene in Schotland deed hem wel haaſt zyn miſſlag zien en verbeteren om zyn volk vergenoeginge te geven. *Robert Bruce*, zoon van dien *Robert*, welke nevens *Baliol* na de Schotſe Kroon ſtond,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

was uit Engeland gevlugt, en had zig als Hoofd der Schotten opgeworpen, en was te Scone gekroond, na dat hy zyn eigen neef *Jan Cumyn*, die hem by *Eduard* verklikt hadde, in de Kerk van Dumfreis doodgeſtoken hadde. Dit bloedig begin verwekte hem vele vianden in Schotland. *Eduard* zond hierop aanſtonds den Grave van Pembrook met een aanzienlyke magt om zyn Stadhouder enz. van Schotland, die na Berwik geweken waren by te ſpringen, terwyl hy alles vervaardigde om in perſoon te volgen. Om de reis met grooter luiſter te doen, ſloeg de Koning den Prins en 300 edelen Ridders, en de Prins naderhand zelf een gelyk getal, alles met groote pragt, waar na hy in hun aller tegenwoordigheid plegtelyk betuigde, dat hy, 't zy levende of dood, begeerde de dood van *Cumyn* te wreken op *Bruce* en de meineedige Schotten, bezwerende zyn zoon den Prins, en alle de tegenwoordige Grooten op hun getrouheid, dat zy, indien hy quam te ſterven, zyn lyk onbegraven rondom Schotland zouden voeren, tot dat zy dat land teenemaal ondergebragt hadden. Een begeerte die meer na den Oorlog dan na den Godſdienſt of de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

andere weereld riekte. [34] De Prins en de Edelen beloofden op hun trouwe alles te zullen nakomen. Dus toog de Koning na het toestaan van een dertigsten penning van de Geestelyken, en een twintigsten van de Koopluiden, voor de laatste maal na Schotland, alwaar de Graaf van Pembrook den nieuwen Koning met zyn Heir teenemaal geslagen, en hem byna in persoon gevangen hadde. Zyn broeder *Nigellus*, en vele voorname gevangens wierden als verraders veroordeelt en wreedelyk ter dood gebragt: 's Konings woede en wraakzugt ging zelfs zoo verre, dat hy den Grave van Athol van Koninglyken bloede, en zyn bloedverwant na London zond, en aan een hooger galg dan de anderen liet hangen. De gemalin en dogter van *Bruce* wierden in't Klooster Lindsey gestoken, en de Gravin van Boughan, die de Krooninge van *Bruce* bygewoont hadde, smadelyk in een houte kooi, op de manier van een kroon gemaakt, op de Wallen van Berwik ten toon gehangen. Dezen handel verbitterde de Schotten, en den Koning *Bruce* geweldig die heimelyk van plaats tot plaats vlugte, zynde alleenlyk verzeld van zyne twee

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

edelmoedige vrienden, de Graaf van *Le-nox* en *Gilbert Hey*, die hem nooit verlie-ten. *Edward* bleef die Zomer in Schot-land, en de Winter te Carleil, alwaar hy zyn laatste Parlement beriep. Deze ver-gaderinge maakte eenige heilzame Wet-ten, om de afknevelingen der Pauzen en zyne bedienden te beteugelen. Want den Geestelyken Vrijer wist reeds den rykdom der Engelsche Abdijen, Kloo-sters, enz. en had de vrugten van een Jaar inkomste van alle open vallende Ab-dijen enz. in Engeland, Schotland, Yr-land en Wals-Engeland verzogt, 't welk hem afgeslagen wierd, hoewel hy nog iets kreeg, daar de Koning zyn gedeelte van trok. *Bruce* quam in 't begin van de Lente weder te voorschyn, overrompel-de en sloeg den Grave van Pembrook met groot verlies der Engelschen, en dreef twee of drie dagen naderhand den Grave van Glocester in't Kasteel van Ayr, waar in hy hem belegerde tot dat de Ko-ning hem van daar na zyn schuilhoek dreef. Dit deed genoeg blyken dat'er ge-duurende het leven van *Bruce* geen vrede te verwagten stond. Des belaste de Ko-ning alle den genen die hem dienst schul-

dig

dig waren te Carliel te verſchynen, en trok met een nieuw Leger Schotland in [35] alwaar hy op den 7 July 1307. van de roode loop te *Borough op 't zand* ſtierf, als om te toonen op wat grond hy zyn weereldſche grootheid gebouwt hadde. Hy was agt-en-zeſtig Jaren oud, hebbende vier-en-dertig Jaren en zeven maanden geregeert. Hy was zoo lang, dat hy *Longshanke* of Langſchinkel bygenaamt wierd, en andere niet hooger dan zyne ſchouders quamen, ſterk van lichaam, bruin en mager, dog wel gemaakt. Hy was zeer kloekmoedig. Dog zyn wraakzugtige ſtrengheid en 't breken van zyn woord met zyn volk bezwalken zyne andere deugden vry wat; want geen Koning voor of na hem heeft zoo veel edel bloed op ſchavotten als anders geplengt. Hy had by zyn eerſte Koningin *Leonora* vier zonen, van welke *Eduard* alleen hem overleefde, en nege dogters, *Leonora* getroud met de Graaf van *Bar*, *Johanna* met de Graaf van Gloceſter, *Margareta* met *Jan* Hartog van Brabant, *Maria* een Non te Amsberie, en *Elizabeth* met Graaf *Jan* van Holland: de andere ſtierven jong. Zyn tweede gemalin *Margriet* baarde hem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

twee zonen *Thomas* Graaf van Norfolk en Marſchalk van Engeland, en *Edmund* Graaf van Kent.

N B.

De cyffers tuſſen de haakjes ſtaande, beteekenen de byzondere Jaren van de regeringe.

V. HOOFDDEEL.

Briani Walton S. T. D. diſſertatio, in qua de linguis Orientalibus, Hebraïca, Chaldaïca, Samaritana, Syriaca, Arabica, Perſica, Æthiopica, Armena, Copta, & de Textuum & Verſionum quæ in Complutenſibus, Regiis Pariſienſibus, & Anglicanis Polyglottis Bibliis Habentur, antiquitate, authoritate & uſu breviter diſſeritur. Acceſſit Joannis Woweri Syntagma de Græca & Latina Bibliorum interpretatione.

Dat is,

Een Redenering van Brianus Walton, *Hoogleeraar der Heilige Godgeleerdheid, waar in van d'Oosterſche Talen, als* Hebreeuwſche, Chaldeeſche, Samaritaanſche, Syriſche, Arabiſche, Perſiſche, Ethiopiſche, Armeniſche, *en* Coptiſche

Taa-

Taal gehandelt word; als mede kortelijk van d'oudheid, gezag, en gebruik der Texten *en* overzettingen, *dewelke in de* Complutensische, *Koninklyke* Parische *en* Engelsche Bibels van vele talen *gevonden worden. Hier komt by het bondig werkje van* Joannes Wowerus *over de* Grieksche *en* Latynsche *uitlegginge der* Bibels. *Gedrukt te Deventer by* Johannes Colom, *en zyn te bekomen te Rotterdam by* Pieter vander Slaart 1700. *in* 12. 13. *bladen.*

HY moet geheel een vreemdeling wezen in't Gemeenebest der Geleerdheid, die geen kennis heeft van dien voortreffelijken *Bibel*, de welke wegens haar veelvuldige Talen de naam van *Veeltaal-Bibel* voert, en die voornamentlijk onder de zorg van dezen Schrijver voor eenige Jaren te London in het ligt quam; dog dewijl hy daar mede bezig was, en dat die geleerde bladeren onder de pers gedrukt wierden, vond hy geraden dit werkje ('t welk zulk een smaak voor de Geleerden was, dat 'tzelve, om ieder te konnen gerieven en vergenoegen, meermalen heeft moeten herdrukt werden) in't ligt te geven, niet om dat het den volkomen toestel van't geheele werk zoude vertoonen, 't welk voor dat het voldrukt was niet konde werden gegeven, aangezien onder de hand gedurig nieuwe en meerder zaken voorquamen,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

die 'tzelve hoe langs hoe meer vercierden, maar om de nieusgierige Lezers te voldoen, met hen zijn voornemen te doen zien, op dat zy weten mogten, wat van dien Bibel van vele Talen, die zoo veel gerugts maakte, te verwagten was. Hy zegt ons dan alhier in dit werkje, dat'er voor *Babels* verwarringe maar eene Taal is geweest, en wat voor een nadeel de vermeerdering der zelve na dat voorval heeft toegebragt. Hy toont verder, dat de Moedertaal in welke God tot de Joden sprak, was de *Hebreeuwsche*, en die des *N. Testaments* de *Griekse* Taal; dog deze twee Talen zijn van verscheide volkeren, ontrent de tijden der Kruisgezanten, of weinig daar na in hunne eige en byzondere Spraken overgezet; welke andere Talen dan ook van deze nuttigheid kunnen zijn, dat dezelve, schoon van feilbare menschen geschreven, ons bequaam maken om duistere zaken op te helderen, en in twyffelagtige lezingen van woorden de regte te vinden. Om dit nu wel uit te vorschen wijst den Schrijver aan, dat men de verscheide lezingen met de beste afschriften en oudste vertalingen moet vergelijken, en dan de zoodanige houden voor de ware, die met de meeste en beste overeenkomen. Om den Lezer hier ontrent gemak toe te brengen, hebben verscheide Geleerden in de nu voorlede eeuw hun werk gemaakt, om nevens de grondtext ook verscheide vertalingen te doen drukken, welke alle hun verdiende lof krijgen, als die van Bombergen, Buxtorf, Vatablus, Munsterus, Hutterus en andere, dog boven deze steken uit die van Alcala, in het Latijn te

Com-

Complutum, in't Jaar 1520 op kosten van den *Kardinaal Ximenes* gedrukt. Volmaakter kwam namaals dit werk voor den dag te Antwerpen door Arias Montanus in't Jaar 1572, die 't zelve met verscheide vertalingen heeft vermeerdert: en nog heerlijker liet het den Heer de Jay in 't jaar 1645 op zijn kosten in tien stukken te Parijs drukken, die boven de voorgaande verscheide nieuwe, en te gelijk nodige zaken daar by voegde. De Londonse Bibel van vele Talen overtreft egter deze alle: laat ons maar eens kortelijk zien, wat dit groote werk begrijpt.

Eerst vind men daar in de *Hebreeuwsche Text*, waar van wy hier een nette verhandeling hebben, en welkers nuttigheid wy konnen bespeuren, nevens *d'exemplaren* (afschriften) van die taal, welke in dit werk gebruikt zijn, mitsgaders hoe zig de Schrijver gedragen heeft ontrent die woorden, die de Joden zeggen dat anders geschreven als uitgesproken werden, by hen met *Keri* en *Ketib* bekend. Hier op volgt een korte beschrijving, hoe de *Samaritanen*, welkers letteren zeer oud zijn, in de weereld zijn bekend geworden, en wat Godsdienst zy hadden: zy erkenden alleen de vijf boeken van *Moses*, en verwierpen alle overleveringen; dog dewijl van hunne vertalingen verscheide afschriften zijn, zoo worden wy hier geleerd, van welke *d'Engelsche* zig in hun werk bedient hebben. Daar op volgt de *Chaldeesche* Taal, welkers letteren niet alleen, maar ook sprake van sommige voor d'eerste Moedertaal gehouden word, en daarom van groote nuttigheid is; dog namaals, toen de Joden uit *Babel* wederkeerden, hadden zy haar Moedertaal zoo ont-

leert, dat men *Paraphrases* (uitbreidingen) tot hun nut in de *Chaldeesche* taal begon te schrijven, dewelke ook in de *Sinagogen* na de *Hebreeuwsche Text* aan het volk wierden voorgelezen, die dan ook zeer veel hielpen om de Joden ontrent den *Messias* te overtuigen.

Daar na zien wy de *Sirische* Taal, die men ten tijde van de Zaligmaker sprak, verschillende alleen van de *Chaldeesche* in de *Dialectus* (spraak wijze;) dezelve was driederley, als de *Babilonische*, die de zuiverste was, de *Jerusalemsche*, daar vry wat uitheemsche woorden onder vermengd waren, en *Antiochische*, dewelke wederom verscheide namen had, na de plaats daar ze gesproken wierd: en waar van wy tweederley overzetting vinden, d'eene uit de *Hebreeuwsche*, en d'andere uit de *Griekscbe* taal, welke beide zeer oud en van groot nut zijn: d'Engelsche zeggen ons van wat afschriften zy zig bedient hebben. Nu komt *d'Arabische* taal, die zig van de verwerring van Babel af vele eeuwen geheel zuiver bewaart heeft, en dewelke Mahomet gebruikt heeft, als hy zijnen *Alcoran* schreef, zoo dat die nu nog levendig is, en ook van groot nut, om de *Hebreeuwsche* taal, die niet meer gesproken word en met welke zy groote gemeenschap heeft wel te verstaan: daarenboven zijn ook de Heilige Boeken in deze taal overgezet, van welkers beste afschriften, hier aangewezen, ook den Lezer in dat groote werk gediend is. Verder komt ons de *Persische* taal voor, mitsgaders haar oorspronk, gebruik, en d'afschriften die men gebruikt heeft; wy vinden hier ook een nette beschrijving van de *Ethiopiers*, als ook

van derzelver Godsdienst na hunne bekeering. Deze *Ethiopeirs* hadden tweederley letters, heilige en gemeene: zy geven ook voor, dat hare vertaling, die zy van de Heilige Schrift hebben, al ten tijde der *Apostelen* gemaakt is. De *Griek-sche* Vertaling der 70 Overzetters, waar van wy hier de Historie vinden, is een yder bekend: deze was en by Joden en by Christenen in groote agting. Origines de Griek sche vertalingen namaals in een boek te zamen brengende, vond 'er tot agt verscheide, welke hy namaals verkorte, om dat het uitschrijven van dit werk veel geld koste: over d'eerste Vertaling valt egter vry wat te zeggen, schoon die van de Joden ontrent 300 jaren voor Christus in hunne *Synagogen* is gelezen, en dat de Zaligmaker en zijne *Apostelen* in het aanhalen der Schriften des O. T. zig meest daar van bedient hebben, 't welk de *Grieksche* en *Latijnsche* Kerken ontrent 400 jaren daar na ook nog deden. Dog de ware Vertaling der 70 Overzetters heeft ons Origines bewaart: de redenen, waarom deze niet in alles met de *Hebreeuwsche Text* overeenkomt, zijn, I. Door dien zy zelfs somtijds mistasten, en II. om dat het veelvuldig uitschrijven nog vermeerderde, ook waren ten III. de Hebreeuwsche afschriften verschillende, dat nogtans het gezag der H. Schrift niet vermindert: waar na dan ook den Schrijver zijn oordeel geeft over deszelfs verscheide afschriften, en zegt welke hy gevolgt heeft. Voor Hieronimus had de *Latijnsche* Kerk al een overzetting in hun taal, uit de voorgaande *Grieksche* overgebragt, dewelke verscheide namen hadde, dog dezelve ging meest te grond, toen die van *Hieronimus* d'over-

d'overhand kreeg; dog den Geleerden *Flaminius Nobilius* heeft met grooten arbeid, en wel meest uit de Schriften der oude Vaders dezelve wederom doen herleven; als het de nood verῖschte van het zijne daar byvoegende, en 't zelve met vele opmerkingen ophelderende, dewelke wy in dit werk van den *Bibel* ook vinden. Hy geeft ons ook kortelijk te verstaan van wat *Griekſche* afſchriften des N. T. hy zig bedient heeft: ook is de vertaling des O. T. die hedendaags onder de naam van *Hieronimus* bekend is, van hem niet alleen, maar daar is vry wat van de vorige onder gemengd: dog die des N. T. is zeer oud, en ontrent de tijden der Apostelen vertaald: dat nu deze zoo zonder fouten zoude wezen, als de Roomſche Kerk voorgeeft, is ver buiten de waarheid, en zulks blijkt genoegzaam uit de verbeteringen, die zy daar zelfs ingemaakt hebben, en welke in dit groote werk meest gevolgt zijn, hoewel die egter by alle verstandige in groote agting gehouden werd. Behalven dit alles behelst den *Bibel* de verſcheide lezingen, dewelke in alle die talen gevonden werden, als mede verbeteringen van de Joodſche *Maſora*, mitſgaders een korte tijdrekening, en verſcheide andere nodige zaken. Ook vinden wy hier, wat'er van *d'Armeniſche* en *Coptiſche*, of *Egyptiſche* Talen in dit werk voorkomt, van welke beide wy dan ook een korte beſchrijvinge hebben; en eindelijk zegt ons deze Schrijver, waar in de Londonze de Parijſſe druk zal overtreffen.

Nu

Nu komen wy tot het werkje van *Wowerus* in den voorgaanden *Titel* gemeld.

DE verſcheide vertalingen der H. Schrift hebben den Chriſtelijken Godsdienſt door de geheele weereld doen verſpreiden, daar toe de Griekſche vertaling van den Heidenſchen Koning Ptolomeus niet weinig dienſtig is geweeſt : dit voordeel benijde de Zatan aan de Kerk, en bragt te weeg, dat ieder Ketter in zijn vertaling de Schrift na zijn zin verdraaide. Andere, hoewel regtzinnig, uit een verkeerden yver maakten het niet beter, en dus geraakte de vertaling van de 70 Overzetters vol fouten, welke als andere nu wilden herſtellen, wierden vele en verſcheide lezingen geboren, in welk noodig werk van herſtelling, Origines boven alle andere uitſtak, dien Hieronimus gevolgd is in de vertaling van den Bibel in het Latijn; dog die is niet minder ongemakken onderworpen geweeſt, als die der 70 Overzetters, van welke miſſlag te vermeerderen de menſchen nog in deze eeuw niet vry zijn, door dien zy altoos wijzer willen zijn als andere: zulks zy de Schrift verdraayen, om een nieuw gevoelen ſtaande te houden; en dewijl elk wat nieuws wil weten, en de Schrift verbeteren, zoo werd zelfs het goede bedorven, gelijk zulks uit het vertalen van Jes. 34. Apo. 18. en 3 Macch. 4. bewezen werd. Andere wederom verdraayen de Schrift om een netter taal te hebben, die geenzins in de Schrift te pas komt, en waar aan ook de 70 Overzetters zig niet gebonden hebben: de Joden egter hebben hun taal

in welke de H. Schrift beschreven is, altoos behouden, en die in de Babilonische gevangenis niet verloren; maar God voorhebbende de Heidenen te roepen liet door zijn voorzienigheid toe, dat dezelve onder *Ptolomæus Philadelphus* in het Grieksch vertaald wierd door 72 Overzetters, gemeenlijk de 70 genaamd: wat mildadigheid dien Koning daar over aan de Joden geoeffent heeft verhaalt de Schrijver in 't breede; gelijk ook Aristeas en Josephus nog andere zaken hier omtrent overvloedig roemen, die verre na zoo breed niet zijn als zy wel opgeven; waarom dan ook te verwonderen is, dat de Oude aan 't verhaal van Aristeas geloof gegeven, en die overzetting voor onfeilbaar geschat hebben. By deze gelegentheid leeren wy wie de Grieksche Joden waren, die al dezen ophef maakten. Omtrent het werk van deze beroemde vertaling hebben Ireneus, en Justinus Martijr verscheide verkeerde gevoelens gehad, welke hier aangewezen en wederlegd werden: wanneer wy te gelijk ook van de voorvallen van die tijd een omstandig berigt vinden, werdende daar nevens aangewezen d'ongerijmdheden, met welke deze *Historie* door de Joden is opgeschikt, eu wel voornamentlijk deze, dat elk in een celle alleen zoude vertaalt hebben, en dat alle deze vertalingen, by den anderen gebragt zijnde, op een zouden zijn uitgekomen, zonder de minste verandering, zelfs niet in woorden; daar nogtans de Joden van een geheel ander gevoelen zijn, en redenen geven, waarom die Overzetters verandering hebben willen maken: zulks insgelijks vremd voorkomt, dat de oude Kerkenleeraars dit gevoelen

voelen van der voriger eenstemmigheid en nette overeenkomst zoo blindelings gevolgt hebben, willende dat der zelver vertaling door ingevinge van den H. Geest geschied is; alhoewel dit nogtans vast staat, dat deze overzetting zeer net is geweest, als zijnde door den Hoogepriester daar toe verkoren mannen van vroomheid en geleerdheid, die bequaam waren, om zoo een wigtig werk loffelijk te konnen uitvoeren; die dan ook op alle de vragen van Ptolomæus hebben voldaan en geantwoord. Zy waren mede voorzien van zeer nette Hebreeuwsche afschriften, schoon men't niet eens is, welke die waren. Aldus zien wy, hoe God door een Heiden, den Christenen een middel heeft bezorgt, om zijn woord te lezen, en de Joden benomen de gelegentheid, om dezelve omtrent de zuiverheid der vertaling te konnen benadeelen: De geleerde twijffelen, en zijn het ook niet eens, of deze vertaling der H. Schrift in't Grieksch d'eerste is geweest: Zommige willen, dat eenige van die zulks ondernomen hebben, het qualijk is bekomen, waar van hier voorbeelden werden bygebragt: andere wederom onder de Oude, wijzen aan hoe de Heidensche wijsgeren, en byzonder Plato de Joodsche wetten gevolgt hebben, en dat de vijf boeken van Moses lang te voren vertaalt waren, welk gevoelen onzen Schrijver toestemt: dog dat'er Propheten vertaalt zouden zijn geweest, gelooft hy niet; egter stelt hy aan d'andere zijde vast, dat de 70. Overzetters niet alleen Moses, maar het gansche O. T. vertaalt hebben op zulk een wijs, dat zy sommige woorden tot nader verklaring en beter

ter verstand der zaken daar hebben by gedaan, en sommige, die zy niet dienstig oordeelden, uitgelaten, om dat zy aan dien Koning Ptolomeus alle hun verborgentheden niet wilden ontdekken. Na de geboorte van Christus heeft Aquila onder Keizer Adrianus ook dit werk ondernomen, maar deze, zijnde van het Christendom tot het Jodendom overgegaan, en maar tamelijk in de Hebreeuwsche taal ervaren, is daar alleen op uit geweest, om de 70. Overzetters te benevelen en bederven. Na dezen kwam Sijmmachus, een Samiritaan van de *Sekte* der Ebioniten, en ook tot de Joden overgegaan, die zijn vertaling niet beter als de voorgaande bewerkte: hem volgde daar na Theodotion handelende op dezelve wijze, en welken nog verscheide andere zijn gevolgd, waar van'er ons Origines agt stuks ter hand stelt in zijn werk, waar over hy agtien Jaren heeft gearbeid, 't welk naderhand van hem nog verkort zijnde, van een zeer groote nuttigheid is geweest. Andere vertalingen in't Grieksch zijn naderhand van andere nog voor den dag gekomen: boven al is die der 70 Overzetters door Ketters en andere toevallen van tijd tot tijd bedorven, daar de Joden niet weinig de hand in hebben gehad, gelijk hier uit verscheide voorbeelden ontrent de voorzegginge van Christus klaarlijk kan blijken: waar uit dan ook volgt, hoe het minder konde wezen, of de oude Latijnsche overzetting gemeenlijk genoemd d'Italiaansche, dewelke uit die der 70. Overzetters vertaalt is, moet zeer gebrekkelijk zijn? te meer dewijl die door 't veelvuldig uitschrijven nog verergerde, en da

iede

ieder na zijn zinlijkheid daar by en af deed: deze had ook onder de Oude verscheide namen, die hier werden aangewezen, als mede hoe die niet geheel tot ons is overgekomen.

Nog later heeft Hieronimus een Latijnsche vertaling zelfs uit het Hebreeuwsch gedaan, of door andere gemaakt verbeterd, waar van wy alhier zien, hoe hy 't zelve heeft uitgewerkt; dog over 't N. T. schijnt zijn arbeid zig niet verder uit te strekken, als tot de vier Euangelisten, waar mede dit fraay werkje eindigt.

VII. HOOFDDEEL.

Reflexions sur les divers stiles & sur la maniere d'écrire, ou dissertation sur les oeuvres de Monsieur de Saint-Evremont. Avec l'examen du *factum* qu'il a fait pour M. la Duchesse Mazarin, contre Mr. Le Duc Mazarin son Mary.

Dat is,

Aanmerkingen over de verscheide Stijlen *en over de manier van schryven, of een redenering over de werken van d'Heer van Saint-Evremont. Met een onderzoek van 't* Factum *of vertoog dat hy gemaakt heeft voor Mevrouw de Hartoginne van Mazarin, tegen d'Heer Hartog van Mazarin haar gemaal. t'Amsterdam by* Andries

van Hoogenhuyzen. 1700. *in* 8. 21 *bla*
ren.

WAanneer wy een uittrekſel * van de S
Evremontiana maakten, vonden wy daa
in een brief (mogelijk van dezen Schrijver) d
de Heer St. Evremont in alles zoo hoog ni
agte, als de weereld nu wel in't gemeen doe
welken brief wy daar ook door d'Heer de S
Evremont vonden beantwoord. Dog hier z
dezen Schrijver voet by ſtek, en toont uit aa
getoge plaatſen van zijne werken 'tgeen zoo
zijn *Styl* als zaken te regt gelaakt word: eg
ſtelt hy vaſt, dat'er in zijne ſchriften vele ne
en natuurlijke uitdrukkingen zijn, die dat aan
Geeſt vertoonen, 'tgeen hy zeggen wil,
waar van hy, als ook van de ſchoone trekke
by hem zeer natuurlijk aldaar geſteld, ve
ſcheide voorbeelden geeft. Daar na maakt h
ſommige opmerkingen op zijn *Styl*, de plaatſ
aantoonende daar hy miſſlaat, en ook waar
't zelve beſtaat: 't welk den Schrijver gelegen
heid gaf om te zeggen, dat een die wel ſchri
ven zal, de zaak zelfs in den grond wel mo
verſtaan, om te beter en gemakkelijker dezel
aan andere te konnen leeren, en dat wel in a
lerlei ſchriften, dog byzonder vermakelijk
't geen hy zegt dat St. Evremont niet heeft n
gevolgt. Die wel ſchrijven zal, toont hy verde
moet zig zelf klaar en duidelijk uitdrukke
zonder meer of min te zeggen, als de ſtoffe ve
eiſch

* *Zie de Boekzaal van November en December* 170
Pag. 529.

eischt; hy moet ook eenvoudige of verhevene uitdrukkingen hebben, al na het met zijn voorwerp gelegen is, 't welk hy ook in hem niet vind. Dan zegt hy weder die wel schrijven zal moet zijn weereld wel kennen en geen overtollige woorden gebruiken, te weinig woorden maakt een zaak duister, te veel verwartze, 't welk hy St. Evremont ook te laste legt: ook is zijn stijl, vervolgt hy, zoo ongelijk, dat men somtijds zoude zweren, dat het de zijne niet was. Daar op wijst hy aan sommige kragtige en zeer verstaanbare uitdrukkingen van hem, en ook andere, die van de zelve veel verschillen. Daar na beweert hy, dat men om wel te schrijven niet al te veel *Substantiva* op een hoopen moet, nog ook scheele of dubbelzinnige uitdrukkingen gebruiken, die nooit in een reden te pas komen, gelijk St. Evremont doet. Men moet de *Metaphora* ook met omzigtigheid te pas brengen, en de tegenstellingen, zoo veel mogelijk is, vermijden, aantoonende dat hy St. Evremont hoewel zulks niet doende, egter 't zelve elders veroordeelt. Wijders geeft ons dezen schrijver om klaar en verstaanbaar te spreken deftige regelen: toonende in't vervolg ook dat zijn Evremonts vertalingen niet net zijn, en dat hy somtijds daar in te veel vrijheid neemt, en in andere gelegentheden geheel weer nalaat; als mede dat by hem niet te vinden zijn die aanmerkingen, wanneer korte uitdrukkingen, en zonder t'zamenhang te pas komen. Dan volgt het onderscheid tussen de stijl van *Balzac* en *Voiture*: en daar na zegt hy is'er niet noodzakelijker voor een goed Schrijver, als te veel tegenstellin-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

ſtellingen te mijden, 't geen nogtans gemeen is
De ſtijl der oude Romeinen ſtaat St. Evremon
niet zeer aan: ook behagen hem niet der zelve
Digters wegens hunne verzieringen, daar de
zelve nogtans noodzakelijk zijn, en nu nog wer
den nagevolgt, als die maar duidelijk zijn. Ee
eenvoudige ſtijl prijſt St. Evremont als de vo
maaktſte, maar hy volgt niet minder in zijn
ſchriften, die met geen natuurlijk fraai voorzie
zijn. Ook gaat by dezen Schrijver ni
door, dat volgens zijn St. Evremonts meining
de genegentheden minder onruſt baren als c
hartstogten, alzoo weinig als zijn al te gedwo
gen ſtijl. Hy toont ook zijn miſſlag, dat h
zaken onderſcheid, daar geen onderſcheid in i
als dat *Vice* geen *crime* is, en meer diergelijk
hem word mede zijn ongelijk aangetoont, a
hy ſommige menſchen, die de gevallen van
gewiſſe verhandelen, ſtuurs noemt, om dat
hun pligt betragten. Op de beſchrijving, die h
van Mevrouw d'Ollone doet, valt ook vry w
te zeggen, en byzonder op de Lijkreden v
Mevrouw Mazarin, alwaar zijn uitdrukking
te verre gaan, en zaken van gering belang
hoog geprezen worden; ook is zijn redenkav
ling over haar ziekte gantſch buiten den haa
Zijn gedigten moeten ook ter toets komen,
werden alhier vry wat gehekelt. Deze Schr
ver gaat verder in zijn tweede deel onderzoek
ſommige gevoelens van St. Evremont,
brengt eerſt voor den dag ſommige zijner e
merkingen, die hy gemaakt heeft over de L
van Epicurus, waar ontrent verſcheide qua
ſpreekwijzen en verkeerde redeneringen word

aan

aangewezen: d'Ouden zelfs zijn het over 't leven van dezen Wijsgeer niet eens; Horatius sprak 'er qualijk van, Seneca loffelijk, Augustijn hield het met Horatius, Hieronimus met Seneca, gelijk ook onzen St. Evremont dewelke, in plaats dat zijn redeneringen wild zijn, en niets zeggen dat klem heeft, moest getoont hebben, dat alle de vermaken van Epicurus de deugd tot medgezel hadden, en uit deszelfs zeggen en doen bewezen hebben; alwaar hy dan ook alle tegenwerpingen most opgelost,en daar nevens hebben aangewezen, welke deugden een wijs man noodzakelijk zijn,en waar in de waare vryheid bestond. kwalijk heeft St. Evremond ook begrepen het gevoelen van Epicurus, wijl de gelukzaligheid by hem bestond in de deugd, waar van de gerustheid alleen een gevolg was; hier op toond hy wat dezen wijsgeer eigentlijk wellust noemt. Onzen Schrijver prijst nu weder St. Evremond en geeft ons van hem sommige zagte en natuurlijke opmerkingen, dog hy getuigt daar nevens, dat zoo dikwils St. Evremond van stof verandert, ook schijnt van aart te veranderen, daar toe tot een bewijs brengende een brief, die hy aan een Juffrou schrijft tot troost over 't verlies van een van haar vrienden, op welke dezen Schrijver vry wat weet te zeggen, zoo omtrent de stijl en uitdrukkingen, als op de verdeelingen en onderverdeelingen in dezelve gemaakt, die hy meint dat beter in de Scholen als hier te pas komen, dewijl zy te veel opmerking vereischen: ook vind hy deszelfs spreekwijzen te hard,om voor vertroostingen te konnen dienen, en zegt dat hy geen goed onderscheid

maakt tussen zedelijke en Christelijke deugden
Dan wederom beweert hy uit verscheide van zij
ne schriften, dat zijne uitdrukkingen zijn buiten ge
woon, al te verbloemd, en weinig natuurlijk; waa
tegen hy dan aantoont sommige brieven van zeke
juffrouw aan haar lief geschreven, in dewelke d
stijl vry wat levendiger en natuurlijker is. Ni
minder heeft te lijden de verhandeling va
St. Evremond over het woord *vaste*, en wer
met veel naauwkeurigheid onderzogt, by we
ke gelegentheid men zig daar van kan bedienen
immers het heeft geen overeenkomst met h
woord *afreux* (vervaarlijk.) Dog of men 't ze
ve vande geest een's mensche gebruiken kan
en hoedanig het van de geest van Aristoteles e
Alexander de Groote te verstaan zy, geeft deze
Schrijver zijn oordeel: mitsgaders of het daar va
daan is gekomen, dat dezen Alexander zoo
van Jupiter wilde genaamd zijn? ook of d
woord *Vaste* aangaande Keizer Karel de 5 doo
St. Evremont gebruikt is? daar by dan kon
dat hy toont dat St. Evremont zig zelven mee
malen ontrent de persoon van Alexand
tegenspreekt. Het derde deel handelt me
zijne gevoelens, als zijn manier van schri
ven, waar van onzen Schrijver getuigt in ve
zaken met zijne gronden niet over een te stem
men, en beweert dat zijn Godvrugtigheid geen
zins met die van't Euangelium kan zamen gaa
nog ook dat zijn vertrek uit de weereldze g
zelschappen wel begrepen is, als mede dat zij
regelen niet genoegzaam zijn, om de dappe
heid en deugd te sterken tegen de verloksele
der Vrouwen. Zijn gronden vande Godg

leer

leerdheid worden als zeer ſobere te boek geſtelt; en daar na word getoont, dat het niet in den haak was aan een Juffrouw te ſchrijven, dat men nog kan nog mag lang beminnen, en dat'er niets beſpottelijker is als een oude Hartstogt van die natuur. Zijn Heroïke liefde is goed voor een Roman, maar komt niet te pas in't hart van den menſch, en daarom ſpreekt hy geheel verkeerd van de liefde van den Roomſchen *Cinna* en *Emilia*: Ook heeft hy het kwalijk, dat de zotheden van den ouden tijd van die van onze eeuw verſchillen. Hy ſtelt een *Heros* voor, hoedanig'er nooit geweeſt is, of zijn zal. d'Overzetters zijn by St. Evremont in kleine agting, nogtans heeft het dikwijls meer werk in iets wel te vertalen als zelfs te ſchrijven; alzoo dat de vertalers veel tijds meer lof behalen als de Schrijvers. Hy ſlaat mis als hy van de perſoon van *Seneka* veel, en van zijn ſchriften weinig werk maakt, daar men nogtans in dezelve zulke deftige zaken vind, hoewel met miſſlagen vermengd; zijn ſtijl is zwaar, en men moet hem met aandagt lezen. De gedagten van St. Evremont omtrent de Godsdienſt verſchillen d'eene tijd veel van d'andere, en ſomtijds vry wat buiten den haak, 't welk alhier uit verſcheide ſtukken bewezen word, en wel byzonder omtrent de genade en 't geloof. Daar na volgt, dat de Schrijver, die hier voorkomt als d'Heer Du Mont, deze opmerkingen over de werken van St. Evremont aan een van zijne vrienden zond, om zijn gevoelen daar over te weten, die hem zijne gedagten daar over in eenen langen brief te kennen geeft, zijnde niet alleen in meeſt alle de

zaken, op drie of vier na, met hem een, maar ook met een zeer goed oordeel verscheide misslagen aanwijzende, welke hier of breeder uitgehaalt, of geheel nieuw voorgesteld worden. In een korte antwoord verdedigt onzen Schrijver zijn gevoelen, 't geen zijn vriend in zijne opmerkingen mishaagt, en geeft redenen, waarom hy zoo geschreven hadde; waar van d'eerste zijn sommige opmerkingen over het woord *vaste*; ten tweede over het *Herosschap* van Eneas; en ten derde over de *Heroique* liefde. Eindelijk onderzoekt onzen Schrijver den staat van 't geschil tussen d'Hr. Mazarin en deszelfs vrou door St. Evremont opgesteld: niet om in die zaak regter of voorspraak te willen zijn, of een van beide de strijdende partyen hun regt te willen betwisten, maar alleen om den inhoud van dit schrift t'overwegen. Men vind dan hier in zijn afkeer voor d'Heer Mazarin zoo zigtbaar, dat onpartijdige menschen genoodzaakt werden om het tegendeel te gelooven van alle 't geene hy van dezelve zegt: te meer dewijl hy de Heer Erard (hebbende uitgegeven het *Pleidoi* voor d'Heer Mazarin) zoo wel als zijn meester vry wat buiten den haak hekelt, dog niet met redenen maar met enkele scheldwoorden: waar heeft hy ooit van een egtscheiding gehoort om reden dat de vrou schoon is, en de man niet? zijn 85 jaren behoorden hem bescheidener gemaakt te hebben. Maar, dat nog meer te verwonderen is, hoe kan hy St. Evremont den *Advokaat* Erard zoo overhalen, en van onbeschaamdheid beschuldigen, daar zelfs de vrienden van Mevrou Mazarin hem deden bedanken voor de gematigdheid
die

die hy in zijn *Pleidoi* gehouden had. En om dat den *Advokaat* had getragt Mevrou Mazarin haar Huwelijks goed te ontzetten, daar toe bybrengende de 22 en 117 *Nouvelles* van Justiniaan, zoo moest hy hier over geweldig lijden. Verder merkt hier onzen Schrijver nog aan verscheide uitdrukkingen van hem St. E. die met een nette stijl gantsch niet overeenkomen. Wy zeggen dan op dit alles, dat, by aldien alle boeken, die hedendeags geschreven worden, zoodanigen oordeel moesten ondergaan, de geleerdste mannen na allen schijn hunne pennen wel zouden te huis houden: maar de Grieken wisten al in hun tijd te zeggen, dat men beter *Momus* als *Mimus* wezen konde. Dit late ik my ontvallen, alhoewel ik het gelijk of ongelijk tussen deze twee Schrijvers niet wil voorstaan of uitspreken.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

VII. HOOFDDEEL.

Leti *kort begrip der Helden-Deugden, ofte Historische en Staat-kundige verhandeling van de Daden en Maximen, die tot voortplanting en conservatie van alle Staten, en Landen noodsakelyk zyn. Vertoonende, nevens het afbeeldsel van een* WAAR BURGER, *de Redenen van den ondergang, van zoo vele Vorstendommen, en Republyken; den Aart, en d'eigenschap van den Koophandel, gelyk ook van de Protexie die d'Opper-magten aan de Commercie zyn verschuldigt: zynde een zeer dienstig werk, voor alle Princen, Onderdanen, Regenten, en Inwoonders. In het Italiaans beschreven door de Heer Georgio Leti, en in de Nederlandse sprake overgebragt, door F: Hertogh. R. G. met kopere Platen verciert. In 's Gravenhage, by* Engelbregt Boucquet 1700. *Twee deelen in* 8. 80 Bladen, 2 vel Printen.

DEze naarstige en onvermoeide Historyschrijver vertoont ons hier als in een geopend tooneel de Weereld vol ongenoege en verwarringen, of gelijk een woeste, wilde, en ontstuimige Zee, in welke zeer vele driftige hartstogten den zwakken en onbedagten mensch heen en weder slingeren, terwijl de deugden en ondeugden in hem, ('t welk te beklagen is) byna op den zel-

ven voet voortgaan en heerſchen, zonder dat men tot nog toe heeft durven beſlegten of het goed, dan of het quaad, voor hem meerder of grooter zy. Het werk van een goed en vroom burger is nogtans de deugden op allerhande manieren in zijn Vaderland aan te queeken en voort te planten, en alle ondeugden als de gevaarlijkſte gedrogten met allen yver uit het zelve te weren; dewijl de laatſte een gewis verderf, en d'eerſte een vaſt en beſtendig voordeel, en in de gemoederen en gewetens een gewenſchte ruſt en eenparigheid, veroorzaken; en den menſch, als ze met de Chriſtelijke gepaard gaan, als 't beeld zijn's Scheppers op 't Heerlijkſt vertoonen. d'Eer, en regtſchape zugt tot dezelve moet hier de Grondſlag van alles zijn: deze moet men voor al tragten boven andere te bezitten om een voortreffelijk Vorſt en een braaf onderdaan te zijn. De Heer *Leti* berigt ons voor af, dat hy hier een goed burger van een vryland of Gemeene-beſt, en niet van een Vorſtelijke regering, voorneemt te beſchrijven, toonende teffens het onderſcheid tuſſen die beide in verſcheide regeringe, die hy kortelijk voorſtelt, in 't byzonder de Pauſelijke. Hy doet ons hier ook zien, dat *Duitſchland* ten opzigt van deszelfs lichaam een Oppervorſtelijke regering, dog ten aenzien van de t'zamenſtel en de gedaante van deszelfs beſtier een Gemeene-beſt of vrye ſtaat is; gelijk ook *Engeland*, en *Malta*. Van deze treed hy tot het oude *Rome*, en deszelfs verſcheide burgerregt, aanwijzende hoe de Kruis-gezant Paulus, een Roomſch burger konde zijn, te weten om dat hy uit Romeinſche Ouders in de volkplan-

tinge

tinge van *Tarsis* geboren was; en van dit burgerregt gaat hy tot dat van *Athenen*. Het *Atheensch* burgerregt wierd overal, na 't vermogen van 't land, meer of min geagt; hoewel de gebore burgers over al als de beste en meest bevoorregte aangemerkt worden, gelijk hier met ettelijke voorbeelden betoogd word. Yder regtschape burger is verpligt zijn Vaderland van trap tot trap in alle voortreffelijkheid na vermogen te doen uitmunten; en vervolgens de eendragt die tot dien einde ten hoogsten noodzakelijk is, te koesteren. Derhalven moet geen nayver o twist gebrouwen of gestookt worden, 't welk te *Venetien* by den Ouden en Nieuwen Adel nie dan te veel in zwang gaat. Dit afgehandelt zijn de beschrijft hy ons 't Gemeene-best van Holland (een t'zamenstel van vele *Republiken*) mel dende deszelfs wijs bestier en zagte regering Hier zoude een overwinnaar (die God ons nooi geve) konnen zien wat hem te doen zoude staan om een volk tot zijn gehoorzaamheid te brengen en daar in te behouden. De onverzadelijk en doorgedronge Heersch- en Staatzugt van byzondere personen is de oorzaak, dat 'er zoo weinig Gemeene-besten zijn (hoewel 'er eertijds zoo vele waren) die thans door list of geweld verkragt, onder onbepaalde Heerschers haar vorige vrijheid heimelijk dog te laat betreuren. Wat vele Vorsten zijn gewoon hunne onderdanen zagjes en op 't onvoorzienst van hunne vryheid, e voorregten te berooven; schoon de H. *Leti* (me gelijk om redenen) het groot Toskaans huis d *Medicis*, welkers opkomst hier word beschr

ven, voor zeer gematigd houd in 't bewaren van de Voorregten van dat groot Hartogdom. De Fransche Parlamenten zijn geheel de lenden ingereden, en de klem van alle regeringen quijt geraakt. Dus gaan wy na *Venetien* en *Zwitserlant*, welke Gemeene-besten, in 't byzonder 't *Canton* van *Bern* omstandiglijk worden beschreven, en teffens een besluit gemaakt, *dat de verdrukkinge den Onderdanen altijd mishagelijk en onverdragelijk voorkomt, en dat vele Vorsten door dezelve hunne Landen verloren hebben*, gelijk aan Holland enz. onder de regering van *Philip* de *Tweede* van Spanje, en Engeland onder die van *Jakob* de *Tweede* zoo merkelijk is gebleken.

De Deugd en dapperheid behoorden derhalven haar belooning te hebhen; en men moet geen braaf burger voor 't hoofd stooten, nog Vrouwen zonder voorregten laten. Op dit alles volgt de rang der Roomsche burgers en hun voorregten, waar tegen de Schrijver Venetien stelt om te toonen, waar in beide die vermaarde Steden overeenkomen of verschillen; waar op een omstandig berigt van de regering van Venetien volgt. Tussen beide ziet men een korte beschrijving van 't Gemeene-best van Genua, deszelfs opkomst en ondergang. De Gemeenebesten moeten haar zelven, of door overvloed van inwoners antzachelijk maken, of wel in een zoo onzijdige middelmatigheid blijven, dat niemand reden hebbe haar te benijden, veel min aan te tasten: *Luca*, *Ragusa*, en *Geneve* zijn hier voorbeelden van; leggende *Luca* tussen de Paus en de Groot Hartog van Toscane, *Ragusa* tussen

den Turk en Venetien, en *Geneve* in nog arge
„ ſtaat, *zijnde als met drie ſtrikken gebonden, di*
„ *baar vaſter gekluiſterd houden, als of zy een ge*
„ *boeide Slavin binnen Conſtantinopole was*
Vrankrijk maakt d'eerſte, Savoye de tweede, e
'tCanton van Bern de derde knoop. Vervol
gens onderzoekt de Heer *Leti* pag. 152 wat ge
tal van ingezetenen in een vry land behoorde t
zijn zoo ten opzigte van deszelfs innerlijk als ui
terlijk wezen, en regering. Gemeenzaamhei
onder burgers veroorzaakt eendragt en liefde
dog vele Regenten in een * *Ariſtocratie* verwar
ring. Gemeene-beſten zijn eigentlijk daar yde
gebore inwoner deel in 't beſtier kan hebben
waar in de Hollandſche regering ons hier als ee
deftig voorbeeld voorkomt; hoewel *Venetie*
ganſch andere inzettingen en regels heeft, welk
Genua getragt heeft na te volgen. *Luca* heef
haar Leenroerig aan de Keizer gemaakt, en geef
hem eenige ſchatting als Beſchermheer, anderzin
oordeelt men dat d'een of d'ander Groot Har
tog zijn klaauwen 'er wel op ſlaan, of d'een o
d'ander Goede Heilige Vader het Zwaard va
St. Pieter tegen haar trekken mogte, om die Sta
den H. Stoel in te lijven. De Stad *Geneve* heeft ee
regtſchape gedaante van een Gemeene-beſt, gelij
ook de 13 Zwitſerſe Cantons, vier Euangeliſch
en negen Roomſche verſcheide gemeene beſte
in Duitſchland, gelijk *Neurenburg*, *Hamburg*
Lubek, *Bremen*, *Keulen*, *Luik*, en andere wor
den hier nevens derzelver merkelijkſte voorreg
ten beſchreven, als mede het burgerregt, e
hoe 't zelve in Vorſtendommen en Staten wor
ver

* *Regering der Beſten.*

verkregen en gehandhaafd, hoewel dit geenzins op een eenparigen voet gaat. De Franschen, wat meer dan Noorder Volken tot Slaverny gewend, zijn hun Koning wonderlijk getrouw, en hebben zig nooit genegen getoont om een Gemeene-best te worden. De Florentinen zijn hunne Groot Hartogen niet minder genegen, van welke *Cosmus* en *Ferdinand* hier geprezen worden, gelijk ook in 't vervolg de regering en 't Volk van *Luca*, die Vorst, en deze regering zijn hun onderdanen ook zeer genegen. Den Adel van *Venetien* en *Genua* zijn wat trots, ongemakkelijk en ondankbaar. Een ondankbaar mensch is by onze Schrijver een Verrader van 't Vaderland. Dus komen wy tot de Koophandel, den welke niets tot welstand van een Gemeene-best noodiger is, en bygevolge op alle manieren behoorde gekoesterd en aangequeekt te worden: De Papen oordeelt de Schrijver zeer schadelijk aan dezelve. De geleerdheid is een Gemeene-best altijd nut en nooit nadeelig geweest. In de Koophandel en Geleerdheid overtreft Holland alle andere Gemeene-besten. De Koophandel is de Edellieden in Duitschland, en andere Gewesten, voornamentlijk in Engeland, verboden geweest; hoewel die naderhand weder toegelaten wierd. Men is de Kooplieden meer dan den Adel omtrent zaken van 's Lands welvaren schuldig. De Papen komen pag. 222 weder slegt te berde. *Philip* de tweede van Spanje zijn Godsdienst binnens kamers plegende wierd door zijn gewone plaag de Jigt zoo schielijk en fel overvallen, dat hy zijn Kapellaan of Hofpaap verzogt zijn schoe te ontbinden: de Priester de Godvrugtige willende spe-

len antwoorde, *hoe kan uw Majesteit van my vorderen, dat ik my vernedere, om met die handen zijne schoenen aan te raken, met welke i Sacrificie doe, en dagelijks mijnen God op 't Al taar handele?* Waar op *Philip* hervatte *God verhoede, dat ik zoude lijden, dat gy my de schoenen zoud ontbinden, met die handen waar mede g God aanraakt; maar ey lieve ontbindze dog met di handen, met welke gy dagelijks op 't kakh...uw g. t krabt.* ibid.

In Steden merkt onze schrijver aan den *Adel de Geestelijkheid* en 't *gemeene volk*, en wat ag ting men voor yder van dezelve moet hebben *De Geestelijke* staan by hem vry slegt te boek Wat de koophandel aangaat, die kan zonde geld, schoon iemand dezelve verstaat, niet voor deelig gedreven worden. 't Geld in handen va den *Adel*, geestelijken, of te zamenschravelaar word dikwils of noodeloos verquist, of blij als een doode schat begraven. Den adel wa voorheen zoo verwaand, dat de Mark-Graa van *Astorga* aan Keizer Karel de 5.de *verklaar de niet te konnen begrijpen, waarom de Keize de Koop- en Geleerde Luiden meer dan den Ad eerde*: dog de Keizer, die nooit om een sne dig antwoord verlegen was, schoot 'er dit o toe, *de rede en geregtigheid, Heer Mark-Graa porren my hier toe aan; Want gy moet weten dat d'Edelen my plunderen, en 't vleesch van beenen knagen, en dat de Koopluiden my kleede en voeden, en de Geleerde mijn naam vereeuw gen.* Dat den Adel in Venetien geen koophan del mag drijven, en dat 'er zedert 58 Jaren w 40 Huisgezinnen van Koopluiden den Adel yd

voo

voor 100000 *Dukaten* zijn ingelijfd bederft de koophandel der Venetianen Die van Genua in 't tegendeel veredelen hun Koopluiden; en de Schrijver heeft zelfs in 't jaar 1654 tot groot genoegen aldaar gezien, dat *Franciſco Grimaldi*, Prins van Giraci tweemaal zijne knegten balen heeft zien helpen verpakken, en met eigen handen koopmanſchappen aan eenige Milaneeſche Handelaars vertoonen. Holland is de blaasbalk, die den handel door de geheele weereld aanblaaſt, en de geeſſel van ledigheid In Amſterdam zijn byna zoo vele Koopluiden als menſchen. De middelmatige maken door hun kleinen handel de Grooten rijk, en deze bouwen de fortuin van andere, zoo dat het geld aldaar in handen van Koopluiden telkens omgaat; daar in Venetie nog Koopluiden zijn, nog geld, om dat de beſte Koopluiden zig bederven door 't koopen van den Adel. De Franſchen hebben door hun gewone liſten de Hollanders den Koophandel gepoogt af te zien en daar in te ondermijnen, dog met geen groot gevolg. De Koophandel van Rome bloeit zeer wel, hoewel men zulks weinig gewaar word. Ondertuſſen zien wy dat de Venetianen geen Hartogen (buiten de Doge) Graven of Marquiſen maaken, om dat zy de eernaam van Raadsheer, of *Procurator* [voorzorger] van *St. Markus* hooger agten, dan alle eertitelen die niet opperhoofdig zijn, en dezelve met die der *Grandes* van Spanje beweren gelijk te moeten ſtaan. *Credijt* is de Ziel van de Koophandel: dit word bekomen door zekere lieftalligheid, gaauwheid, en evenwigtigheid van woorden; door beſcheiden-

heid, voorzigtigheid, en 't wel aanleggen va
bekwaamheden en goederen in de Koophandel
zonder op te snijen, snorken, of snoeven. Me
moet nooit bedriegen, of beloven 't gene in i
mands vermogen niet is.

De Hollanders en Italianen zijn byzonder b
kwaam om hun *credijt* te vermeerderen, voo
namelijk Amsterdammers: der Franschen ve
metelen aart is hen in dit geval vry wat in
weg, dewijl zy de *Hoogduitschers houden vo*
botmuilen; de Hollanders voor onwetende,
Polen voor Uccelloni, *de Spanjaarden vo*
Zuipers, d'Engelschen voor wreede, d'Italian
voor doortrapte, en andere Natien op deze w
ze schandvlekken aanvryvende. Zie Pag. 1
in't Italiaansch, en Pag. 275 in de Hollansc
vertaling. De Heer *Leti* aan de andere zij
vergelijkt de Franschen by de *Arfesibene* zek
slang in Indië, welke, volgens tuig van *Alva*
Semedo, door een zeer zoet gefleuit en aar
schuifelen den reiziger tot slapen lokt, en d
overvalt en verslind. Der Franschen aart w
verder zoo netjes beschreven, dat het de moe
waardig is zulks in den Schrijver na te zien
Dezen aart heeft de tegenwoordige *Lodewijk*
14 zedert 40 Jaren vremde Hoven en Lan
doen inboezemen: dog de zelve is eer een m
del om *credijt* te verliezen dan te verkrijge
dewijl de Franschen overal ras doen zien
zy zijn, zoo in Staatszaken als oppassen v
Jongvrouwen, waar in zy gemeenlijk buite
sper

* *Priolus de rebus Gallicis*, een Schryver
tyde van *Lodewyk de XIII.* schilderd hen hier
daar ook zeer natuurlijk uit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

ſpoor ſlaan. De Vlugtelingen krijgen hier ook in't voorby een ſtreekje van groote ondankbaarheid, en ontaarding van de Heldendeugden van getrouwheid, Godsdienſt, en liefde tot het land daar zy gekoeſterd wierden: hoewel de hugenoten (zegt hy) andere voorbeelden hebben gegeven, die de gansche weereld zullen ſtigten zoo lang de zon dezelve zal beſchijnen. Hier op toont hy ons hoe de Romeinen voorheen zegepraalden, hun mindere zegepralingen, *Ovatio* genoemd, en wat offerhanden en geſchenken zy dan deden. Griekenland had 7 wijdberoemde Wonderen; I. Het COLOSSUS of beeld van Rhodus 70 ellebogen hoog met ope beenen over de Have waar onder de Schepen met volle zeilen inliepen; II. Het PRAAL GRAF MAUSOLEUM van *Artemiſia* voor haar gemaal *Mauſolus*; III. De TEMPEL van DIANA; IV. Het *Beeld van Jupiter Olympius*, door *Fidia* uit een ſtuk gemaakt met blikſem ſtraalen in de hand van 20 voeten hoog; V. Het HUIS van CYRUS, door *Mennon* geſtigt, waar in 50000 menſchen konden wonen; VI. De WALLEN van BABILONIEN, met 110 zeer hooge torens door *Semiramis* gebouwd; VII. De DRIE PIRAMIDEN, of Grafnaalden VAN EGYPTEN; en de TOREN van't PHAROS van levendige ſteen, die hoewel in een vlakte 100 mijlen verre gezien konde worden. De wonderen van *Rome* overtroffen deze, hoewel na mate in *Holland* nog meer wonderen gevonden werden, zoo door de nature als konſt gewrogt. * Holland mag het

* Hier door worden de vereenigde Nederlan-

laatste gemeene best in geboorte zijn, dog zy
is in een ceuw alle de anderen over 't hoofd ge
groeid (gelijk hier in vergelijking van dezelve me
het oude Rome, Venetien, en andere word aange
wezen) hoewel zy haar altijd even zedig toont
hier in komt *Holland* met *Venetien* over ee
schoon d'eerste de laatste in verscheide zaken o
vertreft, dewijl de goeden aart van haar vol
alle andere volken gelijk Amsterdam alle ander
steden te boven gaat. De Amsterdamsche boi
deelen en Speelhuizen verschoont de Schrijve
op een koddige wijze. Holland munt hier i
ook boven *Venetien* uit, dat zy 't welvaren va
andere Natien meer dan *Venetien* behartigd g
lijk uit eenige bygebragte voorbeelden blijkt. D
ze wijdberoemdste, magtigste, en doorlugtigs
Republijk gaat de Heer *Leti* nu beschouwe
in deszelfs eerste en aloude oorsprong en voor
gang, alwaar ons vele merkelijke zaken voork
men. De oorzaak van den ondergang van son
mige Vorsten en Staten is, dat zy zig zelven ni
en kennen, en vervolgens, om zoo te spreken,
met een blinde kaart spelen, 't welk volgens hi
aangetrokke voorbeelden altoos qualijk uitva
Holland was wijzer, toen de Spaansche in 't ja
1648 haar een voordeelige Vrede na een tag
jarigen Oorlog aanboden, nam zy dezelve a
Vele Roomschgezinde en anderen hebben hun
ver en liefde tot het Vaderland en de vryheid z
loffelijk besteed, schoon zy geen oogmerk h
den den hervormden Godsdienst toe te vall
De bescheidenheid der Hollanders heeft vele vre

den verstaan, volgens 't gebruik der Vrem
lingen.

den in hun land getrokken; waar toe de Minzaamheid, Goedertierenheid, Regtvaardigheid en andere deugden in de Bestierders der Steden niet weinig heeft geholpen; waar by de verdraagzaamheid omtrent verschillende Godsdiensten gevoegd mag worden, dewijl niemand uit vreeze behoefde te wijken. Dus is dit handje vol lands zoo groot geworden, dat het in staat bleef om een zoo langen oorlog tegen de magtigste Vorst van Europe met zoo veel roem en luister te voeren, en middelerwijl in getal van inwoners zoo merkelijk toe te nemen, dewijl alle vremden herwaarts gelokt wierden door de zagte regering en de goede voorzorge over de Burgery enz. Daar op word de regering van Holland beschreven. Men weet daar de geheimen, aan een regering ten hoogsten noodzakelijk, zeer wel te bewaren, 't welk hy met voorbeelden, bewijzen, en redenen toont. Vervolgens zien wy op hoe vaste en onwrikbare gronden zy hun Gemeene-best gestigt hebben door het koesteren van een opregte vriendschap en eendragt onder hun onderdanen, hoewel in 't stuk van den Godsdienst verschillende, waar in zy de oude voorbeelden van Alexander omtrent de Joden en andere volken nagevolgt hebben. De Heer *Leti* keurt geenzins goed, dat Kerken door vuile daden bezoeteld worden, veel min, dat dezelve zouden strekken tot vrye plaatsen, en toeverlaat voor roovers en moordenaars. Hy beweert ook dat geen Vorst zijne Onderdanen over 't stuk van Godsdienst mag mishandelen, waar van men in Holland uit den aart afkeerig is. De Hollanders stellen wel een Hoofd-Religie vast,

maar laten andere hun geloof en gevoelen vry, zelfs een Roomsch-Gezinde, gevende dus bewijzen van een goeden imborst, welke in Regenten enz. naast de Godsdienst zoo noodzakelijk is; toonende daar van zulke blijken, dat alle volken in 't gemeen de Staten met regt houden voor zeer Godvrugtige, goedertierene, en Christelijke Overheden, gelijk ook hun wetten den hoogsten lof verdienen, als zijnde gemaakt na rijp overleg van zoo vele hoofden, zoo dat in de zelve de Regtvaardigheid, Wijsheid en Godvrugtigheid de Hollanderen zoo eigen, uitblinken, zijnde als gegrond op den aart en genegentheid van hun volk. Dit land moet derhalven bloeyen. De vrouwen hebben hier ook vele voorregten, en onder andere het bestier van 't huis, 't welk men in de Hollanders voor geen misslag maar voor een groot deugd moet rekenen: hier krijgen de Vrouwen grooten lof, door oude en nieuwe voorbeelden bevestigd, in welke haar Wijsheid en Heldinne deugden uitmunten. De liefde tot het Vaderland is in yder een, voornamelijk in een Gezant, zeer noodzakelijk: deze moet dezelve met wijsheid getrouwheid en vootzigtigheid gepaard bezitten. Dit behoort ook plaats te hebben in een Hoveling, op dat de Vorst wel gediend werde, welk wat raars is. Hoe de trotse Edelen van *Venetien* en *Genua* zig hier in, en in 't reizen d... gen word hier ook aangewezen. Deze meene... dat niet alleen de menschen, maar ook de gebo... wen en torens voor hen behoorden te buig... Men moet zig in 't reizen van alle menschen ... dienen om zijn Vaderland te doen eeren, w... van wy in de Hr. Afgezant van Leeuwen a I...

da pag. 512 een zoet voorbeeld vinden. Wijders geeft hy in een tussen rede een beschrijving van de Priesterlijke Kleederen, nevens een berigt van waar 't woord *Pontifex* komt. Hier uit neemt hy gelegentheid om te toonen dat de Staten na overleg in kleederen van andere niet hebben willen verschillen, waar in de Zwitsers insgelijks te prijzen zijn. De eendragt in de Nederlandsche Provincien is vry grooter als onder de Zwitsersche *Cantons*, schoon Holland in 't byzonder vry magtiger en volkrijker is dan de andere, gelijk de eene Stad van Holland boven de andere in vermogen uitsteekt. Het is wonderlijk, dat sommige niet konnen begrijpen hoe een Gemeene-best, door koopluiden bestierd, niet staande kan blijven. Dit komt voornamelijk de Venetianen en Genuezen zeldzaam voor, die de Hollanders uit dien hoofde niet veel agten, hoewel de Hollandsche regering wonderlijk wel besteld is, daar de andere niet dan op hun Adel (dikwils niet dan een ydele naam) snorken, zonder dat vele onder hen iets meer weten. Maar men kan hen met regt toevoegen, dat het den Adel alleen geenzins is, die de menschen wijs of bequaam tot de regering maakt. In 't vervolg onderzoekt de Schrijver of een ingezeten zijn Vaderland zonder verlof mag verlaten en elders gaan wonen; en of men een Onderdaan daar uit mag zetten, welken aangaande hy het gebruik van verscheide landen aanwijst, meldende teffens de inzettingen en regels dewelke de voorzigtigheid, in dat geval te gebruiken, behelzen, en wel meest omtrent het behouden en vermeerderen van zijne Onderdanen, waar by Holland haar zoo wel heeft bevon-

den. De Hollanders, van welke hy eenige noemt zijn groote liefhebbers van schilderyen, by welke gelegentheid hy gewag maakt van 't Huisgezin van de Heer *Hasselaar* te Amsterdam. Daar na toont hy in 't breede hoe gevaarlijk het is, dat een ingezeten uit haat zijn Vaderland verlaat, en wat quaad zulk een kan doen, hoewel Holland geen Poorten sluit voor iemand, die wil vertrekken, schoon hy zelfs een burger is. Geneve aan d'andere zijde heeft strenge wetten in dit geval, gelijk ook 't huis van Oostenrijk, waar door zy nevens eenige andere misslagen zig meest van Volk ontbloot hebben. De menschen willen niet gekluistert leven, 't geen Vrankrijk ook tot zijn schade geleert heeft. Hoe verre de liefde tot het Vaderland en de regering van 't zelve moet gaan meld ons de Heer Let uit verscheide voorbeelden van Heidenen en Turken: en vraagt met een wat men moet doen in geval een Vorst van Godsdienst verandert en of men die liefde moet behouden als een Staatsche regering zulks doet? waar op hy een onderscheiden antwoord geeft. Hy is van oordeel, dat die liefde zoo verre behoorde te strekken, dat een gebanne burger aan dezelve verknogt moet blijven; veel meer iemand die vrywillig of om dwang van Godsdienst vertrekt dog in dit laatste heeft hy eenige opmerkingen aanwijzende gevallen waar in sommige van de zen band ontslagen zijn. Verloochenaars en *renegaden* zijn altijd gevaarlijk, en volgens 't gemeen spreekwoord, arger en snooder dan een Turk. De Turken lokken de Christenen door groote beloften tot het verzaken van het Christen geloof

c

en 't omhelzen van den *Alkoran*; waar van hier voorbeelden te vinden zijn, nevens een besluit, dat de strafheid in een regering altijd van gevaarlijke gevolgen is, ook dat men de luiden hun Vaderland dwingt te verlaten. Thans haalt hy de Regering van Venetien, en haar staatkunde in verscheide gelegentheden, weder op, mitsgaders het verkoopen van den Adel; en van waar het komt, dat men geen Edelman aldaar in vele Eeuwen heeft zien bankrot spelen, daar men het die van Genua zoo ligtelijk ziet doen. Daar zijn geen grooter liefhebbers van het Vaderland dan de Koopluiden, want die bevorderen deszelfs grootheid en welvaren allermeest. Zonder de Koophandel kan Holland geenzins bestaan: Geneve is door dezelve alleen groot geworden, gelijk andere hier genoemde en welbekende steden: dog deze alle hebben strenge wetten tegen bankrotten gemaakt, die zy zonder oogluiking onderhouden, op dat de goede trouwe, de ziel van de koophandel, ongeschonde moge blijven, waar mede het eerste deel van dit werk een einde neemt.

IX. HOOFDDEEL.

Medicus Politicus, *dat is onderwys aan een jonger* Medicus *wegens de* Politike *streken; welke in de* Praktijk *der* Medicijnen *ingeslopen zijn. t'Amsterdam by* Nicolaas ten Hoorn 1700. *in* 8. 9½ *bladen.*

HEt oogmerk van dezen Schrijver is, om aan de Geneesheeren van Amsterdam niet alleen hare zwakheden en misfeilen aan te wijzen, en dezelve met voorbeelden te bewijzen, maar ook te bewe ren, hoe zig een jong Geneesheer, wil lende zijn konst in die Stad gaan oeffenen met alle voorzigtigheid zal hebben te ge dragen, zoo om zijn gemoed te bewaren en met zijn mede-Artsen wel te staan, al ook om agting te verkrijgen, ten eind door lijders zijn konst te konnen vertooner Hy voert zig zelf dan in als een Leermee ter van een Jong Geneesheer, den meeste raadvragende, welke *Politie* hy moet aan wenden, om in zijn konstoeffening goede voortgang te doen, en het oor van 't G meen zoo verre te winnen, dat hy doo roem alomme bekend word: dezen vr ger word daar op aangetoont, hoe zig z

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

ne medekonstoeflenaars dragen, en door welke zy in agting zijn geraakt, namentlijk door hun gedrag ontrent de genegentheid van die menschen, die in 't huis van den lijdende het meeste vermogen hebben, hen dan vertoonende een Geneesmiddel, 't welk zy oordeelen goed te zijn, en aanstonds voorschrijven, om zoo derzelver gunst te winnen, en overal door hen geprezen te werden; byzonder zegt den Schrijver moet men een vrou, die veel bewind in 't huis heeft, door toegevendheid tragten aan de hand te krijgen, en wel voornamentlijk Vroedvrouwen en Bakers, dewijl die overal komen, en vele vrouwen onder haar bedwang hebben. Daar na toont hy hoe andere Geneesheeren, wat ruwer van inborst, een andere *politie* volgen, met zig te laten vinden in Koffyhuizen en Herbergen, alwaar zy dan breed opgeven van byzondere Geneesmiddelen, voorgevende die alleen te bezitten, en iemand daar mede te kunnen genezen, die van alle Artsen verlaten is, als wanneer 't wel gebeurt dat iemand zulks gelooft, voornamentlijk hun mede-drinkebroeders, die hem overal om die konst hoog verheffen. Nog andere Artsen zegt den Schrijver zijn'er,

die

die zig met veel beleefdheid en wellevendheid begeven in 't gezelschap van Juffrouwen, of jonge manschap, dewelke hen hoorende van de konst redeneren, en zig daar over verwonderende, dezelve een groote naam doen verkrijgen: andere wederom trekken den fijnen rok aan, waar door hy toont, dat de zulke door de stijfhoofdige, die van haar bezind zijn, worden voortgezet: verder zegt hy dat het best is zig in de gunst der kerkelijke *Personen* in te wikkelen, dewijl die, en wel byzonder de Roomsche Priesters veel vermogen hebben op het gemoed der gemeente; daarom dan ook de Doopsgezinde Leeraars, waar van vele te gelijk artsen zijn, het zeer wel voor hebben. Hier op toont hy insgelijks, hoe veel de gunst der *Apothekers* (welkers opkomst en werk hy hier beschrijft) vermag, als mede der Wondheelers, welke hier nevens de *Apothekers* hun pligt gezegt word, byzonder ook de gunst der gener, die zig van het *Mannaal* van barende Vrouwen te helpen bedienen. Hy onderwijst zijn leerling, hoe hy ervare en onervare meesters behandelen moet, om by alle dezelve wel te staan.

Daar na keert hy weder tot de Vroed-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

vrouwen, gemeenlik ongemanierde menſchen, wijſt haar doen aan, en hoe men zig daar ontrent moet gedragen. Nu komen wy tot een regtſchapen Arts, en zien niet alleen wat agting hy van ouds gehad heeft, maar ook welke hoedanigheden in hem vereiſcht werden, dog weinige, zegt den Schrijver, zoodanige *Practizijns* werden'er hedendaags gevonden, toonende, dat zy meeſt alle een geheel andere weg inſlaan, dewijl de tijden verſcheide en byzondere Geneesheeren in de *Theorie* en *praktijk* hebben uitgeleverd: en om dat een jong Arts deze alle behoorde te kennen, om zijn *politie* daar na te rigten, zoo beſchrijft hy die vervolgens. Eerſt verhaalt hy, dat'er is een ſoort van geheel oude *Praktizijns*, en hoe dezelve hunne zieken hebben behandelt, onderwijzende zijn leerling hoe hy zig daar ontrent zal hebben te gedragen, om van dezelve bemind te zijn. Dan vervolgt hy, zijn'er buiten die oude zoodanige nieuwe, die wel met hen eene weg gaan, dog zoo ongemakkelijk niet zijn, daar nevens dan ook aanwijzende derzelver gedrag. Daar zijn 'er van gelijken, die een grooten ophef maken van het een of 't ander ongemeen geneesmiddel, 't welk

zy

zy ook wel somtijds in de *Kouranten* late
bekend maken, waar uit te zien is voo
hoedanige die te houden zijn. Sommig
wederom zijn groote navolgers van Bont
koe, welkers doen ook werd nagevorsch
Nog toont dezen Schrijver aan, dat ande
re Geneesheeren zig uit 't een of 't ande
gedeelte van de konst byzonder vermaar
maken, om op den Leeraars Stoel verheve
te werden, voorbeelden daar van tooner
de, die somtijds tegen gesproken zijn. Da
na onderzoekt hy hoe verre de *Chymie* dier
stig is aan de Geneeskonst, en toont dat c
Chymisten met hunne geneesmiddelen, e
't bewerken der metallen dikwils te veri
gaan, dezelve met een aantoonende, hoe z
behoorden te arbeiden, om aan de Genee
konst het meeste voordeel toe te brenger
het zelve zegt hy ook van de *Anatomie*
die hy voor een Geneesheer ten hoogste
noodig oordeelt. Daar na vertoont de
Schrijver zoodanige Geneesheeren, die h
geheele gebouw der *Medicijnen* aanvaller
en vele nieuwe openbaringen doen, om d
gronden van haar konst des te vaster te ma
ken, daar by van dusdanige bewerende, d
zy in de Oude en nieuwe wyze van Genee
kunde ervaren behoorden te zijn, en va

we

welke talen zy een grondige kennis moeten hebben, om hun tegensprekers des te beter de mond te konnen stoppen; en wijst aan, dat vele onder dit voorgeven niet anders doen, als het gene van andere gezegt is wat te veranderen, of in hun moedertaal over te zetten. Na welk verhandelde hy zig dan ook beklaagt over vele onbedreve leerlingen, dewelke door oogluiking tot den Leeraars trap gekomen en gevordert zijnde, met'er tijd nog een naam onder de burgers krijgen, alwaar dan ook de Pis-kijkers hun deel krijgen, nevens de zoodanige, die door hunne *Studien* wel bekwaam zijn, maar egter zig aan een slender gewennen, zonder zig verder te bekommeren over den voortgang van de konst, gevende daar van de reden, om dat zy te veel te doen hebben, mitsgaders aantoonende, hoe zulke artsen met jonge *praktizyns* gewoon zijn te handelen, en van dezelve te spreken, hoe bekwaam die ook mogten zijn: en daarom onderwijst hy zijn Leerling, hoe hy zig zal hebben te gedragen, wanneer hy met zoodanige komt te *praktiseren*, hoewel het wel g beurt is, dat jonger *Praktizyns* zulke lijders te regt bragten, die van de oude verlaten waren, daar van dan ook opmerkelijke voorbeelden by-

bren-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

brengende. En dewijl de *Chimisten*, vervolgt hy, zeer gehaat zijn, zoo moet een jonger arts zig zelfs wagten, van met dezelve niet veel te verkeeren, schoon hy hun Studien in zijn hart hoogagt, dewijl d'oude hem dus doende in 't oog zouden hebben, en hy daar door zijn bevordering niet weinig zou benadeelen, alhoewel hy voor vast stelt dat de natuurkundige *Chimisten* op de beste gronden bouwen; en de slender Geneesheeren zoo van hun persoonen als konst een afkeer hebben; bewijzende egter dat die oude in sommige zaken de Chimisten zelfs navolgen, en dat 'er onder de nieuwe gevonden werden, die weinig of geringe kennis hebben van hun geneesstof, en dewelke geneesmiddelen gebruiken, waar van d'allerfijnste van hunne meesters geen regte proportie van derzelver werking weten, niet tegenstaande een grein meer of minder te geven den lijder gelukkig of ongelukkig kan maken. Eindelijk zegt hy moet een jong Arts gedult hebben, om als een jong *Practizijn* voor eenige jaren door te gaan, schoon het niet altoos vast gaat, dat de oude geneesheeren de beste, en meer dan de jonge te agten zijn. Wy hebben voorwetens niet willen spreken

va

van byzondere voorvallen, nog ook van geneesheeren, die hier genoegzaam met de vinger werden aangewezen, als mede niet van dat geſchil, welke ons meermalen in dit werkje voorkomt, namentlijk of het niet beter is, dat een geneesheer zijn eigen geneesmiddelen, waar op hy zig beſt kan verlaten, leverde? om reden dat deze Schrijver een byzonder werkje van dit laatſte geval belooft, als wanneer wy daar toe breeder gelegentheid zullen hebben.

X. HOOFDDEEL.

Gods Tabernakel onder de Menſchen, en de Heerlijkheid des *Zoons Gods*, over *Joh:* 1: 14. mitsgaders het Heilig Zabbath- en Jubel-Jaar, over *Lev: xxv:* 1---13. door *Johannes d'Outrein*, Dienaar des *H: Euangeliums* te Arnhem. t'Amſterdam by *Gerardus Borſtius* 1701 in 8, 34 Bladen.

DE Heer *d'Outrein* (wiens geleerdheid door verſcheide uitgegeve Schriften genoegzaam bekend is) heeft deze twee Predikatien, aan de Gemeente van *Arnhem* voorgeſteld, alhier breeder verklaart en uitgebreid, en zoo aan den Lezer een Godvrugtig Letter-geregt opgediſt. De eerſte is een verhandeling over de woorden van

Joh. 1: 14. welkers inleiding het gezigt vand
ladder van *Jacob Gen.* 28. medebrengt, zeer n
en duidelijk op de *Messias*, als het middel wa
door wy ten Hemel opklimmen, toegepast,
de verscheide sporten van dezelve zinnebeelde
der wijze aangetoond, met de gedagten, die v
le Godgeleerden over dit gezigte hebben gemaak
In den t'zamenhang der woorden zien wy i
kort ontvouwen 't begin van 't *Euangelium* v
Johannes, mitsgaders de redenen, welke he
hebben bewogen van *Christi* Godheid te begi
nen, daar d'andere *Euangelisten* van zijn men
heid een aanvang maken. Tot de zaken zel
komende onderzoekt hy, of *Johannes*, *Christ*
't Woord noemende, zulks uit de Schriften van *Pl*
to of van *Philo de Jode* gehaalt heeft, en om w
oorzaak hy die benaming heeft willen gebruike
waar over dan ook de gedagten van den *Aart*
bisschop Tillotson werden bygebragt. Door d
Woord werd alhier verstaan de tweede persoo
in het Goddelijke Wezen, 't welk in den *begi*
ne van de *tyd*, en van alle *zaken* in der tij
reeds *was*, en 't welk *by God*, ja *God* zelve wa
eens-wezens met de *Vader* en van alle *eeuwighei*
Dit getoont hebbende onderzoekt hy ook ze
derlei beteekenissen van't woord *Vleesch*, en toont
dat alhier onder 't woord *Vleesch* moet verstaa
werden een *Mensch*, bestaande uit ziel en Lichaam
als of 'er stond het *woord is mensch geworden*
daar op vinden wy zeer naauwkeurige aanme
kingen, waarom den *Euangelist* niet het woor
van *Mensch*, maar van *Vleesch* heeft willen g
bruiken, dewijl daar door wat meer te kenne
word gegeven. Dan gaat hy verder beweren
ho

hoe dit *woord is Vleesch geworden*, zonder verandering van de Goddelijke Natuur, of vermenginge van dezelve met de menschelijke natuur, behoudende ieder zijn byzondere eigenschappen: deze beide naturen zijn egter door aanneming tot *een* persoon vereenigd, zoodanig dat dezelve zeer naauw aan den anderen verknogt en onafscheidelijk zijn geworden, zelfs niet in het allerzwaarste lijden van onzen Heiland, daar nevens aanwijzende, waar in dit *Vleesch worden* dan eigentlijk heeft bestaan; namentlijk dat de *Zone Gods* door zijn Almagtige Wille een onzondige menschelijke natuur, bestaande uit Ziel en Lichaam heeft doen ontfangen en geboren worden, bequaam om het onderwerp en werktuig van verscheide werkingen te konnen zijn. Dus nu hebbende voorgesteld de aanneminge der Menschelijke Nature door de *Zone Gods*, gaat d'Heer d'Outrein zijn *verblijf* en *woning* melden, en zegt dat *Hy onder ons heeft gewoont*, verklarende wie eigentlijk *onder ons* moeten werden verstaan: over het woord *gewoont* spreekt hy in 't breede, toonende eerst uit de Griekſche Schrijvers wat het woord *gewoont* eigentlijk beteekent, uit dewelke hy in 't gemeen ondervind, dat *Hy* als een waaragtig mensch onder de menschen heeft verkeert: maar nader dat *hy onder ons in 't Vleesch* als in een *Tabernakel* heeft *gewoont*, gelijk het woord *Lichaam*, met betrekking op de Ziel by gewijde en ongewijde Schrijvers dikwils dien naam draagt, waar van ons hier verscheide redenen gegeven worden, nevens vele geleerde opmerkingen van *Christi Mensheid*. Wat *Heinsius* en andere hier over gedagt hebben

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

zien wy kortelijk aangetogen; als mede dat he grondwoord *wonen* aanleidinge geeft om te be speuren, dat het zelve doelt op de inwoning van de Goddelijke Majesteit in den schaduwag tigen *Tabernakel*, welke eertijds een voorbeel is geweest van *Christi* Menschwerdinge, 't geer den Schrijver zijnen Lezer klaar doet bevatter door een omstandige overeenbrenging van di schaduwe met het lichaam, waar ontrent hy al les zeer net uitpluist en opheldert: halende mees alles op wat in den *Tabernakel* was, en het zel ve tot Christi Lichaam overbrengende, met eer aantooning van de overeenkomste tussen die twee Dat alles nu, wat aan den Tabernakel was, zij niet kon laten overbrengen op de menschelijk natuur van *Christus*, daar van geeft hy deze re den, om dat die nog een andere voorbeelding en opzigt had, namentlijk de inwooning va God in zijn Kerk door zijn Geest en Genadig tegenwoordigheid. Als men den *Tabernakel* va den *Tempel* onderscheid, verbeeld het eerste *Chri stus* vernedering, het tweede zijn verheerlijking Waar op de woorden *vol van genade en waar heid* betrekkelijk zijn, daar omtrent zijn't de ge leerden niet eens, waar van de Schrijver hier na de woorden des *Euangelist* vervolgende, on eerst toont, wat het woord *Heerlijkheid* al in ' gemeen beteekent, en geeft ons te gelijk ee nette verklaring van alle de Schriftuur-plaatsen die daar van spreken; alwaar wy dan met ee nen zien, waarom Gods tegenwoordigheid on der het zinnebeeld van een *glanzig ligt* vertoon word, byzonder hoe de *Heerlijkheid* de Godhei Jesu Christi beteekende, 't welk zelfs de regt

zin

zinnigſte onder de Joden niet is onbekend geweeſt, als zy van de *Schechinah* ſpraken: immers *Johannes* is hier van dat gevoelen, dat de *Heerlijkheid* van de Zone Gods op een zinnebeeldige wijze in den *Tabernakel* woonde, en deze noemt hy den *eeniggeboren*, klaar toonende hoe deze uitdrukking, *eene Heerlijkheid als des eeniggeboren van den Vader*, van de zoon moet werden opgevat, en hoe zijn geboorte van de *Vader* te verſtaan zy, ook of die woorden niet wel *by den Vader* konnen werden vertaald: het woord *als* zien wy hier dat een byzondere nadruk heeft, beteekenende een verhevenheid boven alle Heerlijkheid, die God aan de voortreffelijkſte van de Schepſelen ooit heeft bygezet, gelijk uit de voornaamſte voorbeelden aangetoont word, als *Adam*, *Moſes*, *Aaron*, *de Koningen*, *ja zelfs de Engelen*; zulks zijne *Heerlijkheid* die der Schepſelen zoo verre overtreft (om hier de ſpreekwijze van een Roomſch Digter te gebruiken)

Velut inter ignes
Luna minores.

by dezen Schrijver met eenige verandering vertaald:

Gelijk de heldre Zon en maan
Zeer verr' in glans te boven gaan
Het ligt der allerkleinſte Sterren.

Met regt zingt derhalven ook van onzen Heiland de Heer H. Wits, zoo zoetvloeyenden Digter, als Schrijver:

Uw ſchoon gaat dat van Abſalom te boven,
Uw glans kan die van Salamo verdooven,

't Verſchijnt, *verblinkt*, *verbleekt*, *al wat ooit blonk.*
Nooit ſchoot een oog zoo zoete liefde-ſtralen,
Geen kus en mag by uwe kuſſen halen,
Daar uwe gunſt my vriend'lijk meê beſchonk.

Wy hebben zijne heerlijkheid aanſchouwt vervolgt verder den *Euangeliſt*, en onzen Schrijver geeft daar over zijne gedagten wat dit *aanſchouwen* mede brengt, hoedanig te verſtaan, en waar op al gezinſpeelt word: waar omtrent hy eerſt begint de nadrukkelijkheid van 't Griekſche woord ἐθεασάμεθα (*wy hebben aanſchouwt*) te ontvouwen uit gewijde en ongewijde Schrijvers, toonende insgelijks hoe 't zelve byzonder beteekent *een opmerkinge met d'oogen der Ziel.* Wierd nu door de *Heerlijkheid* gezinſpeelt op het zinnebeeldig teeken van Gods tegenwoordigheid onder Iſraël, zoo binnen als buiten den *Tabernakel*, zoo gaat het mede vaſt, dat in het *aanſchouwen* van deze *Heerlijkheid* gezinſpeelt werd op het *aanſchouwen* van die zelve zinnebeeldige *Heerlijkheid* van God, waar toe verſcheide hier aan geweze perſonen eertijds verwaardigt wierden ja zelfs den Euangeliſt zinneſpeelt met dit woor *aanſchouwen* op alle de oude verſchijningen welke niet anders geweeſt zijn als voorſpelinge van de toekomſte Chriſti in 't Vleeſch, waar va alhier de voornaamſte voorbeelden werden byge bragt, dewelke geenzins met het *aanſchouwen va de Heerlijkheid* des Zoons Gods geëvenaart moe ten werden. Daarenboven beteekent dit *aan ſchouwen* een vriendelijke en gemeenzame wijze met welke zig de *Heerlijkheid* des zoons God

i

in de Menſchheid vertoont heeft. Vervolgens wijſt hy ook aan, wie die *Wy* zijn, die deze *Heerlijkheid* hebben *aanſchouwt* : te weten. I. De Menſchen in 't gemeen, II. De Joden in 't byzonder, III De Geloovige in Iſraël, IV. De Diſcipulen, en hoe deze alle in 't byzonder zijn *Heerlijkheid* gezien hebben in verſcheide tijden: 't welk aanleidinge geeft, om de *Heerlijkheid*, die van Jeſus afgeſtraald is omtrent zijne Diſcipulen, wijdloopig te vertoonen, byzonder in zijne wonderwerken, Goddelijke redenen,en derzelver vermogen in zaken en voorvallen zoo ten opzigte hem, als in zijne Kerk gebeurd, en in verſcheide andere opmerkelijke zaken meer; daar de zending en verligting des H. Geeſts een klaar bewijs van is. Daar na zien wy in 't V. Hoofddeel hoe *Genade* en *Waarheid* doorgans onder *'t Oude Teſtament* te zamen gepaard gaan, en wat daar dan door beteekent word. Van deze beide is Jeſus *vol*; by welke gelegentheid wy een klare uitbreiding vinden van *Exod.* 34: 6, 7. als mede van andere plaatſen, die de *Volheid* van Chriſtus mede brengen. De *Genade* (χάρις) heeft verſcheide beteekeniſſen, die hier alle aangewezen, en tot gebruik gebragt worden, ſchoon het woord *Genade* hier niet anders als in zijn eigen zin behoeft genomen te werden; en zoo werd het hier geſchreven, en Chriſtus by uitnemendheid toegepaſt, gelijk het zelve in zijn menſchwerding, leere, wonderwerken, lijden en dood, en andere opmerkelijke zaken omſtandig werd getoont, waarom Chriſtus met regt gezegt werd te zijn *vol van Genade* niet alleen wegens zijn wiſte ten goede van zijn volk, maar ook om dat in en by

hem is de volheid van alle Genade gaven en gee-
ſtelijke weldaden, en dat wel boven de voorgaan-
de tijden, 't welk mede uit de Propheten, en
Schriften des N. Teſtaments bewezen werd, en
verder getoont het onderſcheid tuſſen de Genade
des Ouden, en die des N. Teſtaments; makende
tot een beſluit een t'zamenknooping van de reeds
verhandelde woorden, *hy heeft onder ons gewoont*
vol van Genade, deszelfs gevoegelijke zin be-
ſchrijvende. Verder dan overgaande tot he
woord *Waarheid*, toont hy voor af, wat he
woord אמת in de Hebreeuwſche, en ἀλήθεια in
de Griekſche taal beteekent, by welke gelegent-
heid wy van de *Urim* en *Thummim*, en ander
zaken van gewigt onderregting krijgen, en we
byzonder hoe de zeventig Overzetters het Griek-
ſche woord voor elfderley Hebreeuwſche woor-
den gebruiken, waar door dan verſcheide plaat-
ſen der H. Schriftuur ligt krijgen. Vervolgen
gaat d'Hr. d'Outrein zien wat het woord waar-
heid beteekent, en dan hoe Christus gezegd wor
vol van waarheid te zijn, welk laatſte hy me
Joh. 14: 6: vergelijkt, gevende daar van ge-
wigtige redenen: zijn perſoon, ampten, rede-
nen, wonderwerken, en wat dies meer is, zij
vol van waarheid bevonden, ſprekende niet al-
leen 't geen *waarheid* was, maar in 't byzonde
al wat waarheid was vertoonende. Dus was h
ook de waare *Propheet*, *Hoogepriester*, en *Koning*
wiens *Scepter* wederom *waarheid* was, hebben
de geen hooger magt boven hem: zoo dat me
wel zeggen mag

Re

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Regum tremendorum in proprios greges,
Reges in ipſos imperium eſt *Chriſti.*

Dat is op eenen vryen trant vertaald,

De aardſche Koningen beheerſchen hunne Volken;
Dog Chriſtus heeft zijn Troon gevestigt in de Wolken,
En doet de Vorſten zelfs afhangen van zijn wil.

Daar en boven is in hem geweeſt de *waarheid* en vervulling van alle Goddelijke beloften, voorzeggingen, ſchaduwen en voorbeelden. Hy was ook *waaragtig* in 't vervullen van 't geen hy zelfs heeft beloofd, en vol van opregtigheid, toonende dan dezen Schrijver wederom een nette zamenhang van deze woorden met de voorgaande: hy geeft ons ook eindelijk een ernſtige betragting tot Godzaligheid over al het verhandelde, ieder van ſtuk tot ſtuk wederom opvattende. Tot een toegift van dit werk hebben wy een kort uittrekſel van een *Akademiſche* oeffening van d'Heer *Vitringa* over de woorden *Exod.* 13: 21, 22. als welke den Schrijver oordeelde, dat dienen konde tot nader beveſtiging van 't geene hy in de vorige verhandeling hadde ter neder geſtelt: doende zig daar en boven verſcheide zaken hier in op, die nog meer ligts toebragten aande woorden van den *Euangeliſt.* Dus geeft hy ons eerſt een beſchrijving van de *Wolk*- en *Vuur-Colum*; hoe die Jſraël geleide; wat dit voor een *Vuur* en *Wolk* is geweeſt; en welke de gedaante van deze *Colum* was. Deze ging als een zinnebeeld van des Volks Opper-Veldheer voor 't leger Iſraëls heen, en had verſcheide gebruiken: gelijk

lijk ook hier in waren verſcheide overeenkomſten met het teeken van Gods heerlijkheid, 't welk zijn zitplaats hadde boven het verzoendekſel in 't *Heilige der Heiligen.* Dat nu dit een zinnebeeld geweest is van iets hoogers bewijst hy met verſcheide redenen, en toont vervolgens, dat het niet anders verbeelde als *Christus*, en wel byzonder zijn Goddelijke natuur, zeer naauwkeurig aanwijzende de nette overeenkomſt van dit teeken met de beteekende zaak, en wel byzonder in die betrekking, zoo als hy voorkomt in 't werk en huishoudinge der Genade, en als de tweede perſoon, of Zone Gods, die eens wonen zoude onder de menſchen in zijn menſchelijke natuur, en in zijn Kerk; daar by toonende, hoe zulks door de *Wolk-* en *Vuur Colum* wierd uitgebeeld. Verder gaat en vertoont hy, wat het zelve betekent in den opzigt, die 't hadde op Israël, en de nuttigheden, die zy daar van genoten. Eindelijk beweert hy, hoe de vertooning van dit alles in de gedaante van een *Pilaar* of *Columme* zoetlijk op Christus kan overgebragt werden. Tot een toegift van deze ſtof maakt de Hr. *Vitringa* zijn aanmerkingen over 1. *Cor.* 10: 2. en wijst ons aan hoe den *Doop* in de wolke beteekent de gemeenſchap der Geloovige met Christus, en wat gebruik dezelve onder het N. Teſtament daar van moeten maken. Agter dit alles heeft d'Hr. *d'Outrein* nog bygevoegt een verhandeling van het *H. Sabbath en Jubel-jaar* over *Lev.* 25: 1---13. by gelegentheid dat wy nu een nieuwe eeuw begonnen te beleven, of liever gelijk zijn gedagten zijn, dat het jaar 1700 de voorgaande

eeuw

eeuw ſloot. Hy vangt dit aan met een korte ontlediging van *Lev.* 25. 't welk alles en alleen op Chriſtus zag, als het einde van die wet: dog eerſt geeft hy ons een korte ſchets van alle de Voorregten, die de Joden op die tijd genoten. Vervolgens onderzoekt hy I van waar de naam van *Jubel-jaar* afkomſtig is, II of het zelve was op het 49ſte. of 50ſte Jaar, III wat voor overeenkomſt en onderſcheid'er was tuſſen het *Sabbath- en Jubel-jaar*, IV of men beſcheid heeft dat de Joden ooit het *Jubel-jaar* geviert hebben, en wanneer het eerſte gehouden is? V of de *Jubel-jaren* hun aanvang namen van de Lente of vanden Herfſt, VI wat voor redenen God tot het geven van deze wet gehad, en wat voor oogmerken hy door dezelve bedoelt heeft? hier werden de gewigtigſte gedagten der Geleerden over t'een en t'ander opgehaalt, en dewijl zy dikwils veel van den anderen verſchillen, zoo werden de redenen ten wederzijden op het allernetſte ovewogen. Dog de Geleerde Schrijver toont ten VII dat het voornaamſte oogmerk van den Wet-gever geweeſt is, zoo door het *Jubel-als Sabbath-jaar* afte ſchaduwen de zaken van 't Koninkrijk van Chriſtus, en vertoont ons, welke eigentlijk de Geeſtelijke beduidenis daar van is geweeſt, in drie voorſtellinge beantwoord; alwaar ons dan weder eerſt voorkomt, dat het *Sabbath of Jubel-jaar* is geweeſt een voorbeeld van de ganſche tijd des N. Teſtaments in 't gemeen, waar van hy d'overeenkomſten, zoo in de zaak zelfs, als in deſzelfs omſtandigheden van tijd en plaats naauwkeurig vertoont. Hier omtrent werd dan ook alles opgehaald wat in het

ſcha-

ſchaduwagtige voorkomt, en aangewezen hoe 't zelve in de kerk des N. Teſtaments is vervult geworden, daar toe bybrengende de Propheten, die daar van te vooren geſproken hebben, en derzelver kragt uithalende. Dog 't geen hier wel byzonder in opmerking komt, zijn de voordeelen en voorregten van 't *Jubel-jaar*, en 't geen verder op dezelve plag te geſchieden! namentlijk I het wederkeeren tot zijn goederen, II tot zijn geſlagt, III de kwijtſcheldinge der Schulden, IV de ruſt, V byzondere zegeningen van dat jaar, VI wierd ook de wet op 't *Jubeljaar* gelezen: in alle 't welke hy vind een doorlugtig vertoog van de voorregten, die wy onder 't N: T: door de Genade van Jeſus Chriſtus erlangen, met bygevoegde byzondere oogmerken, die den Wetgever in de inſtellinge des *Jubel-jaars* heeft gehad dewelke hy geeſtelijk op het N: T: toepaſt. In de tweede voorſtelling zien wy dat het *Sabbath-* en *Jubel-jaar* ook is geweeſt, een voorbeeld van den *laatſten Tyd* van de Kerk des N: T: het welke d'Heer *d'Outrein* met verſcheide gewigtige redenen uit de natuur van de zaak bewijſt, daar nevens toonende een nette overeenkomſt, welke'er tuſſchen die beide is, dog voornamentlijk doelende op de zeven verſcheide *Perioden* of tyden van de Kerk des N: T: waar van het laatſte als een *Sabbath-jaar* voorzegt is en geeft ons ook te gelijk de gedagten van *Hofman* over de zeven Bazuinen, in d'Openbaring gemeld, ſchoon hy juiſt zijn zegel daar niet aan en ſtrijkt. Hy doet ons ook zien hoe het *Sabbath-* en *Jubel-jaar* in Canaan geviert wierd op dat wy weten zouden, wat de Kerk in de

laatſt

laatste tijd mede te verwagten hadde. Dog dewijl het voornamentlijk zal aankomen op de voordeelen, voorregten, en andere eigenschappen van't *Sabbath- en Jubel-jaar*, zoo gaat hy onderzoeken, of dezelve ook byzonder plaats zullen hebben in't laatste van de dagen des N: T: wijzende door korte verklaringen der Propheten aan, wat die daar van voorzegt hebben, nevens verscheide kragtige redenen, die dit zijn voorstel klaarlijk bewijzen, daar mede byvoegende d'overeenkomste die'er is tussen het *Sabbath-jaar*, en de *Laatste* dagen des N: T: by welke gelegentheid dan ook de Heerlijkheid en gelukzaligheid van die tijden in alle zijne omstandigheden beschreven werden. Eindelijk komt hy ook tot zijn derde voorstel, en zegt dat het *Sabbath- en Jubel-jaar* insgelijks verbeeld hebben den Staat der verheerlijkte Kerk in de Hemelen na de opstandinge der dooden, daar by doende de redenen, waarom hy daar deze laatste woorden (*namentlijk na d'opstandinge der dooden*) heeft bygevoegt, om dat hy het aanmerkt met een betrekking op de gansche Kerk, die het volmaakte *Sabbath- en Jubel-jaar* niet zal vieren, dan na de voleindiging der Weereld, en na d'opstandige van alle dooden. Om dit gezegde nu klaar te bewyzen geeft hy ons drie kragtige redenen, en toont daar op na den draad, die hy in dit gansche werk gevolgt heeft, d'overeenkomsten, welke tussen de schaduw en het lichaam zijn, en verder by die gelegentheid toont hy aan den Lezer een klaar begrip van den verheerlijkten Staat der Kerke, als zy eens hier boven in de Volmaaktheid eeuwig by haar God zal

we-

wezen, en zegt, dit zijn werk eindigende, ook de reden, waarom hy met geen kragtige toepassing heeft besloten. Hier agter is bygevoegd een korte schets van alle de zes Hoofddeelen, als mede van de Wolk- en Vuur-Pilaar.

XI. HOOFDDEEL.

Staatkundige bedenkingen over het gehoudene Conclave *van't Jaar* 1700, *en nopende 't geene binnen* Rome *voorgevallen is, geduurende de ziekte, en na het afsterven van den* Paus Innocentius de XII, *ontrent de verkiezing van een Navolger. Waar in naauwkeurig word aangetoont den toestand van het* Conclave *voor de verkiezing; de Plegtigheden in't verkiezen, en de Krooning van den* Paus *gebruikelijk; de Afbeelding en inborst aller* Kardinalen, *en door wat middelen* Klemens de XI *tot de* Pausselyke *waardigheid, in den Ouderdom van* 51. *Jaren, is opgeklommen De voorreden vervat eenen brief aan den Nieuw gekozen* Paus; *en het slot den eed, die de* Kardinalen *doen, als z[e] in't* Conclave *treden. Nooit te vooren gedrukt. Te Vrystad, voor alle Liefhebberen der waarheid,* 1701. *in* 4. 11 *bladen.*

D[I]

DE verkiezing van een nieuwen Paus, dewelke, vermits de hooge jaren, waar in hem die waardigheid gemeenlijk word op gedragen, meermaals voorvalt, maakt zoo veel gerugts in de weereld, dat byna niemand gevonden kan werden, die niet zoude begeerig zijn te weten, op wat wijze 't zelve in 't *Conclave* toegaat, als men met dat groote werk bezig is: het gaat daar mede, byzonder onder ons, als met vele andere zaken, die uit vremde Gewesten gehoord worden: men oordeelt daar van als de blinde van de verwen; men hoort daar van wel veel spreken, dog de grondige onderrigtinge van de zaak heef men niet. Dank moet derhalven hebben dezen Schrijver, die ons alle de omstandigheden van derzelver gedrag op het allernaauwkeurigste mededeelt. Voor aan dit werk komt ons een brief voor, door iemand van den Hervormden Godsdienst aan den jegenwoordigen *Paus Clemens de XI* geschreven, in dewelke hy sommige van de voornaamste gronden en Hoofdstukken, die tussen de Hervormde en Roomsgezinde in geschil zijn, hevig aantast: en aangezien *Rome* dit kerkbestier oorspronkelijk noemt en houd van de tijd des *Apostels Petrus*, als de eerste zijnde, die 't zelve na hun meening bekleed heeft, zoo toont dezen Schrijver, hoe zeer die zake zedert is verandert; als namentlijk hoe *Petrus*, in een arme Visschers Staat opgevoed, in een arme grove py is gekleed geweest, niets hebbende 't geen eenigzins geleek na de pragt van 't tegenwoordige Roomsche Purper; nog dat in dezen nederigen *Apostel* iets te vinden is, 't welk met de Hoovaardy, prediking, en wandel

del van den ſtaat dezes Opperkerkvoogds kan overeengebragt worden. De Geloofzaken, die hy in 't byzonder breed uithaalt, zijn de *Transſubſtantiatie* (veranderde wezentlijkheid) en *d'opperhoofdigheid* van den *Paus*, dezelve nevens nog verſcheide andere verwerpende, als tegen de Schriftuur en reden t'eenemaal ſtrijdende; daarenboven toont deze Schrijver, dat daar in ontdekt word die opperhoofdigheid, dewelke ons door de *Kruisgezanten*, en wel byzonder door *Johannes* in zijne Openbaringe verklaart word, als gantſch ſchadelijk zullende zijn voor de waare Kerk. Dog ik vrees zoo iemand zoodanigen brief aan den jegenwoordigen *Clemens* ging beſtellen, dat zijn mildadigheid niet al te groot zoude zijn, om hem daar voor te beloonen, dewijl niemand gaarne hoort het geene zoo regelregt tegen zijn belang aanloopt. Maar laat ons hier van afgaan, en tot het werk zelfs overtreden. Het zelve begint met een beſchrijving van den laatſt overleden Paus *Innocentius de* XII, dewelke de Kerk over de negen jaren heeft beſtiert, open latende 1500 *beneficien* (*ampten*) behalven vier *Kardinaals* hoeden. Daar op zegt den Schrijver zijn gedagten dat 't *Conclave*, 't welk hem nu een Navolge zoude verkiezen, langen tijd moſt duuren, eens deels om de ſtrijdige belangen der Vorſten va Europa, andersdeels om de veelvuldige Perſo nen die na die Waardigheid ſtonden: waar doo het dan wel zoude konnen gebeuren, datieman tot den *Stoel* verheven wierd, daar in den beginn niet was op gedagt. Hy zegt dan verder, da de bloedvrienden van *Innocentius*, na deſzelfs c

ve

verlijden, aanstonds alles na zig sleepten, latende alzoo de zorge van 't lichaam en hof aan die geene, die van de Kerk daar toe gestelt zijn. Zijn uitvaart en begravenis zien wy hier geheel pragtig, meer na een Vorst of Veldoverste, dan na een Kerkelijk persoon gelijkende. De Roomschen Raad stelt de gevangenen in vryheid, zijnde de Stad, geduurende het openstaan van 't *Pausschap*, vol wanordre en baldadigheden. De *Kardinalen* vergaderen aanstonds, om ordre te stellen op 't *Conclave*, en de verkiezing van die geenen, die hen zouden dienen en oppassen: daar na, als op den negenden dag alle de Lijkdiensten geeindigt waren, gaan zy twee aan twee, ieder met een geheimschrijver en kamerdienaar verzeld, na het *Conclave* in 't *Vatikaan* toe, wanneer de Meester der *Ceremonien* het zelve agter haar toesloot. Daar op volgt het lezen der *Bullen* om een *Paus* te verkiezen, dewelke zy alle dan ook bezweren. Nu verhaalt den Schrijver d'oorspronk van 't *Conclave*, en zegt 't zelve om verscheide gewigtige redenen ingesteld te zijn van *Gregorius de X*; met eenen vertoonende dat het *Vatikaan*, daar 't gehouden werd, zoo geschikt is, dat in ieder kamer, en langs verscheide Galeryen, verscheide houte *Cellen* (*huisjes*) over den anderen, van gelijke grootte, zijn opgeregt, vijf voeten lang en vier breed, waar van ieder *Kardinaal* by loting twee krijgt, een voor hem, en een voor zijn bediende, wijders zijn deze *Cellen* alle violet geschildert, uitgezonderd die der *Kardinalen* door den laatsten Paus gevorderd, welke groen zijn. Na gedane onderzoek, of iemand daar nog mogt zijn in-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

gebleven, zoo word het *Conclave* toegemetselt, zulks men niemand kan spreken, dan door een toorn: van buiten is alles rontom met soldaten en wagt bezet. Deze *Kardinalen* nu worden ten kosten van *d'Apostolische* kamer, zoo lang 't *Conclave* duurt, onderhouden en gespijst, dog die liever zijn eigen kost wil eten, kan geld in de plaats krijgen: als wanneer de zoodanige de spijs met zeer veel *statie* van buiten na hem laten toebrengen, 't welk hen (na gedane naauw keurig onderzoek, of'er geen briefjes onderschui len) door torens werd over behandigt. Zy all nu bezorgt zijnde werd de Poort des torens we der gesloten en verzegelt. Die aan't *Sacro Col legio* gehoor verzoekt, kan 't zelve krijgen aa den toren, daar alle de *Kardinalen* dan by ee konnen komen, als zy willen, dog een der dri Hoofden der Ord'ren voert by beurte het woord Indien een *Kardinaal* ziek word, kan hy daa uit gaan, dan mag naderhand daar niet wede binnen komen. De *Kardinaal Deken* doe 's morgens na de eerste aankomst een stille mis en vermaant hen alle een goede keuze te doen Daar op treed men alle dagen tot de verkiezing welke op driederlei wijze gedaan word; te wete door *Scrutin* of onderzoek, 't welk door briefje dog zelden met voortgang geschied; door *acce* of overkomst, bestaande in *factien*; (verdeelc heden;) en door een *inspiratie* of ingeving; do tot 't laatste komt het zelden. Daar is nog ee vierde wijze om een *Paus* te maken, dewelk men noemt door *Compromis* of overgeving aa een onzijdig vroom man, maar deze wijze niet meer in gebruik. Zoo ras een *Paus* ve

kozen is, werd hem zijn *Kardinaals* rok uitgetrokken, 't welk met veel plegtigheid toegaat, en daar na worden hem de *Pausselijke* kleederen aangedaan: zoo hy nu geen Priester is, word hy vervolgens daar toe gewijd, en statelijk gekroont, waar op dat alle omstandigheden in de krooning gebruikelijk ons uitvoerig vertoont worden: de eerste Krooning als Paus, is die van *Damascus de tweede*, die allereerst ook den drie hoornigen Muts heeft ingevoert, beteekenende de *Pausselyke*, *Keizerlyke*, en *Koninklyke* magt; 't welk hier alles omstandig berigt werd: als mede de *Cavalcade*, wanneer de Nieuw gekoze *Paus* bezit gaat nemen van *St. jan de Lateraan*, toonende daar nevens langs welke weg zulks geschied. Het getal der Kardinalen is 70, waar van 6 Bisschoppen, 50 Priesters, en 14 Diakenen zijn: van de 70 zijn'er nog 66 in't leven, welke volgens den rang hunner bevordering met haar geboorte-plaats hier aangewezen worden: in rang gaan eerst de Bisschoppen na d'ordre van haar Bisdom, dan de Priesters, en laatst de Diakenen; van deze alle is *Bouillon* Deken. Onder dezelve zijn vele *Factien* of verdeeldheden, waar van wy hier den oorspronk zien, als mede welke *Kardinalen* daar toe behooren, hebbende de Fransche *factie* de voorrang, die tegenwoordig maar in zeven *Kardinalen* bestaat, als *d'Etrees*, *Bonzy*, *Camus*, *Fourbin*, *d'Arquien* en *Coaslin*, dewijl den *Kardinaal* van *Furstenburg* verlof van in't *Conclave* niet te verschijnen verkregen heeft, en *Bouillon* in ongenade vervallen was. Deze alle werden van haar geboorteplaats, vernuft, en wat gewigt zy aan de Fran-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

ſche party toebrengen, beſchreven, daar da
ook eindelijk *Bouillon* bygevoegd werd. Or
der de Spaanſche *factie* noemt hy ook de Dui
ſche, en alle die van het huis van Ooſtenri
afhangen, waar van het hoofd is de *Kardina*
de Medicis, vervolgens *Guidici*, *Portocarer*
Collonits, *Salazar*, *Cordoua*, *Grimani*,
Borgia, deze werden wederom als de voorgaa
de beſchreven, mitſgaders wat dienſt of ondien
de Vorſten van hen getrokken, of nog te ve
wagten hebben, en wat bekwaamheden zy da
toe bezitten. Andere Vorſten en Roomſgez
de Gemeene-beſten hebben ook wel hun
Kardinalen, die op hunne *Nominatie* (*ben*
ming) gevordert zijn, dog deze konnen v
gens hun klein getal weinig tot de verkiez
van een *Paus* toebrengen; alhoewel de *Genue*
door kragt van geld dikwils nog iets zoud
konnen uitwerken. De *Creaturen* (*aanhan*
lingen) van *Clemens de* X. zijn nu by geb
van een wakker hoofd, om een *factie* te
ſtieren, buiten Staat geraakt. Met die van *Innoc*
tius de XI en XII ſtaat het even eens: zoo da
geen *factie* van eenig gewigt is, als die van
lexander de VIII, onder het beſtier van
Neef *Ottoboni*, waar van nog XIX *Creature*
verig zijn; dog of deze wegens hunne verſc
de belangen hem wel trouw zouden blijv
valt hart aan te twijfelen; immers werden
ſommige genoemt, daar hy niets van te verw
ten heeft. d' Overige *Kardinaalen* noemen
Scivlti, vrye, en zijn aan geen *factie* verbon
De *Iveraars*, die voorgeven, dat zy geen a
oogmerk hebben, als een bekwaam man te

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

kiezen, zijn wel vele in getal, maar hebben geen hoofd, dat bekwaam is om de zaken na hun oogmerk te bestieren, dewijl zy niet alle *Iveraars* zijn, die zig daar voor uitgeven. Wat nu van die alle in deze verkiezing te wagten is, zegt den Schrijver ons kortelijk, en treed dan met eenen over tot de *Kardinalen* die zy *papables*, dat is, *verkiezelijk* noemen, of *Kardinalen Pretendenten*; wel is waar dat ieder kerkelijk persoon, zelfs buiten *'t Collegie* der *Kardinalen*, tot Paus kan verkozen werden, 't welk voor dezen ook wel is geschied, dog zy dragen daar nu wel zorg voor, dat zulks niet meer gebeure: wat de *Kardinalen* zelfs aangaat, die alle hebben in't Conclave *active* en *passive* stemmen; onder dezelve zijn'er ook verscheide, die om hier genoemde redenen niet verkiezelijk zijn, van dewelke wy verscheide opmerkingen vinden. De *Nationale* kardinalen zijn ook uitgesloten: men zegt gemeenlijk, *dat de H. Geest van het Conclave niet dan Italiaansch spreekt*; zulks ook de Franschen niet waarschijnlijk daar toe zullen komen, alhoewel zy haar altoos vleyen iemand hunner *Creaturen* daar toe te zullen brengen, gelijk men en voordeele van Bouillon al heeft beginnen te spreken: dog *William de* III, Koning van Engeland dit hoorende zoude gezegt hebben; *indien mijn Cousin (neef) van Bouillon Paus word, zal ik mijn Cousin de Mirement aan mijn Cousin den Paus afzenden*; zijnde bekend dat het huis van *Turenne* aan dat van Nassauw vermaagdschap is. De Neven en hoogste Staats-dienaars van een overlede *Paus* zullen ook tot deze waardigheid niet ligtelijk gevordert werden: van gelijken zou-

de men niet gaarne een *Monnik* met een driedub-belde kroon op 't hoofd zien, nog een, die in een *Republijk* geboren, of tot den Oorlog genegen is, alhoewel *Paus Sixtus de* V (een *Monnik* zijnde) en de laatste *Paus Alexander de* VII (een *Venetiaan*) tot dien hoogen trap gekomen zijn. Vereischte hoedanigheden in een *Paus*, waar na zig de veinzende *Kardinalen* die eenige hope ma-ken zeer wel weten te voegen, werden hier mede aangetoont, dus het voor hen goed is, te Rome niet te veel bekend te zijn, of vianden te hebben, die iemand verdagt maken, wan 't geen elders iemands geluk zoude bevorderen is hier zelfs tot nadeel, daar dan nog de uitslui-tinge der Koningen, van welker oorspronk hie gehandelt word, bykomt. Daar op gaat deze Schrijver alle de *Kardinalen*, die in opzigt va derzelven jaren en hoedanigheden verkiesbaar zijn optellen, en zegt ons van elk in 't byzonder, wa zy voor en tegen uit 't *Conclave* zullen ontmoeten bybrengende vele opmerkelijke omstandigheden uit dewelke men kan afnemen, hoe naauw di doortrapte staatkundige kerkelijke personen op alles agt geven: onder deze telt hy *Barberini*, *Acciaioli*, *Carpegna*, *Bonri*, *Merli*, *Marescolli*, *Spinola*, *Durazzo*, *Barbarigo*, *Petrucci*, *Colo-rado*, *Panciatici*, *Sacchelli Negroni*, *Costaguti*, *Bichi*, *Eorrigia*, *del Verme*, *Noris*, *Rodolowi* en *Albani*, waar mede hy eindigt. Dog dewi dit omstandig verhaal reets ten einde was ge bragt, al eer die hoogwaardigheid aan iemar was opgedragen, zoo zien wy in een kort by voegzel, hoe het verder in 't *Conclave* is afge loopen. De dood van de *Koning van Spanje* verydelde alle het woelen, en brak den gansche

to

leg der geenen, die dezen hoogſten trap zogten te beklimmen; zoo dat de pogingen, om iemand daar op te vijzelen insgelijks vervielen. *Albani* had wegens zijn jonkheid, en verdagtheid van de Franſche kroon te veel toegedaan te zijn, daar nooit toe gekomen, ten ware die dood den geheelen Streekwijzer verdraait had: want de Kerk zonder Hoofd, en Franſche troepen op de Grenzen te zien, deed hen t'eenemaal verzuffen, zonder te weten, na welke kant zy het nu wenden zouden, te meer om datmen wiſt, hoe weinig Vrankrijk zig aan den Kerkelijken ſtoel liet gelegen zijn, als 't zijn belangen of *glorie* eenigzins betrof, zullende nu het gezag der Kardinalen nog merkelijk minder, als dat van een zigtbaar Hoofd wezen. Maar toen de tijding te Rome kwam, dat een zoon van Vrankrijk Erfgenaam van de geheele Spaanſche *Monarchie* geworden was, was het *Conclave* nog meer bedeeſt, wat zy in zulk een gewigt van tijden en zaken zouden beſtaan. De vrees voor Spanjen was verdwenen, en daarom moeſt men nu Vrankrijk tragten te behagen, welkers Creaturen nu met die van Spanjen de handen in den anderen geſlagen hadden. Maar nu kon ook een oude Suffaart, wiens bloed al in de aderen geſtremd was, met dien yver, en die onvermoeide noeſtheid, het oog over alle zaken niet laten gaan: een onbedreve Jongeling kwam tans ook niet te pas, om een wereldlijke opperwaardigheid onder een Geeſtelijken naam te torſſen. *Mareſcotti* had zekerlijk vele deugden en bekwaamheden, die hem den H: Steel ſcheenen waardig te maken: Maar *Albani*, hoewel minder in Jaren, overtrof hem; hy

was by 't Roomſche volk bemind, en Vrankrijk niet onaangenaam; dewijl nu het werk haaſt vereiſchte wierd hy zonder veel moeite of krakeel op den dag van den *H: Clemens* met twee derde delen der ſtemmende Kardinalen tot Paus verkozen onder de naam van *Clemens de* XI, dog hy zogt het onder verſcheide voorwendſelen t'ontgaan: daar tegen de Godgeleerden, hier over gevraagd, zeiden, dat hy zonder doodzonde zulks niet weigeren konde. Hy nam het dan aan, en aanſtonds wierden alle omſtandigheden hier ontrent gebruikelijk verrigt. Hier op overweegt den Schrijver, wat keer de zaken van Europa door de verkiezing van dezen *Paus*, en van den Nieuwen *Koning van Spanjen* ſchijnen genomen te hebben, en wat de Roomſche Kerk zoude kunnen ondernemen, indienze den Keizer in hun belang konden brengen, gevende daar by zoodanige redenen tegen hunne ingebeelde vreugde, waar door het gebouw, daar zy op ſchijnen te ſteunen, niet weinig verzwakte; en wijſt aan, hoe ligtelijk zy in deze hunne hope zouden konnen bedrogen werden, byzonder indien den oorlog wederom mogt komen uit te barſten. Hier agter zijn bygevoegd de *artikelen* die de *Kardinalen* by hunne intreding in 't *Conclave* zweren te zullen nakomen, dewelke 20 in getal zijn en een naauwe verbintenis mede brengen.

XII. HOOFDDEEL.

Bekendmakinge wegens de Munsterſche Vredehandelinge.

DEwyl PIETER VAN DER SLAART over eenige Jaaren *heeft uitgegeven, de AFBEELDZELS DER VORSTEN EN VREDEHANDELAARS, die ten tyde van de *Munsterſche Vredehandelinge*, geſloten in den Jare 1648, geleefd en gezeten hebben; alle in dien ſtand, zoo als de zelve door den vermaarden *A: van Hulle*, Schilder des *Princen van Oranje*, toenmaals afgeteekend, en door de keurlijkſte Meeſters dier Eeuwe, in honderd en eenendertig Konſtplaten gezneden waren: zoo hebben verſcheide Liefhebbers hem betuigd, dat zy van herten wenſchten, dat iemand, des bewuſt zynde, de pen eens in de hand mogt nemen, om de gezeide *Vredehandeling*, waar aan zulke brave Mannen gearbeid hebben, en het gene daar ontrent is voorgevallen, den Nederlanderen te beſchryven: waar op hy met vele moeite en koſten alomme gezogt heeft, om den Liefhebberen in deze hunne begeerte te voldoen: hier toe kwam hem wel aan de hand, het geen de

* Zie de *Boekzaal van Maart en April* 1697. pag: 278.

Heer *Lieuwe van Aitzema*, in den Jaare 1653, onder den Naam van de *Nederlandsche Vredehandeling* heeft uitgegeven, als mede de *Historia Pacis Westphalicæ*, van den Heer *Pfannerus*, meer als eenmaal herdrukt, dog dit alles dagt hy dat een Nederlander, omtrent zoo een gewigtige *Handelinge*, niet volkomen konde voldoen. Derhalven heeft hy, na veel zoekens, eindelijk bekomen, HET GEHEIM VAN DE WESTPHAALSCHE VREDE, opgesteld in het Latyn, door een van de vermaardste Bisschoppen van zyn tyd, die den *Kardinaal *Fabius Chisius van Siéna*, zynde een Gezant in die *Vredehandeling* van Paus *Innocentius de X.* of als Getuige of Hulper gebruikte. Zoo lang hy leefde wilde of darde hy deze *Historie* onder zynen naam niet uitgeven, de oorzaak daar van zullen wy niet navorschen, dog alleenlijk met den Uitgever zeggen, dat ieder, die dit zyn Werk leesd, zal moeten bekennen, dat hy niet alleen vry is van alle lasteringen, maar dat hy de Wetten van een Historyschryver, die *Cicero* oulings voorstelde, te weten:

I. *Dat*

* Naderhand Paus geworden onder den naam van *Alexander de VII.*

I. *Dat men geen onwaarheid durve ſchryven.*

II. *Dat men de Waarheid niet verzwyge, en dat'er geen agterdogt van gunſt of haat in 't ſchryven gebruikt werde:*

zoo naaukeurig heeft in agt genomen, dat'er zelfs niet een eenige voetſtap blijke, waar in hy die zoude te buiten getreden hebben.

De gene die ons dit Werk van den voornoemden *Biſſchop* komt mede te deelen, verzekerd ons verder, dat, zoo hier iets mogte geſchreven zyn, 't geen d'eene of d'andere *Party*, 't zy die der *Katholyken* of *Proteſtanten*, welker zaken op die *Vredehandelinge* ook verhandeld wierden, aangenaam of onaangenaam zoude mogen voorkomen, zy daar uit vaſt konnen beſluiten, dat'er buiten de Waarheid niet het minſte te Boek geſlagen is, dewyl het oogmerk van onzen Schryver was, dit voor zyn geheugeniſſe alleen te ontwerpen.

De *Beſcheiden*, *geheime Raadsbeſluiten*, *d'Eiſſchen*, *Antwoorden der Mededingers*, *d'Ondernemingen die voor af gingen*, *enz.* worden om geen andere redenen verklaard, als om de eenvoudige Waarheid der *Hiſtorie* te klaarder en volmaakter te ontvouwen.

In-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Indien nu zoo een ooggetuige met alle billikheid hoog te agten is, en wy dieshalven *Thucidides*, Schryver van den *Peloponeeſchen* en *Atheenſchen* Oorlog, voor zoo geloofwaardig uitroepen, om dat hy dien Oorlog zelve heeft bygewoond: zoo wy *Arrianus*, die de daden van *Alexander* beſchreven heeft, boven andere ſtellen, om dat, ſchoon hy zelfs geen ooggetuige van zyne beſchreven zaken geweeſt is, hy egter dezelve uit de gedenkteekenen der geener die medegenoten van die onderneminge waren, te weten *Ptolomæus* en *Ariſtobolus*, naaktelijk heeft ontdekt: en eindelijk, zoo we *Cominæus* daarom onder de beſte en geloofwaardigſte Franſche Hiſtoryſchryvers tellen, om dat hy betuigd, 'tgeen hy ſchryfd zelfs gezien te hebben: zoo zal een ieder wel ligtelijk konnen merken, wat men hierom aan onzen Schryver verſchuldigd is; inzonderheid, dewyl hy door geen nooddwang, of om iemand te beledigen aangepord is, de zaken anders te beſchryven danze gebeurd zyn.

Hy begind deze *Hiſtorie van de Weſtphaalſche Vrede*, met de eerſte beginzelen van *M: Luthers* tyden, en verhaalt het verdrag van Paſſau van de Jaaren 1552 en 1555.

Dus haald hy den Duitſchen Oorlog kortelijk op, en komt zoo allengskens tot die Jaaren, in welke de Oorlogvoerende Princen om Vrede begonden te denken, die eindelijk, na langzaame Raadſlagen, met toeſtemminge van een ieder, wierd getroffen. Derhalven verklaard hy op het volmaaktſte, al wat te *Oſnabrugge* en *Munſter*, zoo in 't heimelijk als openbaar, is voorgevallen: en beſluit zyn Werk met het *Getuig-Schrift* van die *Vrede*.

Nadeniaal nu den voornoemden VAN DER SLAART in ſtaat is, om de begeerte van de gene die na zoodanigen *Hiſtorie* verlangd hebben te voldoen, zoo laat Hy met alle vlyt aan de vertalinge van het gemelde Werk arbeiden, om het zelve, nevens eenige *Stukken* die hem van andere zyn toegevoegd, alzoo ter Drukperſſe gereed te maken.

De geene die van de *Printverbeeldingen* der gemelde *Vorſten en Vredehandelaars* reeds mogten voorzien zyn, gelieven voor den 1 Julij aanſtaande aan PIETER VAN DER SLAART op te geven, of zy deze *Beſchryvinge* ook willen hebben; zoo konnen ook die geene doen, die tot het zelve Werk begerig zyn, 'tzy met of

zonder

zonder de *Printen*, dewyl Hy zig in het Drukken daar na zal ſchikken. Derhalven zyn alle Boekoeffenaaren by dezen daar van gewaarſchouwd, op dat hun naderhand de klagte benomen werde, dat zy geen *Beſchryvinge* konnen bekomen.

Zoo als het Boek reeds by hem is ontworpen, zal het groot wezen over de 60, en de 100 Bladen niet te boven gaan, en zal ieder Blad, op groot Olifants-Papier, zoo als de *Pronkbeelden* reeds zyn uitgegeven, door de Inteekenaars met twee ſtuivers betaald werden.

De Inteekeninge kan mondeling of met een Brief aan PIETER VAN DER SLAART, of in de volgende Steden by de nagenoemde Boekverkoopers gedaan werden. Te weten:

t'Amſterdam, by *Pieter Sceperus*, en *Andries van Damme.*

Leiden, by *Jordaan Luchtmans*, en *Boudewyn van der Aa.*

Hage, by *Daniël Gezelle*, *Engelbert Boucquet*, en *Pieter van Tholl.*

Delft, by *Hendrik van Krooneveld*, en *J: Speijers.*

Gouda, by *Lukas Kloppenburg.*

Middelburg, by *Michiel van Hoeke.*

Frane-

Franeker, by *Leonard Strik.*
Leeuwaarden, by *Hero Nauta.*
Utregt, by *Wilhelmus Broedelet*, *Antony Schouten*, en *Willem van de Water.*
Dordregt, by *D: Goris*, en *J: Gelzing.*

By de Inteekeninge voor de *Beſchryving* zal drie guldens moeten betaald werden, 'tgeen den Inteekenaar by de leverantie van 't Werk, dat voor 't einde van dit Jaar zal afgedrukt zyn, wederom zal te goede komen.

De *Printen* kan een ieder apart by de gemelde Boekverkoopers voor tien guldens koopen.

Na deze Inteekeninge zullen geen *Printen* of *Beſchryvingen* byzonder werden verkoft, en zal ieder Exemplaar compleet, niet minder als twintig guldens te bekomen zyn.

Ondertusſchen iemand nog eenige wetenswaardige Schriften, het Leven dezer *Vredehandelaars* betreffende, onder zig hebbende, kan de zelve ten ſpoedigſte aan PIETER VAN DER SLAART toezenden, op dat de zelve haar behoorlijke plaats gegeven werden.

Wat van een Franſche Vertalinge te wagten is, zal men nader melden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

XIII. HOOFDDEEL.

Memoires de Dannemark, contenant la Vie & le Regne de defunct Christierne V. Roy de Dannemark & de Norvege, &c. Avec une relation exacte de la source, & du progres des Differens qui regnent aujourd'hui entre les deux Maisons de Dannemark & de Holstein Gottorp; & des circonstances les plus remarquables de ces differens. Le tout tiré de Lettres & de Registres Authentiques avec les Copies des traitez de Fontainebleau, de Altena, & de Pinnenberg. Traduit de l'Anglois.

Dat is:

Gedenkschriften van Denemarken, behelzende het Leven en de Regeringe van den overleden Christiaan de V. Koning van Denemarken en van Noorwegen, enz. met een net verhaal van den oorspronk en voortgang der geschillen, dewelke tusschen de Huizen van Denemarken en Holstein Gottorp in zwang gaan; nevens der zelve opmerkelijkste omstandigheden: alles getrokken uit de eigen geloofwaardige Brieven en Registers, *nevens d'Afschriften der* Tractaten *van Fontainebleau, Altena, en*

Pinnen

Pinnenburg : uit het Engelſch vertaald. t'Utregt by Willem Poolſum, 1701. in 12, 10 Bladen.

OVer eenige Jaaren gaf den Engelſchen Afgezant, de Heer *Moleſworth*, ons in zijn *Beſchryvinge van Denemarken*, by den Drukker van de Boekzaal in 't Duits en Franſch meer als eenmaal gedrukt, zeer naaukeurig te lezen, wat inkomſten, magt, en zoo voorts, dien Koning hadde, en in 't byzonder, na wat Mogendheid ieder van zijne Raadsluiden helde. Dezen Schrijver ſlaat een geheelen anderen weg in, en zijn voornaamſte oogmerk is, d'oorzaken van den twiſt, tuſſchen den *Deenſchen Koning* en het Huis van *Holſtein Gottorp*, op het allernaauwkeurigſte t'ontvouwen. In zijn inleiding toond hy den ouderdom der Noordſche Koningen: want alhoewel die woeſte Volkeren alsdoen weinig werks maakten, om hun daden de Nakomelingen in geſchrift na te laten, zoo vindenwe evenwel een Koning, *Frotho de III.* van dien Naam, wiens dapperheid al voor de Geboorte van *Chriſtus* hem roemrugtig maakte, zig noemende Koning van *Denemarken*, *Zweden*, *Noorwegen*, *Engeland en Yrland:* hy was ook de eerſte die zig Koning der *Vandalen* ſchreef. *Ansgarius*, Kerkvoogd van Bremen, voerde in 't Jaar 846. in dat Rijk allereerſt der Chriſtenen Godsdienſt in, dog de zelve wierd eerſt ten vollen vaſtgeſteld onder Koning *Gormo de II. Canutus de II*, gezegd de Groote, overmeeſterde Engeland; dog deze verdeelde op zijn

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

affterven zijne Rijken onder zijne drie Zoonen
waar door de zelve niet weinig verzwakt wier
den, te meer, om dat deze na zijn dood me
den anderen over hoop geraakten. *Valdema*
weder ingeroepen zijnde, herstelde de zaken ee
nigermaten: zijn Zoons Zoon *Olaus de VI.* ver
eenigde de Rijken onder een Hoofd, en deszel
Moeder *Margariet*, die hem volgde, brag
daar het Rijk van *Zweden* by. Vervolgens gaa
den Schrijver naauwkeurig onderzoeken, of d
Kroon van *Denemarken*, van oude tijden, b
verkiezing of Erfregt gegeven wierd; daar hy da
van getuigd, dat de zelve tot op de dood van d
gemelde *Margariet* een Erfregt was, 't wel
zelfs op de Vrouwen overging: maar toen *Eri*
de Pomeranie na haar *Margariet* regeerde, zijn
de een Zoon van de Dogter van haar Zuster
en getragt hadde *Agislaüs* zijn Neef na hem o
den Troon te brengen, zoo maakte den Ad
d'eerste beweging tot een vrye verkiezing, om
hun zelven alzoo te verheffen boven den Konin
en de andere Staten des Rijks, 't welk zy in
Jaar 1448 ten vollen uitvoerden, als wanne
het Huis van *Oldenburg*, afkomstig van de
vermaarden *Wittekind*, Koning der *Saxen*
(de Stam der Deensche Koningen, in de
Persoon van *Christophel de III.* Zoon va
de Zuster van *Erik*, uitgestorven zijnde
door verkiezinge op den Troon klom
Hier op zien wy een korte Beschrijvinge van d
volgende Koningen en hunne daden, die al
uit het Huis van *Oldenburg* gesproten zijn, to
den jegenwoordigen toe. *Christiaan de eer*
ontfing in 't Jaar 1474, te Roomen zijnde
d'Ord

d'Ordre van den Olifant, welke hy op de Bruiloft van zijn Zoon in *Denemarken* inſtelde: hy bouwde ook een koſtelijke Kapelle in de Hoofd-Kerk de *Roſchild*, alwaar de Koningen zijne navolgers begraven zijn. Na zijn dood regeerde *Ian de III.* zijn Zoon, welke het Hartogdom van *Holſtein* met zijn Broeder *Frederik* deelde. *Chriſtiaan de II.* volgde zijn Vader *Ian*, onder wiens Regering den Deenſchen Adel de gronden van dat groot gezag leiden, waar toe zy daar na opgeklommen zijn, als wanneer zy dezen Koning afzetteden, en *Frederik de I.* zijn Oom, in zijn plaats verkoozen, onder wiens Regering de Lutherſche Godsdienſt in *Denemarken* ingevoerd wierd, waar in zy meer Godvrugtigheid als Staatkunde vertoonde; want al wat de Geeſtelijkheid in gezag hier door verloor, trok den Adel na zig, bepalende het gezag des Konings zoo naauw, dat'er niet veel meer als de naam van overbleef, gelijk ook die van de drie andere Staten, als Geeſtelijkheid, Burgerie, en Landluiden. Onder den volgenden Koning *Chriſtiaan de III.* bragt het den Adel zoo verre, dat zy alle Bedieningen, die eer of winſt aanbragten, in handen kregen, zoo dat den Koning die zelfs aan geen Edelman begeven konden, zonder met de zelve daar over eerſt te beraadſlagen: zy wilden ook dat niemand van d'andere Staten eenige Landgoederen mogten verkoopen; zulks zy ieder een t'eenemaal van hen afhangelijk maakten: maar toen de Zweden, onder Koning *Frederik de III.* Koppenhage belegerd hadden, veranderden zy van toon, en beloofden aan de Burgers van die Stadt, indien zy hen wel ver-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

dedigden, alle voorregten die zy begeerden: do
de Vrede gesloten zijnde, tragteden zy wederon
hun ouden gang te gaan in een vergadering de
Staten, door den Koning beroepen: hier tege
stelde zig *Nanson*, *President* van Koppenhagen
met zulke wigtige redenen, dat den Adel, alle
begerende, nu alles kwijt raakte, en den Ko
ning de Regering met een erflijk regt ten vollo
in handen kreeg; waar van wy hier een net e
omstandig berigt vinden. Hier op ging *Fred*
rik alles in zijne Landen zelfs bezigtigen, en g
zoodanige ordres, dat het Rijk een geheel and
aanzien kreeg: hy liet zijn Zoon reizen
en de voornaamste Hoven van 't Kristenrijk b
zien, by welke gelegendheid hy verliefde
Charlotte Emilia, Dogter van den *Landgra*
van Hessen, met welke hy in 't Jaar 166
trouwde. Twee Jaaren daar na kwam z
Vader te sterven, en hy aan de Kroon, met
Naam van *Christiaan de V.* vindende het R
uitgeput van geld, door de zwaare Schattinge
door den laatsten Oorlog veroorzaakt, en
omringd van een magtig Nabuur, den Kon
van Zweden; welkers Veroveringen, en
wat belang de zelve waren, hier heel
worden beschreven. Dit dus hebbende af-
handeld, treed hy over tot den oorsprong
verschillen, tusschen den Koning van *Denem*-
ken, en het Huis van *Holstein Gottorp*:
brengt ons dan te rug tot het Jaar 144
wanneer *Christiaan de I.* Graaf van Oldenb
en Delmenhorst, tot Koning van *Denemar*
wied verkozen. *Adolf*, Hartog van Sleesw
en Graaf van Holstein, was Oom van de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

van 's Moeders zijde, dewelke, zonder Kinderen overleden zijnde, alle zijne Staten aan Koning *Kristiaan* by erffenis naliet: en dezen Prins, komende te sterven, liet twee Zoonen na, *Ian* en *Frederik*, welker Moeder *Dorothea* van Brandenburg, meer genegen tot den jongste, de Staten van die Hartogdommen aanraadde, om een vrye verkiezing te doen, welke van de twee zy voor hun Opperheer begeerden, die daar op, hoe veel moeite den Oudsten daar ook tegen deed, de twee Harrogdommen onder de twee Broeders verdeelden, onder beding van een altoosdurende gemeenschap en vereeniging met den anderen, het welk Koning *Kristiaan de III.* in 't Jaar 1544, wederom op een nieuw dede, makende dusdanigen verdeeling tusschen hem en zijne twee Broeders, *Ian* en *Adolf*, niet tegenstaande 't zelve strijdig was tegen den Eed, die de Koningen van *Denemarken*, op 't aanvaarden van de Kroon, gehouden waren te doen: zy verdroegen dan voor altoos onder malkanderen, dat *Sleeswijk* altijd zoude blijven een Leen van *Denemarken*, dat zy in 't zelve en in *Holstein* elk hun deel zouden hebben, waar mede zy in byzondere en huizelijke zaken na hun welgevallen zouden mogen handelen, gelijk ook met de mindere Geregtshoven; edog dat de hoogste Regtbanken, de Vergaderingen der Staten, het opleggen en invorderen der Onderstandgelden, en wat des meer het gemeen Bestier betrefte, zoude blijven in 't gemeen: ten dien einde maakte men een opperste Geregtsbank, op dewelke men zig van alle mindere Banken zoude konnen beroepen; alhier wierd

het vonnis uitgesproken, zoo in den naam de
Konings, als die van den Hartog, die dan ool
alle Jaaren, ieder op zijn beurt, een Voorzitte
aanstelden: hier over wierd naderhand getwist
of den Koning dit gedaan hadde als Koning, c
als Hartog van Sleeswijk? welk laatste de Dee
nen, uit de woorden des verdrags meenden t
bewijzen. Niettemin is deze vereeniging i
't Jaar 1623 wederom vernieuwd en bevestige
tusschen Koning *Christiaan de IV.* en *Fredrik*
Hartog van *Holstein Gottorp*, dewelk
onder andere zaken, ook daar in overee
kwamen, dat hunne Navolgers t'elken
met het aanvaarden van de Regering
de zelve zouden moeten vernieuwen: wa
door deze goede eenigheid ontrent 50 jaren o
derhouden is geweest, tot dat *Fredrik* Hart
van Holstein de party van Zweden tot nadeel va
deze vereening omhelsde, daar Koning *Kar*
Gustaaf van Zweden wat groots tot verderf va
Denemarken mede voorhad en beoogde, 't we
om beter voorttezetten begaf hy zig ten Huw
lijk met een Dogter van Holstein Gottorp, g
naamt *Edwige Eleonoor*, gelijk ook dien Ha
tog in den Oorlog, die kort daar na tussen
Noorder Kroonen uitbarste, aan Zweden groo
dienst deed, waar door hy dit voordeel trok,
dat in het maken van de Vrede de Kroon Zw
den van Denemarken voor den Hartog volde
ning bedong, het welk hem ook die Kroon he
toegestaan en gegeven, waar van hier een o
standig verhaal word afgedaan. Egter niet teg
staande alle deze overgiften van Denemarken zo
berste den oorlog tussen de Noorder Kroon

wed

wederom uit, welkers byzonderste gevallen hier gevonden werden, als mede dat den Hartog aan de Deenen hier ontrent al vry wat redenen van klagen heeft gegeven. Eindelijk wierd de Vrede in't jaar 1660 wederom getroffen, op voorwaarde dat d'oude vereeniging der twee huizen zoude blijven in het geheel, en voortaan stand grijpen. Kort daar na maakte den Hartog een nader verbond met Zweden, waar over Denemarken, als tot zijn nadeel strekkende, geheel t'onvreden was, te meer als hy tegen de Erfvereeniging geld voor hem in't byzonder wilde ligten, daar zig den Koning tegenstelde, dewelke hem zogt in zijn belang te krijgen, door aan hem, zijn dogter *Frederike Emilie* ten huwelijk te geven, dog te vergeefs. Koning *Cristiaan de V.* na de dood van zijn Vader *Fredrik de III.* op de Throon van Denemarken geklommen zijnde meende nu de zaken te zullen inschikken, eerst door zagtheid, en daar na door dreigementen: dog den Hartog verschool zig onder 't verbond, dat d'Engelsche, Eransche, en Zweden tegen Holland maakten; Denemarken daar en tegen, kreeg hem te Rensburg, en hield hem daar zoo lang tot dat hy alles teekende: welke zake, als zijnde veel op spraak onderworpen geweest, alhier breed verhaald word, om dien Koning te verschoonen wegens 't geen hy hier omtrent mogt hebben gedaan. Vervolgens zien wy den oorlog tussen *Karel de XI.* Koning van Zweden, en *Cristiaan de V.* Koning van Denemarken, en zijn *Geallieerden*, waar van ons het byzonderste, daar in voorgevallen, werd getoond, en hoe de Zweden daar in het meeste hebben

ben verloren, 't welk zy met de Vrede wederoi gekregen hebben. De Hartog van Holstein, ni wel vergenoegd over het *Tractaat* 't welk hy t Rensburg geteekent hadde, liet verscheide schri ten uitstrooijen, 't welk de Koning van Denema ken euvel opnam, en tot zekerheid een gedee te van Sleeswijk in bewaring liet nemen, d wijl ieder de woorden van de Onderhandelin op zijn wijze uitleide. Maar als het meeste g deelte van Europa in 't jaar 1689 in Oorlog g raakte, nam Zweden die gelegentheid waar om den Hertog zijn zin te doen erlangen, 't wel egter door de bemiddeling van andere Magten in een *Tractaat* tot Altena gesloten, wederoi wierd bygelegt. By tussenreden zien wy vervo gens, wat reden Denemarken hadde om Han burg aan te tasten, en hoe dat beleg uitviel, m de omstandigheden daar omtrent voorgevalle Dus komen wy eindelijk tot de laatste twister tussen *Kristiaan de V.* Koning van Denemarker en *Fredrik*, Zoon van *Kristiaan Albert*, Harto van Holstein, voorgevallen, welke laatste z niet alleen met Zweden op 't naauwste Verbon maar ook volk van dien Koning in dienst ove nam, waar op den Koning van Denemarken tw volmagtigde aan hen afzond; als I. om te vr gen wat deel zijn Broeder *Cristiaan* uit krag vande Uiterste-wille zijns Vaders in de Harto dommen had; ten II. 't vernieuwen van de e vereeniging der twee Huizen; ten III. het we zenden van de troepen. Dog den Hartog slo de twee laatste glad af, en aangaande 't eer antwoorde hy ook geenzins na de zin van D nemarken, die zig daar over wel misnoegd too

d

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

de, maar wegens zijn zwakheid geenzins genegen was het Rijk in nieuwe onluſten te wikkelen, en daarom alles liever wilde laten afdoen door een onderhandeling, welke men ook vervolgens te Pinnenberg (onder *Protestatien* of beding die de Heeren Mediateurs aanteekenden) in 't jaar 1696 by de hand vatte. Hier viel als toen niet weinig te doen, hoe men het verdrag van Altena moeſt uitleggen, ieder verklaarde het zoodanig, als het beſt met zijn belang overeenkwam, 't welk op meeſt alle de *Articulen* voorviel, en wel byzonder op die der verſterking der plaatſen, of aanbouwinge van nieuwe Veſtingen, waar mede den Hartog voortging, en die Denemarken liet aangrijpen en met eenen ſlegten. De Verſchillen tuſſen beide deze Vorſten liepen meeſt op deze drie zaken uit, I. of den tegenwoordigen Hartog van Holſtein Gottorp verpligt is op 't verzoek van Denemarken zijne vremde troepen, die hy in dienſt heeft, wederom te rug te zenden, en genoodzaakt is met zijne eige wervingen, welke hy buiten weten, en zonder toeſtemminge des Konings begonnen heeft, op te houden? II. of hy verpligt is d'oude Erfvereenigingen wederom te vernieuwen en beveſtigen? III. Of hy ook gehouden is den Inhoud van de Uiterſte-wille zijns Vaders, voor zoo veel 't zelve de *Succeſſie* (navolginge) van de twee Hartogdommen raakt, aan den Koning van Denemarken te vertoonen. Den Schrijver toond op elk *artikel* de redenen, welke de Deenen gaven, waarom zy dezen eiſch deden, en maakt van ieder van dien een uityoerige uitbreidinge, daar hy dan ook ver-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

ſcheide bewijzen, als Brieven, Tractaten, j
alles aanhaald, 't welk eenigzins aan de Deen
ſche zyde voordeel konde toebrengen, me
byvoeginge van 't Holſteinſche antwoord: zulk
wy hier de gansche onderhandeling op het alle
naauwkeurigſte zien aangeteekend. Hier agte
zyn bygevoegd eenige voorſlagen, door beid
de ſtrijdende Partyen aan de Heeren *Mediateur*
gedaan, dewelke aan alle het gezegde zee
veel ligt geven.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

XIV. HOOFDDEEL.

Boeknieuws, &c.

I.

The new world of words: or a Universal English Dictionary, containing the proper significations and dirivations of all words from other Languages, as now are made use of in our English tongue, with the definitions of all these terms that Conduce to the Understanding of all arts and Sciences, Collected by E. P. with large improvements from the best English and forreign Authors, viz. Lord Bacon, Spelman, Blunt, Furretier, Chauvin, Ozanam &c. *A work very Necessary for strangers &c. the 5 edition.*

Dat is,

De nieuwe Woorden-Weereld; of een algemeen Engelsch Woord-boek, behelzende de eigentlijke beteekeningen en afleidingen van alle woorden van andere talen, die nu in onze Engelsche sprake worden gebruikt, met de beschrijvingen van alle die Konstwoorden, die strekken tot het verstaan van alle konsten en wetenschappen, verzameld door E. P. met groote verbeteringen uit de beste Engelsche en vremde Schrijvers, te weten, de *Lord Bacon, Spelman, Blount; Furretiere, Chauvin, Ozanam*, enz. een werk zeer noodig voor vremdelingen zoo wel als voor onze landsgenooten om

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

om't gene zy ſpreken , ſchrijven , of lezen
wel te verſtaan. 5 druk te London by Henr
Rhodes.

II.

A new Deſcription of the world: Or, a Compe
dious Treatiſe of the Empires, Kingdoms, ſt
tes, Provinces, Countries, Iſlands, Cities a
Towns of Europe, Aſia, Africa and Americ
in their Situation, Product, Manufactures a
Commodities. Geographical and Hiſtoric
With an Account of the Natures of the Peopl
in their Habits, Cuſtoms, Wars, Religio
and Policies. As alſo of the Rarities, Wo
ders and Curioſities, of Fiſhes, Beaſts, Bird
Rivers, Mountains, Plante, with ſeveral r
markable Revolutions and Delightful Hiſt
ries.

Dat is,

Een nieuwe Geographiſche en Hiſtoriſche b
ſchrijving van de weereld: of een beknop
verhandeling van de Keizerrijken, Koningr
ken, Staten, Provincien, Landen, Eila
den, groote en kleine ſteden van *Europe, A*
a, Africa, en *America*, in der zelver *ſituati*
gewaſſen, *Manufacturen*, en koopmanſchaj
pen, met een berigt van den aart van't Vo
in hun gewaad, gewoontens, Oorlogen
Godsdienſten, en Staatkunde, mitsgade
de zeldzaamheden, wonderen, en opmerk
lijkheden, van Viſſchen, beeſten, Gevoge
te, Rivieren, Bergen en Planten, met ve
ſchei

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

ſcheide *revolutien* en vermakelijke Hiſtorien. Te Londen by den zelven.

III.

The wonderful and moſt Deplorable Hiſtory of the Wars and latter Times of JEWS; with the Deſtruction of the City of Jeruſalem. *Which Hiſtory begins where the Holy Scriptures do end. By* Joſephus Ben-Gorion. *Whereunto is added. A Brief of the Ten Captivities. With the Pictures the Roman Rams of Battery, &c. alſo of* Jeruſalem; *with the fearful and the preſaging Apparitions that were ſeen in the Air before that Ruine.*

Dat is,

De wonderlijke en beklagelijke Hiſtorie van de Oorlogen en latere tijden der Joden nevens de verwoeſtinge der Stad Jeruſalem, welke Hiſtorie begint daar de Schriftuur eindigt door *Joſephus Ben-Gorion*, waar by gevoegd is een kort begrijp van de tien Gevankelijkheden, met de afbeeldſels van de Romeinſche Rammen en beuk-konſt-tuigen &c. Nevens de vervaarlijke en voorſpellende verſchijnſelen in de lugt voor die verwoeſtinge gezien. Te London by den zelven.

IV.

Tables of the Emperors, Kings, Electors, and all other Soveraign Princes, that are now, or have lately been alive in Europe. 1. *Their Names:*

mes: 2. When they were Born: 3. When the came to their Respective Crowns and Princi palties: 4. When and whome they have Mar ried. 5. What Children they have got, an the time of their Birth. 6. The Characters o the Chief Princes in Europe. Together wit their Natural Children owned by them.

Dat is,

Tafereelen van de Keizers, Koningen, Keur en alle andere Opper-Vorsten, die nu leve of onlangs in Europe geleeft hebben, I. hu namen, II. de tyd van hun geboorte; II wanneer zy tot hunne *respective* Kroonen e Vorstendommen gekomen zijn; IV. wannee en met wie zy getrouwd zijn; V. wat kin deren zy geteelt hebben, en der zelver ge boorte tyd; VI. de beschrijving van de voor naamste Vorsten in Europe, mitsgaders de zelver natuurlijke kinderen die zy erkennen Derde druk te *London* voor Johan Nutt.

V.

A Complete History of the turks, from their O rigin in 745, to the Year 1701. Containin an Acoounte of the Rise, Growth and Decay o that Empire, in its respective Periods unde ther several Kings and Emperors. Collecte not onely from the best European, but also fron Oriental Authors, never hitherto publish'd i Englisch with the Life of their Prophet Ma homet. To which are added, Their Maxin of State Religion, With a Dictionary, explai ning the Names and Nature of their Religiou

Sects

Sects Civil and Militar Offices, their Festivals, Rites, Customs, &c. Illustrated with the Effigies couriossy ingraven of all their Kings and Emperors, aud of such famous Generals, &c. as have signaliz'd themselves in the wars against them: Together with a new Map of the Turkish Empire, design'd and ingraven by Mr. Moll.

Dat is,

Een volkome Historie der Turken van der zelver oorspronk in't Jaar 755 tot het Jaar 1701 vervattende een berigt van den opkomst, toeneming, en verval van dat Keizer-rijk in des zelfs byzondere tijdrekeningen onder hun verscheide Koningen en Keizers; verzameld niet alleen uit de beste Europische, maar ook de beste OosterscheSchrijvers, tot nog toe nooit in't Engelsdh uitgegeven; nevens 't leven van Mahomet; waar by gevoegd zijn hunne Grond-regelen van Staat en Godsdienst; als mede een woord-boek, verklarende de Namen en aart van hunne gezindheden in den Godsdienst, Burgerlijke en Oorlogs ampten, hunne vierdagen, plegtigheden, gewoontens enz. Opgehelderd door zeer net gesnede Printen van alle hunne Koningen en Keizeren, en zoodanige Veldoversten enz. die zig destig tegen hen in den Oorlog gekweten hebben, nevens een nieuwe Kaart van het Turksch Keizerrijk; ontworpen en gesneden door Mr: Mol in 8. twee vol. Te London voor *Andries Bell* en *Elizabith Harris*.

VI.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

VI.

The Brief History of Spain Conteining t Race of its Kings from the first Peopli of that Country, but more particularly fro Flavius Chindasuinthus, who reigned abo 1000 years ago: with an Account their memorable Actions, Marriages, Issu Titles, and all Things of note that happen during the several Reigns. To which is add a Summary Account of the Dominions of th Crown, with its Revenues &c. And a Ch nological Table of the Succession of their Kin this time Collected from the best Spanish A thors by Capt. Iohn. Stevens.

Dat is,

Korte Historie van Spanje behelzende de komst van des zelf Koningen, zedert d'eer bevolking van dat land, dog meer byzonderl van *Flavius Chindasuinthus*, die over de 10 Jaren geleden, heeft geregeert; nevens een rigt van de gedenkwaardige daden, Huwelijk erfgenamen, eernamen, en alle opmerkelij zaken, die geduurende verscheide Regering voorgevallen zijn: waar by gevoegd is een knopt verhaal van de Heerschappyen van Kroon, met des zelfs inkomsten enz. met tydrekenkundige tafel van de *Successie* hun Koningen tot dezen tyd; verzameld uit beste Spaansche Schrijvers door de Kapit Johan Stevens. Te London voor J: Nut

VII.

Description de la piece d'Ambregris que la Cham d'Amsterdam a recue des Indes Orientales, *si*

ſant 182 Livres; avec un petit traité de ſon origine & de ſa vertu. Par Nicolas Chevalier.

Dat is,

Beſchrijvinge van het ſtuk *Amber de Gris*, 't geen de Kamer van Amſterdam uit de Ooſtindien ontfangen heeft, wegende 182 Pond, met een korte verhandeling van deszelfs oorſpronk en deugd. Door Nicolaas Chevalier, 4. t'Amdam by den Autheur 1700.

VIII.

La Verité de la Religion Reformeè Prouvé par l'Ecriture ſainte, & par l'antiquité, pour ſervir de reponſe a la lettre Paſtorale de Monſieur l'Archeveque de Paris. Par Auguſte, de Gabillon.

Dat is,

De waarheid van de Gereformeerde Godsdienſt bewezen door de H. Schrift en de Oudheid, ſtrekkende tot een antwoord op de Herderlijke brief van den Aarts-Biſſchop van Paris, door A. de Gabillon, in den Haag by Abraham Troyel 1701. in 12.

IX.

Memoires du Duc de Navailles et de la Valette, Pair et Marchal de France, & Gouverneur de Monſeigneur le Duc de Chartres.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Dat is,

Gedenkschriften van den Hertog de Navailles en Valette, Paar en Marschalk van Vrankrijk, Gouverneur van den Hertog van Chartres, 12. t'Amsterdam by S. Malherbe 1701. in 12.

X.

Traité du serment, divisé en deux Livres, où l'on trouvera la Resolution des cas de conscience qui ont du rapport a cette matiere. Par Jean de la Placette. Pasteur de l'Eglise Françoise de Coppenhague.

Dat is,

Verhandelinge van den Eed, verdeelt in twee Boeken, waar in men zal vinden de ontvouwinge van de gevallen der *Conscientie*, die daar toe eenig opzigt hebben. Door Johannes la Placette, Frans Predikant tot Koppenhage 12. inden Haag by Abraham Troyel 1701.

XI.

Traité de l'Amour de Dieu, par Elie Saurin, *Pasteur de l'Eglise Walonne d'Utrecht. 2 Tomes.*

Dat is,

Verhandeling van de Liefde jegens God, door *Elias Saurin*, Fransch Predikant te Utrecht. Twee stukken in 8. t'Amsterdam by *F. Halma* 1701.

XII.

XII.

Remarques sur la comparaison de Pindare & Horace.

Dat is,

Aanmerkingen over de Vergelijking van Pindarus en Horatius. Te Totterdam by *Pieter vander Veer* 1701. in 8.

XIII.

Le premier livre de l'Iliade d'Homere en vers François, avec une dissertation sur quelques endroits d'Homere, par Mr. l'Abbé Regnier. On y a joint quelques autres pieces detachees, traduites du Grec.

Dat is,

Het eerste boek van *Homeers Ilias*, in Fransche vaarzen, met een vertoog over sommige plaatsen van Homeer, door den Hr. Abt Regnier. Men heeft'er eenige andere afgezonderde stukjes bygevoegd : uit het Grieksch vertaald. Te Parijs by J. *Annisson* 1700. in 8.

XIV.

Signa antiqua, e Museo Jacobi de Wilde, *veterum Poëtarum carminibus illustrata, et per* Mariam *Filiam æri inscripta.*

Dat is,

Oude Beelden uit de Boek-kamer van Jacob de

Wilde, met vaarzen van oude Digters opgehelderd, en door zijn Dogter Maria in koper gesneden. Op des Eigenaars kosten te Amsterdam 1700 in 4.

XV.

Petri Burmanni: *Oratio funebris in obitum Viri celeberrimi Hermanni van Halen* S. T.. D. *& in Academia Ultrajectina Professoris Ordinarii & Ecclesiæ Pastoris, recitata pridie idus Martias* CIↃ IↃ CCI.

Dat is,

Petrus Burmannus Lijkreden op het overlijden van den zeer vermaarden Man Herman van Halen, Dr. der H. Godgeleerdheid in de Uitregtsche hooge Schole, gewoon Hoog-Leeraar, en Predikant; uitgesproken den 14 van Snoeimaand 1701. Te Utregt by W. van de Water 1701. in 4.

XVI.

Adriani Relandi *Oratio pro Lingua Persica, & cognatis literis Orientalibus, dicta in Acroaterio majore* IX. *kal. Mart.* CIↃ IↃ CCI, *quum Linguarum Orientalium Professionem Ordinariam in inclyta Academia quæ Trajecti ad Rhenum est susciperet.*

Dat is,

Vertoog van *Adriaan Relant* voor de Perziaansche, en de daar aan verknogte Oostersche talen uitgesproken in de groote hoorplaats, den 21

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

ſten van Sprokkelmaand 1701. als hy het gewone Hoogleeraarsampt der Ooſterſche Talen in de beroemde Utrechtſche hooge Schole aanving. Te Utrecht by W. van de Water 1701. in 4.

XVII.

Sancti Optati Afri Milevitani Epiſcopi de ſchiſmate Donatiſtarum libri ſeptem, *ad manuſcriptos codices & veteres editiones collati, & innumeris in locis emendati. Quibus acceſſere Hiſtoria Donatiſtarum una cum monumentis veteribus ad eam ſpectantibus; nec non Geographia Epiſcopalis Africæ. Opera & ſtudio* M: Ludovici Ellies du Pin, *ſacræ facultatis Pariſienſis Doctoris Theologi, nec non Philoſophiæ Profeſſoris Regii.*

Dat is,

Zeven Boeken van den *H: Optatus*, Afrikaner, Biſſchop van Mela, wegens de *Scheuring der Donatiſten*, met de Handſchriften der oude uitgiften vergeleken, en op ontelbare plaatſen verbeterd. Hier by komt de Hiſtorie der Donatiſten, teffens met de oude Gedenkſtukken daar toe behoorende, als mede de Landbeſchrijving van het *Biſſchoppelijk Afrika*, beſchreven door *Lodewijk Ellies du Pin*, Godgeleerd Leeraar te Parys, en Koninklijk Profeſſor der Wijsbegeerte. Te Parys, by A: *Pralard*. 1700 in Folio.

XVIII.

De wonberbare en heilzame Geboorte benever de voornaamste Wonderdaden van onzen e nigen Middelaar Jezus Christus, by uitn mendheid cierlijk afgebeeld door de rijke *i ventie* van den vermaarden Schilder J. van O ley, in't koper geëtst, en met verklaring opgeheldert door *H. Elant* t'Amsterdam g drukt voor den Autheur, en zijn te bekom by Andries van Damme, en te Leiden l Henrik van Damme 1700, langwerpig fol.

XIX.

Bekrompen Levensperk, uit Psalm. XC. 10. *zorgvuldige wagt*, uit Openb. XVI. 25, t een Nieuw-jaar en Nieuwe Eeuw-gescher medegedeelt aan de Gemeente van Raalte door desselfs Opziender *Jan Sluiter*. Hier bygevoegd, om de Roomsgezinde niet mis deelen, *de Paapsche* Sakramentsdag, en Mi se, te voorschijn gebragt uit de naargelater schriften van *Willem Sluiter*. Eindelijk vol het laatste Olysel voor het Doodzieke Pau dom. Te Deventer by *Albert Fronten* 170 in 8.

XX.

Vierde Deel van de Republijk der Hebreën, *Gemeenebest der Joden*: handelende van d Bedieninge des Tempels, zoo die was in d dagen van den Zaligmaker, en korts voo de verstoringe van Jerusalem; nieuwlijk agtervolgd op de drie Stukjes, eertijds uitg geven door *W: Goeree*, en insgelijks me

Print

Printverbeeldingen en een noodigen Bladwyzer verrijkt. t'Amsterdam by *Robbert Blokland.* 1701. In 8.

XXI.

HISTORIE DER KERKEN EN KETTEREN, van den beginne des Nieuwen Testaments tot aan het jaar onzes Heeren 1688, onzijdig in het Hoogduitsch beschreven door den hooggeleerden Heer GODFRIED ARNOLD, voor dezen hoogleeraar in de Historie tot Giezen, in het Nederduitsch vertaald, vercierd met verscheide kopere platen door den Hr. Romein de Hooge. *Twee deelen.* t' Amsterdam by *Sebastiaan Petzold* 1701. in Fol,

XXII.

אנא יי הושיעה נא 't Groote Hosianna, ברוך הבא בשם Luc: 13: v: 35. zelfs van ...oden uitgeroepen, om daar mede te verwelkommen den MESSIAS, Psal: 118: vss: 22, 23, 24. Davids Zoon, Ps: 2: vss: 1, tot 12. Marc. 12: v. 35, 36, 37. die de hedendaagsche Christenen even zoo min als de Mahometanen ...'t Heil Israels kennen. Matth: 24: vss: 22 tot ...8. Jes: 4: vss: 5, 6, 7.

...ezegend die daar komt in Godes heilgen Naam,
...osanna groot en sterk, maak ons te recht bekwaam
...e juigchen in de Ziel, dat Zee en Aardrijk beven:
...en Vredevorst die komt om 't leven ons te geven.

...Amsterdam, gedrukt voor den Autheur, by *...ohannes Smets*, Boekdrukker achter 't Stad...uis, in 't Jaar 1701.

XXIII.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

XXIII.

Recit de la Maniere dont les Psaumes de David retouchez par Mr. Conrart, *ont été introduit dans l'Eglise de Geneve.*

Dat is,

Verhaal op wat manier de Psalmen van David nagezien door *Mr. Conrart*, in de Kerke t Geneve zyn ingevoerd. In 4, te Rotterdan by *Pieter van der Slaart* 1701.

XXIV.

Pieter van Veen, Boekdrukker te Rotterdam staat binnen weinig dagen uit te geven:

Gedenkwaardige Geschiedenissen, volgens de rang der Jaaren, van het begin des Werelds tot het einde van 't Jaar Zeventien-Honderd behelzende, Duure Tyden, Hongersnooden verscheide Oorlogs Zaken, en Pestilentien gevolgd van Aardbevingen, Donder, Bliksen Hagel, Zneeuw, Wind, Regen, harde- e zagte Winters; en voorts Rotten, Muizen en Rupsen, met meer andere Hemelplager nevens goekoop Koorn en Wyn. Byeo gebragt door *Gerrit van Spaan*. in 8.

XXV.

Lukas Kloppenburg, Boekverkooper t Gouda, zal ook in 't kort afgedrukt hebbe het weldoorwrogte, en zoo met Godgeleer als bovennatuurkundige Bespiegelingen doo knede Werk van de Hr. *G: de Mey*, onder dez Titel:

Schri

Chriſtmatige Rede- en zedelijke bedenkingen over de drievoudige *Zugtingen*, van den H: poſtel Paulus; Rom: 8. vs. 19-27. toegeſchre- en aan het ganſche Schepſel, de kinderen ods, en den H: Geeſt, by welke gelegentheid erſcheide natuur en boven natuurlijke zaken, en Schepper en het Schepſel aangaande, t Gods woord en de gezonde reden, onder- ogt, en des ſchepſels *ſugt ende verwagting* met de *pe en de lydſaamheid* van *Gods kinderen* ver- leken en verklaart werden: waar by dan ook bewerkingen van Gods Geeſt, in en op de erten van de geloovigen, in hare openbare en lle gebeden, met en door des zelfs *onuitſpre- lyke zugtingen*, nageſpeurt, en hoedanige be- ekkinge die, op de nog te verwagtene *aannee- inge tot kinderen*, en de *vryheid harer Heer- kheid* hebben, uit de voorgelegde gronden, ader ontdekt en aangewezen werden. Alles tot erheerlijking van Gods H: Naam, en tot trooſt n geruſtſtelling van Gods kinderen, in deze oo bekommerlijke tijden, in de zekere verwag- ng van de reeds voor haar door Chriſtus ver- regene toekomende gelukzaligheid.

Den Lezer zal daar zekerlijk meer in vinden ls hy zig door dit opſchrift mogelijk zoude ver- eelden, en hy verwagte in de naaſtkomende *Boekzaal* het uittrekzel daar van, nevens ver- cheide andere brave Werken.

WAAR-

WAARSCHOUWINGE.

De *Zonen van wylen* de Hee Professor BURMAN, *vin den zig benoodzaakt, alle brave Lie hebbers en opregte Waardeerders va Studie en Geleerdheid, by dezen t verwittigen, dat het Traktaatje 't geen in den Jaare* 1700. *by* J RIBBIUS *gedrukt, en door de* Proponent H: VERSTEEG *voortgebragt*, handelende over d Geschiedenis van het Lijden onze Heere JESUS CHRISTUS, *ne het zelfde is, dat men nu voorhee te* Amsterdam by E: SOLMANS *onder verandering van Titelblad, o den Naam van wylen hunnen Vader de Weereld in hun weerwil op te drin gen: daar het voornoemde Werkje al leenlyk voor rekening van de Hee* VERSTEEG, *en niet op hun Liede Vaders Naam moet te boek gestel werden, gelyk uit de Boekzaal va September en October* 1700, *pag:* 256 *de Weereld genoeg gebleken is.*

AAN

AANWIJZER DER HOOFDDEELEN

voor de Maanden

MAART en APRIL

1701.

L. van de Poll, *van 't onterven en voorbygaan.* 185

I. H: Rorarius, *toonende dat de onredelyke Dieren de rede beter gebruiken dan de Menschen.* 197

II. D: van Hoogstratens *Gedigten.* 216

V. Tertullianus *verdediging der Christenen tegen de beschuldigingen der Heidenen.* 223

. *Het Leven van Eduard de I.* 238.

I. B: Waltons *Redeneringe over de Oostersche Taalen.* 270

J: Wowerus, *over de Grieksche en Latynsche uitlegginge des Bibels.* 277

II. *Aanmerkingen over de verscheide* Stijlen *en manier van Schryven van de Heer* Saint-Evremont. 281

VIII.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

VIII. Leti, *Kort begrip der Heldendeugd*

29

IX. *Medicus Politicus.* 30

X. d'Outreins *Tabernakel Gods onder Menschen.* 31

XI. *Staatkundige bedenkingen over het g[e]houdene Conclave van 1700.* 32

XII. *Bekendmakinge wegens de Westphaa[l]sche Vreede.* 33

XIII. *Gedenkschriften van Denemarken.*

34

XIV. *Boeknieuws, &c.* 35

UIT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

DE BOEKZAAL VAN EUROPE,

Voor de Maanden

MEY EN JUNI

1701.

Met Privilegie van de Edele Grootmogende Heeren Staten van Holland en West-Vriesland.

Te ROTTERDAM,

By PIETER van der SLAART,

1701.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

DEN

EERWAARDIGEN

EN ZEER

GELEERDEN HEERE

DEN HEERE,

GEORGIUS

DE MEY,

GROOT

GODGELEERDE,

DEFTIG

REDENAAR,

EN *PREDIKANT*

TOT

GOUDA;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

WORD DEZE

BOEKZAAL

VOOR DE

MAANDEN

MEY EN JUNI

1701.

OPGEDRAGEN,

DOOR ZYN

EERWAARDIGHEIDS

VERPLIGTE

DIENAAR

P. VANDER SLAART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

DE BOEKZAAL VAN EUROPE.

MEY EN JUNY. 1701.

I. HOOFDDEEL.

Essay d'un Dictionaire, contenant la connoissance du Monde, des Sciences universelles, & particulierement celle des Medailles, des Passions, des Mœurs, des Vertus & des Vices, &c. Represente par des figures Hyerogliphiques, expliquées en Prose & en Vers.

Dat is,

Ontwerp van een Woordboek behelzende de kennisse der Weereld, der algemeene Wetenschappen, en voornamentlyk, die der Gedenkpenningen, Hartstogten, Zeden, Deugden en Ondeugden, enz. Vertoond

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

door Hieroglipһische Figuren *, *ui*
gelegd in rym en onrym. Te Wesel, *
Jacob van Wesel, *in* 4. 21 *bladen* 13 *v*
Printen 1700.

DE alleroudste Schriften, daar de geheele wee
reld van weet te spreken, zijn Gedenktekene
of Zinsprakige beelden, dewelke aan de Nakome
lingen kennisse gaven van 't geene te vooren ge
schied is: dit was wel eer een gewoonte b
d'Egiptenaars, en mogelijk ook wel voor deze
ve by alle geloovige Vaders, daar van ons Mo
ses gewag maakt, dewelke op groote steenen
en in latere tijden op pilaaren hunne byzonders
voorvallen graveerden en indrukten, op dat do
zelve voor de vergetenheid zouden bewaar
blijven, en de nakomende geslagten kennisse be
houden van de grootste uitkomsten, die in vo
rige tijden gebeurd en gezien waren. Dog de
ze schrijfwijs is in onbruik geraakt, doe d
weereld meer kennisse van letteren kreeg, e
als ieder een zig van dezelve begon te bedienen
ja zoo verre is die oude wetenschap by ons on
bekend geworden, dat d'overgeblevene brokke
van d'Egiptische Grafnaalden, en de Zinspraki
ge beelden, de Geleerde tot zweetens toe ver
moeyen, om derzelver regte beteekenissen aa
het ligt te brengen. Deze zoo veele eeuwen n
verstorve konst wil onzen Schrijver in dit proef
stuk van een woordboek wederom op nieuv
doen herleven, gemerkt hy oordeelt dezelve
van zeer veel nutheid te zijn, om niet alleen i

zee

* Zinsprakige Beelden of Kenteekenen.

zeer korten tijd kennis te krijgen van veele wetenſchappen, Hartſtogten, Deugden en Ondeugden, en wat dies meer is, daar men anders zeer lang over zweeten en blokken moet, maar ook om te gelijk op deze wijze te konnen verſtaan de veellerley gedenkpenningen, en andere oude overblijfſels, in dewelke men alhier in een oogenblik meer vordert, als men in langen tijd uit d'oudheid-Schrijvers met moeite kan verſtaan en bevatten: zulks ook deze prentverbeelding, door des zelfs beſchrijving, zoo in rijm als onrijm, een kort en klaar begrip geeft van oude geſchiedeniſſen, mitſgaders verborgentheden der verdigtſelen; alles voor de geleerde ten hoogſten nut ende noodzakelijk. Het ſchijnt dat deezen Schrijver hier in het 'ſpoor van *Ceſar Ripa* volgt, wiens deftig werk van de *uitbeeldinge des verſtands* byna in alle talen de weerelt is voorgediſt. Het eerſte zinnebeeld dan, dat ons hier voorkomt, is de t'ondergebragte Liefde, dewelke zig in een rijmtje van vier regels (gelijk ook alle de volgende zijn) op ieder voorwerp beklaagt, dat hy, zijnde de matigſte van alle Meeſters, daar hy in zijn eerſte kragt en opkomſt alle menſchen van de grootſte tot de kleinſte t'onderbrengt, ook eindelijk door de tijd t'ondergebragt is. In de penning, zegt hy, zien wy de kleine God *Cupido*, zittende op eenen berg, vertredende zijn boog en pijlen onder zijne voeten, zijn toorts mede verloren hebbende, houdende een uurglas van zand in zijn regter, en in zijn linkerhand een klein mager en vervallen vogeltje, 't welk men een Duikelaar noemt, verbeeldende d'elende: de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

toorts, welke de liefde verloren heeft, bete kent zijn armoede , die hem tot de wanho brengt , dat hy zijn eige wapenen onder zij voeten vertreed : het uurglas, dat hy in hand heeft, is een Zinnebeeld van de tijd, d welke alle hartstogten van de ziel matigt, wel byzonder die van de Liefde. Op deze le schoeyen alle de volgende zinnebeelden, die v dan alleenlijk maar zullen aanwijzen, en hi en daar een, die ons als opmerkelijk voorkom uittrekken. Dus volgt de Vriendschap ; *d'A cademie*; de gemeene Overvloed ; aangaande zeer gelukkige Ziel zegt dezen Schrijver, d derzelver schoonheid in haar oorspronk is H mels en Goddelijk , ook dat zy weder na d Hemel vliegt. Zy staat verbeeld onder e Maagd, te gelijk schoon en bevallig, hebben een Starre op haar hoofd, en vleugels op ha rugge, bedekt met een doorschijnende Sleuye en gekleed met een Blinkende losse Tabbaar Vervolgens zien wy ook een kortswylige e handelbare Ziel ; de Liefde voor het Vaderlan de Dageraad ; 't Gezag; d'Aalmoessen; d'On houding ; de Gewoonte; de Hulp; de Zelf liefde ; de waare Liefde. Daar na zegt de Go delijke liefde, dat een hart, door derzelver H melsche trekken geraakt , duizend vermakelijk heden geniet, en nooit verandert: op des zel penning zien wy haar gekleed, gelijk men d'E gelen schildert, met wonderlijke en geheim-b duidende vleugels op haar rug ; zy verheft ha oogen na den Hemel, en heeft de naam va *Jesus* op haar borst , hebbende in d'eene han een beker met stralen omringt, en in de ander

ee

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

en doorboord en brandend hart, 't welk de waare zinspreuk is van de Goddelijke Liefde. Hier op volgt de Konst; de Deugdzame Daad; Liefde tot de Deugd, de Overvloed; *April*; Liefde tot zijn Naasten; Liefde tot God; de Gedurigheid; Liefde tot Lofuiting; Liefde tot *Glorie*; de Starrekunde. Vervolgens zien wy de Gierigheid, zeggende, wat baat het ons zoo veele goederen te hebben, zoo wy'er geen behoorlijk gebruik van maken: het Munt-teeken verbeeld een magere en bleeke vrouw, dewelke met droefheid een beurs sluit, en die legt op haar buik, gezwollen als die van een waterzugtige: de gansch magere wolf, die zy by haar heeft, vertoont zeer levendig, hoe verre de gierigheid van die ongeruste geesten gaat, dewelke nergens anders opgezet zijn, als om het goed van andere opteslokken. Nu komen ons voor de Landbouw; de Konst; de Goedheid; de Goeddadigheid; 't Geluk der Barmhartige; de Goedwilligheid; 't Geluk der Armen; de Schoonheid der Vrouwen; de Zaligheid der geenen die rein van harten zijn; de Zaligheid der geenen die lijden om der Geregtigheids wille; de Zaligheid der Vredemakers; de Zaligheid der geenen die dorsten na de Geregtigheid; de Zaligheid der geenen die om haar zonden treuren; de Zaligheid der Zagtmoedigen; de Laster; de Kuisheid; de onverwinnelijke Eendragt; het Bly-eind-spel. Dan gaan wy wederom voort tot de Begeerlijkheid, welke, zoo dra dezelve een jeugdig hart bekruipt, men wel mag zeggen, vaar wel voorzigtigheid, rust, rijkdom en eer, welkers gevolg zijn knaging,

ſchaamte en armoede. In het Zinnebeeld vinde wy haar vertoond byna als een naakte vrouw om dat de eigenſchap van deze miſſlag is zij lichaam niet alleen van de goederen te ontroc ven, maar ook de ziel t'ontzetten van alle eer vrijheid, voorzigtigheid en wijsheid: haar ha is konſtig gevlogten, zy heeft in d'eene han een Patrijs, die zy ſtreelt, en onder haar ve beeld men een Krokodil, dewelke nevens d'eer ſte haar twee begunſtigde dieren zijn wegen hunne onſtandvaſtigheid. Hier op volgen h Medeweten; de Verkeering; de Naauwkeurig heid; de Wetenſchap; de Staatkundige Een dragt; de Standvaſtigheid; het Medelijden; d Weereld-beſchrijving; de Eendragt; de Krijg Eendragt; de Huwelijks Eendragt; de Belijde nis; de Barmhartigheid; de Geleerdheid; d Twijffeling; de Waardigheid; de Beſcheiden heid; Onderſcheid tuſſen goed en kwaad; d Naarſtigheid. De Goddelijkheid ſpreekt aldus Schoon ik ongenaakbaar ben voor 't menſchelij verſtand, deze Maagd en dit vuur doen egte zien, dat d'Eenheid wel kan beſtaan met d Drie-eenheid, en dat ik voor zoo verre ook be grijpelijk ben. De penning verbeeld de God heid door het Zinnebeeld van een Maagd in he wit gekleed, vertoonende de reinheid; zy hee vuur op haar hoofd, en in haar hand twe Weereld-Klooten van Azuur, daar Vlamme uitwaaſſemen, dewelke zig in drie deelen va gelijke hoogte verdeelen. Vervolgens zien w nog de Pijn; *December*; de Volmaakte Ge leerdheid; de Naarſtigheid; de Tweedragt; de Godvrugtigheid; de Leerzaamheid; de Gehoor

zaam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

aamheid; de Huishouding; de Gelijkheid; de Welſprekendheid; de Oeffening; de Hoop; de Eeuwigheid; de Ballingſchap; *Erato*; *Enterpe*; d'Opvoeding; de Verkiezing; de Billikheid; de Demping van kwade gedagten; den Verſpieder; het Chriſten geloof; het Vuur; de Kragt van liefde over Zee en Land; 't Bedrog; 't Geloof van Vriendſchap; de Standvaſtigheid; de Vleyery; 't Geweld; de Standvaſtige Liefde; de Weereldſche Gelukzaligheid; de Getrouwheid, en de Gunſt. Na deze hoort men de Vrije-wil aldus ſpreken; gy Liefhebbers na de tijd, gy voontrekkende Raadsmannen vervoegd u by wien gy wilt, dog niet by my, want ik ben vry, en mijn eenige wet is mijn eige zaken te doen. De Verbeeldmunt vertoont ons een Jongman Koninklijk gekleed, aanhebbende een deftig gewaad van verſcheide verwen, met een goude Kroon op 't hoofd, een Scepter in de hand, op welkers einde de Letter V ſtaat. Daar na volgen de Eeuwige Gelukzaligheid; 't geluk van de Liefde; de Vrugtbaarheid; het Algemeen geloof; de Zwakheid; het Bedrog; d'Edelmoedigheid; de Eerzugt; de Statigheid; de Dankbaarheid; de Goddelijke Genade; de Genade van God; de Gulzigheid; de *Grammatica* *; de Glorie der Vorſten; de Weereldſche Beſchrijving; de Beſtiering van een Gemeenebeſt; de Overeenſtemming; de *Hiſtorie*; de Herbergzaamheid; de Nedrigheid; d'Overeenſtemming der Liefde; de Beleefdheid; de Uurwerkbeſchrijving; de Ketterie; de Eer; de Eerlijkheid; de Geveinſdheid; de Doodſlag; de

* *De Letterkonſt.*

Waterbeſchrijving; de Winter; de Nedrigheid het Verſtand; d'Onnozelheid; d'Aanroeping d'Onderwijzing; d'Inbeeldinge; de Natuurlijk drift; de Kennis; de Neiging; de Ongeſtadigheid; het Vaſten; d'Uitvinding, den Laſter de Geregtigheid; de Onkreukbare en Straffe Geregtigheid. Dan komen ons wederom voor de twaalf Maanden des Jaars; en het Gerugt op verſcheide wijzen; ook de tijden des Jaars; de goude, zilvere, kopere, en yzer Eeuwen; de Vijf Zinnen; en de verſcheide neigingen der Menſchen; de Vermoeidheid. Daar op word de Vryheid aldus ſprekende in gevoert; onder alle de goederen, die de menſchen in deze ellendige weereld bezitten, is de Vryheid het allerwenſchelijkſte. De penning verbeeld een Vrouw in't wit gekleed, hebbende een Staf in haar hand, dewelke de Heerſchappy van de Vrijheid vertoont; de Muts die zy in haar hand heeft, en de kat onder haar voeten, zijn beide daar van Zinnebeelden. Vervolgens nog de Mildadigheid, de Vryewil, de *Logica*, de Loftuiting, de Vier Getijden van't Jaar, de Vier Winden, de Sonne-Stilſtand in de Zomer, de Zagtmoedigheid, het Huwelijk de Wiskunde, de Overdenkinge, de Geneeskonſt, de Geheugenis van genote weldaden, de Verdienſte, de Maat, de *Metaphyſica* *, de Barmhartigheid, de Zedigheid, de Dood, de Zangkunde, *Melpomene*, de *Natuur*, de Noodzakelijkheid, den Adel, d'Onagtzaamheid, de Gehoorzaamheid, Openbare werken, Volmaakte werken, 't Gebed, d'Oorſpronk der Liefde, 't Vergeten der Liefde, de Gelegentheid

* *Boven-Natuurkunde.*

heid, de Belediging, d'Inbeelding. De Hoovaardy ſpreekt aldus: kanmen onder deze Zomen zoo veel hoovaardy zien? Dit zijn de vrugten van de Jeugd, maar laat den Ouderdom komen, zy zal wel haaſt haar graf vinden. Op de penning zien wy een jonge dogter met een geſcheurde Tabbaard, hebbende een Paauw in haar hand, en een weereldkloot, onder haar voeten; zijnde de Paauw een Zinnebeeld van haar uitterſte hoovaardy, en de weereldkloot doet zien, dat zy al de weereld beſpot door haar hooghartigheid. Dan komen wederom voor den dag de Halsſtarrigheid, de Vrede, de Spaarzaamheid, de Hartſtogt der Liefde, 't Geduld, d'Armoede, de Zonde, de Boete, 't Gevaar, het *Perſpektijf*, de Volmaaktheid, d'Overtreding, de Godvrugtigheid, de Voorrang, de *Predeſtinacie*, 't Vermaak, de Volſtandigheid, de Wijsheid, de Digtkonſt, de *Praktijk*, het Prieſterſchap, de Voorziening, de Vrede, de Voorzigtigheid, de kuisheid, de Reden van Staat, den Opſtand, de weder verzoening der Liefde, de Godſdienſt, de Hervorming, 't Berouw, d'Oproer, Gezondheid, Wijsheid, Goddelijke Wijsheid, menſchelijke Wijsheid, Wetenſchap, 't Geheim, Zekerheid, Dienſtbaarheid, Opregtheid, Zorge, 't Lot, Heerlijkheid van de naam. De Gematigdheid zegt: Armoede en gebrek komen van de ongematigtheid, en daarom gelukkig dat volk, daar de Matigheid heerſcht, want daar is Overvloed. Hier van vertoont de penning een zedige Vrouw, hebbende in haar regterhand een toom, en in de linker een Uurwerk, om aantewijzen,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

dat d'eigenſchap van de gematigtheid is zijn ongeregelde hartſtogten te bedwingen: zy heeft een Olifant by haar, dewelke volgens de Natuurkenners het allergematigſte dier is, waar van ons verſcheide *Hiſtoriën* werden beſchreven. Dus zijn wy het eerſte A, B, C, ten einde: het zoude te verre uitweiden, indien wy d'andere zoo wilden vervolgen, daarom wy maar eenige zullen te kennen geven, die in't vervolg verhandelt werden; namentlijk verſcheide geſtalten van de ziel, Liefde, en gierigheid; verſcheide konſten; de vier deelen van de weereld; uitwerkingen van Liefde, en nog andere diergelijke zaken meer, dewelke ons eerſt in rijm zeggen, wat dezelve zijn, en daar na in onrijm toonen een breeder verklaring van der zelver verbeelding: zulks het byzonderſte, daar onze gedagten op werken, zoo in geeſtelijke als weereldlijke zaken, ons hier vertoont word, en wel in een korte ſchets, wat van ieder zaake, en des zelfs zinnebeelden te zeggen is, die dan in de gedagten ingedrukt zijnde een klaar en kort begrip geven, om by voorvallende gelegentheden daar van te konnen ſpreken, gelijk ook van de deugden, om der zelver aanminnigheden te betragten, en d'ondeugden wegens haare hatelijke gevolgen te vermijden. Na dit alles komt een *Hiſtoriſche* korten inhoud van de geboorte en dood van *Maria de Tweede*, Koningin van Engeland, hoogloflyker gedagtenis: in het welke, onder verſcheide zinnebeelden, alle de nooit volpreze deugden van die Doorlugtige Vorſtin werden aangewezen; namentlijk haar geboorte, en de tijd der zelve;

haar oorſpronk uit het huis van Jork; haar vordering in de wetenſchappen; haar Chriſtelijke opvoeding in een ongeregeld Hof; haar voortgang in de genade; haar ſchoonheid; de *Majeſteit* van haar perſoon, en de glans van haar Chriſtelijke en Koninglijke deugden; haar vreedzaam en lieftallig *humeur*; haar voorzigtig beleid; haar mildadigheid; haar nedrigheid; haar werkzamen aart; haar Huwelijks liefde; haar Huwelijk, en wanneer; haar aankomſt in deze Landen; haar onderling goed verſtand in't Huwelijk; haar naam die met de Letter M begint; haar aankomſt tot de Kroon, en de herſtelling van d'Engelſche *Monarchie*; haar Staatkunde; haar byzonder beſtier; de zagtheid van haar Regering; haar gedrag in't afwezen des Konings; de volmaaktheid van alle haar voortreffelijke hoedanigheden; haar ſchielijke dood, haar korte ziekte; het einde van de hoop, die zy aan haar zelven gaf; de tijd van haar dood, en des zelfs omſtandigheden; en eindelijk de gelukkige Staat, waar in zy door de dood gekomen is. Alle 't welke op dezelve wijze is uitgewerkt, als wy te vooren in ſommige voorbeelden getoont hebben. Hier agter is nog bygevoegd een kort verhaal van de geſchiedeniſſen in Vrankrijk, beginnende van Pharamond d'eerſte Koning af, tot Lodewijk de XIV. de tegenwoordige regerende Koning toe, met een afbeeldſel van ieder in prent. Dit nuttige werk doet ons met weinig woorden zien het jaar, in 't welke ieder dezer Koningen geboren is, uit wat ſtam hy was, hoe lang hy geregeert en geleeft heeft, als mede de doorlug-

tigſte

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

tigste daden, die door dezelve zoo in Oorlog als Vrede, en het maken van wetten verrigt zijn. Indien iemand de moeite wil nemen van dit kleine werkje, in zeer weinig bladeren bestaande, na de les van den *Kardinaal Mazarin* van tijd tot tijd maar eens te doorlezen, hy zal niet alleen in korten tijd een volkomen t'zamenhang van alle de Fransche zaken hebben, maar ook in staat zijn, om van dezelve, zonder ooit verlegen te zijn, altoos met grond te konnen spreken; aangezien onder de 65 Koningen, welke alhier worden opgetelt, niet een gevonden word, van dewelke niet iets opmerkelijks gezegd werd.

II. HOOFDDEEL.

Beknopte uitlegginge van de Prophetie *(voorzegginge)* Jeremie, *waar in de* Prophetien *in hare ordre ontleedet, en de Spreekwijzen kortelijk geopent worden. Eerste deel, door* Elbertus Noordbeek *Bedienaar des* H. Euangely *tot Workum. Te Franeker by Leonard Strik*, 1701. *in* 4. 71. *bladen.*

'T IS onwedersprekelijk, dat God de vervalle muuren van Jerusalem eens weder opbouwen zal, en het Jodendom, tot nog toe van zijne waarheid vervremd, roepen, en derzelzer blinde oogen openen, op dat zy Hem in den Geloove mogen

zien,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

zien, in wiens zijde zy gestoken hebben: Dit kan nu niet anders geschieden, om Jerusalem te stellen tot een lof op aarde, als dat men hen uit de *Propheten* overtuigt dat den gekruisten *Jesus* waarlijk de *Messias* was. Dewijl dan dit heil voor 't Jodendom vast aannadert, wat is'er noodiger, als dat de Kerke des *N. Testaments*, dewelke God als een Dienstknegt in dit groote werk gebruiken wil, zig zelven oeffene in de Voorzeggingen der *Propheten*, en dezelve leere verstaan? op dat, wanneer die tijd gekomen zal zijn, dat God zal weldoen by Zion na zijn welbehagen, zy als een Vrywillig Volk bekwaam mogen wezen om hunne schouderen te leenen aan *Koning Jesus*, en hem als Overwinnaar onder zijn oude Volk om te dragen. Dank zy derhalven gezegd aan den Heer Noordbeek, dat hy de moeite heeft willen nemen, om de Voorzeggingen van den *Propheet* Jeremias in zijne Moedertaal den Nederlanderen mede te deelen, op dat zy onderwezen mogten worden in de verscheide wegen welke God voorzegt heeft met zijn Kerk te zullen bewandelen: dit doet dezen Schrijver op zulk een wijze, dat hy den zamenhang der *Propheten* in die ordre, daarze in voorkomen, alhier aanwijst, openende kortelijk derzelver spreekwijzen; Wy zien hem niemands gedagten wijdloopig wederleggen, aangezien hy meer genegen is om op te bouwen als af te breken, geenzins willende door onnoodige of schadelijke Broeder twist de Kerke beroeren: maar zijn gevoelen stelt hy vrymoedig voor, en beweert derzelver waarheid met gewigtige redenen, en Geleerde taalkundige bedenkingen: om 't welke

ke te toonen het best zal zijn, lezer! dat wy eenige van zijne verklaringen zelfs voortbrengen, op dat gy van dit werk na waarde zoude konnen oordeelen. Hy verdeelt dan de geheele *Prophetie* in drie Hoofddeelen I de voorreden, in't *eerste kapittel*, II. het boek zelve, beginnende *kap.* 2, en eindigende met het 15 *kap* daar op volgt ten III. het besluit, zijnde een kort verhaal van Jerusalems inneminge, en de gevankelijke wegvoeringe der Joden *kap.* 52. In de voorreden ontmoeten wy een nette verklaring die onzen Schrijver geeft over het opschrift dezer *Prophetie*, en de nette tijdrekening, wanneer dezelve geschied is, en dan de byzondere wijze, op welke het God behaagt heeft den *Propheet* Jeremias tot dit groote werk te roepen, en door zijne kragt en genade te versterken, alwaar wy de zinnebeelden, en der zelver beduidingen, waar mede God den *Propheet* voorkomt, te zamen met hunne overeenkomst naauwkeurig onderzogt vinden, gelijk ook d'aardige spelingen, welke daar zijn tussen de grondwoorden, t'elkens aangetoont werden. In de *Prophetie* vervat hy wederom twee Hoofddeelen. In't eerste deel begrijpt hy de *Prophetien* tegen de Joden van *kap.* 2 *tot* 45. In't tweede deel bevat hy de *Prophetien* tegen andere volkeren van *kap.* 46 *tot* 52. Aangaande de *Prophetien* tegen de Joden leert hy ons, dat dezelve niet na de ordre des tijds geschikt zijn, vermits de *Prophetien*, tegen *Zedekia* de laatste Koning van Juda uitgesproken, staan voor de *Prophetien* onder *Jojakim*, een vroeger Koning. De *Prophetien* tegen de Joden gedaan verdeelt
hy

hy wederom in drie deelen, I die hy als nog vry zijnde gesproken heeft, II die hy als gevangen zijnde gesproken heeft, en ten III die hy uit de gevangenisse verlost zijnde aan het volk heeft voorgedragen. De voorzeggingen of Predikatien, die de *Propheet* als nog vry en nooit gevangen gedaan heeft zijn 19 in getal, welke hier opgeteld worden, en te gelijk aangewezen, in welk *kapittel* dezelve te vinden zijn. *D'eerste Prophetie*, die de *Propheet* als vry en nog nooit gevangen gesproken heeft, is geschied ten tijde van *Josias* voor't vinden van't Wetboek, in een tijd van groote onwetendheid, behelzende een verwijt van *Israëls* ondankbaarheid en boosheid, en eindelijk een aanbieding van genade; zijnde het Wetboek gevonden in't agtiende Jaar van *Josias* regering, zoo dat deze *predikatie* een kort begrip is van alle de *predikatien* die *Jeremias* in vyf jaren gehouden heeft: want in't dertiende jaar van *Josias* regering begon hy te *propheteren.* Deze *predikatie* begint *kap.* 2, en eindigt *kap.* 3. 5. De *tweede predikatie* is gehouden na dat het Wetboek gevonden was, en behelst na een vermaning tot bekeering, een overtuiging van *Juda* over hunne zonden, met bygevoegde bedreiging van straffen; waar by dan nog komt een wederlegging, door dewelke hen al hun ydel vertrouwen benomen werd. Deze begint *Kap.* 3 *vers* 6, en eindigt met het einde van't 6 *Kap.* De *derde Predikatie* is gehouden binnen Jerusalem in den Tempel ten tijde van een Statelijke vergadering van gansch *Juda*, dog de tijd, wanneer dezelve uitgesproken is, kanmen niet zeker bepalen; 't is egter waarschijnelijk, dat de-

zelve

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

zelve is gedaan in't begin van *Jojakims* regering: zy bevat een aantooning van *Judaas* zware overtredingen, en vermaning tot afstand van dezelve; deze Predikatie begint *kap.* 7, en eindigt met het laatste van *kap.* 9. Nu volgt de ***vierde Predikatie***, dewelke is gedaan voor gansch Israël, daar de vorige derde maar is geschied voor de Stamme Juda alleen; zulks d'andere tien Stammen, die door den Koning van Assyrien gevankelijk waren weggevoerd, alhier mede worden aangesproken: dezelve behelst een afmaninge van zonden, een aankondiging van straffen, en een medelijden, 't welk de Propheet betuigt te hebben over den ellendigen staat van dat verdorven volk: deze geheele Predikatie is begrepen in *kap.* 10. De tijd wanneer de ***vijfde Predikatie*** uitgesproken is, werd mede niet gemeld; en vermits de straffen op alle tijden toepasselijk zijn, zoo kan men daar uit niet zekers besluiten: den korten inhoud daar van is, dat zy inderdaad Gods verbond verbroken hadden, hoewel zy uiterlijk op zijnen naam roemden; zijnde dezelve vervat in *kap.* 11. De ***zesde Predikatie*** is een bewijs, dat de Joden de ontfangene weldaden onwaardig, en daarom de grootste straffe waardig waren; 't is waarschijnelijk, dat dezelve is gedaan na de dood van ***Jojakim*** ten tijde van *Jechonia*, om dat de ***Propheet*** van den ***Heere*** aangesproken en belast word, den Koning en Koningin te zeggen, vernedert u, de Kroon uwer Heerlijkheid is nedergedaalt: zy vertoont den ongelukkigen toestant van't vervalle Jodendom, en vermaant hen tot boetvaardigheid; zijnde begrepen in

kap.

p. 13. De *zevende Predikatie* is een verhaal an een onderhandelinge met den *Heere*, waar de *Propheet* yverig om des volks behoudenis nhoud, maar geen verhooringe verwerft: de elegentheid, die de *Propheet* hier toe hadde, ras een ongemeene droogte, en daar op gevolg- e zware hongersnood, die de *Heere* aan *Jere- ias* vertoont had, dat over Juda komen zou- e: Deze Predikatie is na het oordeel van den oodschen Meester *Abarbanel* begrepen in het 4 *kap. tot 't einde van* 't 17. Dog onzen Schrij- er oordeelt, dat de Heeren *Alting* en *Heideg- er*, en andere het zelve gevoeglijker hebben be- aalt met het 14 *en* 15. gelijk *Grotius* aantee- ent, dat die twee *Kapittelen* eertijds onge- cheiden een *Kapittel* hebben uitgemaakt. *d'Ag- e Predikatie* behelst een verbod des *Heeren* aan *eremias* gedaan, om zig niet in huwelijks-rouw f andere maaltijden te laten vinden; waar op enige *Euangelische* beloften volgen, in dewelke God zijn magt en naam wilde bekend maken: n eindelijk een vertoog van de vertwijfelde oosheid der Joden, zig ontdekkende in hunne fgodery, en op menschen steunende; waar ver de *Propheet* een ernstig gebed doet: deze Predikatie is vervat in het 16 *en* 17 *tot aan 't* 9 *vers*. De *negende Predikatie* is een ernstige vermaninge van de *Propheet*, begrepen in 't overi- ge van't 17 *kap*. De *tiende Predikatie* behelst eenige gezigten van God aan *Jeremias* vertoond, n dewelke hy zijne wegen, en den toestand van het Jodendom bekend maakt: bevattende in zig het 18. *kap*. De *elfde Predikatie* is byna van den zelven inhoud als de voorgaande, en in *kap*. 19

en 20 begrepen. De *twaalfde Predikatie* is ge daan onder de laatſte Koning *Zedekia* in de be legering van Jeruſalem, die anderhalf jaar ge duurt heeft, wanneer *Jeremias* waarſchijnelij al in de gevangenis was geworpen, dog wor hier vroeger verhaalt, en tuſſen die Predikatien welke *Jeremias* vry zijnde gedaan heeft, inge voegt, na de giſſinge van den geleerden Hee ***Ligtfoot***, om 't groote onderſcheid tuſſen d twee ***Pashurs*** te toonen, waar van den eene Jeremias ſloeg, en in de gevangenis wierp, e den anderen door't bevel des Konings *Zedeki* Jeremias raad vraagde, wat in de belegerin voor hen te doen was: deze Predikatie word in 't 21 *kap.* gevonden. De *dertiende Predikati* begrijpt verſcheide ſtoffen, die men bekwame lijk kan verdeelen in een algemeene aanſpraak aan't huis van den Koning van Juda in't ge meen, en in een byzondere aanſpraak aan eeni ge kinderen van *Joſia*; *Sallum*; *Jojakim*, en *Jechonia*; vervattet in 't 22. *kap.* De *veertiende* ***Predikatie*** is een Straf-Predikatie tegen de Her ders des volks, zoo in het Burgerlijke, als in den Kerkelijken Staat; en is begrepen in't 23 *kap.* De *vijftiende Predikatie* is een gezigte van twee vygekorven, waar van d'eene met goede, en d'andere met booze vygen vervuld was, waar door verbeeld werden de twee ſoorten van Joden: door de goede vygen gaf God te kennen den Staat der genen, die met *Jechonia* gevangelijk na Babel waren weggevoerd; en door de kwade vygen den Staat der genen, die tot Jeruſalem gebleven, of na Egypten gevlugt waren; begrepen in't 24 *kap.* De *zeſtiende*

de Predikatie behelst een aankondiging van Gods oordeel aan die van Juda, het welke door een gezigte van den Drinkbeker des Goddelijken Toorns bevestigt word; en is begrepen in *kap.* 25. Eenige meenen dat *kap.* 26 een byzonder, en daarom na deze ordre de zeventiende Predikatie is, dog de geleerde *Alting* is van gevoelen, dat in dit Kapittel geen Predikatie beschreven is, maar alleen een *Historie*, daar in verhaalt word de uitslag van de groote Predikatie *kap.* 7, 8, 9. opgeteekend, en dat tot dien einde hier alleen een kort begrip van de zelve verhaald is, en dan den uitslag daar by gevoegd. Dit is zeker dat hier niet een gansche predikatie, maar alleen het slot der zelve aangeteekent is: ook bewijst den Schrijver klaar, dat deze zake niet na d'ordre des tijds, gelijkze geschied zijn, verhaalt werden. Na dat dan de *propheet* hier de predikatie zelfs heeft uitgesproken, verhaalt hy vervolgens wat uitslag dezelve gehad heeft. Den inhoud van de *zeventiende predikatie* is, dat *Jeremias* jokken maakte, waar van hy een om den hals droeg, en d'overige aan de nabuige Koningen zond, om daar door te verbeelden, dat zy hen onder Babels Slaverny zouden moeten buigen: en komt ons daar in voor I een zinnebeeld, II de toepassing van 't zelve, en en III een byzondere voorzegginge van des Tempels vaten, namentlijk dat die ook na Babel zouden gevoert werden, aldaar tot den bestemden tijd blijven; begrepen in't 27 *kap.* 't Gevolg van deze predikatie werd in't 28 *kap.* breed vertoont. De *agttiende predikatie* heeft hy nog buiten de gevangenisse zijnde als een

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

brief aan de gevangene in Babel gezonden, wa
in hy hen vermaant zig geruſt tot Babel ned
te ſlaan, dewijl zy voor de 70 Jaren daar u
niet zouden verloſt werden; vervat in *kap.* 2
De *negentiende predikatie* behelſt de geheele H
ſtorie van Iſraëls verſtrooyinge en verloſſinge
gelijk *Moſes Deut.* 32. de geheele Hiſtorie Iſraël
beginnende van't verbond aan Sinai, beſchrijft, ve
halende hunne inleiding in Kanaan, hunne zonde
die zy bedreven hebben, de oordeelen die daar o
gevolgd zijn, en zoo alles tot hun laatſte herſtellin
't welk is begrepen in *kap.* 30. *en* 31. alwaar w
ook in't kort zien de gedagten, meeſt met zij
eige woorden uitgedrukt, welke dezen gelee
den Schrijver over dit eerſte Deel van den *Pr*
pheet Jeremias heeft. Als iemand zijn uitbre
dingen over dit alles naziet, zal hy bevinden
dat het zeer net langs dezen aangewezen we
aan den anderen hangt, en dat de Schrijver zij
voorſtel op een klare wijze heeft uitgewerkt
zoo dat grondtaal, ſpreekwijzen, zinnebeeldig
vertooningen, en wat dies meer is, te zame
gevoegd gaan met Godvrugtige opmerkingen
welke het gemoed van den Lezer ten volle
zullen overtuigen.

III. HOOFDDEEL.

Eerste beginselen der woorden Gods, of eenige aaneengeschakelde waarheden, die als regte beginselen zeker, klaar, en voor al noodig zyn, om in de ware en zaligmakende kennis van Gods Heilig Woord kragtig toe te nemen. Door Johannes de Bruine, *Bedienaar des Heiligen Euangeliums. Te Wezel, by* Jacob van Wesel *in* 8. 26 *bladen.*

OVer de stoffe, die hier verhandeld word, is veel geschreven, en om deszelfs rijpheid ...eent een ieder Schrijver iets gevonden te heb...n, 't geen meerder ligt geeft, of 't geen een ...makkelijker weg baant voor een Leerling, ...n een klaar en onderscheiden begrip te krij...n van de Goddelijke waarheden, welke ie...r een behoorden bekend te zijn. Onzen ...chrijver dan, ziende de schrijflust van andere ...ver deze volmaakte stoffe, heeft ons zijne ge...gten mede niet willen sparen, maar beknop...lijk voorstellen. Hy betuigt in zijn Voorre...n, dat niet tegenstaande hem vele van dees ...g van boeken waren voorgekomen, hy egter ...t van zijn pligt heeft geoordeelt zijne gemein..., hem toevertrouwd, te onderwijzen in den ...eg der zaligheid, en hen te leeren dat gene, ...welk te voren niet, of niet zoo wel was ver...aard; niet anders hier mede beoogende, als ...n met zijn penne den Leser, zoo wel als zijne

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

toehoorders met woorden te ſtigten: hy he ook in dit zijn werk zig gewagt van hoogd vende woorden, om d'eenvoudige beſt verſtaa baar en klaar voor te komen, en een Leerli te onderwijzen. Voor alle dingen, dus beg hy, is van noode, dat de menſch hem zelv kenne, zeggende dat daar toe naarſtig ond zoek vereiſcht werd, en door verſcheide re nen alle menſchen daar toe opwekkende, o alzoo een zeker begrip der 't zamenhang van waarheid te verkrijgen; waar van hy dan too dat de eerſte waarheid is God, en dat de n tuur zelfs aanwijſt die God te zijn een volmaa wezen: dog deze kennis, vervolgt hy, is n genoeg tot de zaligheid, dewijl wy daar uit w zien, hoe God iets doen kan, maar niet hoe zelve God betamelijk zijne deugden iets do wil; tot dien einde heeft hy zig geopenbaart zijn woord, 't welk wy met alle eerbiedigh en onderwerping moeten behandelen, als zijn dat gene 't welk in zig begrijpt, en ons aanto alle de vereiſchte volmaaktheden in God; da by komt dan nog dat dit zelve woord ons le hoe God kan zijn en genoemd werden een G van een zondaar, en dat Hy is Drieëeni 't welk niet ſtrijd met die waarheden, die do het ligt der nature bekend zijn: ook vinden w hier Gods eeuwig voornemen omtrent de me ſchen en hunne zaligheid, verder omtrent al wat'er geſchied is, of gebeuren zal, 't welk d zijn beſluit en verkiezing genaamd, en ons o der een verbond voorgeſteld word. Deze G zien wy, dat zig door Namen aan de menſch heeft willen vertegenwoordigen. Om nu den w

t

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

ot uitvoering van dit zijn voornemen te banen, oo schiep God op zijn bevel Hemel en Aarde, als nede de menschen met ziel en lichaam na zijn beeld, hen alleen verbiedende van eenen boom e eten; welk gebod als den mensch overtreden iad, zoo is hy gevallen, verleid zijnde door de Satan (die daar toe de Slange gebruikte) en God zulks toelatende. Daar op gaat onzen Schrijver toonen, dat daar op volgde de gedreigde dood, en hoe deze zonde ons ook werd toegerekent, waar door wy in de ellende vervallen zijn: verders zien wy hier ook, dat die ons van deze ellende verlossen zal en kan, moet zijn de waare God, een Mensch, Heilig, en dat alles in een persoon: dus was het dat God aan den mensch zijn voornemen der Genade openbaarde Gen. 3. 14, 15. daar alles kort in opgesloten is, 't welk ook Adam en Eva vastelijk gelooft hebben. De belofte in den aangeroerden *text* gemeld heeft God ook in drie verscheide tijden voortgeplant, als eerst van Adam tot Moses, ten tweeden van Moses tot Christus, en ten derden van Christus tot deszelfs komste ten oordeel. De eerste tijd heeft wederom zeven *Perioden* (omloop van tijden of tijdrekeningen) I van Adam tot de Zundvloed, II. onder de Zundvloed, en Noachs behoudenis. III d'eerste inwoonders van de weereld na de Zundvloed, zoo lang zy eenderley spraak hadden. IV van de Verwerring der Talen tot Abrahams roepinge. V van Abrahams roepinge, tot dat zijn Nazaten in Egypten kwamen. VI Abrahams zaad in Egypten tot Jozephs dood. VII hun verlossinge uit Egipten, en bereid om

met God een Statelijk Verbond opteregten: aldus zien wy de bedeeling onder de belofte. Maar in de tweede bedeeling maakt God de zaligheid bekend door het maken van een Statelijk verbond met Israël, waar ontrent ons voorkomen de voorbereiding tot het zelve, de bevestiging en volmaking van dien. De tien woorden merkt den Schrijver aan als een kort begrip van alles, wat God Israël in't vervolg nader wilde bevelen: de Godsdienst, hen hier voorgeschreven, word onderscheiden in plaatsen, personen, tijden, en den dienst zelfs. Daar na toont hy het voornaamste einde van dit alles, en de wijze, op welke God dit groote oogmerk heeft willen uitwerken, zijnde dezen ganschen handel een schaduwagtig genadeverbond, welkers bediening veel minder volmaaktheden had als de volgende; zulks die maar alleen een voorbeeldsel was van het gansche werk der genade, zoo als God 't zelve zoude uitwerken onder de dagen des N: T: omtrent het Israël Gods in den Geest: waar van wy wederom vinden zeven verscheide tijden; als I Israëls veertigjarige omzwervinge in de Woestine, nevens 't geene daar in is voorgevallen; II zien wy het komen in Kanaan, en daar onder Rigteren tot op de komst der Koningen; III de tijd onder de Koningen, en wat toen opmerkelijks is voorgevallen; IV de scheuring na Salomons dood; V de wegvoeringe van Juda en Israël; VI de verlossing van Juda en Israël. En ten VII de tijd van Christus geboorte tot op het einde van de Godsdienst des O: T. Hier op volgt de bediening der zaligheid onder het N: T:

begon-

begonnen in de uitſtorting van den H: Geeſt op 't Pinkſterfeeſt; welke handel Gods met de menſchen onder een verbond word voorgeſtelt; waar ontrent dan weder word aangemerkt I de Voorbereiding in 't zenden van den Middelaar, II de dadelijke invoeringe in de zending van den H: Geeſt, III de volmaking in de Leer der *Apoſtelen*. Daar op vertoont hy den Middelaar zelfs, als de zoon van David, geboren op zoodanigen plaats, zoo een wijze, en op die tijd, als de *Propheten* gezegt hadden, hebbende alle de hoedanigheden, die in een volkomen Middelaar vereiſcht worden, zijnde God en menſch: zijn naam is Jeſus Chriſtus, en hy bezit alles, wat die naam in zig beſluit, zijnde daar toe ook gezalfd, gelijk hy ook zoo onder het O: T: was afgeſchaduwd Nu vervolgt den Schrijver den H: Geeſt als een waaragtig Goddelijk perſoon, welkers eerſte werk is den menſch geheel te veranderen door bekeering, brengende in hem te weeg een honger en dorſt, en alzoo hem bewerkende tot het geloof, 't welk omſtandig beſchreven word; zijnde een vrugt des geloofs de regtvaardigmaking des zondaars voor God in Chriſtus, waar door hy regtvaardig verklaart word, en vrygeſproken van de Wet en ſtraf der zonden, waar over hem de Zatan heeft aangeklaagt, dewijl het regt van de Wet voldaan is door de borge Chriſtus, 't welk hem de H: Geeſt in zijn hart komt bekend maken: en uit kragt van deze regtvaardigmakinge krijgt hy dan ook vrede met God, den H: Geeſt, en regt tot alles, 't geen hem moet medewerken ten goeden. Op deze regtvaardigmaking werkt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

de H: Geest verder de Heiligmaking, welke daar van onderscheiden is; en in dien Staat nu tragt den zondaar na Gods wet te wandelen: dog om deze Heiligmaking te bevorderen, moet hy Gods woord lezen, overdenken, hooren, en daar van met andere spreken, zonder het een of ander stuk daar van te verwerpen. Dit zoo zijnde afgehandeld komen wy tot de beschrijvinge der teekenen en zegelen van het genaden-verbond des N: T: en zien wat daar in vereischt word, en byzonder wat tot de beschrijving van den Doop noodig is, als ook waarom men met water besprengt word, en wel in de naam des Vaders, des Zoons, en des H: Geest, mitsgaders om wat reden de jonge kinderen moeten gedoopt worden: vervolgende dan verder dat dezen Doop van *Jesus* is overgenomen van de Joden, en waarom en hoedanig dat dezelve in het N: Testament, dat geestelijk is, nog kan plaats hebben, zijnde dit bondteeken een middel tot Heiligmakinge. Dus gaat den Schrijver over tot het H: Avondmaal, en toont dat dit ook waarlijk een bondteeken is, en wat brood en wijn daar in beteekent? met eenen bewijzende, dat men 't gebruik der zelver niet mag nalaten, dewijl het is een bevordering tot onze heiligmakinge, mits het zelve te regt gebruikende, anders strekt het tot een zwaar oordeel, gelijk zulks werd aangewezen, voor, in, en na het gebruik van 't H. Avondmaal: waar na dan ook middelen worden aangetoont, hoe men de Kerken van verderfelijke leden zouden konnen zuiveren. Het derde dat een Christen tot heiligmakinge

kinge betragten moet, is regt te bidden, zonder 't welke geen toenemen in ware Heiligmakinge begrepen kan worden, ten dien einde aantoonende, wat iemand, die zig daar toe begeven wil, ontrent zijn ziel al in agt moet nemen, biddende God alleen aan op een geloovige, ootmoedige, yverige, en verstandige wijze, en wel waarnemende eenige omstandigheden, die hier worden aangewezen. Dus komende tot het VADER ONS, onderzoekt den Schrijver, of het voornemen van *Jesus* is, dat wy altijd dezelve woorden zouden gebruiken, en wat dit volmaakte voorbeeld ons verder leert, ons daar van een kort ontwerp gevende. Het einde van 't genade werk Gods is het eeuwige leven, en de volkome Heiligmaking, 't welk van ons niet volkomen kan begrepen worden, dog egter van God zoodanig ontdekt is, dat de Geloovige met een heilig verlangen zig daar na uitstrekken, waar van alhier uit de spreekwijzen der H: Schrift een schets gegeven word, zoo in wat'er niet, als in wat'er al volmaakt wezen zal. Dan toont hy ook, dat God dit werk der genade door middel van menschen heeft willen bekend maken, en gaat verder bezien van wat gevolg zulks geweest, en nog door de verkondiging des Euangeliums zijn zal onder de menschen van het begin des N: T: tot aan het einde van de weereld, hoewel dit Euangelium geen andere zaligheid verkondigt, dan die aan Israël te voren was voorgesteld, zijnde zulks geschied op de Heerlijkste wijze, en dat met groote kragt onder Joden en Heidenen, zulks daar door een meenigte van dezelve zijn bekeerd

keerd geworden. Onder het N: T: telt hy ook zeven *Perioden* (tijdrekeningen) op, welke den hier beschreven toestand van de Kerk in dezelve noodig zijn te weten, om tot de ware wijsheid te geraken; ten dien einde geeft hy middelen aan de hand, van welke wy ons moeten bedienen, om tot een begrip van die zaken te komen. Hier op vertoont hy, hoe in de zaligheid, zoo als die in't N: T: word uitgewerkt, de vervulling gevonden werd van alles, wat God te voren stukswijze heeft voorbeduid, en bekend gemaakt; gevende daar van een korte handleiding. Eindelijk als nu alles zal vervuld zijn dat God te voren beloofd heeft, zoo zal het einde komen, en daar op het laatste oordeel, als wanneer Christus ook zal komen, om te oordeelen alle levendigen en dooden, doende alle menschen voor hem komen, en over dezelve Vonnis sprekende, waar van ons hier de omstandigheden werden aangewezen.

IV.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

IV. HOOFDDEEL.

Tractaat de foro Competenti, *verklarende van wat zaken het* Hof *en den* Hoogen Raad *ter eerste* instantie *kennisse nemen, en voorts wat de pligt van den* Regter, Advocaat, *en* Procureur *is, tot bevorderinge en beslegtinge van de* Litigieuse *zaken, dewelke voor de* Respective Hoven *van* Justitie *werden* Geventileert: *als mede van* Appel, Reformatie, *en* Revisie. *Beschreven door Mr.* Pieter Vromans, Advocaat *voor de Hoven van* Justitie *in Holland; zeer nut en dienstig voor alle* Practizyns: *van vele drukfonten gezuiverd, en door wetten, voorname* Aucteuren, Resolutien, Ordonnantien, Privilegien, Advisen *van Regtsgeleerden, en Gewysdens nader bevestigd, en nu op nieuws meer als de helfte vermeerdert door Mr.* Hubertus van Middeland. *R. G. den tweeden druk; te Leiden by* Fredrik Haring 1701. *in* 8. 45 *bladen.*

NIets luistert naauwer, is teerder, en van grooter gevolg, als de *Jurisdictie* of 't Regtsgebied: want zig hier tegen te kanten, en regter in zijn eigen zaak te willen zijn strekt niet alleen tot d'uitterste verwerring, en strijd tegen alle geregelde *Politie*, maar is doorgaans vol

vol gevaar, moeite, en schade. En nadien nu deze *Jurisdictie* in't gemeen over alle plaatsen niet kan werden geoeffent, dewijl jegenwoordig ieder Hof, Parlement, Stad, of Dorp enz in hunne byzondere Regtsbannen bestaan, en hunne voorregten hebben om regt te spreken; zoo is het van groote nuttigheid, ja noodzakelijkheid voor af te onderzoeken, wat hier omtrent al dient waargenomen te werden, om, gelijk men zegt, zijne handen niet te branden, en door onvoorzigtige Regtsvorderingen dat gene te verliezen, datmen anders door goede ordres in dezelve te houden, en met oordeel een zaak aan te leggen, zekerlijk zoude behouden hebben. 't Is op deze zelve voet, dat *d'Heer Mr. Pieter Vromans* dit zijn *Tractaat* DE FORO COMPETENTI * begint, als hy tot een grondslag van alle 't gene hy zal verhandelen voor vast stelt, dat *niemand in zyn zaak regter kan nog mag zyn*, nadien (zegt *d'Heer Middelant* in zijne aanteekeningen hier op) 't zelve tegen de billijkheid strijdig is, en op dat de de mindere niet zouden onderhevig zijn de driften der magtige; ja verklaart hy, *het is geweld, niet by wegen van Regtsplegingе te willen gaan.* Dit aldus met verscheide redenen, Wetten, Plakaten, en Regtsgeleerden beweert zijnde, gaan deze geleerde Heeren voort aanwijzen, wie dezen gemelden algemeenen regel hebben gevolgt, en welke personen van dezelve werden uitgezon-

* Forum Competens *is een dagelyksche of onderhoorige Vierschaar, voor welke den aanlegger den Verweerder in regten betrekken, en den verweerder betrokken kan werden.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

zondert: vervolgens zien wy dan ook den algemeenen regel, dat *den aanlegger van een zaak moet volgen de Regtbank van de Gedaagde*, en dat zoo wel in Burgerlijke als halsstraffelijke zaken, behalven eenige bevoorregte menschen die alhier werden opgetelt: wanneer nu dezen regel plaats heeft, werd ons mede aangewezen, mitsgaders in wat zaken het *Hof Provinciaal* ter eerster *Instantie* kennisse neemt; waar ontrent ons wederom voorkomen de gevallen, die in verscheide personen moeten werden waargenomen, als ook zaken, waar over dat *Hof* bevoegt is regt te spreken, namentlijk over de zaken de vryheid rakende: over zaken rakende stigtinge van Kerken; over *injurie* begaan aan de personen van des Graaflijkheids *Officieren*, Geestelijke of andere bevoorregte personen: ook over zaken van onbejaarde kinderen, Weduwen, Weezen, en andere elendige menschen, met uitzonderinge van eenige gevallen, egter zonder onderscheid of de zelve zijn arme of rijke. Het *Hof* neemt ook d'eerste kennisse van zaken aangaande de Graaflijkheids *Domainen*; van bezit regt van *Beneficien* van Leenen; van *Obligatien* van *Officiers*, of inhoudende *Prorogatie* van *jurisdictie*, welke laatste is of uitdrukkelijk, of stilzwijgende, of wettelijk of noodzakelijk, waar van hier nette beschrijvingen en voorvallen werden aangewezen. Daar na zien wy ook, hoe 't zelve *Hof* ter eerster instantie bevoegt is regt te spreeken in zaken van *exactien* en *concussien*: in cas van nieuwheid of ongebruik: van voorregten den ingezetenen dezer landen, als ook aan vreemden geen onderzaten

wezende,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

wezende, woonende binnen deze landen, gegeven van alle halsstraffelijke zaken, verjaard en ongestraft zijnde: vervolgens komt ons ook voor der zelve *jurisdictie* ontrent *Leg. Diffamari Cod. de ingen. Manumitt.* verder om *executie* te zien decerneren op verjaarde vonnissen by lager regters gewezen: insgelijks ontrent bevelen *penaal*, *inductie*, *atterminatie*, en wat daar omtrent moet werden waargenomen; insgelijks *arresten*, zoo op personen als goederen, welke na gedane dagvaardinge op den eerst volgende regtdag moeten werden beklaagt: wie arresteren mag, en wat gearresteert kan worden, word mede aangetoont, met bepalinge van wie, en wat geen arrest onderhevig is, waar over vele zoete opmerkingen gegeven werden. Nog neemt het *Hof* allereerst kennisse in zaken, wanneer verscheide Schuldeisschers van eene schuld wonen in verscheide *jurisdictien*, welke onderhevig zijn het regtsgebied van den gemelden Hove, waar van reden gegeven werd, op dat d'aaneengeschakeldheid der zaken niet verdeelt werde, en in een en dezelve zaak geen strijdige gewysdens voorkomen. Wanneer lager vierscharen twisten over 'tgeval van *jurisdictie*, werden de zaken of geschillen, die anders voor dezelve mosten komen, betrokken voor den Hove. Alle bedienden van den Hove, Heeren van *Gedeputeerde Collegien*, en andere openbare bedieningen, in den Haag woonagtig, als mede Edellieden, *Advocaten*, Procureurs, voor't gemelde Hof *postulerende*, werden ook ter eerster instantie, zoo in Burgerlijke als halsstraffelijke zaken, voor't zelve Hof gedag-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

gedagvaart; uitgenomen *d'Advocaten* in de Steden woonende of voor andere vierſcharen *praktizerende*, 't welk egter hedendaags anders werd onderhouden, wanneer zy Jaarlyks op koppelkens maandag hun eed vernieuwen. Gezien hebbende van wat zaken het Provinciale Hof ter eerſter inſtantie kenniſſe neemt, toont de geleerde Heer *Vromans* ook aan in welke zaken den Hoogen Raad bevoegt is onmiddelijk en allereerſt te oordeelen; namentlijk in *materie* van Dijkagie: in zaken tuſſen twee vreemde koopluiden, als gegrond op't regt der volkeren: in materie *poſſeſſoir*, (bezitregt) en zaken daar in na regten geen *appellatie* (beroep) valt; tot bevorderinge van iemands bezitregt werden vereiſcht Bevelen van *Maintenue*, en *Complainte*, namentlijk wanneer hy al een bezit van een zaak heeft gehad, en nu daar in word geſtoort: want zoo hy nog geen bezit heeft gehad, kan hy zig van deze bevelen niet bedienen, maar moet verzoeken een *Mandement van Inleiding*, om alzoo op nieuws te verkrijgen een Bezitregt, dat hy nog niet en heeft gehad: alle 't welke hier omſtandig werd uitgehaalt, als mede de regtsvorderingen in deze gevallen gebruikelijk. Den Hoogen Raad neemt ook kenniſſe in zaken van Zeevaard, begrepen in d'ordonnantie van de Zeeregten *Art.* 20. Dezelve verleent ook alleen Brieven van *Benefitien van Inventaris*, zijnde een begunſtigend voorregt van de Land-Overheid, 't welk binnen zes weeken na het afſterven van den Overledenen moet werden verzogt, en veertig dagen na't verkrijgen van dien den *Inventaris* gemaakt; waar op de

Schuldeisschers dan werden gedagvaart, m
meer andere noodzakelijke opmerkingen, c
hier op't naauwkeurigste werden aangeweze
Herstellingen van handelingen, zoo wezentlij
als buiten geregtelijke bezwaarnissen behelzenc
als ook *Mandement van Cessie*, verleent me
den Hoogen Raad: *Cessie* of Boedel afstand
een behulpmiddel, waar door iemand, * m
schulden overladen zijnde alle zijne goeder
vrywillig afstaat ten behoeve van zijne Schul
eisschers, om van alle ongemakken bevryd
zijn, en word by de Regtsgeleerden een bekl
gelijk voorregt genoemd: wie nu dit *benefic*
niet waardig zijn word mede geleert. Laatst
lijk geven ook de Heeren van den Hooge
Raad Brieven van *Respyt* of *Atterminatie*. * N
dat nu dit alles ordentelijk is voorgesteld, zo
komt in overweginge, op wat voorvallen e
beide Hoven, of andere onderhorige regters
boven de voorverhaalde, het regtspreken to
komt, en dat niemand 'tzelve mag doen bu
ten zijn gerigtsdwang, waar ontrent de voo
zigtigheid van den Eisscher werd vereischt in
aanleggen van zijn zaak. Men behoort oo
'tontzag van een regter niet te veragten, te
ware middagklaar bleek, dat hem geen regtsge
bied over die zaak toekwam: waar uit da
word besloten, dat ieder een is aansprekelij
voor zijn willigen en onderhoorigen regtbank
zoo ten aanzien van zijn persoon, als de zaa
zelfs, 't welk met eenige voorbeelden en ge
wijsdens werd bewezen. Vervolgens zien w
ook, of een Schuldenaar aansprekelijk is te
plaatse daar de handeling is geschied, en waa
de

* *Uitstel van schuld te betalen.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

den verkooper in geval van vryen en waren moet geroepen werden; insgelijks voor wat regter een zake in materie van erffenis bestaande, moet werden beslegt, en hoedanig men in zulk een zaak *procedeert*: verder voor wat regter verscheide zaken van een natuur zijnde worden gebragt: daar by dan komt, waar de Voogden ter zake van hun bewind moeten geroepen werden, en waar twee bevoorregte persoonen den anderen mogen dagvaarden; alles volgens de praktijk en hedendaagsche regten zeer duidelijk aangewezen. Hier op volgt van d'Ingezetenen en Poorters, en waar iemand schijnt zijn huishouden te hebben; hoedanig de Poorters of Ingezetenen in Regten werden gerekent, en wat onderscheid tussen dezelve is. Dan zien wy ook waar iemand verstaan werd geboren te zijn, als de Moeder door een besmettelijke ziekte, of andere gelegentheid is gevlugt, of op een reize is; als mede waar iemand geoordeeld word zijn huishouden te hebben overgebragt, en voor wat regter zulk een persoon te regt staat: waar uit dan blijkt dat men op verscheide plaatsen zijn huishouden kan houden. Hier na volgt hoe zaken voor 't Hof Provinciaal werden gebragt by wegen van *Reductie*, dewelke is een beroep van d'uitspraak van *Arbiters* aan den gemelden Hove, en niet aan een lager regter: wanneer nu dezelve moet werden verzogt, word mede aangetoont, als ook dat die is een soort van *Appel*; waar mede het eerste boek eindigt. Het tweede begint van de pligt van een regter, en op wat manier hy tot zijn bediening word aangenomen, waar in 't waarnemen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

van zijn ampt beſtaat, en in wat voegen h
moet oordeelen. Daar na word onderzogt, o
het hem geoorlofd is de ſcherpheid der wette
te verzagten; en hoe hy zig moet gedragen
indien de woorden van de wet met de meenin
van den wetgever overeen kwamen: waar c
volgt dat een regter het ſpoor van de gewoon
lijke manier niet mag te buiten gaan, maar d
hy moet letten op de bewyzen, en oordeele
volgens 't geene gezegt, en aangetoond is, e
na zijn gewiſſe. Wat zijn ampt is ontrent d
Godshuizen en ellendige menſchen, word m
de getoont, als ook van herſtelling, en d
een regter hem moet gedragen na de plaatſeli
ke gewoontens, nevens een onderzoek, of h
bevoegd is eenige Vonniſſen, in geldboeten b
ſtaande, te verzagten of kwyd te ſchelden. N
komen wy tot d'Eiſſchers en Verweerders, e
word getoont, wie de voornaamſte perſonen
regten zijn, mitsgaders wie eiſſcher is, en we
ke perſonen in regten mogen ſpreken, en w
niet: in halsſtraffelijke zaken moet ieder een
zonder onderſcheid zijn eige zaak waarneme
en verantwoorden; waar op mede kan gezie
worden, wie een gedaagde of verweerder i
Ontrent de *Advocaten* (voorſpraken) word aan
gewezen, wat derzelver ampt, en hunne voo
regten zijn, wat zy moeten waarnemen, en c
een miſſlag, by hen begaan, mag werden g
regt: zy mogen ook geen verdrag maken, o
in't *Proces* een gedeelte te hebben, waar uit ee
vrage volgt, of het geene een *Advocaat* beloo
is, om een geding uit te voeren, iemand g
houden is te volbrengen, als hy met zijn part

s verdragen? met meer andere vereischte nood-akelijkheden aangaande hun *Regelement*, voor-igtigheid, en inschrijvinge. Hier volgen in ang de *Procureurs* of pleitbezorgers, welker mpt insgelijks eerst voorkomt, daar na dat zy iets mogen doen zonder een byzondere vol-nagt, die in halsstraffelijke zaken niet word angenomen: wijders word gevraagt, of en *Pensionaris*, of loon-trekkend-raadsheer in egten mag spreken, en of Procureurs meesters an de zaak zijn? met aantooninge, wanneer un last of volmagt ophoud, en om wat rede-en; wanneer dezelve werd herroepen, en ein-lelijk, wat regt den lijdende heeft tegen zijn Procureur, indien hy zijn *Proces* heeft ver-uimt. Het derde boek handelt eerst van *Cita-ie* of Daginge, en wel van Daginge in't ge-neen, en door wiens ordre dezelve geschied; laar na word getoont wat een daging, en of lezelve noodig is, en door een *Statuit* of In-tellinge kan werden waargenomen? De pligt an een *Advocaat* in't *Resumeren* of nazien van le *Relatie* of antwoord van een Deurwaarder vord mede onderzogt, ook hoedanig, en op vat manier de Daging gedaan word, en aan vie moet geschieden: waar na dan volgt een Daging by *edict* of klokkegeslag; wie hier toe ijn geregtigt, en in wat zaken zulks voorvalt, an mede werden gezien, als ook 't gevolg van oodanig een *Edictale* Daging. Dit afgehan-leld zijnde, gaan de Schrijvers aantoonen, oedanig de Bevelen van Dagingen werden erleent, wat men in 't verzoekscrift moet laten nvloeyen, en in de Daging uitgedrukt werden;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

verder of de Regtdag mag aangelegd werd[...] tegens een Bededag, of *Vacantie*, als wanne[...] een Deurwaarder zyn *Exploit* wel mag doe[...] en laatstelijk wat een *reële* of dadelijke Dagi[...] is. Vervolgens gaan zy over tot *'t effect* of u[...] slag van een behoorlijk gedane Daging, en ze[...] gen dat door dezelve geen *Litiscontestatie* * k[...] werden ingevoert, en andere zaken meer e[...] onderhoorigen Regter betreffende. Dan wel[...] personen mogen werden gedagvaart: en of e[...] Borger in zyn eigen huis mag werden aangeta[...] Nu volgt de stoffe van 't maken en aanbied[...] van verzoekschriften, en 't opstellen van *Co[n]clusien* of Eisschen; waar ontrent wy zien, d[...] een Verzoekschrift aan 't Hof moet werd[...] overgelevert, nevens der zelver uitdrukking[...] daar in noodig, en de reden van dien: ook [...] wat zaken noodig is tweeleedig te *Concludere*[...] en wanneer *Cumulatie* of ophoopinge van ve[...] scheide zaken of aantalen in eenen eisch pla[...] heeft: Daar na word mede bewezen, dat [...] *Conclusie* of eisch moet overeenkomen m[...] het *Dispositief* van 't Bevel, en aangetoont w[...] regt is, zoo de *Conclusie* voor een gedeelte[...] onbekwaam; waar op gevraagt word, of i[...] mand na de *Litiscontestatie* zijn eisch mag ve[...] anderen, en hoedanig? Verder komt dan [...]

ove[...]

* Litiscontestatie *is eigentlijk niet anders d[...] de Antwoord en* Duplijk *van de gedaagde, of een verhaal van de voornaamste verhandelstu[...] ken van de twistzaken, voor een wettigen regt[...] gedaan.*

overleg, dat geen onnutte *Exceptien* * mogen werden voorgestelt, maar alle te gelijk aangetoont werden. *d'Exceptien* zijn driederley *Declimatoir*, *Dilatoir*, of *Peremptoir*; d'eerste is een tegenstellinge van de Gedaagde, om af te wijken van een Regter, voor welke hy geroepen was, en moet voor de *Litiscontestatie* werden voorgestelt; de tweede is een tegenstellinge, dewelke de *Litiscontestatie* verhindert, en den verweerder verlenging van tyd verschaft, moet ook voor de *Litiscontestatie* werden getoont, en geschied gemeenlijk tegen den Eisscher, ook wel op de *nuttigheid* of niettigheid van 't exploict, enz. De derde is een verzet, die altijd den eisscher nadelig is, en altijd de zaak vernietigt, en is tweeleedig, of *Facti* (dadelijk) of *Juris* (geregtelijk) dewelke beide, en wie die al zijn, hier omstandig werden uitgehaalt. Na de Daging volgt het *Litiscontesteren* en Voldingen, en word getoont, dat de Regtspleging eigentlijk van de *Litiscontestatie* begint, by welkers verzuim het geheele *Proces*, 't welk oneigentlijk zijn aanvang van de Daging heeft genomen, t'eenemaal werd bedorven: waar op gezien kan worden, in welke zaken de *Litiscontestatie* onnodig is, waar in dezelve werd vereischt, wat die eigentlijk is, wanneer kan geschieden, en waar toe dezelve strekt; voornamentlijk werden alhier aangewezen des zelfs *effecten* of gevolgen, en dat iets voor te dragen

 geen

* Exceptie *is een verzet van den Verweerder, waar door hy d'aantaal van den Eisscher afwijst of uitsluit.*

geen *Litiscontestatie* medebrengt. Om nu valsche regtsvorderingen te myden laten deze Geleerde Schrijvers alhier volgen den Eed van *Calumnie*, * en toonen wanneer deze werd gedaan en waar op dezelve is gevestigd, wie daar toe al gehouden zijn, op wiens verzoek die gedaan werd, en waar dezelve gebruikelijk en niet gebruikelijk is: van dezen eed te doen zijn bevrijd den *Procureur Generaal*, de *Advokaten* en *Procureurs* in hun eigen ziel, dog niet in de ziele van hunne meesters. De Schakeling der zaken vereischt nu verder dat eerst gesproken werd van *Confessie* (belijdenis) van partyen, dewyl na ordre van de regtspleging, dezelve 't voornaamste bewijs in regten is, dat allerzekerst gaat, als zijnde een gestadiging van het geene van onze tegenpartye werd voorgegeven of geeischt; deze *Confessie* is tweeleedig, of *Judiceel*, dewelke in 't gerigte by notulen en dingtalen geschied, of *extrajudicieel*, die buiten regten en regtsvorderingen voor geloofwaardige personen geschied, beide hier netjes uitgebreid: gelijk dan ook word getoont hoedanig een *Judiciele Confessie* moet geschieden, zoo bevinden wy insgelijks wat kragt een *Extrajudiciele* heeft, en hoedanig in halsstraffelijke zaken. De bewijzen door heele en halve *preuven* volgen op die van de *Confessie*, en word aangetoont omtrent wat geschillen dezelve

* Calumnie *is een eed, waar door iemand betuigd te gelooven, dat hy een regtmatige oorzaak heeft, om zyn tegenparty voor 't regt te dagen, of om zig te verweren, en dat hy niet* Calumnieuselijk *of kwaadaardiglijk in 't geding zal handelen.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

zelve geſchieden, wat heele of halve *preuven* zijn, en wat volle *preuven* maken; waar toe alles daar toe dienende word aangetrokken: als mede beweert, wat halve *preuven* zijn, en dezelve maakt; daar na dat twee halve somtyds een heele *preuve* uitmaken, 't welk met voorbeelden werd bewezen. Wyders komt 't bewys van *Oculaire Inſpectie*, deſzelfs vrugt, en waar in die beſtaat. Wy werden ook onderrigt, hoedanig *Preſumtien* of vermoeden werden gerekent, wat dezelve, en hoe velerhande in regten zijn. Nu worden wy ook met de hand geleid tot de beweringe door *Documenten*, dewelke eigentlijk zijn beſtaande in Geſchriften, en in regten *Inſtrumenten* werden genaamt, zijnde tweederley of openbare, of onder de hand: openbaare *Inſtrumenten* zijn die men maakt en teekent voor en by openbare perzonen, en geloofwaardige getuigen, en moeten geſchieden in behoorlijke *forme*, volgens de Stijl hier te lande gebruikelijk, als wanneer der zelver inhoud voor waaragtig word geoordeelt, dog alleen trekkende tot een bewijs, waar op een Vonnis moet werden gevelt: *Inſtrumenten* onder de hand zijn, die een *particulier* perſoon geſchreven, of met zijn eigen hand onderteekent heeft, dezelve zijn velerhande, en word getoont, welke die zijn, en hoedanig die bewijzen, mitſgaders wat kragt Regiſters van Koopluiden, brieven, en gewijſdens van 't Hof hebben; zoo nu iemands hand word ontkent, zien wy, hoe dezelve werd bewezen; waarom men geen valſche *Inſtrumenten* moet overleggen. In wat zaken getuigen van nooden zijn word ons in

't vervolg aangetoont, als ook wat personen niet worden aangenomen om te getuigen, en of iemand in zijn eige zaak getuige mag zijn, enz. Getuigen zijn mede gehouden altoos getuigenis der waarheid te geven, en kunnen daar toe ge roepen, en gedwongen werden, als zy kwaad willig zijn, ja worden overgedaagt, als zy bui ten de *Jurisdictie* woonagtig zijn, en tegens hen verleent *default*, zoo zy niet verschijnen; do *Comparerende* genieten *Salaris*, en vermoge hen van 't geven van getuigenis ontschuldiger 't Onderzoeken van getuigen word door ee *Commissaris* heimelijk gedaan, en dat op ver scheide manieren; egter word op de *Presumt* der getuigen geen agt genomen. Twee geloo waardige getuigen gaan door, en bewijzen i regten: eene getuige maakt geen volkom *preuve*, van welken regel alhier eenige werde uitgezondert. Wanneer nu deze getuigen g meenlijk werden belegt, staat aan partyen, 't zelve maar geschied na de *Litisconteslatie*, m uitzonderinge van eenige gevallen. Als e zaak maar half bewezen is, neemt dikmaal d regter zijn toevlugt tot den Eed, dewelke handen van hem moet werden gedaan, en we verdeelt in driederhande soorten, als een *vr willige*, *Judiciele*, en *noodzakelijken* eed, ieder in 't breede hier verhandelt, en zeer naau keurig alle der zelver byzonderheden uitgeplu worden, dubbeld waardig met aandagt gelezen werden. Het Vierde of laatste boek maakt z aanvang van Gewijsdens of Sententie, * we

* *Een* Sententie *is een uitspraak van*

Co

zijn tweederhande, of *Interlocutoire* of *definitive*: hier ontrent werd ons getoont, waar toe een interlocutoire *Sententie* ſtrekt, wat die verſchilt van een *definitive*, en wanneer dezelve de kragt van een *definitive Sententie* heeft: daar na word ons ook gezegt wat een *difinitive Sententie* is, en of die kan herroepen werden by den Regter, die dezelve heeft gewezen, 't welk om voor te komen, een *Advokaats* voorzigtigheid vereiſcht word: een *definitive Sententie* mag ook zijn ten deele *abſolutoir*, en ten deele *condemnatoir*: wat in een *Sententie* moet werden uitgedrukt, en wat noodzakelijkheden in 't uitſpreken moeten werden waargenomen, kunnen wy hier mede beſpeuren. Hier op word gevraagt, wie gedoemt moet worden in de koſten van 't *Proces*, en aangewezen, hoe men moet *Procederen*, indien tot geen *Condemnatie* van koſten is *Geconcludeert*, verder wanneer de koſten werden *Gecompenſeerd*, of *gereſerveerd*, ſomnige Regtsgeleerden maken onderſcheid aangaande de *Compenſatie* van koſten: waar na dan volgt welke *Salariſen* en *Vacatien* onder de koſten werden begrepen. De *Sententie* gegaan zijnde in kragte van gewijſde moet werden *geexecuteerd* door bevel van den Regter, die dezelve heeft gewezen; waar by is waar te nemen door wien deze *executie* gedaan werd, en op wat manieren dezelve werd uitgevoert, welke alhier geheel net en breed beſchreven zyn. Hoedanig *geprocedeert* moet werden

Competent *Regter tuſſen twee twiſtende partyen, waar door de dingpligtige zaak in 't geheel werd beſlegt, of in eenige leden.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

den by *executie* in veele zaken, en in *Sententien*, bestaande in *feiten* te volbrengen, werd mede getoont, mitsgaders aangaande d' *executie* op de Persoonen en goederen, woonagtig en gelegen buiten deze *Provintien*; en binnen wat tijd de *Sententien* verjaren. Het middel van *Appel* is ten tijde der Romeinen al in een oud gebruik geweest, moet geschieden van een lager tot een hooger Regter, en wel binnen tien dagen, zederd den dag, dat het Vonnis is gewezen, of tot kennisse van de *Gecondemneerde* gekomen is, waar na den *Appellant* nog veertig dagen heeft om zijn *Appel* te vervolgen; blijvende immiddels d' *executie* gestremd; nevens andere aanmerkelijkheden aangaande het afgaan van 't *Appel*, en hoe men voor den hoogen Raad *Procedeert* in cas d' *Appel*. Men mag *Appelleren* van alle *Sententien*, egter onder zekere bepalinge, hier gemeld; verder wort onderzocht, of men van een *interlocutoire*, de kragt van een *definitive Sententie* niet hebbende, vermag te *Appelleren*, ook onder wat Somme de *definitive* Vonnissen van de Steden in Holland haar *executie* hebben, mede aan wien het middel van *Appel* geweigert word, en wat Personen van Halsstraffelijke *Sententien* mogen *Appelleren*; alles naauwkeurig hier vertoond. Na dat nu ook is aangetoond het onderscheid tussen *Appel* en *Reformatie* zoo word dit geheele *Tractaat* gesloten met de *materie* van *Revisie*,* 't welk het eenige middel is dat na een geweze *Sententie* van den Hoogen Raad nog overig

* Revisie *is een voorstellinge van* erreur *of misslag tegen een* Sententie *by* arrest *gegeven.*

tig is, en valt daar in aan te merken binnen wat tijd, de *Revisie en* Adjunčten *moeten werden ver zogt:* word niet toegelaten in *materie possessoir*, of *appoinčtementen interlocutoir*, ten *definitive Reparabel* zijnde; ook niet tegen een willige *condemnatie* vanden Hoogen Raad. Als wy alle deze dingen dan uit de gronden zoo ordentelijk alhier zien voorgedragen, wat is het niet te beklagen dat verscheide Praktizijns ontrent dezen rang van procederen zoo onwetend zijn, en dikwils misslagen begaan die hunne Meesters naderhand zoo zuur moeten bekoopen.

Wy hebben met voordagt de meeste woorden van de *praktijk* alhier behouden, om geen *Pedantse*, of al te verre gezogte woorden-knooping op te dissen, welke in dit geval voor vele Duitsche Klerken onverstaanbaar zouden wezen; daar in tegendeel hen d'oorspronkelijke *Praktijk-woorden* ten vollen door 't gebruik bekend zijn: Derhalven mag men tot een besluit wel zeggen.

Regts-oeffenaars neemt agt! Wat zijn uw wegen veilig,
Wanneer gy aan het Regt
Een Vroom gewisse Hegt,
En op dien vasten grond maakt uwe zaken Heilig.

V HOOFD.

V. HOOFDDEEL.

EDUARD
DE TWEEDE.

NOoit quam eenig Vorst met groote toejuichinge en verwagtinge tot een Kroon * dan deze, die te Canarvan geboren was, en van zyn dappere, en grootmoedige Vader teenemaal ontaarde. Want hy bleef niet alleen in gebreke van zyn Vaders vermaningen en geboden uittevoeren, maar nam tegen deszelfs uitdrukkelijk verbod op zyn doodbedde leggende, zyn ouden medgezel en verleider weder in zyn vorige gunst, vorderde hem tot het Graafschap van Cornwal en de Heerlijkheid van't eiland Man, en maakte hem zyn groot Kamerling, gevende hem daarenboven nog het grootste gedeelte van de 30000 die zijn Vader tot den H. Oorlog geschikt hadde. Hier by quam nog't verbeurt verklaren van zyne goederen, het afzetten van de meeste bedienden en 't stellen van anderen in hunne plaatsen zonder toestemming

* 1307.

minge of kennisse van den Raad. Het Lyk van zyn doorlugtige Vader stond nog te Waltham boven de aarde, en de Bisschop van Chester's ryks Schatmeester vervaardigde alles tot de uitvaart, dog de ontaarde Eduard liet middelerwyl den Bisschop op't Kasteel van Wallingford vastzetten, zyne goederen verbeurd verklaren, en aan Piers Gaveston geven. Zyn buitensporigheid ging zoo verre, dat hy voor 't begraven van zyn Vader, 't welk niet voor den 27 van Wynmaand geschiedde, wegens zyn Huwelyk met *Isabelle* dogter van *Philip le Bel* liet handelen. Voor zyn Krooning was'er een Parlament te Northampton, in 't welke hem een vystienden penning van de Geestelijken en een twintigsten van de Weereldlyken wierd toegestaan, waar op hy na de gehoude uitvaart van zyn Vader te Westmunster na Boulogne zeilde; alwaar zyn Bruiloft met de dogter van Vrankryk met groote plegtigheden gehouden wierd, in't by zyn van de Koningen van Vrankryk, van Arragon en zyn zoon, de Roomsch Koning, de Koning van Sicilie, en drie Koninginnen behalven de Bruid. Gaveston munte egter boven hen allen uit in pragt en Heerlijk-

heid van kleederen, waar mede hy 't ryk naderhand besmette. Deze quant vervulde het gansche Hof niet alleen met klugtspelers, Goochelaars, en andere ligtvaardige Personen, maar verleide den Koning zoodanig dat hy zyne schatten in buitensporige ongebondenheden verspilde, en de belangen van 't Ryk verzuimde. De misnoegde Edelen verzogten hem derhalven *dat Gaveston uit het Hof en 't ryk gebannen zoude werden, of dat zy anders zyn Krooninge zouden beletten.* De Koning beloofde om dezen hoon te ontgaan, dat hy hun verzoek in 't aanstaande Parlament zoude toestaan, zoo dat de Krooninge op den 24 van Sprokkelmaand * 1309 voortging, in welke Gaveston tot groote spijt der Ryksgenooten de Kroon van St. Eduard voor de Koning droeg. De Vermetele, die te veel op 's Konings gunst steunde, dree de Spot met alle zijne vianden: noemende den Grave van Lancaster *de Tooneelspeeler* den Grave van Pembrook *Joseph de Jood* en den Grave van Warwik *de zwarte Hond van Ardern.* [2]. Dog deze en andere Heeren verzogten den Koning in 't naaste parlament zig *met zyne Ryksgenooten te beraden*

aan

* Baker feilt hier en zegt 1307. Zie Speed.

aangaande den toestand des ryks om alle ongevallen, die uit verzuim van de Regeringe te verwagten stonden, voor te komen. Dit drongen zy zoo sterk aan, dat de Koning hen niet alleen vryheid toestond het noodwendige tot welstand van 't ryk op te stellen, maar ook met eede zwoer, dat hy alles, dat zy besluiten zouden, wilde bevestigen. Men verkoor vervolgens eenigen uit de Geestelijken, weereldlijken, en de gemeente om alles in 't net te stellen, 't welk gedaan zynde wierd een ban uitgedondert door den Aardsbisschop van Kantelberg tegen de tegensprekers van de beraamde punten, die voor den Koning, de Baronnen, enz. opentlijk gelezen wierden, behelzende onder anderen, *Dat de Magna Charta zoude onderhouden, en werkstellig gemaakt, mitsgaders de noodige wetten tot welstand van de Kerk en 't ryk beraamt werden: Dat de Koning volgens het voorbeeld van zyn Vader alle vremdelingen uit zyn hof en ryk zoude bannen, en alle quade Raadsluiden afzetten: Dat de Staatszaken zouden verhandelt worden door den Raad van de Geestelyken en Edelen: Dat de Koning zonder den Raad van dezelve geen oorlog zoude beginnen, of uit het ryk gaan.* De Koning stond dit alles hoewel

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

tegen dank toe, voornamelyk het banne[n] van zyn gunsteling, die na Yriand gezonde[n] wierd, alwaar hy zig meer als Stedehoude[r] dan een balling droeg. De Koning ko[n] egter zyn gezelschap niet lang missen, maar herriep hem eenige maanden daar na, en gaf hem zyn Nigt de Dogter van de[n] Hooggeagten en Beminden Grave va[n] Glocester ten Huwelyk, op hope van hem aldus in de Genegentheid den Edelen t[e] wikkelen; dog dit konde hem niet baten. Want de Edelen en de gemeente ware[n] door zyn vermetelheid, en 's Konings bu[i]tensporige mildadigheid aan hem, doo[r] welke hy zyn zelven en de Koningin i[n] verlegentheid bragt (die daar over ook aa[n] haar Vader klaagde) zoo verbitterd, dat d[e] Edelen den Koning rond uit lieten aan zeggen, *dat, 't en zy hy Gaveston deed ver trekken en de beraamde punten onderhield, z[y] tegen hem als een meineedig Vorst met gemee ne toestemminge in de wapenen zouden ver schynen*. De Koning was door deze be drieginge zoo ontsteld, *dat hy de balling schap van zynen Gaveston weder toestond, o[p] straffe van de dood indien hy weder in 't Ry[k] quam*. Yrland kon hem nu niet meer to[t] een toevlugt verstrekken, en in Vrank

ryk

ryk was het voor hem niet veilig: zoo dat hy genoodzaakt was zig in Vlaanderen dog niet zonder gevaar heimelyk te onthouden, zoo dat hy besloot weder te rug te keeren en zig onder 's Konings vleugelen, als een veilige toevlugt te begeven; wordende met overgroote vreugde van hem ontfangen, en mede na 't Noorden van 't Ryk genomen om niet in 't oog te zyn. Dog de Lords waren wel ras van zyn te rug komst verwittigd, en volgden hem met een leger onder Thomas Grave van Lancaster een zoons zoon van Henrik de Derde, na 't Noorden, en verzogten den Koning *Gaveston aan hen te leveren of met zyn gevolg uit het Ryk te zenden.* [4] De Koning sloeg geen agt op hun verzoek, waar op zy hem begonden te naderen: Dog hy en Gaveston weken na Nieukasteel, gingen Scheep (latende de bedrukte Koningin agter blyven) en landden by 't Kasteel van Scarborough, waar in de Koning Gaveston met zyn beste volk liet, en na Warwik vertrok. De Graaf van Lancaster zond de Graven van Pembrook en Warren, die Gaveston eindelijk tot de overgave dwongen, verzoekende alleenlyk de Gunst van den Koning nog maar

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

eens te mogen ſpreken, 'twelk door de Graaf van Pembrook toegeſtaan wierd, dog terwyl men hem na den Koning voerde, nam de Graaf van Warwik hem met geweld uit hun handen en voerde hem na zyn Kaſteel, alwaar hy na eenig overleg, niet tegenſtaande des Konings ernſtig verzoek voor zyn leven, onthoofd wierd. De eerſte Gunſteling van een Engelſch Koning die dit lot bezuurde, en een bake voor den genen, die tuſſen de gevaarlyke klippen van Vorſtelyke gunſt en de haat der gemeente zeilen. Hy was zeer wel gemaakt, dapper, en Grootmoedig, dog wat opgeblaze en vermetel. Dit was naaulyks verrigt of de Baronnen verzogten de beveſtiginge en het in 't werk ſtellen van de beraamde punten, dreigende den Koning, indien hy zulks aanſtonds niet dede, daar toe gewapenderhand te zullen dwingen. Tot dien einde waren zy te Dunſtable by een gerukt en trokken na London alwaar de Koning zig toe bevond. De voornaamſte Geeſtelyken, twee afgezanten des Paus, en de Graaf van Gloceſter, die de Lords poogden te bevredigen, verzogten te St. Albans een mondgeſprek met de Lords, en wierden,

behal-

behalven de afgezanten en des Paus brieven waar mede zy niet wilden te doen hebben, wel ontfangen: [5] want de Lords betuigden opentlijk, dat'er deftige geleerde luiden genoeg in 't rijk waren, welker raad zy zouden gebruiken, en niet van vremdelingen, die de oorzaak van hunne wapenen niet wisten; dat zy nooit zouden toelaten, dat uitheemsche zig met hun bedryf of met de zaken van het rijk zouden bemoeyen. Dus trokken de gezanten na London. Dog de Geestelyken van Engeland bragten het nog zoo verre, dat de Lords te vrede waren de Paarden, Schatten, en Kleinoodjen van Gaveston aan den Koning over te leveren, die de zelve van St. Albans liet afhalen. De Koningin beviel omtrent deze tyd van een Prins, wien Lodewijk haar Broeder gaarne Philip genoemd zag, dog hy wierd op aanhoudinge van den Adel Eduard gedoopt, en 't afgeslage verzoek der Franschen met pragtig onthaal goed gemaakt. Kort naderhand zat'er een Parlament te London, waar in de Koning over de opstand der Lords en 't vermoorden van Gaveston enz. klaagde. Dog zy antwoorden eenpariglijk, *dat zy daar in*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

niet misdaan, maar veel eer zyn liefde en gunst verdient hadden, dewyl zy de wapenen niet tot smaad van zyn persoon hadden opgevat maar om een Openbare en gebanne viand te verdelgen, die 't verderf van hem en 't ryk was. enz. Betuigende verder, *dat zy niet langer met ydele beloften wilden gepaait werden aangaande hun ontworpe punten.* De Koningin, de Geestelyke Lords, en de Graaf van Glocester ziende hun ernst, deden hun best om hen te doen bedaren met zoo veel vrugt, dat zy en hun aanhang in het op Parlament den Koning vergiffenis baden waar op hy hen in genade ontfing, de verzogte punten toestond, en Schriftelyke vergiffenis brieven wegens de dood van Gaveston verleende. [6] Hier op wierd een Vijftiende Penning toegestaan, en de Graaf van Warwik, een persoon zeer verdag by 's Konings quade Raadsluiden, tot Raadsheer aangestelt, en storf kort naderhand niet zonder vermoeden van vergi Bruce Koning van Schotland was midde lerwyl door zyn goed beleid niet alleen i zyn rijk bevestigd, maar begon ook gansc Noordhumberland zoodanig door te stroo pen, dat de trage Eduard door de meenig vuldige klagten, genoodzaakt was de wa

pene

enen op te vatten, trekkende met het * grootste leger, dat Engeland ooit derwaarts gezonden hadde Schotland in, zynde verzeld van den meesten Adel, uitgezonderd de graven van Lancaster, Warwik, Warren, en Arundel. Eduard meende het belegerde Kasteel van Sterling te ontzetten, trekkende by Bannoks Borough op de Schotten aan, die 't Voordeel van een rotse agter, en een moerasagtige grond voor hun leger, omtrent 30000 koppen sterk, hadden. Dog de voorzigtige Bruce, die geen ruitery hadde, deed pas voor zyn leger eenige gragtjes van 3 voeten diep en 3 wyd met scherpe pennen daar in maken, die hy met horden en takken deed bedekken. De Engelsche Ruitery, daar *Eduard*'t meeste op vertrouwde, wierd in deze gragtjes in zulk een wanorde gebragt, dat zy door de Schotten ellendiglijk ter neder gehouwen wierden, zoo dat *Bruce* de Engelschen een zeer groote neerlaag gaf. Vele Grooten, en onder dezelve de deftige Graaf van Glocester, 700 Ridders, en ontrent 10000 gemeenen (de Schotten praten van 50000) verloren het

* De Schotse Schrijvers zeggen van 100000 mannen.

leven. De Koning was het na het toone
van eenige moed ontvlugt. Deze over
winninge bragt de Schotten een over
vloed van rijken beuit en wapenen toe
en ontnam de Engelsche zoodanig d
moed, dat zy by hun verlies bleven st
zitten, waar door de Engelschen ontren
de grenzen veel te lyden hadden, en zo
weemoedig wierden, dat volgens tui
van Walsingham 100 van de zelve voor
Schotten de vlugt namen, zoo besmette
lijk is de Lafheid van de Hoofden aan d
leden. Op dit ongeval volgden nog zwaar
der rampen, te weten de grootste water
vloeden, diere tyden, hongersnood, e
besmettelijke ziektens, die'er ooit gewee
waren. Op de eerste dierte vergaderd
een Parlament te London, alwaar beslote
wierd, dat een Os met gras gemest 16 c
met Koorn gemest 20 Engelsche Sche
lingen, de beste Koe 12 Schellingen, ee
vet Varken van 2 Jaren 3 Schellinge
en vier stuivers, een vet Schaap veertie
en met het vlies 20 stuivers, een vett
Gans 2 stuivers en een half, een vette K
puin twee stuivers, een vet Hoen 1 stu
ver, en 4 Duiven eene stuiver zoud
kosten op verbeurte van 't goed voor de ge
n

ne die meer bedong. Op deze zettinge volgde zulk een ſchaarsheid van alles, en zoo groote ſterfte onder het vee, mitſgaders miſgewas van vrugten door zware regens, [10] dat men geen mondkoſt voor 's Konings huis konde bekomen, en vele genoodzaakt waren hunne bedienden af te danken, die niet konnende werken en 't bedelen verſmadende, zig tot rooven begaven. Deze bezoekinge duurde drie jaren met een zoo algemeene ziekte en ſterfte door onbekwaam voedſel, dat de levende naaulijks bekwaam waren om de dooden te begraven. De wederzydſche onluſten namen egter meer toe dan af. De Gemalin van den Graaf van Lancaſter wierd uit zijn huis weggevoert door een miſmaakten dwerg *Richard St. Martin* genoemd, die niet alleen beweerde, dat hy haar voor haar Huwelijk met den Grave beſlapen hadde, en zy vervolgens zijn wyf was, maar ook dat hem de Graafſchappen van *Lincoln* en *Salisbury* uit haren hoofde als erfgename toekwam. Dit bekende de Gravin tot haar eeuwige ſchande. Men merkte wel haaſt, dat deze guit hier toe door den Koning en anderen aangezet was, 't welk zoo groot miſnoegen baarde,

dat de Koning opentlijk over zyne misslagen berispt wierd. Op zekere tyd, wanneer hy op 't Pinxter Feest het middagmaal in de zaal van Westmunster hield, kwam een Vrouw te Paard binnen ryden en behandigde hem een brief waar in hy bestraft wierd over 't versmaden van deftige personen, die zijn Vader en Hem groote diensten hadden gedaan, en 't vorderen van luiden van geen verdiensten enz. Deze brief gelezen en de Vrouw, vertrokken zijnde wierd de Koning zeer toornig. De deurwagters, die scherpelijk bestraft wierden, verschoonden zig met de gewoonte van zulke luiden, die men oordeelde gekomen te zyn om iets vermakelijks te bedrijven, in te laten. De Vrouw, na eenig onderzoek gevonden zijnde, bekende daartoe door zeker Ridder voor geld bewogen te zyn: Deze beleed het, zeggende, dat hy zulks gedaan hadde tot eere van den Koning, en om hem te waarschuwen, en wierd zonder eenig leed ontslagen. De Noordsche gewesten van 't Rijk wierden niet alleen door de Viandlijke Schotten, maar ook door sommige Engelschen onder schijn van hulp, ellendiglijk berooft en verwoest. *Bruce*, than

volkom-

olkome Meester van Schottand, zond
yn Broeder *Eduard* na Yrland, die een
gedeelte van dat Rijk in, en de eernaam
an Koning aannam, die hy drie Jaren be-
ield. Deze onheilen waren de oorzaak,
at de Koning en de Graaf van Lancaster
evens de Edelen met malkanderen ver-
oent wierden op zekere voorwaarden,
ie wel ras van den Koning gebroken
vierden. Men betrapte by Pomfret een
Ridder met brieven aan den Koning van
chotland, met 'sKonings zegels over 't
ermoorden van den Grave. De Ridder
vierd ter dood veroordeelt, en zyn hoofd
p 't Kasteel gezet. De bewaarde brieven,
tzy valsche of niet, strekten den Koning
ot groote oneer, en deden velen den
Grave van Lancaster toevallen. [11] De
Schotten stroopten thans tot onder Jork.
Om die te verdrijven stond het Parlament
e London, onder 'sKonings plegtelijke
beloften van de beraamde punten te zullen
onderhouden, een groot leger toe,
waar toe yder Stad haar aandeel van volk
moest leveren. Dit heyr te Jork gekomen
zijnde versmolt zoodanig door meuitery,
misnoegen, enz. dat'er niets wierd uit-
geregt. [12] *Pieter Spalding* had *Berwik*
ver-

verraderlijk overgegeven aan *Bruce*, d
den verrader met de dood deed ſtraffe
Eduard bragt een leger op de been en b
legerde de Stad: Dog de Schotten trok
ken om hem daar van af te wenden doo
andere wegen Engeland in, en hadde
de Koningin by Jork byna betrapt. D
belegering ging egter braaf voort, zo
dat de overgave waarſchijnelijk ſtond t
volgen, wanneer de Graaf van Lancaſte
hoorende den Koning zeggen, dat hy he
bevel over die Stad den jongen *Hug*
Spencer, thans zyn gunſteling, zoude op
dragen, met alle de zijnen miſnoegd ve
trok [13] Die van Jork hadden onder
tuſſen 10000 mannen in 't veld gebrag
en beſprongen de Schotten, dog niet we
aangevoerd en ongeoeffend zynde wierde
zy met verlies van 3000 mannen geſlagen
De Koning hier van verwittigd, en zien
de dat hem alles tegenliep, ſloot een Wa
penſchortinge van twee Jaren, en keerd
met oneer te rug [14] De Graaf van He-
reford had met 's Konings verlof met ze-
ker Baron, *Willem Brewes* genoemd, koop
gemaakt (gelijk de Mortimers dog onbe-
wuſt van de eerſte koop mede gedaan had-
den) over zeker landgoed, dog *Huge Spen-*

cer

er de Jonge thans groot Kamerling en nooder roofvogel dan *Gaveston* kogt het, egen 's Graven dank, op nader verlof van le Koning. De Graaf klaagde hier over an den Grave van Lancaster, die vervolgens met hem en andere, onder eede van net den anderen te zullen leven en sterven, een verbond aanging tot bescherminge van de regten des rijks, en het doen bannen van de *Spencers* Vader en zoon, die u alles na hun zinlykheid bestierden. Tot lezen einde grepen zy de wapenen aan, verwoestende de landeryen en goederen an hunne tegenstrevers, tot dat zy te St. Albans kwamen, van waar zy de Bisschoppen van London, Salisbury, Hereford, n Chichester na den Koning te London onden met verzoek, *dat hy beide Spencers ls verraders van hem en 't Ryk zoude bannen, n hen wegens alle het voorgaande en het egenwoordige vergiffenis-brieven verleeen.* Dit wierd plat afgeslagen, zoo lat de verbitterde Edelen de Voorstad beetten, tot dat zy van den Koning verlof erwurven om binnen te trekken. Hier rongen zy hun verzoek met yver aan, t welk eindelijk door bemiddeling van de Koningin toegestaan wierd. De Oude

Spencer

Spencer bleef buiten, en de jonge heim[illegible] lyk binnen s'lands, hopende op verand[illegible] ring van zaken. De Lords trokken [illegible] huis dog niet zonder op hun hoede te zy[illegible] De Koningin, die tot nog toe de algeme[illegible] ne ruſt betragt en deſtige dienſten gedaa[illegible] hadde, wierd in haar reis na Kantelbe[illegible] door *Thomas Culpeper* Kaſtelein van't K[illegible] ſteel Leeds, den Lord Badlesmere toeb[illegible] hoorende, een nagts verblijf aldaar gewe[illegible] gert, hoewel zy zulks in perſoon verzog[illegible] van welke hoon de vergramde Koning[illegible] aan haar Gemaal klaagde, die het z[illegible] kwalijk nam, dat hy aanſtonds het K[illegible] ſteel belegerde, innam, den Kaſtelein n[illegible] vens alle de zynen een ſmadelijke doo[illegible] aandeed, en de vrouw en kinderen v[illegible] den Lord niet alleen na den Tour zon[illegible] maar ook alle zyne goederen en ſchatt[illegible] na zig nam. De Koningin, door vro[illegible] welyken haat, doorgaans onverzoenlijk[illegible] aangedreven hitſte haar Gemaal verder t[illegible] gen de Lords op. Deze nam daar op e[illegible] nige van hunne Kaſteelen in, en nam zo[illegible] danig in magt toe, dat vele der t'zam[illegible] verbonde Heeren hun makkers verliete[illegible] en den Koning vergiffenis baden. De [illegible] wierden tegen hun verwagtinge in v[illegible]

ſcheide gevangeniſſen gezet. De Graven van Lancaſter en Hereford weken Noordwaarts, werwaarts de Koning hen met zyn leger volgde, en te Burton op de Rivier de Trent in de vlugt ſloeg. Des waren zy genoodzaakt verder na 't Noorden te vlugten. *Robert Holland*, een perſoon door den Grave van Lancaſter van niet tot een man gemaakt, en die door hem afgezonden was geweeſt om volk voor hem te werven, ging met de zynen op 't hooren van de Nederlaag van zynen Heer tot den Koning over, zoo dat hy begon te denken om den Koning te voet te vallen: dog op weg zynde wierd hy van de Ridders *Simon Ward* en *Andries Harkley* by Borougbridge aangegrepen, alwaar de Graaf van Hereford, die zig dapper op de brug queet, door een Wals Engelſchman, die onder de brug was, van ondere doorſtoken, en de Graaf van Lancaſter, nevens vele Heeren en Ridders gevangen wierd, dewelke na Ponfret gevoerd, voor den Koning, zyn broeder *Edmund*, de Graven van Pembrook, Warren, en Spencer de jonge tot Graaf van Wincheſter verheven, enz. drie dagen naderhand te regt geſteld, en aan verraad ſchuldig

ver-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

verklaard wierden. De Graaf van Lan-
caſter, die veroordeeld was om gehange[n]
en onthoofd te worden, wierd op diezel[-]
ve dag te Pomfret voor zyn eigen Kaſte[el]
onthoofd, dewyl de ſtraffe verzagt wierd[,]
door dien hy bloedverwant des Koning[s]
was. Verſcheide Heeren wierden op d[e]
zelve wyze veroordeeld en hun Vonnis t[e]
Jork en elders, om des te grooter ſchri[k]
te geven, uitgevoert, met verbeurd ve[r-]
klaringe van alle hunne goederen. Di[t]
was het eerſte adelijk bloed, dat op dez[e]
wrede wyze geplengt, en wel haaſt gewro[-]
ken wierd. De Koning door deze voor[-]
ſpoed opgeblazen viel met een magtig He[ir]
in Schotland: dog wierd door gebrek va[n]
mondkoſt, dewijl de voorzigtige *Bruce* h[et]
land rondom van alles ontbloot hadde, ge[-]
noodzaakt met ſchande te rug te trekke[n].
Hy was reeds een ſtuk weegs in zyn lan[d]
getogen toen hy van de Schotten zoo h[e-]
viglijk aangetaſt wierd, dat zy den Gra[af]
van *Richmond* en 's Konings geld enz. i[n]
hun geweld kregen, en de Koning hu[n]
handen ter naauwernood ontkwam. D[us]
keerde de Koning van deze derde togt m[et]
ſchande, en de Schotten met hunne g[e-]
vangens en zeer aanzienlijken beuit teru[g].

na dat zy 't land rondom tot onder de Wallen van Jork teenemaal verwoest en geplonderd hadden. 's Konings berouw over de dood van den Grave van Lancaster bleek nu uit dit voorval. Eenige Hovelingen hielden by den Koning zoo ernstig aan om vergiffenisse van een van des Graven Volk; dat hy in groote Hevigheid hen Onregtvaardige en Godlooze raadsluiden noemde, die hem dorsten perssen, om een openbare fielt, die hoe langer hy leefde te meer kwaad zoude doen, het leven te sparen, daar zy hem niet een woord hadden gesproken tot behoudenis van zyn bloedverwant den Grave van Lancaster, die hem en 't rijk voordeel zoude hebben konnen doen, zwerende by de ziele Gods, dat de verweze de verdiende dood sterven zoude. De Ridder *Harkley*, die den Grave gavangen hadde en om zyn diensten tot Grave van *Karliel* verheven was, wierd een jaar daar na over verraad gehangen en gevierendeeld. [17] *Eduard* was thans van den Koning van Vrankrijk *Charles le Bel* gedagvaard om manschap in Gascogne te komen doen, dog 't Parlament, was van gevoelen dat men eenige Grooten zoude overzenden

om zulks wegens de gevaarlijken ſtaat te verſchoonen, of uitſtel te verzoeken. De Koning verzogt hen onſterſtand tot het loſſen van den Grave van *Richmond*, 't welk van hen geweigerd wierd, als zynde niet verpligt onderſtand te geven, dan tot loſſinge van den Koning, de Koninginne of de Prins. De Biſſchop van Hereford over hoog verraad wegens het helpen van 's Konings Vianden voor den Koning en zyn Raad beſchuldigd, weigerde te antwoorden zonder verlof van den Arts Biſſchop van Kantelberg, en de andere Biſſchoppen. Deze ſtonden toen op, en verzogten ootmoediglijk des Koninge genade voor hem: Dog den Koning onverzoenlijk bevindende, namen zy hun medeBiſſchop uit de Vierſchaar, en leverden hem aan den Aartsbiſſchop van Kantelberg in bewaringe. Eenigen tyd naderhand wierd hy weder gevat en te regt geſteld, dog de Aartsbiſſchoppen van Kantelberg, Jork en Dublin met tien andere Biſſchoppen gingen met hun opgeheve kruiſſen na de plaats van het gerigts Hof en namen hem weder met zig, verbiedende een ygelijk op ſtraffe van den ban de handen aan hem te ſlaan, 't welk de Koning zoo verbitterde

dat hy den Bisſchop als *Contumax* deed veroordeelen en zyne goederen verbeurd verklaren. Dit baarde groot miſnoegen onder de Geeſtelijken, zoo dat de Koning thans de harten van zyn volk verloren hadde. Want de *Spencers* regeerden alles na hun eigen zinlijkheid, en beſnoeiden zelfs den ſtoet en de onkoſten van de Koningin, 't welk hun verderf veroorzaakte. De Koning van Vrankrijk had reeds des Konings Heerlijkheden wegens het verzuimen van manſchap te doen verbeurd verklaart, en vele veſtingen ingenomen. [18] En *Edmund* 's Konins broeder overgezonden om zyn verderen voortgang te verhinderen, kon weinig of niets uitregten. Des moeſt de Koning of Koningin overgaan om den Koning van Vrankrijk te vrede te ſtellen. Het eerſte oordeelden de *Spencers* te gevaarlijk voor den Koning en hen zelven, des wierd het laatſte beſloten en de Koningin met een klein gevolg overgezonden, die het zoo wel beſtelde, dat alles beſliſt zoude blijven, mits dat de Koning het Hartogdom van Aquitanie, en 't Graafſchap van Ponthieu aan Prins *Eduard* zoude geven, en deze den Koning voor de zelve Hulde doen, 't welk de Ko-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

ning na vele raadplegingen toeſtond. De Prins wierd vervolgens met den Biſſchop van *Exceter* en anderen na Vrankrijk gezonden, alwaar hem zyn moeder met de grootſte Vreugde ontfing. Deze Vorſtin die reeds een afkeer tegen haar Gemaal gekregen had, en zig meende te wreken, wierd daar in door velen geſtijfd, onder anderen van Rogier Mortimer, Heer van Wigmore, een deftig jong Edelman en onlangs uit de Tour ontſnapt, die zy over groote ja verdagte gunſt betoonde. De Biſſchop van *Exceter* merkte uit hun heimelijke raadplegingen en handel wel haaſt, dat'er iets gevaarlyks voor zyn Meeſter onderhanden was, week heimelijk uit het Hof, en ontdekte den Koning alles dat hy gemerkt hadde. Deze ontbood aanſtonds de Koningin en de Prins, met verzoek aan den Koning van Vrankrijk hun vertrek te verhaaſten. Dog ziende dat men weinig agt gaf op zyn verzoek deed hy hen opentlijk Vianden van 't rijk verklaren, en bannen, de Zeehavens ſterken, en drie Zeevoogden oppaſſen om hun landing te beletten. Men had, gelyk ſommige meenen, zelfs een toeleg geſmeed om de Koningin en de Prins te vermoor-

den

den: hoe 't ook zy, de Koningin, die bedugt was wat het goud der *Spencers* in Vrankrijk zoude konnen uitwerken, of anders bespeurende, dat haar broeder niet zeer genegen was haar tegen haar Gemaal te helpen, vertrok na den Grave van Henegouwen, die ook Graaf van Holland was, sloot zonder toestemminge der Engelsche Grooten een Huwelijk tussen haar zoon *Eduard* en des Graven dogter *Philippa*, waar op zy van den Grave met geld en Volk onder zyn broeder Jan voorzien wierd om haar na Engeland over te voeren, alwaar zy van alle misnoegde Grooten, en voornamelyk van de Bisschoppen van Hereford en Lincoln, die hun verlorene hoopen weder te bekomen, met de grootste vreugde des weerelds ontfangen wierd. [19] De Koning verzogt op het hooren van deze schielijke komst hulp van de Stad London, welke tot antwoord gaf; *dat zy met alle eerbiedigheid den Koning, de Koninginne en de Prins wilden eeren, dog dat zy de Poorten voor alle vremdelingen en verraders zouden sluiten, en hen met alle magt het hoofd bieden.* De Koning en die van zijn raad darden zig op dit antwoord niet betrouwen, en weken derhalven uit de Stad na 't Wes-

ten, na dat hy hadde doen uitroepen da
niemand op ſtraffe des doods de Koningi
zoude helpen, en dat den brenger va
Mortimers hoofd 1000 ponden zoude genie
ten. De bewaringe van den Tour wa
den Ridder Weſton aanbevolen. De Ko
ning beſpeurde over al een wonderlijke ve
anderinge, want niemand betoonde he
de ſchuldige eerbiedigheid. De Koningi
die dagelijks ſterker wierd volgde hem
en te Oxford gekomen zijnde, nam d
Biſſchop van Hereford, voor haar zullend
prediken dezen text 2 *Koningen.* 4. *vers* 1
Myn hoofd, mijn hoofd. Beſluitende ond
anderen (meer gelijk een Vleeshouwer da
een Godgeleerde, zegt Speed) *dat een hoofd*
van een ryk, dat niet wel doet en ziek is, behoo
de afgenomen te werden, en dat men met ge
andere artzenyen moeſt talmen. De Konin
gin liet over al zeer goede ordre houden
verbiedende iets zonder geld te nemen o
ſtraffe van 't verlies van een vinger voor d
waarde van 3 ſts. Engels, van een hand voo
6 ſts. en van het hoofd voor 12 ſts. zy ze
te ook 2000. ponden op het hoofd va
de jonge Spencer. De Koning vond ne
gens heul nog trooſt, zoo dat hy, den ou
den Spencer in 't Kaſteel van Briſtol m

eenen

eenig volk gelegt hebbende, zig op zee begaf om zig na 't eiland Lundie of na Yrland te begeven: dog door tegen winden gesolt zijnde, landde hy, na dat hem zijn rentmeester de Ridr. Thomas Blunt had verlaten, in Glamorgan-Shire in Wals-Engeland, en onthield zig heimelijk in de Abdy van Neth. De Koningin trok middelerwijl met haar leger na Bristol, over weldigde het Kasteel, en liet den Ouden Spencer 90 jaren oud ongehoord aan de gemeene galg in zijn Wapen rok hangen; nog half levend wierd hem het hoofd afgehouwen, en den romp gevierendeeld. Van daar trok zy na Hereford, latende aldaar uit roepen, *dat indien de Koning wilde wederkeeren en zig na de wetten van 't ryk schikken, hy konde komen en de regeringe weder met algemeene toestemminge aannemen.* Dog hy, 't zy zig op die aanbiedinge niet durvende betrouwen, of daar van niet wel onderregt zynde, bleef in zijn schuilplaats. Hier op (mogelijk was zulks beoogt) wierd de Prins tot bewaarder des rijks aangesteld, gehuldigd, en een nieuwe Kancellier en Schatmeester verkoren. De Koning wierd eindelijk ontdekt, en door den Grave van Lancaster broeder van den onthoofden Grave en andere afgehaald,

en na't Kasteel Kenelworth gevoerd. De Jonge Spencer, thans Graaf van Glocester, wierd op een Horde gesleept, aan een galg van 50 voeten hoog gehangen met zijn wapenrok aan, waar op geschreven stond, *Quid Gloriaris in Malitia.* Psalm. 52. vers. 3. naderhand onthoofd en gevierendeeld: Simon Reading wierd 10 voeten lager met de bast gestraft. De graaf van Arundel, De Baronnen *Danyl* en *Micheldever* wierden door toedoen van *Mortimer* onthoofd. Die van London dwongen hun Major alle de gevangens te slaken, namen den Tour in, straften den Ridder Weston met de dood, en vermoordden den Bisschop van *Exceter*, die zy dodelyk hateden. [20] Men beriep thans een Parlament te London, in 't welk besloten wierd den Koning als onbekwaam tot de regeringe af te zetten, en zynen oudsten zone *Eduard* in zyn plaats te verkiezen, 't welk ook in de Groote Zaal van Westmunster met de algemeene toesteminge van het tegenwoordige volk gedaan wierd. Hier op nam den Bisschop van Hereford deze woorden *Vox Populi Vox Dei*, tot zyn text, vermanende hen alle den Koning der Koningen voor hun verkoren Koning aan te roepen. De Koningin, 't zy ziende

dat

dat zy haar zoon niet zeer lang zoude konnen bestieren, 'tzy in haar gewisse geraakt, nam deze verkiezinge zoo ter harte, dat de Prins, om haar te vertroosten, zwoer, dat hy de Kroon nooit zonder zyn Vaders toestemminge zoude aannemen. Hier op kregen de Bisschoppen van Winchester, Hereford, en Linkoln, twee Graven, twee Abten, vier Baronnen, drie Ridders uit yder Graafschap, en een zeker getal uit de Groote en kleine Steden bevel den Koning deze verkiezinge aan te dienen. De Bisschoppen van Winchester en Lincoln, die voor de anderen by hem gekomen waren, vermaanden den Koning onder eenige looze beloften, de Kroon aan zyn zoon over te geven, met bedreiginge dat de standen anderzins een ander tot Koning zouden verheffen. Dus wierd de Koning bewogen hun voorslag toe te staan. Dog wanneer de Bisschop van Hereford en de andere kwamen, en gezeten waren, viel de Koning, die voor hen in rouw gewaad verschenen was, in zoo groot een flaaute, dat de Graaf van Leicester en de Bisschop van Lincoln werks genoeg hadden om hem weder te doen bekomen. Toe hy wat

herſteld was, verklaarde Hereford de oorzaak van hun komſt, waar op de Koning antwoorde, dat gelyk het hem van harte leed was, dat zyn volk zoo verbitterd tegen hem was, dat zy hem teenemaal verwierpen, het hem nog tot eenige trooſt verſtrekte, dat zy zyn zoon tot hun Vorſt aannamen. Hier op wierd hem alle gehoorzaamheid op de volgende wyze ontzegt. *Ik Willem Truſſel ontzegge u Eduard, uit de naam van alle mannen van Engeland, en als Volmagtigde van het Parlament, de manſchap u voorheen gedaan, ik ontzegge u en ontneme u alle Koninglyke magt, en zal u nooit na dezen als Koning opwagten.* Dit is het eerſte voorbeeld van een afgezette Koning in Engeland. Hy wierd in 't Kaſteel van Killingworth onder opzigt van den Grave van Lancaſter gevangelyk gehouden, genietende honderd marken 's maands voor zyn onderhoud. Niets viel hem zwaarder dan de hardheid van de Koningin, dien hy zeer lief hadde, en die hem nooit wilde komen zien, hoewel zy hem pragtige kleederen en trooſtelijke brieven zond. De Overſpelige *Mortimer* bezat haar hart. Het gedrag van de Koningin en *Mortimer* was by yder een reeds zoo

verdagt

verdagt geworden, dat vele medelyden met den afgezetten Koning kregen. Dit was de oorzaak dat de Koningin en *Mortimer* hem niet veilig genoeg in 't Kasteel van Killingworth oordeelden: zy gaven hem derhalven aan de Lords Matrevers en *Thomas Gourney* twee boosaardige gedrogten in bewaringe. Deze voerden hem na het Kasteel van Berckley in 't Graafschap Glocester, verder na 't Kasteel Corf, en zoo van plaats tot plaats op dat zyn vrienden niet zouden weten waar hy was. Zy lieten hem, op dat hy des te min bekend mogt werden, in 't open veld op een molhoop zittende het hoofdhair en den baard kaal afscheren, met koud water uit een sloot, hoewel de Ellendige Vorst zeide dat hy in spijt van hen warm water wilde hebben in 't scheren van den baard, 't welk ook geschiedde, want hy storte aanstonds een bittere tranenvloed, die alle anderen buiten zyne vervloekte bewaarders zoude hebben konnen vermurwen. Dus wierd hy weder na het Kasteel van Berkley gevoerd, alwaar hy, na verscheide pogingen om hem door hartzeer, en vergif te vermoorden, eindelijk door bevel van deze bloedhonden

onder

onder zware bolſters half geſmoord, en verder met een gloeyend yzer door een holle pyp in 't *fundament* geſtoken, op een overwreede en vervaarlyke wyze omgebragt wierd, in 't 43 Jaar zyn's ouderdoms. Men toonde het lyk aan vele deftige luiden, die geen teeken van wonden of vergif beſpeurende het gevoelen beveſtigden, dat hy van hartzeer geſtorven was. De heillooze *Achithopel Adam Torleton* Biſſchop van Hereford was nevens de Koningin en *Mortimer* de oorzaak van zijn dood, want hy had onder 't zegel van de Koningin en de andere bloedverwanten in zijn brief deze dubbelzinnige woorden gezet *Eduardum occidere nolite timere bonum eſt.* Want als men de *Comma* agter *nolite* zet is het een verbod, indien agter *timere*, een bevel: De Moordenaars waren genoodzaakt de vlugt te nemen, dewijl de t'zamenzweerders verklaarden de daad teenemaal te verfoeyen. *Matrevers* leefde nog eenigen tijd in groot berouw en armoede, heimelijk in Duitſchland. Dog *Gourney* wierd na een ballingſchap van drie Jaren te *Marſeille* betrapt, na Engeland gevoerd, en onderwege onthalſt, op dat hy niet zoude klappen. Dit was het einde

de van Eduard de tweede, de derde in het *numerus infaustus*, een Vorst, die zagtzinnig genoeg, maar ligt te verleiden was door quaden raad, zeer standvastig in zijn teedere liefde tot de Koningin, die op 't laatste, door Mortimer tot overspel vervoerd, meer het lot van een Gemalin van Henrik de agtste dan van Eduard de tweede verdiende. Het lijk wierd in de Abdy der Benedictinen te Glocester zonder eenige pragt begraven. Hy had by zyn Gemalin Isabella twee zonen, Eduard, zyn navolger te Windsor op den 13 van Wynmaand 1312 en Jan te Eltham op den 15 van Oegstmaand 1315. geboren; en twee dogters, Johanna met David Prins van Schotland, en Leonora met den Hartog van Gelderland getrouwd.

NB.

De cijffers tussen de haakjes staande, beteekenen de byzondere Jaren van de regeeringe.

VI. HOOFDDEEL.

Histoire du Regne de Louis XIII. Roy de France & de Navarre. Tome Premier, contenant les choses les plus remarquables arrivées en France & en Europe durant la Minorité de ce Prince. Par Michel le Vassor.

Dat is,

Historie van de regeringe van *Lodewyk de XIII.* Koning van Vrankrijk en Navarre behelzende d'allermerkwaardigste zaken dewelke geduurende de minderjarigheid van dien Vorst, in *Vrankryk* en *Europa* voorgevallen zijn, door *Michel le Vassor* Eerste deel, te Amsterdam by *Pieter Brunel in* 12. 1700. 28 *bladen.*

Quidquid dilirant reges plectuntur Achivi.

DAt Koningen doen, moeten d'Onderdanen ontgelden, en dat d'Onderdanen, ja zelf de grootste Staats-dienaars en Veld-Oversten wel doen, staat op de rekeninge der Koningen 't is dan geen wonder, datmen zoo veel stoffe vind, om van hunne levensbedrijven te spreken maar dezen onzen Schrijver gaat nog verder en geeft ons berigt van alles, wat onder de Regering van *Lodewijk de* XIII. vervuld met bin-

nen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

nen- en buitenlandsche Oorlogen, is voorgevallen, zoo dat wy alhier ongemeene uitkomsten, en groote voorbeelden van deugd en ondeugd ontmoeten. Eer onzen Schrijver tot de zaak zelfs komt, geeft hy ons in een kort begrip te kennen den staat der zaken van Europa op 't einde van 't leven van *Hendrik de* IV. waar in wy alle Vrankrijks byzonderste toevallen onder dien grooten Koning zien, byzonder de verscheide verwarringen met Spanje, en by die gelegentheid ook de belangen van meest alle de Staten van Europa, waar onder mede niet weinig toebragt, dat *Johan Willem*, Hartog van *Kleef*, *Berg*, en *Gulik* zonder kinderen kwam te sterven, insgelijks zag dien Koning ook wel in het werk van den Prins van *Condé*, wat hy aan Spanje had als hy zig met zijn Vrouw na de Nederlanden begaf, om des Konings driften ontrent zijn Vrouw te ontgaan. Ondertusschen wierd *Hendrik* door *Francois Ravaillac*, geboortig van Angouleme in den Jare 1610 vermoord. Waar op dan nu volgt, dat de Koninginne Weduwe *Maria de Medicis* zig aanstonds voor Regente van haar minderjarige zoon *Lodewijk de* XIII. deed verklaren, zijnde als toen maar negen Jaren oud, 't welk vele moeylijkheden door verandering van Hovelingen baarde: onder die bewegingen kwam de Koning voor de eerste maal in het *Parlament*, en deed een korte aanspraak, daar vloeyde onder anderen in, dat hy de *goede raadslagen* van zijn parlament wilde volgen: maar dit verminderde de verwarringen niet, want vele waren niet goed Koningins gezind, die meest door een anders

oogen

oogen zag. De Jesuiten hadden ook al wat te lijden over deze dood van de Koning, en we byzonder door de Predikers van Parijs in hunne lijkdiensten; andere menschen wederom spraken verscheide van 's Konings lof, ondertussen vond de Koninginne goed, om die van Gulik met hulpbenden by te staan, waar over *la Chatre* als *Generaal* verkoren wierd, 't welk nieuwe onlusten baarde; die in de Koninginne nog mee bekommeringen verwekte, toen *Condé* in Vrankrijk wederkeerde: zy verhief daarom *Conchini* tot den hoogsten trap onder de naam van Marquis van *Ancre.* Te zelver tijd ontstonden ook zware geschillen tussen den Keizer en zijn Broeder d'Aarts-Hartog *Matthias*, daar dan de verwarringen over den Godsdienst in 't ryk nog by quamen, dog 't zelve wierd bygelegd; ook wierden verscheide voorslagen gedaan om de zaken van Cleef en Gulik uit de weg te ruimen. *Lodewijk* wierd ook te Rheims tot Koning gezalft, en deed den Eed, daar over al vry wat te zeggen viel, byzonder aan het Hof van Romen, om dat men over 't gezag van de Paus, en hoe verre desselfs magt ontrent het Weereldsche ging, voor en tegen schreef, 't welk veel spels veroorzaakte, Om dezen tijd maakte den Marquis van *Ancre* zoo grooten *figuur* aan 't Hof, dat ieder een onder hem moest buigen, of in ongenade geraakte. Daar rees ook onlust tussen *Soissons* en *Conti*, dit vuur spreidde zig naderhand tot andere uit, en 't wierd van een gevaarlijke nasleep. Was het Hof van *Lodewijk* verdeeld, dat van den Keizer leefde in nog veel rugtbaarder oneenigheid, niet buiten maar binnen

't lan

land, dog in beide die Rijken Speelden de aaſte Prinſen van den bloede de voornaamſte ol, terwijl de Kardinaal van Jojeuſe na Roomen trok, om de bezwering van het *Edict* van *Nantes* by den Paus te Regtvaardigen, maar aar School wat meer onder, als naamaals is ebleken, toen de zaken van den Hartog van Savoyen uitbarſteden, welkers imborſt hier zeer et beſchreven word, byzonder ontrent zyne andelingen met het Spaanſche Hof, daar hy eenwel nog eindelijk zig uit ontwarde, zoo hy beſt onde, na dat hy lang genoeg te vergeefs op ranſche hulp gehoopt hadde, niet tegenſtaande y gewapend bleef, en alle zijne nabuuren tot oezien verwekte? Hy bedorf altoos zijn zaken, net dezelve al te haaſtig ten einde te willen brenen, hoewel de Koninginne haar die ſomtijds l vry zeer liet ter harten gaan, te meer dewijl y bekommering opvatte, dat de Politike vergaering der hervormde Godsdienſt dewelke te *aumur* by een gekomen was, haar oog op hem n zijn doen mogt laten vallen, aangezien de ervormde bezig waren met hunne bezwaarniſſen an de Koninginne *Regente* voor te dragen, om unne zaken een weinig beter te maken, van welke voorvallen der hervormde alhier breed geproken word, voornamentlijk van de zaken van den Hartog van *Sully*, die zig hier onder nengde, en welken zy meinden dat onafcheidelijk was van 't gemeene belang van de *Proteſtantſe party*. Over den uitſlag van deze aak viel vry veel te zeggen, als ook over 't geeele werk, en wel over een boek van *Dupleſſis*, in 't welke hy beweerde, dat de Paus den

Antichrist is, en nog een ander, 't geen gemaakt was tegen verscheide andere; dewelke de vergadering van Saumur bespotteden, om dat haar doen door eigen verdeeldheid geen beter vervolg gehad hadde. Van doen af heeft men aan 't Hof van Vrankrijk dien regel beginnen te nemen, om de *Protestanten* te verdeelen, en alzoo te verzwakken, schoon de Koninginne anders geen goede diensten aan de Hervormde in Duitsland en Geneve weigerde; zy liet ook de beroerten in Aken, kort te vooren gerezen, bevredigen, daar aan ook de *Protestantse Vorsten* in Duitsland, als mede aan andere voorvallen van dezelve natuur, zeer ieverig de hand hielden. By gelegentheid van de dood van den Hartog van Majenne, dat vermaarde Hoofd van de zoo genaamde *H. Ligue* zien wy hier in 't kort zijn leven beschreven. Om die tyd vielen'er met den Spaanschen Ambassadeur moeilijke woorden voor over een Huwelijk van de Koning, daar hy minder mede zoude hebben uitgewerkt, indien de Koninginne de regte belangen van haar zoon of de haare gekend had. In de Sorbonne wierden de *Jesuiten* niet na hun zin gehandelt, die al te breed tot lof van hunnen *Ignatius Lojala* opgaven, en daar over van de Sorbonne *Gecensureert* wierden; onder vele andere wierd ook dit voor Ketters verklaart, dat de Paus een wettige nazaat van *Iesus Christus* is: waar op dan volgt een omstandig berigt van *Ignatius*, wat de *Iesuiten* al van hem zeggen en roemen, en van d'andere zijde, wat hy in der waarheid voor een man geweest is: d'inwoonders van *Troyes* in Vrankrijk hebben de *Jesuiten* in hun

Stad

ſtad niet willen aannemen; ook heeft d' *Uni-verſiteit* zig tegen dezelve ordre aangekant, al-hoewel 't eerſte ontwerp der *Jeſuitſche* inſtelling in haar ſchoot geteelt was, maar zy zagenze aan voor een gedrogtelijke geboorte, daar over zeer veel te doen was; en dit doet hunne bedrijven hier in het breede vertoonen. Dan zien wy ook verder den oorſpronk en voortgang van de Leer van *Arminius* in Holland, met verſcheide twiſten en oneenigheden, die daar uit ontſtaan zijn, waar over onzen Schrijver zijn gevoelen zegt, als mede over 't geen ontrent *Vorſtius* is voorgevallen, en hoe de Koning van Engeland zig daar in kwam te ſteken. Het Jaar 1611 werd hier geëindigt met d'opkomſt, het leven, en de dood van *Karel de IX* Koning van Zweden, 't welk ons een omſtandig berigt van de Zweedſche zaken geeft, en wel byzonder van de bedrijven en Godsdienſt van Koning *Johan*, ook van *Sigismundus* Prins van Zweden, tot Koning van Polen verheven, en daar na Koning van Zweden geworden, waar door het Zweedſche rijk vol verwarringen geraakte; dewijl de Stenden voor den Hartog van *Sudermanien* iets eiſchten, 't geen de Koning niet wilde toeſtaan, door welke weigering den zelven Hartog naderhand onder den naam van *Karel*, gelijk wy hem boven noemden, tot de Kroon is gekomen, deze nu geſtorven zijnde wierd zijn zoon *Guſtavus Adolphus* Koning. Den Schrijver tot de zaken van Vrankrijk wederkeerende toont met het begin van 't volgende Jaar, hoe verwerd daar alles ſtond door het onvoorſigtig beleid van de Koninginne *Regente*, welke door de handelinge

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

van den Groot Hartog van Toskanen een dub
beld Huwelijk tussen Vrankrijk en Spanje smede
men was overeengekomen, dat *Lodewijk* e
Philippus ieder d'oudste dogter van de twee hu
zen van Spanjen en Vrankrijk zoude trouwen
't welk met een *Tractaat* van onderlinge hul
besloten wierd; dog men hield dit nog eenig
tijd geheim, om de Kerkvergadering, die een
lang te *Saumur* most gehouden werden, niet t
veel te ontrusten, ook om de Prinsen van de
bloede tot deze toestemminge te winnen, we
ke misnoegd waren, dat dit zonder hun goe
keuringe verhandelt wierd, gelijk ook Engelan
daar over te onvreden was, dat men zoodanige
naauwen verbintenis tussen die twee kroone
maakte: boven dien wikkelden de *Jesuiten*
Koningin in nog een nieuwe moeilijkheid, ov
een verschil, dat zy met de *Universiteit* van P
rijs hadden, en 't geen het *Parlament* tat nade
van d'eerste uitwees, waar over de *Nunci*
van de Paus niet weinig gerugts maakte, dewe
ke in het vonnis wilde weggenomen hebben
't geen men daar in van de vryheden van de Fra
sche Kerk gezegd hadde, waar in hem de Pr
laten, die zig tot Parijs bevonden, trouweli
hielpen, dog de *Jesuiten* schoten by, en vleid
zig na den zin van 't *Parlament*, 't welk d
Nuncius nog meer vergramde: zoo dat men hi
over voor en tegen begon te schryven. Hi
kwam by, om de Koningin nog meer te on
rusten, dat *Condé* en *Soissons* van het Hof w
ken, weigerende het gemaakte Huwelijks *Co*
tract van de Koning te teikenen, dog het gi
evenwel voort, en wierd met veel pragt vo
trol

rokken, en daar over groote vreugde bedreven; ;elijk ook in Duitsland over de Krooning van *Matthias* tot Keizer, dewyl *Rudolphus de* II. overeden was, en over den eed, die hy deede. Venetin kreeg ook door de dood van *Donato* tot een nieuwen *Doge Anthoni Memmi*, in welke *Republijk* de *Jesuiten*, die daar waren uitgejaagd, meer tot hun herstelling vonden als in Vrankrijk, hoe zeer ook het Hof van Roomen voor hun belang daar in ieverde. Vrankrijk zond *Bouillon* na Engeland, om aan dien Koning van het dubbelde Huwelijk kennis te geven, en met eenen den zelven te verzekeren, dat den Paus zig alleen van de Predikinge, en niet van eenige geweldige middelen tegen de *Protestanten* bedienen wilde, maar 't gene hy ontrent het gedrag van de Koningin tegen de hervormde in Vrankrijk voordroeg, had zoo veel ingang niet, aangezien de Koning van die zaak maar altewel onderrigt was. De Koningin ondertussen begon de Prinsen van den bloede in Vrankrijk wat meer genoegen te geven, en de party van *Guise* en *Epernon* te vernederen, die ook d'andere staats-dienaars, die hen tegen waren, wilden uit de weg hebben, dog de Koningin aan kwade raadgevers geloof gevende geraakte in een nieuwe verwarring; en nam een groot ongenoegen op tegen den Hartog van *Rohan*, 't welk egter eindelijk wierd bygelegd, na dat die zaak op 't punt van een gevaarlijke nasleep gestaan had: en nadien ook de hervormden onder den anderen zeer over hoop lagen, tragtede de *Nationale* Kerk-vergadering te *Privas* die gemoederen wederom te vereenigen; zy lieten ook een *Protestatie* uitgaan op de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

naam van alle de hervormde Kerken in Vrank-rijk, die geen klein gerugt maakte, waar tegen zig de Koningin verzette met *declaratien* te laten uitgaan, welke hen vry intoomden. Om deze tijd kwam den Hartog van *Pastrana* met vee *stacie* te Parijs, om de Bruid voor zijn Koning a te halen, wanneer in d' eerste gehoorgevinge by den Koning verscheide onlusten tusschen de Fran sche Heeren voorvielen. Den Hartog van *Ma jenne* genoot veel meer eer in Spanjen, als *Pas trana* in Vrankrijk. In Italien wierd een t'za menzwering gesmeet tegen den Hartog van Par ma, van welkers ontdekking wy hier een om standig berigt krijgen. De Koningin van Vran krijk gaarne willende zien, dat alle deszelfs dog ters Koninginnen wierden, tragte een Huwelij te maken tussen haar tweede Dogter Christina en den oudsten Zoon van den Koning van Enge land, die kort daar na stierf, niet zonder ver moeden, hoe hy aan zijn einde gekomen wa Ook rukte de dood den Graaf van *Soisson* in midden van zijne groote ondernemingen we De *Jesuiten* schreven in deze tijd heftig tegen he wettig gezag van de *Souverainen* (Oppervorsten daar veel over te zeggen en te doen viel, by zonder in Engeland, alwaar het boek van *Scio pius* op ordre des *Parlaments* door Beuls han den verbrand wierd. Tot de zaken van Zw den komende zien wy in 't breede de byzonde verrigtinge van *Gustavus Adolphus*, Konin van Zweden, dien grooten Overwinnâar, a mede het voorgevallene van dien valschen *D metrius*, die zig in Muskovien voor wettig er genaam kwam opwerpen. Als doen was o

Vrankri

Vrankrijk zoo vol misnoegde, dat alles zig tot een openbare breuke ſcheen te bereiden, daar *Condé* aan d' eene, en *Guiſe* aan d'andere zijde de hoofden van waren, vallende de Koningin nu d'een, dan d'andere toe, zijnde *Baſſompierre* de Middelaar voor *Guiſe*, die het dan ook ophaalde, en ten vollen in gunſt herſtelt wierd. Onderwijl baarde de dood van den Hartog *Francois* van Mantua, alleen nalatende een Dogter van vier jaren, groote onluſten in dat geweeſt van Italien, alzoo'er over de *Succeſſie* (navolginge) vry wat twiſt ontſtond; want de Hartog van Savoyen begeerde het Monferrat voor de Dogter, 't welk de Kardinaal, Broeder van d'Overledene, niet wilde afſtaan; waar op van wederzyden *Manifeſten* uitkwamen. Dog dewyl Savoyen in de Wapenen eerſt was, nam hy 't Montferrat weg, en ſpeelde ontrent die onderneminge aan de Hoven der Vorſten een aardige *perſonaadje*, in 't byzonder wel wetende, dat Vrankrijk nu met verdeeldheden belemmerd, welke de Koningin zelfs voede, hem geen leed konde doen, daar de Marquis d'Ancre door zijn kwaadaardigheid vry veel toe hielp. Ondertuſſchen nam de Koninginne voor het Monferrat te verloſſen, en den Hartog van Savoyen met drie legers aan te grijpen, gelijk Spanje ook tot dat voornemen kwam, en de meeſte Prinſen van Italien, ja zelfs de Keizer; dus moeſt Savoyen met ſchande weg trekken, en alles weder overgeven. Nu trouwde ook Prinſes *Elizabet*, Dogter van Koning *Jacob* van Engeland, met *Fredrik* Paltz Graaf aan den Rijn, hoewel Spanje daar zeer tegen woelde, dog daar de Proteſtanten zeer

mede in hun schik waren; egter behaagde 't hem zoo wel niet, dat hy zyn zoon aan de Prinses *Christina* van Vrankrijk wilde uittrouwen, immers alzoo weinig als de Paus, die'er zeer over t'onvreden was. In Duitsland lagen de Protestanten en Roomsche ook overhoop, en klaagden over malkander; de Keizer liet een Rijksdag te Regensburg beleggen om 't zelve by te leggen, dog deze viel kwalijk uit: de Keizer verzogt evenwel onderstand van hen tegen *Bethlem Gabor* Vorst van Zevenbergen (hier uitvoerig beschreven) die door de Turken ondersteund, Hungarien dreigde. Nieuburg door Brandenburg gehoond trouwt met een zuster van Beyeren, en verandert van Godsdienst. Nu begon ook den Hartog van Savoyen weder nieuw spel in 't Monferrat te maken, bedienende zig van iets, het welk in *'t Tractaat* van vrede vergeten was, daar den Gouverneur van Milanen aan beide partyen de wet wilde stellen, zonder toe te willen staan, dat zig iemand met dat geschil, als alleen zyn meester bemoeyen zoude, dog zy verargerden hunne zaak met al te trotselijk te handelen, en maakten dat de Koningin van Vrankrijk mede in 't spel moest komen, en de Regten van Mantua voorstaan, als wanneer Spanje, die na geen oorlog verlangde, veel zagter taal begon te voeren. De verschillen in Holland over de Leere van Arminius drongen meer en meer door, en de bitterheden wierden aan beide de zyden van dag tot dag erger, daar dan een andere twist over het regt van de verkiezing der Predikanten by kwam. De Koningin van Vrankrijk de zaak van Mantua

tua zijnde te boven gekomen, wierd op een nieuw ontrust door een *factie*, die de Marschalk van bouillon aan 't Hof maakte, waarom Condé misnoegd van 't Hof vertrok, met wien den Hartog van Savoyen in een onderling verstand was, om zyn handen tegen Mantua weder ruim te hebben: ondertusschen was men 't in Vrankrijk niet eens, hoe men de Prinsen tot haar pligt zoude brengen, sommige wilden het door wapenen doen, andere door onderhandeling, welk laatste wierd aangenomen, dog had slegt gevolg, zoo dat men bedagt wierd een Leger op de been te brengen, om den Prins van Condé daar mede te bestrijden, de Prins meende de *Gereformeerde* aan zijn zijde te krijgen, maar du Plessis rade hen zulks voorzigtig af; ook deed de Koningin aan hare zijde groote beloften, op dat de *Gereformeerde* hen voor Condé niet bewegen zouden. Onder deze opschuddinge van binnen, zogten Vrankrijk en Spanje de zaken tussen Savoyen en Mantua tot een vergelijk te brengen, waar over d'Italiaansche Prinsen jaloers waren, vreezende dat die twee hoofden in tijd en wijlen hen ook de wet mogten stellen: Savoyen was over de trotsheid der Spaanjaarden zoo t'onvreden, dat hy op nieuw het zwaard aangorde, en over al verbonden tragte te maken. 't Was tot zijn voordeel, dat de onderhandeling, die'er was aangesteld om de Koningin met de Prins van Condé en d'andere misnoegden te vereenigen, zoo glad niet voortging, alzoo die laatste groote eisschen voor hun byzondere belangen deden, 't welk de *Nuncius* van de Paus tragte te verzetten, als zijnde te nadeelig

deelig aan 't Koninklijk gezag; dog op aanraden van andere sloot de Koningin de vrede, en de misnoegde Prinsen kwamen van tijd tot tijd wederom ten Hoof. Nu kwamen de Jesuiten weder aan 't werk, door een boek van Suarez, 't welk het Parlament van Parijs veroordeelt hadde, waar over het Hof van Romen veel spel maakte, en de Jesuiten, die daar waren, nog meerder. Koning Lodewijk mederjarig geworden zynde, gaf den Paus eenige vergenoeging, daar mede dien Oude Vader niet te vreden was; zulks den Koning dit'er nog by deed, dat hy d'uitvoering van 't Vonnis opschorte. Maar men had ten Hoof nog veel verdrietiger zaken, als deze waren, te verhandelen; d'eene onlust was niet gedempt, of de andere openbaarde zig weder: d'Ancre en Villeroy lagen over hoop, Vendosme maakte in Bretanje verwarring, met welke laatste de Koningin geen kleine moeite had, alzoo Condé ook niet al te wel te vrede was, meenende zig meester van Poitiers te maken, dog geraakte in verlegentheid, toen de Koning met zyn leger daar na toe trok: de Koningin was niet minder verlegen, om de Hervormde te doen begrijpen, dat zy niets te vreezen hadden; dog de Koningin kwam de zaken van Condé te boven, en keerde zegepralende weder na Parijs. Brandenburg en Nieuburg bleven nog in zware onlusten over de Vorstendommen van Kleef en Gulik. Aken van den Keizer in een ban gedaan, en naderhand bemagtigd, deed de vereenigde Nederlanden, alzoo zy verder in drongen, in de wapenen komen, en zonder de gemaakte *treves* te verbreken nam elk weg, da h

hy konde; en, nadien *Spinola* de zaken van Spanje voorſpoedig maakte, wierden zy in Italien zoo trots, dat Savoyen ongeduldig geworden wederom uitſpatte; beide zogten zy de Venetianen in hun belang te brengen, en Savoyen wilde zyne troepen niet afdanken, by aldien de Gouverneur van Milanen zig mede niet ontwapende, ja hy trok zelfs in 't Milanees, alwaar zyn volk veel kwaad deed: dog eindelijk maakte de *Nuncius* en den Ambaſſadeur van Vrankrijk de vrede, dewelke Spanje weigerde te teikenen. Lodewyk de XIII. nu in zyn veertiende Jaar getreden, was volgens het *Edict* van Koning *Karel de* V. meerderjarig: d'eerſte daad van zyn meerderjarigheid ſcheen een daad van Godſdienſt en van juſtitie te wezen; daar na ging hy zyn Regterſtoel in 't Parlament van Parijs houden. Tot een beſluit vinden wy d'opvoeding van dezen koning, wiens neiging meer tot de jagt, als tot de Latynſche Taal ſtrekte, hy had goede kennis van paarden te bereyden, Veſtingbouw en diergelijke zaken; waar mede dit eerſte deel eindigt. Als gy Lezer dit uittrekſel ziet, zult gy met my ligtelijk begrijpen, dat 't zelve zig uitſtrekt tot de voornaamſte zaken, die gedurende de minderjarigheid van Koning Lodewijk door geheel Europa zyn voorgevallen. Dit werk is ook voorzien met vele Konſtplaten, die ons de voornaamſte perſonen, alhier gemeld afbeelden. Verwagt hier van nog twee deelen.

VII.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

VII. HOOFDDEEL.

Theo. Turquet Mayernii Equitis Aurati Medici & philoſophi, ſuo ævo perpluri- mé celeberrimi *Opera Medica*, com- plectentia Conſilia, Epiſtolas & obſer- vationes, Pharmacopeam, Variaſque Medicamentorum Formulas. Duobus libris comprehenſa, & jam in lucem edita, operâ & curâ *Joſephi Browne*, utriuſque facultatis Doctoris.

Dat is,

Alle de Geneeskundige Werken van Dirk Turquet Mayerne, *Ridder, in zyn tyd zeer wyd beroemd Arts en Wysgeer; behelzende Raadgevingen, Brieven, en aanmerkingen, nevens een Artzeny-bereiding en verſcheide voorſchriften der Geneeſmiddelen. In twee boeken begrepen, en nu in 't ligt gegeven door de vlyt en naarſtigheid van* Joſeph Browne, *Leeraar der beide konſten. Te London* 1701. *in Fol.* 195 *bladen.*

REeds voor vele Jaren hebben eenige Schriften van de Hr. *Mayerne* onder zyn naam dog niet, als by manier van een kort begrip, het ligt gezien: maar gelijk die een kort begrip van eenig werk wil uitgeven, voor en aleer het ganſche

ganſche werk zelfs is uitgekomen, niet ter goeder trouwe met den Schrijver, en deſzelfs Schriften onderſtelt word te handelen, of met het van 't zijne, of aanteekeningen van andere daar by te voegen, den Schrijver merkelijk benadeelt, en den Lezer door wat vreemds op te diſſen, bedriegt; luſte het de Hr. *Browne*, ter eere en goeder gedagtenis van d'Hr. *Mayerne*, en ten nutte van de Geneeskunſt en deſzelfs Liefhebbers, dit werk, in 't geheel en van vele misſeilen gezuivert, aan de geleerde weereld voor te ſtellen, te meer, gelijk hy aanmerkt, dat tot nog toe niets onder de naam van d'Hr. *Mayerne* is uitgekomen, 't geen eigentlijk en met waarheid voor zyn werk kan gehouden worden: daar d'Hr. *Browne* in tegendeel toont, dat dit werk tegenwoordig in die ordre voor den dag komt, gelijk 't zelve na alle geloof van den Schrijver nog in leven zijnde ter drukpers zelfs geſchikt was, of anders van d'Hr. *Bonet* op vele plaatſen verbetert, en met deze en gene korte aanteekeningen is verrijkt; dit is geſchied by gelegentheid, dat d'Hr. *Mayerne* dit werk aan den zelven te Geneve had gezonden, om gedrukt te werden, 't welk om zekere redenen, die den uitgever alhier niet meld, zyn voortgang aldaar niet heeft gehad, maar wel in Engeland, daar na toe het weder was te rug gezonden. Vervolgens teekent den uitgever nog aan, dat hy, leverende dit werk ter drukpers, ook voornemens was de *Chirurgicale* werken van den zelven Hr. *Mayerne* te gelijk uit te geven, dog dat hy voor dit maal dit moeſt ſtaken om de groote onkoſten, die hier tot de kopere

platen

platen als anderzins vereischt wierden, insgelijks dewyl een groot gedeelte der zelver Schriften by andere berustede. Wat aangaat de Schrijver zelfs; hy voerde de naam van *Turquetus* na zyn Vader, en van *Mayerne* na zyn geboorte plaats omtrent Geneve gelegen, hy was een Franschman, Ridder, van de Hervormde Gods dienst, na zyn waardigheid een Baron, en na zijn konst een tweede *Hippocrates*, Opperlijf arts van drie Koningen (zelden of nooit gehoord) van een onvergelijkelijke geleerdheid en van de grootste en meeste ondervinding, by gevolge een man van d'uitterste en wydberoemdste naam en hoogagting. De Geneeskunde te Parijs oeffenende was hy een wakker voorstander van de *Chimise Praktijk*, die toen ter tyd met de kwade naam van nieuwheid beladen wierd: 't is byna ongelooflijk wat al spe en geschils hem dit verschafte; die van de Hooge School van Parijs, welke het met *Galenus* en den ouden trant hielden, tragteden de Hr. *Mayerne*, en zyn medegenoot *Quercetanus*, ove al te beledigen, en allerhande hoon aan te doe verscheide schriften kwamen van wederzyde uit, en de Hr. *Mayerne* verdedigde zyn zaak gevoelen met alle wakkerheid; dog 't bleef hi niet by, die van *Galenus* kant wisten zoo ve uit te werken, dat *Mayerne* en *Quercetan* d'*Akademie* verboden wierd. Dit alles ko *Mayernes* geluk niet dwarsboomen, en 't was zoo verre af van hem hier door in zyn e te krenken, dat in tegendeel 't zelve heeft g strekt tot een trap van zyn verder geluk en ve heffing: want hy wierd kort daar na als Opp

lyfa

yfarts, of gewoon Genees Heer van *Hendrik le Vierde* Koning van Vrankrijk aangestelt; t welk de andere Hoogleeraren van Parijs zienle, daar door aanstonds van hun lasteren op ielden, en in tegendeel de twee gezegde Heeen door hunne Loftuitingen Hemelhoog verefsten, bovenmaten der zelver boeken en Geeesmiddelen aanprijzende. Na de dood van *Hendrik de Vierde* verliet hy Vrankrijk, en trok a Engeland, alwaar hy met de grootste vertanden gemeenschap hield, en om zijn zonderinge geleerdheid van Koning *Iacob d'Eerste*, oor de wijste der Koningen van zijn tijd beoemd, tot zijn Lijfarts wierd aangenomen met vergroote belooninge en eer: hy wierd ook et een algemeene toestemming van alle de leen der beide Hooge Schoolen aldaar als een lid i hun medegenootschap gekozen, en geraakte lzins gedurende het leven van dien Koning in roote agting. Maar hooger kon zijn geluk nog reugde niet steigeren, als ten tyde van de regeing van *Karel d'Eerste*, wanneer hy *Henrietta Maria* dogter van den overleden Koning *Henik de Vierde* tot d'Engelsche Troon verheven ag. Voor 't laatste voegt'er d'Hr. *Mayerne* met gt by, dat niemand wie hy ook zy van *Hipcrates* nakomelingen, zoo oude als nieuwe, emen kan ooit grooter *praktijk* gehad te hebn; 't welk blijkt uit d'oneindige gemeenschap an Brieven, die hy zoo binnen als buiten 't land houden heeft, en uit de goederen, welke hy eft nagelaten, en Koninklijk konnen genoemd orden: hy stierf in 't 82 jaar van zijn Ouderom; waar mede 't geen te berigten was eindigt.

digt. Het werk zelf word in twee deelen afge-
fcheiden: het eerfte behelft aanmerkingen, raad-
gevingen door Brieven als anderzins, die de
Schrijver zoo in Vrankrijk als Engeland ontren
zijne Lijders en hunne ziektens, waar over hy
geraadpleegt wierd, gemaakt heeft, na rang en
ordre der jaren, dat hy de geneeskunde oeffen
de: vele voorname en voortreffelijke perfo
nadjen voert hy in; ja zelf vind men in zijn
brieven eenige, waar over hy door Genees
heeren van ons Vaderland raad gevraag
zijnde, zijne wijze gedagten met een mannelijk
deftigheid mededeelt. Zeer aanmerkens waar
dig is hier onder anderen het omftandig verhaa
van de ziekte, dood, en opening van 't lichaam
van den zeer doorlugtigen Prins van Walles
Henrik genaamd, zoon van Koning *Iacob d'Eer*
fte, overleden op den 6 November 1612. H
befchuldigt, als of zijn pligt ontrent die
jongen Prins in zijne raadgevingen niet wel ha
waargenomen, geeft hier van een zeer wijdlo
pig en omftandig berigt, zoo in 't Franfch a
Latijn, met getuigeniffen niet alleen van zijn
amptgenooten, maar ook van de *Officieren* e
bedienden van den zelven Prins beveftigd; h
verhaald ook van dag tot dag de ganfche *Hift*
rie der ziekte, nevens de middelen, die g
bruikt wierden, als ook 't gevolg daar van, d
dood, en 't geen in 't lichaam na defzelfs op
ning en ontleding is waargenomen. Geen mi
der lof en aanmerking verdienen hier ook zij
brief en raadgeving, aan de gewoone Lijfartfe
van *Iakob de I.* Koning van Groot Brittanje, e
zijn Zoon Prins *Karel*, gefchreven; als hy m
verl

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

verlof des Konings buiten 't Land zoude gaan: in de zelve toond hy hen d'allerwijste en beschaafste regelen van Staatkunde, die zy als Geneesheeren ontrent die hooge Persoonaadjen moesten waarnemen, gevende hen ook de alderbeste en voortreffelijkste Geneesmiddelen voor die Ziektens, welke den gemelde Koning en Prins meest onderhevig waren. In zyne aanmerkingen, brieven, en raadgevingen, doet hy eerst een omstandig verhaal van de Ziekte zijner Lijders, met alle desselfs byzijnde verschijnzelen, die hy alle naaukeurig uitpluist, daar by voegende hunne gewoone levensmanier, en 't geen eenigzins tot opheldering van 't regte en ware begrip van 't kwaad, daar hy van handeld, kan dienen; waar na hy zijne manier van genezen, die hy ontrent de Lijders heeft gehouden, ons voorsteld, en wat uitslag de middelen hebben gehad. Dan zien wy ook een bespiegelende verhandeling van de Kwalen en desselfs oorzaak in 't algemeen, en eindelijk de genezing; waar ontrent men waarlijk bekennen moet, dat hy meenigmaal, ja doorgaans de voortreffelijkste middelen aanwijst, die by eenig Schrijver te vinden zijn.

Het tweede deel van de Hr. Maijernes werken behelst een Verzameling van de allerkeurelijkste door de konst, dog voornamentlijk Scheikonst, toebereide Geneesmiddelen, die dien Heer in zijn dagelijksche *praktyk* gebruikte, met d'allerbeknopste beschrijving van der zelver bereiding en gebruik; niet wederom na eenige ordre by de gewoone Schrijvers gebruikelijk, maar na zijn goedvinden ter neder gesteld, dan van deze, en

dan van gene handelende; waar na hy ook ni nalaat somtijds eenige zijner redenkavelinge over verscheide zaken in te lassen: boven al verdi nen hier zijne bereidingen van 't Staal, den Wy steen, enz. byzondere aanmerkingen, als oo zijne redeneringe over het *distileren* der Wat ren in 't gemeen, zoo enkelde als t'zameng voegde: kortom, al wie voor allerhande soo van kwalen van hoofd, borst, maag, en onde gelegen deelen, enkele of gemengde, Galenisc of Chimische middelen zoekt, zal hier voorra en overvloed van alles vinden, om daar v na zijn eigen zin verkiezing te maken: het zo de een al te grooten omslag en uitbreiding zij die alle hier in een kort begrip te willen bre gen, daarom wy den Lezer tot den Schrijv zelfs zenden. Voor het laatste, en als tot e toegift, is hier aangehegt een ganschen bund van geneesmiddelen, die aan haare Majesteit *Anna* en *Maria*, Koninginnen van Engelan (d'eerste zijnde de Vrouw van Koning *Jakob de* en de tweede de Vrouw van Koning *Karel de* van d'Heer Mayerne in allerhande soorten v kwalen zijn voorgeschreven, met aanwijzin van derzelver gebruik, die d'Hr. Browne a Haar Koninklijke Hoogheid Princesse *Anna v* *Denemarken* heeft toegewijd.

N. B. Pag: 467, lin. 25 staat *Mayerne*, le *Browne*.

VIII. HOOFDDEEL.

Het Leven der voornaamſte Oudvaders of Woeſtiniers, byeen vergaderd, en met een Voorreden voorzien van *Godefried Arnold*, tweede deel. Te Amſterdam by *Sebaſtiaan Petzold*, 1701. In 8. 28 Bladen.

DIt tweede deel begint met een Lofreden van het eenzaam leven der oude Kluizenaars, 't zelve ſpreekt zeer cierlijk na de tale, in welke hy ſchreef, hoewel het voor een Nederlander, aan die uitdrukkingen ongewoon, vreemd voorkomt: het verheft ten hoogſten den gelukkigen Staat der Woeſtiniers in hun wandel, gebeden, ſpijze, wooning, kleeding, dood, begraaffenis, en wat des meer is. d'Eerſte die hier vertoont word is *Fabiola*, met deſzelfs lof en afkomſt: deze kwam te Romen na de dood van haar tweede man tot een zeer ernſtige bekeering van haare zonden, en ging met geſcheurde kleederen, zy verkogt alle haare goederen, en deelde de penningen aan den Armen, zy ſtigte insgelijks het eerſte Ziekenhuis, waar in zy zelfs d'ellendigen verbond en ſpijſde, daar andere het door vreemde laten doen; ontrent Kerkendienaars, eenzame, en Maagden was zy ook mildadig, en deed dit niet alleen te Romen, maar reiſde ook ten dien einde na Jeruſalem: zy was yverig in het lezen der H. Schrift. In deze tijd regten de *Hunnen* ſterke verwoeſtingen

aan in het Joodsche land, 't welk haar na des zelfs land deed wederkeeren, alwaar zy all haare goederen wegdeelde, om in armoede e eenzaamheid te leven: zy kogt met Pamma chius een Herberg of Gasthuis, leggende aan d Roomsche Haven, alwaar zy te zamen zee vele hebben gehuisvest; zy is hier gestorven, e met een uitnemende toeloop van menschen te Ro men begraven. De tweede was *Paula*, uit h edel geslagte van de oude *Grachen* en *Schipione* te Romen, egter heeft zy Bethlehem voor d Stad Romen verkoozen, zy was zeer lijdzaa in haare pijnen en krankheid, ook zeer med deelzaam: te Bethlehem was zy beroemd va Heiligheid; zy is getrouwd geweest met *Toxotiu* by dewelke zy verscheide kinderen heeft geteel als deze haar man nu dood was, treurde z geweldig, en verdeelde alle haare goederen aa den armen, onderhield de kranken op ha kosten: daar na vertrok zy, hoe zeer haare ki deren ook baden dat zy zoude blijven, na Jer salem in het koudste van de winter, hebbenc overal gezworven, om in alle Heilige plaatse haar gebeden te doen. Te Jerusalem gekome zijnde weigerde zy te komen in des Stadhoude Paleis, en ging haar verblijf nemen in een ar hutje, en bezogt alle heilige plaatsen rondsom hier deelde zy alle haare goederen aan den a men uit, en reisde na Bethlehem, alwaar ha de traanen van vreugde uit de oogen bersten, sprak aldaar haar gebed uit: als zy nu hier all wat opmerkelijk was bezigtigt hadde, ging ook de groote wonderen te *Samaria* zien, ze na de Stad *Nitria* in Egipten: alle deze plaats

doo

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

doorwandeld hebbende keerde zy weder na Bethlehem, om aldaar te blijven; in de ſtraat, daar Jozeph geen Herberg vond, ſtigte zy verſcheide Gaſthuizen. Wat nu haare deugden betangt, zy was nederig, ſliep nooit op een bed, beweende haare minſte zonden, was kuiſch, vriendelijk, en zeer mededeelzaam, waarom zy ook zeer vele ſchulden naliet; zy was zeer voorzigtig in haar uitdeeling, overvloedig in vaſten, en geduldig tegen de nijd, die zy heeft overwonnen; zy vertrooſte haar zelven in haar veelvuldige ziektens, in haar droefheid zong zy; als men haar voor een uitzinnige aanzag, antwoorde zy deftig; boven een Mannenbouwde zy ook een Vrouwen-Klooſter, alwaar zy een zedeſtrenge manier van leven inſtelde; de kranken paſte zy byzonder op, voor haar zelven was zy ſober, wilde nooit Wyn drinken, en teederhartig over de dood van haare kinderen; zy was van een doordringend verſtand en zeer welſprekende, kende ook de Hebreeuwſche taal: zy verviel eindelijk in een zwaare krankte, waar van zy met zeer veel Godvrugtigheid is geſtorven, en wierd in de Kerk van de Zaligmaker met veel *ſtacie* begraven. De derde is *Marcella*; uit een zeer oud geſlagt te Romen geſproten, zy wierd van *Cornelius* een Rooms-Borgermeeſter ten Huwelijk verzogt, dog zy wees hem om zijne hooge jaren af, en getrouwd zijnde met een ander wierd zy binnen de zeven maanden Weduwe, in welken Staat zy haar tot beſchaminge en overtuiginge der Heidenen zeer wel heeft gedragen, zijnde in haar kleeding tegen de gewoonte zeer nederig,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

ſprak nooit man alleen, zelfs geen Monnik; was zeer begeerig na de H. Schrift, die zy niet dan na voorgaande gebeden las; haar vaſten, bidden, en gehoorzaamheid aan haar moeder zien wy hier: zy is d'eerſte der Vrouwen onder de Woeſtiniers bekend, waar op Hieronimus de Vrouwen zeer hoog prijſt; de overdenking des doods was haar gedurige betragting: zy was zeer verſtandig, en leefde met *Principia* op 't land, waar van de Klooſters der jongdogters zijn voortgekomen. *Alarik* Koning der Gotten Romen ingenomen hebbende, wilden de vianden haar dwingen haare Schatten door pynigen te openbaren, dog als zy daar niets mede vorderden, ſmeten zy haar in de gevangenis, waar na zy kort is komen te overlijden. Dan komen wy tot den H. Vader Ephrem, dewelke zijn eigen bekeering aldus verhaalt: als een kind leefde hy ongebonden; maar als hy tot zijn onſchuld was gevangen, even als of hy Schapen zoude hebben geſtolen en verjaagt, zoo verſcheen hem in de gevangenis tot driemaal toe een nagt-gezigt, 't welk hem Gods Regtvaardigheid voor oogen hield, gelijk ook zijne medegevangenen daar van in hunne wonderlijke voorvallen getuigenis gaven; uit 't gevangenhuis ontſlagen zijnde, wierd hy door alle 't voorgaande zoodanig geraakt, dat hy zig tot een Kluizenaars leven begaf. Hier op zien wy zyn Uitterſte-wille, welke zeer vele ſtigtelijke zaken behelſt, als mede de belijdenis van zijn geloof; hy weigert in de Kerk begraven te worden, of dat zijn overblijfſels als een Heiligdom zouden geëert werden, en hy onder 't getal der

Heil-

Ieiligen gebragt werde; hy maakt zijn goed aan
en Armen, om welke reden hy zegt, dat zijn
itad Edessa gezegent is; hy spreekt zijn zegen
iit over verscheide, en zijn vloek over andere,
oor het vertoonen van de straffen, welke de
Godloozen volgen; waar na hy sterft. Nu volgt
et leven van *Abraamius*, 't welk zeer uitmun-
end is geweest; hy was van zeer rijke ouders
eboren, die hem tegen zijn genegentheid ten
Iuwelijk besteden, maar hy verliet zeer haast
le Stad, en ging in de Woestijn in een hutje
voonen, 't zelve toesluitende, en de spijs alleen
oor een klein venstertje ontfangende; zijne
Ouders gestorven zijnde, liet hy door een van
ijne vrienden hunne goederen aan den Armen
iitdeelen, behoudende alleen een korte stok,
en hajre kleed, en een bekertje daar hy uit
ronk, dus heeft hy 52 Jaren geleeft: Niet ver-
e van de Stad was een Dorp vol godlooze
nenschen, daar hem de Bisschop na veel we-
lerstrevens als Ouderling overstelde, bouwende
ildaar een Kerk, na dat hy alle de Afgodische
Altaren had afgebroken: hier over de Heidenen
nisnoegd zijnde, mishandelden zy hem zeer, ja
y steenigden hem, als hy hen tot bekeeringe
ermaande; zy pijnigden hem dus drie Jaren
ang, 't welk hy zeer geduldig verdroeg, tot dat
ty hen eindelijk bekeerde, het geloof leerde, en
loopte, waar na hy zig weder tot d'eenzaam-
ieid begaf: als wanneer hem de Duivel tot
erscheide reizen kwam bezoeken; zijn levens
art was streng, zijn lichaam gezond, zijn dood
agt, en zijn kleed verouderde niet in 40 Jaren.
De *H. Julianus* diende in zijn jeugd een Heer,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

en was zeer ongebonden van leven: als zij
Heer kwam te ſterven, wierd hy een Woeſt
nier, dog niet als vele, die in hun eenzaam le
ven d'oude ondeugden blijven behouden; h
won met zijne handen de koſt; hy was zeer vre
delievend, matig, kuiſch, ſtantvaſtig, zagtmoe
dig, goed, Godzalig, vroom, en een bemir
naar van vrijwillige armoede; na 25 jaren du
geleefd te hebben, is hy geſtorven, oordeeler
de het beter te zijn in ruſt de volmaaktheid t
zoeken, als na veranderinge te ſtaan: daar o
vinden wy noodige leſſen, om in dit land va
korte vremdelingſchap wel te leven. De H
Syncletica, wiens deugden en goede werke
niemand bekwaam is te verhalen, was van Ma
cedonien geboortig, kwam om de liefde to
Chriſtus met haar Ouders woonen te Alexar
drien, vol van voortreffelijke menſchen; z
was ſchoon van gedaante, dog weigerde t
trouwen, en wierd een Navolgereſſe van *Tecl*
veragtende alle uitwendige vercierſelen, bemir
de het vaſten zeer; na de dood van haar Ou
ders verbergde zy haar in een grafſtede van d
Stad, ſchonk alle haare goederen aan den Arme
weg, en begaf zig geheel tot een Geeſtelijk leven
vliedende alle gezelſchap, byzonder dat va
mannen; zy onderhield haar lichaam met ee
weinig brood en water, had veel te ſtrijden me
de Zatan, zy rigtede haar leven na de leere de
Apoſtelen, 't welk rugtbaar geworden zijnd
kwamen vele tot haar om geleerd te worden
't geen zy met veel nederigheid uitvoer, met he
te vertoonen, waar in het Geeſtelijk leven be
ſtond, en hoe de armoede aan alle niet dienſti

was

was, gevende met een middelen aan de hand, om daar toe te geraken; die nu deze vrijwillige armoede heeft verkregen word hier deszelfs nutheid en voordeel aangetoont, daar in tegendeel de gierigheid de wortel van alle kwaad, en de nijdigheid de metgezellin van de gierigheid is; over de goede werken moetmen zig nooit beroemen: welke de waare droefheid zy, en hoe allerlei slag van leven zijn zorg heeft, ja dat zelfs de geloovige vele vianden hebben, kan men van haar bespeuren: zy onderwijst daar nevens, dat de hoovaardy een groot kwaad is, en hoe men die moet te keer gaan, hoe men zielen moet behandelen, wat de nederigheid is, hoe men tot God moet geraken, wat liefde, toorn, wraaklust en agterklap is: dat de menschen van driederley aart zijn, en hoe men zig ontrent dezelve moet gedragen, wat barmhartigheid is, en de voorzigtigheid, die men daar ontrent moet gebruiken: een ongeoeffende zien wy verder, is een gevaarlijke leeraar; de geringste zonden worden eer aan een Christen opgemerkt, als de grootste aan de wereldsche Menschen; het noodlot uit de geboorte uit te rekenen is een gevaarlijk kwaad, nadien niet zekers daar in gevonden werd; het voornaamste werk van de Boosheid is, dat zy haar zelfs altijd tot kwader dingen begeeft, en op deze wyze bedriegt de Zatan de Menschen; de Godzaligheid heeft zyne beginzelen en voortgang, nevens haare vercierzelen; daar zijn drie hoofdverleidingen, als begeerlijkheid, wellust, en droefheid; het vasten moet met voorzigtigheid geschieden. Alle deze goede leere en vermaningen heeft de Zatan getragt

in deze deugtrijke Syncletica te verhinderen, tastende haar aan met zwaare ziektens en allerlei *accidenten* of toevallen, die zeer stonken, en welke zy, alleen om andere niet te bezmetten, eindelijk toestond te laten verbinden: kort voor haar dood had zy verscheide gezigten, waar op zy zeide, *Ik zal na drie dagen uit dit aardsche Tabernakel verhuizen*, en is alzoo gestorven. Vervolgens zien wy ook *Voorbeelden en Leeren der Oudvaderen*, in dewelke wy zien verscheide noodige vragen aan hen gedaan, en derzelver antwoord daar op, die alle zeer noodig en stigtelijk zijn: het eerste Boek behelst den wasdom der Ouden: het tweede schrijft van een eenzame rust: het derde van de verslagendheid des harten: het vierde van de onthouding: het vijfde van de onkuisheid: het zesde leerd, dat een eenzame niets eigen moet hebben: het zevende spreekt van de Lijdzaamheid: het agtste geeft ons te kennen, dat men niets om ydele eere moet doen: het negende dat men niemand moet oordeelen: het tiende handeld van het onderscheid: het elfde onderwijst ons, hoe men voorzigtig zal leven: het twaalfde, dat men zonder ophouden moet bidden: het dertiende van de vrygevigheid in eten en drinken, en hoe men met vrolijkheid barmhartig moet zijn: het veertiende van de gehoorzaamheid: het vijftiende van de nederigheid: het zestiende van de Lijdzaamheid: het zeventiende van de Liefde: Deze alle behelzen korte en zeer kragtige spreuken van verscheide Oud-Vaders aan hunne Leerlingen gedaan, dog die zoo menigvuldig, en alle van zulk een noodzakelijkheid zijn, dat wy ons niet

konnen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

konnen inlaten van zommige daar van in dit ons uittrekſel te brengen, om aan d'andere niet te kort te doen. Hier na komt ons voor, het leven van den * *H. Gregorius Nazianzenus*, geſtorven in 't Jaar 384; hy wierd by uitnemendheid *Theologus* genaamd, was geboortig van *Nazianze*, een Stad in Kappadocien, van zeer edele Ouders afkomſtig; hy reisde, om tot Geleerdheid te komen, naar verſcheide Steden, te Athenen maakte hy kennis met *Baſilius Magnus*, en bekwam aldaar het Leermeeſterſchap van de *Sophiſten*, 't welk hy naderhand wederom verliet, om naar zijn Vaderland te reizen, na dat hy 30 jaren in de *Studien* was bezig geweeſt; te huis komende wierd hy gedoopt, en begaf zig tot het Predikampt, dog niet genegen tot de Biſſchopsplaats, vertrok hy naar Pontus, alwaar hy met *Baſilius* eenige Regelen en Wetten van 't Kloosterleven ſchreef; van daar wierd hy tegen wil en dank Biſſchop van Siſamis, en als hy dit wilde ontvlugten, maakte zijn Vader hem Biſſchop van Nazianzen in zijn plaats; na Vaders dood vlugtte hy weder weg, en verbergde zig te Seleucia in 't Klooſter van de H. Tecla; wederkeerende ſchreef hy tegen *Arrius* en *Apollinarius*, d'eerſte de Godheid van den H. Geeſt lochenende, en den tweede de Menſchheid van de Zoone Gods: hier door verkreeg hy zoo groot

* *Welkers* Tractaat *van de Mededeelzaamheid, door den geleerden* Heer Francius *uit 't Griekſch vertaald, wy in onze Boekzaal voor de Maanden van Julius en Auguſtus* 1700, *pag:* 67 *den Lezer hebben medegedeeld.*

groot een naam, dat hy tot Bisschop van Konstantinopolen wierd aangesteld, dog als daar over in een Kerkvergadering twist rees, verliet hy die plaats, en ging naar Arianzum, alwaar hy in een hoogen ouderdom is gestorven. Den H. *Hieronimus* is geboren in de Stadt Stridon op de Grenzen van Dalmatien, ging in zijn jeugd naar Roomen, om van Donatus in de Godsdienst onderwezen te worden, alwaer hy ook den H. Doop ontfing; van daar reisde hy naar Vrankrijk en andere Landen om Wijsheid te bekomen, en wedergekeerd zijnde, begaf hy zig tot een geestelijk leven, en vertrok naar Jeruzalem, en de Woestijnen van Syrien, alwaar hy zig aanstonds schikte om de Hebreeuwsche Taal te leeren: hier wierd hy op verscheide wijzen van den Zatan aangevogten, en na vier jaaren verblijf, door d'Arrianen verjaagd, als wanneer hy naar Antiochien wederkeerde, daar hy Priester wierd, onthoudende zig egter meest te Bethlehem of in de Woestijne; hy geraakte, door het verzamelen van een Kerkvergadering te Roomen, alwaar hem den Paus *Damascus*, na derzelver scheiding, by zig behield: na verloop van drie jaaren verwekte sommige Menschen een Beschuldiger, dewelke zeide dat hy met *Paula*, waar van hier vooren is gesproken, niet eerlijk leefde; dit deed hem na de dood van den Paus tot Bethlehem wederkeeren, daar sommige Godvrugtige Vrouwen, die hem gevolgd waren, voor hem een Klooster bouwden; hier leerde hy in zijne hooge jaaren van een Jood by nagt de Hebreeuwsche Taal zoo verre, dat hy den Bibel uit die spraak in de Latijnsche overzette:

ette: zeer oud zijnde ſtierf hy te Bethlehem aan een koorts, en is aldaar begraven, dog daar na met de Kribbe van Chriſtus naar Roomen gebragt: voor zijn dood dede hy een zeer beweeglijke aanſpraak, zoo tot d'omſtanders, als wel byzonder zijne *Diſcipulen*, in dewelke hy de ellende van dit leven aanwijſt, zijn zalig einde met vreugde te gemoed ziende: daar op zegend hy zijne Broeders, erkend zijne nietigheid, en bid om verloſſing uit zijne elenden, gelijk mede om vergevinge van zijne zonden, dewelke hy in een ernſtige aanſpraak aan zijn God belijd, waar na hy zijn laatſte gebed doet. Dus zien wy nog verder het leven van den *H. Paulinus*, Biſſchop tot Nola, een zeer geleerd man, welke verſcheide boeken in digt en eenvoudige reden beſchreven heeft. Als de Wenden veel volks uit Kampanien in ſlaverny weggevoert hadden, heeft hy alle 't zijne aan die arme gevangenen mede gedeelt; ja is zelfs, tot loſſinge van *Cytha*, zekere Weduwes zoon, in ſlaverny overgegaan, en heeft de Schoonzoon van de Koning als Hovenier gedient, welke hem eindelijk op een wonderlijke wijze heeft genoodzaakt zig zelven te ontdekken, en zeggen wie hy was, waar door hy niet alleen voor hem, maar ook voor alle die van zijn Stad waren, de vrijheid verkrijgt, wordende met groote geſchenken na huis gezonden: hy is van groote pijne in zijn zijde overleden in 't Jaar 431, en de kamer, daar hy gelegen hadde, is door een aardbeving verplettert, blijvende 't overige van t huis ongeſchonden. Den *H. Arſenius*, geboren te Romen, begaf zig al van zijn jeugd aan

tot

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

tot het onderzoeken van de H. Schrift; hy wierd tegen zijn wil leermeester van *Arcadius* en *Honorius*, zoonen van den Keizer *Theodosius* als mede Raad van den zelven Keizer: als hy op zekeren tijd de zoon *Arcadius* over een kwade daad met roeden had gestraft, geraakte hy in gevaar van zijn leven, dog door God gewaar schouwd ontkomt hy het met de vlugt, en begeeft zig na Alexandrien, van daar na een Klooster op den Berg Scetes: de Keizer deed alle vermogen om hem te vinden, dog te vergeefs tot dat zijn zoon *Arcadius* Keizer wierd, die hem, in plaats van zijn zoon te wreken, den Tol over geheel Egipten tot een geschenk toezond; hy wierd van de Zatan zeer gekweld en is eindelijk in 't 67 Jaar zijns Ouderdoms in 't Klooster gestorven, in 't Jaar onzes Heere 440. Den *H. Johannes Climacus* 16 jaren oud zijnde heeft zig tot het Klooster-leven op den Berg Sinai begeven, alwaar hy 19 jaren bleef, daar na ging hy na een Woestijn 5 mijlen van Thola en woonde aldaar nog 40 jaren, levende zeer sober en heilig; door een Goddelijke openbaringe vermaand zijnde verlost hy zijn Leerling *Moyses* van de dood; hy deed wonderen in de Zatan te verdrijven: maar als zijn woord gelasterd wierd, nam hy voor een tijd lang stil te zwijgen, tot dat hy, wederom verzogt zijnde om te spreken, het gezag over 't Volk verkreeg ontfangende de Wet op den Berg, met de handen van God geschreven; hy word ook gezegt God te hebben gezien, en is eindelijk na een zeer Godvrugtig leven gestorven. Den *H. Desibodus* was van jongs af aen niet gewoon zig

me

met de Wereld te bemoeijen, ſchoon van edele Ouders in Ierland geboren, dewelke gedwongen zijnde door dwingelandy te vertrekken, bestelden hem in een School, daar hy zeer neerstig is geweeſt, en in vele deugden heeft toegenomen; op zijne 30 Jaaren wierd hy Prieſter, en daar na Biſſchop, dog niet zonder tegenſtreven, zoo van hem als anderen, egter ſtelde hy zig in dien ſtaat aan het Volk tot een voorbeeld van goede werken: in deze zelve tijd was het Land vol Goddelooze Menſchen, welke hem uit zijn ſtoel verdreven, wanneer hy zig op een hoogen Berg in Duitſchland ging nederſlaan, levende aldaar van Wortelen van Kruiden, tot hy eindelijk van het Volk daar ontrent woonende verzorgd wierd, 't welk hem evenwel van zijn ſtreng leven niet deed afſtaan, gevende de arme Reizigers van zijn overſchot: hy maakte zig alhier door verſcheide wonderwerken beroemd, en kreeg van de Heeren den Berg met het omleggende Land tot een gift, alwaar hy veel Volk, en voor dezelve een Kerk bouwde, dewijl hun getal tot op 50 aangroeide: hy genas Stomme, Waterzugtige, Melaatſche, en vele andere; hy voorzeide d'elende die over dit Klooſter na zijn dood komen zouden, en den goeden uitſlag van dien: daar na openbaarden hem d'Engelen dat zijn ſterfuur na by was, en is in 't 80 Jaar zijns levens geſtorven, ontrent het Jaar van Chriſtus 570. Aangaande 't leven van den *H. Quiriacus* word getuigd, dat dezen van aanzienelijke Ouders geboren, zig van der jeugd heeft begeven tot het onderzoeken van de H. Schrift; 18 Jaaren oud zijnde vertrok hy na

Je-

Jeruzalem, en woonde in een Klooster na bị de Stad, hier trok hy van daan na Laura, er verder na de Jordaan, daar hy den *H. Gerasi mus* en de zijnen voor Kok diende, dog nuttig de zelfs om den anderen dag maar een weinig water en brood; hier van daan keerde hy wede na Laura, en kreeg'er een *Celle*, en na Laur Sura vertrokken zijnde, wierd hy aldaar in zij 40 Jaar Priester, is nooit toornig geweest, no heeft ooit van den morgen tot den Avond gege ten: in het 77 Jaar van zijn Ouderdom vertro hy na de Woestijn Natupha, en kreeg va God Zee-Ajuin tot spijs; hier genas hy de beze tenen, en ging nog verder de Woestijn in, to agter Ruba, alwaar hy zig met ongewoone ko behielp; van daar begaf hy zig na de Woestij Susacum, daar nooit Woestinier gewoond hac de, en stierf, 107 jaaren oud zijnde, in 't Ja onzes Heere 555. Den *H. Theobaldus* was va een voornaam Geslagt onder de Franken, Jon geling zijnde oeffende hy zig in Gods woor en had groote begeerte na het eenzaam leven op weg zijnde verreuilt hy zijne kleederen t gen die van een Pelgrim, en na veel omzwe vens slaat hy zig met een metgezel in een Wo stijn by Salanica ter neder, in 't begin at hy z leen maar Water en Gerstenbrood, daar na z leen kruiden en boomvrugten, hy droeg e haire kleed, en sliep 5 Jaren lang al zittende; h stierf van zeer zware zweren in 't Jaar 106 De *H. Bernhardus* was uit Bourgondien va Edele Ouders geboren, in zijne oeffeningen gi hy alle andere te boven: op een Kers-avo verscheen hem de geboorte van het kindeke *Je*

si,

lus, gelijk of het eerst uit moeders lichaam was gekomen; hy dede groote moeite, om zijn Broeders en Vrienden te bekeeren, daar na nam hy te Cistertz het Monniks leven aan, en vertrok met eenige andere na Clairval of Schoondaal, om daar een Klooster te stigten, nuttigende zeer slegte spijze, ja slegter als zijne medebroeders, hoewel hy Abt was: hy was een Vriend van *Innocentius*, kante zig tegen Leo aan, en verwierf dat Vrankrijk en Engeland hem voor Paus erkenden; hy bleef altoos in *Innocentius* gezelschap, en verdedigde zijn regt allerwegen; hy kreeg een grooten aanhang, en van zijn Ordre wierden vele Kloosters gebouwt: hy stierf 74 Jaren oud zijnde, in 't Jaar 1135, hebbende toen al onder zig 160 Kloosters. Eindelijk word'er van 't leven van den *H. Thomas Aquinas* gezegt, dat hy was uit een Graaflijk geslagt geboren: op zijn 13 Jaar nam hy d'Ordre der Predikheeren aan, 't welk zijne Vrienden met veel moeite tragteden te beletten, dog vergeefs, dewijl zijn Moeder *Theodora* hem na twee Jaren gevangen zijnde geweest, eindelijk door een Venster van 't slot afliet, en is alzoo ontkomen: zijn Meester *Albertus Magnus* leerde hem stil zwijgen, dog hy trok het te ver; hy ondernam niets als met gebeden, en schreef nergens hy wist meer God als zijn arbeid toe; hy gebruikte dagelijks het H. Nagtmaal, en leerde het gemeene volk zeer duidelijk; zijne boeken zijn heerlijk, maar hy was zelfs nederig: de Pauzen boden hem groote waardigheden aan, 't welk hy altezamen stantvastig heeft geweigert; wanneer hy op een Kerkelijke ver-

gadering te Lions was gezonden, is hy aldaar gestorven in 't Jaar 1274. vijftig Jaren oud zijnde.

IX. HOOFDDEEL.

V. Cl. Joannis Bouricii J. C. & in Curia Frisiæ Senatoris, & Jacobi Bouricii J. C. opera juridica, uno volumine nunc primum comprehensa, & edita, quorum series post præfationem exhibetur.

Dat is,

De Regtsgeleerde werken der vermaarde mannen Joannes Bouricius *Regtsgeleerde*, *Raadsheer in 't Hof van Vriesland*, *en* Jacob Bouricius *Regtsgeleerde*, *nu eerst in een stuk te zamen gebragt en uitgegeven*, *welkers rang na de voorreden te zien is*. *Te Amsterdam by* Henrik en Joannes Boom 1701. *in* 4. 43½ *bladen*.

Discite justitiam moniti, & non temnere Divos

Leert Regtvaardigheid betragten,
En geen Godheid te veragten,

WAs wel eer de les van den onvergelijkelijken Heidenschen Digter *Virgilius*. Dat deze pligt waaragtig is, en van alle menschen noodzakelijk moet waargenomen werden zal niemand, ontkennen dewijl zy steun-

ıp de Goddelijke en menſchelijke Wetten, ie een ieder behoorden bekend te zijn, voornamentlijk de Christenen, als zy zelfs van e Heidenen deze Grondwaarheid op 't hoogſte inden aangeprezen en behartigd: deze geleerde chrijvers, ziende het verval van die Zinreuk zoo in regtbanken, als onder de regtsoeffnaars, zullen ons uit de grond gaan toonen (te veten de Hr. Johannes Bouricius) wat de pligt an een Regter, en (de Hr. Jacob Bouricius) welke ie der *Advokaten* of voorſpraken is, alles in die rdre en nettigheit zamen geſteld, dat den Leer van de waarheid van dien zal wezen overtigd, en ten vollen onderrigt. Eerſt komt ons an voor, welke zy d'oorſpronk van 't woord *udex* (Regter) en deſzelfs verſcheide bemingen; namentlijk dat hy regt ſpreekt met en regts gebied: een Regter word gezegt te jn een goed man, ervaren in regt en billijkeid, om te oordeelen volgens de Wetten en delijke gewoontens, aangeſteld door een openar gezag: hy moet hebben een goed gevoelen in God, en eerlijk en betamelijk leven, nieand met een kwaad voorbeeld ergeren, tot en overdaad vervallen, nog door ledigheid rflaauwen, maar met een onberiſpelijk leven, opregte zeden andere voorgaan; hy moet ok zijn zagtzinnig en ſpraakzaam, met eenige ftigheid gematigd. Aldus 't geen alle mennen betreft grondig zijnde uitgehaald, komt is voor de pligt van een Regter in 't gemeen ıtrent de gedingen; waar ontrent hy wederın moet weten, dat God de Koningen, Prinn, en Overheden heeft aangeſtelt, als mede

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Wetten en Regten gegeven, om twistzaken n billikheid te beslegten: onder andere zaken hem alhier in 't brede voorgesteld, moet hy oo schuwen de gierigheid, als zijnde een worte van alle kwaad; niet na gewigt van geld, maa reden moet hy zijn stem geven, de waarhei met alle ernst navorschen, zweren vol gens 't Roomsche regt en na d'Instellingen va 't Gemeenebest te zullen regt spreken. Een Reg ter moet insgelijks zorg dragen, om geen Schip breuk te lijden in de regtsvorderinge, dat d dagvaardinge wettig zy, zoo aangaande de za ken als personen, die hier in 't breede werde aangetoont, nevens vele andere aanmerkinge en gebruiken hier toe vereischt: daar r doet hy onderzoek, of de voorspraken van pa tijen wel wettig gelast zijn, of den eisch va den aanlegger 't geschil behelst, of dezelve reg vaardig en eerlijk is, of de *conclusie* goed, e met den eisch overeenkomt, ofze onnut, onze ker, of duister is. Den eed van kwaadaardig heid en de gevolgen van dien, worden hi mede getoont; als ook dat een Regter de g tuigen naauwkeurig moet ondervragen, na d die alvorens wettig zijn gedagvaart, of zy o geld of gaven niet zijn misleid, hen vermane de de waarheid, en der zelver gewisse niet willen krenken, onder bedreiginge van ande de Goddelijke en Menschelijke straffen te zull ondergaan: zoo daar meer getuigen zijn, zal h die alle afzonderlijk hooren, om alle vermo den, en heimelijk verstand voor te komen; h zal ook ondervragen na der zelver jaren, ho danigheid, gelegentheid, en wooning, n

me

meer andere zaken, als vraagſtukken enz. die in geval van getuigenis noodig zijn. Den Regter om zeker te zijn, gaat dikwils de zaken die in geſchil zijn in Perſoon bezigtigen, en dat wel op verzoek van *partyen*, of uit eigen pligt, waar van de gevallen hier mede te zien zijn. Binnen wat tijd een Regter een Zaak jegenwoordig moet afdoen, is niet bepaalt, dog om zijn gewiſſe zuiver te bewaren, zal hy een zaak in Staat van wijzen gebragt, zoo dra mogelijk is beſlegten. Vervolgens word ons ook getoont, wat een eindelijke *Sententie* (Vonnis) medebrengt, en daar ontrent moet werden waargenomen, als een Regter zal vonniſſen, ook dat een Vonnis eens gewezen zijnde niet kan herroepen werden, dan door *Reſtitutie* (herſtellinge) of *Reviſie* (overzieninge;) hoe nu d'uitwinninge van een Vonnis moet geſchieden onder 't regtsgebied, en daar buiten, en welke *exceptien* (uitvlugten) daar in kunnen voorvallen, werd ons mede aangewezen; insgelijks komen ons daar na voor *Reviſie*, brieven van *reſpyt* (uitſtel), *Beneficie* van *Inventaris*, en afſtand van goederen, alle in de *Praktijk* te wel bekend, dan dat wy hier van meer zouden ſpreken. Wy treden derhalven over tot de pligt van een Regter in halsſtraffelijke zaken, waar in hy met verſtand en omzigtigheid moet gaan, om dat die 't leven en d'agting van een menſch betreffen, 't welk verzuimt zijnde niet kan vergoed werden: indien de zaak twijffelagtig is betaamt het hem altijd voor de beklaagde te oordeelen, en hem niet te doemen, dan op bewijzen, die zonneklaar na Regten doorgaan; daarom hy hem ook moet

geven alle die Verdedigingen, die eenigzins tot zijn onschuld kunnen werden bygebragt, om dat het beter is een schuldige vry te spreeken, als een onschuldige te straffen; ook laat de waarheid niet toe iemand onverdedigd te doemen, nog de Goddelijke Wet wil zulks gehengen: derhalven een beschuldiger mag toezien, dat hy van de daad niet alleen overtuigt is, maar ook 't zelve den Regter genoegzaam kan bewijzen, *Væ enim accusatores*, *want wee de beschuldigers* zeggen de Regten, indien zy kwalijk aanklaagen, ook is het een klare waarheid, *Si accusatio sufficiat, nemo insons*, *indien beschuldigen genoeg is, zal niemand onschuldig zijn*: meer andere noodzakelijkheden, hier in waar te nemen, werden zeer naauwkeurig en met kragtige redenen opgeheldert. De Hr. *Joanes Bouricius* eindigt dit zijn werk met aan te toonen, om welke redenen en oorzaken een Regter kan gelaakt of geweigerd worden, en geeft ons tot een toegift eenige grondregels betreffende de Raadsheeren, *Procureurs* van de *Fiskaal*, de *Griffier*, *Advokaten*, *Secretaris*, en andere personen van 't Hof, en *Kancellerie* van Vriesland. De Heer *Jacob Bouricius* heeft med vele opmerkelijke zaken aangaande de pligt van een Regter, dog zijn voornaamste oogwit is te toonen welke verdedigingen men voor gevan genen behoort, ja moet gebruiken, en daar na gaat hy uitvoerig in een afzonderlijk werk han delen van de pligt van een *Advokaat*: wy zullen na waarde alles niet kunnen melden, maar van ieder stoffe iets als met de vinger aanwijzen en voor 't verdere den Lezer tot het boek zel

ove

overwijzen, om dat het van zulk een gewigt is, dat alle de weereld het zelve behoort en moet weten. Dienſtig is zijne voorreden van 't eerſte, alwaar hy eerſt met Goddelijke en Menſchelijke wetten beweert, dat het d'uitterſte onbarmhertigheid, ja wreedheid is, de gevangenen in vuile, ſtinkende, en duiſtere gaten te zetten, waar in zy als verkwijnen, en uitgemergeld werden, zoodanig dat die Lijders liever wenſchen de dood te ondergaan, dan langer zoo gekerkerd te zitten: waar ontrent hy de pligt van een Regter aanwijſt, die in alle gevallen de zagſte kant kiezende, moet weten, dat een gevangenhuis maar is tot een bewaring en geenzins tot een ſtraffe der menſchen, nevens andere wetten en zedeleſſen, ja Goddelijke vermaningen, en bedreigingen, die hier op 't kragtigſt worden voorgeſtelt: daar na gaat den Geleerden Schrijver toonen het gevaar dat in de Pijnbank ſteekt, en dat een Regter niet ligtelijk tot dit allerhardſte en allerdroevigſte middel moet komen, dan op zeer zware, en bijna overtuigende bewijzen, dewijl dikwils Lijders werden gevonden, die aan d'eene kant bereid zijn alles hardnekkig uit te ſtaan, waar door men de waarheid niet kan uitvorſſchen, en aan d'andere zijde zy uit vreeze voor de pijne aanſtonds alles zullen belyden wat men hen voorhoud, ja liegen in 't beſchuldigen van hen zelfs en andere; om welke onzekerheid de pligt der *Advokaten* werd voorgeſchreven, beſtaande in opmerkingen, die zy een regter hebben voor te dragen, ten einde geen onſchuldige zoude werden geſtraft, maar liever een ſchuldige mogt

werden vry gesproken; niet dat de meening zoude zijn, om de misdaden alzoo ongestraft te laten, maar dat men in deze met alle omzigtigheid moet te werk gaan, en met medelijden en barmhartigheid aangedaan zijn. Hier na volgen vyf voorafstellingen, gelegd tot een grond van de volgende verhandelinge; de eerste spreekt van den oorspronk van 't woort *Captivus*, (gevangen) *à Capere* (van vangen) en derzelver verscheide beteekenis zoo in regten als daar buiten? de tweede zegt, dat het een allerschandelijkst Schelmstuk is een eigen, en afzonderlijke gevangenis in zijn huis of elders te willen houden, hy word niet alleen aangeklaagd van kwetzinge der hoogste Magtschendinge, maar een zoodanige gevange mag zoo een opsluiter, zoo hy niet anders kan ontkomen dooden als een Menschendief en Roover; de derde beweert, dat een gevangen door last van een Regter, die geen magt had, of dat de manier van regtsvorderinge niet was waargenomen, mag verzoeken ontslaging, 't welk wordende geweigerd, vermag hy zoeken te ontkomen, en uit het gat te breken, dewijl het een en de zelve zaak is, geen gevangen te zijn, en onwettig gevangen gehouden te worden; de vierde leerd ons, als nu iemand wettig is gevangen, dat een *Advokaat* mag onderzoeken na de reden van de gevangenis, aangezien alle redenen niet bestand zijn om zulks te mogen doen, insgelijks of den Gevangen na de zwaarheid van de misdaat wel werd gehandeld; de vijfde voorafstellinge brengt mede, dat een *Advokaat* naarstig moet letten of de Perzoon wel mag gevangen, en niet lie-

ver

ver op een andere manier gegyzeld worden, waar ontrent verſcheide opmerkingen noodig zijn. Komende dan tot de verhandelinge zelfs, zoo zien wy in 't eerſte Hoofdſtuk, dat een *Advokaat* moet ſchaamrood werden zonder de Wetten te ſpreken, waarom hy zijn Gevangens onnoozelheid, die van een openbaare misdaad is beſchuldigd, met ſterker en doordringender vermoedens, giſſingen, en waarſchijnlijkheden, moet verdedigen, daar toe verſcheide Wetten en Regtsgeleerden aanhalende, dewelke hy zoo lang moet ſtaande houden, tot dat'er een volle bewijs van de beſchuldiging aangetoond word. De misdaad niet konnende ontkend worden, zal hy zeggen, dat die daad voor geen misdaad kan gerekend zijn, by gevolge dat de belijdenis d'aangeklaagde niet kan benadeelen: of wederom, zoo zijn Lijder door dwalinge, vrees, of eenige andere oorzaak iets mogt bekend hebben, zal hy zijn beſt doen, om de kragt van die bekentenis te ontzenuwen: daar na zal hy de Getuigen van den Aanklager wederleggen, waar ontrent vele opmerkingen en bewijzen werden aangetoond. Het kwaad gerugt zal hy door ondervraagde getuigen wederleggen. Zoo nu de Getuigen van den Aanlegger by den Regter eenigen ingang mogten krijgen, moet hy door andere Getuigen d'onſchuld van zijn Lijder beweren, waar op zeer veel opmerking werd genomen. De Pijnbank in overleg komende, zal hy die zoo lang tragten t'ontgaan als mogelijk is, dewijl het niet eveneens is, wat voor Gevangens gepijnigd mogen worden, dog die niet konnende ontgaan, moet de Beſchuldigde met uitgedrukte

woorden tegen den Regter ſterk aandringen, dat hy onſchuldig is, en dat zijn bekentenis, die hy mogt komen te doen, hem niet kan benadeelen, daar by t'elkens volhardende. Indien hy nu eens de Pijnbank heeft doorgeſtaan, kan hy ten tweedemaal daar aan niet werden gebragt zonder meerder, onderſcheiden, en zwaarder bewijzen of kenteekenen: gelijk mede in 't doemen van een Gevangen den Regter gehouden is de zagtſte ſtraffe uit te kiezen. Dit alles alzoo met deftige Wetten en Regtsgeleerden bewezen en afgehandeld zijnde, gaat dezen geleerden Schrijver ook aantoonen welke verdedigingen ontrent een gevallige, noodlottelijke, noodzakelijke en wettige Manſlag zijn waar te nemen, alsmede die door eenige ſchuld of miſſlag begaan is: hoedanig een bekentenis moet werden gerekend, en hoe getuigen moeten werden wederlegt, werd mede geleerd; derzelver getuigenis vind men onderzogt: waar na de getuigen van den gevangen mede hun beurt krijgen; en eindelijk word uitvoerig geredeneerd over een Vadermoord, ook wat van een Dogter die b[y] haar Vader zwanger gaat, te oordeelen is; all[e] 't welke met een cierlijke nareden word beſloten.

De zelve Hr. *Bouricius* begind zijn geleer[d] Werk van de *Plicht van een Advokaat*, me[t] een voorreden aan zijn Zoon, en een aanſpraa[k] aan den Lezer, beide kort en zijn oogwit me[l]dende: in 't Werk zelfs komt ons eerſt voor de oorſpronk van 't woord *Advokaat*, en deszel[fs] verſcheide benamingen, als Beſchermheer d[er] Gedingen, Voorſpraak, Pleiter, Redenvoerde[r,] Tabbaardsman, enz. de Keizers getuigen d[at]
d[e]

den naam van *Advokaat* is een naam van eer en waardigheid, en den grooten *Justiniaan* noemd hen Geregtsworstelaars of Kampvegters, ook wel Geregts Lijftrawanten, waar uit klaar kan gezien werden, dat een *Advokaat* word beschreven te zijn, die in 't Gerigt zig verledigd om zaken te verdedigen, en verzogt zijnde zijn hulp en bystand met alle vlijt verleend: een *Advokaat* moet een goed gevoelen hebben van God en Godsdienst, of mag anders tot die waardigheid niet verheven werden; hy moet altijd denken dat God is den Opperscheidsman, Getuige, en Regter van alle zijne gedagten; hy moet eerlijk handelen onder de Menschen, dewijl den lof van de deugd in de daad bestaat; hy moet kennis hebben van 't Regt en de Wetten, want anders is hy niet alleen te beschuldigen, dat schandelijk is, maar daarenboven de straffen der Wetten onderworpen: de beginzelen van 't Regt, als eerlijk leven, niemand te verongelijken, en ieder het zijne te geven, moeten in zijn hart als ingegriffit staan. Dus vooraf gesteld zijnde de pligten, die ook alle Menschen behoorden te betragten, wijst ons dezen geleerden Heer aan, hoe zig een *Advokaat* in de Regtsoeffeningen zal hebben te gedragen, en te overwegen, dat den Almogenden, tot onderhoudinge van de menschelijke eendragt, fonteinen van vriendschap, Koningen, Princen, en Overheden heeft aangesteld, ook Regten en Wetten gegeven, op dat de Menschen zouden zijn regtvaardig, alle geweld en ongelijk beletten: alvorens een *proces* voort te zetten, zal hy de gemoederen van de pleitzieke Menschen tot vrede en eendragt

raden,

raden, hen voorſtellende de groote en menigvuldige ongemakken die daar in ſteken, en dat d'uitkomſt onzeker is; dog deze vermaninge niet kunnende helpen, zal een *Advokaat* de zaak naarſtig onderzoeken, of die, op wettige bewijzen ſteunende, zijn voorſpraak waardig is, zoo niet, zal hy hem die zaak onttrekken, en afraden dezelve te vervolgen, voornamendlijk voordragende 't gevaar van de Ziel, en de ongemakken die zoo een aangevangen Geding na zig ſlepen. Hier op zien wy een vraag, of een *Advokaat*, een regtvaardige zaak voor hebbende, zijn party, onwettig *procederende*, door bedrog en misleidingen mag verſtrikken? en word na gezonde tegenwerpingen geoordeeld, dat zulks niet is geoorlofd, onder andere redenen alhier tot oploſſinge gegeven, om dat daar legt Gods algemeen gebod, verbiedende alle onregtvaardigheid en bedrog, *Deuter: xxv. Markus x.* men mag ook geen kwaad doen, op dat'er goed uit volge, en meer andere bewijsreden, dit zeggen beveſtigende: waar uit dan klaarlijk volgd, hoe kwalijk dat zoo een *Advokaat* doet, die een onregtvaardige zaak aanneemt te verdedigen, dewijl zy hun gemoed bezoedelen, en al den haat en veragtinge van Menſchen op hun hals halen, daarenboven verliezen zy hunnen goeden naam, nooit naderhand weder te bekomen of te herſtellen: zijn pligt is insgelijks, dat hy in zijne regtsvorderingen alle bedenkelijke en wettige voorzigtigheden en middelen van Regten waarneemt, op dat zijn Lijder (door kwaadaardigheid en bedrog misleid zijnde) geen ſchade kome te hebben, zonder nogtans

daar

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

daar toe te gebruiken eenige ongeoorlofde arglistigheden, bedreigingen, of andere vuiligheden; hy mag egter daar wel kennis van hebben, om zig voor die van zijn party te konnen wagten: zijn gemoed moet vry zijn in zijne overleggingen, nog door eenige hartstogten vervoerd worden, waarom zulke *Advokaten* ten hoogste zyn te verfoeijen, en als de pest te schuuwen, die, hoe minder grond zy in regten hebben, des te meer zig benaarstigen om hun oogwit te bereiken, ja tot een roem stellen een Regter te verleiden, verhopende door die kunsjes meerder nering te zullen krijgen, ik zegge nering, om dat het woord *praktijk* voor de zulke te eêl is: en gelijk gezegd is, dat een *Advokaat* geen onregtvaardige zaak mag aannemen, zoo vermag hy ook niet, des verzogt zijnde, de verdediging van een regtvaardige ontzeggen, voornamentlijk indien het is een van een arm Mensch, Weduwe, of ander diergelijk ellendig Persoon, daar men medelijden mede behoord te hebben; 't is ook zeker dat een Regter gehouden is de zulke een *Advokaat* toe te voegen, die het geheele *Proces* om niet uitvoerd, en volgens zijn zuiver gewisse behandeld. Om nu alle naklagen en lasteringen van een Lijder te ontgaan, zal een *Advokaat*, om zijn gemoed te bevryden, zoo hem een onregtvaardige zaak voorkomt, of van bewijzen ontbloot, zijn raadvrager afraden van de zelve voort te zetten, hem voorhoudende d'ongemakken en schaden die hy daar door zoude komen te lijden, en alzoo zijn meester de regtvaardigheid leeren, op dat hy als een Star aan den Hemel in alle eeuwigheid blinken mag,

zoo

zoo hy nu word verzogt een rechtvaardige zaak, en die met wettige bewijzen is voorzien, te willen verdedigen, zal hy die vlijtiglijk aan- vaarden, en zig voor al voorzien van een wet- tige volmagt, daar na zig van de zaak door zijn Meeſter ter degen laten onderrigten, en ten vollen den zelven van alles ondervragen, op dat hem niets onbekend zy, en op alle voorval- len kan antwoorden. Gezien hebbende hoe zig een *Advokaat* in 't gemeen en ontrent zijn Lijder moet gedragen, ſtaat verder te overwegen, zijn gedrag ontrent den Regter; hy moet weten, dat hy den zelve, als zijnde Gods Dienaar, alle eerbiedigheid en gehoorzaamheid ſchuldig is niets ſcherpelijk of laſterlijk zeggende of ſchrij- vende, dat zijne waardigheid zoude mogen krenken; hy moet eerlijk en betamelijk voor de Regtbank zijn, niet wandelende zwieren, ra- zen of klappen, en niet afgaan, als men hem zoude konnen van doen hebben, voor en aleer alle zijne zaken, die op die tijd zullen dienen zijn afgeloopen; hy moet een zedige en eer- biedige ſtijl in ſpreken en ſchrijven hebben, de- wijl alle oneerlijke woorden ſtrafbaar zijn, en het Gemeenebeſt daar aan gelegen is, dat het gezag en d'eerbied van d'Overheid en Regter ongeſchonden bewaard blijve; daarenboven za hy zorg dragen, dat hy met geen vercierde e valſche voorſtellen het gemoed van een Regte miſleid, alzoo hy daar door God, die de gereg- tigheid en waarheid zelve is, ten hoogſten ver- toornt, en tegen de pligt van een eerlijk man laat ſtaan Chriſten, zondigt; waarom hy dat ook zijn meeſter niet moet raden, om den Reg-

te

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

er door giften of gaven om te zetten, nog den zelven door valsche of afgeschafte wetten in zijn verstand over te brengen, om dat die zulks doen hun gewisse met meineedigheid kwetsen. Aangaande zijn party zal hy hem wagten dezelve te lasteren of te schelden, wel wetende dat daar uit likwils een grooten haat komt te ontstaan, die in een manslag kan uitbarsten, en meer andere ongemakken, die 't verongelijken na zig slepen, uitgezonderd wanneer de verdediging van de zaak zulks zoude mogen vereisschen: *d'Advokaten* moeten malkanderen, als luiden van een geheim zijnde, alle eerbiedigheid bewijzen, zoo wel voor de Regtbank, als op andere plaatsen, geen kwade bejegeningen tegen elkanderen gebruiken, maar hun meesters zaken zedig, deftig en vriendelijk voorstellen en beweren. Dus verre dan aangetoond zijnde, hoe een *Advokaat* zig ontrent zijn Meester moet gedragen, zien wy in 't vervolg ook zijn pligt ontrent de zake zelfs; eerstelijk zal hy verzorgen, dat de dagvaardiging wettelijk werde verzogt en uitgevoert, daar nevens onderzoeken, of den aanlegger in regten wel mag spreken, ook wanneer men een zaak ter eerster *instantie* voor 't hoogste geregt mag betrekken, en welke personen hier toe geregtigt zijn: voor al zal hy ook agt geven en wel letten, of zijn meester wettige verdedigingen en *exceptien* heeft, die hy kan bewijzen; of de Vollemagt in den haak is, welke aan beide de zijden goed zijnde, moet de gedaagde alle zijne *exceptien* te gelijk voorstellen, waar van eenige voor en na de *Litiscontestatie* kunnen werden bygebragt, zoo een Reg-

ter

ter noodzakelijk moet werden gelaakt ('t welk met alle omzigtigheid moet geschieden) zal men de reden van die weigeringe voor den aanvang van 't geding gehouden zijn aan te toonen, uit gezondert zoo daar nieuwe oorzaken naderhand mogten opkomen, die hier alle werden opgetelt. Daar na volgt de geheele rang van Regtsvorderinge, en wat daar ontrent een *Advokaat* moet waarnemen, alles zoo uitvoerig en geleerdelijk uitgepluist, en met redenen en wetten bevestigd dat alle Taalkundige *Advokaten* hier een volle Oegst van noodzakelijke kennis en geleerdheid ontrent de *Praktijk* kunnen rapen en zig toeeigenen. Wy zouden van 't overige wel wat meerder hebben uitgetrokken, maar vertrouwen dat de regtzinnige regtsoeffenaars uit deze staaltjes genoegzaam zullen kunnen zien, wat van 't geheele werk te oordeelen is, dat op zulke vaste gronden is gebouwt: Wy kunnen egter niet nalaten iets te zeggen van de belooning der *Advokaten*, om dat vele onwetende menschen hun dienst zoo gering oordeelen, even als of die geen erkentenis waardig was; de zulke hebben nu uit 't voorige genoegzaam konnen zien, hoe swaar de pligt der *Advokaten* is, en hoe moeilijken ampt zy hebben ondernomen gevolgelijk dan dat tot hun arbeid ook loon staat en dat de wetten zelf hen *Salaris* toevoegt en beveelt gegeven te werden, byzonder spreek hier van dien grooten *Ulpiaan*, dat hoofd der Regtsgeleerden, en andere, die zelfs van gevoelen zijn geweest, dat men hen 't zelve vrywillig behoorde te geven, niet tegenstaande 't *Proces* by verdrag was afgedaan, of anderzins

nie

niet was ten einde gebragt, ja zoo verre ging
dit, dat de wederomgevinge van 't betaalde *Sa-
laris* is verboden geweest, wanneer die voor
't afgedane *Proces* betaald was, om dat het van
den *Advokaat* niet heeft afgehangen, dat zulks
niet is geschied; dog dit is naderhand om zeke-
re redenen bemiddeld, en 't is te beklagen, dat
alhier en in Vriesland *d'Advokaten* niet na ver-
diensten werden geloont, waar uit men veel-
tijds ziet dat dezelve zeer weinig of geen geld
komen na te laten.

Het geld van de Praktijke
Wil over Zee nog Dijke,

Zegt het oude spreekwoord, en daarom is 't
niet meer als reden, dat zy, 't regt en de *Prak-
tijk* handhavende, voor de gevaren en ongemak-
ken, die zy in geval van misslagen onderhevig
zijn, iets trekken, 't geen alles eenigerma-
ten kan verzoeten. Dit alzoo geschied zijnde
moet hy met zijn belooninge te vreden zijn, ten
ware hy buiten gemeene moeite had gedaan,
't welk hy zal stellen aan 't oordeel van den Reg-
ter. Hy vermag ook in geenen deelen over een
gedeelte van 't *Proces* met zijn meester handelen,
als wordende in Regten t'eenemaal afgekeurt en
verfoeit. Keizer Constantinus noemt het een
roof, en zegt dat zulk een *Advokaat* van zijn
bediening moet geweert werden: andere noe-
men hem een ontaarde, en stellen hem onder
de veragtste menschen van de weereld; nogtans
zien wy hier eenige uitzonderinge, dat hy wel
eenig geld mag bedingen, onder voorwaarde,

wanneer zijn meester het *Proces* komt te wi nen, zoo niet, dat hy anders niet met al z trekken, indien maar de beloofde penninge zijn verdiende loon niet te boven gaan; dog h zal geruster doen, zoo hy hem van 't eene c 't ander wagt, om in alle gevallen geen kwaa vermoeden of wantrouwen op zig te laden maar in allen deele zijn gewisse zuiver te b waren. Dit geheele werk werd gesloten m een nareden aan zijn zoon, zeer cierlijk in zed lessen uitblinkende, waardig niet alleen om va *Advokaten* betragt, maar ook van alle Christ nen nagevolgt te werden.

X. HOOFDDEEL.

Schriftmatige Rede- en zedelijke bedenkinge over de drievoudige Zugtingen, *die de H: Apostel Paulus;* Rom: 8. vs. 19-27 *toeschryfd aan het gansche Schepsel, d kinderen Gods, en den H: Geest, in welk verscheide natuur- en boven natuurlijke za ken, den Schepper en het Schepsel aangaand uit Gods woord en de gezonde reden, onder zogt, des Schepsels* zugtende verwagtin *met de* hope en lydsaamheid *van* God kinderen *vergeleken en verklaart werden waar by dan ook de bewerkingen van de Gee Gods, in en op de herten van de geloovigen, i hare openbare en stille gebeden, met en door de zelfs* onuitsprekelijke zugtingen, *nage speurt*

ſpeurt, en hoedanige betrekkinge die hebben op de nog te verwagtene aanneminge tot kinderen, *en de* vryheid harer Heerlykheid, *uit de voorgelegde gronden, nader ontdekt en aangewezen werden. Alles tot verheerlyking van Gods H: Naam, en tot trooſt en geruſtſtelling van Gods kinderen, in deze zoo bekommerlyke tyden, in de zekere verwagting van de reeds voor haar door Chriſtum verkregene toekomende gelukzaligheid, door* Georgius de Mey, *Dienaar Jeſu Chriſti in zyne Gemeinte tot Gouda. Tot Gouda by* Lukas Kloppenburg, 1701. in 4, 63 Bladen.

DE oudſte onzer eeuw heeft nooit de tijd beleeft, waar in zoo vele Godgeleerde werken, door zoo meenigvuldige Schrijvers van allerhande gevoelens, in 't ligt zijn gebragt dan nu. Het getal der zelve is zoo groot, dat eenige, en geen geringe, verſtanden twijfelen of 'er niet wat meer dan yver tot de opbouwing der Gemeente agter ſchuilt. De jonge ſchrijven dikwils meer dan de oude: Dog 't ware te wenschen, dat een yder der zelve tot ervare en rijper Jaren hadden konnen wagten, gelijk de *Hr. de Mey*, die nu in een braven ouderdom, ons hier een zeer vernuftig en wel doorwrogt werk van een langduurigen arbeid uit liefde komt mededeelen. De Lezer verwagte hier geenzins eenige laffe talmery of kleinmoedige zugtingen, maar in 't tegendeel een welgegronde en vlijtige

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

nasporing dezer text woorden, nevens een yverige poging met kragtige en Godvrugtige redenen verzeld om hem te leiden tot het verstaan van 't waar oogmerk des Apostels. De *Hr. de Mey* is niet alleen tot dit werk door verscheide voorname Geleerde Mannen aangemoedigd, maar ook zeer ernstig aageperst geweest om deze zijne wel doorknede gedagten en bespiegelingen de Christen wereld op te offeren op dat die tot onderling genoegen, en vermaak door dezelve gestigt mogte werden; gelijk de Geleerde Schrijver zijn gemeente nog dagelijk door een voorbeeldelijk leven en geleerde leerreden het enge pad der Vromen aanwijst. Zijn oogmerk zal straks blijken.

De Schrijver toont voor af, dat niemand die alvorens aan de regtvaardigmaking niet deelagtig is geweest, tot de Heerlijkmakinge kan geraken, en dat men volgens een gezonde redenkavelinge zig zelven kan verzekeren, dat wy na de regtvaardigmaking vervolgens verheerlijkt zullen werden, en voor Gods gerigt konnen bestaan door de toegerekende en Voldoenende Geregtigheid onzes Zaligmakers, waar door de zondaar zoodanig word hersteld als of hy nooit eenige zonde hadde begaan, dewijl J. Christus als borg hadde voldaan, en alles volbragt, dat de Wet vereischte. Hier uit volgt dan, dat iemand zig in dit leven van de toekomende Heerlijkheid op goede gronden kan verzekeren en *roemen in de hope der Heerlijkheid Gods* Rom: 5. 2. De Wijsheid der Heidenen verschilde teenemaal van deze regtvaardigmaking en de gevolgen van dien: ze maakte

me-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

menſchen boozer en Godloozer: maar de regtvaardigheid des geloofs brengt een ware en volkome geregtigheid mede, waar door wy geruſt konnen zijn in de verwagting van de Heerlijkheid Gods; zoo dat in dat geloof de ware geregtigheid moet begrepen zijn, of God zoude anderzins ons niet als met een verzaking van zijn geregtigheid tot de Heerlijkheid brengen, en dus zoude de leere van de regtvaardigmaking Gods eere verbreken, of ons te vergeefs geruſt stellen. Dit bewijſt de *Hr. de Mey* uit de woorden des Apoſtels en loſt eenige zwarigheden met doordringende redenen op, gevende verscheide geleerde aanmerkingen: zoo dat de *gene die in Chriſtus zijn*, volgens de woorden van Paulus, *geen verdoemeniſſe* door de Wet *hebben te vreezen*; want zy *zijn door de Wet des geloofs vry gemaakt van de Wet der zonde ende des doods*, dewijl Jeſus Chriſtus een offer voor de zonde was geworden en den vloek op zig genomen hadde. Derhalven wandelen de geloovigen in een goede *conſcientie*, niet na den Vleesche maar na den Geeſt; dus zullen zy levendig gemaakt worden en zekerlijk leven v. 11 en 13. Dit is de grootſte geruſtheid een's Christens; by dit genoegen is niets weereldſch te vergelijken: ze is een verzekering van de eeuwige zaligheid en *Kroone der regtvaardigheid*. Dit getuigt de Geeſt Gods in de geloovigen. Dit word verder beveſtigd door de driederley zugtingen, I *van 't ganſche Schepſel*, II *van de Kinderen Gods*, III *de zugtingen van de Geeſt Gods*, die zig openbaren in de gebeden, die de geloovigen door de bewegingen van den Geeſt

uitstorten. Hoewel nu deze verzekeringe nu en dan in de Vromen door zwaarmoedige gedagten en overwegingen van de grootheid onzer zonden eenigzins gestremd en belemmerd word (dewijl men hier de uiterste trap van verzekering en gerustheid niet kan bereiken) word dezelve nogtans door Gods Geest telkens weder aangekoesterd en opgekweekt. Dus verre de *Hr. de Mey* in zijn inleidinge.

In 't werk zelve vinden wy een nader inleiding en toepassing op het oogmerk des Apostels en in 't byzonder op de driederley zugtingen hier voor gesteld, en waar door Gods kinderen van haar zaligheid worden verzekerd. Het Grieksch woord κτίσις of schepsel heeft verscheide beteekenissen, 't welk aanleiding tot een groote verscheidenheid van uitleggingen over deze plaats heeft gegeven. De voornaamste zijn deze: Het beteekent nu en dan een *inzetting of ordening* 1 Petr. 2. 13. gelijk wy nog hedendaags iemand, die door een ander tot ampten of overheid gevorderd word, deszelfs *Creatuur* of schepsel noemen: ook wel de dadelijke schepping ἀπὸ κτίσεως τοῦ κόσμου, *van de Scheppinge der Weereld*, Rom. 1. 20. zomtijds wel den mensch in 't byzonder gelijk Marc. 16. 15. ook wel *alle de geschapene dingen*, gelijk hier Rom. 8. 39, *nog hoogte nog diepte nog eenig ander schepsel*, enz. Deze laatste beteekenis komt volgens des Schrijvers oordeel met het oogwit van deze plaats best overeen; dog met uitsluiting van eenige Schepselen; te weten van den Mensch, dewijl het woord hier word gesteld tegen den Mensch; ook van de goede Engelen, 't en z in een byzonderen zin; en wel volstrektelijk

me

met uitſluiting van booze Menſchen en Geeſten; zoo dat wy hier gevoeglijkſt door 't woord *Schepſel* niet alleen 't geheel al konnen verſtaan, behoudende de voorgaande uitzondering, maar ook het lichamelijk redenloos Schepſel, 't welk hier in een *figuurlijken* zin, *hope* en *verwagtinge*, word toegeſchreven, volgens de wijze der welſprekendſte Redenaars. God ſpreekt zelf wel op zulk een wyze, Deut: 32: 1. *Neigt de ooren gy Hemel en ik zal ſpreken, en de Aarde hoore de redenen myns monds*; en elders. Hoewel dit door de Godloozen weinig word opgemerkt, en alleenlijk aan de Vromen geopenbaard is, verwagt egter *dit Schepſel de openbaringe der Kinderen Gods als met opgeſteken hoofde*; of, gelijk onze kantteekeninge meld, *het verlangen of het verbeiden van het Schepſel met opgeſteken hoofde verwagt*, enz. 't welk een groote en heerlijke verwagtinge te kennen geeft. Het woord ἀποκαραδοκία vind men nog maar eens; Phil. 1: 28, alwaar het onze Overzetters vertalen *een ernſtige verwagtinge*. Vervolgens is dit een verwagtinge met goedkeuringe en hope verzeld. Het woord ἀπεκδέχομαι beteekend in deszelfs kragt *af-* en *uitwagten*, of *met lydzaamheid wagten*, en word inzonderheid gebruikt van de *verwagtinge* der Geloovigen na de openbaringe van Gods Kinderen met Chriſtus in Heerlijkheid. De verdubbelinge van de uitdrukkinge geeft, gelijk doorgaans, het oogmerk van de H. Schrift is, deſſelfs kragt te kennen. Dog deze verwagtinge is niet eigentlijk in de redenlooze en ongevoelige Schepſelen; maar zy ſtrekken ons tot Zinnebeelden en onderwijzing: *dus verkondigen*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

de Hemelen Gods eer: En worden de Mieren, Honigbyen en Spinnekoppen, gezegd ons in kennis en deugd te overtreffen; dit is ook de reden waarom wy tot de zelve gewezen, en zy ons voor oogen gesteld worden. Om deze reden word de zelve dikwils iets toegeschreven, dat haar niet eigentlijk toekomt, hoewel zy ons als tot Zinnebeelden en levendige letteren verstrekken, dewijl God dikwils op een menschelijke wijze in de Schrift heeft gelieven te spreken. Wy moeten derhalven deze verwagting vergelijken met 'tgene wy verwagtende gewoon zijn te doen, te weten, reikhalzen, verlangen, enz. als ons iets ontbreekt. Deze verwagtig word veroorzaakt, niet door des Schepsels, maar door Gods verkiezing, zoo dat die niet te vergeefs kan zijn. Dit vooraf gehandeld zijnde, toont de Hr. *de Mey* verder hoe wy deze verwagtinge in de Dieren konnen bespeuren, voornamendlijk in de Huisdieren, wanneer zy hun voedsel zoeken. Het levenlooze Schepsel geeft ook blijken van deszelfs gebrek: het Land, dat door gebrek van Regen onvrugtbaar geworden is, heeft de naam van *een dorstig Land*, Psal: 143: 6. Ezech: 19: 13. en by Joël 1: 10. lezen wy, *het Veld is verwoest, het Land treurt*, enz. Hier uit kan men dan besluiten dat de gebrekkelijkheid van het Schepsel een stilzwijgende verwagtinge van, en een reikhalzing na een beteren staat te kennen geeft; dewelke de redelijke Schepselen, die eigendlijk verwagten konnen, tot nut, opwekkinge, en versterkinge kan dienen, dewijl de Schepselen, voor Gods Kinderen gemaakt zijnde, anderzins te vergeefs zouden

touden werken. Het voorwerp van deze def-tige verwagtinge is *de openbaringe der Kinderen Gods*, niet aan haar eigen zelven in dit, maar aan 't gansche Schepsel na dit leven, waar in wy zullen bespeuren, dat het gansche Schcspel daar in belang heeft; want I. staat'er een openbaring van Gods Kinderen te verwagten na dit leven. II. deze openbaring zal het Schepsel een ware voeldoening en genoegen toebrengen; ze zal gewisselijk verzeld zijn met *de Vryheid der Heerlijkheid*, en verlossinge der Lichamen. God toont hier in zijn langmoedige verdraagzaamheid in het zoo lang dulden van de Godloozen ter overtuiginge. Hier door moet een geloovige uitzien na een heerlijke openbaringe in 't gezigt van de geheele Weereld; zoo dat zijn heerlijkheid, die hier duister is, dan openbaar zal zijn. De herstellinge en vrymakinge van het Schepsel gaat ook met deze openbaringe gepaard; want hoe zoude het Schepsel anders gezegd konnen worden met opgesteken hoofde te verlangen na de openbaringe, enz. Dit alles bevestigt de schrandere Schryver met vele redenen en bewyzen: verhandelende verder in 't vervolg van het derde Hoofdstuk *Gods langmoedigheid*, en *het verbond der werken*. De Schepselen nu zijn de *dienstbaarheid* en *ydelheid* tegen dank onderworpen, zoo dat zy zugtende na verlossinge en herstellinge haken. Ydelheid is ledigheid en gebrekkelijkheid. Alles is ten opzigte van God gebrekkelijk, hoewel al dat wezen heeft iets van Gods volmaaktheid bezit. Iets is ook ydel, dat zijn oogmerk niet kan bereiken, of bedrieglijk en vals is. Deze ydelheid is niet in het Schep-

sel

ſel zelf, want dat is goed, maar ze heeft haar oorſpronk uit de zonde, dewelke zig in 't misbruiken van 't Schepſel openbaart: want *den ongeloovigen en bevlekten en is geen ding rein*, enz. Tit: 1: 15. Maar Gods Kinderen, die alleen eigentlijk het regt hebben tot het gebruik van 't Schepſel, ontheffen het zomtijds van die ydelheid en dienſtbaarheid. De Godlooze aan d'andere zijde zijn maar *Uſurpateurs* van Gods Schepſel en goederen. Hier op word des Schepſels onwilligheid net aangewezen, en getoond hoe die uit de eigendlijke onwilligheid van den vromen Menſch het Schepſel is toegeſchreven: dit met reden verder beveſtigt hebbende, zien wy *den vloek*, Gen: 3: 17, 19. verhandeld pag: 72. In 't vijfde Hoofdſtuk leeren wy op wat wyze 't Schepſel de ydelheid onderworpen is. Deze onderwerpinge komt van niemand dan van den verdorven Menſch. De Duivel kan eigentniet gezegd worden het Schepſel te onderwerpen, dewijl hy maar een aanradende oorzaak van de zonde is. De grond nu van dezen afkeer tegen de onderwerpinge is de afleidinge van 't Schepſel van deszelfs einde, en 't goed gebruik daar het toe geſchikt is. Dit dan in den Menſch toe te laten doet God het Schepſel geen ongelijk, dewijl het tot onderhoud van den Menſch geſchapen was, en, zoo lang hy in dien ſtaat van zonden bleef, onderworpen zal zijn, uit welken ſtaat hy niet dan door 't woord der belofte gered konde werden, 't welk eerſt zijn volle uitwerkinge kan hebben in de voleindinge der Eeuwen. *De ſtaat van de Menſchen na de Zondvloed*, *De wet des vleeſchelijken gebods*, en

eenige

eenige *zedelijke bedenkingen* beslaan verder het vijfde Hoofdstuk.

In het zelde word ons getoond, hoe de mensch, die, als gebruiker van 't schepsel, laatst van alle na Gods beeld geschapen is, en uit dien hoofde vele voorregten bezit, na den val het schepsel, van welkers gebruik hy door den val was vervallen, tot *dienstbaarheid der verderfenisse* heeft misbruikt; want het schepsel was tot Gods eere gemaakt; hoewel het gebruik hem egter niet wierd onttrokken, maar hy daar in door Gods langmoedige goedertierenheid geduldend. Zoo dat, gelijk reeds gezegd is, het schepsel den vervallen mensch onwillig de *dienstbaarheid der verderfenisse* is onderworpen. Deze onwilligheid is ook een bewijs van een verwagte verlossinge. Omtrent dit merkt de schrandere *Hr. de Mey* aan I. *hoedanig deze* VERDERFENIS *is*; II. *hoedanig de* HOPE *is, die het schepsel kan toegeschreven worden*; III. *of 'er ook zulk een* VRYMAKING *is te verwagten*; IV. *waar in die zal gelegen zijn*? V. *wat opzigt die zal hebben* OP DE VRYHEID DER HEERLYKHEID VAN GODS KINDEREN?

De Dienstbaarheid der verderfenisse is van de verderfenisse onderscheiden. Door de zelve word het Schepsel den zondigen, en aan de zonden verslaafden mensch, dienstbaar, dog niet tot vernietiging maar alleen tot verandering. Want van alle lichamelijke zaken, die wy dagelijks zien als vergaan, kan niet bewezen worden dat ooit het minste stofje werd vernietigd; maar wel datze een andere gedaante krijgen, gelijk de zaden tot vrugten en deze wederom tot zaden worden, hoedani-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

hoedanige verandering ook voor den val plaats heeft gehad. Het schepsel derhalven, door den mensch verteerd of genuttigd, word niet vernietigd, maar in gedaante veranderd. Voorts zien wy hier nadere voorname blijken van Gods langmoedigheid, en van de dienstbaarheid van 't schepsel tot 's menschen verderf, nevens eenige deftige en zedelijke bedenkingen tot slot van het 6 Hoofdstuk.

De hope der Vrymakinge kan hier alleenlijk het reikhalzend Schepsel (hoewel oneigentlijk) toegeschreven worden, gelijk genoeg blijkt uit den t'zamenhang der text woorden. God onderhoud evenwel het Schepsel om der menschen, voornamelijk der Vromen, wille: waar uit egter volgt, dat'er een *Hope* en *Verwagtinge* van een beter Staat voor het *Schepsel* is; want waat toe zoude ons hier gezegt worden, dat het Schepsel niet *gewillig* maar *geprangd* de dienstbaarheid onderworpen is, en vervolgens na *Vrymakinge* haakt; dat is, om volgens Gods besluit in een Gelukkiger en Heerlijker Staat als het nu is, gebragt te worden. Dit Zinnebeeld kan ons opwekken om *met lydzaamheid te loopen de loopbane, die ons voorgesteld is*, Hebr. 12. 1. Alles word verder met redenen en zedelijke bedenkingen bekragtigd. Daarop word aangewezen, *dat des Apostels redekaveling gegrond is op de Magt en Wysheid Gods, dat eigen verzekeringe van zaligheid niet volstrekt noodzakelijk is; dat de onderhouding der onboetvaardige onnut tot haar hope is; dat het geen te groote ruimte aan de menschen geeft, dat een eenige ware genade dezelve van hun Zaligheid verzekeren*

eren kan alles met geleerde en kragtige redene-
ingen, en Godvrugtige en zedelijke bedenkin-
en bekragtigd. Den inhoud van 't agtste Hoofd-
tuk is zeer gewigtig: wy zien in 't zelve hoe
lles in wezen en werkzaamheid van God af-
angt, als de Eerste, die voor alle dingen was,
oor wien dezelve zijn en bestaan. Hem komt
e opperste volmaakheid toe: hy werkt alles in
llen. Niets dan 't gene van zig zelven is kan
oor zig zelven bestaan of uit zig zelven wer-
en: dit is Gods eigenschap alleen; waar uit
olgt dat God van al dat'er geschied van eeu-
igheid een besluit heeft gemaakt: dit blijkt in
e ordre van de Scheppinge, de Verlossinge,
deze Vrymakinge van 't Schepsel, welke een
oordeelig voorwerp van hope is en van toeko-
iend goed, en beter Staat, in welke zy door
: Kinderen Gods, van zonden ontslagen zijn-
, het zelve niet meer zullen misbruiken,
aar in ook de Vrymaking bestaat. Dog deze
ijheid en verbeterde Staat zal niet volkomen
n voor de Voleindinge des Weerelds. Hier
word den Staat van 't Schepsel na die Vry-
akinge aangewezen, en wel voornamelijk uit
Heilige Schriften, hoewel eenige Wysgeren
o verre van dit gevoelen niet zijn geweest.
et eerste bewijs is getrokken uit de woorden
Petr. 3. *De dag des Heeren zal komen als een*
ef in de nagt, en de Hemelen zullen met een
druis voorbygaan, en de Elementen zullen
andende versmelten, en vergaan, ende de
rde, en de werken die daar in zijn, zullen
rbranden, waar op wy dan na zijne belofte ver-
gten eenen nieuwen Hemel ende een nieuwe

Aarde waar in de geregtigheid woont. Voeg hier by Hebr. 1. 10. 12. *De Aarde en Hemelen, die werken zijn van de handen* van God, den Zone *zullen vergaan, en zy zullen als een kleed verouden, en als een dekkleed zullen zy in een gerold en veranderd worden.* Uit deze plaatsen kan men zien op welk een wonderlijke wijze het Schepsel vrygemaakt zal worden. Niet door een vernietiging; dewijl den Apostel het laatste vergaan van de Weereld door 't vuur vergelijkt by 't vergaan van de eerste door het water. Het vuur, hoewel het de lichamen schijnt te verteren, vernietigt egter het minste stofje niet; want de fijne stoffe, waar van het vuur word opgemaakt, dringt wel door des zelfs snelle beweginge in de holligheden der vaste lichamen, en doet die van den anderen scheiden zoo dat de fijnste deelen zig met de lugt vermengen; maar na de scheidinge geschied'er in de nature geen de minste vernietiging: maar daar is alleenlijk een verwisseling van de eene stoffe opvolgende in de plaats van de andere, die daar word uitgedreven, en zig met andere Lichamen vereenigd, na dat hare stoffe geschikt is, om zoodanige deeltjes in zig te ontfangen. Dit blijkt nog klaarder in het water, welker deeltjes zoo sterk niet zijn als van 't vuur, maar byna op de zelve wijze haar werk doen, want het vuur word van onze nieuwe Wijsgeren in dezen gezigte niet t'eenemaal buiten de Waarheid gezegt vloeibaar of *liquide* te zijn. De minste vernietiging van een Lichaam zoude ook een ledigheid baren; 't welk ongerijmd en niet te bevatten is. Zoo dat de Aarde niet kan vernietigt

worde

vorden als met de verdelging van alle de daar
n zijnde Lichamen, want deze kan men in geen
edigheid plaatsen. Wy lezen ook 1 Thess: 4: 17.
Dat wy zullen opgenomen worden in de Wolken,
den Heere te gemoete in de Lugt, enz. waar uit
chijnt te volgen, dat na dit vergaan onder an-
ere Lichamen, nog Wolken en Lucht zullen
verblijven. Wy hebben dan hier gezien dat de
rymakinge van 't Schepsel zal bestaan in zekere
erandering, zoo dat'er zal zijn *een nieuwen*
Hemel en Aarde, die verwagt worden; 't welk
iet alleen verstaan moet worden van de veran-
ering van den staat der Kerk, maar ook in een
erandering van den staat des Schepsels en de
igtbaare Weereld. Dit word bevestigt uit
Openb: 6: 12, 14. zoo dat dit zijn vervullinge
iet zal hebben dan in de voleindiging van de
Vereld, *de* NIEUWE HEMEL *en de*
NIEUWE AARDE, niet verbeeldender
vijze, maar eigentlijk en na de letter moeten
verden verstaan. Hier strijd niet tegen, dat de
Geregtigheid gezegd word in de zelve te zullen
vonen, als of dat meer op den staat van deze,
an van de toekomende Eeuwe paste, want de
oegerekende geregtigheid blijft eeuwig, en de
nwoonende geregtigheid zal in haar volmaakt-
eid by de Kinderen Gods gehuisvest zijn. Der-
alven zal in de zelve niet dan regtvaardigen
woonen; want indien'er onregtvaardigen onder
varen, zoude het Schepsel weder tot dienstbaar-
eid misbruikt worden, zoo dat het Schepsel
iet t'eenemaal vry zal konnen zijn, dan na het
ergaan van dezen zigtbaren Hemel en Aarde,
oor een vuur, 't welk door Gods kragt aange-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

stoken zoude worden, gelijk de eerste Weereld door water vergaan is: ten welken einde hier zoo wel een eigentlijk vuur (gelijk in de Zondvloed eigentlijk water) door Gods kragt gebruikt zal worden, dog zonder eenige vernietiging, gelijk reeds getoond is, maar met een veranderinge van gedaante. De betuiginge van *Plinius* is aanmerkelijk en hier toepasselijk, want hy zegt, in zijn tweede Boek, Cap: 107, sprekende van brandende Bergen, Holen, enz. *dat het alle wonderen te boven ging*, *dat de Weereld over lange niet door het vuur was verteerd.* Wat het verbranden van Hemel en Aarde betreft, zulks moet alleen verstaan worden van de zigtbare Hemelen, en niet van die Hemelen in welke Christus, ter regter hand Gods gezeten, van de Engelen en zalige Zielen aangebeden word, want deze zijn het misbruik niet onderworpen. De goede Engelen zijn ook onder de benaminge van 't *Schepsel* begrepen, voor zoo verre zy na deze *vrymaking* zullen ontslagen worden van een dienst, die hen wel niet verveelde, maar van welke zy ontslagen zijnde, hunne vreugde vermeerderd zullen zien, dewijl zy dan alleenlijk zullen dienen om de Menschen hun gelukzaligheid deelagtig te maken. Wat de Helle aangaat, die word mede gesteld hier niet onder de benaminge van *'t Schepsel* te komen, en van de grondlegginge der Weereld tot straffe der Godloozen, gelijk de hoogste Hemelen tot een gelukzalige verblijfplaats voor Gods Kinderen, gemaakt te zijn. Deze vreesselijke veranderinge door het vuur is de hope van het Schepsel: dewyl het beter voor 't zelve is zulks te onder-

gaan,

aan, dan tot de dienſtbaarheid der verderfeniſſe ltoos onderworpen te blijven, 't welk veel waarder is dan de verandering van gedaante oor 't vuur. Dit moet ons ook opwekken om ever aan leven, leden, middelen, enz. ſchade : lijden, dan de zonde ten dienſte te ſtaan; te neer, dewijl wy door ons eigen ſchuld onder e dienſtbaarheid gebragt zijn, en 't Schepſel niet. Het alsdan verloſte Schepzel zal dan nooit neer dienen tot die heerlijke en verheve einens, tot welke God 't zelve geſchapen heeft. Gods Kinderen zullen het dan gebruiken tot zijn ere, en tot voordeel van hun evenaaſten. Het oordeel van des Schepſels vrymakinge, te wen, de verandering van Hemel en Aarde beaat verder hier in, dat de zelve niet alleen in n beter en volmaakter ſtaat herſteld zullen orden, maar dat de Geregtigheid daar in zal onen, en de zonde of ydelheid nooit plaats illen hebben. Hier word egter niet beweert, t alle de byzondere Schepſelen in der zelver ort en voorige byzondere gedaante zullen herld worden en als opſtaan: dit is den Menſch een eigen: het is genoeg dat de zelve vry zullen n van de dienſtbaarheid der verderfeniſſe. en moet ook niet beſluiten dat alles na deze rſtellinge eeuwig zal blijven, gelijk de Lichaen der Geloovigen eeuwig zullen leven. De extwoorden brengen zulks niet mede. Dewijl n de Weereld met alle hare begeerlijkheid orby gaat, betaamt het ons in een Heien handel en wandel de komſte van dien grooı dag als reikhalzende en met verlangen te moet te zien, om eindelijk van alle zonden

en de dienstbaarheid van dien, gelijk het Schep-sel van de dienstbaarheid der verderfenisse, voor altoos verlost en bevrijd te zijn.

Den Lezer zal het niet kwalijk nemen dat wy het overige van deze brave stoffe tot een nader Uittreksel bewaren.

XI. HOOFDDEEL.

Syntagma Primum Dissertationum Philologicarum, in quo continentur I. Casp. Sagittarii Dissertatio inauguralis de Natalitiis Martyrum. II. Johannis Kindler Disputatio, ex Historia Ecclesiastica de Natalitiis Christi. III. Adami Rechenberg Dissertatio historica de veterum Christianorum ΔΟΞΟΛΟΓΙΑ. IV. Casp. Sagittarii Dissertatio Philologica de Nudipedalibus Veterum. V. Joh. Philippi Pfeiffer Dissertationes Philologicæ duæ, de Cura Virginum apud Veteres. Recensitum, emendatum, ac indice curatissimo auctum.

Dat is,

Eerste verzameling van taalkundige redeneringen waar in vervat zijn I. *Een Inhu*[...] *vertoog van Kaspar* Sagittarius *aangaande de geboorte dagen der Martelaren.* II. *E*[...]

Zi[...]

Zintwistinge van Johan Kindler, *uit de Kerkelyke Historie, over de geboorte dag van Christus.* III. *Een Historische redeneringe van* Adam Rechenberg *over der oude Christenen Lof- of Dankzegginge.* IV. *Een taalkundige redekaveling van* Casper Sagittarius *over de blootsvoet-gangers der Ouden.* V. *Twee taalkundige redeneringen van* Johan Philip Pfeiffer *wegens de zorg over de Maagden, overgezien, verbeterd, en met een zeer naauwkeurige bladwyzer vermeerderd. Te Rotterdam by* Isaak van Ruinen in 8. 27 Bladen.

DAar kan niets aangenamer wezen voor een regt kenner van waare oudheid, als dat de naarstigheid van een geleerd Man voor hem beware zoodanige stukken, welkers kleinheid in geschrift, dog grootheid in gewigt van zaken, dikwils oorzaak zoude wezen van een verlies, daar over de Geleerdheid gevoeliger smart zoude hebben, als een Vrek over 't missen van zijne onnutte penningen. Zeg dan Lezer nevens ons dank aan de t'Zamenstellers van dit wigtig werk, en zoo loftuitingen ons werk was, of indien zulks op groote Geesten iets vermogt, wy moedigden hen daar door aan, om het vervolg van deze stoffe te verhaasten: laat ons dit tegenwoordige maar eens nazien, en zekerlijk Lezer gy zult dezelve een goede plaats onder uwe nutste Boeken geven. Het eerste dan dat ons alhier

voorkomt is *Sagittarius de Natalitiis Martyrum*, vertta hier door niet *Geboortedagen*, die agtten de oude Christenen zoo hoog niet, dat zy de zelve met veel plegtigheid vereerden, zy meinden dat het aanvangen van een verdrietig leven hoog te roemen, veel eer het werk was van weereldsche Menschen; dog dit waren de Sterfdagen der Bloedgetuigen, op welke zy aan d'eeuwige Zaligheid geboren wierden, die zy met een jaarlijksche gedagtenis vierden, gelijk zulks uit de schriften der Ouden alhier klaar bewezen word. Om nu op dezen dag hun leven en zalig sterven te beter te konnen herhalen, hadden de Roomsche Kerkvoogden al zeer vroeg Mannen aangesteld, welkers namen van tijd tot tijd verandert wierden, die naauwkeurig de woorden en daden van de lijdende Christenen aanteekenden, wordende de zelve hen zomtijds door de wreede geweldenaars ontroofd, en die, volgens het getuigenis der Ouden, weinig Eeuwen daar na voorts meest zijn t'zoek geraakt. Het vieren van deze dagen nam zijn aanvag in 't laatste van de tweede Eeuwe, en 't is niet onwaarschijnelijk, dat den vermaarden *Polycarpus*, te *Smirne* gemarteld, d'eerste geweest is, wiens roemwaardige dood de Oudheid op deze wijze vereerd heeft; schoon andere, byzonder de Roomschgezinden verkeerdelijk, dit zelfs tot op de tijden der Kruisgezanten brengen. Deze *Sterfdagen* nu wierden gevierd op die plaatsen, daar de H. Martelaren begraven waren, niet in *Templum*, want dat gedoogde de Vervolging niet; ook hadden de Christenen in de twee eerste Eeuwen, wegens de daar in gepleegde Afgoderye der Heide-

Heidenen, van deszelfs opbouw en naam een
fkeer; en ſchoon de Chriſtenen namaals de zel-
e pragtig genoeg begonden te bouwen, wilde
nen ook toen in 't eerſte dien naam niet dulden,
naar men noemde die een Godshuis, Paleis,
Kerk, Bedenhuis, of diergelijke, welke hier alle
pgeteld, hun oorſpronk, en reden van bena-
ning aangewezen werden; dog dit was van la-
er tijden, maar in 't eerſt vergaderden de Chri-
enen in de Huizen in 't verborgen, ja in onder-
ardſche holen, byzonder in die plaatſen, alwaar
e Martelaren begraven waren; dit te doen,
ng in 't eerſt van de vervolging hevigſt toe,
iet zonder levensgevaar, want de Heidenen
ewaarden de mishandelde Lichamen met een
agt, om hunne begraving te verhinderen,
was een gunſt indien men zulks ſomtijds door
eel geld konde verkrijgen, dewijl de Heidenen
einden, dat de Chriſtenen hunne Gemartelden
s Goden eerden, waarom zy hen ook dikwils
eder opgroeven en in de Zee wierpen, welke
vaasheid de Chriſtenen, als alleen *Jeſus* die-
nde, door uitgegeven ſchriften van hen af-
eerden, en toonden hoe verre d'eer ging, wel-
zy de Martelaren bewezen. De plaatſen dan
ar zy de zelve, wegens het gevaar, begroeven,
aren hunne Huizen, opene plaatſen en ſpe-
nken, van welke laatſte wy hier een breede
ſchrijving hebben, als zijnde daar meeſt deze
erfdagen gevierd, en welke mogelijk den oor-
ronk van de Kerkhoven of Begraafplaatſen
bben gegeven, die in oude tijden buiten de Stad
by de Poort waren: hier wierden de Marte-
en, ſommige met, en eenige zonder opſchrift

gelegt, van welk opſchtift toen ſommige Kerken, in welke Martelaars begraven waren mogelijk *Titulus* genaamd wierden, daar van den oorſpronk alhier onderzogt word. In de volgende Eeuwen wierden in en op de Graven der Martelaars ook Altaren opgeregt, onder welke d'overblijfzels van hunne Lichamen, de wijl die zelden geheel waren, begraven lagen ſchoon in oude tijden in elke Kerk maar eenen Altaar was, welke in de Latijnſche Kerk eerſt vermeerderd zijn, toen men d'overblijfzelen der Martelaren begon te vervoeren, en van den anderen te ſcheiden: tot deze Altaren te bouwen gaf eerſt aanleiding de plaats *Apoc:* 6: 9 over de zelve wierden eerſt gemaakt houte hutten, op dat de geene die daar kwamen bidden van de ongemakken des Lugts, en beſpotting der Heidenen veilig zouden zijn, welke hutten allengskens vergroot wierden, en de Heidenen in 't oog begonnen te loopen; tot dat Keizer *Maximinus* daar toe vryheid gevende, de zelve deftig ter eeren der Martelaars opgebouwd wierden, waar om zy de naam van *Martyria* droegen, als wanneer ook de Kerk ruſt krijgende alhier de *Sterfdagen* der Martelaars gevierd wierden, om zoo hun liefde tot de zelve te betuigen en gaf men van te vooren in de Kerk kennis op wat dag zulks zoude geſchieden; een groote meenigte Volk kwam dan te zamen, zoo in d'Ooſterſche als Weſterſche Kerken, wordende hier toe ſommige bewogen door de wonderen die men voorgaf dat ontrent eenige van die Graven geſchieden; alhier baden zy by dag en nagt, dog byzonder des nagts voor 't Feeſt, wanneer zeer vele ligte

i

in de Kerk wierden ontſteken; naderhand de bygeloovigheid wortelen ſchietende, begon men met 't ontſteken der kaarſſen ook te wyen, dog in voorige tijden bragt men den nagt van 't Paaſchfeeſt over in de Graven, daar het zoo nu en dan niet al te effen toeging, waarom de Kerken-Leeraars zulks allengskens hebben getragt te vernietigen, tot datze eindelijk de zelve in een vergadering geheel hebben afgeſchaft: Nog verder ging hun Godsdienſt dan ontrent de Martelaars, zy beſtrooiden hunne Graven met Bloemen, en goten'er Wyn over, kuſten hun omgedragen overblijfzelen, lazen hunne daden de geheele Gemeente voor, en zongen te zamen Pſalmen en Lofzangen, vervolgens wierd de H. Schrift voorgelezen en verklaard, de ſtandvaſtigheid en lof der Martelaren wierd geroemd, om alzoo de Geloovige tot den zelven ſtrijd aan te moedigen, waar toe dezen Feeſtdag byzonder was aangelegt, men bediende dan ook het H. Avondmaal, voor het welke men eenige byzondere gebeden uitſtorttede, waar in men ook aan de Martelaars gedagt, God lovende, die hun ſtandvaſtigheid met zulken heerlijken uitgang gekroond had; op dezen grond heeft de Roomſche Kerk naderhand hunne aanroepinge der Heiligen, en Zielmiſſen voor de overledenen gebouwd, ſchoon de Kerk in de twee eerſte Eeuwen daar geen aanleiding toe gaf; maar in de derde Eeuw begon *Origines* iets, dat daar na zweemde, en *Cyprianus* deed een ſtap verder, dog 120 jaren daar na voerden *Baſilius*, *Gregorius*, *Nyſſenus*, en *Gregorius Nazianzenus* zulks in 't openbaar in de Kerk door hunne lofredenen in,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

in, dewelke zy ter gedagtenis der Martelaren deden: deze, na de Redenkonſt met Bloemtjes opgecierd, gingen te ver, het welk *Chryſoſtomus* kort daar na weder tegenſtond: zijn Leerling *Theodoretus* ſprak het dan voor dan tegen, *Gnaphæus*, namaals in een algemeene Kerkvergadering gedoemd, leide aan dit werk de laatſte hand, eindelijk wierd het door een Kerkvergadering in de agtſte Eeuw voor vaſt geſteld. Tot de Latijnſche Kerk overgaande, toond de Schryver hoe daar ook deze dwaling van tijd tot tijd is ingeſlopen, en wel byzonder, hoedanig het gevoelen van *Auguſtinus* hier ontrent is geweeſt. De Geboortedag der Martelaars, met zoo veel vreugde gevierd, was met een matige maaltijd verzeld, daar de armen hun deel van hadden, welke door *Gregorius Thaumaturgus*, ten tijde van Keizer *Decius*, hun aanvang ſchijnen genomen te hebben, om zoo de nieuwbekeerde Heidenen eenigzins te gemoet te komen, dog deze maaltijden liepen naderhand zoo ver, datze op braſſeryen uitkwamen, byzonder in de Kerken van Afrika; hier kwam vervolgens deze bygeloovigheid by, als of men door die ſlemperyen de geſtorvene eenigen trooſt toebragt, en dat door hunne verdienſten deze maaltijden geheiligd wierden; dog in den beginne ſchenen deze niet veel te verſchillen van de Liefdemaaltijden der eerſte Chriſtenen, maar naderhand wierden zy buitenſporig. Het tweede Werkje is een *diſpuit* op de Saxiſche Hooge School door de Heer *Kindler*, gehouden over de *Epiphania* of Geboortetijd van Chriſtus, in de welke deſſelfs oorſpronk naauwkeurig onderzogt word, als

mede

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

mede de reden waarom dezelve allereerst is ingesteld; hier ontrent zijn vierderlei gevoelens; I. ter gedagtenis van Christus Geboorte. II. van zijn Doop. III. van de komste der Wijzen. IV. van zijn eerste wonder in Kana en Galilea: Onzen Schrijver alles overwogen hebbende houd het met 't eerste, en geeft daar van wigtige redenen, alle uit d'Oudheid gehaald, dog alvorens toont hy den dag, op de welke de zelve gevierd wierd, dewijl Christus regte Geboortedag al van ouds gansch onzeker was; nadien evenwel d'Oostersche Kerk de zelve op den vj. Januari vierde, zoo wierden ook dan de *Epiphania* gehouden, en noemde men deze Geboortedag *Epiphania* (verschijninge) na de wijze der Heidenen, dewelken dien dag, dat hen een Godheid verscheen, die naam gaven: ten tijde van *Chrysostomus* wierd Christus Geboortedag op den 25 December verlegt, en bleef de naam van *Epiphania* aan den vj. Januari, op welke d'Ouden geloofden dat Christus in de Jordaan gedoopt was, en wierd na die tijd om die reden gevierd, schoon zy van Christus Geboorte eerst de naam kreeg; hier van daan kwam het dat de Ouden, behalven op Paasschen en Pinksteren, ook op dezen tijd den Doop bedienden, gelijk nog verscheide Volkeren die gewoonte behouden. Dat dezen dag van d'aankomst der Wijzen zijn naam zoude dragen, toont den Schryver gansch onmogelijk te zijn; en alhoewel d'Oudheid gelooft dat het wonder in Kana en Galilea op dezen dag is voorgevallen, zoo beweerd den Schryver egter dat die evenwel zijn naam daar van niet heeft: dit Feest wierd

door

door de eerste Christenen met groote eerbiedigheid van groot en klein gevierd. Het derde is mede een *dispuit* of verschil op de Hooge School van Leipsig, door de Hr. *Rechenberg* beweerd: de *δοξολογια veterum Christianorum.* d'Oude Christenen, byzonder de Grieken hadden een gewoonte, om na het zingen der Psalmen of andere Geestelijke Liederen, een Lofzegginge, tot verheerlijking van de H. Drieëenheid, kortelijk op te heffen, daar van wy hier een nette beschryving hebben: de zelve was in een meerder en minder verdeeld, na den omslag, met welke hun Godsdienst verzeld was; die zy de kleine noemden was de gewoone Lofzegging, en wierd dagelijks gebruikt; de groote alleen op de Feestdagen: den oorspronk hier van was de *Seraphinen* en *Engelen* Jes: 6: 4. en Luc: 2: 14. in den Lof van den Drieëenigen God te willen navolgen, zeggende: eere zy God de Vader, en den Zoon, en den H. Geest. Dog wanneer deze lofzegging van de Kerk eerst wierd aangenomen, is men het niet eens geweest, gelijk vervolgens uit de verscheide gevoelens getoont word, byzonder heeft dezelve ten tijde van *d'Arrianen* veel stribbelens gemaakt, dewelke dezelve heftig tegenspraken, gelijk ook de *Eunomianen.* Het vierde zijn eenige verschillen van d'Hr. *Sagittarius de Nudipedalibus Veterum.* Het bloodsvoets gaan is van een zeer oud herkomen; *Adam* d'eerste Vader deed zulks voor, en mogelijk na de zonde; dit hebben d'oude Heidenen, als Liefhebbers van de matigheid nagevolgt: *Lycurgus* belaste dit aan de kinderen der *Lacedemoniers* door een wet,

Oppi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Oppianus eiſchte dit zelfs van de Jagers, en *Plato* van zijn Leerlingen; bloodsvoets liep men in de loopbaan; de Leerlingen van *Pythagoras* waren ongeſchoeid, zoo ook die van *Diogenes*, zelfs *Socrates*; de naauwgezetſte onder de *Athenienzers* bedienden hen zelden van ſchoenen, ook *Kato* den *Uticenſeer*.

In d'eerſte wieg van Rome waren hun Raads-Heeren ongeſchoeid, namaals deden dat zelfs verſcheide Veldheeren: by deze gelegentheid krijgen wy een breede verklaring over Matth. 10: 10. Luc. 10: 4. en Marc. 6: 11. en werd de Schijn-ſtrijd, die daar in is, ten vollen weggenomen, en de wijze op welke Chriſtus en zijne Leerjongeren geſchoeid worden aangewezen, nevens nog verſcheide plaatſen der H. Schrift alhier verklaard: niet alleen d'arme maar ook de ſlaven gingen eertijds bloodſvoets, ook de vermomde; van daar keert zig de Schrijver tot de bloodſvoets gaande uit Godvrugtigheid, daar *Moiſes* en *Joſua* de voorrang hebben, en reden gegeven werd, waarom God hen zulks belaſte; dat ook de Joodſche Prieſters in hun *Tempel* bloodsvoets waren, houd den Schrijver voor zeer waarſchijnelijk, gelijk mede ſommige zulks aan 't geheele Joodſche volk toeſchrijven, daar van wy hier eenige voorbeelden zien; hier van daan hebben de meeſte Heidenen geleert hunne Heiligdommen bloodsvoets te betreden, als wy hier in d'optelling van de volkeren, welke dit tot een wet hadden, zien; zelfs volgden dit de oude Hekſen in hunne toover-bezweringen na: d'Oude Chriſtenen waren hier niet vremd van, en als zy ge-

gedoopt wierden, of hunne plegtige gebeden deden, of als zy in nood den Hemel om hulp smeekten. Dit hebben de Turken ongetwijfeld van de Christenen ontleent, die nooit geschoeid hunne *Mosqueen*, of de plaatsen die Christus bewandelt, heeft betreden, gelijk alle d'andere Mahometanen hen hier in navolgen, meinende door het bevel, aan *Moises* en *Josua* gegeven, de Hedendaagsche Joden nog verpligt te zijn, om hunne schoenen voor der zelver *Synagogen* of uit te trekken of te reinigen, gelijk ook sommige ketters om dezelve reden dit hebben nagevolgt: dat de Barrevoeter-Monnikken zulks naäpen, zegt den Schrijver, is enkele bygeloovigheid. Laat ons nu ook eens zien welke volkeren zulks al in treurtijden deden: bloodsvoets te gaan was een teeken van groote rouw of boete by de Joden, en 't zelve is tot in later tijden gebleven: ook leert ons *Ezechiel* 24: 17. dat men zulks op de begravenissen by hen dede, welke plaats alhier verklaart word, ook deden zy zulks op hun groote Verzoendag: dat d'oude Christenen 't zelve van de Joden hebben aangenomen bewijst hy klaar. Tot een besluit van dit werk vinden wy een omstandige beschrijvinge van de Wet van *Moises* Deut. 25: 5. in welke hem, die weigerende zijn Broeders Huisvrouw te trouwen, de schoe moest werden uitgetrokken, welke manier van doen ook gebruikt wierd, als den een aan den anderen zijn regt afstond Ruth. 4: 7. van deze zaken is hier een zeer geleerde verhandeling, en wel op zodanige wijze, dat de voornaamste Schrijvers, die dit werk by de hand gevat hebben, hunne missla-

misslagen klaar werden aangewezen. Het laatste zijn eenige *disputen* door de Hr. Pfeiffer in de Hooge School tot Regensburg beweerd *de cura Virginum apud veteres*. Hoe noodig het is de jonge maagden wel op te voeden, en wel byzonder voor der zelver kuisheid te zorgen, wisten d'oude overvloedig, (want zy zijn van haar zelven zwak, en ligt ten val te brengen; hier om wilden zy, dat dezelve naauwkeurig moesten bewaard en opgesloten zyn), byzonder in de jeugd, dewijl de wellust dan allersterkst in dezelve heerscht; de nette beschrijving laten wy u Lezer in 't werk zelfs zoeken, wy derven zoo klaar niet spreken. Hoe bezwaarlijk d'Ouden oordeelen, dat ligtvaardige te bewaren zijn, zien wy hier uit verscheide van hunne klagten. Het woord van *Mulier* toont hy, dat by d'oude van een wyd uitgestrekt gebruik was. De Grieken, om hunne Maagden te bewaren, hielden dezelve opgesloten, en lieten haar nooit in 't openbaar verschijnen, stelden daarenboven nog een oude vrouw daar by, dewelke zorg droeg, dat zy nooit voor de deur stonden, of uit het vengster keken. De wet van *Lycurgus* gaf aan de Lacedemoniers een andere vryheid, hunne jonge dogters oeffenden haar in 't openbaar in allerley spelen, en wel op zulke wyze, datmen in 't worstelen en loopen de gansche dye bloot zag: de Romeinen daarentegen hielden de haare gansch ingetogen, en verboden dezelve de Wyn, maar anders bewaarden zy die als de Grieken, gelijk ons uit d'oude Schrijvers getoont werd, die de verscheide benamingen van Kamers in haar huis doen

zien, waar de Griekſche Vrouwen geplaa
wierden in het binnenſte; de Romeinen daar
tegen hielden hunne Vrouwen in den eerſten i
gang van hunne huizen, maar de Joden ware
het eens met de Grieken, en plaatſten hunn
Vrouwen in 't binnenſte van de wooning, e
zoo deden meeſt alle andere volkeren, en by
zonder de Perſianen. Dog alle deze zorg wa
niet genoegzaam, om een welluſtige te bewa
ren, zy wilten zelfs deze te duiden tot een be
wys, om haare onkuisheid, ſchoon gepleegd
te verſchoonen, en als onmogelijk te noemen
om dit kwaad dan voor te komen liet men de
zelve nooit alleen, maar gaf haar een geduri
gezelſchap, dat haar nooit uit het oog liet gaan
byzonder van d'Ouders, en wel meeſt de moe
ders, zijnde de zorg om dezelve wel uit te
trouwen de Vaders aanbevolen, want buite
der Ouderen wille was geen huwelijk van een
dogter by d'oude Romeinen wettig, welke ge
ſtorven zijnde hadden de Voogden en naaſtbe
ſtaande het zelve regt: by deze gelegentheid lee
ren wy, wanneer een dogter by de Romeinen
Sperata (gevryd) *Pacta* (verloofd) *Sponſa* (de
Bruid) genaamt wierd. Deze bleven zoo lang
onder de bewaring en zorg van hunne Ouders
of Voogden, als zy ongetrouwd waaren, maar
daar na nam de man die over, ten waar by
voorval de moeder genoodzaakt wierd, om de
man daar in behulpzaam te zijn; dog dewijl het
de moeder onmogelijk was de dogter altoos
gade te ſlaan, en onder haar oog te houden,
zoo huurde men byzondere dienſtmeiden, die
dat werk op haar namen, zedig, en geenzins
klap-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

klapagtig moesten zijn. Zie daar Lezer een werkje opgevuld met allerley geleerdheid, Joodsche, Grieksche, en Latynsche Oudheden zijn hier meenigvuldig, met een woord 't is al fraai wat in 't zelve verhandelt werd.

XII. HOOFDDEEL.

Gedenkwaardige Geschiedenissen, volgens den rang der Jaren, van het begin des Werelds, tot het einde van 't Jaar Zeventien-honderd, behelzende duure Tyden, Hongersnooden: verscheide Oorlogszaken, en Pestilentien; gevolgd van Aardbevingen, Donder, Bliksem, Hagel, Zneeuw, Wind, Regen, harde, en zachte Winters: voorts Rotten; Muizen, en Rupsen, met meer andere Hemel-plagen. Nevens goekoop Koorn en Wyn. Byeen gebragt door Gerrit van Spaan. *Te Rotterdam by* Pieter van Veen, 1701. in 8, 25 Bladen.

WAt tyd wy in den Jare 1698 beleeft hebben is een ygelijk zoo wel bekend, dat wy zulks hier niet weder behoeven op te halen. Een yder klaagde niet zonder groote reden, dat alle eetbare waaren tot een zoo hooge prijs steigerden, dat de geringe luiden die naaulijks konden bekomen. De vermogende voorzagen hen zoodanig of'er een zwaren Hongersnood te

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

verwagten was, die, in geval van een misgewas of flegten Oegst, niet zonder reden te dugten stond.

Deze kommer bewoog onder anderen onzen naarstigen *van Spaan* de meeste Schryvers dezen aangaande op te slaan, waar toe hy zeer goede gelegendheid hadde, dewijl hem door zijnen goeden Vriend V... zoodanige hulpmiddelen wierden toegevoegd, waar uit hy deze *Gedenkwaardige Geschiedenissen* konde t'zamenstellen; gelijk hy ook een lijst vertoond van de Schryvers uit welke hy die heeft getrokken, om zijne Landsluiden ook eens te toonen hoe het in de Oude tijden in verscheide Landen is toegegaan. Hy vond in de zelve vele staaltjes, die hy ons in zijn Boek mede deeld, dewelke, gelijk hy zegt, in geheugenisse zullen blijven

Zoo lang de Zon in 't Oosten ryst,
Den dag bepaald, en d'uuren wyst,
Of dat'er Starren ligten:
Zoo lang de nieuwe of volle Maan,
By Moor, en Turk, of Indiaan,
Zal haren loop verrigten.

Ook heeft hy zijn eigen Werk in Digtmaat zeer net afgeschetst in een zoetvloeijend vaarsje: beginnende,

Waar vaak den honger heeft gewoed,
Wie zig met menschevlees gevoed,
En wie verhongerd eerst de lijken
Uit 't graf gehaald heeft en gerukt,
Gesneên, gekurven, en geplukt,
En wie met schoft en schonk ging stryken.

en zoo voort.

Den

Den verderen Inhoud Lezer, zoo als ons die ter hand gesteld is zullen wy u mededeelen.

Het I. Hooftstuk Pagina 1: behelst duurte van levensmiddelen ten tyde van d'Oudvaders, als ook van verscheide merkelijke geschiedenissen, nevens het belegeren en innemen der Stad Jerusalem door Titus Vespasianus.

Het II. Hooftstuk Pagina 17. spreekt van Pesten, Aardbevingen, en Springhanen, als mede hoe eenige Steden en Dorpen ontrent Tessel vergaan zijn, en hoe 20000 met'er hand geschreve boeken door brand vernield wierden.

Het III. Hooftstuk Pagina 35 handelt van vierigen regen, honger, sterfte, storm en onweder. Desgelijks van Muizen, sneeuw, strenge vorst, en andere voorvallen.

Het IV. Hooftstuk Pagina 52 maakt gewag van Heirlegers, van Vliegen, desgelijks van Donder, Blixem en hooge watervloeden. Als ook van goekoop Tarw, Haring en eyeren, enz.

Het V. Hooftstuk Pagina 68 toont groote Wyngewassen, en een ellendige hongersnood in Holland en andere gewesten. Hier by spreekt het van Schatten, scheren, en villen. Nog handelt het van groote Gastmalen, daar zeer weinig verteert wierd, nevens eenige Scheepsstrijden en Zeegevegten.

In het VI. Hooftstuk Pagina 96 hoord gy een Paap de Wormen op een belachelijk manier bezweren. Voorts ziet men eenige Portugezen grouwelijk om twee Koeyen vegten, als ook hoe een party Joden in Portugaal den nek gebroken wierden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Het VII. Hoofdstuk Pagina 111 vermeld hoe dat'er Laarzen, Schoenen, en Padden gegeten zijn. En hoe de Wynstokken in den Winter (in 't hemd) gesnoeyd werden, nevens een party schelmeryen van onbarmhertige Koornkopers. Desgelijks hoe de Boeren zig zelven dood zuipen in nieuwen Most.

Het VIII. Hoofdstuk Pagina 129 verhaald verscheide belegeringen van Steden. Den brand van de Goudsche Kerk, en hoe de Zilvere Sint Jan gestraft wierd. Het zelve werd besloten met een kort, dog net verhaal van de blokkeering der Stad Leiden.

Het IX. Hoofdstuk Pagina 151 gewaagt hoe eenige Turken verzuipen, en de Papen de rol spelen, als ook hoe dat een Engels Schip tegens een geheele Vloot van Spanjaarden en Portugesen slaat, des Kapiteins laatste woorden, en der Spanjaarden beestige dommigheid.

Het X. Hoofdstuk Pagina 172 werd in geredeneerd hoe galgen en graven bestolen, het Eiland S. Tomas veroverd, en de vrouwlieden het begraafenis-gaan verboden wierd, als mede hoe de klokken gedoopt, en de Spanjaarden vogelvry verklaard wierden, als ook hoe een man en vrouw begraven en wederom verrezen zijn.

Het XI. Hoofdstuk Pagina 200 spreekt van zwaren regen, 't geesselen der Predikstoelen; dierte in Holland; Pest in Pruissen; en van een yselijke Aardbeving te Napels alwaar Papen en Monnikken zig zelven kastyden dat'er de lappen en vellen by nederhangen.

Het XII. Hoofdstuk Pagina 218 vervat zware Pesten,

Peſten, en meld hoe eenige ambagtsgezellen na Kerkelijke bediening tragten, en yder te wys wilden zijn, als ook hoe een Stad, nevens een leger in Cina glad weggeſpoeld wierd.

Het XIII. Hooftſtuk Pagina 240 redeneerd hoe de Muizen verzuipen, en de Peſt t'Amſterdam, Rotterdam, Haarlem, Leiden en in Italien woedde; als mede hoe een gewaanden duivelbeſweerder door een draaywind opgenomen en weggevoerd wierd benevens een Aardbeving in Nieunederland.

Het XIV. Hoofdſtuk Pagina 262 maakt gewag van vierige ſtralen welke door de lugt vliegen. Hoe de Turken verworgd werden, en dronkaarts van Peſt bevrijd blijven; als ook hoe een Swartin door honger gegeten werd.

In het XV. Hooftſtuk Pagina 281 ziet men de Roomsgezinde zig zelven ongenadig geeſſelen, een kwaadſpreker van de Magiſtraat gedood, en een party getergde Stieren door 't ſlingeren der vendels op de vlugt drijven.

Het XVI. Hooftſtuk Pagina 298 vertelt hoe een Orkaan in Holland en d'Omleggende kontreyen Huizen, Kerken, en Toorens ter neder bonſte, hoe een party Schepen blijven en een party babbelaars den mond geſtopt wierden.

Het XVII. Hooftſtuk Pagina 314 begind met de belegering van Londonderry, en hoe Dr. Walker een braaf Predikant die Stad zeer deftig heeft gedefendeert, als ook hoe al de menſchen op een Ooſtindis-Schip omhals raakten.

In het XVIII. Hooftſtuk Pagina 331 ziet men

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

een Santinne een ſtuk Schildery vereeren, een party Dorpen verwoeſten, en gehele Landſchappen ledig ſterven.

In het XIX Hooftſtuk Pagina 347 belet een *Agnus dei* het branden van den Berg *Vezuvius*, voorts ſpreekt het van een overſchralen oegſt; hoe zommige Koornkopers en Makelaars de droes om geld dienen; en hoe men de Grutters en Bakkers hun Huizen wil plonderen.

Het XX. Hooftſtuk Pagina 364 ſpreekt van een Aardbeving te Batavia; heerlijke gewaſſen; vorſt in Spanjen; en Heirlegers van Muizen.

Zoo dat men hier niet alleen vind een reeks van vele merkelijke zaken, maar ook een berigt van het verſchil der Pryzen, voor de eetbare Waaren in de Jaaren 1699 en 1700 beſteed, 't geen de nakomelingen als ongelooffelijk zal voorkomen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

XIII. HOOFDDEEL.

Boeknieuws, enz.

I.

A Treatiſe of the Celibacy of the Clergy, wherein its Riſe and Progreſs are hiſtorically Conſider'd. By the learned Henry Wharton, M. A.

Dat is,

Een verhandeling van den ongehuwden ſtaat der Geeſtelijkheid, waarin deszelfs oorſprong en voortgang op een Hiſtoriſche wijze word overwogen. Door den geleerden *Henrik Wharthon*, Meeſter der vrye Konſten. Te London by *Tho: Bennet*. 1701.

II.

A Syſtem of Geography: or, a new and accurate Deſcription of the Earth in all its Empires, Kingdoms and States. Illuſtrated with Hiſtory and Topography, and Maps of every Country fairly Engraven on Copper, according to the lateſt Diſcoveries and Corrections by Herman Moll*; together with an Alphabetical Index of the Names, Ancient as well as Modern, of all Places mention'd in the Work. Printed for* Timothy Childe.

Dat is,

Een volmaakte Aardbeſchryving: of naauwkeurige Beſchryving van de Aarde, in alle hare Keizerrijken, Koningrijken en Staten, opgehelderd met Geſchiedeniſſen, Plaatsbeſchryvingen, en Kaarten van ieder Landſchap, fraai in koper gezneden volgens de laatſte ontdekkingen en verbeteringen van *Herman Moll*; nevens een Alphabetiſch Bladwijzer van de namen, zoo oude als hedendaagſche, van alle Plaatſen in 't Werk gemeld. Te London by *Timotheus Child.* 1701.

III.

A New Deſcription of Holland, *and the reſt of the United Provinces in General, containing their Government, Laws, Relegion, Policy, and Strength; Their Cuſtoms, Manners, and Riches; Their Trade to the* Indies, *&c. Their Fiſhery and Bank, with a particular Account of* Amſterdam, Hague, Rotterdam, *and the other principal Cities of* Holland. *Sold by* H. Rhodes..

Dat is,

Een nieuwe Beſchryving van Holland, en de verdere vereenigde Provintien in 't algemeen; behelzende der zelver Regering, Wetten, Godsdienſt, Staatkunde en Magt; haar gewoontens, zeden en rijkdommen; haar Vaart op de Indiën, enz.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

enz. haar Viſſery en Bank, nevens een byzonder berigt van Amſterdam, 's Gravenhage, Rotterdam, en andere voorname Steden van Holland. Te London by *Henrik Rhodes.* 1701.

IV.

A Thouſand Notable Things: Containing Directions to Read and write, and indite Letters, to teach Old and Young ſpeedily to ſpeak any Language as fluently as a Native. The City Laws: of Gardening, Planting, Grafting, Angling, Fowling and Vermin-killing: To make Wine or Cider, and to preſerve them: To make old People look young. The vertue and uſe of Dullidge and Epſom Waters: Rules of Health, of Dreams, moulds, Riddles, Jeſts, and ſtrange Stories. To order Bees, make Corn produce a double Crop: a Help to Diſcourſe, to make Window Saſhes, as tranſparent as Glaſs. With 900 modern Curioſities as Perfuming, Gilding, Dying, Colouring, and on moſt Subjects whatſoever. Sold by G. Conyers.

Dat is,

Duizend aanmerkelijke zaken: behelzende onderwijzingen om te lezen en ſchryven, mitsgaders Brieven op te ſtellen, om ouden en jongen in korten tijd eenige taal zoo vloeijende te leeren ſpreken als een Inboorling. Des Stads Wetten:

Wetten: het Tuinen, Planten, Enten, Hengelen, Schieten, en 't dooden van Ongedierte: om Wyn of Appeldrank te maken, en 't zelve te bewaren: om oude Luiden als jong te doen voorkomen: de kragt of deugd en 't gebruik der Wateren van *Dullidge* en *Epsom:* Regelen van gezondheid, van Droomen, Maaltjes, Raadsels, Schertzen, en vremde Geschiedenissen: om Byen wel te houden: om Koorn een dubbeld gewas te doen voortkomen: een behulp tot redenwisseling om Blinden van Vensters zoo helder ligt te maken als Glas, met 900 hedendaagsche aardigheden, als 't *Perfumeren*, Vergulden, Verwen, Schilderen, en de meeste voorwerpen die'er zouden mogen zijn. Te Londen by *G. Conyers.* 1701.

V.

A New Account of Italy, containing a Description of all its Countries, the various Constitutions, under several Souvereing Princes and States; their Strength, Riches, Revenues, Trade and Coins; their Curiosities, Rarities, and Wonders; the Customs, Manners and the Trade of the People: together with a particular Description of Rome, Venice, Genoa, Millain, and all the other remarkable Cities. Sold by H. Rhodes,

Dat is,

Een berigt van Italie; vervattende een Beschryving van alle deszelfs Gewesten, de verscheide

scheide Regeringstaten onder de byzondere *Souvereine* Vorsten en Staten; hun Magt, Rijkdom, Inkomsten, Koophandel en Geldmunten; hun fraaiheden, rariteiten, en wonderlijke zaken; de gewoontens, zeden, en Ambagten van 't Volk; nevens een byzondere Beschryving van Rome, Venetien, Genua, Milanen, en alle de andere voorname Steden. Te London by *Hen: Rhodes.* 1701.

VI.

English Liberties; or, the Free-born Subjects Inheritance. I. Magna Charta, *the* Petition *of* Right. *the* Habeas Corpus *Act; Proceedings of Appeals of Murder, The Power of* Parliaments; *Qualifications necessary for such as should be chosen to that great Trust; Advantages Englishmen enjoy by Trials by* Juries? *That they are Judges by Law as well as Fact; and are not Finable nor to be Punish'd, for going contrary to the Judges Directions.* II. *Of* Justices *of the* Peace? *their Oath, Office and Power, in many Respects; with several* Law-Cases *Alphabetically digested for Ease and Brevity, and Warrants proper thereto, exact after each particular Case; concluding with a short Discourse of the Succession of the Crown, Sitting of Parliaments. Trials of Treason; As also directions for Drovers, Butchers,*

Toll-

Toll-keepers, and Clerks of the Market, &c. III. *The* Coroner *and* Conſtable's *Duty, reting to Dead Bodies Murder, Man ſlaughter, and Feio-de-ſe; Arreſts, Eſcapes, and Conſervation of the Peace. And the* Thurch-Wardens, Overſeers, *and* Scavenger's *Duty at large. Ftrſt Compiled by* Henry Care, *and now Inlarged with new and Uſeful Aditions, by a Well-Wiſher to nis Country. Dedicated to the Honourable* Houſe *of* Commons.

Dat is,

De Engelſche Vryheden; of het erfdeel der vrygeborene Onderdanen. Eerſtelijk de *Magna Charta*; het verzoek van Recht, en de Acte van *Habeas corpus*, de proceduren van Appellen in geval van Moord; de magt van Parlementen; de hoedanigheden van de genen, die tot zulk een toevertrouwde Bediening verkoren behoorden te worden; de voordeelen die de Engelſche genieten door de te rechtſtellingen voor Jurys, of twaalf bezwore Buuren en goede Mannen; dat deze zoo wel volgens de Wet als het Feit Regters zijn, en dat zy in geen Geldboete beſlagen of geſtraft konnen worden, om dat zy tegen de *directien* van de Regters aangaan. Ten tweeden, van Vrederegters, hun Eed, Ampt, en magt in vele opzigten; met verſcheide gevallen in Regten, Alphabetiſchwyze byeen geſchikt, tot gemak en kortheid, nevens *Warrants*, of ſchriftelijke bevelen, daar toe eigendlijk behoorende,

hoorende, net agter elke byzondere zaak gesteld, eindigende met een redenering over de *Successie* van de Kroon, het zitten van Parlementen, en te regtstellingen in cas van Hoogverraad; mitsgaders lessen voor Vetweiders, Vleeschhouwers, en Keurmeesters van Markten, enz. Ten derden de pligt van de Lijkschouwers en * *Constables*, ten opzigte van Lijken, Moorden, Manslag, en Moorders van zig zelven; Arresten, ontvlugting uit de Gevangenis, en het onderhouden van de Rust en Vrede; als ook Pligt van Kerkmeesters, Opzienders, en Straat- of Wijkmeesters wijdloopig voorgesteld. Eerst opgesteld door *Henrik Care*, en nu vermeerderd met vele nutte byvoegzelen, door een Liefhebber van zijn Vaderland, opgedragen aan het Lager-Huis.

VII.

The Advancement and Reformation of modern Poetry, a Critical Discourse in two Parts. The first shewing that the principal reason, why the Antients excell'd the Moderns in the greater Poetry was, because they mix'd Religion with Poetry. The second proving that, by joyning Poetry with the Religion reveal'd to us in Sacred Writ, the Modern Poets might come to equal the Antient, by Mr. Dennis: London Printed for R. Parker.

Dat

* *Deze zyn een soort van Schouten.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Dat is,

De voortzettinge en verbeteringe van de Hedendaagſche digtkonſt; zijnde een oordeelkundige redenering in twee deelen. Het eerſte toonende, dat de voornaamſte reden, waarom de Oude Digters de Hedendaagſche te boven gingen in de Grooter Digtkonſt was, om dat zy den Godsdienſt met de Digtkunde vermengden. Het tweede bewyzende, dat, door 't voegen van de Godsdienſt, ons door de Heilige bladen geopenbaard, by de Digtkonſt, de Hedendaagſche Digters de Oude zouden konnen evenaren. Door *Mr. Dennis.* Te London gedrukt voor *R. Parker.*

VIII.

Chriſtianity the Great Ornament of Humane Life: Or Man conſidered in his Spiritual, Civil, and Moral Capacities. Being an Humble Eſſay towards the furtherance of Univerſal Piety and Charity, and removing all unreaſonable Prejudice and Animoſities reſpecting both the Church and State. Printed for Henry Bonwicke.

Dat is,

De Chriſtelijkheid het groot cieraad van 't menſchelijk leven: of de menſch aangemerkt in in zijn Geeſtelijke, Burgerlijke, en Zedelijke vermogens. Zijnde een nederig onderzoek tot het bevorderen van algemeene Godvrugtigheid en

en Liefdadigheid, en het weren van alle onredelyke vooroordeelen en hevigheden ten opzigte beide van Kerk en Staat. Gedrukt voor *Henrik Bonwicke.*

IX.

The Interest of Schotland *in three Essays, viz. I. Of the true Original and indifferency of Church Government. II. Of the Union of* Schotland *and* England *into one Monarchy. III. Of the present State of* Scotland. *Sold by* A, Baldwin.

Dat is,

Het intereſt van Schotland in drie onderzoeken, te weten, I. van de ware oorſprong en onverſchilligheid van de Kerkelijke regering II. van de vereeniging van Schotland en Engeland in eene Opperheerſchappy. III. van de jegenwoordige Staat van Schotland. Te London by *A. Baldwin.*

X.

An Essay for a New Translation of the Bible, wherein is shewn, from Reason and Authority, That all former Translations are Faulty; and there is need of a New Translation.

Dat is,

Een onderzoek tot een nieuwe overzettinge van den Bibel, waar in uit de reden en *Authoriteit* getoond word, dat alle voorgaande overzettingen gebrekkelijk zijn, en dat'er een nieuwe van nooden is. Te London by *Johan Hepburn.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

XI.

Essay Philosophique, *concernant l'Entendement* humain, ou l'on montre, quelle est l'etendue de nos connoissances certaines, & la maniere dont nous y parvenons, traduit de l'Anglois de Mr. LOCKE, par *Pierre Coste*, sur la quatrieme edition revuë, corrigée, & augmentée par l'Auteur.

Dat is,

Wijsgerige Proeve rakende het menschelijke VERSTAND, *waar ingetoont word, welke is de uitgestrektheid onzer wisse kundigheden, en de manier waar op wy daar toe komen, overgezet uit het Engelsch van* Mr. Locke *door* Pieter Koste, *naar den vierden druk overgezien, en verbeterd, en door den Schrijver vermeerderd. t'Amsterdam by* Henrik Schelte, 1700. in 4.

XII.

Le bon usage du Tabac en poudre, les differens manieres de le preparer & de le parfumer, avec plusieurs choses curieuses concernant le Tabac.

Dat is,

Het goed gebruik van Snuiftabak, de verscheide manieren van die toe te bereiden, en met reuk te doortrekken, met vele keurlijke zaken aangaande den Tabak. Te Parijs by de Wed. Quinet 1700. in 12.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

XIII.

Relation du Voyage fait a la Chine, sur le vaisseau de l'Amphitrite en l'année 1698, par le Sieur Gio Ghirardini Peintre Italien a Monseigneur le Duc de Nevers.

Dat is,

Verhaal van de Reize, gedaan na China op het Schip d'Amfitrite in 't jaar 1698 *door Sr. Gio Ghirardini Italiaansch Schilder, aan den Heere Hartog van Nevers. Te Parijs by* N. Pepie 1700 *in* 12.

XIV.

Histoire des Mouvemens arrivez dans l'Eglise au sujet d'Origene, & de sa doctrine..

Dat is,

Historie van de opschuddingen, in de Kerk gerezen, ter zake van Origenes en zijne Leere. Te Parijs by N. Le Clerc. 1700 *in* 12.

XV.

Bouclier d'Estat & de Justice, contre le dessein de la *France*, qui aspire ouvertement à la Monarchie Universelle, sous le vain prétexte des prétentions de la Reine de France, par le Baron de Lisola Ambassadeur de sa Majesté Imperiale en diverses Cours de l'Europe.

Dat is,

Schild van Staat en geregtigheid tegen den

toeleg van Vrankrijk, die zig opentlijk tragt Monarch van de geheele Weereld te maken, onder schijn van de ongegronde pretensien van de Koninginne van Vrankrijk. Door de Baron de Lisola Afgezant van zijn Keizerlijke Majesteit aan verscheide Hoven van Europe, in 12. 1701.

XVI.

Onderzoek der Redenen, die den Overste der Zaxische Benden, zoo die genaamd worden, wel heeft willen voorwenden, en schriftelijk bekend maken, om zyn schielijken en bedriegelijken inval in Lyfland te bewimpelen. *Heet gebakerde en stoute Raadslagen schynen in den aanvang ligt, in 't verhandelen zwaar, maar in de uitkomst droevig: Livius.* Uit het Latyn vertaalt. In 4. 1701.

XVII.

Alle de Vernuftige en Geleerde Werken van de Heer J*ohan d'Espagne.* Bevattende volgeestige en Mergh-rijke Gedagten over verscheide stoffe, zoo des ouden als N. Testaments. Dezen Druk, grootelijks vermeerdert en verbetert als mede met Zinrijke Kantekeningen, en een Nieuw naaukeurig Bladwijzer verrijkt. Mitsgaders een Voorreden van J*ohannes d'Outrein* Phil. Doct. en Dienaar des H. Evangeliums te Arnhem. Tot Utregt, by *Antony Schouten*, in 4. 1701.

AAN-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

AANWIJZER
DER
BOEKEN
Welke in de Boekzalen van de
MAANDEN
JANUARIJ, FEBRUARIJ, MAART, APRIL, MEY, en JUNIJ, 1701.
Zyn uitgetrokken.

A.

Alkemade, Penningen der Graven en Gravinnen van Hollant. Pag. 1
Arnold leven der voornaamste Woestyniers. 48 en 471
Aanmerkingen over de verscheide Stijlen en maniere van Schrijven van de Hr. *Saint Evremont* (Frans) 281

B.

Bruins eerste beginselen der woorden Gods. 393
Bouricius Regtsgeleerde werken (Latyn) 486

G.

Gedenkschriften van Denemarken (Frans) 348

H.

Herbert van de Godsdienst der Heidenen (Latyn) 77
Harwich Neerduitsche en Latynsche Redenaar 162
Hoogstratens Gedigten (Latyn) 216
Historie van *Lodewyk de XIII.* (Fransch) 450

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

L.

Lydius Bloemſtrooying op de Hiſtorie van Chriſtus (Latyn) 13
Leti kort begrip der Heldendeugden. 290
Leven van *Henrik* de Derde. 95
——— van *Eduard* de Twede. 418

M.

Medicus Politicus. 306
Miſchniſche Wetten raakende de Huiſvrouwen (Latyn) 136
Mayernes Geneeskundige werken (Latyn) 464
De *Meys* rede- en zedelijke Bedenkingen over Rom. 8. 502

N.

Noordbeek over Jeremias. 384

O.

Ontwerp van een Woordboek behelzende de kenniſſe der Weereld (Frans) 373

P.

Van de *Poll* van 't onterven en voorbygaan (Latyn) 185

R.

Ryſwijkſche Vredehandel. 62

S.

Staatkundig Getyboekje volgens de Stellingen van Mazarin (Latyn) 20
Smith der Chriſtenen Jubeljaar. 34
Staatkundige bedenkingen over het gehoudene Conclave van 1700. 326
Spaans Gedenkwaardige Geſchiedeniſſen. 531

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

T.

Tertullianes verdediging der Christenen tegen de Beschuldigingen der Heidenen (Frans) 223

V.

Verklaring van een tydrekenkundige Penning der Engelsche Koningen (Frans) 132
Vromans de foro Competenti. 401
Eerste Verzameling van Taalkundige redeneringen (Latyn) 518

W.

Waltons Redeneringe over de Oostersche Taalen (Latyn) 270

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

BOEKEN,

Die alleenlijk in dit half Jaar met de volle Tytel gemeld staan, en waar van zommige nader zullen verhandeld werden.

Engelsche Boeken.

I. *EEn Bedevaart na 't groote Jubelfeest te Rome in Jaar* 1700. 169

II. *De Engelsche Non.* 169

III. *Heylige eerste vrugten.* 170

IV. *Bepleite zaken onder* Karel *en* Jacob *de Tweede* 170

V. *Verhandeling van 'tgemeene regt der Mannen en Huisvrouwen.* 170

VI. *Een kort begrip der Wetten en Regeringe van Engeland.* 170

VII. *Daltons vrederegter op 't land en zijn ampt van Scherifs* 170

VIII. *De Successie van den Hartog vau Anjou overwogen.* 171

IX. *d'Onsterfelijkheid der ziele beweerd en bewezen.* 171

X. *De Goddelijke metgezel.* 172

XI. *De jonge* Gustavus. 17

XII

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

XII. *De volmaakte Keuken-bezorger.* 173
XIII. *Beschrijvinge van Spanje.* 173
XIV. *Het gedempte Sadducismus.* 174
XV. *Historie van de Werken der Geleerden.* 174
XVI. *Bedenkingen over den tegenwoordigen toestand van zaken.* 175
XVII. *De Successie-van Spanje ontvout.* 175
XVIII. *Historie van 't Spaansche Hof.* 176
XIX. *Het School van vermaak-neming.* 176
XX. *'t Merg der Historien.* 176
XXI. *De Konst van geheugenis.* 177
XXII. *Recepten van* Dr. Lower. 177
XXIII. *Nieuwe Woorden Weereld.* 355
XXIV. *Nieuwe Geographische en Historische Beschrijving van de Weereld.* 356
XXV. *Historie van de Oorlogen en latere tijden der Joden.* 357
XXVI. *Tafereelen van de Keyzers Koningen &c.* 358
XXVII. *Een volkomen Historie der Turken.* 359
XXVIII. *Een korte Historie van Spanje.* 360
XXIX. *Een verhandeling van den ongehuwden Staat der Geestelijkheid.* 537
XXX. *Een volmaakte Aardbeschryving.* 537
XXXI. *Nieuwe Beschryving van Holland.* 538
XXXII. *Duizend aanmerkelijke zaken.* 539
XXXIII. *Een nieuw berigt van Itaalje.* 541
XXXIV. *Engelsche Vryheden.* 542
XXXV. *De voortzetting en verbetering der hedendaagze Digtkonst.* 544
XXXVI. *De Christelijkheid het groot cieraat van 't Menschelijk leven.* 544
XXXVII. *Het Interest van Schotland.* 545

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

XXXVIII. *Onderzoek tot een nieuwe Overzetting van den Bibel.* 545

Fransche Boeken.

I. *Historische t'Zamenspraken door de Hr.* P. D. L. F. 178
II. *Algemeene verhandeling van de Wisselstijl.* 182
III. *Beschryving van een stuk Amber de Gris.* 361
IV. *De Waarheid van de Gereformeerde Godsdienst bewezen door de H. Schrift en de Oudheid.* 361
V. *Gedenkschriften van den Hertog van Navailles.* 362
VI. Placettes *verhandelinge van den Eed.* 362
VII. Saurin, *van de Liefde jegens God.* 362
VIII. *Aanmerkingen over de vergelijking van* Pindarus *en* Horatius. 363
IX. *Het eerste Boek van* Homeers *Ilias.* 363
X. *Verhaal op wat manier de Psalmen van* Conrart *zyn ingevoerd.* 368
XI. Lockes *Wysgerige proeve rakende het Verstand.* 546
XII. *Het goed gebruik van de Snuiftabak.* 546
XIII. *Reize na China.* 547
XIV. *Historie van de opschuddinge wegens* Origenes. 547
XV. *Schild van Staat en Geregtigheid tegen Vrankryk.* 547

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Latynsche Boeken.

I. *Martialis Sneldigten.* 175
II. *Bonanni Gedenkpenningen der Pauzen.* 178
III. *Schat van beschaafde Latynsche taal.* 180
IV. *Oude beelden uit de Boekkamer van* J. de Wilde. 363
V. *Burman Lykreden op van Halen.* 364
VI. *Relants vertoog van de Perziaansche tale.* 364
VII. *Optatus wegens de scheuring der Donatisten.* 365

Nederduitsche Boeken.

I. *Jesus oorzaak van de ware rust.* 176
II. Spinozaas *ongegrondheid wegens d'eenige volstrekte oneindige zelfstandigheid.* 179
III. Rotgans *Brief aan* Vollenhove. 179
IV. Soeteboons *Oudheden van Zaanland, Stavoren, Vronen en Waterland.* 179
V. *d'Ervaren Keukenmeester.* 181
VI. *Christus Geboorte, afgebeeld door* J. van Orley. 366
VII. Sluiters *bekrompen levensperk.* 366
VIII. *Republijk der Hebreên.* 367
IX. Arnolds *Historie der Kerken en Ketteren.* 367
X. *'t Groote Hosianna.* 367
XI. *Onderzoek wegens den inval in Lysland.* 548
XII. d'Espagnes *Werken.* 548

UIT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

BEKENDMAKING.

NAdemaal zekeren Hoogduitſchen Brief, in Nederduitſche Letteren geſchreven, en onderteekend *Johan Etmuller Kaufman am Hague*, in Mei dezes Jaars 1701 gezonden aan een *Heer tot Delft*, tegenwoordig geraakt is in handen van de *Heer .... tot Rotterdam;* behelzende het verfoeijelijkſte ſchelmſtuk, 't welk niemand, dan een twiſtſtokend Menſch, Eerdief, Guit of Nagtverrader, in zyn razernye heeft konnen *practiſeeren*: zoo werd een ieder by dezen verzogt, die diergelijke Brieven mogte ontfangen hebben, de zelve te *communiceeren* aan den *Drukker van de Boekzaal van Europe*, op dat men zoo des te meer dat vergiftig Beeſt, 't geen zig op zoo een vuile maniere ten toon ſteld, uit zyn eigen ſchendklaauw kenne.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

DE BOEKZAAL VAN EUROPE,

Voor de Maanden

JULIUS EN AUGUSTUS

1701.

Met Privilegie van de Edele Grootmogende Heeren Staten van Holland en West-Vriesland.

Te ROTTERDAM,
By PIETER van der SLAART,
1701.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

DEN
EDELEN
WELAGTBAREN HEERE
DEN HEERE
Mr. JAKOB
VAN
LANSBERGE,

MEERMALEN
BURGERMEESTER
DER STAD
HULST,
EN DEN LANDE
VAN
HULSTERAMBAGT;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

WORD DEZE

BOEKZAAL

VOOR DE

MAANDEN

JULIUS EN AUGUSTUS

1701

TOT OPBOUWINGE

VAN

OUDE VRINDSCHAP

EN ERKENTENISSE

VAN

GENOTENE

BELEEFTHEDEN,

TOEGEWYD,

VAN ZYN Eds.

VERPLIGTE

DIENAAR

P. VANDER SLAART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Aan den

LEZER.

Zie hier nu Lezer het vyfenvyftigste Boekzaalstukje, het welke wy u in den tyd van negen jaren hebben medegedeeld, waar in gy zult vinden een Oceaan van weereldsche veranderingen, de vergetelheid onttrokken door meer dan 2000 Boeken over alderhande Stoffe, en waar van het grootste gedeelte u hier als in 't verschiet werd open gelegt; dankt derhalven nevens my verscheide geleerde Mannen, voor dat zy ons zoo vele wetenswaardige dingen in zoo korten tyd hebben doen zien. Is'er ooit een rypen Oegst van Breinvrugten geweest, 't was in de laatste jaren der pas voorbygestrekene Eeuwe. Al het oude is door de zorge en vlyt van

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

wakkere Mannen, en de kosten van brave Boekhandelaars in zoo weinig tyds herboren, en als uit de duisternis her voort gebragt, dat een ieder daar over als verbaast is. En gelijk wy altyd geoordeeld hebben, het geen een mans werk te zyn, alle soorten van Boeken te doorlezen, en de zelve tot een kort begrip te brengen, zoo moeten wy, met het ingaan van dit tiende Boekzaaljaar, alle Geleerden wederom verzoeken, dat zy ons met hare Uittrekzels verder gelieven te begunstigen; ondertusschen werd'er met vlyt gearbeyd aan de beschryvinge van de Munstersche vredehandelaars, waar toe ons verscheide goede dingen zyn ter hand gesteld, en wy nog meerder wagten.

OP

OP
het XIX Deel
DER
Europesche Boekzaal

B Oekoeffenaars is uwe vlyt
Nog yver niet gedoofd, uw hope
Verryst weêr, wyl te dezer tyd
Agenors Spruit, de schoone Europe,
Haar wydberoemde Boekzalet
Weêr voor uw' leeslust open zet.

Hier kundge in allerhande stof
En styl uw' kieschen weetlust boeten:
't Zy daar de Poëzy, met lof
Gekroond, de Wysheid komt begroeten,
Of daar Historikennis praald;
Gy word op boekbanket onthaald.

Hier zietge, in pit en kern van reên,
Geleerdheid op haar' wolktroon blinken.
En doet, door damp en nevels heen,
Haar Godgewyde orakels klinken.
Daar prykt de Wysheid blond en schoon
In 't goud op haar' verheven troon.

Hier

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Hier toond de Godgeleerdheid ook
Haar heldere bespiegelingen,
En doet de Ziel door mist en rook
Uit 's werelds nevel opwaards dringen,
Beschouwende, van rampen vry,
Dus d'Englewoonsteê van naby.

Der Ryken wisselvalligheên
En levensloop der weitze Vorsten,
Die tweepaar Eeuwen agtereen
Het Albionsche Kroongoud torsten,
Hunn' magt, en op- en ondergaan,
Ontvouwdme u in een schat van blaân.

De Staatregeerkunde, op een' troon
Van glad yvoor, aan 't zwerk gezeten,
Vol glans, van waarze alle aardsche Goôn
't Regeergeheim komt toe te meten,
Bromd hier met goddelyk geluit
Haar schrandre staatorakels uit.

Hoe Themis haare vierschaar spand,
De wetten handhaafd, en verdedigd
't Onnoozle regt van ieder land,
Zietme in zyn binnenst' hier ontledigd.
Dies voeldge een trek tot wysheid, 'k zeg,
Hier wystmen u een korten weg.

N. W.

D E

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

DE BOEKZAAL VAN EUROPE.

JULIUS EN AUGUSTUS 1701.

I. HOOFDDEEL.

HET LEVEN VAN EDUARD DE DERDE.

EDuard de * Tweede dus afgezet zynde, wierd zyn Zoon en naamgenoot, den 25 van Loumaand des Jaars 1327, als Koning uitgeroepen, op den eersten van Sprokkelmaand door den Grave van Lancaster Ridder geslagen, en van

* *Zie de* Boekzaal *van Mey en Juni* 1701. *pag:* 446.

Wouter Reginolds te Weftmunfter gekroon waar op een algemeene vergiffenifſe ve kondigd wierd , 't welk alsnog ten ty van een nieuwe Krooning word onde houden. [1] Den Koning was nog ge vyftien jaaren oud, derhalven wierd twaalf voorname Heeren aangefteld, o de Rijkszaken, gedurende zyn minde jarigheid, te beftieren; dog *Mortimer* e de Koningin matigden zig de Regerin aan, en deden alles na hun welgevallen Het eerfte dat'er ondernomen wierd, wa een krygstogt na Schotland, waar in d Henegouwers onder *Jan*, Broeder van de Grave van Holland en Henegouwen, dien den, dewelke, nevens de Engelfche Ben den te Jork byeen komende, wel haaf zoo oneenig wierden, dat het eenig bloe koftte. Den jongen Koning rukte egte na de Grenzen van Schotland, alwaa hy het Schotfche Leger, twee derde minder in getal dan zyn eigen, in he Bofch van *Wiridale* en 't Park van *Stanho* zoodanig bezette, dat men aan de verwin ninge geen twyffel floeg; dog zy ontkwa men het gevaar door 't verraad van *Morti mer* en eenige Grooten: ja, den Ridde *James Douglas* befprong in 't naarfte van de

Nagt

Nagt met 200 snelle Ruiters des Konings Tent, zoodanig dat den Koning verslagen zoude zyn geweest, 'ten ware zyn Veld-Prediker hem niet, met ongemeene dapperheid en 't verlies van zyn leven, gered had: den Ridder keerde zonder schade, dog met groote eere te rug. Dus mislukte de eerste togt van dezen heldhaftigen Koning, die tot overwinningen geboren scheen. De Henegouwers enz. wierden op hun wederkomst afgedankt en na huis gezonden. [2] Nu trouwde *Eduard* met *Philippa* van Henegouwen, die kort naderhand stierf. *Robert Bruce* Koning van Schotland, en een der voornaamste Krygshelden zyner Eeuw, stierf thans aan de Melaatsheid, hebbende alvorens in een Parlament te Northampton die Vrede, welke de Engelsche Schryvers zoo veragten, door toedoen van de Koningin en *Mortimer* getroffen, en verscheide Schotsche Rijks-Handvesten, Kleinodien en Gedenkteekenen, de Schotten door *Eduard de I.* ontnomen, wederom ontfangen: men had zelfs den jongen Vorst zoo verre bepraat, dat hy niet alleen alle zyn regt op Schotland afstond, maar ook zyn Zuster *Johanna* aan *David*, Prins van Schotland, ten Huwelijk gaf,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

en de Engelſche liet verbieden Landen en in Schotland te bezitten, 'ten ware z aldaar woonden; daar tegens moeſt *Bru* 30000 marken aan Engeland betalen. een ander Parlament te Winchester wie *Jan* Graaf van Kent, des Konings Oom op zyn belydeniſſe over een toeleg o zyn Broeder te herſtellen, (een voorn men zonder daad) verwezen en onthoofd hoewel hy doorgaans zoo van 't Volk be mind was, dat hy van een tot vyf uure op 't Schavot ſtond, eer men iemand kon de vinden, die de byl tegen hem wilde op vatten, 't welk eindelijk een Vuilik u de Gevangenis van de *Marſchalſea* dede Deze dood wierd wel haaſt gewroken want de misnoegingen waren zoo hoo geſteigerd, dat men de Koningin in ee Parlament te Nottingham alle haar mag en overgroote inkomſten ontnam, en maa 1000 ponden 's jaars toewees. [3] *Mortimer*, die gemeenlijk 180 Ridders en Edelen by zig hadde, wierd op de volgende wyze in 't Kaſteel van Nottingham gevat De Koning ging met zekere Heeren heimelijk by toortsligt door een geheime weg onder de Aarde, tot zy by de kamer der Koninginne quamen; alwaar de Heeren, hebbende

der

den Koning buiten gelaten, *Mortimer* gre-pen, die gereed ſtond om met de Ko-ningin te bed te gaan; deze volgde hen, en riep (wel vermoedende dat haar Zoon by de hand was) *Bel fils, Bel fils aye pitie du Gentil Mortimer:* dog men voerde hem weg, en beſchuldigde hem van de volgen-de misdaden : *Dat hy oorzaak was van de moord des overleden Konings, en het veilig ontkomen van 't bezette Schotſche Heir by Stanhop-Park, zynde omgekogt met* 25000 *ponden: Dat hy den aanrader was van 't Schotſche Huwelijk en de ſchandelijke Vre-de: Dat hy de ſchatten van 't Ryk verſpild hadde: Dat hy te gemeenzaam met de Konin-gin was geweeſt, die men door hem bezwan-gerd oordeelde, enz.* Hier op aan hoog ver-raad ſchuldig verklaard zynde, wierd hy na London gevoerd, en aan de gemeene Galg de *Elms*, thans *Tiburne*, opgehan-gen, blyvende zyn Lijk aldaar twee dagen tot een ſchouwſpel ſchandelijk ten toon.

Charles le Bell, Koning van Vrankrijk, overleed thans zonder mannelijk Oir, waar op *Philip de Valois* in 't Rijk volgde, met uitſluitinge van *Eduard*, hoewel hy den overleden aan de ſpilzyde een graad nader beſtond, waar toe *Robert d'Artois*,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

een Rijksgenoot van groot vermogen veel toegebragt hadde. *Philip* dus tot Koning verheven, ontbood *Eduard*, om hem hulde te doen wegens Gascogne, en 't welk dezen, om redenen, op de volgende wyze * den 6 van Zomermaand dede, begevende zig in de groote Kerk te Amiens, in een rooden Tabbaard met Luiparden gestikt, met zyn Kroon op zyn Hoofd, zyn degen op zyde, en spooren aan de voeten, voor *Philip*, zittende op een Zetel van Staat, in een Violetverwigen Tabbaard met Lelien gestikt, met zyn Kroon op 't Hoofd, den Rijksstaf in de hand, en van alle de Princen en Rijksgenooten verzeld: Den Burggraaf van Melun, Kamerling van Vrankrijk, gebood *Eduard* eerst zyn Kroon, Degen, en Sporen af te leggen, en op een roode Fluweele Kusse neder te knielen, 't welk gedaan zynde, leide de Burggraaf beide zyn handen t'zamen in de handen van den Koning van Vrankrijk, en sprak deze woorden van hulde: *Gy word Leenman aan den Koning myn Meester als Hartog van Guyenne, en Rijksgenoot van Vrankrijk, en gy belooft hem trouwe en gehoorzaamheid toe te dragen,* zeg

* *Jean Tillet.*

zeg Ja. Koning *Eduard* zeide *Ja*, en kuste vervolgens den Koning van Vrankrijk als Leenheer aan den mond. Gelijke hulde dede hy wegens het Graafschap van *Ponthieu* enz. Hoe duur deze plegtigheid, die den Jongen, Magtigen, en Grootmoedigen Koning in den krop bleef steken, Vrankrijk kostte, zal uit het vervolg blyken. *Eduard* wedergekeerd zynde, bevond dat de laatstgeslote Vrede met de Schotten van ieder een gelaakt wierd: hier op volgde wel haast gelegendheid tot een Vredebreuk. *Eduard*, Zoon van *Jan Baliol*, door *Eduard den I.* afgezet, ziende dat *David* Koning van Schotland nog zeer jong, en 't Rijk verdeeld was, kwam uit Vrankrijk in Engeland, alwaar hem toegelaten wierd onder de hand aanhang te maken en Volk te werven, waar mede hy de Bestierders van dat Rijk gedurende Koning *Davids* minderjarigheid in een Veldslag, met verlies van vele Schotsche Grooten, en duizenden van gemeene Soldaten, overwon, en te *Scone* gekroond wierd: dog zyn aanhang was egter niet magtig genoeg om hem in zyn Zetel te beschermen, zoo dat hy genoodzaakt was hulp van *Eduard*, die zig nu tegen Schot-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

land verklaarde, te verzoeken. [6] *Eduard*, meer door redenen van Staat genoopt dan door natuurlijke liefde tot zyn Zuster bewogen, ſtelde zyne zinnen op den Schotſchen Oorlog, en belegerde met zyn eigen en *Baliols* Benden de Stad Berwik die hy, na een Beleg van drie maanden en een treffelijke tegenweer van den Lord *Seton*, innam, *hebbende eerſt het Schots Leger, dat tot ontzet genaderd was, by *Hallidown Hil* teenemaal geſlagen. Deze neêrlaag koſte dat bedrukte Rijk zeven Graven, 900 Ridders, 400 Schildknapen, en volgens tuig der Engelſe Schryvers 32000, dog der Schotſe 14000 gemeene Soldaten. [7] *Baliol*, om den Koning van Engeland meer tot zyn belang te verpligten, erkende te Newcaſtle *Eduard* als zyn Oppervorſt; dog dit baarde zoo groot misnoegen onder den Schotſen Adel, dat *Eduard*, na een onderſtand van een vyftienden Penning van de Weereldlijken, een twaalfden van de groote en andere Steden, en een tienden van de Geeſtelijken, genoodzaakt

* *'t Gene* Hector Boëtius *hier verhaald van 't ophangen van de twee Zoonen dezes Lords, word van* Speed *en andere als een kwaadaardig verdigtſel aangezien, te meer, dewyl zyn zydigheid tegen de* Engelſchen *overal genoeg blykt.*

zaakt was den Oorlog in Schotland drie agtereenvolgende Jaren te voeren, keerende nooit zonder groote verwoestinge en bloedstortinge, zoo dat men zig met regt mag verwonderen hoe dat deerniswaardig Rijk zoo vele jaren lang zoo vele en dappere Mannen tot verdediging van deszelfs Vryheid heeft konnen uitleveren. De rede waarom *Eduard* den Oorlog tegen Schotland met zoo veel yver voortgezet hadde, was zyn toeleg tegen Vrankrijk, die hy thans werkstellig maakte. [10] *Robert d'Artois*, uit Vrankrijk misnoegd gevlugt, kwam nu in Engeland, wierd Graaf van *Richmont* en geheime Raad des Konings gemaakt, en stookte dien Oorlogsbrand, welke over de 100 jaren lang, en den rook van dien nog langer duurde. Hy openbaarde eerst aan *Eduard* alle de geheimen en raadslagen van 't Fransche Hof, mitsgaders op wat wyze *Philip*, wiens regt hy nu verwierp, tot de Kroon verheven was: vervolgens wierd'er een vertoog aan den Paus en nabuurige Vorsten tegen *Philip* uitgegeven. *Eduard* had over langen tyd zig tegen den Franschman versterkt, en verscheide Vorsten tot zyn belang verbonden; ook was hy, met toe-

ftemming van *Lodewyk van Beyeren*, op dien tyd * Keizer, tot *Vicaris Generaal* van 't H. Rijk verkozen, uit welken hoofde alle de Vorften van 't Rijk, aan Vrankrijk grenzende, gehouden waren hem by te fpringen. De Vlamingen, hoewel hun Graaf, als Leenman van Vrankrijk, *Philip* aankleefde, wierden ook door eenen *Jaques de Arteville*, een man van groot aanzien, bewogen de zyde van *Eduard* te kiezen, waar op eenige Wetten, den Wol- en Lakenhandel aangaande, die Engeland zeer voor- en Vlaanderen zeer nadeelig waren, herroepen wierden. Aldus Bondgenoten gemaakt hebbende, ftelde de Koning alles in 't werk om zig van fchatten te voorzien. In een Parlament te Northampton wierd hem van de Steden en Burgten, mitsgaders de Geeftelijkheid, een tienden, en van de andere een vyftienden Penning toegeftaan; daarenboven wierden alle zoodanige Gelden, die in de Kerken van Engeland tot den H. Oorlog verzameld waren, ten behoeve van den Koning aangeflagen, 't welk in 't volgende Jaar de Goederen van drie foorten van † Monnikken mede

* *Deze had* Eduards *Gemalins Zufter getrouwd.*
† *Lombards, Cluniaqs en Ciftercences.*

mede te beurt viel. [11] Een ander Parlament te Nottingham gaf den Koning insgelijks een tienden Penning van de Steden en Burgten, en een vyftienden van anderen. Om den Adel te meer aan te moedigen, wierden vele door [12] hem tot hooger eernamen, en *Eduard* zyn Zoon tot Grave van Chester en Hartog van Cornwall, verheven. Een ander Parlament te Northampton gehouden gaf tot zyn Fransche Togt een merkelijken onderstand. Dus stak dezen voorzigtigen en heldhaftigen Vorst, van alles wel voorzien, en na hy zyne zaken met Schotland wel beschikt hadde, met zyn Gemalin en kinderen in Zee, en nam te Antwerpen, op aanraden der Vlamingen, den eernaam en Wapenen van Koning van Vrankrijk aan, waar door zy zig ontslagen oordeelden van zekeren Eed, voorheen aan *Lodewijk* gedaan, en vry van een verbeurte van 200000 Kroonen, indien zy ooit de Wapenen tegen den Koning van Vrankrijk kwamen op te vatten. Hier op wierd het verbond tusschen *Eduard* en de Vlamingen verkondigd. Den Koning van Vrankrijk had insgelijks geen zorg nog moeite gespaard om zig van aanzienelijke Bondgenoten te

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

voorzien. Den Koning van Bohemen een groot Starrekundige, den Rhyngraaf, den Bisschop van Mentz, *Albert* en *Ottho* Aartshartogen van Oostenrijk, *Theodorus* Markgraaf van 't Montferrat, den Graaf van Geneve, en vele Vorsten en Oversten uit Duitsland, Spanje, Savoyen, 't Dauphiné, en 't Franche Comté, hielden het met hem, zoo dat de grootste magt van 't Christenrijk in dezen Oorlog tusschen beide deze magtige Koningen op de been was. De Paus, en den Koning van Bohemen, die Vrankrijk veel tegenspoed in dezen Oorlog uit den loop des Hemels *voorzegt hadde, wendden alle vlyt aan om de zaak te bemiddelen, dog te vergeefs. *Eduard* tastte Kamerik aan, en *Philip* 't Hartogdom Guyenne; zyn Vloot dede ook groote schade op de kusten van Engeland. Hier op rukte den moedigen [13] *Eduard* door het *Vermandois* en *Thierache* Vrankrijk in, en naderde *Philip*, zoo dat beide de Legers tusschen *Viron-Fosse* en *Flamenguerre* lagen, en den dag van een Veldslag tusschen beide op den volgende Vrydag bestemd wierd. Dus lagen

* *Hoe verre zulke voorzeggingen doorgaan laat ik anderen te oordeelen.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

lagen beide die Legers, hoewel de Franschen de sterkste van Volk waren, tegen malkanderen over; dog den Stryd bleef agter om redenen aan beide zyden, dewyl de Franschen hun Koning in'er eigen Land niet wilden wagen, en de Engelsche het niet raadzaam oordeelden de Franschen aan te grypen. In plaats van Stryden verschafte hier een blooden Haas stoffe van lagchen aan twee moedige Legers; dit dier sprong voor het Fransche Heir uit zyn leger, waarop zoo een groot geschreeuw ontstond, dat men wederzyds in de agterhoede niet beter wist of den Slag ging aan, waarop eenige Schildknapen, tot verdere aanmoediging, Ridders geslagen, en schertswyze * *Ridders van den Haas* genoemd wierden. Des morgens vroeg braken beide de Koningen op, *Eduard* na Braband, en *Philip* na Parys. *Eduard*, hebbende zyn Gemalin in Braband gelaten, keerde ontrent Vrouwendag naar Engeland, [14] en te middernagt by den Tour landende, en de zelve onbewaakt vindende, was hy zoo verstoord, dat hy verscheide Bedienden liet gevangen zetten. Een Parlament, te London in de Lente gehouden, stond hem

* Froissart.

merke-

merkelijke Onderſtandgelden toe, boven dien nam hy nog verſcheide ſommen van rijke Luiden op Renten. De Graven van Salisbury en Suffolk, hebbende geduurende des Konings verblyf in Engeland verſcheide heldentogten gedaan, en zig te veel op hun voorſpoed betrouwende, waren eindelijk door een grooter getal Franſchen by Ryſſel zoo ruwelijk aangetaſt, dat zy beide gevangen, en, tot *Philips* zeer groote vreugde, naar Parys gevoerd wierden. *Eduard* was ondertuſſchen verwittigd dat *Philip* een Vloot van 200 Schepen, vele Galeijen, vol gewapende Mannen te Sluis in Vlaanderen gereed hadde, om hem 't Landen te beletten: derhalven vervaardigde hy aan zyn zyde een gelijk getal Schepen, en ſtak des Avonds voor St. Jansdag in Zee, en overviel de Franſche Vloot met een zoo grooten woede en voordeel van Wind en Zon in de mond des Havens van Sluis, dat hy hunne meeſte Schepen nam of in de grond boorde, en 30000 Man verſloeg, de grootſte overwinninge die de Engelſchen ooit ter Zee hadden bevogten. De Engelſche ſchigten vlogen zoo dik, dat vele Franſchen liever kozen in Zee te ſpringen dan

de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

de zelve ten doel te ſtaan. Niemand hadde moeds genoeg om *Philip* deze droevige neêrlaag eerſt bekend te maken, dan alleenlijk zyn Hofnar, die dikwils in zyn tegenwoordigheid uitriep: *Bloode Engelſchen! lafhartige Engelſchen!* waar op den Koning hem eindelijk vraagde, *waarom?* de Nar antwoordde: *Om dat zy zoo wel niet uit hunne Schepen in Zee darden ſpringen als onze brave Franſchen deden.* *Philip* begreep toen wel dat zyn Vloot geſlagen was. De Franſchen leggen dit verlies eenen *Nikolaas Buchet* te laſte, die zyne Schepen uit gierigheid bemand hadde met ſlegt Volk, die om weinig ſoldy dienen wilden. Den zegenpralenden *Eduard* landde met zeer groote luiſter, en ſloeg zyn Leger ſchielijk voor Doornik neder. * *Philip* was door zyn verlies zoo niet verzwakt, of hy naderde *Eduard* met een magtig Leger. *Eduard*, om 't verſpillen van Chriſtenbloed voor te komen, zond aan den Koning van Vrankrijk een Uitdaag-

* Baker *zegt hier dat den Hartog van Bourgondie en de Graaf van Armignak het Leger van* Eduard *voor Doornik ſloegen, en* 4000 *Man ter neder maakten, en dat* Eduard, *daar over verſtoord*, Philip *uitgedaagt zoude hebben, dog andere maken geen gewag van dit treffen.*

daagbrief, alleenlijk met een Opſchrift *Aan Philip de Valois*, om met hem lyf om lyf, of elk met 100 uitgeleze Mannen tegen honderd, of met beide de Legers tien dagen naderhand by Doornik te vegten: dog *Philip* ſchreef hem, dat, dewyl zyn Brief hield aan *Philip de Valois*, zonder eernaam van Koning, hy die niet kon aannemen als aan hem geſchreven, vermanende hem verders zyn hulde, te Amiens gedaan, en het ongelijk dat hy de Christen Weereld dede in 't verhinderen van den H. Oorlog, indagtig te zyn. Dus ging het Beleg van Doornik voort, en *Philip* rukte alles tot het ontzet byeen. Ganſch Chriſtenrijk had het oog op deze Veldtogt, en alles ſcheen tot een bloedbad te zullen uitbarſten, wanneer *Johanna de Valois*, *Philips* Zuſter, Weduwe van *Willem van Henegouwen*, en Moeder van *Philippa*, *Eduards* Gemalinne, een Vorſtin van voortreffelijke deugden, het Klooſter van *Fountenelles*, alwaarze Nonne geworden was, verliet, om een Vrede of Beſtand tuſſchen deze twee grimmige Vorſten te bemiddelen, en zulks met zoo veel wysheid, yver en geduld, dat'er, na veel over en weder gereiſt te hebben, een dag

en

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

en plaats tot een mondgeſprek tuſſchen hen beraamd, en vervolgens een ſtilſtand van Wapenen voor een jaar geſloten wierd, waar op beide de Legers naar huis trokken, en *Eduard* nevens zyn Gemalinne, die in deze driejarige togt twee Princen, *Lionel* en *Jan*, gebaart hadde, na Engeland keerde: [15] *Eduard* was te eer tot dit beſtand bewogen, om dat hy door verzuim zyner Staatbedienden, die hy naderhand wel wiſt te ſtraffen, niet behoorlijk van Geld voorzien was. De Schotten hadden thans het Kaſteel van *Striveling* belegerd, en *Eduard* ſpoedde zig tot het ontzet, dog te laat, dewyl het door geduurig beuken tot de overgave op Voorwaarden gedwongen wierd; des toog hy weder naar Nieukaſteel op Tyn, wagtende aldaar een maand na zyn tros en Oorlogsbehoeften, die ter Zee ſtonden te komen; dog deze door Storm naar andere Plaatſen gedreven zynde, ſloot hy een Beſtand van drie of vier maanden met de Schotten, en keerde na London. Ten tyde van dit Beſtand wierd *David*, Koning van Schotland, na een zeventienjarig verblyf by den Koning van Vrankrijk, van de Schotten t'huis ontboden, heerlijk ontfangen, en trok, na

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

'teindigen van 't Bestand, met een magtig Leger Engeland in, legerende zig bij Nieukasteel op Tyn; dog *Jan Nevil* Voogd van 't Slot, besprong hem met zekere uitgezogte Benden zoodanig, dat hy den Grave van Murray, met het verlies van vele Schotten, gevangen in 't Kasteel bragt, 't welk *David* zoo verbitterde, dat hy het zelve als een razend mensch bestprong, dog te vergeefs, zoo dat hy na 't Graafschap Durham toog, alwaar hy met moorden, rooven en branden, groote wreedheid pleegde. Naderhand trok hy naar 't Kasteel van Salesbury, den Grave van dien naam, in Vrankrijk gevangen, toebehoorende, in 't welk de Gravin, en eenen *Willem Montacute*, Neef van den Grave, waren; deze bespeurende dat de Schotse Ruitery meest met roof overladen was, dede een uitval met 40 Paarden, versloeg 200 Schotten, en keerde met 60 Gevangenen weder na 't Kasteel: *David* naderde het zelve wel haast, dog hoorende dat *Eduard* met zyn Leger by de hand was, week hy haastig te rug, zoo dat *Eduard* niets te doen vond dan de Gravin te bezoeken, welkers kuisheid hy te vergeefs vele lagen leide. Naderhand volgde

eenige

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

eenige weinige ſchermutſelingen, waarop een Beſtand van twee jaren geſloten wierd, onder anderen op Voorwaarde, dat den Grave van Salisbury, in Vrankrijk gevangen, tegen den Grave van Murray uitgewiſſeld zoude werden. *Charles de Blois* Neef van *Philip*, en *Jan* Grave van Montford, hadden omtrent dezen tyd een geding over de Erffeniſſe van 't Hartogdom Bretagne voor 't Parlament van Vrankrijk, wordende de zake tegen Montford uitgewezen: deze klaagd daarop aan *Eduard*, doet hem Manſchap wegens 't Hartogdom, en trekt met onderſtand van Geld en Volk naar Bretagne, alwaar hy, na eenige ſchermutſelingen, gevangen genomen, en te Parys in de Louvre gezet wierd. Zyn Gravin, Zuſter van *Lodewyk* Grave van Vlaanderen, ſtelde zig als een Heldin aan 't hoofd van haar Volk, overrompelde en verdedigde verſcheide brave Sterktens in Bretagne, dog vreezende voor de magt harer Vianden, liet zy hulp van *Eduard* verzoeken, die 't zelve zond, onder 't beleid van den dapperen Ridder *Wouter de Manny*; dog deze hulp was niet groot genoeg, zoo dat de Gravin zelf overkwam om byſtand, en een Huwelijk tuſſchen haar Zoon en *Edu-*

ards Dogter *Mary* aanbood: dit wierd aangenomen, en vervolgens zond men de Graven van Salisbury, Pembrook en Suffolk, en *Robert d'Artois van Richmond*, nevens eenige Lords, en een brave magt met de Gravin te rug. In deze Togt vielen vele schermutselingen, en wederzydsch winnen, verliezen, en herwinnen van Plaatsen voor: *Robert d'Artois* ontfing voor Vannes een wonde, van welke hy naderhand in Engeland overleed. *Eduard* volgde zyne gezondene hulpbenden met meer andere in Persoon, en sloeg zig voor Vannes, 't welk de Franschen weder hadden herwonnen, neder. *Jan*, oudste Zoon van *Philip*, en Hartog van Normandyen, kwam tot ontzet aantrekken met een Leger van 40000 Mannen, dog daar wierd, door bemiddeling van twee, door Paus *Clement de VI.* afgezonde Kardinalen, een Bestand van drie jaren gesloten, en 't geschil tusschen beide de Rijken aan den Paus op zekere Voorwaarden gesteld; dit verrigt zynde, keerde *Eduard* te rug, deed een Oorlogstogt in Schotland, en dreef Koning *David* in de Eilanden. † Thans bemag-

† Baker *steld dit geval vry vroeger, de reden weet ik niet.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

bemagtigde de Graaf van Salisbury het Eiland Man, voor welken dienſt hem *Eduard* den eernaam van Koning van Man gaf; * te rug keerende, hield hy Steekſpelen, en vervaardigde een treffelijke Zaal te Windſor voor de Ridders van de ronde Tafel, en noodigde alle vremde Edelen tot die Maatſchappy. [17] Omtrent dezen tyd wierd de Ridderordre van de Kouſſeband te Windſor ingeſteld, dienende die Band als een verknogtinge van eere in de gene die de zelve droegen, hoewel andere die inzettinge toeſchryven aan 's Konings opneminge van de afgevallen Kouſſeband der Gravinne van Salesbury in 't danſſen. *Eduard* was niet min yverig geduurende dit Beſtand in 't weren van alle ingeſlopen wanordres in 't Rijk, dan in zyne Oorlogstogten. In een Parlament te Weſtmunſter wierden door den grooten en kleinen Adel zeer zware klagten ingebragt tegen 't geven van Kerkelijke Bedieningen aan Vremdelingen, en dienaangaande aan den Paus zeer ernſtige Klaagbrieven geſchreven, dewelke den Paus zoo onaangenaam voorkwamen, dat den Ridder *Shoreditch*, een groot Regtsgeleer-

* Samuel Daniel.

de, besloot te vertrekken zonder antwoord, en afscheid te nemen; *Eduard* liet derhalven dienaangaande een scherp verbod uitgaan. Prins *Eduard* wierd nu Prins van Wals-Engeland gemaakt.

In den Jare 1344, en 't agttiende van zyn Regering, wierd hem in een Parlament te London na veel woordenstryd den tienden Penning van de Geestelyken, en vyftienden Penning van de Wereldlijken voor den tyd van een jaar toegestaan, waarop algemeene Wapenschouwingen en andere Oorlogstoebereidselen gemaakt wierden. *Eduard* ging zelf in Persoon over om de Vlamingen te vaster aan hem te verbinden. *Jaques d'Arteville*, en andere Volmagtigden der voornaamste Steden, verschenen te Sluis in Vlaanderen, alwaar een voorslag gedaan wierd, dat *Lodewijk*, Graaf van Vlaanderen, *Eduard* Manschap zoude doen, of onterfd, en de Prins van Wals-Engeland in zyn plaats gesteld zoude werden. *Arteville* was hier wel toegenegen, dog de andere Volmagtigden verzogten, dat zy dit hunne Meesters mogten berigten: de Steden, hoewel genegen de bescherminge van *Eduard* aan te nemen, konden egter niet besluiten tot het onter-

ven

ven van hun Heer: *Arteville* nam nogtans aan de zake door te dringen, keerende ten dien einde naar Gent, alwaar hem in een oproer door een Schoenlapper de herſenen ingeſlagen wierden, zoo dat dezen toeleg verdween. Alles ſtond in Guyenne weder in een felle oorlogsvlam, hoewel het Beſtand, welkers breuk de Koningen malkanderen te laſte leggen, nog niet geeindigd was. Den Graaf van Darby, Veld-Overſte der Engelſchen, had reeds Ville Franche, het Agenois, Rions, St. Baſile, nevens andere Steden en Sloten ingenomen, hoewel *Philips* oudſte Zoon Normandyen weder bemagtigde. [20] Dus waren de twee laatſte jaren verloopen, wanneer *Eduard* met de grootſte Vloot die ooit in Zee was geweeſt, en een aanzienlijke magt naar Normandyen overſtak, landende in het Eiland Konſtantyn in Normandyen. Hy verdeelde zyn Heir in drie deelen. Charanton leed d'eerſte aanſtoot; alles wierd, 't zy gewapend of ongewapend, ter neder gehouwen, en de Stad in de aſſche gelegt. Van daar rukte hy voort, nam de rijke Stad St. Loo, en kort naderhand Caan in, vervullende alles met een zoo grooten ſchrik, dat *Talaiſe*, *Lyſeaux*,

en *Honfleur*, wel bemuurde Steden, hun zelven aan hem overgaven; vervolgens bragt hy zyn magt in het *Isle de France*, zeggende, *dat hy Philip voor de Hoofdstad Parys wilde bestryden*. *Philip* had middelerwyl een deftig Leger op de been gebragt, en was tot Meulan genaderd, waarop *Eduard* te rug week, om over de Rivier de *Somme* te trekken, die door *Gundemar de Fay* aan d'andere zyde met 1000 Ruiters en 600 Voetknegten bewaard wierd. *Eduard*, die besloten hadde den doortogt te openen of te sterven, sprong met zyn Paard in de Vloed, roepende; *Die my lief heeft volge my:* waar op ieder een de eerste poogde te zyn, en zulks met zoo grooten moed, dat den verbaasden *de Fay* nevens de zynen wel haast in de vlugt geslagen wierden. *Philip* was door de schande van deze neêrlaag zoo verbitterd, dat hy zig te voorbarig spoedde om die te wreeken. *Eduard* lag ontrent het Dorp Crecy, en versterkte zyn Leger van 30000 koppen met verhouwe Boomen, Borstweringen, en Stormpalen; de Prins had de Voorhoede, en den Koning het Gros van 't Leger; *Eduard* reed van ry tot ry om zyn Volk moed te geven: het Leger van *Philip* was

over

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

over den 60000 welgewapende Mannen sterk: de Hoofden waren *Philip* zelf, de Graaf van *Alanson* zyn Broeder, *Jan van Luxenburg* Koning van Bohemen, *Charles de Blois Philips* Neef, den Hartog van Lotteringen, de Graven van Vlaanderen, Savoyen, Nevers, en Sancerre, en den *Dolfyn* van *'t Viennois*; de Graaf van *Alanson* voerde de Voortogt, *Philip* het Gros van 't Leger, en de Graaf van Savoyen de Agterhoede. Men had besloten dat het Voetvolk, bestaande uit 15000 Genuezen treffelijke Boogschutters, vooraan, en de Ruitery agter in de Voorhoede zoude trekken; dit nam de Graaf van *Alanson* zoo kwalijk, dat hy hen in zyn hevigheid van plaats dede veranderen, 't welk hen niet alleen zeer tegen hun Overste verbitterde, maar ook groote wanordre veroorzaakte; hier by kwam nog, dat een schielijken Regen de Pezen hunner Bogen byna onbruikbaar maakte, en dat de Zon naderhand vol in 't gezigt der Franschen scheen. *Eduard* had alles van een Molen bespied, en aanstonds ordre gegeven om de Fransche verwarde Voorhoede aan te grypen, waarop de misnoegde Genuezen deinsden. Den voorbarigen *Alanson* met de Ruitery

toeſchietende, riep in groote gramſchap: *Val aan, val aan, laat ons den weg banen over de buiken van deze Genuezen, die ons maar verhinderen.* Dus brak hy, nevens den Hertog van Lotteringen, de Graaf van Savoyen, en den *Dolfyn* van *'t Viennois*, door tot de Voorhoede van Prins *Eduard*, wiens Ruitery, met Boogſchutters wel gedekt, in zeer goede ordre ſtond. *Philip*, die zyn Broeder in gevaar zag, onderſteunde hem in Perſoon, waarop het Gevegt zeer hevig, en zoo twyffelagtig wierd, dat de Bevelhebbers die by de Prins waren by den Koning om hulp zonden: deze vraagde aanſtonds of zyn Zoon gezneuveld of gewond was, de afgezondene antwoordde *neen, maar dat hy door de meenigte ſtond overrompeld te werden.* Den dapperen *Eduard* liet zig hierop dus hooren: *Dat zy aan my zoo lang myn Zoon leeft om geen hulp meer zenden wat'er ook mag gebeuren, want Ik begere dat de eer van dezen dag de zyne zy.* De Prins en de zyne, dus aan zig zelven gelaten, reddeden zig met het Staal in de vuiſt, en verkregen de overwinninge, waar toe niet weinig dede, dat Koning *Philip*, die door de dood van zyn Paard levensgevaar liep, en ter naau-

wer

wer nood door den * Hr. *Jan Beaumont* gered, uit het Leger gevoerd wierd, waar door de Franschen den moed ontzonk, zoo dat de overwinninge kort volgde. Deze Slag was zoo bloedig, dat men nergens van eenig Gevangen leeft. Den Koning van Vrankrijk vlugtte naar Bray in de Nagt, alwaar hy, voor de Wallen gekomen zynde, gevraagd wierd, *wie gaat daar?* waarop hy door zyn antwoord, *De Fortuin van Vrankryk*, bekend, en met de tranen zyns Volks ingelaten wierd. Dertigduizend Mannen bleven aan de zyde der Franschen op de plaats: de voornaamste waren den Graaf van *Alanson* 's Konings Broeder, *Jan* Hartog van Bourbon, *Raphael* Graaf van Lotteringen, *Lodewyk* Graaf van Vlaanderen, *Jakob Dolfin* van *'t Viennois*, (Zoon van *Imbert*, die het zelve naderhand aan de Kroon van Vrankrijk gaf) nevens vele andere Graven, Baronnen en Edelen, ten getale van 1500. Dezen Slag geschiedde op *St. Bartels*-dag, den 26 van Oegstmaand 1346. Na dezen grooten Zegen omhelsde *Eduard* zyn Zoon met groote teederheid, prees zyn onvergelijkelijke

* *Dezen* Beaumont *was Oom van de Koningin, en kort te voren de Franschen toegevallen.*

kelijke moed, en dankte God opentlijk, gelijk hy hem ook voor den ſlag aangeroepen hadde. Vroeg in de volgende Morgenſtond zond hy 300 Spiesruiters en 2000 Boogſchutters uit, om te beſpieden waar den Viand gebleven was; deze troffen verſcheide ſterke Benden aan, onder den Aartsbiſſchop van Rouan, en den Prioor van Vranrijk, komende van Abbeville, Rouan, St. Requier en Beauvoys, zonder van 't voorgevallene iets te weten, van welke zy nog 7000 ter neder maakten. De Koning van Schotland was kort na dezen Slag met 60000 Mannen, na 't zeggen der Engelſche Schryvers, Engeland in gevallen, met een vaſte hope van iets groots uit te voeren, dewyl hy oordeelde, dat Engelands grootſte magt in Vrankrijk was; dog den Aardsbiſſchop van Jork, den Biſſchop van *Durham*, en andere Geeſtelijke en Weereldlijke Heeren van 't Noorden hadden een zoo ſterke magt op de been gebragt, en dezelve door aanmoediging van de Koningin, die aldaar tegenwoordig was, zoo wel op den Viand aangevoert, dat'er 15000 Schotten ſneuvelden, en Koning *David*, nevens de Graven van *Tiſe*, *Mentieth*, *Murray*, en *Sutherland*

den

den Aartsbisschop van *St. Andries*, de *Lord Douglas*, en vele andere krygsgevangens gemaakt wierden. Deze groote overwinninge wierd op een Saturdag zes weken na de voorgaande bevogten. De Heldhaftige *Eduard* wierd in *Bretagne* ook met Lauwer-kroonen van den Hemel begenadigd. Want de Ridder *Tho: Dagworth*, tot hulp van de Gravinne van *Montfort* gezonden, overwon en nam gevangen *Charles de Blois*, die na dat Hartogdom stond, en versloeg 700 Heeren, Ridders, en Edelen van aanzien, zoo dat alles voor den onverwinnelijken *Eduard* scheen te buigen. K: *Eduard* rukte, zonder *Amiens* of *Abbeville* aan te tasten, voor Calais, de sleutel van Vrankrijk, waar in *Jan de Vienne*, Maarschalk van Vrankrijk, en de Heer van *Andregen*, een voornaam man zyns tyds, 't opper-bevel hadden. Hier bleef hy den ganschen Winter ongemoeid met zyn leger leggen, dewijl de Koning van Vrankrijk alle vlyt aanwendde om geld en volk te verzamelen. Met groote moeite een leger op de been gebragt hebbende, trok hy na *Calais*, dog vond geen opening om de Stad te ontzetten, dewyl *Eduard* reeds Meester van de

Haven

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Haven was, en de aankomften over
wel bezet hadde; waar by nog kwam
dat de Vlamingen *Aire* belegert hadden
en groote fchade op de Grenzen va
Vrankrijk deden. Derhalven liet de Ko
ning *Eduard* verzoeken, dat hy tyd e
plaats van een Veldflag zoude ftellen
Dog deze niet genegen zyn voordeel aa
een flag te wagen, gaf tot antwoord, *dat
indien Philip zyn weg derwaarts wilde ope
nen, hy hem daar zoude vinden, want hy
niet gezind was van daar op te breken, de
wyl hy daar zoo lange tot zyn groote onkoften
hadde gelegen, en op 't punt was van d
Stad te winnen.* Philip vond zig derhal-
ven genoodzaakt na Parijs te wyken, en
Calais te verzoeken om wegens de overga-
ve te mogen handelen, 't welk toegeftaan
wierd. Het naafte dat hen Eduard wil-
de vergunnen was, dat zes van de voor-
naamfte Burgers blootshoofds, barrevoets,
in hunne hembden, met koorden om den
hals, met de fleutels van de Stad en 't Ka-
fteel in de handen hem toegezonden zou-
den worden, en zig aan 's Konings wille
onderwerpen, en dat den Koning daarop
de overige in genade zoude aannemen. Dit
den Belegerden aangediend zynde, baarde
een

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

een algemeene ſchrik en ontſteltenisſe, tot dat eindelijk een onder hen opſtond, en op deze wyze ſprak: *Medeburgers, Ik hebbe, wat my aangaat, zoo dikwils myn leven in dit langduurig Beleg voor myn Vaderland gewaagt, en dagelijks levensgevaar geloopen, ik ben nu gereed myn leven tot een laatſte Offerhande op te offeren, en zal myn hoofd blymoedig aan den Engelſchen Overwinnaar brengen, dewyl ik niet genegen ben de ellende van myn Vaderland te overleven.* Deze hartvogtige en edelmoedige redenen herſtelden de verſlagen gemoederen zoodanig, dat iedereen zig aanbood, roepende, *Laat ons gaan, laat ons na de Dood gaan, het is de laatſte pligt die wy ons Vaderland ſchuldig zyn!* dus wierden'er aanſtonds zes verkoren, en den Koning toegezonden, die zig zelven voor zyne voeten ter neder wierpen, en lyfsgenade verzogten. *Eduard* beval zelven aanſtonds ter dood te voeren, willende na geen voorſpraak of ſmeeken van zynen Raad hooren, beroepende hem op zynen Eed, zoo dat de zwangere Koningin haar voor hem ter neder wierp, en met tranen vergiffenisſe verworf. Deze deftige Vorſtin belaſte hen terſtond kleederen, een goed middagmaal, en ieder

zes

zes *Nobelen te geven, in veiligheid buiten 't Leger te brengen, en vry te stellen. Hoewel *Eduard* hier in zig zeer streng toonde, had hy te voren eenige oude Mannen en Vrouwen, nevens ettelyke Kinderen, die, om mondkost te besparen, de Stad uitgezonden waren, niet te rug gedreven, maar te eten, en ieder twee Engelsche stuivers laten geven. [21] Dus wierd die sterke Stad op den 3 van Oegstmaand 1347, na een Beleg van byna een jaar, overgegeven, de Inwoonders daar uit gezet, behalven een Priester en twee oude Mannen om van alles berigt te doen, en een Volkplantinge van Engelschen daar ingeplaast, blyvende alzo 210 jaren in 't bezit der Engelschen. *Eduard*, na dat de Koningin te Calais verlost, *Americo de Pavia* tot Stedevoogd aangesteld, en een Bestand van eenige maanden gesloten was, keerde zegenpralende na Engeland, alwaar hy met de grootste teekenen van vreugde ontfangen, en kort naderhand tot Roomsch Koning verkoren wierd: dog deze waardigheid weigerde hy om redenen aan te nemen. [22] Na deze vreugde volgde

**Een Nobel is zes Engelsche Schellingen en 6 Pence, of een derde van een Pond Sterling.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

volgde een zware Peſt, waar door in Engeland meer dan de helft der Menſchen wierd weggerukt, zoo dat de gewonelijke Kerkhoven niet genoeg waren om de Lijken op te begraven, en men genoodzaakt was grond tot dien einde te koopen; men vind geſchreven, dat'er in London, tuſſchen den 1 van Louwmaand en den 1 van Hooimaand, 57374 Menſchen geſtorven zyn: deze bezmettelijke Ziekte, die tot den Jaare 1357 duurde, en na welke de Menſchen, in plaats van 32, maar 28 tanden hadden, was met Hongersnood en ſterfte onder het Vee verzeld.

[23] Calais was de Franſchen zoo een doorn in de voet, dat *Monſr. de Charmy*, Stedevoogd van St. Omer, geen kans ziende die Stad gewapenderhand te winnen, beſloot *Americo de Pavia* met 20000 Kroonen om te koopen, dat hy hem en zyn Volk binnen 't Kaſteel zoude laten. *Americo*, die dit in ſchyn ſcheen toe te ſtaan, verwittigde *Eduard* van alles, die daar op zig terſtond vervaardigde om *Monſr. de Charmy* en de zynen met het Staal in de vuiſt treffelijk te ontfangen. *Eduard* was met 300 Ruiters en 600 Boogſchutters tegen de Nagt, volgens

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

waarſchouwinge van *Americo*, te Cala[illegible] aangekomen, en *Monſr. de Charmy* onde[illegible] wegen, hebbende 100 Mannen met h[illegible] Geld vooraf gezonden, die door een agte[illegible] poort in het Kaſteel gelaten wierden, e[illegible] het Geld, nevens hun Vryheid moeſte[illegible] miſſen: dit gedaan zynde, rukte *Eduar*[illegible] met de zynen ter Stad uit, en ontmoett[illegible] *Monſr. de Charmy*, die, zig dus beſpo[illegible] ziende, zig zoo wel verdedigde als hy konde[illegible] zoo dat de overwinninge Koning *Eduar*[illegible] eenige moeite koſte, en hy door de[illegible] Ridder *de Riboumont*, een dapper Man[illegible] tot tweemalen op zyn knien ter neder ge[illegible] ſlagen wierd, hoewel hy t'elkens wede[illegible] opſtond, en eindelijk den Ridder gevange[illegible] nam; *de Charmy* bezuurde het zelve lot[illegible] Koning *Eduard* onthaalde de volgende[illegible] Nagt, de eerſte van het Nieuwejaar, zyne[illegible] Gevangens, en ſchonk aan *Riboumont*, wegens zyn dapperheid, een Muts van Paerlen die hy zelf droeg, nevens zyn losgeld. De Engelſchen gelukte het kort daar na beter met het koopen en in 't bezit krygen van *Guiſnes*, een Slot van groote aangelegendheid by *Calais*. [24] De Koning van Vrankrijk beſtierf niet lang daar na zyne rampen, latende zyn verward

Rijk

Rijk aan zyn Zoon *Jan*. *Eduard* ſtak, in het vyfentwintigſte Jaar zyner Regeringe, in Perſoon met een Vloot in Zee, om zekere Spaanſche Schepen met Laken en andere Waren geladen aan te grypen, uit weerwrake, om dat de Spaanſchen het jaar te voren in de Rivier de *Garonne* zekere Engelſche Schepen met Wyn bevragt hadden genomen, en 't Volk omgebragt; deze nam hy na een hevig Gevegt met de Ladinge. Niet tegenſtaande verſcheide voorſlagen en bemiddelingen van Vrede kon men de zelve niet treffen, maar alleenlijk Beſtanden voor korten tyd, die wederzyds niet wel wierden onderhouden, zoo dat niet alleen beide de Rijken van Volk, maar ook van Geld ontbloot wierden: hierop wierd het Geld veranderd en in wigt verminderd, hoewel men het voor de vorige waarde deed gaan, waar door alles in prys ſteigerde, 't welk groot misnoegen onder de Ingezetenen baarde. Den Ridder *Wouter de Bendeley*, Stadhouder van Bretagne, leverde aldaar den Maarſchalk van Vrankrijk ſlag, doodende 13 groote Heeren, 140 Ridders, 100 Schildknapen, en vele gemeene Krygsknegten; zoo dat de Franſchen overal ongelukkig

waren, behalven dat den Ridder *Raoul de Cahors* den dapperen Engelschen Ridder *Tho: Dagworth* in een schermutzeling, nevens omtrent 100 van de zynen versloeg. [26] De Graaf van Lancaster en Darby, thans om zyn heldendeugden en Princelijk Bloed tot Hartog van Lancaster verheven, trok nevens eenige Grooten naar Roomen, tot bevordering van een vaste Vrede; dog alles wierd door 't loos beleid der Franschen en oogluikinge van Paus *Clement de VI.* een gebore Franschman, afgebroken: [27] Koning *Eduard* vervaardigde derhalven alles tot den Oorlog; het Parlament besloot dat de Prins, reeds tot mannelijke jaaren gekomen, met een aanzienlijke magt naar Gascoigne zoude zeilen, om de Franschen afbreuk te doen, terwyl zyn Vader met een goed Leger na Calais overstak, dog deze moest, zonder iets merkelijks uitgeregt te hebben, terug keeren, dewyl den Koning van Vrankrijk tot geen Slag te lokken was. [28] De Koning van Navarre viel nu, uit misnoegen tegen de Koning van Vrankrijk, Koning *Eduard* toe, nam eenige Vestingen in Normandyen in, en wekte het Volk op tot opstand tegen Vrankrijk; dog Ko-

ning *Jan* betrapte hem te Rouan, en liet hem gevangen zetten, en vier Heeren, die op zyn verzoek den *Konstable* van Vrankrijk vermoord hadden, onthoofden. *Philip* Broeder van *Navarre*, en *Godefroy Harcourt*, Oom van twee der vier onthalsde Heeren, klaagden over dit bedryf aan *Eduard*, met aanbiedinge van hun Perſonen, Goederen, Steden en Havens, om hem den weg in Normandyen te banen; [29] dit wierd wel haaſt aangenomen, en den Hartog van Lancaſter derwaards gezonden met 4000 Mannen, die met hun hulp vele ſterke Steden vermeeſterden. Tot dezen Oorlog wierden aan den Koning 50 Engelſche Schellingen op ieder zak Wol voor zes toekomende jaren toegeſtaan. Kort na 't houden van dit Parlament trok hy nog in de Winter op; om Berwik te herwinnen; deze Stad wierd hem niet alleen door *Eduard Baliol* overgegeven, maar ook de Opperheerſchappy van dat Rijk opgedragen, behoudende aan zig alleenlijk een inkomen van 2050 ponden ſterlings. De Prins, Guyenne ingetrokken zynde, rukte over Languedok naar Tholouſe, Narbonne en Bourges, verwoeſtende alles dat hem voorkwam,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

en keerde met beuit beladen naar Rouan. [30] De Koning van Vrankrijk, dus aan alle zyden geprangd, bragt alles dat hy byeen konde rukken op de been, toog eerst tegen zyne Vianden in Normandyen, en herwon vele Vestingen en Steden; dog hy wierd wel haast in den loop zyner overwinningen gesteuit door Prins *Eduard*, die reeds weder in 't Veld en Touraine ingetrokken was: tegen dezen jongen Overwinnaar voerde hy zyn gansche Leger, waar door den zelve, als te zwak zynde tegen die magt, het raadzaamst oordeelde te rug door Touraine en Poictou naar Bourdeaux te wyken; den Franschen Koning volgde hem op de hielen, en bezette den Prins ontrent twee mylen van Poictiers op een nadeelige post. Twee Kardinalen, afgezonden om Vrede te bemiddelen, moesten onverrigter zake vertrekken, dewyl den Franschen Koning na geen Voorwaarden wilde luisteren, dan dat de Prins vier Gyzelaars zoude leveren, en zyn Persoon en Leger als overwonnen overgeven: de Prins was wel overbodig alles dat hy ingenomen hadde weder te geven, dog zonder nadeel van zyn eer, waar van hy zeide rekenschap aan zyn Vader en Vaderland

derland schuldig te zyn: dus besloot dezen jongen Held de woede van zyn Viand, zes tegen een sterk, af te wagten, hebbende alle 't voordeel van de grond, Heggen. Struiken, en Wyngaarden voorzigtiglijk afgezien, om de Fransche Ruitery, die hy wel voorzag dat hem als een storm zoude tragten te overrompelen, in wanordre te brengen: dit gelukte na zyn wensch, wordende de zelve zoodanig in Heggen, Struiken, enz. verward, dat zyne gewisse Boogschutters de Fransche Ruiters zoodanig op de vlugt dreven, dat het geheele Leger, van Ruitery ontbloot, t'eenemaal geslagen wierd: 't schynt, dat de misslagen, en de daarop gevolgde ramp in den Slag van *Cressie* niet bekwaam waren om dezen voorbarigen Koning tot waarschouwinge te strekken, om dergelijke te vermyden, want den Prins was alle hulp en toevoer zoodanig afgezneden, dat hy binnen weinig dagen tot den uitersten nood zoude gebragt zyn geweest: de Franschen erkennen zelfs, dat'er in dezen Slag 1700 Edelen gezneuveld zyn; de voornaamste waren *Pieter van Bourbon Konstable* van Vrankrijk, *Johan Clermont* Marschalk, *Godefroy de Charmy* Groot Kamerling,

merling, den Bisschop van Chalons, de Heeren van Landas, van Pons, en van Chambly: Koning *Johan* en zyn jongste Zoon *Philip*, naderhand wegens zyn betoonde dapperheid in dezen Slag *de Hardi* of Stoute genoemd, wierd, nevens vele Heeren van den eersten rang, en 2000 Ridders en Edelen gevangen, de gemeene Gevangens waren zoo talrijk, dat men 't niet veilig oordeelde de zelve te houden. Dezen Slag geschiedde op den 19 van Herfstmaand 1357. De Lord *James Audley* behaalde eer door zyn dapperheid en milddadigheid: want door den Prins, wegens zyn betoonde heldenmoed, met een inkomste van 500 Marken in Leengoederen begiftigd zynde, vereerde hy die aanstonds aan vier zyner Schildknapen, die 't hevigste van den Stryd nevens hem hadden uitgestaan; de Prins dit verstaande, en hem vragende of hy zyn gift niet aannam? antwoordde hy, dat die Luiden zulks alzoo wel als hy verdiend hadden; welk antwoord den Prins zoo wel geviel, dat hy hem nog 500 diergelijke Marken 's jaars schonk: een deftig voorbeeld van Edelmoedigheid in den Prins en den Lord. Dezen edel- en grootmoedigen

Prins

Prins bezogt aanstonds den gevangen Koning, bejegende hem met alle beleefdheid en eerbiedigheid, en trok, na hy alles besteld hadde, naar Bourdeaux, keerende vol roem en met Lauwren beladen in zegenpraal naar Engeland, alwaar hy met alle teekenen van eer ontfangen, en een plegtige Dankweek gehouden wierd. [31] Koning *Johan* wierd in de *Savoy*, toen 't Paleis van den Hartog van Lancaster, onder een sterke wagt gehuisvest, en bleef over de vier jaaren gevangen eer men over zyn losgeld enz. konde overeen komen. Vrankrijk was ondertusschen ellendiglijk verdeeld. Omtrent deze tyd stierf *Izabelle*, Moeder van *Eduard*, na dat zy hem ten top van eere en voorspoed gestegen gezien hadde. De Engelschen deden thans onder de Ridders *Robert Knowls*, *James Pype*, en *Thomalin Foulk*, in Bretagne en Normandyen groote schade, en kregen groote schatten door losgelden enz. [33] Na 't verloop van eenigen tyd zeilde *Eduard*, die zig door de Franschen bedrogen agtte, met 1100 Schepen van Sandwig naar Calais, en trok, na zyn Leger in driên verdeeld te hebben, door Artois naar Rheims in Champagne. De

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Steden *Sens* en *Nevers* gaven haar zonder tegenstand over: den Hartog van Bourgondie bevrydde zyn Land van alle roof en brand, met de somme van 200000 Goude Kroonen. [34] *Eduard* trok verder naar *Parys*, en sloeg zyn Leger in negen slagordens voor die Stad neder. Den *Dolfyn*, die zig met een groote magt daar in bevond, kon door geen middel tot het wagen van een Slag gebragt werden; men sloeg verscheide Voorwaarden aan *Eduard* op een onderdanige wyze voor, dog hy bleef onbeweeglijk, tot dat hy eindelijk, na 't Land tot aan *Chartois* en *Orleans* verwoest te hebben, door een vervaarlijk Onweder, waar door vele der zynen sneuvelden, verschrikt, door den Hartog van *Lancaster* verder tot het sluiten van een Vrede bewogen wierd. De voornaamste Voorwaarden waren onder anderen, *Dat beide de* Eduards *Vader en Zoon zouden afstaan alle hun regt op de Kroon van Vrankrijk, op Normandyen, Anjou, Tourain, en Maine, Bretagne, Armorik, en het Graafschap van Vlaanderen. Dat Koning Jan en zyne erfgenamen aan* Eduard *zouden weder geven gansch Aquitanie, en de Landen van Saintoin, Poictou, Perigort, Limosin,*

Quercie,

Quercie, *Angouleme*, *Rouergne enz. mitsgaders alle der zelver Kasteelen vry en zonder van iemand dan van God te behouden: dat het graafschap van* Ponthieu, *zynde het erfdeel van* Isabelle, Eduards *moeder, de steden, landen, en heerlykheden rondom by* Calais, Guines, Montreuil, Haime, Wale, Oye, Marck, St. Valery, *en de verdere landen, die zy daar omtrent bezaten, of te voren bezeten hadden, aan de Engelschen zouden blyven: dat Koning* Johan *voor zyn losgeld zoude moeten betalen drie millionen Goude schilden, te weten* 600000 *op de hand*, 400000 *het volgende jaar, en het overige binnen de twee volgende jaren op redelyke verschyn dagen: dat'er tot nakominge van 't beloofde eenige gyzelaars, door Koning* Eduard *genoemd, zouden geleverd werden, om in Engeland te blyven: dat de Franschen de Schotten niet zouden bystaan tegen de Engelschen, nog deze de Vlamingen tegen de Franschen: dat het beide Koningen zoude vry staan, de dingers na 't Hartogdom van* Bretagne *by te staan:* enz. † Deze waren de voornaamste voorwaarden. De te leve-

re

† De Koning van Navarre en Philip zijn broeder waren in deze vrede vervat.

re Gyzelaars waren *Lodewyk* Hartog van *Anjou*, *Johan* Hartog van *Berry* (Koning Johanszonen) *Philip* Hartog van *Orleans* zijn broeder, en *Johan* Hartog van *Bourgogne*; de Graven van *Blois*, *Alenſon*; *St. Paul*, *Harcourt*, *Poncian*, *Valentimois*, *Grand Pre*, *de Brenne des Toreſts*; de Heeren van *Vaudemont*, *Coucy*, *Piennez*, *de St. Venant*, *de Preaux*, *de Momorancy*, *de Granciecis*, *La Roche Guion*, *Eſtouteville*, *Le Dauphin d'Auvergne*, *d'Andrigil*, *de Craon*. Koning Johan wierd, na 'tleveren dezer Gyzelaars en 't betalen van 't beloofde geld op de hand, met alle eer na *Calais* gebragt, en ontſlagen na dat hy omtrent 5 Jaren gevangen hadde geweeſt, [35.] ſcheidende beide de Koningen zeer minnelijk van malkanderen. In een Parlament thans gehouden wierd de geſlote vrede beveſtigd, en Koning *Eduard* ſtelde de uitheemſche *Prioren*, wien hy hunne landen en huizen in 't twaalfde jaar tot onderſtand van zijne oorlogen in Vrankrijk ontnomen hadde, uit kragt van zijne opene brieven, weder in hun volle bezit: een voorbeeld van regtvaardigheid in dezen Vorſt, dat ons niet dikwils voorkomt. De vreugde en blijdſchap over zoo vele zegepralingen,

en

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

en de daar op gevolgde Vrede, wierd niet weinig gestremd door een tweede besmettelijke ziekte, die vele grooten en kleinen wegrukte, en zelf den Hartog van *Lancaster* een Prins van Koninglyken bloede, en die den Koning in deze oorlogen door zyn heldenmoed en wijsheid zeer groote diensten gedaan hadde. [36.] De Koning vereerde thans zijnen heldhaftigen zoon *Eduard* het Hartogdom van *Aquitanie* mits hem daar voor hulde doende, waar op de Prins nevens zyn gemalinne *Johanna*, dogter van den Grave van *Kent* zyn hof te *Bourdeaux* ging houden. Deze zegenrijke Koning was nu op den 13 van Wijnmaand 1362 (zijnde de zelve dag op welke de Denen voorheen door bevel van *Ethelred* in Engeland vermoord wierden) vijftig jaren oud geworden, en toonde in een Parlament merkelijke blyken van teedere genegentheid aan zijn volk in 't verleenen van een algemeene vergiffenisse, 't slaken van gevangens, 't herroepen van ballingen, 't bevelen dat alle regtsplegingen in 't Engelsch gehouden zouden werden, en 't bevestigen van de * *Magnacharta*, enz. In dit

* Speed *zegt dat men heeft aangemerkt, dat de-*

dit Parlament wierd ook een ſcherp verbod gemaakt tegen alle overdaad, pragt, en weelde. [37.] Terwijl Engeland dus onder den grooten *Eduard* bloeide wierd het nog vereerd door de tegenwoordigheid van *Johan* Koning van *Vrankryk*, *David* Koning van *Schotland* en *Guy de Luſignan*, Koning van *Cyprus*, dewelke *Eduard* om hun byzondere belangen quamen bezoeken. De rede waarom Koning *Johan* de plaats van zyn gevangenis quam bezoeken, was om zijne Gijzelaars te loſſen, en alles ontrent de laatſt geſlote vrede te vereffenen, eer hy zyn beſlote reis na het heilige land aanving: dog hy overleed kort naderhand in't Paleis *de Savoy*, wierd van K: *Eduard* zeer beklaagd, en 't Lijk met alle Koninglijke pragt van *Eduard* op zyn eigen koſten tot *Douvres* gebragt, van waar het na Vrankrijk gevoerd, en te *St. Denys*, de Begraafplaats der Franſche Koningen, bygezet wierd. [38] De zaken van *Bretagne* wierden omtrent deze tyd beſlegt door de dood van *Charles de Blois*, door *Johan de Montfort* en de Engelſche Hulpbenden, in een Slag te *Aurpy* by *Vannes* verſlagen, trouwende deze *Montfort* daar

ze *Koning de* Magna Charta *of groote Voorregtbrief van Engeland twaalfmaal beveſtigd heeft.*

daar op *Maria*, Koning *Eduards* Dogter, na dat hy de Weduwe van *Charles de Blois* met een geldſomme en eenige Landeryen te vreden geſtelt, en met bewilliging van *Eduard* manſchap aan den Koning van Vrankrijk gedaan hadde. De twee rijken genooten nu de vrugten van Vrede, en de dappere Engelſche benden zogten hun voordeel by uitheemſche Vorſten. * *Johan Haucut*, hoewel maar een Kleermaker van ambagt, zig in den oorlog begeven en door zijn uitmuntende dapperheid, en wijs beleid een zeer groote naam verkregen hebbende, toog na Italie, en wierd aldaar van de Vorſten als een held van die Eeuw aangemerkt, en zyn naam na zyn dood met een beeltenis vereeuwigd. [40.] De groote *Eduard* had nu het veertigſte Jaar zijner regeringe bereikt, wanneer het wankelbaar geluk hem den rug begon te keeren. *Karel* Koning van *Vrankryk*, ten tijde zijns Vaders door geſtadige rampen geleerd hebbende alles voorzigtiglijk te beſtieren, regeerde op deze tijd Vrankrijk met een zoo groote voorzigtigheid, dat hy geboren ſcheen om dat vervalle rijk te redden; tot welken einde hy niet alleen wyze

* *De Italianen noemen hem* Johannes de Acuto.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

wyze ſtaatkundigen, maar ook deftige Krygsoverſtens, en onder anderen, den vermaarden *Bertram de Glequin*, door hem tot *Conſtable* van Vrankrijk verheven, gebruikte. [41] *Pieter*, Koning van Caſtilie, zig door 't vermoorden van zyn Gemalin, en andere geweldenaryen, by zyn Volk zoo hatelijk gemaakt hebbende, datze hem uit zyn Rijk dreven, en zyn Broeder *Henrik* in zyn plaats verkoren, nam zyn toevlugt tot Prins *Eduard*, by een ieder aangemerkt als een ſteun van verdrukte Vorſten: de Prins trekt daarop met een Leger van 30000 Mannen na Caſtilie, en dreef *Henrik*, die van de Franſchen bygeſprongen wierd, op de vlugt, en herſtelde den verdreven *Pieter* te *Burgos* weder op den Troon. De Prins, die verwagt hadde, dat men zyne gedane onkoſten en voorwaarden zouden voldoen, wierd door den trouwloozen Koning zoo lang met woorden gepaaid, dat hy ziekelijk na *Bourdeaux* moeſt vertrekken, zonder middelen om zyne Krygsknegten te betalen, die daar op de gewonelijke tugt te buiten gingen, tot groote droefheid van dezen jongen Held, die zulks met oogluikinge moeſt toelaten, waar door de *Gaſcogners*

groote

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

groote misnoegens opvatteden. De Prins meende, om zyne Krygsbenden te betalen volgens den raad van den Bisschop van *Rhodes*, een Schoorsteengeld in te voeren, 't welk de heethoofdige *Gascogners* zoo verbitterde, dat zy hunne klagten deden aan den Koning van Vrankrijk, die den Prins daar op liet ontbieden, om zig voor hem in zyn Parlament van Parys dienaangaande te komen verantwoorden. [43] Verscheide Grooten van de afgestane Landen begonden zig ook tegen de Voorwaarden van de Vrede, als zynde gesloten terwyl Koning *Johan* gevangen zat, en teffens tegen Koning *Eduard* te verklaren, waar op eenige Steden *Eduard* afvielen, die, wegens deze Vredebreuk klaagde aan den Paus en den Keizer *Karel de IV*, dewelke vervolgens na Vrankrijk trok, om beide de Koningen te bevredigen: dog na veel bemiddelens en wederzydsche twistredenen van Volmagtigden, wierd'er niets uitgeregt, zoo dat *Eduard* zyn toevlugt tot de Wapenen nam, [44] en, na 't ligten van goede sommen, den Hartog van *Lancaster* en den Grave van *Hereford* met een magtig Heir na Calais zond, om Vrankrijk aan die zyde aan te tasten, terwyl Prins

Eduard de afgevallen Steden zoude poge te herwinnen: dit alles mislukte, zoo da den Hartog te rug keerde: na hem wier de Graaf van *Warwik* met verſche Bende gezonden, dog deze ſtierf op de reis waar op den Ridder *Robert Knoles*, ee Staat- en Krygskundig Heer, genoem wierd tot Overſte van 't Leger, waari vele Grooten dienden, de welke oordeel den dat het hun eer te na ging, de beve len van een Heer van lager rang dan zy t gehoorzamen, waar door den aanſlag tee nemaal verviel; hoewel de Graven va *Lambridge* en *Pembrook* Bordeille, na een Beleg van negen weken, en andere Engelſche Overſtens *Belleperche* in Bourbon in, en de Moeder van den Koning van Vrankrijk gevangen, namen. [45] Het geluk was nu teenemaal aan de zyde der Franſchen, en *Philip le Hardi*, 's Konings Broeder, trouwde met *Margareta*, Erfgename van Vlaanderen, dewelke *Eduard* zyn Zoon *Edmund* toegeſchikt hadde, 't welk hem zoodanig verbitterde, dat hy zynen eiſch op de Kroon van Vrankrijk vernieuwde, en onderſtand van een Parlament te *Weſtmunſter* verzogt, om zyn regt met den zwaarde te vervolgen,

't welk

't welk hem wierd toegestaan. Den Hartog van *Lancaster* en de Graaf van *Cambridge*, beide jonger Zonen van *Eduard*, wierden met Volk na *Aquitanie* gezonden, om Prins *Eduard* hun Broeder by te springen. Deze liet, na 't veroveren en plonderen van *Limoges*, een der afgevalle Steden van *Limosin*, het Oorlogsbestier aan zyn Broeder, en keerde, dewyl zyn kwaal dagelijks toenam, na Engeland, alwaar hy 't Hartogdom van *Aquitanie* weder aan zyn Vader opdroeg. Den Hartog van *Lancaster* regtte weinig uit, en kwam, na dat hy de oudste en zyn Broeder de jongste Dogter van *Pieter*, Koning van *Castilie*, getrouwt hadde, te rug in Engeland. [46] De Stad *Rochelle* had reeds een lang Beleg te water en te lande uitgestaan, zoo dat de Graaf van *Pembrook* met 40 welbemande Schepen derwaarts gezonden wierd, dewelke door de Spaansche Vloot, na een zeer hevig gevegt, teenemaal geslagen wierden, en de Graaf gevangen. De Koning, hoewel oud, liep in Persoon met een Vloot in Zee om dit te wreken, dog hy wierd door Storm te rug gedreven, zoo dat de stroom van 't geluk hem in alles nu begon tegen te loopen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

[47] Den Hartog van *Lancaster* landde kort naderhand met een ander groot Leger te *Calais*, rukte door *Auvergne* Vrankrijk in, en kwam, zonder iets merkelijks uitgeregt te hebben, met agterlatinge van vele duizenden Paarden, met zyn halfuitgehongerd Volk te *Bourdeaux* aan. Het Jaar daar aan keerde dezen Hartog te rug, waar op gansch *Gascoigne*, uitgenomen *Bourdeaux* en *Bajoene*, afviel. Het Parlament stond aan *Eduard* een tienden penning van de Geestelyken en een vyftiende van de Weereldlyken toe, tot voortzettinge van dezen oorlog, die men thans door alle middelen van bemiddelinge van des Paus gezanten zogt te beslissen. Twee jaren liepen met deze handeling door; dog de Franschen, wien't nu alles wel ging, stonden zoo sterk op hun stuk, dat'er niet dan eenige korte stilstanden gesloten wierden. De zaken waren ondertussen in een verwarden staat; de Koning wierd teenemaal misleid, zyn Schatkist uitgeput, en alles kwalyk bestierd. [50] Men beriep, om dit verval vóor te komen, een Parlament, waar in des Konings gebrek van geld vertoond, en onderstand verzogt wierd. De gemeente, deze gestadige lasten

ten wars, bragt hare klagten in, beschuldigende 's Konings bedienden van bedrog; met ootmoedig verzoek, dat de Hartog van *Lancaster*, de *Lord Latimer*, den Opper Kamerling, en *Alice Pierce*, 's Konings byzit, het Hof ontzegd mogten werden. Dit verzoek wierd door hun spreker de Ridder *Pieter de La Mare* zoo ernstiglyk aangedrongen, dat de Koning, die 't geld op die tyd niet konde ontberen, dezelve aanstonds van 't Hof dede vertrekken. Men oordeelde dat Prins *Eduard*, nayverig over 't gezag van *Lancaster*, als gevaarlyk voor den jongen Prins *Richard*, dezen handel begunstigde. De Koning verleende, ten aanzien van het treden in 't vyftigste jaar van zyn regeringe, weder een algemeene vergiffenisse: Dog alle de Vreugde van Engeland wierd teenemaal in rouw gedompeld door de dood van den onverwinnelykften Held, en troetelkind van 't Volk, Prins *Eduard*, een Vorst van onvergelykelyke dapperheid en deugden, van wien nooit kwaad, maar altyd goed getuigd wierd. De zaken van Engeland veranderden wel haast van gedaante; en 't Parlament, het Goede genoemd, sloeg nu verkeerde wegen in:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

de Ridder *de La Mare*, hun ſpreker, wierd door ophitſinge van des Konings byzit tot een eeuwige gevangeniſſe veroordeeld. Dit wyf was zoo onbeſchaamd geworden, dat zy zig met de gerigtshoven bemoeide, en in perſoon bywoonde, om haar oogmerk te bevorderen. De Hartog van *Lancaſter* beſtierde nu alles: dog de Koning, om alle ongemakken voor te komen, beveſtigde de erfeniſſe van de Kroon, op Prins *Richard*, oudſte zoon van den Heldhaften Prins *Eduard*, 't welk door 't Parlament bekragtigd wierd. Kort naderhand zat weder een Parlament te *Weſtmunſter*, waar in de Hartog Prins *Richard* omtrent elf jaren oud bragt, in den Koninglyken zetel plaatſte, en onderſtand geld leerde verzoeken, dog dit wierd onder vele voorwendſelen in 't eerſt afgeſlagen, dog naderhand toegeſtaan onder beding, dat het geld zekere Graven en Baronnen ter hande geſteld zoude werden om na den eiſch van 's Konings zaken beſteed te worden. De zaak van *Wicklif*, die van *Lancaſter* de hand boven 't hoofd gehouden wierd, had reeds groot gerugt gemaakt. De Staatzugt van *Lancaſter* baarde groot miſnoegen, en alles

les geraakte verder in verwarringe. De Koning poogde wel zyn volk met zyn zoon den Hartog de bevredigen, maar wierd daar in door zyn toenemende kwale belet. Zyn byzit, zyne onvermydelijke dood op handen ziende, pakte alles tot de ringen van zyn vingers mede, en verliet hem: dit deden de andere bedienden, zoo dat deze Groote Vorst, die zyne vianden zoo dikwils had doen beven, nu van yder een verlaten, half zieltogende alleen lag, 't welk een arm Priester ziende, ging hy na den Koning, verzogt hem op zyn verlosser te denken, en om vergevinge zyner zonden te bidden, waar op hy, alle teekenen van berouw betoont hebbende, op den 21 van zomermaand 1377. te *Sheen* thans *Richmond* overleed, hebbende vyftig Jaren, 4 maanden, en eenige dagen geregeert. Men oordeelt, dat de dood van zyn zoon *Eduard*, dien onvergelykelyken oorlogsheld, en 't verlies zyner overwinningen in Vrankryk, van welke *Calais* alleen aan de Engelschen bleef, zyn dood heeft verhaast. Hy was een Vorst van een treffelyke gestalte, zeer welsprekend en minnelyk, zeer voorzigtig, en met een woord een der volmaak-

ste Koningen; een beminnaar van zyn volk en de geregtigheid. Zyne misslagen moet men eer de gebreken van den Ouderdom, dan iets anders toeschryven. Hy had by zyn Gemalin *Philippa*, dogter van *Willem* Grave van *Holland* en *Henegouwen*, een uitmuntende Vorstin, zeve zonen, van welke vyf trouden en kinderen kregen: Prins *Eduard*, *Willem* te *Hatsield* in 't Graafschap *Hartford* geboren, en in zyn kindsche Jaren gestorven. *Lionel* van Antwerpen Hartog van *Clarence*, *Johan* Hartog van *Lancaster*, *Edmund* Graaf van *Cambridge*, naderhand Hartog van Jork, *Willem* een kind gestorven en *Thomas* van *Woodstok* naderhand Hartog van *Glocester*, en vyf Dogters, van welke vier trouwden, *Izabelle* met de Graaf van *Soissons* en *Betford*, *Johanna* met *Alfonsus* de elfde Koning van *Kastilie*, *Maria* met Hartog Jan *Monfort* van *Bretagne*, en *Margriet* met Jan *Hasting* Grave van *Pembrook*.

N: B: De cyffers, tusschen de haakjes staande, beteekenen de byzondere jaaren van de Regeringe.

II. HOOFD-

II. HOOFDDEEL.

Beknopte uitlegginge van de Prophetie (*voorzegginge)* Jeremie, *waar in de* Prophetien *in hare ordre ontledet, en de Spreekwijzen kortelijk geopent worden: Tweede deel, door* Elbertus Noordbeek *Bedienaar des* H. Euangely *tot Workem. Te Franeker by Leonard Strik,* 1701. *in* 4. 75 *bladen.*

KEtenen en banden zijn veeltijds geweeſt de gevolgen van de Waarheid: de eerſte Chriſtenkerk zoude een ganſche wolk van getuigen konnen voortbrengen, die dit gezegde beveſtigen, en om de Belijdenis des Euangeliums d'allerzwaarſte Vervolgingen hebben moeten uitſtaan. Banden wederom zijn ook veeltijds geweeſt d'allervrymoedigſte Predikſtoelen, op welke de Waarheid kragtig is verdedigd, en d'Ongeregtigheid, met hoe ſterke weereldlijke magt gewapend, tegengegaan. Zagen wy dan in het eerſte deel *Jeremias* het Volk van Juda hunne ongeregtigheden, toen hy nog in vryheid was, aankondigen, laat ons vervolgens eens bezien, hoe hy uit den naaren Kerker, in welken hy om der Waarheid wille geworpen was, tot henlieden geſproken heeft. De *Predikatien*, die in de gevangenis gedaan zijn, ſteld onzen Schrijver vier in getal: *de eerſte* geeft ons de nette tijd van dezelve, en den Staat, in welke Jeruſalem was, toen *Jeremias* van *Hanameel*, zijn Ooms

Zoon, een Akker kogt, in welke koop een voorzegging van de herstelling der Joden in Kanaan beg.epen is, zijnde de zelve vervat in *Kap:* 32. Hier zien wy onzen Schrijver in het byzonder over *vers* 31, 32 bezig, om de voornaamste oordeelen, van God over Juda en Izraël gebragt, te regtvaardigen, en van wat belang het is tot verstand van vele voorzeggingen tusschen die twee Koningrijken een onderscheid te maken, als mede wat de *Propheten* al gewoon zijn onder *het werk van menschen handen* te beoogen, gelijk hy ook in 't vervolg van dit *Kapittel* zeer vele zaken, noodig tot een regt begrip der voorzeggingen, aanwijst, en wel byzonder ontrent die dingen, welke in de Kerk des *N: Testaments* zouden voorkomen. *De tweede Predikatie*, die Jeremias in de gevangenis gesproken heeft, behelst een voorrede, strekkende tot voorbereiding des *Propheets*, en vertóond te gelijk den tijd, wanneer deze *Prophetie* geschied is, en dan een *Prophetie*, in welke God aan Juda en Izraël eerst beloofd een herstellinge uit alle die zware ellenden, welke Juda en Izraël haast zouden treffen; ten tweeden, de komste van den *Messias*, welke de ware Hersteller van dat Volk zoude zijn, en is de zelve vervat in het 33 *Kap.* *De derde Predikatie* van den gevangen *Propheet* is begrepen in *Kap.* 34. v. 1-7. Deze is in 't byzonder tot den Koning *Zedekia* gesproken, in welke hem het oordeel Gods tegen zijn rijk werd aangekondigt. *De vierde Predikatie* van den gevangen Jeremias is vervat in 't vervolg van *Kap.* 34; deze verschilt maar daar in van de derde, dat die al-

leenlijk

leenlijk in 't byzonder tegen den Koning Zedekia, en deze in 't openbaar ook tot de Vorsten en 't Volk des Lands gesproken is; zy behelst een *Historisch* verhaal van 't gene dat'er gebeurd is onder de Joden ontrent het los laten der Hebreeuwsche dienstknegten en dienstmaagden, en vervolgens een voorzegginge van hunne overgaaf in de handen der Chaldeen om deze ongehoorzame verbondbreuken.

Dus verre hebben wy gezien wat de *Predikatien* behelzen, die Jeremias gedaan heeft, toen hy in 't voorhof der bewaringe, dat is in het huis des Konings van Juda was, besloten is geweest: nu gaat den Schrijver verder overwegen die *Predikatien*, dewelke hy gepredikt heeft, na dat hy wederom in vryheid gesteld was; *d'eerste* daar van is begrepen in het 35 *Kap.* en begrijpt een Historisch verhaal van 't gene de *Propheet* met de *Rechabiten* gedaan heeft, en vervolgens een *Prophetische* beschrijvinge van 't gene Juda en Jerusalem ontmoeten zoude, om dat die Gods bevel minder gehoorzaamden, als de Rechabiten 't bevel huns vaders Jonadab, nevens een verklaring wat hen beide wegens deze zaak zoude overkomen. Gelijk Jesaias na zijn voorzegginge verscheide *Historien* verhaalt, waar door zijne *Prophetien* bevestigt worden, alzoo beschrijft Jeremias tussen zijn voorzeggingen ook verscheide geschiedenissen, waar van d'eerste vervat een verhaal van 't gene voormaals gebeurd was, waar door hy te gelijk aanwijst, dat hy niet slegts by monde, maar ook by geschrifte het volk geleert heeft dewijl het geschrift door een ander voor d'ooren

ten der Gemeinte gelezen wierd, waar van w
een omſtandig voorbeeld zien in 't 36 *Kap.* Va
Kap. 37 *tot* 41 ingeſloten zien wy een omſtan
dig berigt van alles wat aan dezen Propheet zo
voor, als in, en na de verovering van Jeruſa
lem ontmoet is, beginnende met de mishande
linge, waar mede de Koning *Zedekia* hem be
jegent heeft, wanneer hy Jeremias in de gevan
geniſſe geworpen hadde, welke wel verzagt
maar daar na wederom verzwaart wierd, waa
van dit de reden was: als de Chaldeen Jeru
ſalems belegering opgebroken hadden; om het hei
der Egiptenaren tegen te gaan('t welk tot Ze
dekias hulp en Jeruſalems ontzet kwam) meen
de Zedekia, dat hy meer hope had tot zijn en
Jeruſalems verloſſinge; maar Jeremias voorzei-
de, gelijk voorheen, dat Jeruſalem in de han-
den des Konings van Babel zoude gegeven wor-
den, daarom verzogten de Vorſten, dat Jere-
mias gedood mogte werden, dewijl hy de han-
den des volks ſlap maakte; de Koning Zedekia
gaf daar op de Propheet Jeremias in het geweld
der Vorſten over, dewelke hem in den kuil
Malchie, een ſtinkende gevangenis wierpen, en
Jeremias door Obed-Melech daar uit verloſt
zijnde, word van Zedekia wederom ontboden,
die heimelijk met hem ſpreekt, welk geſprek
geeindigd zijnde blijft Jeremias in 't voorhof der
bewaringe tot den dag van Jeruſalems verove-
ring, welke, als mede Zedekias onwilligheid
om den mond des Heeren raad te vragen, en
dezelve op te volgen, in 't breede met alle der
zelver zware en droevige gevolgen *Kap.* 39.
beſchreven werd. Hier op volgt de verloſ-
ſing

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

fing van de *Propheet*, en de kragtige vermaningen, welke hy aan het nu overheerde Joodsche volk gedaan heeft: onzen Schrijver toont klaar, dat hy veertig jaren heeft gepropheteert voor de verovering van Jerusalem; te weten agtien jaren onder de regering van Josia, *drie* maanden onder Joahas; *elf* jaren onder Jojakim, en *elf* jaren onder Zedekia, te zamen uitmakende veertig jaren en *drie* maanden: maar hoe lange jaren hy gepropheteert heeft na de verovering Jerusalems kan hy niet zeker bepalen, 't is egter waar, dat hy nog eenige tyd daar gebleven is, eer hy na Egipten vertrok: wat op beide die plaatsen voorgevallen is, daar van geeft ons het 40 *Kap.* een omstandig verhaal. Het 41 *Kap.* vertoont ons in 't breede de grouweldaden van Ismael, en de wrake die Johanan van hem genomen heeft. De *Propheet* Jeremias in Juda gebleven, word na de dood van Gedalia door de Joden wederom voor Propheet erkent, dewelke door zijn toedoen de mond des Heeren andermaal gaan raad vragen, waar van ons de *Propheet* berigt geeft *Kap.* 42. *en* 43. *v.* 1-7. Dog dewijl de Joden een zeer groote genegentheid toonden, om zig in hunne ongelegentheid in Egipten te gaan bergen, zoo *Propheteert* Jeremias *Kap.* 43 *van vers* 8 tot het einde tegen Egipten, (hoewel hier namaals *Kap.* 46 een byzondere Prophetie tegen Egipten volgen zal) op dat de Joden het aanstaande verderf dezes lands hoorende hunne dwaasheid zouden bemerken, die zy betoonden in na Egipten te willen gaan, om daar zeker te mogen woonen. Tot dus verre is verhaald den toestand van de Joden,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Joden, en van Jeremias in 't land van Juda, zo by het leven, als na de dood van Gedalia, al mede hoe Jeremias eindelijk voor *Propheet* we derom erkend zijnde, zijn *Prophetiſch* amp ook wederom bedient heeft, waar van on twee verſcheide *Prophetien*, die hy uitgeſpro ken heeft, worden aangewezen, d'eene te waarſchouwinge der Joden; datze niet na Egip ten zouden trekken, d'andere is een beſchrij ving van die rampen, die Egipten zelfs overko men zouden, wanneer het door Nebucadneza overheert wierd. In het 44. *Kap.* werd beſchre ven de derde voorzegginge van Jeremias uitge ſproken na Jeruſalems verwoeſtinge, inſgelijk in Egipten, gelijk de twee voorgaande, welk moet werden aangemerkt als een onderhande ling tuſſen den *Propheet* en de Joden. De vier de *Prophetie* mede na de verwoeſtinge Jeruſa lems in Egipten uitgeſproken, behelſt een klag te van Banuch en d'antwoord van God op de zelve, vervat uit *Kap.* 45. 't moet u Lezer hie weder in gedagten komen, dat onzen Schrijve in 't begin van 't werk de voorzeggingen van Jeremias in twee Hoofdeelen begrepen heeft, waar van 't eerſte van *Kap.* 2. *tot* 45. ingeſloten behelſde de voorzeggingen, welke het Joden-dom in 't byzonder raakten, en dan voorts van *Kap.* 48. *tot* 51. waren het Prophetien tegen d'andere volkeren, en wel byzonder tegen de Heidenen; dog deze *Prophetien* zijn ook uitge-ſproken voor d'ooren van de Joden, op dat de vromen onder hen verkwikt mogen werden, wanneerze hoorden, dat ook de Heere hunne vianden ſtraffen en bezoeken zoude. Het 46.

Kap.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Kap. behelſt na een korte voorreden een tweederlei *Prophetie* tegen Egipten, eerſt tegen 't heir der Egiptenaren, en dan tegen hun land, dog deze en de volgende voorzeggingen zijn ter neder geſteld volgens die ordre, na welke uit den beker van Gods toorn de volkeren zouden drinken *Jer.* 25: 15. d'eerſte beker wierd aan Juda en Jeruſalem, de tweede aan Egipten, en de derde aan de Philiſteinen ingeſchonken; daarom volgt hier nu ook in *Kap.* 47. de voorzegginge tegen de Philiſteinen, en dien gemengden hoop, waar onder de Tyriers en Sidoniers mede begrepen zijn, aan welke hier hunne aanſtaande elenden, en d'oorzaken daar van verkondigt werden. Hier op volgt *Kap.* 48. de derde ſoort van Heidenen, tegen welke Jeremias *Geprophetеert* heeft, te weten de Moabiten, welke de landſtreke aan de doode Zee, en de Jordane na het Ooſten van Jeruſalem bewoont hebben, in welkers gebied ook een Stad geweeſt is Moab, namaals Areopolis, en nu Araer genoemd; dit was een zeer ſtrydbaar volk, gelijk zulks uit verſcheide plaatſen van de Heilige Schrift blijkt, en zijn doorgaans zeer kwade naburen van Izraël geweeſt: aan deze voorzegt de *Propheet* hier een zwaar oordeel, 't welk wegens hunne aangeweze zonden over hen komen zoude, waar van hen de *Propheet* toezegt, dat zy namaals zouden herſtelt worden. In *Kap.* 49. werden verſcheide voorzeggingen tegen andere volkeren vermeld, te weten zulke volkeren, tot welke de Heere Jeremias gezonden heeft, om hen uit den beker des toorns te doen drinken, welke alhier vijf in getal

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

werden opgeteelt, I. de Ammoniten, II. de Edomiten, III. Damaskus of het Koninkrijk der Siriers, IV. Kedar en het Koninkrijk Hazor, V. Elam, van welke volkeren d'eerste en de laatste eenig herstel belooft, maar de drie andere 't geheel verderf gedreigd werd. Gelijk de Koning van Sesag, dat is van Babel, de laatste van allen was, die uit den beker van Gods toorn drinken zoude. *Jer.* 25: 26. Zoo werd ook ten laatsten de voorzegginge tegen Babel vermeld *kap.* 50, 51 als die de roede was, waar door andere Koninkrijken getugtigd zijn, en nu eindelijk zelfs in het vuur zoude geworpen en verbrand werden. Na dat nu deze voorzegginge zelfs door de Propheet was afgehandeld, zoo zien wy daar vervolgens bygevoegd een Historisch verhaal van 't gene door Seraha uit Jeremias bevel aan 't boek der *Prophetie* gedaan is. In *kap.* 52. vind onzen Schrijver een Historisch verhaal en geen voorzegginge, niet van Jeremias, maar door een ander heilig man Gods, door den Heiligen Geest gedreven, waarschijnelijk beschreven, vervattende I. een verhaal van Zedekias regering, II. van Jerusalems verwoesting, III. het getal der gevangelijke weggevoerde van Juda, en eindelijk het laatste gedeelte des levens van Jechonia. Dus hebben wy Lezer u kortelijk met de woorden des Schrijvers zelfs getragt te geven een gezigt van 't gene hy omtrent den draad en t' zamenhang dezer Prophetien dagt, op dat een iegelijk, die de voorzeggingen Godes naspeurde, zoude konnen weten, van wat gebruik en hulpe hem dit werk, met zoo veel naarstigheid te zamen gebragt zoude konnen wezen, en daar

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

mede tot een anders arbeid ingaande zijn voordeel doen: want dewijl wy niet onbewust zijn, hoe veel de gedagten der geleerden ontrent de voorzeggingen, doorgaans duister, verschillent zoo hebben wy best geoordeelt in dit kort, uittreksel de meninge des Schrijvers ontrent dezelve te ontdekken, en om niet mis te tasten, zijne eige woorden, zoo veel mogelijk geweest is, willen behouden. De geleerde uitvoering van dit werk, zoo in taalkunde, geschiedenissen, en wat meer het zelve konde aanprijzen, daar van hebben wy in 't eerste deel genoegzaam gesproken.

III. HOOFDDEEL.

Les vies des Poëtes Grecs, en abregé par Mr. le Févre, *avec des remarques.*

Dat is,

Het Leven van de Griekſche Poëten, in 't kort beschreven door de Heer *le Fevre*, met eenige opmerkingen. t'Amsterdam by *Thomas Myls*, 1700. in 12, 9 Bladen.

TE zeggen dat de Heer *le Fevre*, zoo bekend onder de Geleerden wegens zijne veelvuldige Wijsheid die hy de zelve heeft medegedeeld, den Schrijver van dit Werkje is, zal

genoeg zijn Lezer, om u aan te moedigen to het naarstig doorbladeren van 't zelve: zijn voo nemen was om het leven der Griekſche en La tijnſche Digters uitvoerig te beſchrijven; maa 't zelve voor een tijd ter zijde ſtellende, heeft h door dit eerſte deeltje van een kort begrip een willen onderſtaan, hoedanig zijn Werk de Ge leerden zoude behagen, om het vervolg daar n te ſchikken. Hy draagt het zelve op aan den Graaf van Limoges, den welke hy in dit gan ſche werk t'elkens aanſpreekt. De oudſte Griek ſche Digter die wy nu in handen hebben is *Ho merus*, (want 't geen van *Orpheus* en andere voo die tijd overig is, is hun werk niet, maar van eenen *Onomacritus*, die ten tijde van *Piſiſtratus* leefde, ons op hun naam in de hand geſteken) de vaarzen der *Sybillen* zijn by ons ook geenzins van egten bedde. Wanneer *Homerus* geleefd heeft twiſten de Geleerden: 't waarſchijnelijkſte is, dat hy ten tijde van *Numa* en de volgende Roomſche Koningen geleefd heeft; 't is ook onzeker waar hy geboren is, gelijk onzen Schryver verſcheide gevoelens daar ontrent ophaalt. Boven zijn Ilias en Odyſſea vind men nog verſcheide vaarzen hem toegeeigend, dog die na alle waarſchijnelijkheid niet van hem zijn. Zijn leven beſchreef *Herodotus* na men zegt, dog onzen Schrijven is van dat gevoelen niet, zijne Schriften zijn by de Ouden zelfs van dat gewigt geweeſt, dat zy meinden een zaak overvloedig bewezen te hebben, als men hem maar tot getuige bybragt. Zijn ſtijl is vol, overal zig zelfs gelijk, en zeer zuiver, zijne uitdrukkingen kragtig en net, ſchoon het waar is, dat de

Odyſſea

Odyssea minder klem heeft als de Ilias. d'Oudheid heeft verscheide groote verstanden, hier genoemd, voortgebragt, welke aanteekeningen over hem gemaakt hebben. Zoo hoog was zijn agting by d'Ouden, dat men, op meer als een plaats Tempelen stigtte, daar hy voor een Godheid wierd aangebeden. *Hesiodus*, te Ascra in Beotien geboren, vinden wy zijne Werken vervolgens beschreven; zijn leeftijd is by de Geleerden onzeker, sommige stellen hem voor, andere na *Homerus*, dog het laatste is het waarschijnelijkste; de Schapen hoedende wierd hy een Digter. *Alcman*, een Lierdigter, leefde ontrent de tijd der laatste Lydische Koningen; hy schreef in de Dorische taal, dog van zijne Gedigten zijn niet als eenige brokken hier en daar by verscheide Schryvers te vinden. *Archilogus*, van wiens schriften wy niets overig hebben, leefde zes honderd zesenzestig jaren voor de Geboorte van Christus; zijne Gedigten waren van die kragt, dat hy den trouwloozen *Lycambus* tot die wanhoop bragt, dat hy zig zelfs verhing. *Leschés*, van Lesbos geboortig, leefde een weinig na den voorgaande; zijne Schriften zijn ons niet ter hand gekomen, als hier en daar een kleine brok, door andere Schryvers aangehaald. *Terpander* was van tong zoo wel besneden, dat hy de zwaarste beroerten in de Steden door zijne redeneringen wist te stillen; dezen Digter leefde ontrent twintig jaren na den voorgaande, sommige zeggen te Lesbos, andere te Cuma geboren, en schoon ons van zijne Gedigten niets overig is, zoo hebben de Ouden egter zijn roem levendig gehouden; 't was den

zelve die op de Lier, die te vooren maar vier znaaren had, nog drie heeft toegevoegd. *Tyrteus* was een Eenoog, geboccheld, klein en gansch mismaakt, van zyn ampt een Schoolmeester, en zoo men nagaf, op verre na de wyste van zyne vrienden niet; dezen zonden d'Athenienzers voor Veldheer aan de Lacedemoniers, om, volgens de Godspraak van den Pytischen Apollo, het Beleg van Messene ten einde te brengen, 't welk hem (de Soldaten door zyn deftige Vaarzen aanmoedigende) eindelijk gelukte; van deze Vaarzen zyn nu nog verscheide voor handen; het blijkt uit deze Belegering, dat hy weinig tyds na *Homerus* geleefd heeft. *Stesichorus*, wiens Vaarzen deftig, vol, en van een hoogen trant waren, heeft het ongeluk gehad, dat hy niets als den roem behouden heeft; zyne Vaarzen zyn niet meer te vinden; hy leefde zes honderd en tien jaren voor Christus Geboorte, en was van Himera in Sicilien oorspronkelijk: zyn Schimpdigt tegen *Helena* kostte hem het gezigt, maar zyn Lofdigt, 't welk hy daar na van haar schreef, gaf 't hem ligtelijk weder. *Sappho*, eertyds de tiende Zanggodin genoemd, had in haar tyd den roem boven alle Digters, dog haar Schriften zyn ons meest door de nydige tyd ontroofd; zy was geboren in 't Eiland Lesbos, en leefde op de zelve tyd als den voorgaande, en had de naam van zeer verliefd te zyn, Ovidius heeft zig van hare Vaarzen meesterlijk weten te bedienen. *Alceus*, te Lesbos geboren, leefde ten tyde van de voorgaande, zyn styl was vol en woordrijk, raare uitdrukkingen van zyn moedige ziel, die de Tiran-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Tirannen dadelijk haatte. *Epimenides*, geboren te Phestus een Stad in Kandia, leefde in de tyd der zeven Griekſche Wyzen, ſchreef Vaarzen van allerlei aart, byzonder van de Heidenſche Godgeleerdheid, en deszelfs reinigingen. *Thespis* leefde ten tyde van Salon, en was na 't gemeen gevoelen den eerſte die Treurſpelen digtte, waar van wy hier een omſtandig berigt ontfangen. *Mimnermus*, uit Jonien geboortig, leefde ten tyde van den grooten Cyrus; men vind nog overblyfſelen genoeg van hem, om van de grootheid van zyn geeſt te konnen oordeelen, die byzonder op Liefde-digten toeleide, zyn ſtyl is aangenaam, vol van oude Griekſche Wysheid. *Ibycus*, wiens Schriften meer lofs verdienen als zyne zeden, zyn ſtyl was, als uit ſommige overblyfſelen blijkt, verheven, zyn taal Doriſch, hy was te Rhegen in Italien geboren, en leefde ontrent zes honderd jaren voor Chriſtus, hy wierd in een afgelegen Boſch vermoord, en zyne Moordenaars worden wonderlijk ontdekt. *Simonides*, geboortig op 't Eiland Ceos, bloeide ontrent vier honderd zesenzeventig jaren voor de Geboorte van Chriſtus, en bereikte een hoogen ouderdom, hy was in zeer hooge agting by de Ouden, zyn ſtyl was zuiver en eenvoudig, van verſcheiden aart waren zyne Schriften, maar weinig is ons daar van overig. *Theognis* was een Digter, meer bekend wegens zyne Zedeleſſen, die de Grieken hunne Kinderen deden leeren, als wegens zyn trant, in welke niets verheven is: over zyn Vaderland beſlegt den Schryver den twiſt der Geleerden; hy leefde ten tyde van Darius of Xerxes, van zyne Schriften heb-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

ben wy maar weinige. *Phocyldes* leefde te tyde van *Ibycus*, en was geboren te Mileten in Jonien, hy was van ſtyl en zeden zuiver; nog een ander draagt hedendaags die naam, dog is niet van egten bedde. *Hipponax* bloeide vyf honderd agtendertig jaren voor Chriſtus; zyn Lichaam was klein, zyn aangezigt mismaakt, zyn genegentheid tot ſpotten; als hem twee Schilders dus afmaalden, betaalde hy hen aanſtonds met zulke munt van Vaarzen, dat zy hun zelven verhingen. *Anacreon* had agting by alle hooge Staatsperſoonen, was, na ſommige willen, een liefhebber van Wyn en Vrouwen; hy bloeide vier honderd negenentagtig jaren voor Chriſtus, verſcheide van zyne deftige gezangen zyn nog voor handen, ſommige dragen wel zyn naam, maar zy zyn niet van hem. Van *Onomacritus* ſprak de Schryver in 't leven van Homerus. *Laſus* was geboren te Hermione in het Pelopponeſus, d'eerſte die onder de Grieken van de zangkonſt ſchreef, zyn ſtyl was deftig en ongeregeld. *Eſchylus*, zoo braven Soldaat als digter, was van goeden huize te Athenen, 't blykt genoeg uit zyn ſtyl, dat hy een edel- en krygsman was, zyn ſtyl was ook verheven, groot, wyd uitgeſtrekt, en vrugtbaar in niet al te waarſchynelijke uitvindingen, hy had vele miſſlagen, die hier vervolgens werden aangewezen, des niet tegenſtaande was hy zeer hoog geagt te Athenen; negentig treurſpelen tellen d'oude van hem op, daar van wy nu maar zeven in handen hebben, zyne vertooningen waren zoo verſchrikkelijk, dat ſommige kinderen van vreeze ſtierven, en vrouwen van haar zel-

ven

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

ven geraakten: hy ſtierf in Sicilien door een Arend die hem een Schildpad op het hoofd liet vallen, zoo het waar is. *Sophron* van Syracuſen geboortig leefde ten tyde van Xerxes, hy ſchreef mommerien of zeden-naboodſing, en was by de Ouden in hoogagting, maar weinig overblyfſels zyn van hem overig. *Pindarus*, geboortig van Theben, bloeide vier honderd agt-en-zeventig jaren voor Chriſtus, Laſus was zyn meeſter geweeſt in de digtkonſt, de Ouden hielden hem voor den Prins der Lierdigters, zyn taal was Doriſch, van vele zyner ſchriften hebben wy maar weinige overig, over zyn ſtyl geeft den Schryver zyn oordeel, en toont de miſſlagen van de zelve, zyn agting diende zyne nakomelingen zelfs tot behoudenis. *Corinna* was ſchoon van aangezigt, en roemwaardig in haar verzen, waarom de Ouden haar de Lieriſche zanggodin noemden; over haar geboorte-plaats twiſten de Ouden nog, haar leeftyd kwam met Pindarus overeen. *Empedocles* bloeide vier honderd zeventig jaren voor Chriſtus, was uit een van de beſte huizen van Agrigenten in Sicilien geboren, ging altoos koſtelijk gekleed, met een goude Kroon op 't hoofd, hy was in een zeer hooge agting by 't volk; zyne ſchriften zyn van verſcheiden aart, dog weinig overblyfſels daar van meer te vinden, van zyn dood verdigten ſommige wonderlyke vertellingen, die andere onder de Ouden belagchen. *Epicharmus* leefde op dezelve tyd als de voorgaande, en was ook geboortig uit Sicilien, zyne gedigten waren meeſt blyſpelen, en in hoogagting by de Ouden, hy kwam tot hooge jaren. *Panyaſis* naaſt Homerus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

merus de grootste der Griekſche Digters, was geboortig van Halicarnaſſus, zyne ſchriften zyn meenigvuldig, dog alle door de tyd verteert. *Jon* den Treurdigter was geboren in het eiland Chios, een weinig ouder als Ariſtophanes, en zeer vermaard in die tyd. *Timocreon* was geboren in 't eiland Rhodus, hy leefde ontrent den tyd van de ſlag by Salamine. Over de geboorte van *Cherilus* is men niet eens, zyne vaarzen waren in zeer hooge agting te Athenen, hy leefde in de tyd van Archelaus, Koning van Macedonien. Nog een van die zelve naam leefde ten tyde van Alexander de Groot. Onder een meenigte van vermaarde Griekſche digters, wiens namen byna verduiſterd zyn, vinden wy *Aſpaſia*, een doorgeleerde Vrouw, welke ten tyde van Pericles leefde, gelyk ook *Hermippus* een blyſpeldigter, en *Theognis*, dien men een digter van ſneeuw noemde, als mede *Evenus*, en *Agathon*, twee vermaarde digters van die zelve tyd. *Sophocles* was onder de drie vermaarde Treurſpeldigters genoemd, hy leefde ontrent de tyd dat Xerxes overſtak na Griekenland; zyn ſtyl is verheven en ſterk, dog klaar en zuiver, hy heeft de Treurſpelen merkelyk verbetert, onzen Schryver hem met Euripides vergelykende toont waar in hy d'andere overtrof, zyn ouderdom liep tot vyfentnegentig jaren, hy ſchreef honderd twintig Treurſpelen, waar van'er ons maar zeven in handen zyn. *Cratinus* ſtierf, toen de Lacedemoniers voor d'eerſte maal ontrent Athenen voet aan land zetteden, vier honderd negenentwintig jaren voor Chriſtus, hy was geboortig te Athenen, zyne vaarzen waren ſtout,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

en ſpaarden niemand, maar zeer deftig en wel geſtelt. *Plato* een blyſpeldigter leefde op dezelve tyd, zyn ſtyl was zeer net en verheven. *Bacchylides* was geboren in de Stad Julis in 't eiland Cea, vier honderd vyftig jaren voor Chriſtus, hy heeft verſcheide gedigten geſchreven, waar van ons nu byna niets meer overig is. Ten zelven tyde leefde *Ariſtarchus*, geboren te Tegea in Arcadien, vermaard door het ſchryven van Treurſpelen. *Crates* was ook van dezelve tyd, maar van hem is niets als de naam behouden, gelyk ook van zyne tyd-genoten *Praxilla*, geboortig te Sicyon in het Peloponneſus, en *Teleſilla*, geboortig te Argos, een dappere heldin en vermaarde Digſter. *Euripides* is te Phlya in het gebied der Atienzers geboren in 't zelve jaar, als de Perzers die zware nederlaag by Salamine leden, hy was vermaard door zyne treurſpelen, en aan alle Hoven aangenaam, maar zyn einde was zeer elendig, van twee-en-negentig Treurſpelen, die hy gedigt heeft, zyn ons maar negentien meer overig. *Antimachus* geboren te Claros in Jonien, leefde ten tyde van Socrates, ontrent zyn ſtyl verſchillen de Ouden. *Philistion* een Digter die zig meeſterlyk verſtont, om in zyne blyſpelen de menſchen te doen lagchen, dat de lever ſchudde, zoo dat meer klugten en bootſemakeryen, als geregelde blyſpelen ſchynen geweeſt te zyn; hy leefde op dezelve tyd met de voorgaande. *Denis* dien vermaarden Tyran, was een groot Treurſpeldigter op het einde van zyn leven. *Philoxenus* niet willende de gedigten van Denis volgen, geraakte in ongenade, welke nog verzwaarde, om dat hy

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

de Matres van den Tyran te na kwam, 't welk hem het leven deed verliezen. *Aristophanes* prins der blyspeldigters die ieder het zyne onbeschroomd derfde zeggen, en evenwel bemind bleef, zoo verre dat hem d'Atheniers een Lauwerkroon vereerden om dat hy allezins hun vryheid voorstond, hy heeft meer als vyftig blyspelen gemaakt, waar van wy'er maar elf overig hebben, dog in een onvergelykelyke schoone taal; de plaats van zyn geboorte betwisten de Ouden nog, zyn leeftyd was ontrent gelyk met die van Euripides. *Antiphanes* leefde ten tyde van Alexander de Groot, daar zyn verscheide digters van dezelve naam geweest, dog deze munte uit. De Schrijver noemt ons vervolgens *Philetas*, *Crates*, *Menander*, *Philemon*, *Apollodorus*, en *Diphilus*, dog van deze belooft hy op een ander tyd te zullen spreken; en geeft ons ondertussen het Zevengestarnte, of de zeven Digters, welke de Ouden alzoo noemden, dog wie deze eigentlyk waren, daar over was men als doen niet eens; laat ons dan de Schrijver volgen, en zien wie hy daar voor houd. *Theocritus* is d'eerste, deze was geboren te Syracusen, en bloeide ontrent twee honderd eenentagtig jaren voor Christus, in Herderzangen overtrefte hy alle andere. De tweede was *Nicander* geboren te Colophon een stad in Jonien na Suidas, dog hy heeft het kwalyk, Claros was zyn geboorte plaats, hy leefde ontrent hondert agtendertig jaren voor de geboorte van Christus, en heeft verscheide boeken geschreven. *Lycophron* is de derde, dien men van ouds de duistere noemden, om dat alle zyne schriften bezwaarlyk te verstaan zyn, hy zeide zelf, dat zig wilde laten op-

ophangen, zoo dra'er iemand gevonden wierd, die geest genoeg hadde om zyne schriften te verstaan; hy was geboren te Chalcis in Eubea, en leefde in de tyd van Theocritus. De vierde komt ons voor *Callimachus*, een tydgenoot van de voorgaande, was geboren te Cirene in Afrika, hy was een der geleerdste van zyn eeuw, dog schreef zelden andere als korte gedigten, weinig van zyne werken zyn nog voor handen. De vyfde is *Apollonius*, geboren te Alexandrien, en leefde ten tyde van Ptolomeus Euergetes; weinige van zyne deftige gedigten zyn ons meer overig, over dewelke de geleerden onder d'Ouden, hier aangeteekend, hunne opmerkingen in 't ligt gegeven hebben. De zesde is *Aratus*, geboren te Soli, een Stad in Sicilien, leefde ten tyde van Ptolomeus Philadelphus, zyne meeste digten waren ontrent de Starrekunde, die hy wel niet al te naauwkeurig verstond, maar evenwel daar van sprak met vaarzen van een schoonen trant. De laatste of zevende is *Homerus de jonge*, of den Treurdigter, geboren te Hierapolis in Carien, verscheide slag van gedigten zyn door hem geschreven, welke alle by de Ouden in hoogagting waren, maar waar van ons niets meer overig is.

Zie daar Lezer in 't kort de voornaamste der Oude Helden in de Grieksche Digtkonst. De Heer le Fevre heeft dit kleine werkje met allerlei geleerdheid opgevult, welke ons kort bestek niet toeliet hier in te lassen. Zyn byzonder oogwit is, van alle deze Digters hun Vaderland, leeftyd, en styl van schrijven te vertoonen, het welke hy met alle vrymoedigheid doet, zonder iemand te ontzien. Hier agter

zyn

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

zyn bygevoegd sommige opmerkingen van den Geleerden Reland, in dewelke hy somtyds de gedagten van den voorigen Schryver met verscheide plaatsen versterkt, en door een breder verklaring opheldert, of daar in hy van hem verschilt met alle zedigheid nader onderzoekt, aanwyzende dat niet alle de Ouden met hem van 't zelve gevoelen zyn geweest.

IV. HOOFDDEEL.

HET LEVEN VAN RICHARD *DE TWEEDE.*

RICHARD, bygenaamd van *Bourdeaux*, om dat hy aldaar geboren was, Zoon van dien gadeloozen Prins *Eduard*, en zoons Zoon van den grooten *Eduard de III.* wierd op den zestiende van Hooimaand 1378, met groote pragt van *Simon Sudbury* gekroond, oud zynde elf jaaren. [1] Den Hartog van *Lancaster*, en de Graaf van *Cambridge*, des Konings Oomen, wierden, nevens eenige anderen, tot Bestierders van 't Rijk, en *Guichard d'Angouleme* tot zyn Schoolmeester aangesteld. De Vianden van Engeland stelden alles in 't werk, om, gedurende

durende 's Konings teedere jaaren, hun voordeel te doen. De Franſchen vielen met vyftig Vaartuigen in de Haven van *Rie*, niet verre van *Douvres*, plonderende en verbrandende die Plaats. De Schotten aan d'andere zyde offerden de Stad *Roksbrough* aan de vlammen op. De Franſchen overrompelden omtrent dien tyd met hunne Roeiſchepen het ganſche Eiland Wigt, het Kaſteel uitgezonderd, en deden de Inwoonders 1000 Marken opbrengen om van branden bevryd te zyn: dog de Steden *Portsmouth*, *Dartmouth* en *Plymouth*, moeſten dat lot bezuuren; *Winchessey* leed ook aanſtoot, dog de Franſchen wierden afgeſlagen, en weken, na 't verbranden van *Hastings*, na hunne Schepen. De Franſche Schepen en Zeeroovers ſpeelden insgelijks overal den gebraden Haan, deden eenige ſchade op de Kuſten van *Sussex*, van waar zy eenige Gevangenen mede ſleepten. 1379, [2] Den Hartog van *Lancaster*, die 't voornaamſte bewind van zaken aan zig getrokken hadde, was zoo nalatig en zorgeloos, dat'er niets tot beveiliging der Zee of Kuſten in 't werk geſteld wierd, tot groote ſchande van 't Rijk, tot dat den dapperen *Johan Philpot*, enkel Burger van London, uit liefde tot zyn Vaderland, een Vloot op zyn eigen koſten uitruſte, in Perſoon in Zee bragt, en zyne Landsgenoten van het Franſch en Schotſch geweld, te water en te Land bevrydde. Den Hemel kroonde zyn dapperheid met een beuit van vyftien rijkgeladene Spaanſche Schepen, welker beuit zyne gedane groote koſten rijkelijk goed maakte. De luiſter van Engeland was nu

teenemaal, door verval in Geregts- Staats- e Oorlogszaken, beneveld. Het Noorden zugt onder een zware bezmettelijke Ziekte, en lee zeer veel door de ſtrooperyen der Schotten, di Berwik overrompeld hadden, met de dood va den Slotvoogd, hoewel de Graven van *Nort humberland* en *Nottingham* het zelve op de negenden dag naderhand herwonnen, en alle d Schotten, den Ridder *Alexander Ramſey* hu Bevelhebber uitgezonderd, over de kling dede ſpringen. 1379 [3] Den Ridder *Robert Rous* ha de Franſchen eenige afbreuk gedaan, en de Broe der van den vermaarden *Glequin* gevangen ge nomen, de Ridder *Harleſtone* had ook eenig gevangens en beuit gemaakt. *Hugo Calverle* en *Thomas Percy* Ridders, en Zeevoogden va de enge Zeen, zaten de Franſchen digt op de hakke, en namen verſcheide ryke pryzen, en bragten de aangename tydinge t'huis, dat de *Bretons* den Koning van Vrankryk af, en Johan de *Montfort* hun Hartog weder zogten toe te vallen: Deze vertrok derhalven derwaarts, en wierd met alle teekenen van eer en vreugde ontfangen. De Ridder *Johan Arundel*, Broeder van den Grave van die naam, nevens anderen tot zyn hulp gezonden, bleef nevens de Ridder *Banniſter*, *Turpington* en *Dale*, en over de duizend anderen door ſtorm. Men zegt dat dezen *Arundel* twee-en-vyftig zeer pragtige pakken nieuwe kleederen mede genomen hadde. 1380, [4] De Graaf van *Buckingham* wierd derhalven nevens eenige deftige bevelhebbers met een bekwaam leger na *Calais* gezonden, trokken Vrankryk in, en kwamen na 't

ver-

verwoesten van 't land en 't verbranden van vele Steden behouden in *Bretagne*, daar niet lang bleven, dewyl Hartog Johan met den nieuwen Koning van Vrankryk een vrede trof. Vrankryk was thans in verwarringe door den doodelyken haat tussen de Hartogen van *Bourgundie* en *Anjou*, 't welk de Engelschen tot groot voordeel strekte. De Schotten vielen te vuur en te zwaard in *Cumberland* en *Westmerland*, slepende de landzaten met zig: wordende de Graaf van *Northumberland*, die zig vervaardigde om een bloedige wrake te nemen, daar in, tot ontsteltenisse van yder een, door brieven van den Koning, *dat is, van de genen die zyn oor hadden*, belet. De Fransche en Spaansche roeischepen deden thans veel kwaad op de Engelsche kusten, brandende *Portsmouth*, *Hastings*, *Rie*, en *Gravesend*, en vele gevangens makende. 1381, [5] Het Parlament stond tot d'onkosten van den oorlog een hoofdgeld toe van 12 pence yder persoon van beide kunnen boven zekere jaren. Zeker ingaarders van dit hoofdgeld, komende aan 't huis van eenen *Wat-Tyler*, een Leidekker, vergde hoofdgeld wegens een zyner dogters; en van de vrouw ten antwoord krygende, dat het meisje niet van ouderdom was om te betalen zeide hy zulks te zien, en raapte met geweld des kinds rokken op, waar op de moeder om hulp schreeuwende, haar man op den aangang kwam, en den onbeschoften ingaarder met zyn leidekkers staf de hersenen insloeg. *Pyler*, over dit geweld aan zyne buuren klagende, bragt het graauw door opreuyinge van eenen *Jan Ball*, een oproerig Priester, op de been.

been. Deze kwant nam tot zyn text,

Toen Adam delfde en Eva Span,
Waar was toen den Edelman.

Prentende zyne meuitzieke toehoorders in, dat het onderscheid van levens staat, waar in de eene Vorst of Edelman, en de andere Lyfeigen is, tegen de Christelyke vryheid streed; waar door hy zulk een aanhang kreeg, dat deze meuiters 100000 sterk op *Blackheath* by *Greenwich* by een kwamen, hebbende vele voorname luiden, die zy ontmoet hadden, mede genomen, en gedwongen te zweren, dat zy Koning *Richard* en de Gemeentens getrouw zouden zyn, en nooit een persoon, die *Johan* genaamd was, tot Koning zouden kiezen: dit geschiede uit haat tegen *Johan* van *Lancaster*'s Konings Oom. Te *London* gekomen zynde lieten zy *Richard Lion*, een deftig burger, en voorheen *Tylers* meester, 't hoofd afhouwen, en voor hen op een staak dragen. Des anderen daags vlogen zy na de *Savoy*, een Palais van den Hartog van *Lancaster*, verbrandende en vernielende alles, dat hen voorkwam. Deze gasten wilden nog met den naam van regtvaardige pronken, want zy smeten een van hunne gezellen, die een stuk zilver in zyn boezem verborgen hadde, in de Vlammen. Twee-en-dertig van hen, die zoo lang in de kelder zoopen tot dat de gevalle balken van 't verbrande Palais de kelder bedekten, eindigde daar in hun leven, na dat men hen zeve dagen lang om hulp had hooren kermen. De woede van *Tyler* viel vervolgens op der regtsgeleerden verblyf plaats de

Tempel,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Tempel, en der zelver boeken en schriften. Van daar rukte dit Vee na den *Tour*, en wierden van den Koning, die hem niet darde wederstaan (hoewel hy 600 boogschutters en 600 gewapende mannen by zig hadde) ingelaten, alwaar zy des Konings moeder mishandelden, en wilden kussen, zoo dat zy in zwym viel. Hier vonden zy *Simon Tibald* Aartsbisschop van *Kantelberg*, den *Lord Cancellier*, en den Ridder *Robert Hales* Schat-meester, en deden hen nevens anderen 't hoofd afslaan. Zy ontzagen zelfs geen Kerken, maar in die der Augustiner Monnikken met geweld ingedrongen zynde, en aldaar dertien Vlamingen vindende, lieten zy hen alle wreedelyk op de straat onthoofden. De Koning liet egter een vergiffenisse verkondigen voor alle de genen, die de wapenen willen nederleggen, en na huis keeren. Die van *Essex* vertrokken daar op, dog die van *Kent* bleven onder *Tyler* hardnekkig, waar op de Koning den Ridder *Newton* zond om te verstaan wat zyn meeninge was. Deze by *Tyler* gekomen zynde geraakte in lyfs gevaar, dewyl *Tyler*, gebelgd om dat hy te paard by hem kwam, tegen hem zeide, dat het hem paste van 't paard te stygen eer hy by hem kwam, en daar op zyn pook rukte om hem te doorstooten. De Koning, die den Ridder in gevaar zag, riep dat hy van 't paard zoude klimmen, dog *Tyler*, hier mede niet vergenoegd zynde, belaste de Koning den Ridder *Walworth* hem te *arresteren*. Deze dede het en gaf hem met eenen zulk een slag op 't hoofd, dat hy suizebolde, en wierd op 't zelve oogenblik van 's Ko-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

nings volgers met verscheide wonden doo ter neder geveld: waar op de meuitend hoop uit riep, *onze Leidsman is dood, laat o zyn dood wreken.* Dog de Koning, hoew nog geen vyftien jaren oud, ylde te paard n hem toe, zeggende, dat hy hun leidsman wi de zyn, dat zy hem in 't veld hadden te volge en hun begeerte toegestaan zoude werden. D Ridder *Walworth*, Burgermeester der Sta London, hadde middelerwyl 1000 gewapend mannen, en by gevalle den Ridder *Rober Knolls* tot hun bevelhebber gekregen; dewelk hen in 't veld naderende, een zoo groote ver baasdheid aanbragt, dat zy, de wapenen ter ne der werpende, zig aanstonds des Konings gena de onderwierpen. Deze oproer (die de eenigst niet was, die gelukkig gedempt wierd) kost eenige der voornaamste meuitmakers het leven, en onder anderen, den meuitzugtigen Priester *Jan Ball*, en *Jantje Straw* die op zyn dood beleed, dat hun voornemen was eerst den kleinen, naderhand den grooten adel, en dan den Koning, Bisschoppen, Monnikken enz. mitsgaders andere luiden van middelen te dooden, en niet dan bedel monnikken te houden om misse te doen: en dat zy dan wetten na hun eigen gedagten zouden maken. De Burgermeester *Walworth* wierd, uit hoofde zyner diensten nevens vyf Raden van London ridder geslagen, en 't wapen van London (te voren een enkel kruis) met byvoeginge van een dolk vereerd. *Henrik Spenser* Bisschop van *Norwich* had ook door zyn groote dapperheid in 't slaan der oproerigen en 't doen hangen en vierendeelen van

hun

hun winterkoningje *Jan Litteſtar*, groote eere behaalt. Na 't eindigen van deze, maar agt dagen geduurt hebbende, oproeren, verſcheen de Koning in groote pragt op *Blackheath*, alwaar men zegt binnen drie dagen veertig duizend wel uitgeruſte mannen te paard verſchenen. Deze magt zoude tegen de nog hardnekkige meuiters van *Kent* gebruikt zyn geweeſt, 't en ware de Koning zulks hadde afgeraden. De Schotten, van deze opſchuddingen onbewuſt, hadden ondertuſſen een beſtand met de Engelſchen geſloten.

Na *Chriſtimis* nam de Koning *Anna* des Keizers dogter, en zuſter van *Wenceſlaus* Koning van Bohemen, ten wyve, die door Willem *Courtney* Aartsbiſſchop van *Kantelberg* gekroond wierd. 1382. [6] Waar op in 't korte het Parlament weder zat, en verſcheide goede wetten tegen pragt van kleederen, den uitvoer van geld enz. gemaakt wierden. *Sed quid juvant ſtatuta Parlamentorum? &c. Maar wat baten actens van Parlamenten? alsze na 't maken niet in 't werk geſteld worden zegt Walſingham.* In dit Parlament wierd de Ridder *Richard Scroop* tot Kancelier verheven, dog naderhand, tot groot miſnoegen van 't ryk, weder van den Koning af- en den Biſſchop van London, *Robert Braybroke*, in zyn plaats gezet. 1383. [7]

De manhafte Biſſchop van *Norwich*, door Paus *Urbanus* tegen de Tegen-Paus *Clement* als Veldheer verkozen, en na Vlaanderen en Vrankryk met een leger vertrokken zynde, vond zig (na het nemen van *Grevelingen*,

Duinkerken en eenige andere plaatſen, en het in een gezette ſtryd overwinnen van 30000 aanhangelingen van *Clement* door mangel van onderſtand van geld en volk) genoodzaakt na huis te keeren. Waar op de Koning, onder voorwendinge, dat hy zyn bevel niet volbragt hadde, alle zyne weereldlyke goederen in zyn handen nam, 't welk nevens de groote ſommen, die hy telkens aan vremden verſpilde, het algemeen miſnoegen vergrootte. 1384. [8] De Hartog van *Lancaſter* ſloot thans in Vrankryk een ſtilſtand van eenige maanden: en trok na zyn wederkomſt met een magtig heir tegen de Schotten, die niet tegenſtaande het beſtand Engeland ingevallen, en te vuur en zwaarde, na 't nemen van eenige Steden, aan 't woeden waren: dog vond zig na verſcheide pogingen om de Schotten tot een veldſlag te lokken, en 't uitſtaan van gebrek en koude, zonder iets merkelyks verrigt te hebben, genoodzaakt na huis te keeren, alwaar hy van een Yrſch Monnik ſchriftelyk met vele omſtandigheden van tyd en plaats beſchuldigd wierd, dat hy voornemens was den Koning te vermoorden, en zig 't ryk aan te matigen: maar hy wederleide alles met zoo veel waarſchynlykheden, dat zyn tegenſtrever in bewaringe van *Johan Holland*, des Konings halve broeder, geſteld wierd tot een nader beraamde dag om de zaak verder te onderzoeken: Dog, 'tgene in velen argwaan veroorzaakte, was, dat de gemelde *Holland* nevens den Ridder *Henrik Greene* den Monnik des nagts voor den beſtemden dag een koorde om den hals en aan zyn gemagt vaſt gemaakt hebben.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

hebbende, hem dus met een zware steen op den Buik de rug graad van een deden barsten, en hem wreedelyk ombragten, zonder eenige wederroepinge van zyn beschuldiginge. De Engelschen en Schotten deden middelerwylen malkanderen door geduurig stroopen eenige schade, waar op de Hartog van *Lancaster* na *Calais* overstak, om met den Hertog van *Berrie*, die van wegen den minderjarigen Koning van Vrankryk, *Karel* de zesde, een bestendige vrede kwam te treffen: dog hy konde na 't spillen van 50000 marken, niet dan een stilstand tot de aanstaande Mey te weeg brengen. De Schotten hadden ondertussen door list en geld het Kasteel van *Barwick*, welkers verdediginge den Grave van *Northumberland* aanbevolen, dog door hem een ander toevertrouwd was, in bezit genomen. Dit gaf aan den Heer van *Lancaster* gelegentheid om zyn gal tegen den Grave te doen blyken, zoo dat dezelve daar over in 't Parlament veroordeeld wierd; waar op de Koning hem egter vergiffenisse verleende, zoo dat hy Grave, om de vorige schande uit te wissen, het slot belegerde, en door middel van een somme van 2000 marken wederom in bezit kreeg. * 1385 en 86 [9 en 10] Kort naderhand had de Koning op aanradinge van jonge luiden, besloten den Heer van *Lancaster* wegens hoog verrada voor den Opperregter *Robert Tresilian*, die geen eernamen aanzag, te regt tē doen stellen. Dit den Hertog aangedient zynde, week hy terstond na zyn Kasteel *Pomfret* in 't Noorden: dog door het vlytig heen en weder reizen van 's Konings moeder

* *Speed.*

(hoewel zeer zwaarlyvig) wierd die verwyderinge, welke anders van een zeer kwaad gevolg zoude konnen zyn, gelukkig bygelegd. * De Koning van Vrankryk *Karel de zesde*, een jong en onbedagt Vorst, en bezitter van de overgroote † schatten van zyn Vader, had den Admiraal van Vrankryk *Johan de Vienna* met 1000 gewapende mannen, behalven boogschutters en anderen de Schotten te hulp gezonden met welke de Schotten in Engeland rukten. De Koning ylde daar op terstond na de Grenzen met een magtig Heir, trok Schotland in, vermeesterde *Edenburg* en offerde verschei- de Huizen aan de Vlammen op. Men kon de Schotten tot geen Veldslag brengen: want zy waren, om de Engelschen uit Schotland te lokken, in *Cumberland* gevallen, en hadden *Carlile* belegert, dog zy wierden door de Ridders *Lodewyk Clifford* en *Thomas Musgrave* te rug gedreven, zoo dat de Koning te rug trok, hoewel de Hartog van *Lancaster* (wiens raad de Koning verdagt hield) hem ernstig aanrade over de *Frith* van Schotland te trekken, gelyk zyn doorlugtige voorzaten gedaan hadden. De Koning hadde twee Admiraals aangestelt om de Franschen afbreuk te doen, en de Kusten te beveiligen, dog deze voerden niets gedenkwaardigs uit. De Franschen hadden reeds met een groote vloot eenigen tyd te Sluis gelegen, wagtende na den Hartog van *Berry*, om met hem de Engelsche kusten te bespringen: Dog de Gentenaars hadden *Damme* bemagtigt: welke stad naderhand door 't Fransche leger na een beleg van een maand herwonnen

* *Telli.*

† *Speed zegt* 18 *Millioenen Kroonen.*

herwonnen wierd, door welken uitstel hun toeleg verydeld, en Koning *Karel* gedrongen wierd na huis te keeren. De *Gentenaars* hakten vele der te rug keerende Franschen in de pan; en die van *Calais* verdelgden vele van hunne schepen, zoo dat deze *bravado* (zegt *Speed*) de Franschen niet alleen veel geld, maar ook schepen, manschap, en schande van hun verdwene toeleg koste. Die van *Calais* stroopten daar op in Vrankrijk, makende een buit van 4000 schapen en 300 beesten, nevens 100 goede gevangens. Het thans zittend Parlament stond den Koning den vyftienden Penning van de Weereldlyke goederen toe, mits dat de Geestelyke een en een halve tienden penning zouden opbrengen: Dog dit vond by die milde Heeren gansch geen ingang, maar vele hevige bejegeningen aan beide zyden: alles wierd egter gestild, dewijl *Willem Courtney*, Aarts-Bisschop van *Cantelberg*, met toestemminge der Geestelyken den Koning den tienden Penning aanbood. In dit Parlament wierd *Robert de Vere*, Graaf van *Oxford*, tot *Marquis* van *Dublin* (de eerste Marquis ooit in Engeland gemaakt) verheven; de Heldhaften Bisschop van Norwich in zyn Weereldsche goederen door den Koning hersteld, en *Robert Mortimer*, zoon en erfgenaam van *Edmund Mortimer* en *Philippa*, Dogter en Erfgenaam van *Lionel*, Hartog van *Glarence*, derde zoon van *Eduard* de derde, waarschynelyke Erfgenaam van 't ryk verklaard, en niet lang naderhand uitgeroepen: maar na zyn Heerlykheid van *Ulster* in Yrland reizende, wierd hy aldaar, door de roovende Yren geslagen. Zyn oudste Dogter *Anna*

na had by *Richard* Grave van *Cambridge*, zoo van *Edmund Langley*, een zoon *Richard*, naderhand Hartog van York, en vader van *Edward* de vierde. Leo door de Tartaren uit zyn ryk van Armenie gedreven, quam omtrent dezen tyd te *Eltham* by den Koning om bystand te verzoeken, dog wel meest om een Vrede tusser Engeland en Vrankryk te bemiddelen, dog den haat was te fel, zoo dat hy met eenige Koninglyke geschenken en een jaarlyksche inkomste van 1000 ponden geduurende zyn leven, begiftigd weder vertrok. De Koning wierd thans bevryd van 't voorwerp zyn's nayvers: want de H. van *Lancaster* vertrok met zyn Hartogin, haar dogter *Catharina*, en twee zyner voordogters, van verscheide grooten en Ridders ten getale van 1900 en 400 anderen verzeld, na *Spanje*, wordende hem op zyn vertrek een Goude Kroon vereerd, en de eernaam van de Koning van Spanje gegeven: gelyk de Koningin ten aanzien van de Hartogin ook dede. Hy lande eerst te *Brest*, zuiverde dat Kasteel van Franschen, zeilende van daar na de *Corunna*, daar hy een maand bleef, en toe na *Compostella* ging, in welke tyd de zyne verscheide steden wonnen. De Koning van *Portugal* en den Hartog ontmoetten malkanderen te *Monson*, alwaar een Huwelyk tusschen den gemelden Koning en des Hartogs Dogter *Philippa* gesloten, en kort daar na voltrokken wierd. Na te *Compostella* overwinterd te hebben, trok de Koning en den Hartog *Kastilien* in, nemende verscheide Steden; dog de Spanjaards geen Veldslag willende wagen, wierden zy eindelijk door de hitte en de daar door veroorzaakte Zicktens,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Ziektens, na 't sluiten van een Bestand, genoodzaakt af te trekken. Deze togt koste de Engelschen 12 Groote Heeren, 80 Ridders, en over de 500 Gemeenen. * De groote toebereidselen der Franschen om Engeland aan te tasten, en die men in 't volle Parlament onder andere zeide te bestaan in 15 Hartogen, 26 Graven, en 100000 Soldaten, en 1000 Schepen, zouden thans wel van een Noodlottelijk gevolg hebben konnen zyn, (dewyl de misnoegingen tusschen den Koning en de *Lords* zoodanig waren toegenomen, dat'er maar zeer geringe zorg tot verdediginge van 't Land, en nog minder tot het opbrengen van geld gedragen wierd,) ten ware dat hun toeleg wederom, door 't lang dralen en 't nemen van eenige hunner Schepen, was mislukt. Het Parlament wilde geen Onderstandgelden toestaan, eer de *Cancellier*, die van *Marquis van Dublin* tot Hartog van Yrland verheven was, nevens eenige anderen, uit hun plaatsen, en Vromer in de zelve gezet waren, en onder beding, dat het Geld tot verdediging van 't Rijk, volgens het goedvinden van de *Lords*, besteed zoude worden, dat 13 *Lords* het opzigt by *Commissie* over den Koning en 't Rijk zouden hebben, en dat den Hartog van Yrland, onder voorwaarde van 30000 Marken, die de Franschen, wegens de Erfgenamen van *Charler de Blois*, schuldig waren, te zullen genieten, voor aanstaande Paasschen na Yrland moest vertrekken: waarop de Huizen een halve tienden en een halve vyftienden Penning toestonden. Zoo ras was het Parlament niet *ge-*

* *Speed.*

dissolveerd, of alle de afgezette Heeren kwamen weder ten Hove. 1387, [10] De Engelschen hadden nu onder de Graven van *Arundel*, *Nottingham* en *Devonshire*, mitsgaders den dapperen Bisschop van *Norwich*, een groote Vloot Franschen, Spaanschen, enz. van *Rochelle* met Wynen enz. na Vlaanderen gaande, ontmoet, over de 100 Schepen vermeesterd, en een beuit van 19000 tonnen Wyn gemaakt, zoo dat de Wyn voor 13 Schellingen en 4 stuivers Engels, en de beste voor 20 gemelde Schellingen verkoft wierd; waarop zy na *Brest* in *Bretagne* zeilden, het zelve innamen, en met alle nooddruft voor een jaar en een goede bezettinge voorzien hebbende, weder na Engeland keerden, alwaar den Bisschop en de Graven door den Koning, die door zyn Gunsteling, den Hartog van Yrland en anderen, tegen hen opgemaakt was, zoo koel ontfangen wierden, dat zy aanstonds het Hof verlieten. Het ontaard gemoed dezes Hartogs bleek verder uit het verstooten van zyn Huisvrouw *Isabelle*, Dogtersdogter van *Eduard de III.* en Nigt van den Hartog van *Glocester*, en het trouwen van *Lancerona*, Dogter van een Wynverkooper in Bohemen, en een van de Maagden van de Koninginne, 't welk den Hartog van *Glocester*, Oom der verstoote Hartogin, zeer hoog en euvel opnam; 't zelve den Hartog van Yrland verstaande, besloot hy alles in 't werk te stellen om dien Heer van kant te helpen. Den Koning ging met den Hartog van Yrland, dewyl de tyd, tot zyn vertrek bepaald, reeds verloopen was, na Wals-Engeland, alwaarze met den Grave van *Suffolk* en anderen,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

overleiden, hoe zy den Hartog van *Glocester*, de Graven van *Arundel*, *Warwick*, *Darby*, *Nottingham*, en andere *Patriotten* best het leven zouden benemen. Dus eenigen tyd doorgebragt hebbende, bragt hy den Hartog weder te rug, zoo dat zyn reis na Yrland in 't vergeetboek geraakte. De Koning met de Koningin kwamen te * *Groby*, alwaar de Regters des Rijks door zyn bevel ontboden zynde, deze vragen voorgehouden wierden:

I. *Of de nieuwe Wet en Comissie, in 't laatste Parlament gemaakt, tegen des Konings voorregt streed of niet?* Zy antwoordden alle *Ja.*

II. *Hoe de genen behoorden gestraft te worden, die de oorzaak waren van 't maken van de voorsz. Wet en Commissie?* het antwoord was eenparig, *dat zy de dood hadden verdiend, 't en ware de Koning hen vergiffenisse wilde verleenen.*

III. *Hoe de genen behoorden gestraft te worden, die den Koning bewogen hadden om het maken van de voorsz. Wet en Commissie toe te staan?* het antwoord was, *dat zy hun leven behoorden te verliezen, 't en zy de Koning hen vergiffenisse wilde toestaan.*

IV. *Hoe de genen behoorden gestraft te worden, die den Koning tot het maken van de voorsz. Wet geraden hadden?* hun antwoord was, *dat zy behoorden te lyden als Verraders.*

V. *Of den Koning het Parlament niet mogt doen voort procederen op artikulen, door hem bepaald, eer zy tot andere overgingen?* hun antwoord was, *dat de Koning in dit geval moest voorgaan, en indien iemand zig onderwond het tegendeel te doen, dat hy als een Verrader behoorde gestraft te worden.* VI.

* Speed *zegt te* Nottingham.

VI. *Of de Koning, volgens zyn welbehagen het Parlament niet kon dissolvereu, en de Lords en de Gemeentens belasten te vertrekken?* hun antwoord was, *hy kan.*

VII. *Of de Lords en Gemeentens, zonder des Konings wille, Officieren of Regters, over hunne misdryven, in 't Parlament mogten beschuldigen of niet?* hun antwoord was, *dat zy zulks niet vermogten, en dat iemand, die het tegendeel bestond, als een Verrader behoorde te lyden.*

VIII. *Hoe hy behoorde gestraft te worden, die in 't Parlament voorgedragen hadde, dat men de Wet zoude voor den dag brengen, in welke* Eduard de II. *in 't Parlament was beschuldigd, en waar uit deze tegenwoordige Wet getrokken was?* het antwoord was, *dat, zoo wel de gene die zulks hadde voorgedragen, als die de Wet in 't Huis hadde gebragt, als Verraders behoorden gestraft te worden.*

IX. *Of het oordeel over* Michaël de la Poole *in 't Parlament onregtmatig en wederroepelyk was?* het antwoord was, *dat het onregtmatig en wederroepelyk was, en dat, indien men tegenwoordig een oordeel zoude moeten stryken, de Regters dergelyk niet zouden vellen.*

Dit alles was door de Regters bezegeld, in de tegenwoordigheid van *Alexander* Aartsbisschop van *Jork*, *Robert* Aartsbisschop van *Dublin*, *Johan* Bisschop van *Durham*, *Thomas* Bisschop van *Chester*, *Johan* Bisschop van *Bangor*, *Robert* Hertog van Yrland, *Michaël* Grave van *Suffolk*, *Johan Rippon* Klerk, en *Johan Blake*, dog het kostte hen naderhand duur, 't welk den Regter *Belknap* wel voorzag, want hy was

gansch

gansch onwillig, en zeide, *Daar ontbreekt maar een horde, een Paard en een strop, om my ter plaatse van de verdiende doodstraffe te voeren, want dede ik dit niet, het zoude my 't leven kosten, en om dat ik het hebbe gedaan, verdien ik de dood om 't verraden van de Lords.* Den Koning werfde ondertusschen Volk: den Hartog van *Glocester* dit verstaande, zond den Bisschop van *London* by den Koning om zig te verschoonen, dog *Richard* wierd door den Grave van *Suffolk* opgemaakt: derhalven vertoonde den Hartog zyn en des Rijks gevaar aan de Graven van *Arundel*, *Warwik*, *Darby*, enz. die daarop elk Volk tot hun, en des Rijks verdediging verzamelden, met besluit, om den Koning hunne Grieven, met hun Volk omringd, voor te dragen. Des Konings toeleg, om den Grave van *Arundel* te vatten, was ondertusschen mislukt, want gewaarschouwd zynde, was hy na *Haringey Park* geweken, alwaar hy den Hartog van *Glocester* zyn Vader, en den Grave van *Warwik* met een groote magt vond. Den Koning deed alles, om hen den toevoer van Wapenen enz. te beletten, en op alle wyzen te verdelgen. De *Lords* verzogten door afgevaardigden, dat alle Verraders en Verleiders van den Koning en 't Rijk hen overgeleverd mogten worden, waar op den Hartog van *Yrland* en andere den Koning zogten te bewegen, den Koning van Vrankrijk *Calais* aan te bieden, om hulp en bystand van hem te verwerven, dog dit wierd wysselijk afgeraden. De vredelievende droegen egter zorg, dat de *Lords* vreedzamelijk te *Westmunster* mogten komen

en

en gehoord werden. *Westmunster* naderende wierden zy door den Bisschop van *Elie* en andere verwittigd, dat duizend gewapende Mannen, onder de Ridders *Tho: Trivet* en *Nicolaas Bramber*, hen in hinderlage waarnamen. Dit den Koning aangediend zynde, zuiverde hy zig plegtelijk; maar de *Lords* genaakten met een groote magt, en vol wantrouwen, dewyl de hinderlage gebleken was. De Verraders, die de *Lords* aan den Koning noemden, waren *Robert Vere* Hartog van *Yrland*, *Alexander Nevile* Aartsbisschop van *Jork*, de Graaf van *Suffolk*, den valschen Regter *Tresilian*, en den trouwloozen Ridder *Nicolaas Bramber*; en om zulks te bewyzen wierp ieder zyn handschoen neder. De Koning verschoof alles, onder eenige opgeblaze woorden, tot het aanstaande Parlament, dog toonde egter den Hartog van *Glocester* en de voornaamste Hoofden veel beleefdheid, latende kort naderhand een *Proclamatie* tot ontschuldinge der *Lords* uitgaan: deze hielden zig nogtang byeen, gewisselijk tot hun voordeel, want den Hartog van *Yrland* had eenig Volk byeen verzameld, 't welk zy verstrooiden, en den Hertog van *Yrland* schandelijk de vlugt deden nemen, met agterlatinge van veel beuit, en eenige van 's Konings Brieven aan den Hartog, in welke alle hun raadslagen ontdekt wierden. Den Hartog vlugtte na *Holland*, van daar na *Utregt*, en eindigde zyne dagen te *Leuven*: een Persoon van goed verstand, en de Gunst zyns Vorsts waardig, ten ware hy daar door niet alleen zyn zelven, maar ook zyn Vaderland vergeten hadde. 1388. [11] De *Lords* vertrok-

ken

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

ken daarop, 40000 Man sterk, na *London*, beschuldigende den Koning, die in den Tour geweken was, aldaar in zyn tegenwoordigheid van ongestadigheid en heimelijke streken, en dat hy voorgenomen hadde *Calais* en andere Plaatsen van 't Rijk, aan die zyde, den Koning van Vrankrijk over te leveren, 't welk zy, na 't schryven van eenigen, met onderschepte Brieven bewezen. Dit perste den Koning tranen af (mogelijk van wederwaardigheid zegt *Speed.*) Des anderen daags zogt de Koning zyn komste te *Westmunster* te verschuiven, dog de *Lords* lieten Hem weten, *dat zy, indien hy niet aanstonds kwam, een ander Koning zouden verkiezen, die na den getrouwen Raad der Ryksgenooten zoude luisteren.* Dit trof hem zoo geweldig, dat hy zig des anderen daags by de *Lords* verveegde, die hem voordroegen hoe noodig het was, dat de verraders over welke zoo dikwils was geklaagd, het Hof uitgejaagd zouden werden, waar op hy eindelyk toestond, dat den Aartsbisschop van *Jork*, en den Bisschop van *Chicester*, des Konings biegtvader, aanstonds het Hof uitgedreven zouden werden, dewelke verder de vlugt namen, zoo dat men geenzins wist werwaarts. Anderen kwam 't zelve lot over, wordende daarenboven verpligt borge voor hun verschyninge te stellen: anderen wierden na de gevangenisse gesleept. Het Parlament (naderhand genoemd *het Parlament dat wonderen wrogt*) vergaderd zynde, wierden aanstonds alle de regters, den Ridder *Skipwith* uitgezonderd, in hun zitplaatsen *gearresteerd* en na den Tour gezonden

zonden

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

zonden, over het verbreken van de Wet en *Commiſſie* in 't voorgaande Parlament. De Hr. van *Yrland*, de Graaf van *Suffolk*; den Opper-regter *Treſilian* wierden ingedaagd wegens hoog verraad, en, niet verſchynende, voor eeuwig gebannen, en hun goederen en landeryen ver-beurd velklaard (uitgezonderd de zulke, die volgens regten hun erfgenamen niet konden ont-maakt worden.) De Opperregter *Treſilian* wierd wel haaſt ontdekt en te *Tyburn* opgehan-gen. De Ridder Nicolaas *Bramber* wierd ont-halſd met een byl, die hy voor anderen hadde doen maken, en verſcheide moeſten het met de ſtrop boeten. De regters, die alle ter dood veroordeeld waren, geraakten door tuſſenſpre-ken van de Koningin, met ballingſchap vry, met verlies van hun goederen, een klein gedeel-te tot hun onderhoud uitgezonderd. De Ko-ning was ook verpligt een eed te doen, dat hy zoodanig een *reglement* en ordre zoude opvol-gen als de *Lords* zouden maken; dezelve eed wierd ook van alle de ingezetenen gedaan. De Schotten hadden ondertuſſen onder den Dappe-ren Ridder William *Douglas* een inval in 't Noorden van Engeland gedaan, met weinig voordeel, en 't verlies van *Douglas*, die van den *Lord Piercy*, hand tegen hand vegtende, verſlagen wierd: Dog de Schotten, door den Grave van *Dumbar* verſterkt, namen *Piercy* en zyn Broeder gevangen, niet zonder verlies van Schotten, dewyl zy aanſtonds na hun land weken. 1389, [12] Dog deze vyandelykheden namen een einde met de ſtilſtand, die kort na-derhand voor den tyd van drie jaren tuſſen En-

geland

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

geland en Vrankryk, met insluitinge van Schotland, gesloten wierd. De Koning, die nu meerderjarig was, liet zulks wel haast door 't afen aanzetten van Staats-en Hof-bedienden na zyn zinlykheid blyken. Zyn Oom de Heer van *Glocester* wierd nevens den Grave van *Warwik*, en andere Yveraars voor 's ryks welvaren, uit den geheimen raad gezet. De Graaf van *Suffolk* overleed thans te Parys in ballingschap. De Heer van *Lancaster*, uit Spanje na een verdrag met dien Koning gekeerd, deed nevens den Heer van *Jork* veele goede diensten tussen den Koning en 't volk, waar op hy van den Koning, die hem de Hartoglyke Muts en Staf in handen gaf, tot Hartog van *Aquitanie* verheven wierd. 1390, [13] Dit jaar wierden eenige wetten tegen de Baatzugt van *Rome* gemaakt, tot welker herroepinge, mitsgaders van andere, de Paus groote vlyt, dog te vergeefs, aanwende. 1391, [14] De Koning nam dit jaar 't vermaak van een plegtig ridderlyk steekspel te *Smithfield*. 1392, [15] In zyn vyftiende jaar poogde de Heer van *Lancaster* te *Amiens* in Vrankryk een vrede tussen beide de Kroonen uit te werken, dog kon niet meer dan een stilstand van een jaar te weeg brengen. Des Konings gebrek van geld dagelyks toenemende, verzogt hy eindelyk 1000 ponden van de Stad *London* te leen, 't welk afgeslagen zynde, den Koning zoo verbolgen maakte, dat hy de vryheden der Stad benam, 't gezag van den *Lord Major*, die hy nevens andere gevangen zette, afschafte, en de Stad door een Stedehouder liet regeren, tot dat de Koning eindelyk op

het ernstig verzoek van den Heer van *Glocester* te *London* kwam, wordende met groote vreugde van de Burgers, die 400 mannen te paard in eenerhande *Livrey* uitgerust hadden, ontfangen, en nevens de Koningin met groote Schenkaadjen begiftigd wierd: dog dit kon den hoon niet opwegen, maar de Vorst moest 10000 ponden hebben, eer 't hem gelegen kwam des Stads vryheden weder te geven. 1393, [16] Thans * sloten de Hartogen van *Lancaster* en *Glocester* in Vrankryk weder een bestand van 4 jaren, waar op de Koning verklaarde gezind te zyn na *Yrland* over te steken, ten welken einde hem onder eenige voorwaarden geld toegestaan wierd. 1394, [17] Dus van geld en volk voorzien zynde, zeilde hy met de Heer van *Glocester* en andere voorname Grooten derwaarts, 't welk zulk een ontzag in de Yren baarde, dat vele zig den Koning onderwierpen. 1395, [18] Des Konings Schatkist geraakte door deze togt wel haast ledig, zoo dat de Heer van *Jork*, des Konings Oom, en Stedehouder van Engeland, een Parlament beriep om geld te ligten. ‡ Hier begon de Weereldlyken zoodanig over de Geestelyken en de misbedryven der Monnikken te klagen, dat de Aartsbisschop van *Jork* en anderen met alle spoed over staken, en den Koning smeekten, dat hy te rug zoude keeren en de *Lollards*, dat is, de party van *Wiklif*, dempen, hen vele onwaarheden aanvryvende. De Koning daar op te rug gekeerd, toonde zyn gezag zoodanig, dat niemand

* *Speed.*

‡ Baker *maakt hier gansch geen gewag van.*

mand meer durfde ſpreken, zoo dat'er een tiende penning van de Geeſtelyken, en een vyftiende van de Weereldlyke toegeſtaan wierd. 1396, [19] De liefde dezes Konings tot zyn gunſteling den Heer van *Yrland* was door zyn dood niet uitgewiſcht: want de Koning liet zijn lijk in Engeland brengen: de Cypreſſe kiſt, waar in hy gebalſemd was, openen, op dat hy hem zoude zien, en daar na ſtatelyk begraven, dat de *Lords* ganſch onaangenaam voorkwam. In dit jaar namen alle voorgaande hevigheden tuſſen Engeland en Vrankryk een einde door een vriendelyke, dog overkoſtelyke byeenkomſt en mondgeſprek tuſſen Koning *Richard* en Koning *Charles* van Vrankryk tuſſen *Calais* en *Guynes*, en het daar op volgende Huwelyk van Koning *Richard* met de Princes *Iſabella* dogter van *Charles*. 1397, [20] Het geluk ſcheen Engeland thans toe te lacchen, dog des Konings ongeſtadigheid, en zyner Hovelingen verkeerden Raad, bragt wel ras een zwaren nevel op die Zonneſchyn. De Hartog van *Glouceſter*, een fier en hevig, dog zeer getrouw Heer, was over de vrede met Vrankryk zeer miſnoegd, en beriſpte den Koning (mogelyk wat onvoorzigtiglyk) over het wedergeven van de Stad *Breſt* in *Bretagne* aan den Hartog van die naam, op 't afloſſen van 't geld, dat de Koning op die veſting verſchoten hadde. *Richard* vraagde hem vol verbolgenheid *of hy hem aanzag voor een koopman of een dwaas, om zyn ſteden te verkopen? en of hy gemoedshalven die Stad langer konde houden tot 't geld betaald was?* Deze onvoorzigtigheid des Hartogs koſte hem nader-

hand het leven, wordende door *Tho: Mowbray* Graaf van Nottingham in een hinderlage overvallen, na *Calais* gevoerd, en aldaar door zyn bevel niet lang naderhand onder bedden en kussens moordadiglyk versmoord. Eenige andere Heeren, by den Koning en zyn oorblazer verdagt, en tegen wien hy getuigen hadde omgekogt, verloren, onder voorwendsel van hoog verraad, het leven. *Richard*, die men nu wys gemaakt hadde, dat hy tot Roomsch Keizer zoude verkoren werden, verspilde daar op zyn Schatten zeer onbedagtelyk 't welk mogelyk d'oorzaak was, dat'er op den 17 *September* een Parlament gehouden wierd, alwaar de Koning met een groote lyfwagt en vele *Lords* met talryk gevolg verschenen. 1398, [21] De voorheen verleende vergiffenis-brieven wierden door 't zelve kragteloos verklaard, en daar op de door den Hartog van *Lancaster* verweze Graaf van *Arundel* onthoofd, en die van *Warwick* nevens den Aartsbisschop van *Cantelberg* en anderen gebannen, hoewel men hen geen nieuwe feiten te laste konde leggen. De Koning vereerde het Graafschap van *Chester* in dit Parlament met de naam van *'t Prinsdom van Chester.* De Regters gaven in deze zittinge hun oordeel, dat het hoog verraad was, indien eenige zaken, door den Koning aan 't Parlament voorgesteld om te verhandelen, overstapte, en andere onder handen nam, dat hen wel zuur opbrak. De Koning wist ook te wege te brengen, dat de gansche magt van 't Parlament aan eenige Grooten toevertrouwd wierd, dewelke uit kragt van 's Konings Brieven vele dingen, die 't gansche

Parla-

Parlament betroffen, na hun zinlykheid, tot groot nadeel van 't ryk, afdeden. Men verleende ook een algemeene vergiffenisse, 50 personen uitgezonderd, die de Koning niet wilde noemen, op dat hy den Adel des te beter in toom zoude houden. Omtrent dezen tyd was'er een piegtig kamp-of lyf-gevegt, door den Koning tussen Henrik van *Lancaster* Hartog van *Hereford* en *Tho*: *Mowbray* Hartog van *Norfolk* toegestaan: dog de Koning liet hen, gereed staande om met de spiessen op den anderen te rennen, voor zig brengen en na overleg met zyn geheimen Raad den Hartog van *Hereford* voor den tyd van 10 jaren, en den Hartog van *Norfolk* voor eeuwig bannen; doende hen beide zweren, dat zy nooit by den anderen zouden komen: *Hereford* kreeg nog 4 jaren afslag van zyn ballingschap, en trok na *Calais*, en van daar na *Parys*, wordende van den Franschen Koning zeer wel onthaald. *Norfolk*, die net een jaar te voren den Hartog van *Glocester* te *Calais*, waar van hy Stadvoogd was, had laten ombrengen, reisde na *Duitsland*, van daar na *Venetien*, en stierf van droefheid en gewetens knaginge. 1399, [22] De val van Koning *Richard* begon nu te naderen, welke door 't verwekken en wederbloeyen van alle de Lauwerboomen door gansch Engeland (volgens veler gevoelen) en andere zeldzaamheden voorspeld wierd. De Staat van *Yrland*, alwaar des Konings Stedehouder en bloedverwant, nevens zeer vele anderen, door *O Brian* en de *Yren* te *Kenlis* verslagen was, vereischte daadvaardige zorg en bystand: zoo dat Koning *Richard* besloot der-

waarts over te steken, landende te *Waterford* na dat hy alle de goederen van zyn overleden Oom den Heer van *Lancaster* tegen alle reg na zig genomen en des zelfs zoon, zyn eigen neef, gebannen, en de oudste zonen der Hartogen van *Lancaster* en *Glocester*, tot zyn gerustheid, mede genomen hadde. De Hartog van *Hereford*, door zyn dood zyns vaders Hartog van *Lancaster* geworden, en den Aartsbisschop van *Kantelberg*, hadden geduurende hun ballingschap verscheide byeenkomsten over 't wangedrag des Konings gehouden; wordende de Hartog door den Aartsbisschop telkens aangepord om *Richard* de voet te ligten: Hier by kwamen verscheide verzoeken uit de meeste gedeeltens van Engeland, dat hy zoude overkomen en de regeringe op zig nemen. Waar op hy met drie Schepen, hem door den Hartog van Bretagne geleend, met omtrent 70 persoonen na Engeland spoede, vertoonende zig hier en daar aan de kusten, tot dat hy 't begin van *July* te *Ravenspurre* in *Yorkshire* aan land trad. Hier voegden zig vele van den grooten en kleinen Adel by hem, te meer dewyle hy zyn oogmerk verborgen hield, en alleenlyk voorgaf te zyn gekomen om zyn vaderlyke Landgoederen in bezit te nemen. Van daar trok hy na *Doncaster* en verder na *Berkley*, zynde zyn leger reeds tot een zeer merkelyk getal aangegroeid, en alle de Kasteelen daar omtrent hem ingeruimd. De Heer van *Glocester*, 's Konings Stedehouder, wendde wel alle vlyt aan om volk te werven; dog te vergeefs: de gemoederen waren tegen den Koning afkeerig gemaakt,

en

en met liefde tot den Hartog van *Lancaster* ingenomen; zoo dat de Heer van *Glocester* besloot den Heer van *Lancaster* over de zaken van den Koning en 't ryk te *Berkley* te gaan spreken, alwaar verscheide Heeren in hegtenis genomen wierden. Van daar trokken beide de Hartogen na *Bristol*, in welk Kasteel de Graaf van *Wiltshire* groot Schatmeester, de Ridders Henrik *Green* en Henrik *Buschye* betrapt, en geboeid voor den Heer van *Lancaster* gebragt wierden, en naderhand hun leven als verraders met de byl verloren. De Heer Johan *Russel* ontging zyn straffe voor die tyd door een geveinsde uitzinnigheid. Koning *Richard* was middelerwyl bezig met het dempen van de Yrse wederspannigen, en had in zes weken door tegenwinden geen berigt van 't voorgevallene: dog nu zulks verstaande besloot hy aanstonds na Engeland te vertrekken. Dit wierd hem door de Heer van *Aumerle*, zyn voornaamste Raadsman (met wat inzigt is onzeker) af- en in tegendeel aangeraden te wagten, tot dat men alles tot de reis vaardig hadde. Deze ontydige raad wierd opgevolgd, en de Graaf van *Salisbury* na Engeland afgevaardigd om een leger tegen des Konings komst op de been te brengen, belovende de Koning in zes dagen te volgen. De Graaf kreeg in zeer korten tyd 4000 mannen, zoo uit *Wals-Engeland* als *Chester*, by een: maar men hoorde na 't verloop van de beloofde tyd niets van de Koning, zoo dat de Soldaten begonden te vermoeden, dat hy dood was, en dreigden na huis te keeren, hoewel zy door *Salisbury* bepraat wierden om nog eenige dagen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

te blyven: maar die tyd mede verstreken zynde trok yder na huis. De Koning ging eerst 18 dagen na *Salisburys* vertrek na boord, landende te *Barklowly* in *Wals-Engeland*, vond nog eenige manschap, en had nog goede hope: maar verstaande, dat alle de Kasteelen van de grenzen van *Schotland* tot *Bristol* toe in des Hartogs van *Lancasters* geweld, de gemoederen tegen hem verbitterd, en eenige zyner voornaamste Raden onthoofd waren, ontzonk hem de moed zoodanig, dat hy al zyn krygsvolk ontsloeg, hoewel zy hem smeekten en beloofden tot den laatsten druppel bloeds by te staan. Dit kon hem egter niet bewegen, zoo dat hy zyn leger heimelijk verliet, en met de Hartogen van *Exceter* en *Surry* na 't Kasteel *Conway* week, daar hy den Grave van *Salisbury* vond. * De Koning zig in deze uiterste ongelegentheid bevindende, verzogt in onderhandelinge te treden; waar toe de Aartsbisschop van *Cantelberg* en de Graaf van *Northumberland* met 's Konings goedvinden verkozen wierden. Men zegt dat zyn verzoek alleenlyk was, *dat hy zelf en agt andere, die hy noemen zoude, verzekeringe van een eerlyk onderhoud en een stil gerust leven mogt hebben, en dat hy dan bereid was de Kroon af te staan.* Dit wierd hem door *Northumberland* met eede beloofd, waar op Koning *Richard* met hem na 't Kasteel *Flint*, en van daar, na een kort gesprek met den Heer van *Lancaster*, na 't Kasteel van *Chester* reed, wordende van *Lancasters* leger gevolgd en opgepast, tot dat zy te *London* kwamen, alwaar *Ri-*

* *Speed.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Richard meer als een gevange, dan een Koning, in den *Tour* gehuisvest wierd. Hier op wierd een Parlament in *Richards* naam beroepen in 't welk 33 artikelen tegen hem ingebragt wierden; zie hier de voornaamste.

Dat hy des ryks Schatten hadde verkwist.

Dat hy zonder wet of regt den Hartog van Glocester en den Grave van Arundel hadde doen sterven.

Dat hy overgroote sommen geleent en nooit betaalt hadde.

Dat hy hadde gezegt, dat de wetten des ryks in zyn borst en hoofd waren, waar door hy de Edelen bedorven en de gemeente uitgeput hadde.

Dat hy de leden van 't lager huis na zyn zinlijkheid hadde verandert.

Dat hy als een geweldenaar gezegt hadde, dat het leven en de goederen zyner onderdanen in zyn hand waren.

Dat, toe eenige Heeren volgens last van 't Parlament over zaken, den Staat van 't ryk betreffende, in overleg zaten, hy dezelve over hoog verraad wilde beschuldigen.

Dat hy de Regters door geweld en bedreigingen te Shrewsbury hadde gedwongen zijn zin op te volgen tot verderf van verscheide Lords.

Dat hy volk op de been gebragt hadde om zijn Edelen te beoorlogen.

Dat hy niet tegenstaande zijne afgekondigde vergiffenis-brieven verscheide Edelen overgroote geldboetens tot hun verderf hadde afgeperst.

Dat hy de Ryks Kleinoodjen enz. zonder toestemminge der ryksgenooten na Yrland met zig genomen hadde.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Op deze en andere beschuldigingen wierd h verklaard van zyn Koninglyke waardigheid, e Vorstelyke regeringe te zyn vervallen: En ston volgens den raad zyner vrienden op den 29 September 1399 plegtiglyk de Kroon af, met ver zoek, dat de Hartog van *Lancaster*, zyn voll neef in zyn plaats mogt regeren. De Bisscho van St. *Asaph* las het vonnis opentlyk, en ont zeide hem uit de naam van 't ryk alle gehoor zaamheid; waar op den Heer van *Lancaster* op stond, en na het maken van 't teeken van 't kruis dus word gezegd gesproken te hebben.

In de name Godes Amen. Ik Henrik van Lancaster eisch het rijk en de Kroon van Engeland met alle der zelver toebehooren als afkomstig uit Koninglijken bloede van Koning Henrik, en volgens dat regt, 't welk God uit zijn genade my verleent heeft, door de hulp myner bloedverwanten, tot herstellinge van 't gemelde Rijk, 't welk op 't punt van verderf stond door kwade regeringe en 't verbreken van de Wetten.

De Rykstanden stemden dit eenpariglyk toe: derhalven nam hem de Aartsbisschop van *Cantelberg*, geholpen van den Aartsbisschop van *York*, by de Regterhand, en plaatste hem op den Koninglyken zetel onder een algemeen gejuig van 't volk. Den Aartsbisschop van *Cantelberg* predikte op die tyd uit 1 Sam. 9. 17. *Ziet dit is de man, van welke ik u gezeit hebbe, deze zal over mijn volk heerschen.* Uit welke woorden hy toonde, hoe gelukkig een ryk was, dat door een wakker Vorst geregeerd wierd; en hoe zware rampen een ryk overstelpen, dat een kind tot Koning heeft. Dit is het

einde

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

einde van *Richards* halſtarrige regeringe, de tweede van die naam, en de vierde van 't *Numerus infauſtus* of *ongelukkig getal.* Zyn eerſte gemalin was *Anna*, dogter van Keizer Karel de vierde en zuſter van Keizer *Wenceſlaus*; zy overleed 10 jaren na haar Huwelyk zonder kinderen. Zyn tweede gemalin *Iſabella*, dogter van *Karel* de zeſde van Vrankryk, was nog te jong ten tyde van zyn ongeval, zoo dat hy nooit Huwelyks gemeenſchap met haar heeft gehad. Deze ongelukkige Vorſt had nog ongelukkiger einde: want na zyn afzettinge, eerſt na 't Kaſteel van Leeds, en van daar na dat van *Pamfret*, gebragt zynde, wierd hy aldaar door den Ridder *Piers van Exton* (die eenige woorden van *Henrik* zyn opvolger aangemerkt hadde) en agt met leger bylen gewapende mannen deerlyk vermoord, na dat hy vier der beſpringers met een byl, die hy een van dezelve ontweldigt hadde, dood ter neder gevelt hadde. Zyn lyk wierd te *London* opentlyk vertoond, op dat yder een zoude zien, dat hy dood was, en te *Langley* in *Buckinghamshire* begraven, dog naderhand door *Henrik* de vyfde te *Weſtmunſter* Heerlyk ter Aarde beſteld. Hy was een zeer welgemaakt en ſterk Vorſt, die meer door kwaden raad, ligtgeloovigheid, en opvoedinge, dan zyn eigen aart en inborſt verleid wierd: hy kon geen behoorlyk onderſcheid tuſſen een vriend en Pluimſtryker maken, waarlyk een groot ongeluk en gebrek in een Vorſt. Einde van de Regeringe van Richard de Tweede.

N: B: De cyffers, tuſſchen de haakjes ſtaande, beteekenen de byzondere jaren van de regeringe.

V. HOOFD-

V. HOOFDDEEL.

Leti *kort begrip der Helden-Deugden ofte Historische en Staat-kundige verhandeling van de Daden en Maximen, die tot voortplanting en conservatie van alle Staten, en Landen noodsakelyk zyn. Vertonende, nevens het afbeeldsel van een WAARBURGER, de Redenen van den ondergang, van zoo vele Vorstendommen en Republyken; den Aart, en d'eigenschap van den Koophandel, gelyk ook van de* Protexie *die d'Opper-magten aan de* Commercie *zyn verschuldigt: zynde een zeer dienstig werk, voor alle Princen, Onderdanen, Regenten, en Inwoonders. In het Italiaans beschreven door de Heer* Gregorio Leti, *en in de Nederlandse sprake overgebragt, door F. Hertogh. R. G. Het tweede Deel met kopere Platen verciert. In 's Gravenhagen, by* Engelbregt Boucquet 1700. *in* 8. 38 *Bladen.*

DIe de vryheid van een land voor altoos wil bestendig doen blyven, moet zig van de liefde tot het vaderland in de burgers verzekeren. In Vorstendommen is een Prins alles: maar in Holland zyn de Overheden burgers, en hebben met de burgery een en 't zelve belang; welke daarom met vermaak gehoorzaamt (daar de andere zig slaafsch moeten buigen) wel wetende,

tende, dat alles tot welſtand van de burgers bevolen werd. Holland beoogt niet alleen haar eigen welſtand en voordeel, maar ook dat van andere; 't welk blykt uit haar boekhandel enz. met andere landen en ſteden, welker voornaamſte Boekverkoopers genoemd worden. Een Regtſchape onderdaan van een Gemeenebeſt is in allen deelen verpligt het regt zyns vaderlands ſtaande te houden en voor te ſtaan. De *Genevoiſen* doen zeer kwalyk dat zy byna nooit wel van het hunne ſpreken. Vele Gemeenebeſten hebben groote eernamen, die zy weinig verdienen, maar Holland zoodanige als haar met regt toekomen: zy tragt ook na geen verdere; begeert niet dan een gematigd oppergezag over haar ingezetenen; en ontdoet haar zelven voor een groot gedeelte van zekere ſoort van grootſheid, die men gemeenlyk hoog agtbaarheid noemt. *Tiberius* zond *Pilatus*, een Franſchman tot Landvoogd over Judea om de harten van dat volk door hem te winnen, als geſproten uit een moedig en ſpraakzaam volk. *Want ſchoon de* Franſchen, zegt hy, *zig ſomtyds door hare Natuurlijke driften laten vervoeren, zoo zynze egter van een zekeren t' zamenſtel enz. dat zy zig ligt laten verzoenen, en 't ongelijk vergeven.* Ik moet bekennen, dat ik niet kan begrypen hoe dit over een kan gebragt worden met zyn zeggen in 'teerſte deel pag. 283, en 284 alwaar hy met deze eige en zelve woorden zegt, *Ja doet een Franſchman zoo veel dienſt als in eeniger maniere kan geſchieden, overlaad hem met eer*, [quorum pars * magna vidi] *'t welk ik zelfs*

* *In 't Italiaanſch pag.* 218 dit zoo.

zelfs voor 't meeste gedeelte heb ondervonden; tracteert hem jaren lang aan je huis, zoo je hem maar eens een ſtroo *in de weg legt, of onzagt neer zet, 't is alles verloren.* Hondert pond Loſtuiging *en* Duizend ducatons *aan preſenten en regalen (ik heb 't ondervonden) zyn niet bekwaam om de wraak uit het gemoed van een Franſchman te verzetten, die hy wegens een gewaand affront, ja 't byten van een vloo, zal hebben voorgenomen. Zyn Wraakzagt heeft geen palen, en loopt der maten buiten 't ſpoor, dat ze zelfs middelen bedenkt, om iemand met Duivelſche lagen, vervloekten agterklap, of 't berooven van zyn goede naam en faam, in 't uiterſte verderf te brengen. 't Is waarlijk een plaiſier de* Franſchen *nog te hooren raiſonneren over de wraakzugtigheid der* Italianen, *dewelke wel zoodanig is in opzigt van* d'eer der Dames, *dog 't overige aangaande, is haar* vriendſchap onveranderlyk; *daar de* Franſchen, *ter contrarie, laauw zyn in wat* d'eer der Vrouwen *raakt, maar ten aanzien van 't point van vriendſchap, vrienden in een oogenblik, en wederom vianden in een ander; ja 't geriſſel van een vlieg is genoeg om dezelve tuſſen haar te verbreken.* Nu dit laat ik daar, als 't gene *Petrus Mattheus* als een *ſtaaltjen van haren moed* (gelyk hy 't noemt) verhaalt, dat 1500 *Franſchen*, onder 't gelei van *Abdamarus Koning* van *Spanje* 300000 *Saraſenen* verſloegen en op de vlugt dreven, pag. 27. Dus treed ik verder. Een zagtmoedig *regent* volgt beſt een ſtraf en ſtreng voorzaat; behoudens, dat hy altyd het regt handhave, waar van de Hollanders volkomelyk hun werk maken, zynde hunne regters

met

met eer, opregtheid, en langmoedigheid begaafd; zonder dat, gelyk sommige Schryvers hen nageven, de Vrouwen te veel vermogen op hun geest en hartstogten hebben. Op de vraag of een *Vorst* of *Overheid* het volk, dan of het volk de Vorst of Overheid meer van nooden heeft? antwoord hy, dat het zeker is, dat een *Heerscher* meer het *Volk*, dan het volk hem van nooden heeft. Wat is tog een *Magistraat* of Prins zonder het zelve; een *niet*. een *onvrugtbare boom*, die in een *schrale gront* zynde geplant, geen Vrugten altoos draagt Om dan een Vorst of magistraat te zyn moet men noodwendig een *staat*, *land* of *Volk* hebben. Een Volk zoude zonder Vorst of Overheid konnen bestaan. Wie regeert de Leeuwen, beeren, wolven enz. in de Bosschen? waar zyn hare Vierscharen? zekere *indruk* der nature zet haar aan om den anderen niet alleen te vernielen, maar ook om malkanderen te koesteren in elk byzonder geslagt, enz, Zie Pag. 41 en 42. Eenige Vorsten en Overheden (hy kent hier Holland vry van) strekken hun gebied uit over de Visschen, en 't wild gedierte van God tot gebruik der Menschen in 't algemeen geschapen. De Jagt zonder verlof te hebben word in verscheide gewesten meer dan streng genoeg gestraft. Nu weder tot de Vorsten en Overheden. Deze zyn tot de liefde van het Vaderland kragtiger verbonden dan de onderdanen: dog de beste band is hun onderlinge liefde, wanneer een land zekerlyk moet bloeijen, gelyk een yeder kan bespeuren in de hollandsche regenten, dewelke door hun deftig voorbeeld hun volk tot de liefde voor 't Vaderland

kragte-

kragtelyk opwekken. Nieuwe Gemeenebesten hebben doorgaans hun nabuuren tot vyanden, en d'afgelege volkeren tot benyders. Weinige zullen zy vinden om haar te helpen, maar vele om haar in 't verderf te brengen. Men moet daar op derzelver grondslag, tot haar beveiliging, van Goud maken om by gelegentgeid bekwaam te zyn, dezelve met een Helmet van zilver en een zwaart van staal met Heldenmoet te beschermen. Het is een heilzame Grondregel in een Gemeene-best, *hoe ryker de gemeene burgers van een vryland zyn, hoe meer deszelfs geluk en dienst verzekerd blyft.* Dit heeft Holland in 't byzonder betragt, waar in het door de Moeder en voedsterstad Amsterdam tot haar eeuwige lof altyd voortreffelyk is ondersteund geweest. Hier vinden wy een beschryving van dat 's Werelds agtste wonder het Stadhuis van Amsterdam, het geval met Prins Willem de tweede, en hun Heldenmoed in 't Jaar 1672. Hier krygt die van alle tyden wydberoemde burgery haar groote en wel verdiende lof. Amsterdam en d'andere Steden van Holland munten boven alle Steden van de gansche weereld uit in 't bezorgen van de armen, zynde regte en egte moeders der elendigen, een yverige en trouwe opbrengster van Schattingen, waar van de Roomsche Geestelykheid haar zelven in andere landen door de onvoorzigtigheid van te overgeloovige Vorsten, en hun eigen schranderheid zig ontslagen zien, hoewel de liefde tot het vaderland alle burgers ten hoogsten verbind om alles by 't zelve in geval van nood blymoediglyk te wagen en op te zetten, maar niet wanneer een Vorst

zyn

zyn heerschzugt wil vergrooten. Amsterdam, hoewel aldaar vele ongebondenheden tegen alle goede voorzorge, heilzame wetten en 't oeffenen van verdiende straffen ingeslopen zyn ('t welk in groote steden niet zeldzaam is) is nogtans zoo grove buitensporigheden, na het gevoelen dezes Schryvers, niet onderworpen als Geneve. Aan d'andere zyde blykt Hollands mildadigheid, inzonderheid te Amsterdam alwaar jaarlyks zeer groote schatten versameld, en tot onderhoud van Oude, Arme, gebrekkelyke menschen, Weeskinderen, enz uitgeteld worden. Vraagt iemand van waar die zware geldsommen komen; ik antwoorde, uit hun groote naarstigheid, en voorzigtige spaarzaamheid, gevoegd by de vreeze Gods en liefde tot zyn even naaste, hoedanigheden die in alle bestierders van volkeren ten hoogsten noodig zyn en vereist worden. De Heer Leti beweert in 't vervolg dat de Joden en de gene, die 't met de openbare Godsdienst niet eens zyn, nergens regte burgers zyn, om dat zy'er geen bedieningen konnen bekleeden, schoon sommige der Joden gelyk de *Acostas*, * *Em. Schoonenberg*, *Suasso*, *Texera*, enz. te Amsterdam zeer magtig en aanzienlyk zyn geworden. Toe deze Schryver burger van Geneve gemaakt wierd, dede hy by gelegentheid een redenvoering, van welke hy het fijnste hier inlast, over de goedertierenheid en genade die een lands bestierder onder de geregtigheid moet

* *Deze is door de Koning van Spanje tot Baron van Belmonte, en Francisco Lopiz Suasso tot Baron van Alberne, verheven.*

oeffenen en mengen. Vervolgens word doo hem aangewezen de grond en oorſprong van 't gebruik van het burgerregt aan vremdelingen te verleenen, en hoe zulks in verſcheide gewesten en Staten geſchied, en de reden waarom den eed van getrouwheid word gedaan. Vremdelingen die zig vervolgens ergens met'er woon ter nederſlaan, zyn Gemeene beſten voornamelyk in Holland, daar 't burger regt weinig koſt zeer aangenaam; maar worden in Vrankryk gehaat of ten minſten niet zeer geliefkooſd, of eigen baat mogt'er de rede van zyn. Teffens worden hier de ondeugden en ontugt der Venetianen, en in 't tegendeel de tugt en deugden van de Stad en 't gebied van Luca, mede een Gemeene-beſt in Italie, gemeld, en met eenen getoond, dat een vremdeling, in een vrye Staat burger geworden, alles in de weereld behoord te wagen en op te zetten, om des zelfs welvaren, veiligheid en eere ſtaande te houden, en als van zyn eigen Vaderland te behartigen. Het ſchynt, dat het een geluk voor vrye Staten is, dat'er geweldenaars en eerzugtige menſchen zyn; maar 't is inderdaad een grooter zegen, dat'er deftige voorſtanders en handhavers van de Vryheid zyn, die liever een eerlyke dood wel getrooſt te gemoet willen treden, dan een laf hartige ſlaverny omhelzen en de Vryheden van hun Land verraden. Cato komt hier voor als een voortreffelyk voorbeeld van deze brave Helden. By deze gelegentheid word ook geredeneerd over het dooden van zig zelve, 't welk wy als tegen den Chriſtelyken Godsdienſt, opregte Standvaſtigheid des gemoeds, en zedeleere

ſtrydende

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

ſtrydende niet verder zullen aanroeren, maar wederkeeren tot de Liefde tot het Vaderland. Deze gaat alle andere dingen, inzigten, en belangen te boven: De beſte en wyſte Wetgevers hebben altyd met de grootſten yver getragt deze liefde hunne burgers en ingezetenen in te planten, waarom zy het ook VADERLAND noemden, om dus te toonen dat deze liefde moeſt zyn als die van gehoorzame kinderen tot hun Ouders, of van Ouders tot hun kinderen; waar van wy hier eenige doorlugtige voorbeelden konnen zien. Cato wil zelfs, dat de liefde van een onderdaan nog verder behoort te gaan, van welk gevoelen vele andere zyn geweeſt, en nog zyn of ten minſten behoorden te zyn. Men moet zelfs de liefde tot een vrye Staat, door Heerſchzugt in een Vorſtendom veranderd, geenzing vergeten, 't en ware de Vorſt de voorzigtigheid van 't Huis *de Medicis* gebruikte, toe 't zelve zulks te *Florence* had durven beſtaan. Dit Staatkundig Huis, door der Florentiner onderlingen tweedragt en verdeeldheden, zig de regeringe aangematigt hebbende, wendde alle vlyt en ſtreelende middelen aan om de Oude liefde tot de vryheid te doen verſterven, en tot haar zelven over te brengen. Tot dezen einde wiſten deze Vorſten door hun aanzien te Rome en elders de meeſte weereldlyke en geeſtelyke ampten van aanzien in handen van Florentinen te krygen, zoo dat de Romeinen gewonelyk zeggen, *De Florentinen zyn de Motten die 't bloed van Rome verteren.* pag. 233. De liefde tot het Vaderland behoorde meer door de daad dan met de mond getoond te worden; en beſtaat voorna-

melyk in een edelmoedige drift en genegentheid om zyn leven tegen alle deszelfs vianden te wagen. Daar op volgt deze Heldenlyst van Doorlugtige Patriotten, *Codrus* d'Atheniense̊r, *Cato, Phocion*, *Ariſtides*, *Thimiſtocles*, *Camillus*, *Rutilius*, en vele anderen, die in voor- en tegenſpoed de welſtand van hun Vaderland hebben getragt te bevorderen: geen hoon, ſpyt, of ſmaad hen aangaande kon dezen Lofwaardigen yver doen verflauwen. Daar op volgt de rede waarom de Raadsheeren *Vaders* genoemd worden, en hoe men dezelve moet gehoorzamen zonder na verandering te haken, dewyl zy door de ſtemmen der keurheeren, en medewerkinge van de voorzienigheid over 't volk geſteld zyn. Veel min moet men dezelve door valſche klagten zoeken van kant te helpen. Een der *Foſcarini's* door drie valſche getuigen voor de drie *Inquiſiteurs* van Venetien van verraad beſchuldigd, daar op ter dood gevonniſt, en aan een been opgehangen, is hier een deerlyk voorbeeld van, nevens eenige andere edele Venetianen. Pag. 268 toont deze Schryver zig vry eenzydig tegen d'Engelſe, en 't zeggen aldaar bygebragt kan niet anders aangemerkt worden dan zot geklap van weinige roekeloozen, 't welk egter een ganſch Ryk niet behoorde aangewreven te worden door iemand, die ik vaſt ſtelle de Engelſe Natie niet al te wel te kennen. De Schryver beweert in 't vervolg, dat het een zeer groote miſſlag is, dat men in Gemeene Staten zoo weinig eerbied voor de Overheid heeft, en dat de liefde tot het Vaderland oneenzydig moet zyn, waar van hy ettelyke voorbeelden

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

beelden geeft die klem en kragt hebben. De liefde tot het Vaderland en tot den Godsdienst zyn den mensch als ingeboren, dog de laatste is voor ons zelven. Het is een deftige lof voor den Christelyken Godsdienst, dat zy zig zonder wapenen verdedigt, hoewelze zoo aan een Vorst als onderdaan dikwils tot een gryns en voorwendsel verstrekt, of onder hun dwinglandy verslaafd word, als zy dezelve na hun heerschzugtige driften en Staatsbelangen schikken. Dit heeft Christus nooit bevoolen, maar wel dat dezelve door opregte liefde, en kragtige overtuiginge door zyn woord voortgeplant zoude worden. In het tegendeel zegt men van Rome (men voeg'er vry Vrankryk by) dat indien men deszelfs aarde uitperste, men uit ieder pond een pond bloed zoude drukken, wegens de menigte der Martelaren, hoe wel nog Vrankryk, Spanje, Rome, of nog eenige andere landen door die onmenschelijkheden een hair gevordert zyn. Pag. 221. spreekt hy van de gruwelyke en zeer wel bekende moord van Parys. Engeland, al waar men na zyn gevoelen bezwaarlyk kan weten of de Grondwetten des lands boven van de Religie, dan of dezen boven de eerste gaan, krygt ook haar deel. Eduard de 6 liet vele Roomschen en zyn zuster Maria vry grooter getal *Protestanten* dooden *Wat al bloed*, zegt hy, *der Catholyken heeft Elizabeth niet geplengd?* wie, en waarom, voerde Maria van Schotland op 't schavot? wie bragt Karel de eerste om 't leven? Pag. 227. en 7. De Schryver is van oordeel dat beide het bloed van *Protestanten* en *Catholyken*, dus onnoozel is. ibid. De zaken van Engeland,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

de veranderingen zedert 1688 en den lof van Koning William komen ook te berde, als mede hoe onmenschelyk Spanje met de gereformeerden en Moren hebben gehandelt. De gevolgen van deze versoeielyke wreedheid waren de oorzaak dat de Cardinalen Richelieu en Mazarin, twee der grootste staatkundigen van Vrankryk een gansch anderen weg in sloegen. 't Is Duitsland zeer slegt bekomen, dat zy derzelver braaf voorbeeld niet hebben gevolgt. By hen en andere moet zekerlyk dit gruwzaam spreekwoord van *Arioste* in zwang gegaan hebben, PUR CHE IL REO NON SI SALVI, IL GIUSTO PERA, *Dat vry de regtvaardige sterve, zoo het de schuldige maar niet ontkomt*; zy wilden wel Rivieren van Catholyk bloed vergieten als de Calvinisten maar niet vry gingen. Op deze wyze en dit voorwindsel is de Burgerlyke maatschappy, door den drift van verwaande heethoofden en dolle yveraers dikwils over hoop geworpen, en de Christelyke Godsdienst en pligt als met voeten vertreden. Wat verder spreekt de schryver breed van de pligt der Geestelyken, de schatten der Kloosters, en het oogmerk waar toe de dezelve haar zyn gegeven? onderzoekende hun drie geloften, en met eenen toonende hoe schadelyk dezelve aan een staat zyn en wat regt van gehoorzaamheid, en wat magt de Paus daar door over hen krygt, en hoe groot hy daar is geworden, (gelyk van den oorsprong af wort aangetoond) hoewel eenige Keizers zulks met al hun vermogen hebben getragt te beletten. De Paus behoorde geen andere magt dan in het Geestelyke over zyn Geestelykheid te hebben; in 't

verdere

verdere behoorde hy de Wereldlyke Overigheid onderworpen en gehoorzaam te zyn. Dog derzelver inbreuk op de Overheid gaat vry verder, zy geven zelfs voor d'Onderdanen van den band van gehoorzaamheid en eeden, waar door zy aan de Vorsten onverbrekelyk verknogt zyn, te konnen ontslaan, en de Vorsten in den ban te doen, waar tegen ettelyke Prinsen, voornamelyk Vrankryk, in openbare geschriften zig met ernst en yver aangekant hebben. De Schryver meent nogtans, dat men de Geestelykheid niets van 't Geestelyke moet benemen, waarom zy ook vervolgens gehouden zyn de Weereldlyke Magten in 't volle bezit van hun regt geenzins te storen. De Pausen zelfs hebben zig nu en dan na deze redelykheid in het benoemen van inboorlingen tot Kerkelyke bedieningen beginnen te voegen. Van inboorlingen verwagt men de meeste trouwe en zugt tot 's lands welvaren; te meer dewyl Geestelyke doorgaans zeer groote eer en voordeelen genieten De Jesuiten zyn bekwaam om Land en Vorst te verlaten: dit doet hen den Paus zoo naauw en onscheidbaar aankleven, als of zy niet waren gehouden iemand buiten hem liefde toe te dragen. De Geestelyke bazen behoorden anderen tot voorbeelden van Vroomheid, Nederigheid, en opregte liefde te verstrekken, dog zy zyn van dat eng deugdenpad op den breeden weg van weelde, hoogmoed, en eigenbaat, afgeweken. Men behoorden hen derhalven de Weelderige vlerken te korten. Dit kan niet beter geschieden (volgens des Schryvers oordeel) dan door 't verkiezen van onwetende, domme, en ongeagte personen tot Geestelyke bedieningen, op dat zy geen in-

gang by 't volk zouden mogen krygen. Dan zullen zy in geen Staat zyn om de regering te durven of konnen wederstaan of aandoen. Zy moeten op den stoel zig niets laten ontvallen dat niet teenemaal met de eer en luister van de Vorst en 's lands welvaren over een komt. Alle andere Maximen en twisten, die aangewezen worden, moeten verre van hen zyn. Liefde en rust moeten hun doelwit en voorwerp, en hun taal ongeveinsd, deftig en ernstig zyn, enkelyk dienende tot stigting zonder de minste wraakzugt of hevigheden, want deze zyn doodelyk en noodlottelyk voor een burgery, en spruiten, zoo hy meent, dikwils uit de voorbeelden der Geestelyken. In Holland bespeurt men dit kwaad zoo niet, om dat de Kerkelyken, om dat het aldaar zoo de Geestelyke als Weereldlyke als aangeboren is, dat zy nooit iemand, konnen zy hem geen goed doen, ergens in tragten kwaad te doen. De Heer Leti telt ook verscheide soorten van liefde op, en geeft der zelver beschryving; te weten de *Vleeschelyke liefde*, en de *liefde tot het Vaderland*, mitsgaders hoe deze laatste in ons natuurlyk is, en door het vyer van eere aangeblazen, en dan door de vlammen van Staatzugt aangestoken worden. Na dit word met voorbeelden getoond wanneer de Staatzugt kwaad, en wanneer weder goed is: Dus kan ook de zedigheid een gebrek en ook een deugd zyn: Men moet niet ligt zoo zedig zyn, dat men een ander Landaart boven zyn eigen Vaderland pryst. By deze gelegentheid worden de deftige hoedanigheden en wel verdiende lof van den Heer Hop

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Afgezant aan 't Keizerlyk Hof opgehaald, en zyn yver en liefde tot zyn Vaderland tot een treffelyk voorbeeld voor oogen gesteld, nevens eenige anderen zoo van *Venetien*, *Luca*, *Genua*, als *Geneve*, waar uit men kan bespeuren, hoe veel de Genuesen van de Genevoisen in aart verschillen; zynde deze laatste vry wat ontaard van hun aloude brave vooronders, die altyd een brandenden yver en standvastige liefde tot hun Vaderland hebben getoont, daar deze laatste hier in vry wat flegt by de Heer Leti te boek staan. Onze Schryver vraagde, toe hy te voren van de Geestelyken sprak, of het goed of kwaad was, dat Vorsten de verdeeldheden onder de Geestelykheid styfden? nu onderzoekt hy of zy zig ook van dien grondregel tussen den Adel en 't volk behoorde te bedienen? en toont de voorzigtigheid, die daar omtrent moet gebruikt worden, uit den uitslag van verscheide zoodanige oneenigheden. Het is eenige Vorsten in sommige nut dat dezelve onder de hand aangestookt worden. Met eenen lost hy eenige tegenwerpingen op, toonende hoe vele en groote voordeelen de Kroon van Napels uit de tweespalt tussen den Adel en 't volk geniet. Men zal zelden of nooit zien dat den Adel het gemeene volk in, of tot een oproer zal aanhitsen: 't gene dezen aangaande van Holland en Portugaal gezegd word gaat by hem gansch niet door. Verder zien wy eenige uitmuntende voorbeelden van liefde, door Ouders aan kinderen bewezen, tot de Staats-regeringe overgebragt en toegepast. Dus voortgaande stelt hy vast, dat men behoorde te trouwen; dog dat

den Italiaanſchen Adel maar eene zoon in den Huwelyken ſtaat laat treden, ſpreekt hy tegen, dewyl dit het regte middel is om een deur tot onkuisheid en 't verwekken van onegte kinderen te openen: De Venetianen hebben hier in wonderlyke ſtreken en loopjes om zig egter voor Edelen te doen doorgaan. Te Venetien ziet men ook niet naauw, of hun Magiſtraats Perſonen getrouwd zyn dan niet, en ſchoon Holland geen wet heeft, die zulks uitdrukkelyk beveelt, ziet men aldaar egter meeſt getrouwde perſonen in de regering en Kerkenraad. Dat men onder de Roomſchgezinden daar op niet en ziet, komt daar van daan, dat zulks de Geeſtelyken nadeelig zoude zyn. Gemeenebeſten behoorden maar toe te zien, dat men geen ongetrouwde in Geeſtelyke of Weereldlyke ampten ſtelde, daar hy verſcheide redenen van geeft, in 't byzonder om dat 's lands belangen daar grootelyks aan gelegen zyn, als mede aan de opvoeding, die de Ouders aan hun kinderen geven, 't welk een land zeer voor- of zeer nadeelig kan zyn. De Ouders moeten derhalven hun kinderen met een onberiſpelyk voorbeeld voorgaan, ten welken einde hier verſcheide goede leſſen worden voorgeſteld, als ook om te leeren hoe zy beſt de gehoorzaamheid van hun kinderen konnen winnen. Men vind'er ook ongelukkige voorbeelden in gevallen waar in zulks verzuimd was. Daar is ook niet gevaarlyker voor een Staat dan onderlingen ouden haat en wraakgierigheid onder de ingezetenen, dewelke dikwils ſpruit uit een verſcheiden Godſdienſt. Dezen haat behoorde in den oor-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

oorsprong door alle mogendheden gesmoord en verbannen te worden. Holland is thans in dit geval niet ongelukkig, dewyl allerhande Burgers en Geestelyke aldaar zig zagtzinnig schikken na 't heilzaam oogmerk van de Overheid: Deze aan de andere zyde trekken het zwaard niet dan tegen kwaaddoenders. Eindelyk niemand kan zig beter een goed burger betoonen dan door een kragtige genegentheid en zugt tot de welstand van zyn Vaderland. Holland is in 't byzonder gelukkig in zulke brave Ingezetenen, die door hun Koophandel hun klein Land tot een Pakhuis en Korenschuur van de gansche Weereld gemaakt heeft: zoo dat'er gerekend word, dat Amsterdam alleen meer dan 100000 guldens des daags aan 't Gemeene Land opbrengt, en dat alleen door hun schranderheid, waar door zy hun waren tot aan de einden des Weerelds zenden, die door andere voor een kleine prys verzekerd worden. Hier toe heeft de Bank van Amsterdam niet weinig geholpen. Deze naarstigheid heeft Holland tot een der schoonste en rijkste Gewesten van de Weereld gemaakt, hebbende elke Stad iets byzonders dat hen winst en schatten toebrengt. Hier uit besluit hy, dat niemand de belangen van zyn Vaderland beter voorstaat, dan met het bezorgen van zyn eigen voorspoed. In Venetien zyn de Burgers wel voordeelig aan hun Vaderland, maar den Adel bederft het: dus is't ook met Zwitserland gelegen, alwaar de Grooten niet dan hun eigenbaat bejagen. Dit is somtyds het verderf van een Land. De regel daar en tegen die Holland houd, doet d'Inwoners bloeijen en toe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

toenemen. In andere Landen wil men, ten koste van 't Gemeen, rijk worden; hier word men het door eigen vlyt: met deze verzeld gaat men zelfs schatten in andere Landen zoeken, 't welk zelden mislukt, als men groote ondernemingen met heldenmoed en goed beleid by de hand vat en bestierd. De Heer *Leti*, dus aangewezen hebbende hoe Holland is groot geworden, toond daarop door wat wysheid 't zelve word staande gehouden, en met wat eendragt groot en klein, ja de Steden onder malkanderen te zamen spannen, om malkander voordeel toe te brengen, zonder dat'er byna iets ontvremd word, dat by nagt op de straat onbewaakt blyft leggen. Eindelijk, 't gene andere Landen met de zwaarste straffen niet konnen verhinderen, verbied hier alleen de eerlijkheid en goede trouwe.

VI. HOOFDDEEL.

Histoire du Regne de Louis XIII. Roi de France & de Navarre. Tome Second. Premiere Partie. Contenant ce qui est arrive de plus remarcable en France & dans l'Europe, depuis l'ouverture des Etats Géneraux jusques au Mariage du Roi.

Rarâ temporum felicitate, ubi sentire quæ velis, & quæ sentias dicere licet.
Conel: Tacit: Histor: libr: I.

Dat

Dat is,

Historie van de Regering van LODEWYK de XIII. *Koning van Vrankryk en Navarre. Tweede Deel. Eerste Stuk. Behelzende 't geen meest aanmerkenswaardig in Vrankryk en Europa is voorgevallen, zedert d'eerste zitting van de* Staten Generaal *tot het Huwelyk van de Koning toe.*

Zeldzaam geluk der tyden, wanneer men mag denken 't geen men wil, en zeggen 't geen men denkt.
Cornel: Tacit: eerste Boek der Historien.

t' Amsterdam by Steven de Jong, 1701. in 12, 34 Bladen

MIsschien zal den Lezer verwonderd zyn over de grootheid van dit Tweede Deel, als hy zien zal, dat 't zelve maar den tyd van drie jaren insluit: dog hy zal 't den Schryver dank weten, als hy zal hebben bedagt, dat in die tyd door geheel Europa zoodanige zaken zyn voorgevallen, die een naauwkeurig Beschryver met weinige woorden niet kan voorby gaan, indien hy van slofheid niet wilde beschuldigd werden.

werden. Het eerste Boek, waar in wy een wydloopige Beschryvinge zullen hebben van de Vergadering der Staten Generaal van Vrankryk zal ons doen zien de laatste doodstuipen van een stervende Vryheid: wy zullen ook bevinden, hoe de Geestelijkheid en den Adel, die voorheen zoo veel vermogten, al van overlang om stryd zelfs hebben gearbeid, om de ketenen van hunne laffe dienstbaarheid te smeden. En om ons te beter de misslagen en wanschikkelijkheden van deze Vergadering te doen zien, gaat de Hr. *le Vaßor* eerst een Historische Beschryving geven van der zelver instelling, nutheid en gezag; en ook hoe deze Koningen meerder ontzag, als geene voor hen, gehad hebben; hoe deze hunne Wetgevingen versmaad, andere wederom hun roem gedragen hebben op hunne onderwerpinge aan de zelve: by deze gelegendheid geeft hy ons ook een korte Schets van d'oude Regering in Vrankryk, en van 't Gezag der *Parlamenten.* Om nu tot deze Vergadering der Staten te komen, dewelke, volgens *'t tractaat* (verdrag) tusschen *Condé* en *Maria de Medicis*, te *St. Menehoud* gesloten, voor de meerderjarigheid des Konings, den 25 Augusti 1614, te *Sens* moeste beroepen werden, wist die looze Koningin, om de Princen beter te konnen intoomen, deze Vergadering van *Sens* tot *Paris* te laten overbrengen, en zes weken uit te stellen, op dat zy door haar Zoon, middelerwyl meerderjarig geworden, verklaard mogte werden, zig in de tyd van hare Regeringe wel te hebben gedragen, en zy ook van hem zoude verkrygen het regt, om met de zelve *autoriteit* en

gezag

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

gezag nevens hem in die Vergadering te mogen verschynen: om dan alles na haar welbehagen te schikken, wist zy, op aanrading van den *Marquis d'Ancre*, den Koning daar toe te brengen, dat hy zyn Geheimen Raad na haar zin kwam te kiezen. De Staten vergaderden derhalven den 14 October 1614 te *Paris*; de Kamer van de Kerkelijke bestond uit 140 Persoonen, bestaande uit vyf Kardinalen, zeven Aartsbisschoppen, en zevenenveertig Bisschoppen: 132 Edellieden maakten de Kamer van den Adel uit: en in de laatste, genaamd de *Tiers Estat*, of Gemeensmannen, verbeeldende het Volk, teldemen 182 Afgezondenen, alle Bedienaars van *'t Geregt* of *Geldmiddelen: François de Joyeuse*, Kardinaal, Aartsbisschop van *Rouaan*, Deken van 't Collegie der Kardinalen, had de voorzitting in de Kamer der Kerkelijke; *Hendrik de Beautremont*, Baron van *Senecey*, in die van den Adel; en *Robbert Miron*, Provoost van de Kooplieden te *Paris*, in die van de *Tiers Estat*: deze drie vergaderden in drie verscheide Zalen in het Augustiner Klooster, om met malkanderen zoo veel te gemakkelijker te konnen raadplegen, wat zy den Koning zouden voorstellen, en hoe zy het zouden aanleggen om eenige verbeteringe in de bedieningen der Geldmiddelen te krygen, waar over het Volk klaagde, en verandering begeerde: de Kamer van het *Tiers Estat* meende het wel, en hadde tot hun Hoofd en Voorzitter een Man van deugd en beleid; maar de Kerkelijke en den Adel, niet als op hun eigen belang uit zynde, nergens op bedagt als om het Volk nog meer

t'onder

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

t'onder te brengen, dwarsboomden alle de goe de voorslagen van het Volk, en waren oorzaak dat de weinige Vryheid, die de *Parlementen* nog overig was, hen t'eenemaal ontnomen wierd, en dat zy, gelijk zy nu doen, nergens anders in 't vervolg toe strekten, als om het gene den Koning wilde, te bekragtigen en uit te voeren: hier onder speelde het Hof niet weinig, vlytig arbeidende om den argwaan en tweespalt tusschen de Kamers te zaaijen en te voeden, 't welk veroorzaakte, dat zy nooit konden overeenkomen in het gene waar van zy verbetering en verandering begeerden: en om te beter *Maria de Medicis* te dienen, stelden de Kerkelijke en den Adel meest zulke dingen voor, die zy wel wisten dat de *Tiers d'Estat* niet zoude inwilligen, om hen daar door de gelegentheid te benemen, van veranderinge te begeren in zaken, daar de Kerkelyke of den Adel hun belang en voordeel in hadden: ons bestek laat niet toe dit alles op te halen, den nieuwsgierigen Lezer zal het niet verdrieten dit zelfs na te zien, waar door hy zal bevinden, dat het Hof niet anders beoogde, als de gansche vergaderinge vrugteloos te maken, en te doen scheiden, zonder dat'er iets tegen hun zin en belang wierde uitgevoert. De kerkelyke waren mede gewapent, dat'er niets geschieden zoude, als 't geen met hunne belangen, en die van 't Roomsche Hof overeenkwam, en ook aan d'andere kant, dat alles wierde uitgevoert, 't welk de magt van den Paus in Vrankryk kon vermeerderen: dit zult gy gewaar worden alsje hun pogingen zult zien, om het *Concilium van Trenten* in Vrankrijk

rijk voor *authentijk* te doen aannemen, en hoe zy Hemel en Aarde bewogen hebben, om te beletten, dat, het geen de *Tiers d'Estat* voorstelde tot zekerheid van 't leven der Koningen, niet wierde gebragt op de rolle van de zaken, die de Koning zoude moeten laten hervormen. Het Hof, nu niet anders dan het scheiden van de Staten wenschende, was niet leui om dit aan te dringen, by gelegentheid van d'ooneenigheid tusschen de Kamers, veroorzaakt door het geven van stokslagen van een Edelman aan een Lid van de *Tiers d'Estat*; de Kamers verzogten wel een antwoord op de voorgestelde stukken, maar te vergeefs, het Hof hadde het niet in 't zin, maar maakte de Kerkelijke op hun zyde te krygen, de Kerkelijke den Adel, en zoo moest het *Tiers d'Estat* ook volgen, waar op deze beroemde Vergadering eindelijk scheidde, den 23 Februari 1615, na dewelke geen meer in Vrankrijk tot nu toe vergaderd is geweest: de reden hier van geeft den Schryver met de woorden van Prins *Willem de I.* namentlijk: *Dat de kwade Vorsten zoo zeer de Vergaderingen haten, die bekwaam zyn om hunne dwingelandyen in te toomen, als de goede dezelve wenschen en lieven: die de waaragtige Vaders van hun Volk willen zyn, zullen altoos gelooven, dat de Vergaderingen van de Staten Generaal 't allerzekerste steunsel is van een regtvaardige Regering.*

Het tweede Boek van dit tweede Deel begind onzen Schryver met het verhaal van de dood van Koningin *Margariete*, eerste Vrouw van *Hendrik de IV*, de laatste van de Stamme der *Valoisen*, die over de tweehonderd en vyftig

jaren de Kroon in Vrankrijk gedragen hadden; wie zy was van Stam, zeden en fortuin, verhaald ons den Schryver zeer omſtandig, en maakt een aardige en volkome gelijkenis van haar met *Julia*, Dogter van *Auguſtus*, die in de Hiſtorien en oude Poëten voor al wat vuil is te boek ſtaat. Hier komt den woelenden en heerſchzugtigen Hartog van Savoijen met den Spaanſchen Koning weder op 't Tooneel. De Spanjaarden beſchaamd over het ſchandig *traƈtaat* van *Aſt* deinzen te rug, en den Savoijaard houd niet zeer op de *ratificatie* (goedkeuring) aan, op hoop', en met dat oogmerk, om by onruſten en oneenigheden, die hy zelf aan de Hoven voedde, zyn belang en voordeel te zullen vinden; den Gouverneur van Milaan *Inojoſa*, op *Charles Emanuël* gebeten, weet by zyn Meeſter door te dringen, dat den Savoijaard door de wapenen tot redelijkheid gebragt worde: den Savoijaard houd aan de Hoven, partyen van 't Huis van Ooſtenrijk, om hulp aan, maar die raden hem zyn zaak door handelingen by te leggen, 't welk hy wel tragt, dog te vergeefs; want *Inojoſa* valt hem op 't lyf, en begint den Oorlog by gelegentheid van het Stedeken *Roccaverano*, 't welk hem om hulp bad tegen de baldadigheden van het Franſch Garniſoen, door den Savoijaard daar in gelegt: kort hier op volgd een Hoofdtreffe by *Aſt*, daar het den Savoijaard, van wegen zyn klein getal, te kwaad kreeg; *Inojoſa* wiſt van zyn geluk geen voordeel te doen, verlieſt het beſte gedeelte van zyn Leger in het Beleg van *Aſt*, en krygt middelerwylen laſt om wederom op nieuw met den Savoi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

jaard te handelen, zoo dat eindelijk de Vrede op den 21 Juni 1615 gesloten en geteekend wierd. Ontrent deze tyd komt aan het Hof *Carolus d'Albert de Luines*, met zyn twee Broeders, die den Marquis *d'Ancre* in de grond zal helpen, en hem zelven op den hoogsten trap van geluk voeren, daar Onderdanen by een Koning na durven staan; hy was van Mornas uit het Graafschap Avignon, maar van tamelijken edelen Huize, schoon men voorwende dat het oud genoeg is: de namen van zyne Broeders waren *Honorius*, en *Leo d'Albert*, d'een droeg de naam van *Cadenet*, en d'ander *Brantes*, Heerlijkheden (zegt *Bassompiere*) daar een Haas over kon springen; van deze zal in 't vervolg gedurig gesproken werden, tot aan d'opkomst van een ander; die hen ook daar na de voet zal ligten. Op deze zelve tyd krygt het gezag van de *Parlamenten* een groote krak, by gelegentheid dat het *Parlament* de Princen van den bloede en *Pairs* van 't Rijk tot het zitten noodigd, beneffens de Bedienden van de Kroon. Daar na zien wy hoe de Gereformeerden by de onrusten tusschen *Maria de Medicis* en de Princen dit voordeel krygen, dat de Koning een gunstige uitlegginge van zyn Eed ontrent hen doet, en dit werkte de looze Koningin uit, om voor te komen, dat zy hen niet by de Princen zouden voegen. Ontrent deze tyd word d'algemeene Vergaderinge der Hervormde gelast te *Grenoble* byeen te komen, zy maakten in 't eerste zwarigheid, om dat *Lesdiguieres* aldaar Gouverneur was, een man, van iedereen om zyne schelmstukken en dwingelandyen gehaat;

I 2 dog

dog zy moesten eindelijk daar toe komen: de Princen verzoeken dan by deze Vergaderinge heul, gevende den wyzen *Mornai* hen raad, hoe zy zig daar in zullen gedragen; voorts word eenigen tyd daar na de Vergadering van *Grenoble* tot *Nimes* overgebragt, en onderwylen was *Condé* door den Koning aan hoogverraad schuldig verklaard, en men steld zig in staat om hem te dwingen, wordende 't gebied van 's Konings Leger aan den Marquis *d'Ancre* opgedragen, maar hy ontslaat zig daar van, om dat hy meende zyn rol beter aan 't Hof te zullen spelen, voorhebbende de Hartogen van *Epernon* en *Sillery*, die hem te veel in de kaart keken, aan de grond te helpen: *Condé* nu in oorlog zynde, verzoekt bystand by de Vergaderinge van *Grenoble* en by de *Rokkeloisen*, dewelke volmagtigden (waar onder *Mornai*) aan den Koning zenden, om tot voorspraken in de zaken der Princen te dienen; dog dit niet konnende helpen, zoo verklaren zig de Hervormden, op aanrading van den Hartog van *Rohan*, voor *Condé*, tegen den goeden raad van *Mornai*; de Graaf van *Candale*, oudste Zoon van *Epernon*, viel mede *Condé* toe, niettegenstaande zyn Vader het met den Koning hield. En eindelijk zullen wy den uittogt van beide de Legers zien, nevens d'aankomste van de Koning en Koninginne te *Bourdeaux*, om het Huwelijk te voltrekken tusschen den Koning met *d'Infante* van Spanje, en dat van den Spaanschen Koning met *Lodewyks* Zuster, 't welk egter niet zonder vele stribbelingen zoo verre was gebragt. Het derde Boek is vol merkwaardige gevallen; maar die

van

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

van Vrankrijk bestaan meest hier in, dat de Princen van *Condé*, na veel zukkelens, door de loosheid van de Koninginne Moeder, die tweespalt onder hen zaaide, eindelijk genoodzaakt wierden van byleggen te spreken; dit wierd begonnen den 10 Februari te *Loudun*: den Ridder *Edmond*, Ambassadeur van zyn Brittannische Majesteit, kwam als Middelaar, en *Villeroy* verscheen van wegen den Koning; deze *Villeroy* wist de Princen van een te scheuren, en daar door te bewerken, dat de Vrede in 't kort gesloten wierd: de voorwaarden van de zelve wierden van de Princen zoodanig opgesteld, als of zy alleen de Wapenen hadden opgevat voor de belangen van het Volk, daar het evenwel bekend was, dat zy niet anders hadden beoogd dan hun eigen belang, en het geluk van den Marquis *d'Ancre* om ver te werpen, om zelfs alle die voordeelen te genieten, en dat gezag te hebben, 't welk hy by de Koninginne Moeder hadde: dit hadden d'andere Princen ook zoodanig doen blijken, en voornamentlijk den Marschalk van *Bouillon*, zulks zy zeer vele moeite hadden, eer zy de voorwaarden aan de andere Heeren, en aan de Vergadering der Hervormde te *Rochel* konden doen goedkeuren: dog deze Vrede bragt niet veel heils toe aan de zaken van 't Rijk, alleen had den Marquis *d'Ancre* daar voordeel by; even te vooren had hy den Hartog *d'Epernon* in ongenade doen komen, om dat hy al te stout na zyn zin sprak: nu laat hy de Zegels van *Sillery* afnemen, en het kussen aan *Villeroy* en *Jeannin* t'huis zenden, waar over, en om alle zyne andere schelmstukken en

geweldenaryen, hy zoodanig in den haat kwam, dat eerlang alle man zal arbeiden om hem aan de grond te helpen, gelijk wy in 't volgende Boek zullen zien dat ook is uitgevoerd. Niettegenstaande de Vrede van *Loudun*, en de voorspraak van *Sulli*, laat egter *Maria de Medicis* den Prins van *Condé* door *Themines* gevangen zetten, 't welk van den Zegelbewaarder *du Vair*, en den Hartog van *Sulli* wierd misgekeurd; en hier op gaan alle de vianden van den Marquis *d'Ancre* uit Paris, uit vreeze voor het zelve lot: men arbeidde wel tot verlossing van *Condé* om het volk tot een oploop te brengen, maar het mogt niet helpen, hy is en blyft gevangen, en *Themines* wierd om zyn heldendaad Marschalk van Vrankrijk gemaakt. Dit zoo verre 't geen merkwaardigst in Vrankrijk is voorgevallen; nu gaan wy met den Schryver eens zien wat'er in Engeland te doen is: een groote verandering geschied daar aan het Hof, door den val van *Robbert Carr*, Graaf van Sommerset, Begunsteling van *Jakobus de I.* en door 't geluk van *Georgius Villers*, die heel veel spels in de Weereld zal maken onder den naam van *Buckingham*: het was de Koninginne die dit bewerkte door een opgevatten haat tegens hem, 't zy om dat hy oorzaak was, dat *Jakobus* haar weinig vermaak aandede, 't zy zy hem nevens vele andere vermoedde die gene te zyn, die den volmaakten Prins *Karel* vergeven hadden: *Jakobus* maakte uitnemend veel werks van zyn nieuwen Gunsteling, dog egter zoo veel niet, of hy speelde nog somtyds voor *Theologant*, en dit doende, kreeg hy in zyn hoofd de gescheurde *Protestan-*

ten

ten te vereenigen; voorwaar, een pryswaardig oogmerk, 't welk de Princen voor al behoorden te betragten, en 't zelve niet aan driftige *Theologanten* over te laten; dog de Vorst was te veranderlijk, daarenboven nam hy voor de *Remonstranten* in Nederland aan de grond te helpen, om dat *Barnevelt* van dien aanhang was, tegen welken hy een doodelijken haat had opgevat, dewyl hy hem den haat van d'Engelschen had op den hals gehaald, met hem daar toe te bewegen, dat hy den *Briel*, *Vlissingen* en *Rammekens*, van dat gene zoude ontslaan, waar toe zy door *Elizabeth* verbonden waren, mits betalende zekere sommen, die bekwaam waren om den gierigen aart van *Jakobus* te vergenoegen: den Schryver twyffeld niet of *Jakobus* is d'oorzaak van den ondergang van *Barnevelt* geweest; en by deze gelegentheid verhaald hy alle 't gene gepasseert is ontrent de *Remonstranten*, die wy zullen overslaan, om dat hy die wat ketelig verhandeld, en dat den Lezer beter genoegen zal hebben die dingen in 't breede zelfs te zien. Merkwaardig is het geene hy verhaald van de geschillen en Oorlog tusschen den Aartshartog van Styrien en de Republijk van Venetien, ter oorzake van de Zeeroovers, die onder de bescherminge van den Aartshartog waren: hy geeft ons ook een omstandig verhaal van de oneenigheden tusschen den Hartog en de Rijksstad Brunswijk; alsmede het Beleg van die Stad, en hoe de geschillen wierden bygelegt; ook hoe de Staten ter dezer gelegentheid, onder voorwendsel van hulptroupen aan hunne Bondgenoten te zenden, onder *Fredrik Hendrik*, Broeder van

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Prins *Maurits*, een Leger van zesduizend Man Voetvolk en eenige Ruitery in het Graafschap van Ravenspurg, een gedeelte van d'erfenisse van Kleef en Gulik, lieten trekken, hen meester makende van de voornaamste Plaatsen, en daar door het grootste gedeelte van die *successie* natatenschap aan Brandenburg toebrengende. Eindelijk zal den Lezer wederom eenig vervolg zien van d'oneenigheden tusschen Spanje en Savoijen, en wie zig daar mede bemoeiden. In het vierde Boek zullen wy een omstandig verhaal vinden van de verscheide bewegingen van deze en gene Princen, hunne pogingen om *Condé* te verlossen, en hoe elk van hen de voordeeligste gelegentheid waarneemt, om zig met de Koninginne Moeder te verzoenen: wy zullen'er ook vernemen de veinzeryen van de *Malcontenten*, en hoe zy hen gelaten, als of zy te vreden waren met den Koning. *d'Epernon*, om in staat te zyn van zig beter tegen d'aanslagen van *d'Ancre* te stellen, werft Volk, kwanzuis ten dienste van den Koning, maakt geschil met die van Rochel, en trekt tegens hen aan, maar de verschillen worden wel haast bygelegt. d'Onlusten tusschen den Aartshartog *Ferdinand* en Venetien blyven nog duuren. In Italien gaat het nog slimmer als ooit tusschen Spanjen en Savoijen; de Paus wil hen bevredigen, maar den Gouverneur van Milaan wil daar niet na luisteren: en terwyl den Marschalk *Lesdiguieres* met den Savoijaard zamenspand, wil den Graaf van *Nemours*, door den Spanjaard omgekogt, zig meester van Savoijen maken, dog *Lesdiguieres*, den welken het Fransche Hof vreesde, komt den Savoijaard

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

te hulp, en bemagtigd alles daar hy maar voor trekt. Aan het Fransche Hof komen weder nieuwe veranderingen; *Du Vair*, Zegelbewaarder, was al te eerlijk na den zin van den Marquis *d'Ancre*, geeft den zelven derhalven aan *Mangot*, een overgegeve Booswigt, en die aan hem verkogt was. *Richelieu*, Bisschop van Luçon, die zoodanig wist te veinzen, dat hy by vrienden en vianden van den Marquis wel stond, word *Secretaris* van Staat. Den Graaf van Nevers word schuldig verklaard aan Hoogverraad, verscheide Kerkelijke en andere arbeiden tot zyn herroeping. De *Malcontenten* schryven aan den Paus, welkers zaken op een kwaden voet staan: de Hervormden verzamelen weder te Rochel, zonder toestemming van den Koning; het Hof raadpleegd met *Mornai* daar over, den welke met veel voorzigtigheid en eerlijkheid den Koning raad dat hy hen zoude laten begaan, ten einde zy niet gezamendlijk tegen hem komen op te staan.

In het laatste Boek van dit tweede Deel zullen wy een groote verandering van Tooneel zien; de Koninginne *Maria de Medicis* geraakt in ongunst; de vianden van den Marquis *d'Ancre*, waar van de *Luines* de voornaamste is, brengen te weeg, dat hy door ordre van den Koning word omgebragt, en zyne Goederen verbeurd verklaard: d'oude Bedienden van 't Hof worden hersteld, de meeste vrienden van den Marquis gebannen of met de dood gestraft, en de Princen met den Koning verzoend, maar *Condé* egter door 't beleid van *Luines* nog gevangen gehouden, op dat hy alleen de goederen van den Marquis zoude genieten:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

nieten: de Vergadering van Rochel onderwerpig aan 't believen van den Koning. Hier zullen wy wondere voorbeelden zien van 't weinige verstand van *Lodewijk de XIII*, en van de lafheid van *'t Parlament* van Paris, waar over den Schryver heel wel redekaveld, en goede lessen, zoo aan de Vorsten als Onderdanen voorschryft. Dit * Deel eindigd met het verhaal van de dood van den onvergelijkelijken en deugdzamen Voorzitter *du Thou*, dewelke ons de treffelijke Historie heeft nagelaten van de dood van *François de I*, tot het laatste van *Hendrik de IV*.

* *Het eerste staat in de Boekzaal van Mey en Juny* 1701. Pag. 450.

VII. HOOFDDEEL.

Schriftmatige Rede- en zedelyke bedenkingen over de drievoudige *Zugtingen*, die den H. Apostel Paulus; *Rom.* 8. *vs.* 19-27. toeschryft aan het gansche Schepsel, de kinderen Gods, en den H. Geest, in welke verscheide natuur- en boven natuurlyke zaken, den Schepper en het Schepsel aangaande, uit Gods woord en de gezonde reden, onderzogt, des schepsels *zugtende verwagting* met de *hope en lydsaamheid* van *Gods kinderen* vergeleken en verklaart werden: waar by dan ook de bewerkingen van de Geest Gods, in en op de herten

ten van de geloovigen, in hare openbare en stille gebeden, met en door des zelfs *onuitsprekelyke zugtingen*, nagespeurt, en hoedanige betrekkinge die hebben op de nog te verwagtene *aanneminge tot kinderen*, en de *vryheid haarer Heerlykheid*, uit de voorgelegde gronden, nader ontdekt en aangewezen werden. Alles tot verheerlyking van Gods H: Naam, en tot trooft en geruftftelling van Gods kinderen, in deze zoo bekommerlyke tyden, en de zekere verwagting van de reeds voor haar door Chriftus verkregene toekomende gelukzaligheid: door *Georgius de Mey*, dienaar Jefu Chrifti in zyne gemeinte, tot Gouda by *Lucas Kloppenburg* 1701. in 4. 63 bladen.

IN ons * eerfte uittrekfel van dit wel doorwrogte werk is kortelyk aangewezen, op wat wyze het *Schepfel* in 't algemeen vry gemaakt zal worden van de dienftbaarheid der verderfeniffe; nu zullen wy die vrymakinge ten opzigte van den menfch in het byzonder met den geleerden Schryver gaan nafporen. De vryheid der kinderen Gods, waar in des menfchen eeuwig heil beftaat, is een volkome ontflaging van alle zondige driften, en een volftrekte genegentheid tot

* *Zie de voorgaande Boekzaal, pag:* 502.

tot het goede en verheerlyking van den oorsprong van alle volmaaktheden. De mensch kan voor de wedergeboorte geen ware vryheid toegeschreven worden, dewyl hy in de ketenen van zonde en boosheid gekluisterd en verslaafd is. De vryheid van deze slaverny, door de wedergeboorte of het nieuwe Schepsel verkregen, herstelt den voorheen gevallen mensch zelfs in de gelukkige staat waar van hy door de dienstbaarheid der zonde was vervallen, verzeld met een brandenden yver tot Godvrugtigheid en een volslagen afkeer van alle boosheid. Deze zoo dierbare vryheid der Godvrugtigen is hier in dit tranen-dal door onze zwak- en onvolmaaktheden vry wat bepaald, en zal eerst na dit leven in haar vollen glans en luister konnen zegepralen over alle zonden en des zelfs slaverny. De vromen hebben door de medewerkende genade wel een afkeer van alle zonden en ongeregtigheden, dog konnen wel vervoerd worden. Na dit leven bekomen wy de volkome vryheid, bestaande voornamelyk uit een volstrekte kennisse van God en zyne oneindige volmaaktheden, waar door wy, hoewel zonder de allerminste dwang of besnoeying van onze vryheid tot het goede bepaald worden. De onverschilligheid kan in den mensch geen plaats hebben, en komt hem in geen van zyne Staten toe, voornamelyk niet in den staat van Heerlykheid, in welke zyne vryheid allervolmaaktst is. Het onderscheid van de Heerlykheid des Ouden en Nieuwen Testaments word ons hier ook aangewezen, en 't verschil van dit en het toekomende leven op een zeer nadrukkelyke wyze vergelëken,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

leken, en eenige klemmende zedelyke bedenkingen voorgesteld. In deze Herstellinge van den mensch en 't Schepsel zal zelfs de vryheid grooter zyn dan in den Staat van onnozelheid: alle misbruik van het Schepsel, des zelfs zugten, en ongewilligheid zal dan zyn weggenomen en afgesneden: alles zal dan tot nut en voordeel van Gods kinderen verstrekken: indien zelfs de verheerlykte mensch weder op de vernieuwde aarde kwam, zulks zoude zyn gelukzaligheid niet verminderen. 't Gebruik van 't vernieuwde Schepsel zal gewisselijk volmaakt zyn, en tot een volmaakt einde de heerlijkheid des Scheppers, en nut der Kinderen Gods strekken. Op dat nu het ongevoelig Schepsel deze Vryheid en verandering niet te vergeefs geniete, en dat Gods H. Naam verheerlijkt werde, is het noodzakelijk, dat wy alle onze uiterste vlyt aanwenden en kragten inspannen, om tot een naauwkeuriger kennisse van deze Vryheid der Heerlijkheid der Kinderen Gods te geraken, ten welken einde ons hier beknopte, dog volgeestige zedelijke bekendingen voorgehouden worden. Daarop volgen weder *aanmerkingen op Gods werkingen in 't gemein*, nevens een bondig bewys, dat hy uit geen noodzakelijkheid van natuur werkt, gelijk de *Stoische* en *Spinosisten* waren, maar na een alwyzen raad, welbehagen en betamelijkheid, tot een goed einde: wanneer het Schepsel van dit einde en oogmerk word afgetrokken, schryft den Apostel het een zugten en reikhalzen na herstellinge toe, dewyl het tot dat einde geschikt was. De t'zamenhang en verdeeling van het 22 vers volgd hierop, en hoe 't redenloos Schepsel,

ſel, by vergelijkinge, word gezegt te zugten en in barens nood te zyn, om van de dienſtbaarheid der verderffeniſſe, waar onder het al geweld lyd, ontheven te worden. Zugten en nood brengt zekerlijk een verlangen na ontlaſtinge en verloſſinge mede; dit, gelijk de Heer *de Mey* meermalen aanroerd, word het redenloos Schepſel oneigendlijk toegeſchreven. Het Schepſel zugt dus, als met een ſoort van medelyden, om dat Gods Kinderen genoodzaakt zyn zugtende na vryheid te verlangen Het gaf ten tyde van des Zaligmakers dood zigtbare blijken van 't gezegde, de Zonne wierd verduiſterd, de Aarde beefde, het Voorhangzel des Tempels ſcheurde, de Graven wierden geopend, zoo dat het redenlooze Schepſel over des Verloſſers Lyden gevoelig ſcheen geworden te zyn. Het zugten en verlangen des Schepſels moet eens voldaan zyn: dit moet een geloovige opmerken, weten en verwagten; zulks te doen is zyn grootſte belang, hoewel het in allen niet even klaar blijkt. Dit behooren wy te meer te betragten, om dat onredelijke Schepſelen zonder de redelijke niet tot Gods eere konnen ſtrekken. Gods Kinderen worden door zyn Geeſt, in het beſchouwen van Gods werken, oneindig hooger opgetogen dan de Godloozen, die als Beeſten aangemerkt konnen werden; alles dat zy egter van Gods werken weten, is hen een knagende overtuiging, daar het in tegendeel Gods Kinderen tot een vaſte trooſt en opwekkende verkwikking verſtrekt, dewyl zy daarin Gods goedheid en wysheid konnen beſpeuren, voornamelijk in den Menſch, die met regt een klei-

ne

ne Weereld word genoemd. In het toestel van den Mensch blijkt Gods magt en wys bestier op 't heerlijkste: de Mensch is de mate van alle dingen, men meetze af met vingeren, duimen, handpalmen, spannen, ellebogen, vademen, voeten, schreden, enz. zoo dat God in den Mensch, als in een kort begrip, alles schynt te hebben t'zamen gebragt, op dat wy in de Weereld en in den Mensch, als in twee Boeken, een groot en een klein, zouden konnen leeren, wat wy van des Scheppers wysheid en magt moeten oordeelen, en van ons eigen zelven denken. Dit dus aangewezen zynde, worden de drie versen, voornamelijk het 23, nader verdeelt en uitgelegt, en getoont, dat de Kinderen Gods niet moeten worden aangemerkt volgens hunne natuurlijke gaven, maar de invloeisselen van Gods genade, waar door zy de eerstelingen des Geestes ontfangen: dit zag nog op een volgenden oegst van genade. De Heer *de Mey* past dit alles, en eenige byzonderheden van de eerstelingen onder het O. Testament, verder toe op het oogmerk en doelwit des Apostels. De *zugtinge* der Kinderen Gods stryd ganfch niet tegen der zelver voorregten die hen in 't N. Testament worden toegeschreven. Dit zugten is met innerlijke vreugde en reikhalzinge na een beter staat verzeld: ja dit zugten is in hen den regten oorspronk van ware vreugde. De zwaarmoedigheid is geen ware vrugt van Godzaligheid, gelijk ook geenzins het zugten door gewoonte of geveinsdheid. De uiterlijke zugtingen der Kinderen Gods zyn niet gemaakt of onopregt. Daar is een zeer groot onder-

fcheid tusſchen der Vromen en der Huigchelaren droefheid over hunne zonden: *Christus* zelf is wel bedroefd geweeſt, dog heeft egter onze droefheid in vreugde verandert. Men kan ook zoo wel van begeerte en verlangen zugten als van droefheid, voornamelyk als het te verwagte goed zoo uitmuntende is, waar door niet alleen 't gebrek word weg genomen, maar de menſch en 't ſchepſel in een gelukzaliger ſtaat en 't genot van 't toekomende word geſteld. Dit word weder met zedelyke bedenkingen bekragtigd en opgehelderd. Thans handelt de Schryver in 't breede van de aanneminge tot kinderen, en waar in die beſtaat; van den Staat der kinderen Gods onder de belofte, onder de Wet en 't Euangelium, en den Staat na dit leven. Daar op word getoond hoe 't lichaam zal verloſt worden door de komſte van Chriſtus, wanneer de verloſſinge openbaarlyk voltrokken zal worden, waar na wy zugtende behooren te verlangen. Het vyfde hoofdſtuk van het tweede deel behelſt de hope van 't Nieuwe Teſtament, en des zelfs heerlyke gevolgen, het onderſcheid tuſſen en deze, de weereldſche hope, mitſgaders des zelfs ydelheid, met een aanwyzing, wat opzigt geloove en hope op malkanderen hebben, en hoe de zaligheid aan deze hope verknogt is, alles zeer net en beknopt verklaard en toegepaſt op de geloovigen van het Nieuwe Teſtament. Dewyl nu de booze en blinde weereld dezen roem van Gods kinderen in deze hunne hope verſmaad en beſpot, verklaart en beveſtigt de Heilige Paulus hier deze hope verder en bepaald dezelve door zyn verklaringe in

het

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

het voorwerp van dingen die wy niet en zien, 't welk eerst word aangemerkt in opzigt van haar toekomendheid en waardy. Dit blykt zelfs uit 't gene een yder in zyn gewisse kan ontdekken, 't gene wy zien is tegenwoordig aan 't oog hoewel wy door 't gezigt konnen misleid en bedrogen worden. Dog het geloove, 't welk als het oog van de ziel moet aangemerkt worden, zal ons in onze verwagtinge geenzins te leur stellen, hoewel het oog des geloofs de verwagt wordende dingen zoo klaar nog niet kan aanschouwen. Wanneer wy het voorwerp in 't genot klaar zullen zien, dan zal geloof en hope, als niet langer noodzakelyk, ophouden; dewyl de verwagtinge en het verlangend reikhalzen der Vromen alsdan voldaan zal zyn. Dit word door de Heer de Mey uit de woorden des Apostels bewezen, als ook uit 't gene wy in ons zelven ondervinden: want de hope en verwagtinge kan nooit ophouden voor 't genot van 't voorwerp, zoo dat de zugting zekerlyk moet overblyven tot dat dit na dit leven voldaan is; zoo dat'er voor de Geloovigen van 't Nieuwe Testament, hoewel zy door de eerstelingen des geestes hier van eenige beginselen genieten, een volmaakter en gelukzaliger ruste overblyft. Hierop zien wy een andere uitlegging over *de dingen die men niet en ziet*, hoe 't zigtbare van deze Weereld zeer wankelbaar, onbestendig en ongestadig is, daar de onzigtbare voorwerpen onzer hope de bestendigheid en standvastigheid is. Dit kan ons hier op aarde in rampen en tegenspoed tot een gewisse troost en verligtinge verstrekken, en 't hoofd opbeuren: dit kan den

Vromen door geweld, Duivel nog Dood, om nomen worden: dit kan ook niet te vergeel zyn, dewyl deze hope en verwagtinge, met lyd zaamheid verzeld, van God komt. Eenige be knopte, dog ſtigtelijke bedenkingen, ſluiten he zesde en laatſte Hoofdſtuk van het tweede Deel Het derde handelt van de zugtingen van d Geeſt Gods: In 't zelve zien wy de verſcheid gebreken en zwakheden der Geloovigen in hun pligten, zoo van den Godsdienſt, als ten opzig te van hunnen evennaaſten, klaarlijk voorge ſteld, en der zelver oorſprong, nevens eenige voorbeelden aangewezen. Ten aanzien van de-ze algemeene zwakheden en gebreken in onze Gebeden als anderzins, word de Geeſt Gods hier gezegt voor ons te bidden met onuitſpreke-lijke zugtingen; wat'er tot wel Bidden behoord, vind men pag: 321, enz. De Geeſt, waar van hier word geſproken, is geen andere dan den Heiligen Geeſt, 't welk in 't tweede Hoofdſtuk des derden Deels klaarlijk word bewezen. Indien dan de Vromen door den H. Geeſt niet byge-ſtaan wierden, en hy niet voor de zelve mede bad, zouden hunne zwakke onvolmaakte Gebe-den den regtvaardigen God gewiſſelijk dikwils moeten vertoornen. Wy moeten derhalven alle onze kragten inſpannen, en vieriglijk bidden om de gaven des Gebeds, op dat wy, in geloove en den Geeſt der genaden biddende, door een goedertieren God verhoord, en onze zwakhe-den en gebreken weggenomen mogen werden. De eigenſchappen van deze onuitſprekelijke zug-tingen des H. Geeſts, hoe die onze Gebeden onderſteunen, wat plaats die daar in hebben,

en

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

en wat een oneindig groot voordeel en voorregt het is dat wy met den Geest vereenigd zyn, is de verdere zeer stigtelijke stoffe van 't vierde Hoofdstuk des derden Deels. In het zesde konnen wy leeren, hoe dat in deze onuitsprekelijke zugtingen de meeninge des Heiligen Geests is gesloten; ze strekken gewisselijk ten nutte der Kinderen Gods. Op de 415 bladzyde en deszelfs vervolg, worden ons eenige stigtelijke gedagten en kragtige aanleidingen tot het wel bestieren van onze Christelijke Gebeden voorgehouden die wel verdienen gelezen en betragt te werden. Het 7de en laatste Hoofdstuk toont, hoe God de meininge van den Heiligen Geest voor goed keurt, om dat God niet zoo zeer onze, maar des Heiligen Geests meininge aanziet, die volmaakt en vervolgens na Gods volmaaktheden geschikt is. Indien deze (en onze zugtingen zoo veel mogelyk is) dusdanig niet en waren, onze gebeden zouden Gode niet aangenaam konnen zyn, en vervolgens niet verhoord konnen worden. Eindelyk men kan met regt zeggen, dat een yder die dit braaf stuk werks met behoorlyke onzydigheid, yver, en bekwaamheid (deze worden hier byzinderlyk vereist) leest, in 't zelve een rypen en rykelyken oegst van opbouwende, troostelyke, en zielroerende stoffe tot ziels verzadiging, nevens kragtige opwekkingen en versterkingen tot in de hope en verwagtinge van de eeuwige vreugde en lieflykheden ter regter hand Gods, zal vinden.

VIII. HOOFDDEEL.

Wiſſelvalligheden van Engeland, behel zende een naaukeurige aanteekening van ſommige aanmerkenswaardige ge vallen, die Engeland eenige jaren her waarts zyn overgekomen: als mede eenige ſecrete ſtukken en onderſchepte heimelyke brieven, van geen Schryver ooit in 't ligt gegeven in 't Engelſch beſchreven door *Jacobus Welwoed* en vertaald door *Willem Koolenkamp.* Te Utregt by *Antoni Schouten* in 8. 21 bladen.

MEn mag met regt wel zeggen, dat'er niets geſtadiger dan de ongeſtadigheid en niets beſtendiger dan de onbeſtendigheid is. Alle volkeren, landen, en de grootſte Vorſten hebben dit dikwils tot hun ondergang beproeft, en 't rad van geluk en voorſpoed ſchielyk zien omdraayen, en alles van een bly- in een treurſpel veranderen. Het magtige Brittanje, hoewel des zelfs inſtelling van regering haar boven andere volken van Europe een beſtendige en duurzame ruſt konde beloven, is van onds her zeer vele en aanmerkelyke veranderingen en wiſſelvalligheden onderhevig geweeſt, welker voornaamſte te weten den Nederlanderen nut en noodig is, dewyl wy thans aan Engeland in verſcheide opzigten verknogt, en als vermaagſchapt

schapt zyn. Het schynt als of eenig onvermydelyk noodlot de goede voornemens der Oude Engelse wetgevers en Patriotten hadde verydelt. Wel is waar, dat een Koning van Engeland de glorie heeft van over een vry volk te heerschen, en dat de Britse kroon erfelyk is; dog dit heeft de rampen en Wisselvalligheden niet konnen beletten. Ik zal uit deze Schryver eenige der voornaamste kortelyk aanroeren zedert de regeringe van de wydberoemde Koningin *Elizabeth*.

De luister van Engeland is nooit tot zulk een toppunt geklommen dan ten tyde van haar wyze, manmoedige en langduurige regeringe. Deze doorlugtige, schoone, en geleerde Vorstin, dogter van den onnatuurlyken Henrik de agtste en de ongelukkige onthoofde Koningin *Anna Bollena*, was in den bloei van haar jeugd de kaatsbal van 't geluk en verscheide malen ten tyde van zuster Marias regeringe door ophitsinge van de heethoofdige geestelyken, die haar den naam van ketter aanwreven, in merkelyk levens gevaar. Zy was naauwlyks drie jaren oud, toen haar moeder aan de woede en nayver van haar door wellusten vervoerden gemaal opgeofferd wierd. Zy was in het eerste jaar na haar geboorte niet alleen toekomende erfgenaam van de kroon, maar ook ('t welk zeldzaam was) door een Parlement Princesse van Wales of Walsch-Engeland verklaart; 't welk na de dood van haar moeder door een ander *Parlement* herroepen wierd. Haar opvoeding was egter Vorstelijk; en voor haar zeventiende jaar verstond zy de Latynsche, Italiaansche, en Fransche Talen by uitnementheid wel, en de Griekscbe zoo verre, dat zy

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

twee Redeneringen van *Isocrates* in het Latyn overzette, waar van dezen Engelsche Schryver eene, met haar eigen hand geschreven, en door haar Leermeester alleenlijk op drie plaatsen verbeterd, gezien heeft. Zy oeffende haar zelven onvermoeid in de Godgeleerdheid, Wysgeerte, Geschiedkunde en Welsprekendheid, mitsgaders Maatgezang en Speeltuigen, zoo verre als met haar hoedanigheid overeenkwam. Dus schikte zy tong en penne tot een cierlijken styl, en nam in Christelijke en Vorstelijke Deugden tot verwondering toe. Haar halve Broeder, den uitmuntenden *Eduard de VI*, die haar teederlijk beminde, had naauwlijks zyn Weereldsche voor een Hemelsche Kroon verwisseld, of den ingekankerden haat en wraakzugt van haar Zuster *Maria* begon zoodanig tegen haar te woeden, dat *Philip de II* van Spanje, met wien *Maria* in den egt getreden was, genoodzaakt was haar leven te beveiligen, 't welk meer zyn Staatkunde dan genegendheid toegeschreven wierd. Gedurende die gansche Regeringe wierd *Elizabeth* van d'eene na d'andere gevangenis gesold, en nu en dan vry zmadelijk gehandeld, tot dat zy, vyfentwintig jaren oud zynde, uit de gevangenis tot het zwaaijen van den Rijkstaf geroepen wierd. Men zegt, dat zy op d'eerste mare van haar verheffing, nedergeknield zynde, na een kort stilzwygen in deze woorden van den Psalmist uitbarstte, A DOMINO FACTUM EST ISTUD, ET EST MIRABILE IN OCULIS NOSTRIS, *Het is door den Heere gedaan, en 't is wonderlijk in onze oogen;* welke spreuk zy namaals op eenige van haare

goude

goude Stukken liet ſlaan: Zy wierd van haar Volk, 't welk zy moederlijke liefde toedroeg, geëerd en bemind, en van hare vyanden ontzien en gevreesd, zynde haare ondernemingen altyd met gewenſchten uitſlag verzeld. Geen Vorſt was ooit gelukkiger in 't verkiezen van deftige Raadsheeren en Staats- en andere Bedienden. Haar Hof was een geruſt Paleis der Zanggodinnen, terwyl haare Legers en Vloten Lauwren voor haar bevogten. Zy betoonde altyd groote genegendheid en agtinge aan hare *Parlamenten*, dewelke zy wonderlijk wiſt te believen. Zy wiſt haare Gunſtelingen, van welke de Graven van *Leiceſter* en *Eſſex* de voornaamſte waren, vry wel in toom te houden. Het onthoofden van dezen laatſten is genoeg by de Geſchigtkundigen bekend. Zy kon niet dan groot en gelukkig zyn, dewyl zy den wakkeren *Burleig*, den ſchranderen *Walſingham*, en den zeer ervaren Grave van *Salesbury* tot geheime, en den Graaf van *Nottingham* en de Ridders *Rawleigh* en *Drake* tot Oorlogsraden hadde, nevens vele andere wyze Mannen en dappere Helden. *Walſingham*, de grootſte Staatkundige van die Eeuw, was een zeer loos en znedig ontdekker van alle verraad en aanſlagen tegen de Koningin. Hy wiſt den toeleg van de Spaanſche Vloot of *Armade*, dewelke dien Koning aan den Raad zelve, om gewigtige redenen, niet had willen bekend maken, te Roome te ontdekken, werwaards *Philip* met eigen hand om den Pauſſelijken zegen geſchreven hadde, door een Prieſter, zyn Spion, die een afſchrift van den Brief, door 't ſtelen van des Paus ſleutels terwyl hy

ſliep, had weten te krygen; en ſtremde dien toeleg een jaar lang, dewyl hy wiſt te wege te brengen dat de Spaanſche getrokke wiſſels te *Genua* niet betaald wierden: hy had zyn Beſpieders rondom, die hy in alle liſten zelf onderwees; onder andere eenen *Wigmore* aan 't Schotſche Hof, die aldaar den tyd van negen of tien jaaren in groote gunſt by den Vorſt was, zonder het minſte vermoeden dat hy een Spion was; deze *Walſingham* leide ook den grondſlag van de binnenlandſche Oorlogen in Vrankrijk en de Nederlanden, om dus de groote voornemens van het Huis van Ooſtenrijk te verydelen; want uit Vrankrijk komende, zeide hy tegen de Koningin, *dat zy den Spanjaard niet behoefde te vreezen, want ſchoon hy graag was, en een zeer goede maag hadde, zoo had hy hem egter zulken koſt toebereid, dat hy die in geen twintig jaaren zoude verduwen, en nog op 't laatſt zyne tanden breken; zoo dat hare Majeſteit niet anders te doen hadde, dan in het vuur, dat door hem ontſloken was, van tyd tot tyd wat Engelſche brandſtoffe te werpen om het gloeijende te houden.* Dezen deftigen Staatsdienaar, verre van zig door 's Vorſten of 's Lands geld te verrijken, overleed zoo arm, dat men onder zyne Vrienden beſloot, hem by nagt in ſtilte te begraven, op dat zyn Lijk niet om ſchuld zoude aangehouden worden. Men vind zulke thans by de witte Ravens. *Elizabeth* hadde meer zulke ſchrandere Bedienden. Deze Vorſtin, hoewel zy ſchoon en welgemaakt was, wilde zig nooit in den Egt begeven, als zynde onwillig om haar magt met iemand anders te deelen: wanneer het

Parle-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Parlement haar daar toe verzogt, gaf zy onder anderen tot antwoord, *dat het haar genoeg zoude zyn wanneer na haar dood op 't Graf gehouwen stond*, HIER LEGT ELIZABETH, DIE ALS MAAGD REGEERDE EN ALS MAAGD STIERF. Zy was zeer spaarzaam in 't verdeelen van Eerampten, ja tot zoo verre, dat zy den wakkeren *Walsingham*, hoewel hy zulks niet ongaarne gezien hadde, nooit Ridder heeft willen slaan; en zeker Edelman in *Lincolnshire* 300 Mannen op eigen kosten tot haar dienst worf, om die waardigheid te verwerven. Zy had groote agting voor *Hendrik de IV* van Vrankrijk: dog wanneer hy haar bekend had gemaakt dat hy de Roomsche Godsdienst toegevallen was, schreef zy hem in haar droefheid dezen ernstigen Brief tot antwoord:

HElaas! wat zmertelijker droefheid, wat geweldige kwelling, en wat zugtinge heeft myn hart getroffen, om die dingen dewelke Morlante *my gezegt heeft! Helaas! is de Wereld tot die staat gekomen? Is het mogelijk, dat eenig Werelds inzigt u de vreeze Gods doet verlaten? Kan iemand denken dat hy op zulk een daad eenig geluk heeft te verwagten? Of kund gy denken dat hy, die u met zyn eigen regterhand tot hier toe heeft behouden en bewaard, u nu zoude verlaten? Het is een zeer gevaarlijke zaak, kwaad te doen op dat het goed daar uit zoude voortkomen. Nogtans hoop ik dat een ernstiger Geest in uw gemoed beter gedagten zal brengen. Ondertusschen wil ik niet nalaten het een groot gedeelte van myne Gebeden te maken om u aan God te bevelen,*

en hem te bidden dat de handen van Esau *u de zegeninge van* Jakob *niet doen verliezen. Nu bied gy my nog zoo heiliglyk, en op zulk een plegtige wyze uwe vriendschap aan, die ik ook tot myne groote kosten wel weet dat ik verdiend hebbe; zulks zoude my nooit berouwen, indien gy uw Vader niet verloochent had; want waarlyk, van nu voortaan kan ik, als van eenen Vader geboor.n, uw Zuster niet zyn, dewyl dit de waarheid is, dat ik myn eigen Vader voor altyd hartelyk zal eeren en beminnen, eerder dan een valsche en nagebootste, 't welk God bekend is, die ik ook bidden zal, dat hy u weder rugwaarts tot beter gedagten wil brengen.*

Was onderteekend,

Uwe Zuster, indien het op d'oude manier is, gelijk, ik ten opzigt van dit nieuwe, niets daar mede te doen wil hebben.

ELIZABETH, *R.*

Het gedrag van deze Koningin jegens *Maria* Koningin van Schotland, schynd haar gedagtenisse vry wat te krenken: dog wat kan ouden argwaan, ophitsinge, redenen van Staat en eigen veiligheid, niet in een Vorstin te wege brengen? hoewel waar is dat zy misleid wierd tot het teekenen van de ordre tot het uitvoeren van het doodvonnis, 't welk zy te vooren niet dan na veel aanhoudens hadde willen teekenen. In zekeren * Brief aan *Elizabeth*, klaagde deze ongelukkige Princes zeer beweeglijk, *dat haar de*

* *Deze heeft de Schryver in de Boekery van* Cotton *gezien.*

de langdurige gevangenis een waterzugtig gezwel aan hare beenen veroorzaakt hadde, en andere ongemakken, die zy, eerbaarheidshalven, niet aan 't papier vertrouwde: fluitende met deze woorden, *Uw allertoegenegenste Zuster en Nigte, de allerongelukkigste Princes die ooit Kroon gedragen heeft.* De groote *Elizabeth*, die het Rijk, op haar komste tot de Kroon, in een slegten staat, en met een Franschen en Schotschen Oorlog belemmerd vond, en met haar Vaders en Broeders schulden belast, en deszelfs schatkisten uitgeput, herstelde alles in een bloeijenden staat: de schulden waren betaald, de schatkisten wel voorzien, de Munt op een vasten voet, en den Godsdienst op een geschikten en duurzaamen grondslag vastgesteld, en zy van alle haar Gebuuren ten hoogsten ontzien en geëerd, zoo dat een ieder haar vriendschap zogt, en haar navolger, Koning *James de I*, reden hadde te zeggen, *dat zy het was, die alle Vorsten, zedert de dagen van* Augustus, *te boven was gegaan.* Deze voortreffelijke Koningin wierd, niettegenstaande alle deze voorspoed, door de genen die zy groot gemaakt hadde in 't laatst zoo verlaten, dat zy slegt gediend en opgepast wierd; ja, toen haar de dood aankwam bleven maar drie of vier persoonen by haar, dewyl een ieder zig haastte om de ryzende Zonne in 't Noorden te gaan eeren. Met haar dood gaf Engelands luister, eer en aanzien, ook den Geest. De volgende Regeringe diende nergens anders toe, dan om den glans van de hare met grooter luister te doen afschynen. Zy zogt nooit de vrydommen des Volks in

't minste

'tminste te krenken, en bewaarde de voorregten van de Kroon met een loffelijken yver en voorzigtigheid. Koning *Jakob*, die in Schotland vry beznoeid was geweest, was in tegendeel te veel gezet op zyne voorregten, en dong (zegt de Schryver) met een slegte bevalligheid na een onbepaalde magt, met een voornemen om zyn Volk klein te maken, zoo dat de roem en magt van 't Rijk begon af te nemen. De twee Rijken, die elk op haar zelven zoo ontzagchelijk waren geworden, konden nu onder een Koning de agtinge niet evenaren, die de minste van beide in voorgaande tyden gehad hadde. Zyn Regering was een schakel van tegenspoeden. Het verlies van de Palts, den ondergang der Onroomschen in Bohemen, de streken en potsen, die de Spaanschen en hun aanhang hem speelden in 't gewaande Huwelijk van zyn Zoon de Prins van *Wales*, maakten hem by dappere Vorsten bespottelijk, en verbitterden zyne onderdanen: van dit alles wierd hy te laat gewaarschouwd, en stierf zonder veel beklaagd te worden, latende aan zyn zoon Karel de eerste een misnoegd volk, een onnoodigen en kostelyken oorlog; een beslommerde inkomst, en een uitgeputte Schatkist. Koning Jacob, hoewel zyn vader en moeder het bevalligste paar van die tyden geagt wierd, was nogtans van een onhebbelyke gestalte, hebbende in de trekken zyn's gelaats niets dat na de schoone *Maria* of den *Lord Darnly*, zyn moeder en vader, geleek. Hy was wel opgevoed onder den vermaarden *Buchananus*, en geleerd voornamelyk in de Godgeleerdheid, waar in hy eenige dingen schreef,

schreef, die toen zeer hoog geagt wierden. Hy schreef en redeneerde zeer wel, dog in een styl die na waan-wysheid smaakte, 't welk in die eeuw een groot gebrek was. Hy was een goed *Calvinist* en het Synode van Dort toegedaan. Hy toonde egter op de byeenkomst te *Hampton Court* voor de Bisschoppelyke regering zoo veel yver en geleerdheid, dat den Aartsbisschop *Whitegift*, daar door als opgetoge zeide, *dat hy waarlyk geloofde, dat de Koning door den Geest Gods sprak.* Hy was zeer bloohartig, 't welk toegeschreven word aan zyn zwangere moeders schrik over het doodsteken van haren grooten gunsteling *David Rizio.* De te zamen zwering van de *Gouryjs* in Schotland is een verdigtsel geweest om steenen des aanstoots aan een kant te helpen, gelyk ook die waar mede men den meer dan half gekken *Lord Cobham*, en den wyzen Ridder *Rawleigh* tegen alle waarheid betigte. Het helsch buspoeder verraad was 't eenigste en waaragtig verraad dat'er ontdekt wierd, niet door den brief aan den *Lord Monteagle*, welke maar een voorwendsel en uitvinding van *Jacob* was, maar door *Henrik* de vierde, dewelke den Heere *Rhony*, naderhand Hartog van *Sully*, zulks ontdekt hadde, en bevolen den Koning alles bekend te maken. Hy hield altyd goed verstand met *Henrik* de vierde. Zyn zoon Henrik was een Prins van zeer goede hope; zyn dogter *Elizabeth* was een deftige dog teffens zeer ongelukkige Vorstin, wordende door haar eigen vader verlaten, ten minsten niet na den eisch van zaken en vermogen bygestaan. Beide de Huizen van Oostenryk speel-

den

den toen den baas, doekten *Jacob* in het gewaande Huwelyk van zyn zoon met *d'infante* van Spanje; waren de oorzaak van het onthoofden van den Dapperen Ridder *Wouter Rawleigh.* Deze ſtond een togt na America te doen om nieuwe landen te ontdekken, en gaf aan Koning *Jacob* een ontwerp van zyn voornemen, en de plaats zyner landing. Dit verydelde den ganſchen toeleg, dewyl het Spaanſche Hof een afſchrift van 't zelve hadde ontfangen eer den Ridder zeilreede lag. Hy vond alles in America zoo wel voorzien, dat hy zeer weinig konde uitregten; en te rug komende had de Spaanſen gezant met zyn aanhang alles zoo net beſtoken, dat hy, die de laatſte gunſteling van Koninginne *Elizabeth* was, op een voorgaand doodvonnis voor de byl moeſt knielen, na dat hy een ſmaldeel van des Konings ſchepen als opperbevelhebber beſtiert hadde. De herſtellinge van den Paltſgraaf wierd ook door Koning *Jacob* zelve verydeld. Hy had ook geen geluk in zyn verbond met Venetien, nog in geenerhande oorlogs ondernemingen. Pag. 44 ſtaat een aardige brief van *Jacob* aan Doctor *Abbot*, te lang om hier in te laſſen. Na hem ſteeg Karel de eerſte op den Zetel, en yder een verwagte iets goeds van hem uit zyn brave hoedanigheden, die hy, volgens des Schryvers zeggen, waarlyk hadde: dog 't zaad van oneenigheid in zyn vaders tyd gezaaid ſchoot dag aan dag dieper wortelen. Dit wierd met het kwaad beſtier zyner Staats-dienaars meer dan zyn eigen miſſlagen geweten, en byzonder de onbeſcheidenheid van den Biſſchop *Laud*, die niet

niet alleen zyn Meesters raadslagen maar ook zyn gewisse beheerste. Deze *Laud* leefde in eenigheid over kerkelyke zaken met den zeer bescheiden Bisschop *Abbot*, die hoewel geen goed Hoveling zynde zeer gezet was op de rust en welstand van de Kerk, en hoewel hy zig tegen de voorregten van de Kroon niet aankante, gaf hy nu en dan door ontydige onverzettelykheid zyne vianden gelegentheid om hem als een viand van des Kroons voorregten af te malen. Bisschop *Laud* aan de andere zyde had meer geleerdheid en staatzugt, en wist het Hof allezins te behagen dewyl hy geen zekerder weg konde bedenken om tot d'oppervoogdy van de Kerk van Engeland te geraken, dan de voorregten van den Koning in allen deelen voor te staan, en 't volk een volstrekte gehoorzaamheid in te boezemen. De Koning poogde middelerwylen door onverantwoordelyke middelen geld te ligten waar in de Roomsgezinden zig voor hem genegen toonden, tot misnoegen van d'andere party. Zyn verzoek van geld te leen te hebben ontmoete veel zwarigheid, en wierd als strydig tegen de wetten aangemerkt. Eenige vervoerde Predikers deden ook den Koning veel ondienst. Eenen Doctor *Manwaring* voor den Koning predikende zeide onder andere der gelyke zaken, *dat de Koning zig aan de wetten van het Koningryk, rakende de regten en vryheden der onderdanen, niet behoefde te binden; maar dat het volk op zyn Koninglyk woord en bevel de leeningen en schattingen, die hy haar zonder toestemming van 't Parlement opleide, gewissens halve gebonden waren toe te staan op*

straffe

ftraffe van eeuwige verdoemenis, en dergelyk getalm meer. Den Aartsbiffchop *Abbot*, die een afkeer van zulke beuzelpraatjes hadde, en zeker boek van eenen *Sibthorp*, aan den Koning opgedragen, weigerde met zyn goedkeurige te laten drukken, wierd van zyn ampt ontflagen, en het bewind van 't zelve aan *Laud* en andere opgedragen. Eindelyk de goede *Abbot* overleed in ongunft, en de Staatzugtige *Laud* volgde hem in den ftoel van *Kantelberg*. Dat de Koning zyn volk 12 Jaren zonder Parlement regeerde vergrootte het algemeen misnoegen wederzyds. De Schotten klaagden ook dat hunne regten en vryheden, en voornamelyk hun kerkelyke regeringe ondermynd waren. *Lauds* voorflag tot een verdrag tuffen de twee volken in 't ftuk van de Formulieren was de Fakkel die de twee Natien in vlammen zette. Hier op volgde de Schotfe beroertens, waar op zy wederfpannig verklaard wierden en de Koning met een leger na 't Noorden trok, en ten laatften door de bemiddeling der befcheidenfte een verbond met de Schotten trof, 't welk van korte dunrzaamheid was. In 't Jaar 1640. wierd het Parlement weder beroepen, en aan 't zelve door den Koning bekend gemaakt *de hoon en fchennis, die hy van de Schotten ontfangen hadde, met verzoek van onderftand om hen* met de wapenen tot hun pligt te brengen. Een merkelyke fomme wierp hem toegeftaan op voorwaarden dat hun overgroote grieve eerft herfteld zouden werden. De leden van beide huizen, onder welke de Schotten hunne begunftigers hadden, waren geenzins genegen tot een

oorlog,

oorlog, die egter door den *Aartsbisschop *Laud* ontstoken wierd. Het Parlement vervolgens *gedissolveerd* zynde namen de Schotten *Berwick* en *Nieuw-Kasteel* in. De Koning wierd van alle kanten verzogt een Parlement, tot herstelling van zaken, te beroepen, om burgerlyk bloedstorten voor te komen: Dit wierd gedaan en 't zelve, bestaande uit de deftigste mannen, vergaderde te Westmunster. Hun zitting wierd geopend met een geheele reeks van grieven. De Hoven de *Starkamer* en *der Hooge Volmagtigden* wierden in de zelve braaf ten toon gesteld: Ja 't oogmerk was zelfs de Bisschoppen uit de Kerk en 't hoogers Huis te boenen. Men besloot derhalven in beide de Huizen de grieven te onderzoeken 't welk velen, en voornamelyk de yveraars voor den Koning, niet wel bekwam, en de Graaf van *Strafford*, door den haat van *Mr. Pym*, het hoofd kostte, hoewel den Koning hem zeer gaarne het leven hadde behouden. Hy had veel vlugheid en schranderheid in de wederlegginge van zyn beschuldiging in zyn te regtstelling getoont, nevens een bondige welsprekendheid zeggende onder anderen in bewegelyke woorden, *myn Heeren, dat ik u te langer hebbe opgehouden, dan ik wel gedagt hadde, en behoorde te doen, komt door het belang van deze Waarde panden, die my een * Heilige in den Hemel heeft nagelaten.* Dit zeggen wierd van eenige tranen en woorden tot verschooninge verzeld: dog te vergeefs, hoewel de Koning zeer ernstig voor 't hooger en 't la-

* *Hy meent zyn overlede Gemalin.*

ger huis voor hem ſprak, 't welk na 't oordeel van veken meer tot zyn nadeel dan voordeel ſtrekte. Hy zelf zeide toe hem dit wierd aangediend, *des Konings vriendſchap heeft my bedorven; voor my, ik hebbe nu niet anders te doen dan my ter dood te bereiden.* Het is zeer aanmerkelyk, dat de grootſte vrienden van deze Graaf hem in zyn ongelegentheid verlieten. De Koning zelf ontzag zig niet voor beide de huizen te zeggen; *Dat hy niet konde denken, dat my Lord Strafford hier namaals bekwaam zoude zyn om hem, of 't gemeene beſt, in een plaats van aangelegentheid dienſt te konnen doen, ja, zoo veel niet om zelf een* * Conſtable *te wezen.*

De Lord *Digby* ging nog verder, hoewel hy zyn driftige reden dus beſloot, *en nogtans zegge ik u, Heerſpreker, dat ik daar geen hand in wil hebben*, meenende het afvaardigen van den Grave na d'andere weereld. Dit was het noodlot van *Strafford*, die zig om de belangen des Konings te driftig voorgeſtaan te hebben zyn hoofd tot een offerhande aan beide de huizen moeſt laten.

Den Aartsbiſſchop *Laud* konde het zelfde noodlot niet ontgaan. Hy wierd onder andere dingen, waar op ook zyn beſchuidiging meeſt draaide, voornamelyk beſchuldigd, *dat hy na Papery helde, en een oogmerk hadde om den Paapſchen Godſdienſt in te voeren:* Dog zyn geleerd boek tegen *Fisher* bevryd hem genoeg van deze betigting, hoewel de gene, die hem een Cardinaals hoed liet aanbieden ganſch mis getaſt moet hebben; dog ik late dit daar.

De

* *Dit is een ſoort van wyk-of buurt Schout om de gemeene ruſt te bewaren.*

De Koning begon nu eenigzins bedagt te zyn om 't Parlement eenig genoegen te geven, en stemde vele nutte zaken toe, ook eenige die hem nadeelig waren. Geduurende het zitten van 't Parlement trok de Koning na Schotland. Ondertussen was'er in Yrland een opstand, welke den Koning in niewe onlusten met zyn Parlement wikkelde. In 't laatste van *November* uit Schotland in Engeland aangekomen zynde, wierd hy door den Adel en burgers ontmoet, en te *London* door den *Lord Major* enz. treffelyk onthaald, en na *Whitehall* met veel tekenen van getrouwe genegentgeid geleid. Wie zoude nu denken, dat hy die Stad binnen zeven weken ter zake van oproer genoodzaakt zoude zyn te verlaten? Het Parlement begon alles te onderzoeken, en vertoonde aan hem alle de misbedryven der regeringe zedert zyn komste tot de Kroon, de welke zy zyne kwade Raadslieden en raadslagen toeschreven. Dit begon 't onderling vertrouwen tussen den Koning en 't Parlement te doen verslaauwen, 't welk door 't opeischen van vyf leden van 't Lagerhuis verargerde: dit was ook de ongelukkigste stap, die deze rampspoedige Vorst ooit konde gedaan hebben, en was een groote oorzaak van alle zyne volgende onheilen. Het word geloofd, dat indien de Koning de bewuste 5 * leden in 't huis hadde gevonden en zyn lyfwagt in laten roepen om de zelve te vatten, dat de leden geweld met geweld verdreven zouden hebben. De Koning zig te London niet langer veilig ag-

L 2 tende,

* *Zy waren het ontsnapt.*

tende, dewyl de vreeze en agterdogt tusse[n] hem en 't Parlement dagelyks toenam: wee[k] na *Hampton-Court*. Hier op volgde des Konings planting van zyn Standaard te *Nottingham* en een deerlyken burgerlyken oorlog, welk[e] mogelyk geen van beider oogmerk was. Koning Karel was doorgaans in de Veldslagen en Schermutselen ongelukkig, en in de onderhandelingen met de volmagtigden van het Parlement vry wat ongezeggelyk. Men had iets goeds gehoopt van de onderhandeling te *Uxbridge*, dog de Koning veranderde weder van zyn voornemen van volmagtigden af te vaardigen, 't welk zekeren brief van den Markgraaf van *Montross* toegeschreven wierd. De zelve behelsde, nevens andere zaken, *zyn uiterste afkeer van alle onderhandelingen met een oproerig Parlement in Engeland*. Hy verzekerde ook den Koning, *dat hy tot zoo verre Meester van Schotland was, dat hy in't korte in staat zoude zyn om zyn Majesteit in Engeland binnen korten tyd met een aanzienlyk leger by te springen* enz. Dus wierd alle onderhandeling afgebroken; zoo dat'er een noodschikkelykheid ten verderve van dezen Vorst de overhand scheen te hebben. Beide vervaardigden zy zig weder om 't zwaard met burgeren bloed te doen walgen; dog wederom met slegter uitslag: want de Vorst wierd eindelyk geslagen, gevangen, van zyne onderdanen te regt gesteld, en door een Scherpregter onthoofd, gevende dus de weereld een zeldzaam en verbaasd makend voorbeeld van de onbestendigheid der menschelyke hoogheid. Ik zal van deze ongelukkige Vorst

niet

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

niet verder melden, maar de verſcheide partyen aan haar byzonder oordeel laten. De byl mogt gewiſſelyk wel agter gebleven hebben, en ſtrekt Engeland nog tot verwyt van Konings moord. Koning Karel den eeeſte zyn beeld ſtaat nog op de Koninglyke beurs te London met dit Vaars:

Gloria Martyrii, qui te fregere rebelles;
Non Potuere ipſum, quem voluere Deum.

't Welk ik yder na zyn zin late vertalen. De Schryver geeft ons vervolgens een beſchryving van zyn perſoon en hoedanigheden, en teffens nog eenige byzondere voorvallen, en twee zyner brieven aan die van Rochel:

Aan de Burgemeeſter, Opperſchout, Raden en Burgers der Stad *Rochel.*

HEEREN.

SYt niet miſmoedig al ſchoon myn vloot wederom gekeert is. Houd het uit tot den einde toe; want Ik ben van voornemen eerder myn heele Vloot te laten vergaan, dan u niet te verloſſen. Ten dien einde heb ik order gegeven, dat zy wederom op uwe kuſten zullen komen, met verſcheide Scheepen verſterkt zynde. Met Gods hulpe zal den uitſlag gelukkig voor uw wezen.

Uit Weſtmunſter den 19. May O. S. 1628.

U goede vriend
CHARLES. *R.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Den anderen Brief gerigt als voo ren luid dus:

HEt heeft my bedroefd te hooren dat myn Vloo stond op het weder-keeren, zonder myne orders gehoorzaamt te hebben, om u, het koste wa het wilde, van voorraat te verzorgen. Ik hel belast dat die wederom op uwe kusten zal naderen, en niet rugwaarts komen, ten zy gy-lieden van voorraat voorzien zyt, of ten minsten me manschap versterkt, het welk ik geboden hebbe dat met alle spoet en naarstigheid volbragt zal worden. Zyt verzekert dat ik u nooit verlaten zal, en dat ik al de kragten van myn Koningryk zal bezigen, tot uwer verlossinge, tot dat God my helpt om voor u een verzeekerde vreede te bezorgen.

Uit Westmunster den 27. May O. S. 1628.

U goede vriend CHARLES. *R.*

Hoe eindelyk de bedrukte Stad Rochel, na een lang en hevig beleg, na 't Worstelen met de elenden van honger en dood, genoodzaakt was onder 't geweld van den overwinnaar te bukken en hoe de Franse vryheid en 't belang der Hervormden in dat ryk daar door verviel is genoeg bekend.

Na Koning Karel stapt den Hartog van Bukkingham op 't tooneel van Wisselvalligheid, spelende een zeer aanmerkelyke rolle van de onbestendigheid des menschelyken levens. Dezen Heer,

Heer, *George Villiers* genoemd, van een enkel Edelman door Koning Jakob de eerste tot Hartog van Bukkingham verheven, was deszelfs eenigste en overheerschende Gunsteling, gelyk ook van Koning Karel den eerste. Dezen Heer, die vele deftige begaafdheden bezat en toebereidselen tot een tweede togt na Rochelle te Douvres maakte, wierd aldaar in den drang zyner vrienden en op 't toppunt van eer door eenen *Felton*, die zig door den Hartog grootelyks verongelykt oordeelde, moordadig doodgestoken. By deze gelegentheid meld de Schryver weder eenige byzondere voorvallen in de regeringe van Karel de tweede, en zyne Staatkunde. Daar op volgt een beschryvinge van dien loozen en doortrapten Staatkundigen oorlogsman *Olivier Cromwel* van Ritmeester by trappen *Generaal* van 't Parlements leger wierd, en eindelyk met list tot Protector dede verheffen. Hy had een mannelyk straf gezigt, een werkzame gesteltenis bekwaam om ongemakken te verduuren. Hy was zeer moedig en dapper, dog voorzigtig; ook vermakelyk en gemeenzaam in zyn ommegang met zyne vrienden; maar deftig in 't openbaar: Hy was niet overdadig in 't onderhoud zyn's lichaams, hoewel hy nu en dan wel een gulhartigen beker dronk. In zaken van groot belang vertroude hy niemand dan zyn geheimschryver *Thurle*, en die somtyds ook niet. Zyn wantrouwen ging zelfs zoo verre, dat hy op zekere tyd des nagts heel laat in *Thurlos* schryfkamer gekomen zynde, hem eenige onderrigtingen gaf: dog ziende *Mr. Moreland* een der Klerken aldaar op een Lessenaar zittende slapen,

't welk hy te voren niet hadde gemerkt, wild hy hem doorsteken met een Ponjaard die hy al tyds by zig droeg, uit vreeze dat hy iets gehoor mogte hebben; dog dit belette *Thurlo* doo *Cromwel* te toonen, dat *Moreland* twee nagten hadde opgezeten en by gevolg zekerlyk aan slaap was. Hy hadde over al zyne verspieders. Het was tussen den Koning van Vrankryk en *Cromwel* bedongen, dat Duinkerken, indien het door hen gewonnen wierd, aanstonds in 't bezit van de Engelschen gesteld zoude worden: maar eer het Fransch en 't Engelsch leger voor die Stad kwam, ontbood Cromwel den Franschen gezant, en verweet hem dat zyn Meester zyn woord wilde breken. De gezant stond verbaasd, en betuigde nergens van te weten, gelyk waar was. Cromwel toonde hem daar op een afschrift van de ordre aan den Franschen Generaal om die stad in bezit te nemen, zeggende, *ziet hier het afschrift van des Cardinaals last, en ik begere, dat gy aanstonds iemant afvaardigt om hem te laten weten, dat ik in dien deele niet bedrogen wil wezen; en in zoo verre hy de sleutels van de Stad Duinkerken binnen een uur, na dat die zal ingenomen wezen, niet in* * Lozharts *handen en levert, zoo zegt hem dat ik zelfs in persoon die voor de poorten van Parys zal eisschen.* Maar vier personen wisten dit geheim, *de Koninginne Moeder*, de † *Cardinaal*, de *Marschalk de Turenne*, en de geheimschryver. De Cardinaal dagt lang dat de Koningin

* *Dit was Cromwels gezant.*
† *Mazarin.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

ningin zig verpraat mogte hebben ; dog na des Geheimschryvers dood bleek het, dat hy langen tijd verstand met Cromwel hadde gehouden. Dus bleef *Duinkerken* in de handen van de Engelschen. Cromwel was ook vry hoogmoedig, ja zoo verre dat de eernaam van *Protector* zyn eerzugt niet kon verzadigen, en hy doelde om Koning te worden, Pag. 133. Dit wierd zoo verre door zyn Parlement en Raat van State in bedenkinge genomen dat'er reeds een Kroon gemaakt en op *Whitehall* gebragt was. Hy verkragte de vryheid des lands, en stierf na een reeks van voorspoeden en van de gansche Weereld ontzien in rust en vrede. De Schryver vergelykt hem by *Julius Cæsar*, die ook, hoe deftig een Vorst hy zy geweest, insgelyks de vryheden zynes vaderlands heeft verkragt. De derde dag van Maart was dien grooten Keizer te gelyk gelukkig en doodelyk, gelyk den derden van September voor Olivier Cromwel, *want op dien dag was hy geboren, op dezelve won hy drie groote Veldslagen van* Marston-moor, Worcester, *en* Dunbar; en *op dien dag is hy gestorven. Cromwel* dus vreedzaam en in uiterlyke rust overleden zynde, wierd van zyn zoon *Richard* in het *Protectorschap* gevolgd, en vond het ryk in een zeer bloeienden Staat, hoewel'er jalouzyen genoeg smeulden. Deze nieuwe *Protector*, die dikwils met zyne goede vrienden op de gezondheid van zyn vaders Landheer, meenende daar door *Koning Karel de Tweede*, gedronken hadde, bevond men nog moed, nog bekwaamheid te hebben, om den Staat in zoo gevaarlyke tyden te konnen bestieren, zoo dat

het ryk na des zelfs voorgaande regeringe begonde te hellen. Vervolgens wierd Koning Karel de tweede, een Vorst van grooter en deftiger hodanigheden dan sommigen wel meenen, zonder eenig geweld van gewapenen van zyne onderdanen genoodigd den Koninglyken zetel te komen beklimmen; wordende met de grootste teekenen van blydschap in tegenwoordigheid van duizenden menschen door de grootste van Nederland te Schevelingen vaarwel gezegd, en met geen minder genegentheid in Engeland ontfangen en gekroond, na een tienjarige ballingschap. Koning Karel de tweedens regeringe, Oorlogen, en verbonden zyn de Historie-kamers zoo wel bewust, dat wy daar van niets zullen melden, gelyk ook niet van't verdere van deze Wisselvalligheden van Engeland, die ons nog in verscher geheugenisse zyn.

IX. HOOFDDEEL.

Boeknieuws, &c.

I.

Abrahami à Wesel, JC. & Provinciæ Ultrajectinæ (dum viveret) Advocati Fisci Opera omnia, antea diversis temporibus seorsim edita, nunc in unum corpus redacta, nempe 1. Commentarius ad Novellas Constitutiones Ultrajectinas multarum litium derimendarum causa, 14 Aprilis 1659 Promulgatas. 2 de counubiali bonorum societate, & pactis dotalibus 3 de remissione mercedis propter bellum, inundationem Aquarum & sterilitatem. Editio nova mendis, quibus priores scatebant, purgata.

Dat is,

Alle de Werken van *Abraham van Wesel*, Regtsgeleerde, in zyn leven *Advokaat* van de *Fiskaal* van de *Provincie* van Uitregt, te vooren op verscheide tyden afzonderlyk uitgegeven, en nu in een stuk te zamen gebragt, te weten 1 een uitlegginge over de nieuwe inzettinge en *Plakaten* van Uitregt, om vele gedingen voor te komen afgekondigd op den 14

April

April 1695. 2 van des Huwelyks goederen gemeenſchap, en handelingen van Bruidſchatten. 3 aangaande de kwydſchelding van huur ter zake van den oorlog, watervloeden, en onvrugtbaarheid, laatſte druk, gezuiverd van fouten; daar de vorige drukken vol van waren. Te Amſterdam, by *Henrik* en de Weduwe van *Dirk Boom*, 1701. in 4. 55 bladen.

II.

Melchioris Friccii *Medici Ulmenſis Paradoxa Medica, & quibus plurima curioſa, & utilia contra communes Medicorum opiniones pertractantur, & affectuum aliquot, ut Apoplexiæ, Maniæ, Vulnerum venenatorum, Hydrophobiæ, & aliorum Theoria & Praxis oſtenditur.*

Dat is,

Geneeskundige wonderſpreuken van *Melchior Friccius*, Arts te Ulm, waar in vele aanmerkelyke en nutte zaken, tegen de gemeene gevoelens der Geneesmeeſters, worden verhandelt, en de genezing van eenige toevallen, als van Beroerdheid, Krankzinnigheid, venynige

Won-

Wonden, Beten van dulle Honden enz. zoo volgens de befchouwkennis, als oeffening, word aangewezen. Te Ulm by *H. W. Kuhnen*, 13 bladen in 12.

III.

Nicolai Gurtleri *SS. Theol. Doct. & Profess. illustrisque Gymnasii Bremensis Rectoris Vocum Typico-Propheticarum brevis explicatio.*

Dat is,

Korte ontvouwing van de Zinnebeeldelyk-Profetifche woorden door Nikolaas Gurtler, Dr. en Hoogleeraar der H. Godgeleerdheid, en beftierder der doorlugte Bremer Schole. Te Bremen by *H. Brauer* in 4. 31 bladen.

IV.

Nicolai Machiavelli Florentini *PRINCEPS*, *interprete* Cafparo Langenhert *Philofopho, qui fua ei commentaria adjecit.*

Dat is,

DE VORST van *Niklaas Machiavel* Florentiner, vertaald van *Kafper Langenhert* Wysgeer, die d'er zyne aanmerkingen heeft bygevoegt. Te Amfterdam by de *Waasbergens* 1699. in 8. 11 bladen.

V.

V.

Elementa Geometriæ planæ ac ſolidæ, quibus accedunt ſelecta ex Archimede Theoremata, auctore Andrea Tacquet *Soc. Jeſu Sacerd. & Matheſeos Profeſſore.*

Dat is,

Beginſelen der klare en vaſte Meetkunde, waar by komen uitgelezene Voorſtellingen uit Archimedes, door *Andries Tacquet* Jeſuytſch Prieſter, en Hoogleeraar der Wiskunde. Te Amſterdam by *François vander Plaats* 1701, 24 bladen in 8. met Betoogprinten.

VI.

Joannis Biſſelii *e Societate Jeſu Argonauticon Americanorum, ſive Hiſtoriæ periculorum* Petri de Victoria, *ac ſociorum ejus, Libri XV.*

Dat is,

Vyftien boeken van d'Amerikaanſche Zeetogt, of van de Hiſtorie der gevaarlyke reizen van Pieter van Viktoria, en zyne medegezellen, beſchreven door *Joan Biſſelius*, Jezuyt. Te Dantzik gedrukt, en te koop by Waasberge 20 bladen in 12.

VII.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

VII.

Les Plaiſirs innocens & amoureux de la Campagne, *contenant le traitté des* Mouches a Miel, *ou des regles pour les bien gouverner, & le moyen d'en tirer un profit conſiderable par la recolte de la Cire & du Miel, & un Avis pour ceux qui veulent tirer de l'utilite des* Vers a Soye, *avec la Methode d'elever, nourrir, & guerir toutes ſortes* d'Oyſeaux de ramage, *& un traité des* Chaſſes *de la* Venerie & Fauconerie; *où eſt exactement enſeignée la methode de connoitre* les bons Chiens, la Chaſſe du Cerf, *du* Sanglier, *du* Liévre, *du* Daim, *du* Chevreuil, *du* Connil, *du* Loup, *&c. avec les Termes & Proprietez de chacune.*

Dat is,

De Onnozele en lieve vermaaklykheden van 't Land, behelzende een verhandeling van de *Honig-Byen*, of de regelen, om haar wel te beheeren, en het middel om daar van een merkelyk voordeel te trekken uit de verzameling van *Waſch* en *Honig:* ook een raadgeving voor de genen, die nut uit *Zywormen* willen halen; met de Leerwyze, hoe men moet fokken, opvoeden, en

genezen alle ſoorten van *Zangvogels*, mitſgaders een werkje van *'t jagen*, van de jagt van *'t roode wild*, en *Valkery*, waar in naaukeuriglyk geleert word de manier van *goede Honden* te kennen, de jagt van *Harten*, *wilde Zwynen*, *Hazen*, *Daſſen*, *Rheebokken*, *Konynen*, en *Wolven*, enz. met een 's yders konſt woorden en eigenſchappen. Te Amſterdam by *P. Maret* 11 *bladen in* 12.

VIII.

Les Hommes illuſtres, qui ont paru en France, pendant ce Siecle, par Mr. Perrault *de l'Academie Francoiſe.*

Dat is,

De doorlugtige Mannen, die gedurende deze eeuw in Vrankrijk geleeft hebben. Door den *Hr. Perrault*, lid van de Franſche Akademie. In 's Gravenhage naar den Paryſchen druk, by *Matth. Rogguet* in 8. 19 bladen.

IX.

Herois Lunenburgica, *ſive carminum Lunenburgenſium Heroico olim genere conſcrip-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

scriptorum Libri IV. Autore Lunenburgensi: collecta, & nunc primum edita ab ejusdem filio Ge. Frid. Mech. *cum figuris.*

Dat is,

De Lunenburgsche Zangheldin, of IV boeken van Lunenburger vaarzen, voor dezen in heldendigt beschreven van *Wilh. Mechovius*, in zyn leven Lunenburger Hoogleeraar, verzameld, en nu eerst uitgegeven van deszelfs zoon *Ge. Fr. Mechovius.* In den Haag by Nik. Wilt. in 8,

X.

Johannes Marckii *in Haggæum, Zecharjam, & Malachiam Commentarius, seu Analysis Exegetica, qua Hebræus Textus cum Versionibus Veteribus confertur, vocum & phrasium vis indagatur, rerum nexus monstratur, & in sensum genuinum, cum examine variarum interpretationum, inquiritur.*

Dat is,

Johannes Marks Verklaring, of uitbreidende Ontbinding van Haggai, Zacharia, en Maleachi, waar in de Hebreeuwsche

Text met de oude Overzettingen word vergeleken, de kragt der woorden en spreekwyzen nagevorscht, de samenschakeling der zaken aangewezen, en de regte zin, met onderzoek van verscheide uitleggingen, nagespoort. *Twee Deelen* t'Amsterdam by *Gerard Borstius* 1701, 189 bladen in 4.

XI.

Laudatio funebris celeberrimi atque sapientissimi Viri FRID. SPANHEMII F. F. Phil. & S. S. Theol D. hujusque & S. S. Antiquitatum Prof. Primarii, Biblioth. Publ. Præfecti, ex auctoritate amplissimi Senatus Academici, publico luctu dicta a Jacobo Triglandio, *mensis Junii die sexto anni vulg. MDCCI.*

Dat is,

Lofreden ter uitvaart van den zeer vermaarden en zeer wyzen Man *FREDERIK SPANHEIM F. Z.* Leeraar der Wysbegeerte en H. Godgeleerdheid, en daar in, mitsgaders der H. Oudheden, eerste Hoogleeraar, en opziender van 's Lands Boekzaal, ten bevele van den zeer agtbaren Raad der Hooge Schole in algemeenen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

nen rouw uitgesproken van *Jacob Trigland*, den zesden dag van Zomermaand in 't jaar der gewone rekening *MDCCI*. Te Leiden by J. Luchtmans 1701 in 4.

XII.

Insignium Virorum Epistolæ selectæ, quæ nunc primum prodeunt ex bibliotheca Jani Guilielmi Meelii *J. C.*

Dat is,

Uitgelezene Brieven van brave Mannen, nu eerst in 't ligt komende uit de Boekkamer van *Johan Wilhem van Meel*, R. G. t'Amsterdam by *F. Halma* 1701. in 8.

XIII.

Annales de la Cour et de Paris pour les années 1697. 1698.

Dat is,

Jaarboeken van het Hof en van Paris, voor de Jaren 1697. 1698. Te Keulen by *Pieter Hamer* 1701. in 12.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

XIV.

OUDHEDEN van Zaanland, Stavoren, Vronen, en Waterland; behelzende hare Oorſprongen, Volkplantingen, loop der Rivieren, Bedykinge, Regeringen onder Keizers, Koningen, Princen, Graven, Poteſtaten, en Burgervaderen: de Wetten, en Voorregten, haar door deze vergund, de Oorlogen, die haar gedrukt, en de Vrede, Koophandel, Scheepvaart, Viſſcherye, en Neringen, die vele Steden en Dorpen verheven hebben; alles uit de Oudheden nageſpeurd, en met autentyke ſtukken bewaarheid door *Hendrik Soeteboom*. Deze laatſte druk van nieuws overzien, verbeterd, met noodige Aanteekeningen, Figuren, en een Landkaart verrykt. t'Amſterdam by *Wilhem Linnig van Koppenol* 1701. *Twee Deelen* in 8.

XV.

Het leven van Mevrouw *Olimpia Maldachini*, die te Roome de heerſchappy voerde, onder de regering van *Innocentius* den X, van het jaar 1644 tot het jaar 1655, beſchreven door den *Abt Gualdi*, uit het Italiaanſch vertaald door W. S. t'Am-

t'Amsterdam by *Johannes Swart* 1701 in 8.

XVI.

't Verleidend leven van *Kakotegnus*; verzeld met een Overnatuurkundige verhandeling van *Eustastes*, en zyn Wysgeerige zamening, ter ontdekking van 't heilloos gedrag, en gevoelen, der hedendaagse *Spinosisten*, uit ware blyken vertoogd door *J. Roodenpoort* Phil. & Med. Doctor. t'Amstedram voor *Willem Linnig van Koppenol*. 1700. 15 bladen in 8.

XVII.

Droom van Bokarius, uit het Fransch in 't Nederduitsch overgezet door *D. Ghys*, t'Amsterdam by de Weduwe van *Jochem van Dyk* 1701. in 12.

XVIII.

Onbepaalde Verdraagzaamheid de Verwoesting der Doopsgezinden. t'Amsterdam by *Jocobus van Hardenberg* 1701 in 8.

XIX.

GOD, verheeflykt in zyn heiligheid, regt-

regtvaardigheid, en onuitsprekelyke liefde, tot troost der Heiligen, in de bespiegeling van de Goddelyke Waarheid, digtkundig verklaard door W. A. S. t'Amsterdam by den zelven *Koppenol* 1700. in 8.

XX.

Instruction pour la Jeunesse, of gemeenzame en gemakkelijke Leerwyze, voor de geene die zig in 't Frans beginnen te oeffenen; nevens een Woordenboekje, om na ordre van 't A, B, C. tot behulp der Jeugd in 't *translateren* te gebruiken: opgesteld door *Pieter Marin*, Taalmeester. t'Amsterdam by *Pieter Sceperus*, in 8, 1702.

XXI.

De Thézieke Juffers. Klugtspel. Onder de zinspreuk; *Door yver bloeid de Konst.* Te Amsterdam by de Erfg: van J: *Lescailje*, 1701. Met Privilegie, in 8.

XXII.

Lettre Ecrite de Bruxelle à Monsieur le CARDINAL de Noailles, sur la Harangue, qu'il a fait au Roi de France, de la part du Clergé.

Dat is,

Brief geschreven van Brussel aan myn Heer de Cardinaal van Noailles, over de

aan-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

aanspraak die hy gedaan heeft aan de Koning van Vrankryk van wegens de Geestelykheid, te Keulen by *P. Hamer*. 1701.]

XXIII.

De leere van Juffrouw *Antonette Bourignon*, verdedigd tonende haar Gevoelens. Tegenwerpingen en Antwoorden. Het bewys datse door Gods Geests is geleid en heeft geschreven. En de beschryving van haar Leven en Wandel, alles uit het Engels vertaald, nevens een Brief tegens het vals getuigenis van *D. B. Bekker*. Men vindse te koop tot Amsterdam by *J.* en *G. Janssonius van Waasberge* 1701. in 8.

XXIV.

Sinryke Predikaatsien uit de *Rolle* van *Moses*, *Salomon*, en *Zacharias*; strekkende om *Jooden*, *Heidenen*, en *Christenen* aan den *Soone* van *Jehova* ter gehoorsaamheid te onderwerpen door *Theodorus* van *Toll*. Predikant tot Woudenberg. t'Utreght, gedrukt by *Anthoni Schouten*, 1702. in 8.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

AANWIJZER
DER
HOOFDDEELEN

voor de Maanden

JULIUS en AUGUSTUS

1701.

I. H*Et leven van* Eduard *de derde* Pag. 1

II. *Noordbeeks uitlegginge over de Propheet Jeremias. Tweede deel.* 57

III. *Het leven van de Griekſche Poëten door le Fevre.* 65

IV. ——— *van Richard de tweede.* 76

V. *Leti's Heldendeugden. Tweede deel* 108

VI. *Hiſtorie van* Lodewyk de XIII. *Tweede deel.* 125

VII. *De* Meys *rede en zedelyk Bedenkingen over* Rom. 8. *Tweede uittrekſel.* 138

VIII. *Welwoeds Wiſſelvalligheden van Engeland.* 148

IX. *Nieuwe Boeken.* 171

UIT.

DE
BOEKZAAL
VAN
EUROPE,

Voor de Maanden

SEPTEMBER EN OCTOBER

1701.

Met Privilegie van de Edele Grootmogende Heeren Staten van Holland en West-Vriesland.

Te ROTTERDAM,

By PIETER van der SLAART;

1702.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

DEN EDELEN
GROOT AGTBAREN HEERE
DEN HEERE
JOHAN
DE
MEY
HEERE VAN
YSSELMONDE
RAAD en VROEDSCHAP,
Mitsgaders,
REGEREND
BURGERMEESTER
DER STAD
ROTTERDAM,
Als mede
BEWINTHEBBER
DER
WESTINDISCHE MAATSCHAPPY
&c. &c. &c.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

WERD DIT

SESENVYFTIGSTE

BOEKZAAL-STUKJE

MET ALLE

EERBIEDIGHEYD

OPGEDRAGEN

VAN ZYN

EDELHEYDS

Onderdaanigste

DIENAAR

P. VANDER SLAART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

D*At wy u de* Boekzaal *voor de Maanden van* September en October *in het begin van April komen op te Offeren, is niet my maer de noodlottelijkheyd der Wereldsche veranderingen te wyten, veroorzaakt door het afsterven en ziek werden van eenige brave Letterhelden, en meer andere toevallen onnodig hier te melden.*

Wy hadden met heel groot gemak voor deze bladen konnen stellen, niet alleen de Maanden van September, October, November en December 1701. *maar ook alle de Maanden van* het geheele Jaar 1702. *Dus hadden wy dan verre in de voorhaal geweest, zo wy het spoor van andere hadden willen volgen.*

Dog te regt hebben verscheyde goede vrinden begrepen, dat het beter is de verloopene tijd weder in te halen, als de weerelt te doen glooven dat men na zijn doot nog uittreksels

kan schrijven voor de Maanden die men nooyd beleeft heeft.

Zedert dat wy onze Boekzaal gestigt hebben, zijn d'er zeer veele Boeken uyt gekomen, die alleenlijk ter loops, of met de bloote tijtel zijn geboekstaaft, en waar van men u in de volgende tweemaanden de Lijste zal doen zien, die wy reeds over eenigen tijd beloofte hadden: in dezelve zult gy vinden verscheyde brave werken waardiger om doorlezen te werden, als veele hedensdaegse grollen.

Daarom zullen wy ons niet binden, om juist altoos nieuwe Boeken hervoort te brengen, maar van tijd tot tijd zodanige uittrekzels de geleerde Weerelt opdissen, als ons van brave en verstandige Mannen zullen werden ter hand gestelt.

Derhalven verzoeken wy nogmaal, alle Beminnaars en bezitters van Geleertheyd, zo zy iets weereldkundig zouden willen gemaakt hebben, 't zy een goed extract van eenig Boek, of uit-

vin-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

vindinge eenigen wetenschap, zy ons het zelve buiten kosten gelieven toe te schikken, mids dat het geschoeit zy na de plaats van onze Boekzaal, alzo wy ons voortaen geheel en al daar toe menen te zetten.

De verandering van stijl moet niemant vremd voorkomen, dewijl deze Bladen door verscheyde schryvers zijn t' zamen gestelt, wy hopen dat de stoffe door yder by gebragt den Lezer des te meerder zal behagen. Het Boeknieus is om redenen voor de volgende Maanden gespaart, en 't geene hier tans verhandelt werd, kan op de volgende bladzijde gezien werden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

AENWIJSER
DER HOOFDDELEN.

1 *Historie van Lodewijk de XIII. derde deel pag.* 185

2 *Verweys schat van beschaafde Latynsche Taal.* 202

3 *Het Leven van Hendrik de vierde.* 216

4 *Milius veldgezangen van Thyrsis.* 239

5 *Du Pins voorberigten over het O. T.* 250

6 *Verhaal van de wyze, op welke de Psalmen, van Conrart verbetert, te Geneve in de Kerke zijn ingevoert.* 276

7 *Du Pins voorberigten over het N. T.* 284

8 *Irnerius ten onregten afgerost, door Pagenstecher verdedigt.* 310

9 *Brieven van de Graaf van Arlington.* 331

10 *Beschermschilt van staat en Geregtigheyd tegens de ondernemingen van Vrankryk tot het bekomen van de algemeene Heerschappy.* 341

11 *De Graafs Reyzen na de vier gedeeltens des Weerelts.* 363

D E

DE BOEKZAAL VAN EUROPE.

SEPTEMBER EN OCTOBER 1701.

I. HOOFDDEEL.

Histoire du Regne de LOUIS XIII. Roi de France & de Navarre. Tome Troisiéme, contenant ce qui est arrivé de plus remarcable en France & en Europe, depuis la faveur de *Luines* jusques au commencement des Guerres de Religion.

Sicut vetus ætas vidit quid ultimum in libertate esset, ita nos quid in servitute.
Cornel: Tacit: initio vitæ Julii Agricolæ.

Dat is,

Beschryvinge van de Regeringe van LODEWYK de XIII, *Koning van Vrankryk en Navarre; behelzende 't gene gedenkwaar-*

digst is voorgevallen in Vrankryk en Europa, zedert de gunst van Luines *tot het begin van de Godsdienst-oorlogen.*

Gelijk de oude Eeuw gezien heeft welk het laatste in de Vryheid was, zoo zien wy wat in de slaverny is.
Cornel: Tacit: in 't begin van 't leven van Julius Agricola.

t'Amsterdam by Steven de Jong, 1701. in 12, 33 Bladen.

WAs den Marquis *d'Ancre* daar op uit, om zig zelven tot de grootste eerampten, door het gezag van *Maria de Medicis*, te veheffen? wy zullen in dit derde stuk van de Hr. *le Vassor* zien, dat *Luines* het zelfde voor hem en zyne Broeders door de gunst van *Lodewyk*, die zig als een kind van hem en deszelfs Aanhangelingen liet blindhokken, door allerhande onregtvaardigheden en schelmstukken heeft uitgevoerd.

De veelvuldigheid van zaken zullen ons niet toelaten alle deszelfs listen, door welke hy tot dien trap gekomen is, op te halen: een van de voornaamste is, dat, na dat hy den Raad van den Koning meest had opgevuld met Menschen die volkomen van hem afhingen, om zyn geluk vast te maken, hy bedagt wierd zig door een Huwelijk te verbinden aan zoodanig een, welkers Huis in staat mogt zyn om hem te onderschragen als het naauwde. Eerst liet hy zyne gedag-

ten

ten gaan op *Madamoiselle de Vendôme*, natuurlijke Dogter van *Hendrik de IV*. en de vermaarde *Gabrielle d'Estrées*, dewelke hem van haar wierd aangeboden; dog ziende dat hy, zynde maar een gering Edelman, door zulk een Huwelijk al te veel haats op zyn hals zoude halen, keek daar van af, en trouwde met de Dogter van den Hartog van *Monbazon*, jonger Zoon van den Huize van *Rohan*, een Juffrouw van groote schoonheid en verstand, en die hier na onder den naam van Hartoginne van *Chevreuse* een groote rol zal spelen. Dit gedaan zynde, maakte hy ook, dat die gesteld waren om den Hartog van *Anjou*, des Konings Broeder een opvoeding te geven, van zyne Afhangelingen waren; hy dankte *Breves* af, en stelde in zyn plaats den Graaf van *Lude*. By deze gelegentheid beklaagd onzen Schryver de Vorsten, dewelke om de Gunstelingen van hunne Ouders moeten lyden; want *Lude* was een karel zonder eer en Godsdienst.

Deze stoffe verlatende, verhaald ons den Schryver in 't breede een groot schelmstuk van eenen *Gignier*, Edelman van 't Huis des Konings, hoe dat die *Luines* zogt in te prenten, dat de Princen onder malkanderen zamenzwoeren, om hem den voet te ligten, en den Koning te vergeven; en hoe dat *Luines* door vreeze 't zelve aan den Koning te kennen gaf, niettegenstaande *Deageant* hem zeide, dat het wel een bedrog mogt wezen; en eindelijk hoe het door *Vendôme* uitlekte, en den Bedrieger door het *Parlament* ter dood gedoemd wierd.

Voorts verhaald onzen Schryver hoe, door

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

het prediken van den Jezuit *Arnoux*, 's Konings Biegtvader, en door den Bisschop van *Macon* den Koning aangezet wierd, om de Provintie van *Bearn*, niettegenstaande de *remonstrantien* (vertooningen) van *Lescun*, Voorzitter van '*t Parlament* van *Pau*, aan de Kroon te hegten, daar het een Opperhoofdige Provintie was; en om daar inne de Roomsche Godsdienst weder te herstellen, mitsgaders alle de Kerken en kerkelijke Goederen wederom in te vorderen; 't welk hier na de voornaamste oorzaak zal worden van alle die Oorlogen tusschen de Hervormden en den Koning.

Dit Jaar hebben wy ook het vermaarde *Triumviraat* (driehoofdigheid) in Italien: namentlijk de Graaf van *Ossuna*, Onderkoning van Napels. *Toledo*, Gouverneur van Milaan, en den Marquis de *Bedmar*, Ambassadeur van Spanje te Venetien, spanden te zamen, om op allerlei wyzen den Hartog van Savoijen en de Republijk van Venetien t'onderdrukken, op dat hun Koning volkomen meester in Italien zoude blyven: om hier toe te geraken rukt *Toledo* met een Leger van dertigduizend Man voor Verceil, 't welk hy eindelijk overmeesterde, niet tegenstaande den tegenweer van den Savoijaard: *Ossuna* rust een geheele Vloot uit, neemt de Schepen, die Venetien toebehooren, en noodzaakt de Republijk om zelfs een ontzaggelijke Vloot in Zee te brengen, en den Savoijaard hulptroepen toe te zenden: *Bedmar* was gelijk als Verspieder en Raadsman van beide, en wanneer het den Savooijaard te kwaad zoude krygen, komt hem *Lesdiguieres* wederom te

hulp.

hulp. Het Huis van Oostenrijk zogt het overal meester te worden; den Aartshartog *Ferdinand* blijft in Oorlog met Venetien, en wapent zoo sterk, dat de Staten der Vereenigde Nederlanden, om zyne voornemens te beletten, zevenendertig Oorlogschepen met vierduizend Krygsknegten aan de Republijk tot hulp zonden, onder het beleid van *Jan van Nassouw*, en den Bevelhebber *Wassenaar*. Om te beter tot hun oogwit te komen, maken de twee Stammen van Oostenrijk een verbond onder den anderen, waar door het Keizerrijk aan hun Huis mogte blyven; dit beginnen zy met den Keizer *Mathias* te overtuigen, en hem daar toe te brengen, dat hy den Aartshartog *Ferdinand* tot Koning van Bohemen laat kroonen, onder voorwaarden egter, dat hy voor 's Keizers dood in geen Bediening van dat Rijk zoude komen; 't welk, hoe kwalijk het zelve wierd nagekomen, gy Lezer in onzen Schryver uitvoerig zult konnen zien; en ook hoe de hervormde Vorsten van Duitschland hier over, en over andere voornemens van Spanje bedugt wierden; hoe zy door 't zelve hier toe gebragt zyn, dat zy het Keizerrijk uit het Huis van Oostenrijk in een ander, 't zy van Beijeren, van den Paltsgraaf of den Hartog van Savoijen zogten over te brengen; 't welk, hoe het van *Luines* en *Jakobus* Koning van Engeland, beide door Spanje omgekogt, wierd gedwarsboomd, *de Hr. le Vassor* met alle de byzonderheden op het naauwkeurigste verhaald.

Terwyl dit alles gezmeed wierd, was Spanje met Savoijen en Venetien in onderhandeling, en ook den Aartshartog *Ferdinand*, (die wy in

't vervolg Koning van Bohemen met den Schryver zullen noemen) eerst te Madrid, daar na te Paris, en wierd de Vrede eindelijk op den 6 September 1617 gesloten; welk Verdrag egter nog in langen tyd niet wierd nagekomen, door dien 't zelve de Spanjaarden niet aanstond.

Voor een korten tyd komt den Schryver weer aan 't Fransche Hof, en berigt ons hoe den Hartog van Rouaan *Luines* daar toe zogt te brengen, dat hy de Koninginne Moeder wederom in vryheid zoude doen stellen: en van hier keerd hy zig tot het laatste van 't XI Boek tot de Nederlandsche zaken, en geeft ons een omstandig berigt van d'oneenigheden tusschen de *Remonstranten* en *Contraremonstranten*, tussen *Maurits* en *Barnevelt*, en tussen de Provintien onder malkanderen, over het beroepen van een * *Synode Nationaal*: Holland, Utregt en Over-Yssel wilden een *Synode Provintiaal*, beweerende, en dat wel met waarheid, dat ieder Provintie opperhoofdig is, maar de meerderheid van stemmen haalden het over, en daar wierd tot Dordregt een *Synode Nationaal* vastgesteld: de drie voorzegde Provintien deden hun beklag daar tegen, en weigeren het te laten afkondigen: *Uitenboogaart*, die wel voorzag dat regt wel voor geweld zoude moeten wijken, tragt *Barnevelt* te bewegen dat hy zyn stem daar toe geven zoude, om de Provintie mede te overtuigen, maar *Barnevelt* al te zeer op zyn stuk staande, en steunende op de Krygsmagt die de Magistraten tot zekerheid der Steden

* *Zynde een Vergadering van alle de Kerken uit alle Volkeren.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

den tegen d'aanslagen van *Maurits*, die aan 't hoofd van de *Contraremonstranten* was, geworven hadden, weigerde het te doen, het welk onzen Schryver zeer wel aanmerkt, dat een grooten misslag van zoo een wys Man geweest is. Deze oneenigheden noodzaakten Vrankrijk om alles door hun Ambassadeur, tot beslissing van dien, in 't werk te stellen, als bedugt, dat de Spanjaarden wel in troubel water mogten komen te vissen, en den *Treves* (Bestand) die haast ten einde liep, misschien voor den tyd te breken. Dit Boek eindigd met het verhaal van de *Notables* te Rouaan, dat is, de voornaamste van de Kerkelijke, van den Adel en Magistraats-persoonen, om kwanzuis van hen te weten het geene diende veranderd te worden in de Regeringe van 't Rijk; dog dit was maar een pop daar *Luines* mede speelde, en waar mede hy niet anders als zyn eigen voordeel beoogde, gelijk blijken zal in 't volgende Boek, alwaar wy den Lezer henen zenden, om dat ons daar zaken van grooter gewigt zullen voorkomen.

Voor aan in 't twaalfde Boek zien wy dat de Jezuiten eindelijk verkrygen, dat zy in 't openbaar mogten lezen, en *collegien* (byeenkomsten) houden, 't welk hen de *Universiteit* (Hooge Schoole) van Parys tot nu toe kloekmoedig hadde belet: het scheppen van den Bisschop van Parys, neffens den Hartog van *Lerme*, Gunsteling van *Philippus de III*, tot Kardinaal, veroorzaakt misnoegen tussen *Perou* en *Luines*, en dit gevoegd by de zaak van *du Vair* Zegelbewaarder, dien *Epernon* hadde beledigd, was oorzaak van zyn *disgratie* (ongenade,) en is ge-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

lijk als d'eerste grond geweest van de vryheid van *Maria de Medicis*; want eenen *Rucellai*, Italiaan, denkende beter zyn geluk te maken indien *Maria* weder aan 't roer kwam, wist het zoo aan te leggen, dat *Epernon* alles waagde om *Maria* te verlossen, 't welk, hoe gelukkig het wierd uitgevoerd, wy in 't begin van 't volgende Boek in 't breede lezen konnen.

Omtrent deze tyd wenden de Venetianen voor dat zy een grouwelijke zamenzweringe, van wegen de Spanjaarden tegen hunne Republijk, ontdekt hadden, maar de wyze, op welke zy de handadige straften, dede gelooven dat het maar een verzonnen werk was, en onzen Schryver gevoeld het zelve, na dat hy alle omstandigheden op 't naauwste heeft ingezien.

Ferdinand, Koning van Bohemen, laat zig tot Koning van Hongaryen uitkondigen, om te gemakkelijker Keizer te worden; en terwyl hy zig vervaardigde om gekroond te worden, gebeurd'er iets in Bohemen dat men d'oorzaak van alle de volgende onlusten mag noemen: dit is in 't korte het geval; De Hervormden van Braunau hadden een Kerk laten bouwen, waar tegen zig den Abt, Heer van de grond, kantede, voorwendende dat het niet geoorlofd was op Kerkelijken grond te bouwen; de Hervormden worden door den Keizerlijken Raad gedoemd; de Kerk wierd gesloten, en eenige *Protestanten*, yverig om het te beletten, worden gevangen gezet; de zoo genaamde *defensores* (Beschermers) van de Hervormden klagen over 't ongelijk hen aangedaan, verzoeken een vergadering van de Staten, het welk, niettegenstaande de pogingen

van den Keizerlijken Raad, te Prage geschiedde, en als daar eenige van den Keizer tegen de *Protestanten* al te euvel uitvoeren, wierden de *Protestanten* gaande, vatten eenige by 't hoofd, en zmeten hen boven uit de vensters: dit merkt onzen Schryver aan, als de voornaamste oorzaak van alle de onlusten van Bohemen: want dit gedaan zynde, stond heel Bohemen op tegen den Keizer en *Ferdinand*; eerst vogt men met de pen, en kort daar na zullen wy gansch Bohemen gewapend zien, om hunne voorregten te behouden, en *Ferdinand* van de Kroon te weeren.

De onlusten in Nederland, in plaats van te minderen, namen meer en meer toe: de Heer van Sommelsdijk, gezwore viand van *Barnevelt*, stroeid allerhande lasterlijke Boekjes tegen hem uit, beschuldigd hem van het Vaderland te willen verraden, en dat hy daarom de magt van Vorst *Maurits* beznoeijen wilde; en terwyl *Barnevelt* bezig is met dit te beantwoorden en zig te zuiveren, trekt *Maurits* met de oude Krygsmagt na Gelderland en Over-Yssel, zet alle de Arminiaansche Magistraten af, en steld zig in staat om *d'ordonnantie* (bevel) van de Staten Generaal, ontrent het afdanken van de Krygsknegten ten dienste van de Magistraat, te doen volvoeren: onderwyl zenden de Staten Generaal, niettegenstaande de *protestatien* van drie Provintien, overal Brieven en *Plakaten* tot aanzegginge van het *Nationale Synode* te Dordregt: van Over-Yssel komt *Maurits* te Uitregt, vergaderd de Staten, en als die van Uitregt door die van Holland tot standvastigheid wierden

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

aangemaand, en den *Secretaris Ledenberg* nevens andere Leden zig tegen *Maurits* ſtelde, zoo gebruikte *Maurits* geweld, wierp *Ledenberg* in de Gevangenis, alwaar hy zyn zelven ombragt, en zette alle d'andere Magiſtraten insgelijks af: middelerwylen word *Boiſſiſe* in den Haag gezonden als *extraordinaris* Ambaſſadeur van Vrankrijk, om de zaken by te leggen, dog te vergeefs; de *Contraremonſtranten* hadden den ondergang van de Arminianen gezworen; en om dit te volbrengen gebruikten zy alle de middelen, die daar toe konden ſtrekken; eerſt worden de nieugeworvene Krygsknegten in Holland, door laſt van de Staten Generaal afgedankt, en de *Penſionaris* van Holland, Leiden en Rotterdam, *Barnevelt*, *Hoogerbeets* en *Grotius*, worden in de Gevangenis gezmeten, eer men onderzoek van hunne zaken nam; en hoe het naderhand is afgeloopen verhaald den Schryver in 'tbreede in 't volgende Boek.

In het dertiende Boek zien wy een omſtandig verhaal van 't ontznappen van *Maria de Medicis*, deſſelfs Brieven met haar Zoon *Louis* over en weder gewiſſeld, en wat middelen zy zogt om weder aan het roer te geraken, en *Luines* te verjagen: hier van keerd zig onzen Schryver weêr tot de Nederlanden, geeft ons een wydloopig berigt van 't gene in de Dortſche *Synode* voorgevallen is, en om zyn zeggen te beweren brengt hy getuigeniſſen van onpartydige Engelſchen by, als by voorbeeld, Brieven van den ooggetuige *Hates*; en hy houd ſtaande, dat'er geen ander onderſcheid tuſſchen de Dordregtze *Synode* en het *Concilium van Trenten* geweeſt is,

als

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

als dat in d'eerste Geleerder Mannen waren als in de laatstgenoemde; wat daar van zy, mag den onpartydigen Lezer zelfs oordeelen.

Hier van afgaande beschryft hy in 't breede, hoe de Staten Generaal *Commissarisen* aanstelden, om *Barnevelt* te veroordeelen, den welken zy, niet tegenstaande de Franschen Ambassadeur *du Maurier* door byzondere last van zyn meester tot driemalen toe verzogt, dat zy hem dog zagt zouden handelen, ter dood doemden; de byzonderheden daar van weet de geheele weereld, maar ieder een is niet in staat, om zulke schoone aanmerkingen op ieder byzonder geval te maken, als onzen Schryver hier doorgaans doet: een van die is, dat indien *Luines* zoo zeer niet was bezet geweest met de Koninginne moeder, *Epernon*, en d'andere Princen, 't zelve de Staten wel zoude hebben kunnen berouwen. *Hoogerbeets* en *Grotius* wierden op Loevestein voor hun leven gevangen gezet. Dit boek eindigt den Schryver met het verhaal van de meerder verheffing van *Luines*, en met het verzien van *Deageant*, die eerst een Raadsman van *Luines* geweest zynde, hem nu begon te verveelen, om dat hy bedugt was, dat hy door zyn verstand de genegentheid van den Koning zoude komen te winnen.

Het veertiende boek neemt zyn aanvang met het sterven van *Anna van Denemarken* Koningin van Engeland, en van den Keizer *Matthias*; by welke gelegentheid ons den Schryver een beschryvinge van die twee doet.

Nu begint *Ferdinand*, met alle die van zyn aanhang, Hemel en Aarde te bewegen, om

Mat-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

in alle zyne Ryken en Landen, en voornamentlyk de Keizerlyke Kroon te volgen: eerst tragt hy de onlusten in Bohemen neer te leggen, schryft hen verscheide brieven, waar in hy hen belooft de Hervormden by hunne voorregten te laten, maar te vergeefs; in de plaats van na hem te luisteren, steken zy nog meer het hoofd op, en slepen met hen Silesie, Moravie, en gansch Oostenryk na zig: niettemin word de vergadering der Keurvorsten tot Frankfort aangezegt, om tot het kiezen van een Keizer voort te gaan; die van Bohemen tragten *Ferdinand*, die zy voor hunne Koning niet wilden erkennen, daar uit te doen sluiten; en toen hy egter voor Keurvorst was erkent, *Protesteren* zy daar tegen, maar dat bate niet, hy werd met meerderheid van stemmen Keizer verkozen: dit de Bohemers hoorende, kiezen kort daar op hunnen Koning *Frederik* Paltsgrave; het welk of de Bohemers regt hadden om te doen; onzen Schryver in 't breede onderzoekt, en daar in ook de Bohemers gelyk geeft: dit was het eenigste niet dat *Ferdinand* ontrustede, *Bethlen Gabor* trekt Hongarien van den Keizer tot zig, en zoude het daar heel en al meester geworden zyn, ten zy *Sigismundus* Koning van Polen den Keizer by tyds hulptroepen had gezonden, die *Gabor* in zyne voornemens steuiten: Middelerwyl word *Condé* in Vrankryk uit zyn langdurige gevangenis los gelaten; *Maria de Medecis*, hier over, en over meer andere zaken gestoort, weigert aan 't Hof te komen: de algemeene vergadering van de Hervormden te *Loudun*, willende niet scheiden voor dat de Ko-

ning

ning hunne klagten hadde beantwoord, en wordende door *Lescun* opgezet, om heel sterk de herroeping te vragen van 't gene in *Bearn* geschied is, word gelast van den Koning, dat zy zouden scheiden, het welk, als zy in gebreken bleven, hen nog eens geboden wierd; wanneer zy ook op 't aanraden van *Mornay* en andere scheiden.

Madrid hield over al een wakend oog, en bragt het zoo verre, dat nog Koning *Jacobus*, nog *Louis* hen met de zaken van Duitschland bemoeiden, en den laatsten verschaften zy werk binnens lands, namentlyk met de Hervormden; en dit merkt den Schryver aan als nog eene van de voornaamste oorzaken van de onheilen, die de Hervormden zyn overgekomen.

Fredrik Paltsgrave Koning van Bohemen verkozen, twyffelde zeer, of hy de Kroon zoude aannemen, zyne Raadsluiden alles ligt stellende raden het hem aan, maar zyn wyze moeder, *Jacobus* van Engeland, en alle de Ryksvorsten, rieden het hem af, hem alle de moeilykheden voorstellende, die daar in staken: niettemin neemt hy dezelve aan; hy trekt na Bohemen, word daar nevens zyn Vrouw *Elizabeth*, *Jacobus* dogter, binnen *Prague* gekroont, en hy laat een *Manifest* uitgaan, behelzende de redenen, waarom hy de Kroon had aangenomen: hier op vergaderen de Princen van de *Protestantsche Unie* te Neurenberg, en die van de Katholyke te Wirtsburg: den Keurvorst van Saxen verklaart zig opentlyk voor *Ferdinand*, zend gezanten na Vrankryk om hulp te verzoeken, maar verkrygt niet met al, alleenig

zend

zend den Koning een groote Ambaſſade na de Vorſten van Duitſchland, om hen te bewegen, dat zy, indien niet vóor, ten minſten niet tegen den Keizer mogten wezen. In Vrankryk duurde het miſnoegen van *Maria de Medicis*, en verſcheide andere Grooten nog: den Koning zoekt op allerley wyzen haar te bewegen: dat zy aan 't Hof zoude komen, maar te vergeefs. *Luines* zoekt aan zyn zyde de Hartogen d'Epernon en Majenne te bevredigen, dog inſgelyks vrugteloos: de *Graaf* en *Gravinne Moeder van Soiſſons*, den Hartog van *Vendôme*, en verſcheide andere Heeren verlaten het Hof, en zullen zamenſpannen, om *Maria de Medicis* weder in aanzien te brengen, 't welk hoe het aangelegt wierd, en hoe kwalyk het lukte, den Lezer in 't volgende boek uitvoerig zien kan.

Te Napels geſchied wat nieus, den Onderkoning word door *Verriere* aangezet, om zig Koning te maken; en om dit te doen zoekt men by andere Magten, en byzonder Vrankryk onder de hand heul, maar als hy ziet, dat zulks niet volgen wil, laat hy zyn voornemen varen: en kort hier op word hy in Spanje ontboden, na dat alvorens den Cardinaal *Borgia* met liſtigheid zig van Napels had meeſter gemaakt, en zoo Onderkoning in zyn plaats was geworden.

In 't begin van dit laatſte Boek verhaald den Schryver het geen in Vrankrijk merkwaardig is voorgevallen, zederd *Epernon* en d'andere misnoegde Heeren de wapenen voor *Maria de Medicis* hadden opgevat, hoe des Paus *Nuncius Bentivoglio* haar een Brief ſchreef, om haar te vermanen, dat zy haar met haar Zoon zoude ver-

zoenen; hoe zy, niettegenstaande dat, en andere noodigingen van *Lodewyk*, in haar opzet volhardde, tot zoo lange, dat den Koning, door *Condé* aangezet, haar en de Princen tegentrekt, zoo dat *Maria de Medicis* genoodzaakt word met hem in verdrag te treden, en de misnoegden om de Wapenen neêr te leggen.

Hier van keerd zig den Schryver weder na Duitschland: daar laat den Keizer een *Manifest* uitgaan tegen den Koning van Bohemen, dewelke, in plaats van zig te wapenen, zyn tyd verspild met de Kroon voor zyn Zoon te verzekeren: het geen *Frederiks* zaken verargerde, is dat Saxen zig opentlijk voor den Keizer verklaard, en dat de vergaderde Princen te Mulhausen in Turingerland den Keizer beloven hem te zullen bystaan in het herwinnen van Bohemen, na alvorens een Brief aan *Frederik* te hebben geschreven, om hem te vermanen, dat hy zelfs de Kroon zoude overgeven, eer hy daar toe gedwongen wierd: op welken Brief, als *Frederik* geantwoord hadde, en daar in betuigd, dat hy meende verpligt te zyn de Kroon te behouden, zoo lang hy kon, zoo laat den Keizer een *Declaratie* (verklaringe) tegen hem uitgaan, en gebied hem met dreigementen uit Bohemen te gaan, en hem het Koningryk over te geven: hier op vergaderen de Vorsten van de *Protestantsche Unie* te Ulm, om met de Ambassadeur van Vrankryk te spreken, het welk eindelyk hier op uitkwam, dat die met de Katholyke Vorsten overeenkwamen, dat hy d'Erflanden van *Frederik*, namentlyk de Palts, niet zouden aantasten, en dat de *Protestanten* hem in

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Bohemen niet zouden bystaan. De Fransche Ambassade gaat hier van daan na Weenen, alwaar zy met verwonderinge zien, dat alles daar geschied na de wil van den Spaanschen Ambassadeur *Ognate*, die alleen des Keizers heimelyke Raad was: In Hongarien laat hem *Bethlem Gabor* Koning verklaren, en maakt zig klaar, om den Keizer tegenstand te bieden; maar *Ferdinands* geluk word beter, gansch Oostenryk moet onder zyne wapenen buigen, en de Keurvorsten van Saxen en Beyeren nemen met hunne krygsmagt aan den ban tegen *Frederik* en de Bohemers uit te voeren. Terwyl dit hier omgaat, zoo gaat *Louis*, door zyn Biegtvader en *Luines* opgehitst, na *Bearn*, om daar met geweld de Roomsche Godsdienst, en de Kerkelyke goederen wederom op den ouden voet te brengen, en de *Protestanten* hunne voorregten te benemen, en hen van de opperhoofdigheid t'ontblooten: hier op vergaderen de Hervormden weder te *Rochel*, al te schielyk na de zin van *Mornay*, die hen vermaande lydzaam te zyn, en den Koning niet te verbitteren; egter regtvaardigt hy hun doen in een brief aan den Hartog van *Monbazon* geschreven: over dezen brief en deszelfs waaragtig en valsch antwoord redeneert den Schryver in 't breede, en keert weder na Duitschland.

Daar zien wy dat den Spaanschen *Spinola* in den Paltz inbreekt, het welk *Jakobus* met goede oogen aanziet, even of het niemand van de zynen raakte; de redenen daar van gaat den Schryver niet voorby: maar wy haasten ons tot het einde.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Saxens wapenen voor den Keizer zyn in Lusatia gelukkig, maar in Hongarien word den Generaal *Dampierre* van *Gabor* geslagen; dog dit konde hem niet troosten van de droevige tyding van het geheel verslaan van *Frederik* by Prague, die na dien Slag aanstonds moest vlugten, en waar op de onderwerpinge van Bohemen aan den Keizer volgde. De Fransche Ambassade gaat na Hongarien om met *Gabor* te handelen, maar te vergeefs; want die van Hongarien vertrouwden de Franschen niet al te veel. Eindelijk eindigt den Schryver met het verhaal van de onlusten in Valtolina, veroorzaakt door den Gouverneur van Milanen; en by die gelegentheid maakt hy een Historische Beschryving van dat Landschapje: de verdere omstandigheden van deze zaak, en van alle de andere, kan den Lezer by den Schryver vinden.

II. HOOFDDEEL.

Thesaurus cultæ Latinitatis, adornatus per Clarissimos linguæ Latinæ observatores, & collectus à celeberrimo Viro *Johanne Verwey*, publico Hagæ-Comitis Lectore, ibidemque Gymnasii Inspectore. Cum Belgica, Gallica, & Anglica interpretatione, in usum studiosæ juventutis.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

Dat is,

Schat van beschaafde Latynsche Taal, vergierd door de deftigste Opmerkers der zelve, en verzameld door den zeer vermaarden Heer Johan Verwey, *openbaar Lezer in 's Gravenhage, en aldaar Opziender der Latynsche Schole. Met een Nederduitsche, Fransche, en Engelsche Vertaling, tot gebruik der letteroeffenende Jeugd. Tot Gouda by* Lukas Kloppenburg, 1701. in 4, 125 Bladen.

DE wysheid is nooit met meer ernst betragt als in deze tyd, elk is mededeelzaam van zyn arbeid, door blokken verkregen, en toont een ander de weg tot geleerdheid op de gemakkelykste wyze; tot dien einde zweet niet alleen de Drukpers van nieuwe, maar ook van oude werken, welke wegens hun kleinte, maar gewigtig in geleerdheid, de nydige tyd den nakomelingen scheen te konnen ontrukken: nog onlangs zyn op die wyze die groote Schatten van Grieksche en Roomsche Oudheden ons medegedeeld, een werk, waar voor de geleerde zamenstellers, de Heeren *Grævius* en *Gronovius*, altoos dank moet werden gezegt.

De Heer *Verwey* komt ons hier op dezelve wyze voor, hy brengt verscheide Schryvers in dit werk te zamen, welke de Latynsche Taal naauwkeurig hebben willen zuiveren, en een net-

netheid aan dezelve toebrengen, die ieder niet als met de uitterste toegenegentheid kan beminnen.

d'Eerste van dit te zamen gebragte werk zyn *Schori Phrases Linguæ Latinæ:* hier werd ons aangewezen, hoe wy de *Phrases* (spreekwyzen) die by de oude Latynsche Schryvers gevonden werden, best zullen aanmerken, en hun voornaamste klem en kragt ons tot gebruik maken, om zoo in de binnekameren van die deftige taal te werden ingeleid, en zoo te leeren spreeken, als het oude Romen in den grootsten bloei van zyne geleerdheid dede; want dat volk had in zyn eerste wieg een barsse en stuurse taal, dog deze wierd door die weereld-dwingers naderhand beschaaft, en in een zuivere en zoetvloeijende verwisselt, welke eindelyk, met het inbreken der woeste volkeren, wederom verandert, verërgert, en verbastert is. 't Is dan niet mogelyk hier alles, om zuiver te spreken, met regelen te bepalen; de deftigheid en kragt moet meest uit opmerkingen, van 't gene de beste Schryvers verheven hebben, geleert werden, hier toe werd een wel toeziende oog en regtmatig oordeel vereischt, men moet een goed bezetten hebben van de kragt der woorden, en hoe die vervolgens in een nette en zoetvloeiende ordre te schikken, dit beide is niet als door blokken, en opmerkende voorzigtigheid te verkrygen: geen regel, maar alleen het oordeel kan ons zeggen, welk uit vele woorden aan ons oogmerk de meeste kragt kan geven, gelyk den Schryver zulks met verscheide voorbeelden aanwyst, dat niemand, als door een langdurige

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

oefening kan weten, welk woord hier ter ſnede komt, en welk wederom op een ander, even gelyk Kleermakers wel een en dezelve ſtoffe hebben, maar den eenen geeft aan 't kleed vry wat beter zwier als den ander; zoo gaat het ook hier, het een woord is hart, of by ſommige gelegentheid niet gebruikelyk, het andere is zagt, en komt tot het oogmerk regt ter ſnee, ſchoon die beide het zelve beteekenen; men zegt wel *utor voluptate*, maar *fruor* is eigentlyker, of *fruor inſtrumento*, maar *utor* is beter, hoe kan men dan dit en duizend diergelyke zaken anders als alleen door een opmerkend oordeel leeren? Want zoo iemand alleen na de regelen, die hy in de ſcholen geleerd heeft, zyn Latyn wil ſpreken of ſchryven, met zig te binden aan de regelen van de ſchool, buiten dat de ſchoolregelen zelfs niet zonder vele opmerkingen zyn, zie eens wat een taal van hem zal voortkomen, en hoe verſchillig dezelve zal wezen van die der welſprekende Romeinen: de regelen zyn wel noodzakelyk, want die geven ons aanleiding tot een taal, maar het opmerkend oordeel alleen volmaakt dien Leerling. 't Is dan noodig om goed Latyn te kennen, en daar in welſprekende te zyn, dat men telkens aantekene, wat kragtig gezegt is, om zulks te konnen navolgen, en tot gebruik maken, en ieder zaak met zyn eigen woorden opſchikken, op dat men geen Nederlands, maar Rooms-Latyn ſpreekt, en die deftige taal niet na onze leeſt ſchoeit, welke in kragt van woorden en uitdrukkingen de onze overtreft. Om nu de kragt der woorden en de veranderingen beſt te

konnen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

konnen opmerken, daar toe geeft den Schryver deze vier regelen: *Verborum ſimplicium vis maximè æſtimatur, aut rebus, quibus tribuuntur: aut contrariis, quibus opponuntur: aut finitimis, quibus adjunguntur: aut iis, quibus explanantur:* Deze met opmerking aangeteekend, zal men alles wat men wil in goed en eigentlyk Latyn konnen zeggen.

Zoo gebruikt men het woord *Amænitas* alleen van de lieflykheid en aangenaamheid van een plaats; die 't zelve by zaken voegt, toont dat hy de kragt van 't woord niet verſtaat: dit kippen wy uit vele woorden van den Schryver aangehaald, en die hy meeſt alle uit *Cicero*, dien Vader der geleerdheid, bewyſt.

Om dan alles wat hier van kan gezegt werden, met vollen zwier te vertoonen, zegt den Schryver, heeft hy verſcheide werken onderhanden, waar van wy hier de opſchriften vinden, en is dit alleen zyn oogmerk: *aut in collocatis verbis, aut mutandi rationibus maximè ſunt ſita*; want aan een bekwame zamenvoeginge der woorden hebben wy reeds getoont hoe veel gelegen is, zonder welke het onmogelyk is zuiver Latyn te konnen ſpreken.

Dus verre hebben wy zyne regelen overwogen, nu gaat hy deze verder in 't werk zelfs met voorbeelden vervolgen, houdende d'ordre van 't A. B. C. en wel op deze wyze, dat hy eerſt toont, hoe de Latynen 't zelve eigentlyk gebruikt hebben, hoe verre ſommige daar van zyn afgeweken, en hoe daar door de ganſche ſpraak zyn meeſte cieraad verlieſt. Wilt gy eenige voorbeelden, Lezer! om de zeer groote nutheid van

dit werk te begrypen, zie daar zynze: het woord *A* heeft zyn regt gebruik meest verloren, en is onbekend geworden; de Romeinen gebruikten dit voor *pro*, en stelden *contra* daar tegen, byzonder als zy wilden uitdrukken, 't geen iemand voordeelig, en tot verdediging was, zoo moet men zeggen *hoc a me facit*, en niet *hoc pro me est*, gelyk men nu verkeerdelyk doet, of men zegge om de verandering *cum aliquo facere*, gelyk hier met vele voorbeelden der oude Schryvers bewezen, en de kragt der woorden t'elkens in 't Duitsch, Fransch, en Engelsch vertaalt word. *Bellus* en *bellé* met zoo veel aangenaamheid in de mond der oude Romeinen, is nu by ons byna in ongebruik gekomen. *Sed ex ungue Leonem*, wy hebben u Lezer van nog veel meer zaken in dit uittreksel te spreken.

Het tweede werkje is van den *Kardinaal Hadrianus*, genoemd van den *H: Chrysogonus de sermone Latino &c.* Hy stelt vast, dat de Latynsche taal eerst ten goede, en daar na ten kwade zoodanige veranderingen geleden heeft, als eenige taal in de weereld, en dat nu zelfs verscheide niet regt oordeelen, welke Schryvers men in de taal best volgen kan; om dan dit uit te vinden stelt hy vier tyden der Latynsche Meesters: *Antiquissimum, antiquum, perfectum, inperfectum*. De *alleroudste* vervat hy zedert den opbou van Romen tot op *Livius Andronikus*, in welke ongetwyfeld wel vele geleerde Schryvers geweest zyn, dog waar van ons niets meer overig is, als de wedervoeringe van *Appius Cæcus*, en weinige andere. Den *ouden tyd* noemt hy van den voorgenoemden *Livius* tot op *Cicero*, toen leefden

wel

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

wel geleerde mannen, maar hun taal was ruw, zonder opſchik, of uitgekipte woorden, gelyk als *Cicero* in zyn tyd dus daar van getuigde. De *volmaakte tyd* begint met *Cæſar* en *Cicero*, als wanneer men alle hardheid verlaten hebbende, de zagſte en zoetvloeienſte woorden zoodanig in trein bragt, dat alle de oude Schryvers en Redenaars agter de bank geraakten; de grootſte Letterhelden van die tyd telt ons den Schryver vervolgens op, en beklaagt zig met reden, dat wy van vele der zelven niets meer als de naam hebben; andere wederom, wiens ſchriften nog in wezen zyn, zien wy op een en dezelve trant, en met dezelve zamenvoeging van woorden hun werk verrigten. Na de leeftyd van *Cicero* volgde de *onvolmaakte eeuw*, die allengskens verergerde, en woeſter wierd: *Seneka* beklaagde zig al in zyn tyd, dat de verſtanden afnamen, en de welſprekendheid 't zoek geraakte; men ging toen nieuwe woorden invoeren, die by d'andere in kragt en zoetvloeiendheid geenzins halen konden: dit kwaad eerſt in de Stad geboren, vloog geheel Italien door, en verergerde alles; verloop van tyd genas die kwaal niet, maar zy wierd door gebrek van meeſters erger, zoo dat de goede Schryvers hen toen beroemden de taal zonder meeſter geleerd te hebben: ſommige Schryvers van onze tyd hebben of de ruwheid der alleroudſte, of de onvolmaaktheid der laatſte zoodanig willen navolgen, dat zy tot den verderen toegang der zuivere taal niet weinig toegebragt hebben; want ſchoon zy *Cicero* niet in alles konden gelyk wezen, was het hun pligt hem zoo veel mogelyk was te

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
460 E 10

willen navolgen, zonder in die oude taal nieuwe woorden, onder voorgeven dat zy die gebrek hadden, daar te willen inflansen; *Cicero*, en wie meer ontrent zyn tyd de zuivere en nette taal hielden, hebben zig daar ten uitterften tegen verzet, dat men om andere talen uit te drukken, de Latynsche met nieuwe woorden vervuilde, en oordeelden, dat het vry beter was een Grieks woord onvertaalt te laten, als een nieuw daar toe te verzinnen.

Die dan schryven wil moet een goede verkiezing van woorden maken, en geen vreemde of ongewoone gebruiken, en tot dien einde de Schryvers van *Ciceroos* eeuw naarstig en met oordeel lezen; de volgende Schryvers konnen wel geleerdheid, maar geen nette taalkunde geven: men moet zig ook daar op toeleggen, dat niet een al te gezogte netheid het werk duister make en ontciere.

De Schryver verzet zig vervolgens hevig tegen die geene, welke zeggen, dat zy liever zaken als woorden weten, en om zulks te bewyzen verscheide wetten by 't hair trekken, daar nogtans een zaak zonder de eigenschappen der woorden te verstaan altoos twyffelagtig moet blyven, hierom is het nootzakelijk, dat men klaar spreke, en de wyze van 't Latyn verstaat: hy haald vervolgens de Spreekwyzen aan, en toond in wat zin men ten tyde van *Cicero* die gebruikte, als *acceptum referre*, *expensum ferre:* dan komt hy tot verscheide *Particulæ*, en wyst aan hoe de zelve ten tyde van *Cicero* gebruikt, en nu misbruikt werden; dus gaat hy voort, en handeld op de zelve

wyze met *nomina* en *verba*, en geeft ons, nevens een Duitſche verklaring op een ordre van 't A, B, C, alle de voornaamſte, en leert het regt gebruik der zelven, om goed Latyn te ſpreken: een Lezer dan, die zig van dit Werk wil bedienen, neme maar de moeite om het woord dat hy in 't oog heeft op te zoeken, en hy zal aanſtonds zien wat het zelve eigentlijk beteekent, het welke hem uit verſcheide aanhalingen der beſte Schryvers werd beveſtigt.

Hier agter is van den zelven Schryver bygevoegd in vaarzen, een beſchryving van de Jagt, en een reis van *Paus Julius de II*, mede in digtmaat, dog op een anderen trant beſchreven: vervolgens zien wy *Schioppii obſervationes linguæ Latinæ*, welkers Spreekwyzen op ordre van 't A, B, C, ſtaan, die telkens in 't Duitſch vertaald zyn, en waar van iemand, die iets ſchryven of ſpreken moet, zig zeer gemakkelijk kan bedienen, om niet alleen Latyn na de regelen van de School, maar op de wyze der oude Romeinen te ſpreken, en zyn redenen met alle cieraad voort te brengen.

Daar na komen ons voor *Gifani obſervationes ſingulares in linguam Latinam:* hier vinden wy, 't geen men dikwils in de Woordenboeken te vergeefs zoekt, een nette verklaring van allerlei Latynſche woorden en Spreekwyzen, uit het allerdiepſte van de beſchaafde Latynſche Taal gehaald, en daarenboven verſcheide plaatſen der beſte Schryvers uit oude Handſchriften verbeterd en herſteld, en, dat op deze wyze, dat hy de woorden volgens den rang van 't A, B, C, voorſtelt en aantoont, hoe, en by wat voor ſlag van Menſchen, 't zy